อันเนื่องด้วยวัฒนธรรม

บรรจบ พันธุเมธา

ภาษาสัมพันธ์
อันเนื่องด้วยวัฒนธรรม

บรรจบ พันธุเมธา

สารบัญ

๑. บทนำ

๒. มัน - เก๊า - เม้อ-อ

๓. ข้า - เจ้า

๔. ฉัน - เรา

๕. คำแสดงทวิพจน์

๖. คำนามใช้เรียกชาน นาง

๗. นาย

๘. แม่

๙. พ่อ

๑๐. ลูก

๑๑. พี่ - น้อง

๑๒. ผัว - เมีย

๑๓. เพื่อน - คำลงท้าย

๑๔. คำลงท้ายแสดงกาลเวลา

๑๕. คำลงท้ายประโยคคำถาม

๑๖. คำลงท้ายแสดงคำสั่ง -ขอร้อง อนุญาต ยินยอม ห้าม

๑๗. คำปฏิเสธ

๑๘. คำอุทาน

๑๙. คำติดปาก

๒๐. คำสุภาพ

๒๑. เกิด - กล่อม

๒๒. บทกล่อมเด็ก

๒๓. เปล - ชิงช้า - รก - มดลูก

๒๔. แม่ซื้อ - หมอตำแย - สายสะดือ - ทำขวัญเดือน

๒๕. น้ำอาบเด็ก - โกนผมไฟ - อยู่ไฟ

๒๖. ของแสลง
๒๗. คำร้องเล่น
๒๘. คำร้องเล่น (จบ)
๒๙. การเล่นของเด็ก
๓๐. การเล่นของเด็กที่มีคำร้อง กับ คำหายอะไรเอ่ย
๓๑. คำหายอะไรเอ่ย
๓๒. คำร้องเล่นหวนซ้ำ
๓๓. คำคม
๓๔. คำคม (ต่อ)
๓๕. คำคมเกี่ยวกับมารยาทไทย
๓๖. คำคมเกี่ยวกับมารยาทไทย (ต่อ)
๓๗. มารยาทไท คำเกรงใจ ขอบใจ ขอโทษ ขอ
๓๘. ไหว้ - กราบ - พับเพียบ
๓๙. นั่ง - ยืน
๔๐. เดิน - นอน
๔๑. นอน (ต่อ)
๔๒. ไป
๔๓. วิ่งกระโดด
๔๔. พูด
๔๕. โกหก
๔๖. บน บนบาน บนบานศาลกล่าว
๔๗. สบถ - สาบาน - สาป - สัตย์ปฏิญาณ
๔๘. ด่า - เถียง - ทะเลาะ
๔๙. กำ (ถือ)
๕๐. เซ่นสรวง - เสี่ยง - ทาย

๕๑. หรงเจ้าเข้าผี

๕๒. ผีร้าย

๕๓. ถือ

๕๔. ถือ (ต่อ)

๕๕. ของขลัง

๕๖. ข้อห้าม - การเซ่นสรวงบูชา

๕๗. ข้าวตอกข้าวสาร

๕๘. ทำขวัญ

๕๙. ขวัญข้าว

๖๐. อัปมงคล

๖๑. ตำนาน

๖๒. สงกรานต์

๖๓. ยาอายุวัฒนะ

๖๔. พระจันทร์

๖๕. พระอาทิตย์

๖๖. รุ้งกินน้ำ

๖๗. วันเวลา

๖๘. ฤดูกาล

๖๙. ช่วงเวลาแต่ละวัน

๗๐. ครู่ยาม

๗๑. การกำหนดระยะเวลา

๗๒. ดินฟ้าอากาศ

๗๓. ทิศ - ทิศทาง

๗๔. การใช้คำบางคำ น่า - ช่างมัน - ยัง

๗๕. คำหลายพยางค์ สะกิด ขม่อม ขมับ สะดือ สะดุด สะดุ้ง สะเทือน

๗๖. คำหลายพยางค์ สนั่น สะพาย สไบ สะเก็ด สะอึก สำลัก

๗๗. คำหลายพยางค์ กระดูก กระดิ่ง กระโดงคางกระเด็น กระได กระด้ง
กระบุง กระบอก กระบวย กระรอก

๗๘. คำหลายพยางค์ กระต่าย กระเต็น กระคอง กระทืบ กระแอม กระไอ
กะเอว กะพริบ กะเทย

๗๙. คำหลายพยางค์ กระพี้ แฉลบ เสียดาย สร้อย ขมิ้น เขย่า เคล้า

๘๐. คำที่มี ร ล ควบ พลาด พระ

๘๑. คำเรียกชื่ออวัยวะต่าง ๆ ผม ปาก ฟัน จมูก สะบ้า หัวเข่า ชีพจร
วิญญาณ สะบัก มดลูก รก

๘๒. คำเรียกชื่ออวัยวะ ลูกกระเดือก ท้ายทอย ขากรรไกร รักแร้ ริมฝีปาก
ไข่ดัน ไต เครื่องใน ตะโพก

๘๓. คำเรียกชื่ออวัยวะ ลิ้นไก่ นิ้วมือ
คำเรียกชื่อโรคไข้ ตะคิวจับ ชัก รองช้ำ งูสวัด พรายย้ำ ลมพิษ
ลมบ้าหมู

๘๔. ชื่อทางภูมิศาสตร์ ภูเขา ดอน แก่ง ห้วย แม่น้ำ

๘๕. คำกริยาเกี่ยวกับอวัยวะ ปวด เจ็บ แสบ มึน เมื่อย เหนื่อย กระตุก
จั๊กจี้ คัน เกา เหน็บชา ขนลุก

๘๖. คำกริยาเกี่ยวกับอวัยวะ (ต่อ) สำลัก เรอ เอียน คลื่นไส้ อาเจียน
เสียว เสียวไส้ เป็นไข้ เป็นหวัด เป็นบ้า เป็นใบ้
เป็นแผล มีระดู

๘๗. **เครื่องใช้ไม้สอย** สุ่ม ข้อง เบ็ด ยอ แร้ว ไถ คราด จอบ เสียม ขวาน
สิ่ว กบเกวียน รถ เรือ แพ

๘๘. คำกริยาบางคำที่จำเป็น พูด บอก กล่าว ว่า อธิบาย คิด โกรธ ตี

๘๙. คำกริยา (ต่อ) ค้อน แสนงอน หมั่นไส้ หึงหวง ดี อ้วน-ผอม รวย-จน
ยาว-สั้น

บรรจบ พันธุเมธา

ภาษาสัมพันธ์

อันเนื่องด้วยวัฒนธรรม

"สวัสดีครับ" เสียงนักศึกษาหญิงอเมริกันทักครูผู้สอน ครูกลั้นยิ้มพลางอธิบายว่า คำ ครับ คะ ของไทยต้องใช้ตามเพศของผู้พูด ทั้งนี้ต่างกับคำ เซอร์และมาดามของภาษาอังกฤษที่ใช้ตามเพศของผู้ฟัง

เรื่องอย่างนี้ดูเป็นเรื่องเล็กน้อย แต่ไม่ว่าจะเรียนภาษาต่างประเทศภาษาใด จำต้องเรียนรู้ก่อน เพื่อจะได้ใช้ให้ถูกต้องตามแบบแผนประเพณี และวัฒนธรรมของภาษานั้นๆ ข้าพเจ้าเรียนภาษาจีนด้วยวิธีลัด เพราะไปถึงช้าไป ๖ สัปดาห์ เข้าเรียนในชั้นสำหรับเทอมนั้นยังไม่ได้ แต่ครูก็กวดวิชาให้จนสามารถตามเขาทัน คือ เรียนตามบทเรียนพอเข้าใจ แต่ก็ข้ามสิ่งที่จำเป็นต้องรู้ไปหลายอย่าง เพราะฉะนั้นเมื่อครูให้ผู้เรียนหัดสนทนากันเอง และผู้ถามถามว่า **ฉิ่งเวิ่น หนี่ก๋วยซิ่งเฉิ่มมะ**(ch'ing^{3} wen^{4} ni^{3} kuei^{4} hsing^{4} shem^{3} ma) ถึงจะรู้ว่า **เวิ่น** แปลว่า ถาม แต่ทำไมใช้ **ฉิ่งเวิ่น** ฟังแล้วอดงงไม่ได้ เพราะ **ฉิ่ง** ตรงกับคำ เชิญของเรา (ภาษาแต้จิ๋วออกเสียง **เชี้ย** จึงคิดกันว่าน่าจะเป็นคำเดียวกับคำ **เชื้อ**) เช่นใช้ **ฉิ่งจั้ว** (ch'ing^{3} tso^{4}) คือ เชิญนั่ง **ฉิ่งซื่อฟ่าน** (ch'ing^{3} shih^{1} fan^{4}) คือเชิญกินข้าว เชิญเลี้ยง เพิ่งจะได้ทราบหลังจากนั้นว่า **ฉิ่ง** หมายว่า ขอ หรือขอร้องได้ ในที่นี้จึงหมายว่า ขอถาม ถึงคราวตอบ ก็ทวนคำตอบว่า **หว่อก๋วยซิ่ง** พูดได้แค่นี้ก็ต้องหยุด เพราะเห็นเขาอมยิ้มไปตามๆกัน เชื่อว่าคงได้ปล่อยไก่ตัวเป้อเริ่มออกไปแน่แล้ว ครูค่อยๆอธิบายว่า คนถามถามถึง**ซิ่ง** (hsing^{4}) ซึ่งคือแซ่หรือสกุลของผู้ฟัง หรือผู้ที่พูดด้วย เขาต้องใช้คำ **ก๋วย** (kuei^{4}) ที่แปลว่า แพง มีเกียรติ มีค่า มีราคา ขยายคำ ซิ่ง **หนี่ก๋วยซิ่งเฉิ่มมะ** จึงหมายว่า แซ่หรือสกุลอันมีเกียรติ มีค่าของท่าน (คือ) อะไร คำ **ก๋วย** จะหมายว่า ของท่าน ของคุณ ก็คงได้ เพราะใช้เฉพาะสิ่งหรือส่วนเกี่ยวข้องกับผู้อื่นคือผู้ฟังหรือผู้ที่เราพูดด้วยเท่านั้น เป็นการยกย่องให้เกียรติ นอกจากจะถามแซ่หรือสกุลแล้ว ชื่อประเทศบ้านเมืองก็ใช้ **ก๋วยกั๋ว** (kuei^{4}kuo^{2}) คือประเทศอันมีเกียรติ แม้จะไม่ใช้คำว่า ของท่าน ก็หมายว่า ของท่าน ได้

ครั้นผู้ตอบจะตอบ จะใช้คำ**ก๋วย** แก่ตัวเราเองของของเราเองไม่ได้ เพราะเป็นการยกย่องตัวเอง ตามธรรมเนียม ไม่ว่าเขาไม่ว่าเรา ผู้พูดจะยกย่องตัวเองไม่ได้ ไม่แต่เท่านั้น ผู้พูดชาวจีนยังจะต้องถ่อมตัวเองลงไปเสียด้วยซ้ำ บทสนทนาที่เราเรียนใช้คำ **หว่อ** (=ฉัน) กับ **หนี่**(=เธอ) เป็นคำธรรมดากลางๆ ไม่สูงไม่ต่ำ แต่บางแห่งที่ต้องยกย่อง คำ **หนี่** ต้องเปลี่ยนเป็น **หนิน** (nin^{2}) ตรงกับคุณหรือท่าน ส่วนที่บางคนใช้ เขาใช้คำ **ปี้เหริน**(pi^{4} ren^{2}) หมายว่า คนต่ำต้อย เป็นคำแทนตัวเอง ปี้ หมายว่า ต่ำต้อย ด้อยค่า ไม่คู่ควร ราคาถูก สิ่งใดที่เป็นของผู้พูด เขามักใช้ **ปี้** นำหน้าด้วยเสมอ ประเทศบ้านเมือง ก็เรียก **ปี้กั๋ว** (pi^{4} kuo^{2}) คือประเทศอันต่ำต้อย และถึงแม้จะไม่ใช้คำ ของฉัน ของเรา ก็ต้องหมายเช่นนั้น เพราะไปพูดคำนี้แก่

(อ่านต่อหน้า ๑๑๓)

ว่าปากมันเสียเอง เพราะที่คำแรงๆ ก็หลุดออกมาเองโดยไม่ได้ตั้งใจ เป็นไปโดยอัตโนมัติ ยิ่งถ้าไปเจอคนขับรถงี่เง่าเข้า เช่น อยู่ๆก็ขับตัดหน้า บางคันก็ขับช้าเกินไป ไม่สัมพันธ์กับความเร็วของรถบนท้องถนน ขับช้าก็ต้องชิดซ้าย จะมาขับเกะกะๆ เก้งก้างอ้อยสร้อยอยู่เลนขวาน่ะ นอกจากผิดมารยาทการขับรถแล้ว ยังทำให้ผู้ที่ขับรถตามมาอารมณ์บูดไปด้วย ส่วนใหญ่แล้วผู้หญิงทั้งนั้นที่ขับแบบนี้ จนบางทีเธอก็ลืมตัวบ่นออกมาดังๆว่า

"โธ่เอ๊ย นึกแล้วเชียว ผู้หญิงขับ"

"แล้วเธอล่ะผู้หญิงหรือเปล่า"

ธนูอดหัวเราะไม่ได้

ในที่สุดชาดาก็ขับรถเป็นจนได้ โดยที่ธนูก็ยังไม่รู้หรอกว่าอะไรเป็นสาเหตุ ให้ชาดาผู้หญิงเรียบร้อยแหยๆ เปลี่ยนมาเป็น 'นิวชาดา' ผู้หญิงที่ขับรถได้คล่องเปรี้ยวปรู๊ดปร๊าดอยู่ทุกวันนี้ ♥

ตอบปัญหา (ต่อจากหน้า ๒๐)

เรื่องความนึกอยากได้พบเห็นเขาสักครั้งหนึ่งนั้นเป็นความรู้สึกของเราทุกคน แต่ก็ไม่แน่ใจว่าได้เห็นแล้วจะทำให้อะไรดีขึ้น

'จินตนา๒'เองในชีวิตก็เคยนึกฝันปรารถนาอย่างนี้หลายครั้ง ครั้งหนึ่งนั้นพอได้เห็นจริงชั่วแวบเดียวก็บรรยายความรู้สึกนั้นได้ว่าเหมือนหัวใจจะลงไปอยู่ที่ปลายเท้า แล้วมันมีอะไรดีขึ้นมา

อีกครั้งหนึ่งได้พบหน้าเขา เพียงรูปที่ประดับหน้าหีบศพ เหมือนเดิมแต่ก็เป็นเพียงรูป แล้วมีอะไรดีขึ้นมา ...มีแต่ความเจ็บแม้จะไม่ลึก

บางครั้งก็เคยคิดว่าหากได้พบเขาตัวจริงในสภาพอย่างที่คุณบรรยายไว้นั้นแล้วจะเป็นอย่างไร คุณบอกว่าคุณก็ยังจะคงรักเขาอยู่นั่นเอง นั่นเป็นเพียงการพูดด้วยอุดมคติ 'จินตนา๒' ขอห้ามอย่างเด็ดขาดไม่ให้คุณพยายามที่จะได้พบเห็น 'เขา' อีก หากคุณคิดว่าจะพบเขาในสภาพนั้น

เพราะความเจ็บปวดครั้งนี้จะรวดร้าวนัก จะแสบและเจ็บเหมือนแผลไฟไหม้ เพราะ 'ภาพ' ที่สวยงามที่คุณเก็บไว้เป็นมงคลใจมานานเท่านาน ทำให้อดีตมีความหอมหวานนั้นจะสูญสลายไปสิ้น

อย่าได้ทำเช่นนั้นทีเดียวนะสาวน้อย ♥

อันเนื่องด้วยวัฒนธรรม

(ต่อจากหน้า ๑๗)

ผู้อื่นไม่ได้ เมื่อพูดถึงภรรยา มีคำใช้หลายคำ (ทั้งนี้ตามที่พบในพจนานุกรม) โดยเฉพาะมีคำ **เน่ย์** (nei⁴) ที่แปลว่า ข้างใน ภายใน เขาเรียกภรรยาว่า **เน่ย์เหริน** (nei⁴ ren²) คือ คนข้างใน คนภายใน เรียก **จยาหลี่เหริน** (chia¹ li³ ren²) คือคนในบ้าน ก็มี เรียกเพียง **เน่ย์** คำเดียวก็หมายว่า ภรรยาได้ บางทีก็ใช้ว่า **เจี้ยนเน่ย์** (chien⁴ nei⁴) คือคนในที่ราคาถูกหรือต่ำต้อย **เจี้ยน** หมายอย่างนั้นได้ ใช้ว่า **เน่ย์จู้** (nei⁴ chu⁴) คือผู้ช่วยภายใน ก็ได้ แต่ละคำล้วนไม่ได้แสดงความยกย่องสมกับที่เป็นนายผู้หญิงของบ้านเลย

นอกจากนี้ครูยังสอนคำ **เค่อชี่** (k'o⁴ ch' i⁴) ในพจนานุกรมหมายว่า มีพิธีรีตองมาก มีระเบียบแบบแผน แต่เท่าที่ใช้ มีความหมายคล้าย เกรงใจ เช่นเมื่อเชิญแขกกินอาหาร แขกยังอิดเอื้อน เจ้าของบ้านจะพูดว่า **เปียไท่เค่อชี่** (pieh² t'ai⁴ k'o⁴ ch' i⁴) ถ้าหมายตามความเข้าใจของคนผู้มีคำว่า เกรงใจ ในภาษา ก็ควรจะหมายว่า อย่าเกรงใจนัก ที่จริงคำ **เค่อ** เขาหมายเพียง แขก (คำ **เค่อจยา** (k'o⁴ chia¹) เป็นชื่อชนชาติแคะ ที่เรียกว่า **เค่อจยา** หมายว่าพวกแขก คือพวกที่มาจากที่อื่นทางเหนือแถวเกียงซู หรือชานตุงลงมาอยู่ในบริเวณแถบกวางตุ้ง ในสมัยราชวงศ์หงวน) คำดังกล่าวนี้ ไม่ทราบว่า เขายังใช้กันอยู่หรือไม่ เพราะข้าพเจ้าเคยพูดคำนี้ เมื่อผู้รับของที่ข้าพเจ้าให้ ทำท่าเกรงใจไม่อยากรับ ผู้ฟังมองดูหน้าข้าพเจ้าแล้วทำเฉยๆ ไม่ทราบว่าเขาคิดอย่างไร แต่ถึงอย่างไรข้าพเจ้าเชื่อว่า ใช้ไม่ผิดที่และกาละเทศะแน่นอน

เรื่องใช้ให้ผิดแบบแผนโดยเจตนา ใช่ว่าผู้ฟังจะพอใจ กลับตรงกันข้าม กลายเป็นว่าใช้ไม่เป็น พูดไม่ถูกแบบแผนของเขา ภาษาจีนดีมีคำแทนชื่อบุรุษที่สองที่เราพูดด้วยว่า **ตุม** กับ **อาป** **ตุม** กับ **อาป** แม้จะใช้เป็นพหูพจน์ด้วยกัน แต่ยังต่างด้วยชั้นวรรณะของผู้ฟังอีกด้วย ผู้ที่ต่ำกว่า เช่นพวกคนใช้ คนงาน คนถีบสามล้อ เขาใช้คำ **ตุม** เทียบเท่ากับ แก ของเรา ผู้สูงกว่าใช้ **อาป** เทียบเท่ากับ ท่าน หรือ คุณ เราไม่อยากใช้คำ **ตุม** ดูเป็นการเหยียดกันเกินไป จึงใช้ **อาป** กับพวกคนใช้ เขากลับไม่ชอบใจ ห้ามไม่ให้เราพูดแก่เขาเช่นนั้น เพื่อนๆก็บอกว่า พูดให้ถูกต้องตามแบบแผนของเขาดีกว่า (ยังมีต่อ)

ปี 37 ฉบับ 3 15 มค. 2527

บรรจบ พันธุเมธา

ภาษาสัมพันธ์

อันเนื่องด้วยวัฒนธรรม

คำว่า มัน ในภาษาไทใหญ่และเครือไทใหญ่ ก็นับเป็นคำที่ใช้ลำบากสำหรับคนไทยภาคกลาง เพราะของเราใช้เป็นคำไม่ค่อยดี มักใช้เมื่อพูดถึงเด็ก สัตว์ หรือผู้น้อย แต่ของภาษาไทใหญ่ใช้ได้ทั่วไป ถือเป็นคำแทนผู้ที่เราพูดถึงจำนวนคนเดียว แม้พูดถึงพ่อหรือแม่ก็ใช้ **มั้น** ได้ บางทีก็ใช้ **ป้อมั้น แม่มั้น** ถึงตรงนี้ใช้ตามไม่ถนัดเลย เพราะเกิดไปนึกแปลคำ **มั้น** ของเขาอย่าง **มัน** ของเรา เป็น พ่อมัน แม่มัน กลายเป็นคำเหยียดหยามไป จึงเลี่ยงมาใช้คำ **เขา** ก็กลับจะไปทำให้เขาเกิดเข้าใจผิดไปเสียอีก เพราะ **เขา** เขาใช้เป็นพหูพจน์หมายถึงหลายคน ในที่สุดจึงต้องถามเขาว่า ถ้าจะใช้คำ **มั้น** ในที่ซึ่งเป็นเอกพจน์ด้วย แสดงความคารวะยกย่องด้วยจะทำอย่างไร เขาก็ว่าเขาใช้คำ **มั้นเจ้า** ซึ่งที่จริงใช้จำเพาะเจ้านาย โดยเฉพาะเจ้าฟ้ามหาเทวี จึงจะใช้คำนี้เป็นการคารวะยกย่องดังกล่าวแล้ว

ภาษาจีนมีคำที่ใช้พูดถึงบุคคลที่ไม่ได้อยู่ในที่นั้นอย่างยกย่อง เช่น พูดถึงพ่อถึงแม่ ดังที่เคยกล่าวไว้แล้วในเรื่องคนไท–ไทยว่า แทนที่เขาจะใช้คำ **ท้า** (t'a¹) ที่แปลว่า เขา (คนเดียว) เขากลับนำคำ **ท้า** มาเติม **น** ข้างท้าย เป็น **ท้าน** โดยเขียนคำ **ท้า** และเติมรากศัพท์ **หัวใจ** ไว้ข้างล่าง จะใช้เพียง **ท้า** ไม่ได้ เป็นการไม่คารวะต่อพ่อแม่ คำ **ท้าน** นี้ฟังคล้ายคำ **ท่าน** ของเราเสียจริง ทั้งยังใช้เป็นบุรุษที่สามอย่างเดียวกันด้วย (ไม่ใช่ ท่าน บุรุษที่สองที่เราพูดด้วย) ภาษาไตลื้อมีคำ **ต๊าน** เป็นคำสุภาพของคำ **เขา** คงเป็นคำ **ท่าน** นั่นเอง

แต่ถ้าใครใช้คำที่หมายถึง มัน แก่เรา เราก็ไม่ค่อยชอบใจเหมือนกัน ทั้งๆที่รู้ว่าภาษาของเขา เขาไม่ได้ใช้อย่างของเรา ทั้งยังเป็นคำที่เขาพูดถึงลับหลัง จะพูดอย่างไรก็ได้ แล้วแต่จะถูกใจหรือไม่ถูกใจ ดังเช่นคนเขมรกล่าวถึงไทย บางทีหลุดปากคำ **เวีย** (เขียน วา) ที่หมายว่า มัน ออกมา คนรู้ภาษาเขมรบอกว่าฟังแล้วโกรธจริงๆ คนใช้ในบ้านที่ข้าพเจ้าพักขณะที่เรียนภาษามอญที่มะละแหม่ง พูดถึงข้าพเจ้าใช้คำ **แต๊ะ** (เขียนเด้) ที่เขาหมายว่า มัน ในภาษามอญ บังเอิญฟังความตอนนั้นรู้เรื่อง แม้จะนึกเสียว่าเป็นคำคนใช้ แต่ก็อดขุ่นใจไม่ได้

ภาษาผ่าเก่ออกเสียงคำ **มัน** ที่หมายว่าเขาคนเดียวนี้แปลกกว่าคนถิ่นอื่น คือออกเสียงเป็น **มัน** ทั้งนี้ย่อมต่างกับคำ **มั้น** ที่หมายว่ามัน หรืออร่อย เช่น **กิ๊นหวานกิ๊นมั้น** คืออร่อย กินอร่อย หรือหมายว่า มัน เป็นมัน ไขมัน เช่น **เน่อหมูมั้น** (=เนื้อหมูมัน) **น่ำมั้น** (=น้ำมัน) อย่างน้ำมันจากไขสัตว์ ไม่ใช่น้ำมันก๊าด เช่นนั้นเรียก **น้ำหมิน** (=น้ำเหม็น) **มั้นนิ้น** (=มันดิน) คือปุ๋ย หรือหมายว่า มัน (หัวพืช) เช่น **มั้นก๊ะล้า** = มันฝรั่ง ทำให้เห็นได้ชัดว่า คำสรรพนามไม่ใช่คำสำคัญในประโยคเท่าคำนามหรือคำวิเศษณ์จึงออกเสียงไม่เต็มเสียงเท่า แม้ในภาษาของเราเอง ลองออกเสียงดู ก็จะรู้สึกได้ เช่น ไม่เห็นมัน (ไม่รู้สึกว่ามัน) กับไม่เห็นมัน (ไม่เห็นเขา)

(อ่านต่อหน้า ๑๐๗)

ปั้นเนื่องด้วยวัฒนธรรม

(ต่อจากหน้า ๒๑)

น ที่ลงท้ายคำในภาษาจีนกลาง มีลักษณะเหมือนปัจจัย นอกจากลงท้ายคำ **ท่า** เป็น **ท่าน** แล้ว ก็ยังลงท้ายคำ **หนี่** (ni^3)=เธอ เป็น **หนิน** (nin^2) หมายเท่ากับคุณหรือท่าน เพราะใช้แก่ผู้ที่ผู้พูดยกย่องให้เกียรติ แต่ในภาษาแต้จิ๋ว (จากหนังสือแบบเรียนภาษาแต้จิ๋วของกรมตำรา กระทรวงธรรมการ พ.ศ. ๒๔๗๒) **น** ใช้ลงท้ายคำ **อั๊ว** ที่หมายว่า ฉัน เป็น **อ๊วน** หมายว่า เรา (แต่ใช้ **นั้น** ก็มี) **น** จึงแสดงความเป็นพหูพจน์ในภาษาแต้จิ๋ว ไม่ได้แสดงความยกย่องเช่นในภาษาจีนกลาง คำ **ลื้อ** (=ท่าน) เมื่อเป็น **นิ้น** ก็หมายว่าท่านทั้งหลาย ทั้งนี้ย่อมต่างกับหนินในภาษาจีนกลาง ไม่ทราบว่าใช้กันทั่วไปหรือไม่ เพราะแบบหัดพูดภาษาแต้จิ๋ว หลวงอำนวยจีนพากย์เรียบเรียง มี **ลื้อ** เพียงคำเดียวให้หมายทั้งท่านหรือ (คนต่ำกว่า) น่าแปลกที่ภาษาทมิฬในอินเดียใต้ก็มี **น** ปัจจัยท้ายคำบุรุษสรรพนามเอกพจน์เป็น **นิน** หมายว่าท่าน (คนเดียว) เหมือนหนินในภาษาจีนกลาง ต่างกันแต่ **หนิน** ไม่ได้แสดงเอกพจน์ แต่แสดงความสุภาพ และยกย่องผู้ฟัง

คำ **เม้อ-อ** ในภาษาไทใหญ่และเครือไทใหญ่ ถ้าใช้คนละถิ่นก็หมายต่างกันไป เวลาได้ยินชาวพ่าเก่ คำตี่ และอ่ายตอน ใช้คำ เม้อ-อ แก่ข้าพเจ้า ข้าพเจ้าไม่ค่อยชอบใจนัก เพราะคุ้นกับภาษาไทใหญ่ ในไทใหญ่ **เม้อ-อ** ที่คู่กับ **เก๋า** เป็นคำที่ผู้ใหญ่พูดแก่เด็กหรือผู้น้อย พอจะเทียบได้เท่ากับ มึง-กู นักเรียนในชั้นที่ข้าพเจ้าไปอาศัยเรียนภาษาไทใหญ่ด้วย มักมาฟ้องข้าพเจ้าเสมอว่า เด็กผู้หญิงที่มาเข้าใหม่ และมาจากตำบลน้ำคำ อันเป็นที่อยู่ของพวกไตเมานั้น **ล่าต กว๊ามเล้ง** คือพูดคำไม่สุภาพ ถามว่าพูดอย่างไรจึงว่าเป็น **กว๊ามเล้ง** เด็กน้อยเหล่านั้นบอกว่า **ล่าตเก๋า ล่าตเม้อ-อ** คือพูดเก๋า พูด เม้อ-อ ทั้งที่คำทั้งสองนี้เขาใช้เป็นคำกลางๆ ในภาษาแถบนั้น ไม่ถือเป็นคำไม่สุภาพ พอจะเทียบได้เท่ากับ เธอ-ฉัน ถ้าจะใช้เป็นคำสูง โดยเฉพาะเมื่อใช้แก่เจ้านาย หรือผู้ที่เขายกย่องนับถือ เขาจึงจะใช้ **เม้อ-อเจ้า** ส่วน **เก๊า** ข้าพเจ้าไม่เคยใช้เพียงคำเดียว ข้าพเจ้าใช้ **เก๊าข้า** อย่างที่ใช้ **เฮ้าข้า** เมื่อพูดภาษาไทใหญ่ เพราะ **เก๊าข้า** เขาว่าใช้เวลาพูดกับผู้ใหญ่ หรือผู้ที่นับถืออื่นๆ เป็นการแสดงความนอบน้อม แต่ในภาษาคำตี่ ถ้าจะให้สุภาพขึ้น เขาใช้คำ **เก่าพะเจ๋า** หรือ **ขาพะเจ๋า** (=เกาพะเจ้า หรือข้าพะเจ้า) คู่กับ **เม่อ-อพะเจ๋า** เมื่อใช้แก่เจ้าฟ้า แต่ถ้าใช้ **เก๊าป๊ะเจ่า** ในภาษาพ่าเก่และ **เก๊าพะเจ๋า** ในภาษาคำตี่เขาหมายว่า ตัวฉันเอง คำ **เก๊า** ในที่นี้ไม่ใช่คำเดียวกับ **เก่า** ที่แทนผู้พูด แต่ **เก๊า** (หรือ **เก่า** ในภาษาไทใหญ่) หมายว่าตัวเอง บางทีใช้ **โต่เก๊า** (หรือ **โต๋เก่า**) คำนี้จะเป็นคำเดียวกับ **เจี๊ยะเก๊า** (เขียน ชกฺ) ที่หมายว่าตัวเอง ในภาษามอญหรือไม่ไม่ทราบ (ยังมีต่อ)

คอนโดมิเนียม (ต่อจากหน้า ๒๕)

คุณแบ๋วบอกยิ้มๆ

"คุณพ่อเองก็คงอยากมาอยู่เหมือนกันแหละ ผิดนักก็ค่อยๆ ทยอยกันมาให้หมด เรามันพวกชาวคอนโดมิเนียมมาด้วยกันนี่"

"สองสามคนทำอะไรกันครับ คุณบูรพาชวนออกไปเลี้ยงข้าวกลางวันข้างนอกแน่ะครับ"

ม.ร.ว. จินต์เยี่ยมหน้าเข้ามา

กรรเจียกว่า

"แหม...ดิฉันเห็นจะต้องขอตัวค่ะ ที่จริงแล้วดิฉันควรจะเลี้ยงพวกคุณ แต่...ไม่บอกล่วงหน้านี่คะ เลยไม่มีอะไรสักอย่าง"

"จารย์ไปทานด้วยกันเถอะค่ะ นะคะ"

บุณฑริกตามออกมากอดเอวหล่อนอีก กรรเจียกออกรำคาญ

ขณะนั้นเสียงออดดังขึ้นอีกครั้ง นิตย์ผู้อยู่ใกล้ประตูที่สุดเอื้อมมือเปิดให้ เขาอุทานกึ่งทักว่า

"อ้าว...คุณวิษาณนี่เอง"

ข้างหลังวิษาณคือกลุ่มของวรรษาและเบ๊า แต่งกายกันแปลกๆ เริ่ดตามเคย นัยน์ตาวิษาณมองผ่านใครต่อใครเลยมายังกรรเจียกผู้ซึ่งมีบุณฑริกยืนเกาะอยู่

"ไม่ยักทราบว่ากำลังมีแขกมากมาย..."

'...ที่แท้ไอ้ที่ไม่ยอมไปอยู่บ้านคุณเบ๊า ทั้งๆ ที่เขาเอื้อเฟื้อแทบจะทูนหัวให้อยู่เฉยๆ ก็เพราะกลัวพ่อพวกนี้ แม่พวกนี้ จะมาชุมนุมกันไม่สะดวกนี่เอง...' ➤➤

ป37 สยามรัฐ 22 มิ.ย. 2527

บรรจบ พันธุเมธา

ภาษาสัมพันธ์

(3)

อันเนื่องด้วยวัฒนธรรม

ข้า - เจ้า

พูดถึงคำ เกา กับ เม้อ-อ ที่ใช้เป็นคำสูงคำต่ำต่างท้องถิ่นกันแล้ว ก็มาถึงคำ**ข้า** กับ **เจ้า** ที่ถือเป็นคำดีในภาษาไทใหญ่ **ข้า** มีความหมายว่า บ่าว คนรับใช้ หรือทาส เมื่อใช้เป็นสรรพนามบุรุษที่ ๑ แทนตัวผู้พูด ย่อมแสดงว่าผู้พูดพูดอย่างนอบน้อมแก่ผู้ที่ตนพูดด้วย ถึงกับลดตัวลงไปเสมือนเป็นบ่าวเป็นข้า แต่เมื่อมาใช้ในภาษาภาคกลางโดยเฉพาะในปัจจุบัน คำ **ข้า** กลับเป็นคำที่ผู้ใหญ่นำมาใช้พูดแก่ผู้น้อย แสดงความมีอำนาจเหนือ คำ **ข้า** ที่เคยเป็นคำนอบน้อมกลับกลายเป็นคำวางอำนาจ แล้วเลยกลายเป็นคำไม่สุภาพไป ใช้แก่คนทั่วไปไม่ได้ นอกจากคนที่พูดด้วยเป็นผู้น้อยหรือคนที่คบหากันสนิท

คำ **เจ้า** ก็เช่นเดียวกัน ในภาษาไทใหญ่ใช้เป็นบุรุษที่ ๒ เป็นคำสุภาพใช้ได้ทั่วไป เหมือนจะยกย่องผู้ที่พูดด้วยนั้นเป็นเจ้าหรือเป็นนายตามความหมายของคำนี้ เรามาออกเสียงสั้น คำ **เจ้า** เสียงสั้นนี้ก็ใช้ไม่ได้ทั่วไปในภาษาภาคกลางปัจจุบันนี้ ใช้เฉพาะผู้พูดที่เป็นผู้ใหญ่กว่า และผู้ฟังหรือผู้พูดด้วยเด็กกว่าต่ำกว่า ความหมายของ **เจ้า** ก็เลยต่ำต้อยลงไป แม้ว่าบางทีผู้พูดจะพูดด้วยความเอ็นดูในฐานเด็กกว่าก็ตาม

แต่ก็น่าแปลกที่คำทั้งสองนี้ถ้าหากคำมาเข้าคู่กันก็กลับกลายเป็นคำดีคือ **ข้าเจ้า** ใช้แทนผู้พูดเมื่อพูดแก่เจ้าฟ้า ในภาษาภาคกลางคำ **ข้าพเจ้า** แม้จะเชื่อกันว่าเป็นคำเดียวกับข้าพระเจ้า คำนี้ก็หาใช่คำที่ใช้แทนตัวเวลาพูดแก่เจ้านายไม่ กลับใช้เป็นภาษาหนังสือแทนตัวผู้พูด หรือใช้เมื่อพูดในที่สาธารณะ แต่คำ **ขาพะเจ๋า** (=ข้าพะเจ้า) ในภาษาคำตี่เป็นคำใช้แทนผู้พูดเวลาพูดแก่เจ้าฟ้า เช่นเดียวกับ **ขาเจ๋า** (=ข้าเจ้า) **พะ** นั้นมีลักษณะเหมือนคำนำหน้านามดังใช้ **พะเหม่** (=แม่) **พะโป๋** (=พ่อ) แต่บางที **พะเจ๋า** ใช้หมายถึงตัวเองโดยไม่ต้องพูดเต็ม ๆ ว่า **เก๊าพะเจ๋า** ดังกล่าวไว้คราวที่แล้ว เช่น **ห้างพะเจ๋า** =สำหรับตัวฉันเอง ฉะนั้นคำ **ขาพะเจ๋า** จึงอาจหมายว่าตัวข้าเอง คำ **ข้าพเจ้า** จะหมายอย่างนั้นด้วยหรืออย่างไร น่าพิจารณา

ยังมีคำเรียกขานที่มีใช้ในภาษาอื่นด้วย เห็นได้ชัดว่ายืมกันไปมา แต่บางคำก็ยังกำหนดให้ชัดลงไปไม่ได้ คำที่ปรากฏชัดได้แก่คำ **เอ็ง** กับ **มึง** ในภาษาเขมรมีคำ **แอง** มีความหมายตรงกับคำ **เอง** และ **เอ็ง** ของเรา เช่น **ขฺลวนแอง** (คฺลวนแอง) =ตัวเอง **คฺนาแอง** (เคฺนียแอง)= กันเอง **เกีตแอง** (เกิดเอง) = เกิดเอง **ฎูจฺโนะแอง** (โดจฺนุะห์แอง) =เหมือนอย่างนั้นเอง ส่วน **แอง** ที่หมายว่า **เอ็ง** นั้น เขาว่าเป็นคำใช้แก่เด็กหรือผู้น้อย ใช้คู่กับคำ **อญ** (อัญ) พจนานุกรมของเขาอธิบายว่า อัญ เป็นคำใช้แทนตัวเองเวลาพูดในพวกเด็กด้วยกันก็มี คนสนิทสนมกันก็มี พอจะเทียบกับคำ **ข้า** หรือ **กู** ของไทย ทั้งที่ในสมัยโบราณอัญนี้เป็นคำสูง ดังคำ **อญขฺญุํ** (อัญคฺญุม) มีความหมายอย่างเดียวกับ **ขฺญุํ** คำ **เอ็ง** กับ **เอง** ของไทยคงจะเป็นคำเดียวกับ **แอง** ของเขมรนี่เองละกระมัง (อ่านต่อหน้า ๑๐๐)

เนื่องด้วยวัฒนธรรม

(ต่อจากหน้า ๒๑)

คำที่เขมรบอกว่าเป็นคำไทยคือ คำ **มึง** เขาถือเป็นคำหยาบและคำดูถูกดูหมิ่น เช่นเดียวกัน เพราะแม้มีใช้ในภาษาถิ่นบางถิ่น เช่นในภาษาไตลื้อ เขาก็มิได้ใช้เป็นคำทั่วไป ใช้ระหว่างผู้สนิทกันอย่างเพื่อนสนิทๆ เพื่อนนักเรียนหรือคนที่ต่ำกว่า เขมรใช้คำ **มึง** คู่กับ **แอง** ดังมีตัวอย่างในพจนานุกรมเขมรฉบับสถาบันพุทธสาสน์ว่า "**วาหานโพลพากยแองมึงมกรกขฺญุํ** (เวียเฮียนโปลเปี๊ยกแองมึงโมกรวกคฺญูม) =มันกล้าพูดคำ เอ็ง มึง แก่ฉัน" ทั้งยังกล่าวว่า ในสมัยก่อน เจ้ากรมพูดแก่โจรที่จับมาได้ ก็ใช้คำ **มึง** เช่น **มึงบานปฺลนเคแมนฤๅเท** (มึงบานพฺล็อนเกแมนรือเต)=มึงได้ปล้นเขาใช่หรือไม่

คำ **กัน** ที่ผู้ชายใช้แทนตัวเองเมื่อพูดแก่ผู้ที่สนิทสนมกัน (ถือเป็นภาษาปาก) เขมรมีคำ**คฺนา**(เคนี่ย)ใช้อย่างเดียวกับคำ **กัน** ของไทยที่เป็นบุรุษสรรพนามดังกล่าวข้างต้น เช่น ใช้ว่า **โอยคฺนาเทาผง** (ออยเคนี่ยเต๊วพอง) = ให้กันไปด้วย **คฺนาแอง** (เคนี่ยแอง) = กันเอง **กัน** คำนี้จะมีที่มาจาก **คฺนา** ของเขมรหรืออย่างไร ที่จริงเขาใช้หมายได้เท่ากับ ข้า มัน แก เขา แล้วแต่จะเหมาะสม แต่ก็ต้องเป็นคนสนิทกัน ถือเป็นคำไม่สุภาพนัก

คำ **แก** ของเราที่ใช้เป็นบุรุษที่ ๓ เป็นผู้ที่พูดถึงนั้น จะเป็นคำไทยแท้หรือไม่ไม่ทราบ เพราะไม่มีใช้ในถิ่นอื่นๆ แต่ในภาษาเขมรมีคำ **เค** (เก) หมายว่า เขา เช่น **เคเยิง** (เกเยิง)=เขากับเรา **เคแอง**(เกแอง) =เขาเอง จะเป็นไปได้หรือไม่ที่คำนี้เป็นที่มาของคำ **แก** ที่หมายว่า **เขา** ในไทย และน่าถามต่อไปอีกว่า **แก** นี้เป็นคำเดียวกับ **แก** ที่เป็นบุรุษที่ ๒ ด้วยหรือไม่

คำ **กู** ที่ว่าเป็นคำเดียวกับ **เก๊า** ในภาษาถิ่นบางถิ่นดังกล่าวแล้ว ก็น่าคิดว่าเป็นคำเดียวกันจริงหรือไม่ เพราะเสียงก็ยังต่างกันไปบ้าง มีภาษาบางภาษาที่ใช้บุรุษที่ ๒ ว่า **มึง** อย่างไตลื้อแต่บุรุษที่ ๑ กลับใช้ **เฮา** (=เรา) ส่วนภาษาไตนุงใช้ **เกา** คู่กับ **มึง** คำ **กู** ไม่มีใช้ แต่คำนี้กลับไปมีในภาษาอื่น คือ ภาษาจีนกลางมีคำ **กู๊** (ku^1) หมายว่า เรา เป็นคำสูงสำหรับกษัตริย์ใช้แทนองค์เอง คำ **กู๊จฺย๊า** (ku^1 $chia^1$) หรือ **กู๊หวาง** (ku^1 $wang^2$) หมายว่า เรา (ผู้เป็น) จักรพรรดิ ดังนั้นคำ **กู** ที่พ่อขุนรามทรงใช้ ดังปรากฏในศิลาจารึกหลักที่ ๑ นั้นจะเป็นคำเดียวกับ **กู๊** ในในภาษาจีนกลาง และมีความหมายเช่นเดียวกันนั้นหรืออย่างไร หรือจะมีความหมายอย่าง **กู** ที่ใช้ในปัจจุบัน อันถือเป็นคำหยาบ คำไม่สุภาพ

อนึ่ง **กู** ที่หมายในลักษณะนั้นจะเป็นคำไทยแต่ดั้งเดิม หรือได้มาจากภาษาอื่นใด ในภาษามลายูมีคำ **อากู** ที่ท้ายคำ ออกเสียงเช่นเดียวกับ **กู** ของไทย ทั้งยังถือเป็นคำไม่สุภาพ ในหนังสือสอนภาษามลายู ได้ระบุไว้เป็นเรื่องสำคัญที่ควรใส่ใจว่า คำ **อากู** นี้ใช้เฉพาะคนสนิทกัน หรือผู้ใหญ่ใช้แก่ผู้น้อยเท่านั้น **อากู** จะเป็นที่มาของ **กู** ของไทย หรือมลายูจะได้คำ **กู** นี้ไปจากไทย และใช้ **อา** นำหน้า ทั้งนี้เพราะปรากฏว่าคำนี้ใช้เฉพาะที่ปีนัง เคดะห์ และเปอร์ลิส อันมีเขตแดนใกล้กับไทยเท่านั้น

(ยังมีต่อ)

รายงานมิตรภาษาและหนังสือ

(ต่อจากหน้า ๓๓)

น่าเชื่อถืออย่างมาก แต่หนังสือก็น่าสนใจ เพราะเป็นนวนิยายเรื่องแรกที่กล่าวถึงการต่อต้านสงครามปรมาณู โดยหยิบประเด็นปัญหาทางสากลมาผูกร้อยเป็นเรื่องราว

หนังสือเกี่ยวกับนิวเคลียร์กำลังกล่าวเตือนและกระตุ้นให้ผู้อ่านตระหนักถึงภัยที่กำลังคุกคามโลกและสิ่งที่อาจจะเกิดขึ้น งานเขียนดังกล่าวเป็นเสมือนเสียงร้องของนักเขียนที่ต้องการสื่อสารติดต่อกับผู้อ่านและประชาชน หากนักอ่านสามารถเข้าใจและตระหนักถึงอันตรายที่กำลังจะเกิดขึ้น บางทีการตื่นตัวของพวกเขาจะทำให้สันติภาพของโลกมีความมั่นคงขึ้น ทั้งสามารถจะขจัดภัยพิบัติออกไปจากชีวิตผู้คนรุ่นปัจจุบันและรุ่นที่กำลังเติบโตขึ้นมา ♥

ป 37 ฉบับ 5 29 เม.ย. 2527

บรรจบ พันธุเมธา

ภาษาสัมพันธ์

(4)

อันเนื่องด้วยวัฒนธรรม

ฉัน – เรา

คำที่แปลกไม่มีใช้ในถิ่นอื่นนอกจากภาษาภาคกลางกับภาคใต้ เห็นจะได้แก่คำ **ฉัน** ซึ่งใช้แทนผู้พูดผู้เดียว ไม่ทราบว่าเราใช้คำ ฉัน มาแต่ครั้งไหน จะเป็นคำไทยแท้หรือได้มาจากภาษาใด ในพจนานุกรมเขมรฉบับสถาบันพุทธสาสน์ มีคำ **ฉัน** (เขียน ฉาน่) ที่เป็นบุรุษสรรพนามเป็นคำสำหรับพระเถระใช้แทนตัวเวลาพูดแก่พระภิกษุที่พรรษาน้อยกว่า หรือแก่สามเณร ถือว่าเป็นคำไทย เป็นอันแน่ใจได้ว่าคำนี้ไม่ใช่คำเขมร เป็นคำที่เขมรยืมไทยไปใช้ แต่ไทยจะได้จากภาษาใดหรือไม่ควรได้พิจารณา เคยได้ยินท่านผู้ใหญ่ที่มีความรู้ภาษาจีนบอกว่า **ฉัน** เป็นคำภาษาจีน ส่วนจะตรงกับคำใดภาษาจีนไหนนั้น นายเฉลิม ยงบุญเกิด กล่าวไว้ในหนังสือภาษาไทย–ภาษาจีน ว่าตรงกับคำ **เฉิน** (ch' en²) ซึ่งเป็นคำบุรุษสรรพนามบุรุษที่ ๑ สำหรับ ข้าพูดกับเจ้าในภาษาจีนกลาง แต่คำนี้มีอธิบายในพจนานุกรมจีน–อังกฤษของเฮอร์เบอร์ต เอ ไจลส์ กับ ฉบับของอาร์ เอช แมตทิวส์กล่าวว่าเป็นคำที่ขุนนางฝ่ายพลเรือนใช้แทนตัวเองเวลาเพ็ดทูลจักรพรรดิ เคยเห็นภาพยนตร์โทรทัศน์เรื่องอิงประวัติศาสตร์ที่พูดภาษาจีนกลางมีภาษาอังกฤษบรรยาย อำมาตย์ผู้ใหญ่ใช้แทนตัวเองว่า **เฉิน** เมื่อทูลตอบพระราชชนนีในเรื่อง เมื่อตรัสถามว่า 'ใคร' ในพจนานุกรมบอกด้วยว่า แม้กษัตริย์ก็ใช้ **เฉิน** แทนองค์เองเมื่อตรัสแก่เทพเจ้า เราจะได้คำ **เฉิน** มาออกเสียงเป็น **ฉัน** ในลักษณะนี้หรืออย่างไร

แต่ยังมีคำอื่นที่เสียงคล้ายๆกัน คือคำ **เจิ้น** (chen⁴) เป็นคำกษัตริย์ทรงใช้ เทียบเท่ากับ ฉัน หรือเรา พจนานุกรมของไจลส์ กล่าวว่า คำนี้แต่เดิมก็เป็นคำกลางๆ ใช้ได้ทั่วไป จนกระทั่งถึงจักรพรรดิองค์แรก พ.ศ.๓๖๕ คำนี้จึงจำกัดใช้เฉพาะจักรพรรดิเท่านั้น ส่วนอีกคำหนึ่งคือ **จฺสัน** (tsan²) หมายเป็นทวิพจน์ คือ เราทั้งสอง ฉันกับเธอ ไม่มีทางยืนยันให้ชัดแจ้งว่า คำทั้งหมดนี้เป็นที่มาของคำ **ฉัน** ของไทยหรือไม่ตั้งแต่เมื่อไร ได้แต่นำมาพิจารณาดูพอเป็นที่สังเกตเท่านั้น ยังมีคำ **ดิฉัน** หรือ **ดีฉัน** ที่ใช้เป็นคำสุภาพสำหรับผู้หญิงพูดนั้น ก็น่าคิดว่า แต่ดั้งเดิมใช้สำหรับหญิงหรือชาย เพราะปรากฏว่า เจ้านายผู้ชายบางพระองค์ทรงใช้ ส่วน **ดิ** หรือ **ดี** ก็น่าถามว่ามาจากไหน มีความหมายหรือไม่ หรือเป็นคำที่ใส่เพื่อให้ออกเสียงสะดวกขึ้นเท่านั้น ทำนองเดียวกับ **อี** ในคำ **อีฉัน** ซึ่งคงจะไม่ใช่เพื่อแสดงเป็นเพศหญิง หรือจะเห็นว่า **ดี** ไม่ได้แสดงเพศ จึงใช้ **อี** เพื่อกำหนดเพศเสียเลย

เรื่องบุรุษสรรพนามของไทยเราไม่ได้กำหนดเพศหญิงชาย จะมีกำหนดพจน์บ้างก็ไม่เคร่งครัดนัก เช่น **เรา** ใช้แทนตัวเองเพียงคนเดียวก็มี **เขา** ก็หมายได้ทั้งเอกพจน์พหูพจน์แล้วแต่ความแวดล้อม ที่สำคัญไปมุ่งที่เลือกใช้ให้ถูกแก่ฐานะของบุคคล เช่น **เรา** ที่แทนตัวเองคนเดียวนั้นใช้ทั่วไปไม่ได้นอกจากเพื่อนที่สนิทกัน เช่นเดียวกับคำ **เฮา** ในภาษาไทใหญ่ใช้พูดแก่คนที่ต่ำกว่า ในภาษาไตลื้อใช้ **เฮ้า** คู่กับ มึง อันเป็นคำที่ใช้แก่ผู้ต่ำกว่าหรือผู้ที่สนิทกัน (อ่านต่อหน้า ๑๐๔)

ม่อนกันนี้ ไปๆมาๆ ก็หนีไม่พ้นเรื่องเงินนั่นแหละ คนสมัยนี้"

"แล้วตัวจะให้คุณวิษาณเขาทำยังไง" เป็นคำถามของอาจารย์ประภาประโยคที่สำคัญที่สุดซึ่งกรรเจียกเองก็อยากฟังคำตอบจากอาจารย์ทิพยา

"แต่งงานแล้วค่อยๆ แยกออกมาซี นามสกุลก็คนละนามสกุลแล้ว ไม่มีปัญญาทำงานของตัวเองเรอะ ทำไมจะต้องอิงอยู่กับพี่เขยตลอดชาติด้วย"

"ธุรกิจของพี่น้องที่เกาะเป็นกลุ่มก้อน ถ้าแยกกันออกมามักจะไปไม่ค่อยรอดนะตัว" อาจารย์ประภาว่า

อาจารย์ทิพยายักไหล่

"คนกลุ่มหนึ่งโลภโกยเท่าไหร่ไม่รู้จักพอ อีกกลุ่มหนึ่งเกาะกันเอาเปรียบสูบรีด ว่าที่จริง ถ้าใครทำให้แยกๆ กันออกมาเสียบ้าง ก็เท่ากับช่วยสังคมบ้านเมืองทางอ้อมเหมือนกันนะ หนู"

ประโยคท้ายๆ หล่อนพูดขันๆ กับกรรเจียก

"ทุกวันนี้ คนรวยรวยกันเป็นพวกๆ กลุ่มๆ เรียกว่าผูกขาดกันเป็นกลุ่มเป็นตระกูล รัฐบาลเองยังรู้สึก ถึงได้เริ่มบังคับให้ธนาคารขายหุ้นเฉลี่ย จริงมั้ยล่ะ อาจารย์กรร แต่งงานแล้ว พยายามดึงมาเฉลี่ยบ้างนะ อย่าพลอยกระโจนเข้าไปช่วยสูบเลือดเนื้อพวกเราเอาไปบริจาคสนุกสนานไปกับเขาล่ะ"

นั่นเป็นการพูดเล่นๆ ของอาจารย์ประภาและอาจารย์ทิพยา แต่ก็เป็นการพูดเล่นที่ออกมาจากจิตใต้สำนึกของคนในสภาพสังคมปัจจุบัน

กรรเจียกไม่ได้ถือเป็นการแนะนำจริงจังอะไร

หล่อนขับรถกลับบ้านพักด้วยสมองที่ครุ่นคิด แต่สิ่งที่เรียกว่าความรักนั้น ดูเหมือนถ้าเกิดขึ้นแล้วก็มักคอยแต่จะแยกหัวใจออกไปเสียจากสมองอยู่ร่ำไป

เมื่อเปิดประตูห้องเข้าไป เห็นน้าวันดีนั่งดูโทรทัศน์อยู่กับหลานสาว รายการภาพยนตร์ตอนสี่ห้าโมงเย็น

พอขยับปากจะทัก ก็ได้ยินตัวแสดงผู้หญิงคนหนึ่งพูดกับแม่ของหล่อนว่า

"คนธรรมดาๆ มันก็ต้องมีผิดมีถูก มีชั่วมีดีด้วยกันทุกคน แม่จะหาผู้ชายดีๆ ร้อยเปอร์เซ็นต์ในโลกนี้ได้ที่ไหน ถึงพ่อจะเป็นยังไง แต่แม่คงไม่ปฏิเสธว่าพ่อก็ยังมีความรับผิดชอบต่อแม่ต่อหนู เขารักแม่ รักหนู รักน้อง รักเราทุกคน"

กรรเจียกได้คำตอบที่หล่อนไม่ต้องถาม

อะไรที่หนักอึ้งอยู่ในใจดูเหมือนจะค่อยๆ ละลายหายไปเกือบหมด

หล่อนมีคำตอบไว้ให้แก่วิษาณแล้ว

หล่อนเพียงแต่รอให้เขามาหาหล่อน

แล้วหล่อนก็จะบอกเขาว่าปัญหาเรื่องคอนโดมิเนียมนั้นปล่อยให้มันค้างเอาไว้อย่างนี้แหละ แต่ปัญหาระหว่างเขากับหล่อนนั้นหล่อนตัดสินใจแล้ว เพราะมันเป็นสิทธิเป็นการตัดสินใจของหล่อนคนเดียว โดยไม่มีคนอื่นมาร่วมได้หรือเสียผลประโยชน์อะไรด้วย

แต่ทว่ากรรเจียกอดใจหายไม่ได้ เพราะหลายวันมาแล้วเขาทำตัวเงียบหายไปจากหล่อน

เถอะ...ถ้าหล่อนเป็น 'ของเก่า' ที่มีคุณค่าจริงๆ เป็นสิ่งมีค่าสำหรับเขาเกินกว่าจะหาซื้อได้ทั่วไปในท้องตลาด คนที่รักและเห็นคุณค่าของ 'วัตถุโบราณ' อย่างเขาคงต้องกลับมาเป็นเจ้าของให้ได้ในวันหนึ่งหรอก ♥

อันเนื่องด้วยวัฒนธรรม

(ต่อจากหน้า ๒๕)

ถ้าจะให้หมายว่า เรา ในความธรรมดา ภาษาไตเหนือใช้ ตู๊ ภาษาคำตี่ใช้ ตู่ แต่จำกัดลงไปว่าหมายว่าเราที่รวมตัวเองกับพี่น้องพวกพ้องไม่รวมผู้ฟังเช่น เฮือนตู่= เรือนเรา (เรือนของข้ากับพี่น้อง) แต่ภาษาพ่าเก่และอ่ายตอนไม่มีคำ ตู ใช้ และแม้ในภาษาไทใหญ่จะใส่คำ ตู๋ ไว้ในพจนานุกรมว่ามีความหมายเท่ากับเก๋า ตู๋ข้า จึงจะเป็นคำดีขึ้น แต่ก็คงไม่ได้ใช้ทั่วไปทุกถิ่น เพราะชาวไทใหญ่แถบแสนหวีสี่ป้อบอกว่า ไม่มีคำนี้ใช้ในภาษาของตน คิดว่าน่าจะเป็นภาษาทางรัฐชานใต้แถบเมืองนาย ซึ่งคงจะเป็นเช่นนั้นเพราะ ดร. คูชิงทำพจนานุกรมภาษาไทใหญ่ที่เมืองนาย ในภาษาคำตี่ถ้าจะให้สุภาพต้องใช้ ตู๋พะเจ้า ส่วนในภาษากลาง คำ ตู มีใช้ในวรรณคดีและบางทีก็ไม่ได้หมายว่า เรา แต่หมายว่า ข้า (ลำพังคนเดียว)

ส่วน สู ที่ใช้เป็นบุรุษที่สองในภาษาไทใหญ่เป็นคำที่ผู้ใหญ่ใช้แก่

เอ็ก เด็กใช้แก่ผู้ใหญ่ไม่ได้ เพราะคำนี้มีความหมายเทียบเท่ากับ เธอ ภาษาคำตี้มีความหมายเป็นพหูพจน์ด้วย ซู้ (=สู) จึงต้องหมายว่า พวกเธอ เธอทั้งหลาย เฮือนซู้ = บ้านพวกเธอ เมืองซู้=เมืองเธอทั้งหลาย

ในภาษาไทใหญ่ สู หมายถึงเธอเพียงคนเดียว แต่ถ้าต้องการแสดงพหูพจน์เขาใช้ สูเขา เช่น สูเขาม้าหลายก๋อ = พวกเธอมากันหลายคน มักพูดแก่พวกเด็กๆ บางทีก็ใช้ว่า สูเซ้อ-อนั่น (ถ้าเป็นคนทางเหนือจะออกเสียง เจ๊อ-อ หมายว่า หมู่พวก) = แกพวกนั้น

ภาษาพ่าเก่ก็มีวิธีแสดงพหูพจน์โดยใช้คำ เจ้า บ้าง เขา บ้าง ประสมกันเข้า เป็น เขาเจ่า[8] (=เขาเจ้า) =เขาทั้งหลาย และ หน่าเขา ขยายคำนาม เช่น ลุกอ๊อนหน่าเขาหม่าเข่อ-อก๊าสอนลิ่ก = พวกเด็กๆ ไม่อยากไปเรียนหนังสือ โง้หน่าเขาเล็มกินเข่า[8] = พวกวัวบุกเข้ากินข้าว (ในนา)

ในภาษาอื่นใช้คำอื่นต่อท้ายเช่น ภาษาจีนใช้คำ เหมิน แสดงพหูพจน์ คือ หว่อเหมิน=เรา หนี่เหมิน=เธอทั้งหลาย ท้าเหมิน=เขาทั้งหลาย

ภาษาฮินดีก็มีคำ โลก ซึ่งหมายว่าชนทั้งปวง ต่อท้ายบุรุษสรรพนามที่เป็นพหูพจน์ ที่จริงความหมายในตัวก็เป็นพหูพจน์อยู่แล้ว แต่ยังมีคำ โลก ต่อท้ายแสดงพหูพจน์ย้ำลงไปอีก คือ หมฺ=เรา เป็น หมฺโลก=เราทั้งหลาย ตุม=แก เป็น ตุมฺโลก=แกทั้งหลาย อาป=ท่าน เป็น อาปฺโลก=ท่านทั้งหลาย (เป็นคำดีต่างกับ ตุม ดังเคยกล่าวแล้ว) เว=เขา ทั้งหลาย เป็น เวโลก น่าแปลกก็ที่ภาษาเขมรมีคำ โลก ใช้ มีความหมายว่า ท่านหรือคุณ เช่น โลกครู=ท่านครู โลกตาโลกยาย=(โลกตาโลกเยียย) =คุณตาคุณยาย และใช้แก่พระภิกษุสงฆ์ เช่น นิมนฺตโลกฉาน่ (นิมีวนโลกฉัน) = นิมนต์ท่านฉัน (ยังมีต่อ)

คือความอบอุ่น (ต่อจากหน้า ๒๔)

ก็ได้หลวงพ่อ ข้าวเปลือกกับเณรแมงเม่าถึงได้มาเรียนต่อกรุงเทพฯ ทั้งที่ไม่เคยมีความคิดมาก่อนเลยว่าจะต้องจากบ้านมาไกลถึงอย่างนี้

เณรนั้นสอบเข้าต่อเปรียญอย่างที่หลวงพ่อต้องการ ส่วนข้าวเปลือกก็เรียนโยธาอย่างที่ชอบ

แดดสายใกล้เที่ยงร้อนพอดู แต่ตรงลานอโศกเย็นร่มรื่น นกพิราบจับกันเป็นฝูง เดี๋ยวบินโผหายไป เดี๋ยวก็บินร่อนลงมา อุบาสกอุบาสิกาดูบางตากว่าวันพระมากนัก

เณรแมงเม่านั่งอ่านตำราอยู่เพียงลำพัง เมื่อข้าวเปลือกเดินเข้าไปหา

"มาแต่เช้ามืดเชียว" เณรสัพยอก

"อกหักอีกแล้ว เณร" ข้าว-เปลือกบ่นท่าทางระอา

"ซุ่มซ่ามไม่หาย ไปสะดุดหัวใจใครเข้าอีกล่ะ"

"เขาเรียนสื่อสารมวลชนเปรี้ยวชะมัด สงสัยว่าคงจะชวด"

"อดข้าวดอกนะเจ้าชีวาวาย ไม่ตายดอกเพราะอดเสน่หา" เณรแมงเม่าว่าออกมาเป็นกลอนเชียว

"โธ่ เณร เณรเคยได้ยินไหมที่เขาว่า...อนิจจาน่าเสียดาย ฉันทำชีวิตหายครึ่งหนึ่ง ส่วนที่สูญนั้นลึกซึ้ง มีน้ำผึ้งบุหงาลดามาลย์..."

"ของอย่างนี้ต้องใจเย็นๆ" เณรว่าพลางลุกขึ้น "รอนี่เดี๋ยวนะ ไปเอาย่าม"

เณรกลับมาในเวลาไม่นานนัก พร้อมย่ามพระสีนวลสะอาดตา ข้าวเปลือกรับมาคล้องเข้ากับไหล่ตัวเอง แล้วพากันเดินออกจากลานอโศกของวัดสู่ป้ายรถเมล์

ตรงป้ายรอรถเมล์ว่าง แต่ใต้ร่มไม้ใหญ่มีผู้หญิงวัยรุ่นคนหนึ่งยืนหลบแดดอยู่ก่อน

ข้าวเปลือกชวนเณรยืนหลบเยื้องหลังห่างๆออกมาหน่อยหนึ่ง

ในใจของข้าวเปลือกคงไม่มีเรื่องอื่น นอกจากกำลังนึกอยู่ว่า จะทำไฉนดี จึงจะให้สาวเจ้าที่ตนกำลังหลงใหลเขาสนใจตนได้ ...แต่ก็นึกไม่ออก

จะไปส่งบ้านรึ เธอก็ขับรถยนต์มา ส่วนตัวข้าวเปลือกนั้น ขึ้นรถเมล์เช่นมนุษย์เดินดินทั้งหลาย ไม่ได้มีชีวิตวิริศมาหราแต่อย่างใด จะชวนเธอไปดูหนังฟังเพลง นัดหนึ่งก็คงเฉียวๆ 'ใบม่วง' อย่างน้อยๆ สองใบ ไอ้ที่จะพาไปดูหนังควบแล้วออกมากินน้ำแข็งใสในตลาดนั้น แค่นึกก็ยังหวาดๆ ว่าจะเห็นภาพเธอปากบิดปากเบี้ยว สะบัดก้นลุกหนีไป

นึกเท่าไหร่ก็นึกไม่ออก ▶▶

ป 37 ฉบับ 6 6 พ.ค. 2527

บรรจบ พันธุเมธา

ภาษาสัมพันธ์

อันเนื่องด้วยวัฒนธรรม

นอกจากคำแสดงพหูพจน์ดังกล่าวแล้ว ยังมีคำแสดงทวิพจน์อันหมายว่า คำแสดงจำนวนสองอีกด้วย ในภาษาสันสกฤตมีการแจกวิภัตติเฉพาะสิ่งที่มีจำนวนสองดังที่เรียกทวิพจน์นี้ เช่น **เนเตฺรา** (=ตาสองตา) **หสฺเตา** (=มือสองมือ) ภาษาบาลีคงเห็นยุ่งยากจึงละเสียเหลือแต่เอกพจน์กับพหูพจน์ ภาษาฮินดีก็เช่นกัน แต่น่าแปลกที่มีคำลักษณะอย่างนี้ในภาษาไทใหญ่และเครือไทใหญ่คือ พ่าเก่ คำตี่ และอ่ายตอน ที่ใช้ตรงกันก็มี ไม่ตรงกันก็มี ที่มีใช้ในภาษาของเราก็มีบ้าง แต่มักมีแต่ในวรรณคดี

เท่าที่เคยรู้มา บุรุษที่ ๑ คือเราทั้งสอง ใช้ **สองฮา** (ในวรรณคดีใช้ **สองรา**) ส่วนบุรุษที่ ๒ คือเธอทั้งสองใช้ **สองเขอ** (ในวรรณคดีใช้ **สองเขือ** เช่นในลิลิตพระลอนางเพื่อนนางแพงกล่าวแก่นางรื่นนางโรยว่า **สองเขือ** พี่หลับใหลลืมตื่น ฤๅพี่) และบุรุษที่ ๓ คือเขาทั้งสอง ใช้ **สองขา** (คำนี้มีใช้น้อยไม่ค่อยปรากฏในวรรณคดีไทย) แต่แล้วปรากฏว่าคำ **ฮา** ไม่มีใช้ในภาษาพ่าเก่และอ่ายตอน มีแต่ในภาษาไทใหญ่ใช้ **ฮ้า** = เราทั้งสอง หรือ **ฮ้าสองก้อ**=เราสองคน แต่ก็มิได้มีใช้ทั่วไปทุกถิ่น คนบางถิ่นบอกว่าไม่เคยใช้ ผิดกับ **ฮ่า** ในภาษาคำตี่ที่มีใช้ทั่วไป เช่น **ฮ่าห่มกิ๊น** =เราทั้งสองร่วมกิน **ฮ่าห่มก๊า** =เราทั้งสองร่วมไป (ด้วยกัน) เป็นคำที่ใช้ระหว่างศิษย์กับครูหรือผัวกับเมีย ถ้าต้องการให้สุภาพก็ใช้ **ฮ่าพะเจ๋า**

น่าฉงนก็ที่ทั้งภาษาไทใหญ่กับพ่าเก่มีคำที่หมายว่า เราทั้งสอง อีกคำหนึ่ง คือคำ **เขือ** ไทยใหญ่ใช้ **เขอ** หรือ **เขอข้า** แต่ภาษาพ่าเก่ใช้ **เฮ้าเขอ** คำตี่ก็มีใช้ ใช้ **คือขา** (**เขือข้า**) ซึ่งหมายว่า เราทั้งสองเช่นเดียวกัน เช่น **ห้างคือขา** หมายว่าสำหรับเราทั้งสอง (ห้าง=สำหรับ) แต่แรกคิดว่าภาษาไทใหญ่จะใช้ผิด เพราะ **ฮ้า** ก็มีแล้ว แต่เมื่อมีใช้ในภาษาคำตี่และพ่าเก่ด้วยก็เป็นอันยืนยันได้ว่าถูกต้อง คำ **เขือ** ที่ใช้หมายว่าเราทั้งสองนี้ ทำให้คิดว่าน่าจะเป็นคำเดียวกับคำ **เผือ** ที่มีใช้หลายแห่งในลิลิตพระลอ เช่น สองพี่คิดเองอ้า อย่าได้ถาม**เผือ** คืออย่าได้ถามเราทั้งสองอันหมายถึงนางเพื่อนและนางแพง คำ **เผือ** ไม่มีใช้ในภาษาดังกล่าวข้างต้น

เมื่อ **เขือ** หมายว่าเราทั้งสองในภาษาไทใหญ่ จึงไม่มี **เขอ** หรือ **สองเขอ** ใช้ในความหมายว่า **เธอทั้งสอง** แต่ภาษาคำตี่มีใช้ ใช้ว่า **ซ้องคือ** อ่ายตอนและพ่าเก่ก็มีคำนี้ใช้ อ่ายตอนใช้ว่า **ละคือซ้องโก้** = เธอสองคน พ่าเก่ใช้ **สองเขอ** = เธอทั้งสอง

ส่วนบุรุษที่ ๓ ที่หมายว่าเขาทั้งสอง ภาษาไทใหญ่ก็ไม่มีใช้ มีแต่ในภาษาทั้งสามคือ พ่าเก่ใช้ **สองขา** คำตี่ใช้ **ซ้องค้า** เช่น **ซ้องค้าโบ่เหม่** =เขาสองคนพ่อแม่ และอ่ายตอนใช้ **ซ้องค้า** หรือ **ละค้าซ้องโก้** =เขาทั้งสองหรือเขาสองคน (**โก้** หรือ **ก้อ** ในถิ่นดังกล่าวเป็นลักษณนามสำหรับคน)

ส่วนคำ **เฮ้า** ที่หมายถึงเราพหูพจน์ อันถือเป็นคำใช้ทั่วไปไม่ได้

(อ่านต่อหน้า ๙๙)

นึก ๆ ดูฉันน่าจะลาออกจากราชการ เกษียณอายุก่อนกำหนดได้แล้วมัง จะได้ไม่ต้องเหนื่อย นี่พ่อเธอก็ชวนให้ไปตกปลาทะเลลึกด้วยกันนะนี่"

เขาหัวเราะดังๆอย่างลืมตัว

"เอาละ ๆ" เสียงว่ามาอีก "เอาไว้คุยกันให้สนุกตอนฉันกลับไปถึงโน่นก็แล้วกัน แม่เธอน่ะบ่นใส่หูโมนิคทั้งเช้าทั้งเย็นว่า อยากได้หลาน ฉันเลยรับปากจะมาเกลี้ยกล่อมให้เธอหาเมียเร็ว ๆ แล้วรีบมีลูกแฝด จะได้สมอยากท่านเคาน์เตสซะที"

เบอร์นาร์ดค่อย ๆ วางหูฟังลงกับที่ แล้วทอดกายเหยียดยาวบนโซฟาใกล้ๆนั่นเอง ภาพบิดามารดาถ่ายคู่กัน ใส่กรอบเงินอร่ามตั้งอยู่บนโต๊ะในห้องพักของเขา รอยยิ้มบางเบาเกลี่ยขึ้นที่ใบหน้าของเขา เมื่อนึกถึงมารดา และคำบอกเล่าที่มาจากทางไกลเมื่อครู่ เบอร์นาร์ดหัวเราะหึๆ ก่อนจะสปริงตัวขึ้นจากโซฟา เขาคว้าโทรศัพท์มาวางใกล้มือ หมุนหมายเลขที่ต้องการแล้วจึงกรอกเสียงลงไป เมื่อคนทางโน้นตอบรับ

"นิโคล พี่ว่างมั้ย กินอาหารเย็นกับผมหน่อยเป็นไง พบกันที่ไหนดีน่ะหรือครับ เอเดี๋ยว ให้ผมนึกก่อน ที่คาซาเบิลล่าท่าจะดี อยู่ตรงถนนรู มูเลห์ อับ เอล อาซิส ไงครับ ผมไปรับพี่ดีกว่า ครับ" เขาหัวเราะเบาๆ ก่อนจะกล่าว "ผมเพิ่งคุยกับท่านทูต ท่านไปพักที่วิลล่ากับพ่อแม่ ครับ ผมมีเรื่องจะเล่าให้ฟัง ผมพบ มูเลห์ ฮามิด อับดุลลา เอมีร์ เอล-ฮุสเซน วันนี้เอง" (อ่านต่อฉบับหน้า)

อันเนื่องด้วยวัฒนธรรม

(ต่อจากหน้า ๓๑)

นั้น ถ้านำไปประสมกับคำอื่นก็กลายเป็นคำดีไปได้ ดังคำ **เฮ้าข้า** ใช้แทนตัวเอง กับ **สูเจ้า** ใช้แก่ผู้ที่พูดด้วยที่เป็นผู้สูงกว่าเป็นผู้ใหญ่กว่า ชาวไทใหญ่ว่า ถ้าใช้ **ข้าเฮ้า** จะเป็นการแสดงความนอบน้อมแก่ผู้ฟังมากขึ้น และคำ **เจ้าเฮ้า** หรือ **เจ้าเฮ้าข้า** ในภาษาไทใหญ่ ก็แสดงว่าคารวะอย่างยิ่งแก่ผู้ฟังที่เป็นผู้สูงศักดิ์ ชาวไตโหลงในมิตจินาใช้ **เฮ้า** กับคำแสดงเครือญาติ เช่น **เม่เฮ้า** (=แม่เรา) **ปี่เฮ้าน่องเฮ้า** (=พี่เราน้องเรา) เป็นการแสดงความสนิทสนม แต่ในภาษาคำตี่ใช้ **เก่า** เช่น **ปี่เก่าหน่องเก่า** = พี่ข้าน้องข้า ใช้เวลาร้องเรียกคนอายุไล่เลี่ยกัน แต่ถ้าเป็น **เจ้าเก่า** ในภาษาไทใหญ่ **เก่า** ในที่นี้หมายว่า ตัวเอง บางทีใช้ **โต๋เก่า** (=ตัวเอง) ถือเป็นคำไม่ดี ใช้เฉพาะผู้ใหญ่พูดแก่ผู้น้อย หมายว่าตัวแกเอง จะถือว่าเป็นคำดีเสมอคำ **เจ้า** ไม่ได้ คนที่ใช้ไม่เป็น แม้จะใช้แก่ผู้เสมอกัน ก็ยังทำให้ผู้ฟังไม่พอใจ ถือว่า **ล่าตกว๊ามเล้ง** (=พูดคำหยาบ)

แต่คำ **เจ๋า** (=เจ้า) ในภาษาคำตี่ถือเป็นคำสูงคำยกย่องไม่ว่าจะใช้ที่ไหนเมื่อไร ถ้าใช้ **เจ๋า** คำเดียวใช้เป็นคำเรียกพ่อก็ได้ เรียกสามีก็ได้ แต่เขานำไปประสมข้างท้ายคำเรียกเครือญาติที่เป็นชาย ทั้งผู้ที่อายุมากกว่าหรือน้อยกว่า คือ **ปู๊เจ๋า** - ปู่ **โป๊โล้งเจ๋า** (=พ่อหลวงเจ้า=ลุง หรือผู้อื่นที่มีอายุขนาดลุง) **เก๊เจ๋า** หรือ **กี๊เจ๋า** = พี่ชาย **อ็อเจ๋า** หรือ **อือเจ๋าเจะ** = น้องชายของเมีย แต่คำที่ใช้ตรงกันไม่ว่าจะเป็นภาษาไทใหญ่ คำตี่ พ่าเก่ และอ่ายตอน ก็คือคำ **พ่อเจ้า แม่เจ้า** ไทใหญ่ออกเสียง **ป้อเจ้าแม่เจ้า** คำตี่ออกเสียง **โป่เจ๋าเหม่เจ๋า** เช่นนี้ เขาหมายว่าพ่อตาแม่ยายและพ่อผัวแม่ผัว บางทีพี่ผัวก็ใช้ **ปี่เจ้า** ด้วย

ในภาษาสันสกฤตมีคำ **เทว** หมายว่าเทพ หรือเทวดา ก็ใช้ประสมท้ายคำเรียกเครือญาติแสดงความเคารพนับถือ เช่น **ปิตฤเทว มาตฤเทว** เทียบเท่ากับ คุณพ่อคุณแม่ แต่อาจารย์ก็ใช้ **เทว** ลงท้ายได้ เป็น **อาจารยเทว** เทียบเท่ากับท่านอาจารย์ ภาษาถิ่นของเขาก็มีใช้ทำนองนี้ เช่นภรรยาเรียกสามีว่า **ปฺรติเทว** ในภาษาฮินดี ส่วนภาษาอัสสัมมีคำ **ก็อกกายเคว** (เรียกตามเสียงที่เขาออกเสียงคำเทว) = คุณพี่ (ชาย) และ **บายเคว** = คุณพี่ (หญิง)

แต่ในภาษาอ่ายตอนใช้ **อ่า** นำหน้าคำเครือญาติแสดงความยกย่องนับถือเทียบเท่ากับ **คุณ** คือ **อ่าโป้** (คุณพ่อ) **อ่าเม่** (คุณแม่) **อ่าป้า** (คุณป้า) **อ่าปี่** (คุณพี่) แม้แต่ลูกหลานก็ใช้คำ **อ๊ะ** นำหน้าชื่อแสดงความรักใคร่เอ็นดู เช่น **อ๊ะแด้ง** (= หนูแดง ภาษาอ่ายตอนมีเสียง ด ด้วย) (ยังมีต่อ)

ปี 37 ฉบับ 7 13 พ.ค. 2537

บรรจบ พันธุเมธา

ภาษาสัมพันธ์

(6)

อันเนื่องด้วยวัฒนธรรม

คำ เจ้า ข้า ที่กล่าวแล้ว นับได้ว่า เป็นคำนามที่นำมาใช้เป็นบุรุษสรรพนาม นอกจากคำทั้งสองนี้ยังมีคำอื่นอีก ได้แก่คำ นาง นาย แม่ พ่อ คุณ หนู ผม ฯลฯ

คำ **นาง** ข้าพเจ้าใช้คำนี้ติดปากเวลาเรียกพวกผู้หญิงที่อายุน้อยกว่าข้าพเจ้า เมื่อเวลาที่ข้าพเจ้าได้พบปะพวกคนไทถิ่นต่างๆ ก็ไม่ทราบว่าถูกต้องหรือไม่ เห็นเจ้าของบ้านที่เมืองนายท่านเรียกเด็กผู้หญิงในบ้านของท่านเช่นนั้น และบางทีเพื่อให้ชัดเจนท่านก็ใช้ **น้างเน้อ-อเฮ้น** คือ นางในบ้าน หรือเด็กผู้หญิงในบ้าน ในภาษาพ่าเก่ คำ **นาง** เป็นคำที่สามีเรียกภรรยาด้วยความรักใคร่ น่าแปลกที่ในภาษาเขมรก็มีคำนี้ใช้ ออกเสียงว่า **เนียง** เมื่อครั้งที่ข้าพเจ้าได้มีโอกาสไปพระตะบอง (พ.ศ.๒๕๐๐) ขณะที่เดินอยู่ตามถนน ได้มีเด็กเล็กๆวิ่งตามดูแล้วร้องว่า **เนียงบางก๊อะก์** ซึ่งหมายว่า นางบางกอก ผู้หญิงบางกอก แต่แรกสำคัญว่าเป็นคำไทยที่เขมรได้ไป แต่เมื่อดูในพจนานุกรมเขมรฉบับสถาบันพุทธสาสน์ปรากฏว่า เขามีคำ **นาง** ใช้ เมื่อไม่ได้ระบุว่าได้มาจากภาษาใด ก็ต้องถือเป็นคำดั้งเดิมของเขา ความหมายที่เขาใช้ก็คล้ายกับของเรา คือเป็นคำเรียกหญิงหรือชายอายุน้อยกว่าผู้เรียกมาก เป็นคำสุภาพอ่อนโยน ลักษณะนี้คงเหมือนกับที่ข้าพเจ้าใช้ แต่ของเขมรแปลกไปกว่าก็ตรงที่เขาใช้ได้ทั้งหญิงและชาย ถ้าเรียกเด็กความหมายคล้ายคำ **หนู** ของไทย เช่น **เทาณานาง** (เต๊วนาเนียง)=ไปไหนหนู ทั้งเป็นคำที่พ่อแม่เรียกลูกชายลูกสาวของตนอย่างอ่อนโยนแสดงความรักความเอ็นดูด้วย เช่น **อานาง อานางกูนขฺญุํ** (อาเนียง อาเนียงโกนคฺญูม)=อ้ายหนู อ้ายหนูลูกฉัน หรือ **เมนาง เมนางกูนขฺญุํ** (เมเนียง เมเนียงโกนคฺญูม)=อีหนู อีหนูลูกฉัน

ส่วนของไทยนั้น ปรากฏว่าในภาษาวรรณคดีของชาวไตเหนือเมืองวันมีคำเรียกลูกชายว่า **น้างจ๊าย** (=นางชาย) ซึ่งแสดงว่าคำ **นาง** ในภาษาถิ่นใช้แก่เด็กผู้ชายได้ด้วย เช่นเดียวกับของเขมร ในภาษาพ่าเก่สมัยก่อนก็เช่นเดียวกัน ถ้าดูตำนานของชาวพ่าเก่ จะเห็นว่าชื่อผู้ชายมีคำ **นาง** อยู่หน้าชื่อเช่นเดียวกับชื่อผู้หญิงดังที่กล่าวไว้ตอนหนึ่งถึงผู้สืบเชื้อสายจากเจ้าฟ้าเมืองพ่าเก่ว่า **"เจ่าขึ่ม่ะจ้ำเล่งสองจ๊าย ผู่หนึ่งจื้อ น้างตุ๊ม ผู่หนึ่งจื้อน้างไก้... น้างไก้จ้ำเล่งลุ่กยิ้งหนึ่ง จื้อน้างเฮ้น ผู่จ๊ายจ้ำจื้อ น้างเบ๊"** หมายว่า "เจ้าขี้ม้านั้นมีลูกชายสองคน ผู้หนึ่งชื่อ นางตุ๊ม อีกผู้หนึ่งชื่อ นางไก้...นางไก้นั้นมีลูกหญิงหนึ่งชื่อนางเฮ้น ผู้ชายนั้นชื่อ นางเบ๊" นอกจากนี้ **นาง** ยังใช้เป็นลักษณนามได้ด้วย เช่น **ขุนสองน้าง**=ขุนสองคน คำ **นาง** ใน **ขุนนาง** จึงอาจจะไม่ใช่ **นาง** ที่พูดกันว่า **ขุน** และ **นาง** เรื่องนี้ทำให้เกิดความไม่แน่ใจว่า ชื่อ **น้างหมอกก๊ำแหลง** (นางดอกคำแดง) นั้นเป็นหญิงหรือชายกันแน่

แต่อย่างไรก็ตาม **นาง** ในปัจจุบันก็ไม่ได้ใช้แก่ผู้ชาย จึงเป็นอันใช้ต่างกันไปตามกาลเวลา ส่วนที่เขมรกับไทยใช้เหมือนกันอีกประการหนึ่งก็คือ ใช้เป็นคำเรียก

(อ่านต่อหน้า ๑๐๖)

าศาเองก็วัดดูได้จากความจริง เธอยังไม่รู้จักปลาหมึกเลยด้วย แม้ว่าหนังสือแบบเรียนเร็วเบงกาลีจารุบทที่เธอใช้เรียนอยู่นั้น จะมีบทที่กล่าวถึงปุรุภช หรือสัตว์หลายงวง นี่ไว้อย่างยืดยาว

กระบวนการร่ำเรียนเขียนอ่านซึ่งกันและกันนั้นยังมิอาจปลอดจากการข้องขัดใดๆ ดังที่ผู้ซึ่งอยู่ในห้วงรักทั้งสองประสงค์ ด้วยพิหารีเองก็มักจะเป็นผู้เข้ามาขัด เสียงตะโกนเรียก "พิ่มหินท์ พิ่มหินท์" และตั้งหน้าตั้งตาจะลากมเหนทราออกไปจากรังรักของเขา ชายหนุ่มตำหนิเพื่อนผู้พี่ที่ละเลยการเรียนทั้งพูดเหน็บอาศาที่เล่นทีจริงว่า "พี่หญิง คร่ำเคร่งมากเกินไปก็ไม่ดีนะครับ อาจจะทำให้ไม่สบายเอาได้"

"อย่าไปพึงเขา จูนิ" มเหนทราขัด "เขาอิจฉาความสุขของเราน่ะ"

"อย่าพูดเรื่องอิจฉาอะไรเลย" พิหารีแย้ง "การหาความสุขควรจะสุขุมหน่อย จะได้ไม่เป็นเหตุให้เกิดความริษยาได้"

"แต่ความอิจฉาของคนอื่นก็นับว่าดีเหมือนกัน ช่วยเพิ่มความตื่นเต้นให้เรามากขึ้น" มเหนทราว่าไปเรื่อย "รู้ไหม จูนิ พี่เกือบจะปล่อยให้พิหารีเป็นคนแต่งงานกับน้องไปแล้วซิ พี่เกือบกลายเป็นไอ้ลาโง่ไปแล้วนะ"

"หยุดนะ" พิหารีกระซิบหน้าแดงซ่าน

เหตุการณ์เหล่านี้มีแต่จะเพิ่มความขัดเคืองให้อาศาและความรู้สึกอคติต่อพิหารีก็ยิ่งทบทวีมากขึ้น ความจริงที่ว่าครั้งหนึ่งเขาเกือบกลายเป็นผู้ที่จะมาเป็นสามีของเธอ ทำให้สำนึกในใจอาศาระแวงระไวต่อการปรากฏตัวของพิหารี เธอเลี่ยงการสนทนากับเขา ข้อนี้เป็นเหตุที่มเหนทราพึงใจยิ่ง พิหารีเองรับรู้และเข้าใจดีว่าเรื่องราวนี้เป็นเช่นไร

ราชลักษมีเรียกหาพิหารีมาเพื่อปรับทุกข์ ชายหนุ่มเองรู้สึกเห็นใจ "ไหมตัวอ่อนน่ะจะปลอดภัยก็ต่อเมื่อยังอยู่ในรังเท่านั้นแหละครับ ถ้าเรายอมให้ออกมาเสียแล้ว ก็ไม่มีทางที่จะกลับเข้าไปใหม่ได้"

เมื่อข่าวที่มเหนทราสอบตกรู้ไปถึงหูราชลักษมี นางพลุ่งพล่านราวไฟไหม้ป่า ผู้โชคร้ายที่เป็นเหยื่ออยู่ใกล้ที่สุดในกรณีนี้คืออันนาปุรณะ หญิงหม้ายผู้น่าสงสาร พิษร้ายจากไฟป่าตกที่เธออย่างเต็มเปี่ยม

(อ่านต่อฉบับหน้า)

อันเนื่องด้วยวัฒนธรรม

(ต่อจากหน้า ๓๑)

สตรีไม่ว่าจะอายุมากหรืออายุน้อย หรือสูงศักดิ์ เช่น นางเทวี ภาษาผ่าเก่าเรียกหญิงผู้ดีหรือสุภาพสตรีว่า **น้างหยิง** (คู่กับ **ขุนจ๊าย** (ขุนชาย) สุภาพบุรุษ) แม้จะไม่ใช่มนุษย์อย่างแม่โพสพ ก็ใช้คำ **น้าง** เรียก **น้างอ๊าม** แม่ธรณีเรียก **น้างมะซุ่ง** จากคำ **วสุนธรา** ภาษาคำตี่เติมคำ **จ้อย** ข้างท้าย สำหรับผู้หญิงที่เป็นเจ้าหรือมีเชื้อเจ้าเรียก **น้างจ้อย** ภาษาไทใหญ่เติมคำ **เจ้า** ข้างหน้าเป็น **เจ้าน้าง** และเรียกหญิงภรรยาผู้มีบรรดาศักดิ์ตามบรรดาศักดิ์ของสามี เช่น **น้างขุน**

การที่ใช้ตรงกันเช่นนี้น่าจะไม่ใช่เรื่องยืมกัน แต่อาจจะได้มาจากภาษาอื่นภาษาใดภาษาหนึ่งด้วยกัน ส่วนจะเป็นภาษาใดนั้นน่าจะนำมาพิจารณาดู และภาษาที่พอจะมีเค้าเงื่อน เห็นจะได้แก่ภาษาจีนกลาง

ภาษาจีนกลางมีคำ **เหนียง** (niang²) ซึ่งพังคล้าย **เนียง** ของเขมร เขาหมายว่าแม่ ผู้หญิง หรือหญิงสาว โดยเฉพาะหญิงสาวมีตระกูลมักเรียก **เหนียงจุสึ** (niang² tzu³) หรือ **ฉย่าวเหนียงจุสึ** (hsiao³ niang² tzu³) คำ **เหนียง** หมายว่าเมียก็ได้ เช่น **เหนียงจย๊า** (niang² chia¹) คือครอบครัวทางเมีย นอกจากนี้ **เหนียง** ยังใช้หมายถึง ผู้ชายได้ด้วย ถ้ากล่าวรวมเป็นกลุ่มและหัวหน้ากลุ่มที่อาวุโสที่สุดเป็นผู้หญิง จะเป็นไปได้หรือไม่ที่คำ เหนียง จะเป็นที่มาของคำ นาง ทั้งของเขมรหรือไทย หรือต่างจะบังเอิญมีคำที่ออกเสียงคล้ายกัน มีความหมายไปในทำนองเดียวกัน

อนึ่งยังมีความหมายของคำ **นาง** ที่ไม่เกี่ยวกับการเรียกขาน หรือนำหน้าชื่อแสดงว่าเป็นเพศหญิง แต่อย่างใด และความหมายนั้นเขมรใช้ตรงกับภาษาไทใหญ่ นั่นก็คือนางของเขมรหมายว่าตัวไหม **สํบุกนาง** (ซ็อมบกเนียง) = รังไหม **โอยจํณีนาง** (ออยจ็อมเนียเนียง)=ให้อาหารตัวไหม และ **ฎงกูวนาง** (ด็องโกวเนียง)=หนอนไหม ภาษาไทใหญ่มีคำ **น้างม่งล่าย** **ม่ง** คือบุ้ง เขาหมายว่าหนอนทั่วไป (นอกจากหนอนในท้องจึงเรียก หนอน) **ล่าย** คือด้าย ด้ายของเขาคือไหม (ไหมจึงหมายว่า ด้าย) **น้างม่งล่าย** จึงหมายว่า หนอนไหม โดยตรง ที่จริงคำ**ม่งล่าย** ก็มีใช้ในภาษาไทใหญ่ ที่

ใช้คำ **น้าง** ข้างหน้าด้วย ก็ไม่ได้ระบุว่า **น้าง** หมายว่าอะไร ภาษาถิ่นอื่นไม่มีใช้ทำนองนี้ ภาษาพ่าเก่ก็เรียก **หม่ง[3] หน่าย[3]** (=ม่งล่าย) ไม่ต้องมีคำ **น้าง** ฉะนั้นภาษาไทใหญ่จะยืมจากเขมรหรืออย่างไร แต่ที่จริงภาษาเขมรจะใช้คำ **ฎงฺกูวสูตฺร** (ต็องโกวโสต) ที่แปลตามตัวว่าหนอนไหมก็น่าจะได้ จึงไม่แน่ว่าไทใหญ่ยืมจากเขมรหรือเขมรยืมจากไทใหญ่หรือบังเอิญมาใช้ตรงกัน

คำ **นางไฎ** (เนียงได) ในเขมรที่หมายว่า **นิ้วนาง** ก็เช่นกัน เขมรยืมจากไทยหรือไทยยืมจากเขมร เพราะเท่าที่สอบภาษาถิ่นต่างๆ หลายภาษาแล้ว หายากที่ถิ่นใดจะมีคำเรียกชื่อนิ้วนาง ถ้ามีเรียกก็เรียกต่างไป จึงเป็นปัญหาข้องใจอยู่เสมอมาว่าเหตุใดเขาจึงไม่คิดคำขึ้นเรียก

(ยังมีต่อ)

พิมพิลาป (ต่อจากหน้า๓๓)

กับขโมยเขาเสียเลยทีเดียว เพราะไม่ได้ขโมยชื่อเสียงของเขา เอาแต่เรื่องไอ้ลอกเขามาแต่งใหม่น่ะมันขโมยทั้งเรื่องทั้งชื่อเสียง อ้างว่าตัวแต่งเอง"

"เราพูดกันเสียยืดยาว ยังกะพิมเป็นนักเขียนแล้วงั้นแหละ ที่จริงนิยายที่พิมเขียนยังไม่เคยได้ลงซักเรื่อง แม้แต่เรื่องสั้นห้าหน้า"พิมพรรณหัวเราะเรื่องที่ตนพูดกับพี่ชายเสียยาวเหยียด

เสียงโทรศัพท์ดังมาจากในห้องรับแขก ไพทีรีบออกไปรับ ปกติบ่ายวันเสาร์เช่นนี้นายประพัฒน์ไม่เคยอยู่บ้าน แต่ไพทีอยู่เพราะวันเสาร์เขาทำงานเพียงครึ่งวัน แล้วก็กลับมาพักผ่อนที่บ้านเสมอ พิมพรไปเที่ยวตามเคย หากไพทียังไม่กลับ พิมพรรณจะเป็นคนไปรับโทรศัพท์เอง

"ยายพิม โทรศัพท์ของแกแน่ะ นิตยสารผู้หญิงโทฯ มา"

พิมพรรณแทบจะถลาไปตามเสียงเรียกของพี่ชาย หล่อนตื่นเต้นจนลืมไปว่าขาของหล่อนไม่แข็งแรง พิมพรรณเกือบล้มที่หน้าประตูห้องแต่เกาะผนังไว้ทัน

มือของหล่อนสั่นเมื่อรับโทรศัพท์จากมือพี่ชายมาแนบหู

"พิมพิลาไลยค่ะ"

"โทฯ มาจากนิตยสารนารีไทยนะคะ มีเรื่องจะคุยด้วยสองเรื่องค่ะ คือเรื่องสั้นขนาดยาวของคุณผ่านการพิจารณาแล้วเรื่องหนึ่งนะคะ เรื่องสายน้ำที่ไม่ไหลกลับนะคะ บรรณาธิการบอกว่ามีแววดีทีเดียว ขอแสดงความยินดีด้วยค่ะ จะลงฉบับหน้านะคะ ธรรมดาเราไม่แจ้งผู้เขียนหรอกค่ะ แต่บังเอิญมีอีกเรื่องหนึ่งเลยโทรศัพท์มาบอกเสียพร้อมกันเลย ไม่ทราบคุณจะสนใจไหม เรื่องสัมมนาค่ะ"

"สัมมนาอะไรคะ" พิมพรรณเกือบลืมหายใจด้วยความตื่นเต้น

"คือจะมีการสัมมนานักเขียนเกี่ยวกับการเขียนเรื่องนี่แหละค่ะ ทางสมาคมนักประพันธ์จัดขึ้นมา สัมมนาสามวัน เราเจาะจงเลือกนักเขียนใหม่ ๆ ที่มีแววดีมาสัมมนากัน มีนักเขียนใหญ่หลายท่านจะกรุณามาพูดถึงประสบการณ์ของท่านให้เราฟัง แล้วก็มีบางท่านจะกรุณามาช่วยตรวจเรื่องที่จะเขียนกันในตอนสัมมนาด้วย เป็นสัมมนาเชิงปฏิบัติการ ใช้เวลาเต็มวันสามวัน คุณทำงานที่ไหนหรือเปล่าคะ พอมีเวลาไหม วันที่สิบเดือนหน้าถึงวันที่สิบสอง เต็มวันทั้งสามวันนะคะ ค่าใช้จ่ายในการสัมมนาก็เพียงคนละห้าร้อยบาท เป็นค่าอาหารและเครื่องดื่มสามวันนี่แหละ กับช่วยค่ากระดาษที่จะต้องโรเนียวแจกเรื่องตัวอย่างและบทความของท่านวิทยากร"

"พิมไม่ได้ทำงานค่ะ พิมว่างงาน พิมว่างค่ะ อยากไปสัมมนาด้วยแต่..." พิมพรรณอึกอัก หล่อนไม่มีเงินห้าร้อยบาทจ่ายค่าเข้าร่วมสัมมนานอกจากจะขอพี่ชาย หล่อนชำเลืองไปทางพี่ชายที่นั่งอ่านหนังสือพิมพ์อยู่ที่เก้าอี้รับแขกด้วยความเกรงใจ แต่ความอยากมีมากกว่า หล่อนจึงรีบพูดต่อ "ไม่เป็นไรค่ะ พิมไปได้ค่ะ พิมสมัครค่ะ แล้วจะต้องไปจ่ายค่าสัมมนาที่ไหนยังไงคะ"

"เราจะส่งรายละเอียดมาให้อีกทีทางไปรษณีย์ คุณไปแน่นะคะ ทางเราจะลงชื่อไว้ให้เลย ใช้ชื่อจริงนะคะ ไม่ใช้นามปากกา"

"ค่ะ เป็นพระคุณยิ่งค่ะที่กรุณาส่งข่าวดีมาถึงสองเรื่อง"

"เรื่องค่าใช้จ่ายในการสัมมนาทางนารีไทยจะออกให้ก่อนค่ะ แล้วหักจากค่าเรื่องของคุณทีหลัง เราจะส่งนักเขียนในสังกัดของเราเข้าสัมมนาอีกคนด้วย แล้วคงจะได้รู้จักกันนะคะ คนนี้เขาทำงานอยู่ในกองบรรณาธิการ แต่ยังใหม่อยู่ ทางนารีไทยส่งไปสัมมนาเพื่อว่าต่อไปจะได้มาช่วยเลือกเรื่องสั้นผ่อนแรงบรรณาธิการได้ หรือไม่ก็เขียนเองบ้างเวลาไม่มีเรื่องดี ๆ จะลง บางทีเรื่องดี ๆ จากนักเขียนภายนอกก็ไม่ค่อยมีเหมือนกัน"

"ค่ะ ขอบพระคุณมากค่ะ"

"คิดว่าจะเป็นประโยชน์กับคุณบ้างนะคะ แล้วพบกันที่ห้องประชุมสัมมนาค่ะ คุณพิมพรรณ"

พิมพรรณกล่าวขอบคุณอีกครั้งก่อนจะวางหูโทรศัพท์ลง ใบหน้าของ ▸▸

ว37 สข 8 ๒๐ พ.ค. ๒๕๒๗

บรรจบ พันธุเมธา

ภาษาสัมพันธ์

(7)

อันเนื่องด้วยวัฒนธรรม

๓๗

คำที่เราใช้คู่กันกับ **นาง** ก็คือ **นาย** นายในภาษาภาคกลางใช้ได้ทั้งชายและหญิง มีความหมายตรงข้ามกับ บ่าว คนใช้ หรือลูกน้อง แต่ถ้าใช้คำ **คุณ** ใส่ข้างหน้าเป็น คุณนาย ย่อมแสดงว่า เป็นผู้หญิงแน่นอน คงจะด้วยเหตุนี้ เมื่อข้าพเจ้ากลับจากอัสสัมในครั้งแรก (พ.ศ. ๒๔๙๙) ข้าพเจ้าได้มาเผยแพร่ออกทางวิทยุกระจายเสียงว่า "หญิงชาวไตพ่าเก่ในอัสสัมทักข้าพเจ้าเป็นคำแรกเมื่อข้าพเจ้าได้ไปเยี่ยมหมู่บ้านของเขาว่า **เม่อน่ายม่ามา** (เสียงนี้เป็นเสียงคำตี่ เสียงพ่าเก่ควรเป็น **เม้อ-อน้ายม้าม้า**) ตอนนั้นข้าพเจ้าฟังไม่เข้าใจ เลยตอบไม่ถูก ภายหลังเขาจึงอธิบายให้ฟังว่า เขาถามว่า **คุณมาลำพังคนเดียว** หรือ" ก็ได้มีผู้ฟังเขียนแย้งมาว่า ข้าพเจ้าคงจะเข้าใจผิด ความหมายของ**น่าย**ในที่นี้ต้องหมายว่า คุณ อย่างในภาษาเหนือที่เรียกคุณผู้หญิงว่า**อี่นาย** ผู้ฟังนั้นคงไม่ได้นึกถึงว่า ภาษาข้างต้นเป็นคนละถิ่นกับภาษาเหนือของไทย ถึงจะมีเสียงเดียวกัน แต่ไม่ใช่คำเดียวกัน ความหมายก็ย่อมต่างกันไปเป็นธรรมดา ทั้ง **น่าย** ในประโยคข้างต้นเป็นคำวิเศษณ์ ไม่ใช่คำนาม

คำ **น้าย** ในภาษาพ่าเก่ (**น่าย** ในคำตี่ และ**หลาย**ในภาษาไทใหญ่) เทียบได้กับคำ **ดาย** ของเรา หมายได้หลายอย่าง คือหมายว่า**ลำพังคนเดียว**ก็ได้ ดังตัวอย่างข้างต้น หรือ **อู๊ก้อหนึ่งน้าย**=อยู่ลำพังคนเดียว หมายว่า **เท่านั้น** ก็ได้ เช่น **คะไล่น้าย** =แค่นี้เท่านั้น หรือหมายว่า **เปล่าๆ** ก็ได้ เช่น **อู๊น้าย**=อยู่เปล่าๆ (ไม่ได้ทำอะไร) **กิ๊นเข่า น้าย**=กินข้าวเปล่าๆ (ไม่มีกับ) **มื๊นม้าน้าย**=เขามาเปล่าๆ (ไม่มีธุระอะไร) ภาษาไทใหญ่มีคำ **แม่หลาย** หมายว่า หญิงเป็นหม้าย **หลายๆ**=ไร้ประโยชน์ และ**เสหลาย** หรือ **เซ่หลาย** คือ เสียดาย เช่น เด็กคนใช้ในบ้านเจ้าเมียวซาที่ข้าพเจ้าเคยไปพักอยู่เห็นหนูเจาะกระเป๋าของข้าพเจ้าจนไหว่ใช้การไม่ได้ ก็ร้องว่า **เซ้หลายเป้น** (=เสียดายเพื่อน) คือเสียดายมัน ที่เราพูดว่า **ไม่เสียหลาย** เช่น เลี้ยงเด็กไว้ก็ไม่เสียหลาย ถ้านี้เราออกเสียง **ดาย** เป็น **หลาย** อย่างภาษาไทใหญ่ความหมายก็เป็นทำนองเดียวกัน คือ ไม่เสียประโยชน์

(มีข้อชวนฉงนคือ เขมรมีคำ **สฎาย** ออกเสียง **สดาย** หมายได้ทั้งเสียดายและเสียใจ เช่น **สฎายทฺรพฺย** (สดายเตรือบ)=เสียดายทรัพย์ กับ **ขฺญุํสฎายณาส่โฎยมินบานเทา** (คญุมสดายนะส์โดยมึนบานเต๊ว)=ฉันเสียใจมากที่ไม่ได้ไป มีปัญหาว่า ใครยืมใคร เขมรยืมคำไทยไปออกเสียงรวบเป็นคำพยางค์เดียวมีเสียงควบกล้ำตามแบบคำของเขา หรือเราจะนำคำ **สฎาย** ของเขามาเปลี่ยนแปลงเสียงเสียให้ฟังเป็นไทยๆ ส จึงกลายเป็น **เส** หรือ **เสีย** แต่ **ดาย** คงไว้ตามเดิม หรืออาจจะเปลี่ยนเป็น **น่าย** หรือ **หลาย** แล้วแต่ถิ่น หรือจะบังเอิญมาใช้ตรงกันเอง แต่อย่างไรก็ตาม ความหมายว่า **เสียดาย** อย่างนี้ไม่มีในภาษาถิ่นอื่นนอกจากนี้ มีแต่ **เสียใจ** ที่ภาษาพ่าเก่ใช้ว่า น้าย

(อ่านต่อหน้า ๑๐๔)

"เก็บนี่ไว้ลูก" นางกล่าวกับพิหารี "เมื่อใดที่ลูกพบเจ้าสาว จงสวมกำไลนี้ให้เธอคนนั้น ถือว่าเป็นพรจากอา"

รับกำไลมาแล้วชายหนุ่มก็เทิดขึ้นบนศีรษะ แล้วกลั้นน้ำตา รีบเข้าห้องตนเองไป

เมื่ออันนาปุรณะจะจากลา นางกล่าวกับพิหารี "ช่วยดูแลมหินทร์กับอาศาด้วย" แล้วหญิงหม้ายก็หันไปหาพี่สะใภ้ ยื่นกระดาษแผ่นหนึ่งให้ราชลักษมี "ฉันได้โอนสิทธิในทรัพย์สินต่างๆของครอบครัวให้ไว้เป็นชื่อมหินทร์ ให้เขาส่งไปให้ฉันแค่เดือนละสิบห้ารูปีก็พอ"

นางโน้มกายลงต่ำ แตะเท้าราชลักษมี และเริ่มการเดินทางแสวงบุญ (อ่านต่อฉบับหน้า)

อันเนื่องด้วยวัฒนธรรม

(ต่อจากหน้า ๒๓)

เจ๊อ-อ (=ดายใจ) เช่น **น้ายเจ๊อ-อ ทุกหล่างมะก๊า**(=เสียใจไม่ควรไป)

ส่วน **นาย** ที่เป็นคำนามอย่างที่บางคนเรียกแม่ของตนว่า **นายแม่** หรือ **แม่นาย** **นาย**เห็นจะไม่ได้หมายว่าผู้เป็นใหญ่หรือผู้บังคับบัญชา **นาย** อาจจะเป็นคำแสดงเครือญาติอย่างที่หมายว่า ยายในภาษาไทใหญ่ (ออกเสียง**น้าย**) เพราะบางคนเรียก **น้าย** ก็มี **แม่น้าย** ก็มี และยายทวดก็เรียก **น้ายหม่อน** นอกจากนี้ก็ยังเรียกผู้หญิงที่สูงอายุและเป็นที่เคารพนับถือว่า **น้าย** หรือน้ายนำหน้าชื่อ ที่เรียก **น้ายเท่า** หรือ **น้ายโหลง** ก็มี แม่ชี ก็เรียก **น้ายขาว** หญิงผู้อุทิศเงินสร้างกุฎิพระเรียก **น้ายจ้อง** และผู้อุทิศเงินสร้างพระพุทธรูปเรียก **น้ายพะก่า**

บางถิ่นเช่นภาษาอ่ายตอนและคำตี่ต้องใช้ **น้าย** กับคำ **ย้า** (=ย่า) เป็น **ย้าน้าย** หมายว่า ยาย และคำ **ตา** คู่กับยาย จึงต้องเป็น **ปู่น้าย** **น้าย** เลยกลายเป็นคำใช้แก่ผู้ชายก็ได้ ภาษาไตเมาใช้คำ **ปู๊น้าย** กับ**ย่าน้าย** เป็นคำเรียก **พ่อตาแม่ยาย** ภาษาอ่ายตอนมีวิธีแสดงความเคารพนับถือในการเรียกเครือญาติคือใช้ **อ่า** นำหน้า ฉะนั้นใช้ **อ่าน่าย** จึงหมายว่า คุณยาย มีความหมายเช่นเดียวกับ **ย้าน่าย**

แต่คำ **นาย** ที่หมายใกล้เคียงกับที่ใช้ในภาษาภาคกลางมีทั้งมอญและเขมร คำ **น่าย** ของมอญ เขาหมายอย่างเดียวกับเราคือเป็นผู้บังคับบัญชา เป็นผู้ควบคุม เป็นเจ้าของ ตรงข้ามกับบ่าวหรือข้าทาส และยังใช้นำหน้าชื่อผู้ชาย ในปัจจุบันชาวมอญถือเป็นธรรมเนียมที่ใช้คำ **น่าย** นำหน้าชื่อผู้ชายอย่างคำมิสเตอร์ เช่น ชื่อ **น่ายปานหล๊ะ น่ายจิตเตาง** ดูแล้วไม่ผิดกับชื่อคนไทย (ถ้าไม่ต้องการแสดงว่าเป็นชาวมอญ เขาใช้ตามแบบพม่า ก็ต้องใช้ **อู** นำหน้าเช่น **อูจิตเตาง** เป็นต้น) แต่มิใช่ว่าผู้ชายมอญทุกคนจะใช้ **น่าย** นำหน้าได้ เขาใช้ **น่าย** นำหน้าเฉพาะคนที่บวชเรียนแล้ว เป็นที่ยกย่องนับถืออย่างคำ **ทิด** ของเรา

การที่เขาใช้ **น่าย** เป็นคำยกย่องก็เพราะกล่าวว่าแต่เดิมคำนี้มาจาก **ตะระน่าย** หรือ **ตะละน่าย** ที่หมายว่าคุณลุง คำธรรมดาเรียก **อ๊ะน่าย** หมายว่า ลุง (ซึ่งพึงคล้าย **อ่าน่าย**ของภาษาอ่ายตอน แต่ต่างกันทั้งเพศและลำดับเครือญาติ) คงเป็นแบบเดียวกับ **อู** ของพม่าที่หมายว่าลุง เช่นเดียวกัน และใช้นำหน้าชื่อผู้ที่ทำการงานเป็นหลักฐานเป็นที่นับถือทำนองเดียวกัน ส่วนที่ต่างกันก็คือ **น่าย** ของมอญใช้แก่ผู้หญิงได้ คำเรียกป้าสะใภ้ก็เรียก **อี๊น่ายปาย** **น่าย** หมายถึงเจ้าของบ้านหรือเจ้าของข้าทาส เป็นชายก็ได้ หญิงก็ได้ บางทีก็ใช้ **น่ายเปรีย** (เปรีย=ผู้หญิง) เพื่อให้รู้ชัดว่าเป็นนายผู้หญิง น่าแปลกก็ที่คำ**น่ายโต้บ** (=นายทัพ) ควรจะหมายเฉพาะแม่ทัพ แต่ก็หมายถึงเจ้าของบ้านผู้บังคับบัญชาข้าทาสและปกครองผู้คนในบ้านก็ได้ เป็นผู้หญิงก็ได้ แต่ถึงแม้ **น่าย** ของมอญจะหมายถึงหญิงเจ้าของบ้านได้เช่นเดียวกับของไทย แต่ก็ยังมีลักษณะที่ใช้ต่างกัน คือเขาใช้คำ**น่าย** นำหน้าชื่อผู้หญิงไม่ได้ ของไทยคำ **นาย** นอกจากจะเรียกผู้หญิงก็ได้แล้วก็ยังใช้นำหน้าชื่อผู้หญิงก็ได้ โดยเฉพาะในการพูดจากัน เช่นเรียกหญิงที่ชื่ออบ ชื่ออ่อนอย่างยกย่องว่า นายอบ นายอ่อน ได้ ทั้งที่พูดด้วยต่อหน้าและพูดถึงลับหลัง บางทีทำให้เข้าใจผิดคิดว่าหมายถึงผู้ชาย ต้องฟังจากชื่อหรือจากความแวดล้อมจึงจะกำหนดได้ แต่ถ้าเรียก **คุณนาย** เสีย ก็เป็นอันไม่มีปัญหา

ส่วนภาษาเขมรใช้ **นาย** (ออกเสียงเนียย) แบบเดียวกับเรา คือใช้นำหน้าชื่อผู้ชายที่ไม่มีบรรดาศักดิ์

เช่น **นายเทพ** (เนียยเตบ) กับใช้หมายว่า นายคน หัวหน้างาน เช่น **นายตรวต** (เนียยตฺรวด) นายตรวจ **นายเวน** (เนียยเวน) นายเวร **นายทาหาน** (เนียยเตียเฮียน)=นายทหาร น่าจะได้คำ **นาย** และแบบอย่างก้ารใช้ไปจากไทย (นอกจาก **นาย** ที่ใช้นำหน้าชื่อผู้หญิงเรียกผู้หญิงดังกล่าวข้างต้น เขาไม่มีใช้) แต่เขาระบุไว้ในพจนานุกรมฉบับสถาบันพุทธศาสน์อย่างชัดแจ้งเลยว่า **นาย** ของเขมรได้มาจาก **นี** (ธาตุในความว่านำ) ของบาลีสันสกฤต เมื่อมาเป็นคำ **นาย** จึงหมายว่า ผู้นำ

ปัญหาจึงมีอยู่ว่า **นาย** ในไทยได้มาจาก **นี** ของบาลีสันสกฤตเช่นเดียวกับเขมร หรือยืมคำ **นาย** ของเขมรมาใช้เลยทีเดียว หรือจะใช้ตาม **นาย** ของมอญ แล้วเขมรนำไปใช้อีกต่อหนึ่ง ซึ่งล้วนเป็นเรื่องยืนยันให้แน่ได้ยากทั้งสิ้น (ยังมีต่อ)

เนื้อนาง (ต่อจากหน้า ๒๗)

ดื่มนิดหน่อยที่อพาร์ตเมนท์ดอกเตอร์ชางแล้วเคลื่อนย้ายไปกินอาหารค่ำที่ภัตตาคารใกล้ๆจนกระทั่งสามทุ่มเศษ รถสองคันซึ่งมีมิสเตอร์หว่องและมิสเตอร์ฟุงเป็นเจ้าของก็ข้ามมาส่งแขกเมืองถึงโรงแรม

"ราตรีสวัสดิ์นะฮะ พรุ่งนี้เจ็ดโมงครึ่ง ผมมาถึงนี่"

ล่องชาดแยกทางกับเพื่อนอาจารย์ต่างชาติขึ้นห้องเลย เขาอยากจะพักผ่อนและอ่านทวนเรื่องที่จะต้องเล็คเชอร์พรุ่งนี้อีกเล็กน้อย

แต่พอปิดประตูห้องได้ไม่นาน ยังไม่ทันอาบน้ำ ก็มีโทรศัพท์หล่อนนั่นเอง... แม่ตัวดี ส่งเสียงมาจากห้องของหล่อนทันควันทีเดียว ราวกับรู้เวลากลับของเขายังงั้นแหละ

"เพิ่งถึงหรือคะ"

"ครับ" เขาตอบสั้นๆ เพื่อตัดบท

"ฉันถึงตั้งนานแล้ว ดูที.วี.ฆ่าเวลาค่ะ ว่าแต่ว่า มีผลไม้มาฝากคุณด้วยนะคะ เดี๋ยวจะเอาไปให้"

"ขอบคุณฮะ ผมไม่ทานอะไรแล้ว อิ่มแล้ว"

"ไม่ได้ค่ะ ต้องชิม ชิมนิดก็ยังดี องุ่นหวานหอมเชียว รอเดี๋ยวนะคะ เดี๋ยวจะเอาไปให้"

เขาวางหูแล้วถอนใจยาว หล่อนลองดี ต้องลองดีแน่ๆ หล่อนอยากรู้ว่าเหตุใดเขาจึงกล้ายโสกับหล่อน แทนการตะครุบหมับเช่นชายอื่นๆที่ผ่านมาและผ่านไป

แล้วหล่อนก็มาเคาะประตู

เขาจะไม่เปิดก็ไม่ได้ มันเหมือนกับเขากลัวหล่อน กลัวตัวเอง

ดังนั้น เมื่อประตูเปิดและพลับพลาเดินเข้ามาพร้อมถุงพลาสติคมีองุ่นดำอยู่ในนั้นพวงโต เขาจึงได้แต่ปิดประตูแล้วเดินตามหล่อนมาเงียบๆ

หญิงสาวแวะเข้าไปดึงกระดาษทิชชูในห้องน้ำติดมือไปปูลงบนโต๊ะหัวเตียงนอน วางพวงองุ่นไว้บนกระดาษ

"ล้างแล้วนะคะ เรียบร้อยสะอาดดีแล้ว" หล่อนพูดพลางทำไม่รู้ไม่ชี้ ปลิดองุ่นลูกหนึ่งเข้าปากเคี้ยว

ล่องชาดยังคงยืนอยู่กลางห้อง มองดูขาในกางเกงสั้นสีขาว เสื้อหลวมสีปูนแขนสั้นเอวลอย เมื่อหล่อนเอี้ยวตัว นวลเนื้อตรงเอวก็แลบออกมาให้เห็นเด่นชัดถนัดตา

"ทำไมหรือคะ" หล่อนถามเมื่อยังไม่ปรากฏว่าเขาขยับเขยื้อนนอกจากมอง

"คุณกวนผมจังเลยนะเนี่ย"

"หรือคะ...กวนมากไหม"

"เดี๋ยวผมจะต้องทำงาน" เขาพูดด้วยสีหน้าซึ่งค่อนข้างฉุน

"งาน งาน งาน" พลับพลาแบมือ "รู้ไหมคะว่าคนที่แบ่งเวลาไม่เป็น อีกหน่อยโรคประสาทถามหาแน่ เพราะว่ามัวแต่ก้มหน้าทำอะไรอยู่อย่างเดียว อย่างอื่นเลยล้มเหลวหมด"

"คุณพลับพลา"

"คะ" หญิงสาวยังคงปลิดองุ่นใส่ปากอีกลูกหนึ่ง

"พรุ่งนี้ผมจะต้องตื่นแต่เช้าครับผม"

"ทราบค่ะ"

"เดี๋ยวผมต้องทบทวนอะไรบ้างสำหรับพูดพรุ่งนี้"

"เรื่องขี้ปะติ๋ว ดอกเตอร์ล่องชาดพูดโดยไม่ต้องเตรียมก็ยังไหว" หล่อนทำไม่รู้ไม่ชี้ "แต่ถ้าจะเตรียมก็เตรียมซีคะ เตรียมเถอะ"

"ผมขออยู่คนเดียวได้หรือเปล่าครับ"

หล่อนมองตอบเขาด้วยแววหวาน และแล้วจึงลุกขึ้น เดินมาหยุดอยู่ตรงหน้า

"ฉันกำลังจะไปเดี๋ยวนี้แหละค่ะ ไม่คิดจะกวนอะไรหรอก คุณยังมีกังวล" หล่อนยื่นมือออกไป "ขอจับมือหน่อยค่ะ คุณเก่งแล้วก็ประหลาดเอาการจริงๆ"

เขาไม่ทำตามคำขอนั้น เพียงแต่ยิ้มๆ ➤➤

บรรจบ พันธุเมธา

ภาษาสัมพันธ์

อันเนื่องด้วยวัฒนธรรม

แม่

คำนามที่เป็นคำเรียกเครือญาติ เช่น แม่ พ่อ ลูก และอื่นๆ ล้วนใช้เป็นคำเรียกขานได้เช่นเดียวกับคำบุรุษสรรพนามที่กล่าวมาแล้ว ใช้ได้ทั้งแทนตัวเองในฐานบุรุษที่ ๑ กับทั้งแทนผู้ที่ตนพูดด้วยในฐานบุรุษที่ ๒ คำดังกล่าวนี้มีวิธีเรียกขานต่างๆ กันไป ตามแบบแผนของแต่ละภาษา แต่ละท้องถิ่น และบางทีก็ต่างกันไปแต่ละครอบครัว เป็นต้นว่า

คำ แม่ ถึงแม้คนไทหลายต่อหลายถิ่นเท่าที่พบมา จะไม่มีคำอื่นเรียก นอกจากคำ แม่ ซึ่งอาจจะออกเสียงต่างกันไปบ้างตามท้องถิ่น เป็น **แม่ แหม่ เม่ เม้ เหม่** ฯลฯ แต่กระนั้นก็ยังมีบางครอบครัวที่มีคำอื่นต่อท้ายคำ แม่ เป็น **แม่จ๋า แม่ขา แม่นาย** หรือ **นายแม่** เรียกไปๆ คำก็เลยย่อลงเหลือเป็น **จ๋า ขา** และ **นาย** จึงดูเหมือนว่า มีผู้เรียกอย่างอื่นนอกจากคำ **แม่** ก็มี แต่ที่จริงข้าพเจ้าก็ไม่ได้สนใจเรื่องนี้มากนัก ไม่เคยได้ถามเขา ยกเว้นแต่จะได้ยินเองอย่างชัดแจ้ง และตัวเองใช้ตามเขาไปด้วย แต่ปรากฏว่าเมื่อข้าพเจ้าเล่าเรื่องการเรียกแม่ต่างกันไปตามครอบครัวดังกล่าวข้างต้น อ่ายนี่แกน ชาวไตพ่าเก่ในรัฐอัสสัม ประเทศอินเดียได้กล่าวอย่างตื่นเต้นว่า ครอบครัวของเขาก็มีคำเรียกแม่แปลกไปไม่เหมือนครอบครัวอื่นเหมือนกัน ข้าพเจ้าถามว่า เรียกอย่างไร เขาตอบว่า ตัวเขากับพี่น้องเรียกแม่ว่า **แหม่ไน่** ไน่แปลว่านี่หรืออื่น ถามว่าเหตุใดจึงเรียกเช่นนี้ เขาเองก็ตอบไม่ได้ แม่ก็ไม่ได้เล่าให้รู้ว่าเกิดอะไรขึ้น ลูกๆ จึงเรียกแม่เช่นนั้น ข้าพเจ้าเองไม่เคยได้ยินเขาเรียกกันจึงไม่เคยเรียกเช่นนั้น ทั้งที่ท่านเรียกข้าพเจ้าว่า **ลุกสาว** ทุกครั้งที่พูดด้วย ข้าพเจ้าเรียกท่านว่า **แหม่เฮ้า** อย่างที่เคยเรียกแม่เฒ่าชาวไตโหลงผู้ที่ข้าพเจ้าไปพักด้วยที่มิตจินาในพม่า ไม่มีใครท้วงติงว่าอย่างไร จึงไม่ทราบว่าถูกต้องเหมาะสมหรือไม่ แต่ข้าพเจ้ามีความรู้สึกว่า เป็นคำเรียกอย่างสนิทสนม ดังที่ข้าพเจ้าเรียกแม่เฒ่าชาวไตโหลงนั้นว่า **แม่เฮ้า** เรียกพี่สาวใหญ่ว่า **ปี่เฮ้า** กับน้องสาวคนกลางคนเล็กที่อายุน้อยกว่าข้าพเจ้าว่า **น่องเฮ้า** ข้าพเจ้ารู้สึกสนิทกับทุกคนในครอบครัวนี้ ไม่ผิดกับเป็นวงศาคณาญาติกันจริงๆ เมื่อแม่เฒ่าพูดถึงพ่อเฒ่าก็เรียก **ป้อสู** คือพ่อพวกเธอ ยกให้เป็นพ่อเสียเลย พี่สาวใหญ่ก็เช่นกันเมื่อเล่าถึงสามีก็ยกให้เป็นพี่เขย และเรียกเสียว่า **ปี้โขยสู** คือพี่เขยพวกเธอ

ส่วนที่ข้าพเจ้าได้ยินขณะที่พำนักในหอเจ้าฟ้า ก็คือบรรดาเจ้านางเรียกเจ้าแม่ว่า **แม่น่อ** น่อนี้คงเป็นคำเดียวกับ **น่อ** ที่เป็นคำรับของชาวไทใหญ่เมื่อพูดแก่เจ้านาย แต่ก็มีคำที่มีเสียงต่างกันไปบ้างเป็น **นอ** (เสียงสามัญท้ายเสียงเป็นเสียงตรี) เป็นคำลงท้ายที่ใช้ได้ทั่วไป มักใช้ในภาษาหนังสือ ภาษาวรรณคดี เช่นลงท้ายบทกลอนว่า **สูเอ้ย สูนอ นอ** มีความหมายทำนองเดียวกับ **เอย** ในวรรณคดีไตเมาดังในเรื่องเวสสันตะหร่า (=เวสสันดรชาดก) มีคำ **อู้แม่มาตาเจอ-อหวานแม่นอ** อู้ในที่นี้หมายว่าพ่อ แต่ที่กล่าวนี้เป็นคำที่พระชาลีกัณหาตรัสเรียกพระนางมัทรี เรียกว่า แม่ **มารดาใจหวานแม่นอ** = ~~แม่มารดา~~

(อ่านต่อหน้า ๙๗)

กำลังเหมาะ นั่งรับประทานอาหารกันให้อร่อย ลมทะเลพัดเย็นๆ ชมวิวกันได้เพลินๆ อาหารที่นี่ส่วนใหญ่จะได้จากทะเล สดๆใหม่ๆทั้งนั้น ทั้งกุ้งปลาปูหอย ไม่ว่าจะทำอะไรดูมันอร่อยออกรสชอบใจไปทุกอย่าง ขอให้หิวและมีวิวสวยๆเป็นใช้ได้

วันนี้เป็นวันหยุดสุดสัปดาห์ ผู้คนจึงมาเที่ยวพักผ่อนที่อ่าววงเดือนกันมาก เท่าที่เห็นปรากฏว่าชาวต่างประเทศเริ่มสนใจอ่าววงเดือนมากกว่าที่พัทยา ลองถามได้ความว่าที่พัทยาผู้คนพลุกพล่านจอแจสกปรกและนับวันจะมีอันตรายอย่างเมื่อเร็วๆนี้ก็มีประเบิดกันที่กลางตลาด เพราะเหตุนี้นักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศจึงเริ่มมานิยมที่ใหม่แห่งนี้ สงบสะอาดและสิ่งแวดล้อมยังเป็นธรรมชาติดีกว่าที่แห่งอื่นๆ

พูดกันถึงอ่าววงเดือนหลายครั้งหลายหน หลายท่านคงจะเริ่มสงสัยกันว่า ทำไมจึงได้ชื่ออย่างนี้ เรื่องของเรื่องก็มีอยู่ว่า แต่เดิมอ่าวนี้ชื่อว่า อ่าวคอก เพราะปากอ่าวเป็นคอกลึกโค้งเข้ามา อยู่มาคราวหนึ่งฝรั่งมาค้างแรมกันที่นี่ คืนนั้นพระจันทร์บนท้องฟ้ากำลังส่องแสงเรืองๆเป็นรูปเสี้ยวโค้ง ฝรั่งบอกชาวบ้านว่ารูปพระจันทร์กับชายหาดนั้นคล้ายๆกัน เขาจึงอยากจะให้หาดนี้มีชื่อเหมือนพระจันทร์ทรงเสี้ยวคืนนั้น ชาวบ้านชอบใจในความคิด จึงได้ปรึกษากันดูว่าถ้าจะชื่อหาดวงพระจันทร์ก็จะซ้ำกับที่พัทยา ในที่สุดจึงตกลงกันว่าให้ใช้ชื่อ อ่าววงเดือน หรือหาดวงเดือนมาจนตราบเท่าทุกวันนี้

อ่าววงเดือนเป็นเพชรเม็ดใหม่ที่กำลังจรัสแสงเจิดจ้าในเกาะเสม็ด ทางราชการได้ประกาศเป็นเขตอุทยานแห่งชาติเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๒๔ จัดเข้าอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติเขาแหลมหญ้า-หมู่เกาะเสม็ด สังกัดกองอุทยานแห่งชาติ กรมป่าไม้ ตลอดเวลาจะมีเจ้าหน้าที่คอยดูแลรักษาความสะอาดเรียบร้อยและคอยอำนวยความสะดวกปลอดภัยแก่บรรดาผู้ไปมาโดยทั่วกัน

รับประทานอาหารเสร็จ ได้เวลาพักผ่อนตามสบาย ลางท่านกลับไปบ้านพัก แต่พวกเราเลือกเอาการเดินชมเกาะ เตรียมกล้องฟิล์มเลนส์กันให้พอมือ เดินเลียบชายหาดไปเรื่อยๆ มีทางเดินติดต่อถึงกันหมด เขาว่าเดินไปหลังเกาะก็ได้ ถึงตรงนั้นจะข้ามเรือไปตลาดเพได้รวดเร็วดี แต่นักท่องเที่ยวไม่นิยมพักเพราะหลังเกาะคลื่นลมเงียบสงบเกินไป ไม่ครึกครื้นตื่นเต้นเหมือนชายทะเลด้านนอก

เดินชมเกาะกันอยู่จนเย็น อยากดูพระอาทิตย์ตก เจ้าหน้าที่เขาพาเดินตัดเข้าป่าไปหลังเกาะ บริเวณป่ายังรกทึบดี มีทางเดินเล็กๆพอลัดตัดไปหลังเกาะได้ ดอกไม้ป่าส่งกลิ่นหอมฟุ้ง ดอกโมกกำลังบานขาวสะพรั่ง ดอกคัดเค้าเริ่มแย้มอย่างเพลงเขาว่า...ดอกคัดเค้าบานเย็น... เพียงแต่เริ่มแย้มก็ส่งกลิ่นหอมตลบไปแล้ว ถ้ารอให้บานเต็มที่คงจะหอมไปทั้งดง มะลิป่ามะลิพวงมะลิวัลย์บรรดามี รอให้ได้ฝนอีกสักหน่อยคงจะเดินดมหอมชื่นใจ

เพียงไม่กี่นาทีก็ถึงหน้าผาหลังเกาะ มีทางเดินลงไปได้ถึงชายหาดเป็นอ่าวสวยมาก ฝั่งตรงข้ามคือเขาแหลมหญ้าทางตำบลบ้านเพ เจ้าหน้าที่เล่าให้ฟังว่า โครงการต่อไปกองอุทยานแห่งชาติจะทำทางรถยนต์มาให้สุดปลายเขาแหลมหญ้า ทำท่าเรือเดินทางไปมาระหว่างเขาแหลมหญ้ากับเกาะเสม็ดได้รวดเร็วทันใจ และใช้ได้ทุกฤดูกาลเพราะทะเลด้านนี้ไม่มีคลื่นลมแรง อยากจะให้ถึงวันนั้นเร็วๆ

อาทิตย์ตกทางฝั่งนี้สวยมาก เสียดายที่เป็นตอนต้นฤดูฝน ถ้าเป็นฤดูหนาวหรือฤดูร้อนคงจะถ่ายภาพได้สวย ลองใช้แค่เลนส์มาตรฐานก็ได้ภาพพอเหมาะแล้ว ถ้ามีเลนส์ถ่ายไกลคงจะได้ดวงอาทิตย์โตเต็มที่ พรุ่งนี้จะคอยหามุมถ่ายภาพตอนเช้ามืดกันอีก

คืนนี้เดือนหงาย นักท่องเที่ยวหลายกลุ่มพากันเล่นสนุกรอบกองไฟทั้งตีกลองร้องรำ ลางกลุ่มพากันเดินชมเกาะ พวกฝรั่งชอบนอนตากลมตามริมหาด เป็นสุขกันได้เต็มที่...อ่าววงเดือนที่กำลังเป็นที่รู้จักแพร่หลาย ♥

อันเนื่องด้วยวัฒนธรรม

(ต่อจากหน้า ๓๑)

ใช่หวานแม่เอย และพระนางมัทรีตรัสเรียกสองกุมารว่า **อุ่นฮักแม่นอ** (=อุ่นรักแม่เอย) ก็มี **อุ่นเจอ-อแม่เออ** (=อุ่นใจแม่เอย) ก็มี

คำที่พบแต่ในพจนานุกรม (ภาษาไทใหญ่ของ ดร.คูชิง) ไม่เคยได้ยินเอง คือ **แม่เจ้าเกยีจู หรือ** ▶▶

เก๊จู ซึ่งตรงกับคำ แม่เจ้ากตัญญู ก็มี **แม่ฮั้งแสง** ก็มี ถือเป็นคำยกย่อง สงสัยว่าจะมีใช้แต่ในภาษาหนังสือและภาษาวรรณคดี แสง คือแก้วมีค่า ใช้ประกอบแสดงความยกย่อง ถือเป็นสิ่งประเสริฐ ที่เรียก **แม่ฮั้งป๊า** ก็มี ป๊าคือสะพาย (**ป๋าถง** คือสะพายย่าม (ถง=ถุง=ย่าม)) 'คำ **ฮั้ง** นี้เขาไปเก็บไว้ในคำ **รัง** ออกเสียง **ฮั้ง** ซึ่งความหมายไม่เกี่ยวกัน น่าจะเป็นคำ **ฮั้ง** ซึ่งตรงกับคำ **รั้ง** เช่น **สายฮั้งแอ่ง** คือสายรั้งเอวหรือรัดเอว คือเข็มขัดหรือสายรัดเอว แต่ในวรรณคดีไตเหนือก็มีคำเรียกแม่ว่า **เจ้าแม่น้มหวานฮั้งห่อ** คำ ฮั้ง นี้ก็น่าจะเป็น ฮั้ง เพราะในที่นี้ควรจะตรงกับคำ รั้ง และความนี้ควรหมายว่า เจ้าแม่ผู้มีนมหวานรัดและห่อไว้ ที่คิดว่าควรเป็นเช่นนี้เพราะภาษากวีของชาวไตเมาและไตเหนือ เรียกลูกว่า **ลุ๋กขอดห้อยสายย้าวหม่า**=ลูกที่ขอดคือผูกเป็นปมสายยาวจากบ่า ก็มี ถ้าไม่เคยเห็นผู้หญิงไตเหนือกับไตเมาเลี้ยงลูกก็คงไม่เข้าใจว่าเหตุใดเขาจึงเรียกเช่นนั้น ผู้หญิงสองถิ่นนั้นเขาเอาลูกใส่หลังหรือเข้าสะเอว แล้วใช้ผ้ามัดให้แน่นกับตัว แบบผู้หญิงจีนที่เคยเห็น ผ้าที่ใช้มัดลูกเข้ากับตัวนั้น เขาเรียก **ผ้าหลา** ผ้าหลานี้จึงมีความสำคัญเทียบเท่ากับแม่ เพราะอยู่กับตัวลูกแทบตลอดวัน และเท่ากับ **อู่**(=เปล) ด้วย เพราะต้องนอนอยู่ในนั้น เขาจึงเรียกแม่ว่า **เจ้าหลาอู่** ก็มี **เจ้าหลาเพ้** (=ผ้าหลาแพร) ก็มี และถ้าจะยกย่องยิ่งขึ้นก็เรียก **หลาแสง** (=หลาแก้ว) หรือ **หลาคำ** (=หลาทอง) บางทีก็เรียกตามลักษณะของการพาลูกไปกับตัวว่า **หลาป๊า** คือผ้าหลาสะพายบ่าโดยเฉพาะเมื่อลูกอยู่ที่สะเอว แม่ก็จะขอดปมผ้าหลาไว้ที่บ่า ดังนั้นจึงเรียกลูกเช่นนั้นว่าเป็นลูกที่แม่ขอดผ้าหลาสายยาวไว้กับบ่า แต่บางทีเรียก **หลาเส่** หมายว่าผ้าหลาที่ใช้ผูกเมื่อลูกอยู่บนหลังก็ได้ ที่เอวก็ได้ ถ้าลูกอยู่บนหลังผ้าหลาจะมัดขอดเป็นปมที่หน้าอก ที่เรียก **หลาห่อ** ก็มี เห็นได้ชัดเวลาแม่เอาลูกไพล่มาไว้ตรงข้างหน้าเพื่อให้ลูกกินนม ผ้าจะห่อตัวเด็กเกือบมิด คำ **เจ้าน้มหวานฮั้งห่อ** คงเป็นลักษณะเช่นนี้ คำ **หลา** จึงหมายว่าแม่โดยปริยาย บางแห่งจะให้หมายว่าพ่อได้ด้วย เพราะมักใช้คู่กันว่า **หลาอู่บ้อแม่** หรือ **อู้แม่หลาคำ** ที่ถูกไม่น่าจะหมายเช่นนั้น น่าจะหมายเฉพาะ **แม่** เพราะคำ

หลา หมายถึงมีครรภ์ได้ด้วย ดังที่ครูอธิบายว่า **แม่ป๊าหลา** ก็หมายว่า **ป๊าบ๊ะติ๊กสั้นเถ่** (=พาปฏิสนธิ) และใช้เป็นลักษณนามของลูกด้วยก็ได้ เช่นใช้ว่า **ลุ๋กสองหลา** = ลูกสองคน ผู้ชายไม่มีหน้าที่เลี้ยงลูกแบบนี้จึงไม่ควรใช้คำดังกล่าวหมายถึงพ่อ แต่ข้าพเจ้าก็เคยเห็นผู้ชายเส่ลุ๋กอ่อนแบบนี้ในรถไฟ ขณะกลับจากเมืองยาง แต่ก็เห็นเพียงหนเดียวเท่านั้น (ยังมีต่อ)

ปี 37 ฉบับที่ 10 3 มิ.ย. 2527

บรรจบ พันธุเมธา

ภาษาสัมพันธ์

อันเนื่องด้วยวัฒนธรรม

๑

พ่อ

คำเรียก **พ่อ** ส่วนมากก็เรียกอย่างเดียวกัน จะต่างกันบ้างเป็น ป้อ โป้ โป๋ โป ก็แล้วแต่ถิ่น ที่เรียกแปลกไปก็คือ ชาวไทใหญ่เรียกพ่อว่า อู้ ภาษาพ่าเก่ออกเสียงเป็น อู๋ ใช้เฉพาะเวลาเรียกขาน ดังที่เคยได้ยินเจ้านางธิดาเจ้าฟ้าเมืองไหยเรียกเจ้าพ่อว่า **อู้น่อ** (น่อน่าจะเป็นคำรับเวลาพูดแก่เจ้านายดังกล่าวแล้ว) ถือเป็นคำที่ลูกเรียกพ่ออย่างสนิทสนม ไม่ใช่คำที่ใช้เป็นทางการ แต่ในภาษาไตเหนือในยุนนาน เขาถือคำ **อู้** เป็นคำที่มีความหมายว่า **พ่อ** เลยทีเดียวไม่ว่าจะเรียกในลักษณะเช่นไร คำ **โป** (=พ่อ) เขาก็มีใช้ แต่ไม่ได้ใช้เป็นธรรมดาเท่า อู้ คำ พ่อแม่ เขาจึงเรียก **อู้เม** มากกว่า **โปเม** นอกจากนี้ยังนำคำ **อู้** ไปใช้กับญาติลำดับอื่นอีกด้วย มีคำ **อู้โขย** (=พ่อเขย) คือน้าเขย และ **อู้ลุ้ง** (=พ่อลุง) คือลุงเขย **อู้อาว** (=พ่ออา) คืออาผู้ชาย ส่วน **อู้หม่าว** (=พ่อหนุ่ม หม่าวคือบ่าว หมายว่า หนุ่ม) น่าจะเป็นน้าชาย (คำนี้ไม่เคยได้ยินในหมู่พวกไตเหนือที่อยู่ในรัฐชานแถบริมน้ำเมา แต่มีใช้ในพวกไตเหนือในยุนนาน โดยเฉพาะชาวเมืองล่า)

อนึ่ง คำ อู้ นี้ยังมีในคำ **ผีอู้ ผีเหลน ผีก๋งผีย่า** อันหมายว่าผีบรรพบุรุษปู่ย่าตายาย โดยเฉพาะเมื่อมีการเซ่นไหว้ในพิธีแต่งงาน หลังจากที่ขันหมากมาถึงเรือน และนับเงินสินสอดได้จำนวนตามที่ตกลงกันไว้แล้ว ญาติฝ่ายหญิงจะส่งไข่ที่ฝ่ายชายนำมาพร้อมเงินสินสอดเข้าไปต่อยทอดเพื่อเซ่นไหว้ดังกล่าวนั้น นอกจากนี้คำที่เรียกไพร่บ้านพลเมือง ก็ยังเรียก **อู้พะก่า** แปลตามคำก็หมายว่า **พ่อมัคทายก**

น่าแปลกก็ที่ไม่เพียงแต่ภาษาไทใหญ่ หรือเครือไทใหญ่บางถิ่นมีคำ อู้ หมายว่า พ่อ แต่ภาษาไทขาวที่อยู่แถบเมืองญวน ห่างกันคนละทาง ก็มีคำ อู้ ใช้ ออกเสียง อู๊ แต่ไม่ได้ใช้เรียก พ่อ กลับนำไปประสมกับคำอื่นใช้เรียกญาติลำดับอื่น ไม่ทราบว่าจะหมายว่า พ่อ หรือไม่ เพราะใช้แก่เพศหญิงก็ได้ คือ **ตา** เรียก **อู๊ป๋อ** (=อู้พ่อ) และ **ยาย** เรียก **อู๊แหม่** (=อู้แม่) ส่วน **พ่อ** ก็เรียก **ป๋อ** แต่มีส่วนท้ายเป็น **ป๋ออ้าย** (=พ่ออ้าย) คู่กับแม่ที่เรียก **แหม่อี่** (=แม่อี่) **อ้าย อี่** หรือ **อ้าย** กับ **อี่** ในที่นี้คงไม่ใช่คำเรียกลูกชายหญิงตามลำดับการเกิด อย่างในภาษาพ่าเก่ อ่ายตอน แต่คงหมายเพียงเป็นลูกชายคนแรก ลูกสาวคนแรก แต่ก็แปลกที่นำคำทั้งสองมาใช้กับคำพ่อแม่ ซึ่งการนำคำเรียกลูกมาต่อท้าย พึงคล้ายคำที่สามีภรรยาเรียกกันโดยไม่เอ่ยชื่อของกันและกัน เช่นสามีเรียกเมียตนว่า **เหม่อ้าย** (=แม่ลูกชายคนแรก) อย่างในหมู่ชาวไตคำยัง หรือเรียก **พะอ้อละค้าเค้า** (คุณพ่อเด็กเขา)ในพวกคำตี่

ปัญหาที่อยากรู้ทั่วกัน ไม่แต่ตัวข้าพเจ้าเอง แม้เจ้าของภาษาที่มีคำ อู้ ใช้ ต่างก็อยากรู้ว่า เขาได้คำ อู้ อู อู๋ นี้มาจากไหน เดิมหมายอย่างไร จึงได้นำมาใช้หมายว่า **พ่อ** ในภาษาข้างต้น จะเป็นคำ **อู๊** ของพม่าที่แปลว่า ลุง แต่เขาก็นำมาใช้เรียกผู้ที่สูงอายุกว่า ใช้นำหน้าชื่อผู้ที่ทำการงานเป็นหลักฐานเป็นที่

(อ่านต่อหน้า ๑๐๖)

ในกรุงเทพฯนั้น เจ้าล้อหลังขี้รำคาญทั้งคู่ พร้อมใจกันวิ่งแซงล้อหน้าอย่างไร้วัฒนธรรม เคราะห์ดีที่ไม่ได้แล่นเร็ว

อีกอย่างหนึ่ง มันอยู่กับเรานานเสียจนฉันมีความรู้สึกเหมือนว่าเป็นสมาชิกของครอบครัวเรา จึงออกรู้สึกสงสารที่จะกำจัดเพื่อนเก่าออกไป เมื่อมันมีสภาพเหมือนหมาล่าเนื้อแก่ ๆ ดูค่อนข้างจะเป็นการยึดติดผูกพันอย่างเหลวไหล

และที่สำคัญการที่จะหารถใหม่มาแทนเจ้าผ่อนั้นไม่ใช่เรื่องง่าย เนื่องจากขาดปัจจัย ถ้าอุปสรรคละก็หาง่าย ดังนั้นถึงอย่างไรเจ้าผ่อ 'เข็นที่น่า' ก็คงจะยังต้องเป็นเพื่อนยากของเราต่อไปอีกนาน ♥

อันเนื่องด้วยวัฒนธรรม

(ต่อจากหน้า ๒๗)

นับถือ ไม่ได้หมายว่า พ่อ หรือจะเป็นคำ อู่ ที่แปลว่า เปล ดังมีคำใช้ในวรรณคดีไตเมาไตใหญ่เรียกพ่อแม่ว่า เจ้าหลาอู่ คือผ้าหลาที่เปรียบเหมือน อู่ (= เปล) เขามักพูดรวมๆ กันไปเป็น เจ้าหลาอู่ บ้อแม่ ซึ่งที่จริงน่าจะหมายเฉพาะแม่ดังกล่าวไว้คราวที่แล้วหรือจะเป็นคำ อุ้ ที่ตัดจาก นมอุ้เป็นคำสำหรับเด็ก หมายถึงนมแม่ หรือจะเป็นคำ อู๋ ในภาษาไตเหนือที่น่าจะตัดมาจาก อู๋โตีย ที่แปลว่า นม (เพราะน้ำนมเรียกเพียง ล๋ำอู๋ (ล๋ำ=น้ำ)) ดังที่เขาเรียกยายว่า ล้ายอู๋ หรือ อู๋ล้าย (ล้าย=น้าย) แต่คำทำนองนี้ไม่น่าจะนำมาเรียกญาติผู้ชายโดยเฉพาะพ่อ ถ้าเป็นญาติผู้หญิงก็ยังน่าจะมีทางเป็นไปได้ แต่ก็น่าแปลกที่ในภาษาคำตี่ทั้งที่เขาใช้ เจะ อันหมายว่า นม ประสมกับคำบอกลำดับญาติผู้หญิงทำนองเดียวกันนั้นคือ อ้อเจะ =ป้า (ของพ่อและแม่) อ่าเจะ = อาผู้หญิง ซ้าวเจะ=น้าสาวและย่าเรียก เจะจ้อย แต่ญาติผู้ชายคืออาผู้ชายที่เรียก อ๊อเจ๋าเจะ ก็ยังมี เจะลงท้ายด้วย เพราะฉะนั้น อู้ ที่หมายว่า พ่อ จะเกี่ยวข้องกับ อู๋ (ที่แปลว่า นม) ของภาษาไตเหนือนี้บ้างหรืออย่างไร หรือว่าจะยืมจากภาษาเขมรเพราะเขมรเรียกพ่อว่า โอ๊วปุ๊ก (เขียน อูพุก) บางทีเรียก โอ๊วคำเดียวก็ได้ ปุ๊ก คำเดียวก็ได้ แม้ว่าคำเขมรกับไทใหญ่จะมีคำคล้ายกันหลายคำก็ตาม เขมรกับไทใหญ่ก็ยังอยู่ห่างไกลกัน

แต่ก็ยังมีคำ อ้อ ในภาษาคำตี่ที่หมายว่า พ่อ แต่ก็ไม่ใช้เรียกขานในฐานเป็นบุรุษที่ ๒ โดยมากใช้เป็นบุรุษที่ ๓ เป็นผู้ที่พูดถึง โดยเฉพาะเวลาเมียพูดถึงผัวอย่างที่เรียก พ่อเด็ก แต่โดยมากเรียกอย่างยกย่องนับถือคือมีคำ พะ นำหน้า อ้อ ด้วยเป็น พะอ้อละค้าเค้า (= คุณพ่อเด็กเขาละค้าหรือละค้าอ๊อน=เด็ก) ใช้คำ บ่อ เรียกพะบ่อละค้าเค้าลงไปตรงๆเลยก็มี คำ อ้อ นี้พึงคล้าย ออ ในสมัยก่อน เช่นออเฒ่า พ่อออฉิม ในกฎหมายตราสามดวงเรียกเด็กหญิงแจ่มว่าออแจ่ม แสดงว่า ออ ใช้นำหน้าชื่อผู้หญิงก็มี คำ ออ นี้จะมีส่วนเกี่ยวข้องกับคำ อู้ ดังกล่าวบ้างหรือไม่ไม่ทราบ เป็นอันยังยุติไม่ได้ว่า อู้ เป็นคำไทมาแต่เดิมหรือไม่ หรือยืมมาแต่ภาษาใด หรือคิดขึ้นใช้เฉพาะคนไทบางท้องถิ่น

ในภาษาคำตี่ยังมีคำ เจ๋า (=เจ้า) เป็นคำเรียกพ่อ ถือเป็นคำเรียกอย่างยกย่อง เมียเรียกผัวว่า เจ๋า ก็มี จะถือว่าเรียกตามลูก หรือเรียกอย่างยกย่องก็ไม่ทราบได้เพราะเรียกตามธรรมดาก็เรียก เก๊เจ๋า (=พี่ชาย) และ เจ๋า นี้ใช้แก่ญาติผู้ชายลำดับอื่นก็มี คือ เรียกปู่ว่า ปู๊เจ๋า (=ปู่เจ้า) เรียกผู้สูงอายุขนาดลุงว่า โป๊โล้งเจ๋า (=พ่อหลวงเจ้า) เรียกลุงแท้ๆ เพียง โป๊โล้ง (= พ่อหลวง) เท่านั้นก็มี พี่ชายเรียก เก๊เจ๋า หรือ กี๊เจ๋า ส่วนน้องชายเรียก อื๊อเจ๋า หรือ อ๊อเจ๋าเจะดังกล่าวข้างต้น เรียกเป็นอึ๊มเจ๋าไปก็มี การใช้คำ เจ้า ลงท้ายชื่อเครือญาติก็มีในภาษาอ่ายตอนคือภาษาอ่ายตอนเรียกลุงว่า ลุ่งเจ้า หรือ นุ่งเจ้า

ธรรมเนียมที่เรียกพ่ออย่างยกย่องถึงขนาดใช้คำ เจ้าคุณ เจ้าพระคุณ เจ้าประคุณ นั้นก็มีในภาษามอญ คือถ้าเรียกอย่างธรรมดาเรียก อะปา เรียกอย่างสุภาพขึ้นเรียก เมียะ หรือ เมียะป๊ะ หรือ เมียะอิต๊ะ แต่ถ้าเรียกอย่างยกย่องเขาเรียก เมียะตะละกูน คือพ่อเจ้าคุณ พ่อเจ้าพระคุณ หรือ พ่อเจ้าประคุณ (เมียะ=พ่อ ตะละ=เจ้า เจ้านายเจ้าของ กูน=คุณ)

ภาษาอ่ายตอนใช้ อ่า นำหน้าชื่อเครือญาติอย่างยกย่องเทียบเท่ากับคุณ อ่าโป้ คือ คุณพ่อ ซึ่งพึงคล้าย อะปา ในภาษามอญ แต่ภาษามอญไม่ใช่คำยกย่องดังกล่าวแล้ว

(ยังมีต่อ)

ต37 ฉบับ 11 10 มิ.ย. 2527

บรรจบ พันธุเมธา

ภาษาสัมพันธ์

(10)

อันเนื่องด้วยวัฒนธรรม

ลูก

คำเรียก ลูก ถ้าไม่คำนึงว่าเป็นลูกเล็กใหญ่แค่ไหน หญิงหรือชายก็เรียก ลุ้ก (คำมีตัวสะกดมักเป็นสระเสียงสั้นในภาษาไทใหญ่และเครือไทใหญ่) ภาษาคำตี่ออกเสียงเป็น หลก มักเรียก หลกเก่า หลกเก่าเอ๊อ (= ลูกข้า ลูกข้าเอย) บางทีก็เรียกอย่างเรียกเด็กๆขนาดนั้นคือเรียกเด็กผู้หญิงตั้งแต่ขวบหนึ่งขึ้นไปว่า เอ๊ะน่าง เรียก น่างเอ๊ะ ก็มี จ่อยอ๊อน หรือ น่างอ๊อน ก็มี ภาษาไตเหนือเรียก เอ่ หรือ เอ่น้างอ่อน ภาษาไทใหญ่เรียกเป็น แอ๊ แอ๊น้าง ถ้ายังเป็นเด็กแดงๆ เรียก แอ๊แหลง ภาษาไตโหลงในมิตจินาเรียก เอ๊แหลง ถ้าโตกว่าเรียก เอ๋ เช่น เอ๋ต๊องหน้าแม่ คือลูกจำหน้าแม่ ภาษาพ่าเก่เรียกต่างกับคนอื่นคือเรียก หนูไน้ หมายว่าเด็กแรกเกิด เด็กแดงๆ เด็กแบเบาะ คำ หนูไน้ อาจได้มาจากภาษาอื่น ภาษาไทใหญ่มีคำ นุ้เน้ (ว่าเป็นคำภาษาพม่า นุแง) หมายว่าแบบบาง ละเอียดอ่อน อ่อนโยน คำนี้จะเป็นที่มาของคำ หนูไน้ ละกระมัง หนูในที่นี้จึงไม่เกี่ยวกับ หนูที่เป็นสัตว์ คำดังกล่าวโดยมากใช้ได้ทั้งหญิงและชาย ต่างไปแต่ภาษาคำตี่ที่มีคำเรียกแยกเป็นหญิงชาย เด็กผู้หญิงเรียกดังกล่าวข้างต้น แต่เด็กผู้ชายเรียก เจ๋าเอ๊ะ ภาษาไตเมาเรียก น้างจ๊าย (=นางชาย) คำ นาง ใช้แก่ผู้ชายได้ด้วยดังที่เคยกล่าวมาแล้ว และถึงจะใช้แก่ผู้หญิงก็ใช้ได้ตั้งแต่ขวบหนึ่งขึ้นไป ดังคำ เอ๊ะน่าง น่างเอ๊ะ หรือ น่างอ๊อน ดังกล่าวข้างต้น

เมื่อโตขึ้นกว่านั้น บางทีเรียกตามลำดับการเกิด ดังในภาษาพ่าเก่เรียกลูกผู้หญิงคนแรกว่า เหย่ และคนที่สองเป็น อี๊ ที่สามเป็น อ๊าม ที่สี่เป็น ไอ๊ ที่ห้าเป็น โหว่ ที่หกเป็น โอ๊ก ที่เจ็ดเป็น เอ๊ด ที่แปดเป็น อ๊าด ส่วนลูกผู้ชายคนแรกเรียก อ่าย[8] คนที่สองเป็น หยี่ คนที่สามเป็น สาม คนที่สี่เป็น ไซ้ คนที่ห้าเป็น โง่ คนที่หกเป็น นุ่ก คนที่เจ็ดเป็น เจ๊ด และคนที่แปดเป็น แป๊ด

ภาษาไทใหญ่ทางเหนือ ไตเมา และไตเหนือก็มีคำสำหรับเรียกตามลำดับการเกิดเช่นเดียวกัน มีบางลำดับเรียกต่างกันไปบ้าง คือ ลูกหญิงเรียกตามลำดับเป็น เย่ อี่ อ๊าม ไอ่ โอ้ (ภาษาพ่าเก่เป็น โหว่) โอ๊ก เอ๊ด เขาสิ้นสุดเพียงลูกผู้หญิงคนที่เจ็ด ถือว่าลูกสาวคนที่เจ็ดเป็นลูกที่เป็นบุญเป็นโชคดี แต่ถ้ามีต่อไปก็เป็น ล่า ลิ้น ส่วนลูกชายก็มีชื่อ

เรียกตามลำดับการเกิดคือ **อ้าย ยี่ สาม ไส่ โง่ ง่า น่ก หนู** ในภาษาไทใหญ่ คำตี่ และอื่นๆดังกล่าว ถึงจะมีคำเรียกชื่อตามลำดับการเกิด แต่ไม่ได้เรียกเป็นธรรมดาอย่างภาษาพ่าเก่ ซึ่งใช้เพียงคำเรียกตามลำดับการเกิดก็มี ถ้าผู้ฟังรู้ว่าเรียกผู้ใด หมายถึงผู้ใด เช่น พ่อแม่จะเรียก **อ่ายเอ๊อ**(=อ้ายเอ๋ย) หรือ **เหย่เอ๊อ** (=เหย่เอ๋ย) ก็เป็นที่รู้กัน แต่ถ้ามี **อ่าย** หรือ **เหย่** หลายคนในบริเวณนั้น จึงใส่ชื่อตัวกำกับลงไปด้วย ถ้าเป็นหญิงมักใช้คำ **น้าง** นำหน้า เช่น **น้างอี่ น้างอ๊าม น้างอี่ย่อดค้ำ** (= นางอี่ยอดทอง) **น้างเหย่โม้หอม** (=นางเหย่บัวหอม) ถ้าเป็นชายไม่ต้องมีคำอื่นนำหน้า เช่น **อ่ายนีแก๊น** (=อ้ายดีแก่น) **สามโท่น** (=สามถ้วน) และ **นุ่กเกียววน** (**นุ่ก** เป็นลูกคนที่หก)

ส่วนภาษาอ่ายตอนใช้คำ **ล่ะ** นำหน้าคำเรียกชื่อลูกชายตามลำดับการเกิด คือ **ล่ะอ้าย ล่ะงี่ ล่ะสาม ล่ะไส ล่ะงู่** ส่วนผู้หญิงใช้คำ **ล่ะ** นำหน้าเช่นกันเช่น **ล่ะยี่** (=ลูกสาวคนแรก) แต่บางทีก็ใช้คำ **น้าง** ข้างหน้าด้วย เช่น **น้างยี่ก่ำก๊อ** ใช้คำ **ลุ่ก** ก็มี เช่น **ลุ่กยี่**

ส่วนภาษาคำตี่ถ้าเป็นผู้ชายขนาดโตหน่อยจนถึงผู้ใหญ่ก็ใช้คำ **เจ๋า** นำหน้าชื่อ แทนคำเรียกตามลำดับการเกิด **เจ๋า** นี่เป็นคำนำหน้าชื่อผู้ชายสามัญที่ไม่ใช่เจ้า ถ้าเป็นเจ้าหรือมีเชื้อสายเจ้าต้องมีคำ **หน่อย** ด้วย เป็น **เจ๋าหน่อย หน่อย** คำนี้น่าจะเป็นคำ **น้อย** ของไทยที่หมายว่า เล็ก แต่ปรากฏว่าภาษาพม่ามีคำ **หน่อย** หมายว่าเชื้อสาย เผ่าพันธุ์ เพราะฉะนั้นคำนี้อาจจะเป็นคำพม่าที่แสดงว่ามีเชื้อสายเจ้า ก็เป็นได้ ถ้าเป็นผู้หญิงก็ใช้ **น้างจ่อย** (จ่อย=จ้อย) **นางจ้อย** มีความหมายเช่นเดียวกับ **เจ้านาง** เพราะ **จ้อย** กับ **น้าง** ในภาษาไทใหญ่มีความหมายอย่างเดียวกัน และมักใช้คู่กัน เช่น **เป็นจ้อยเป็นน้าง** แต่ **จ้อย** น่าจะหมายว่า **เล็ก** ได้ เช่นลูกสุดท้องภาษาคำตี่เรียก **หลกกอย**(=ลูกก้อย) ภาษาไทใหญ่เรียก **นิ้วก้อย** ว่า **นิ้วจ้อย** หรือ **นิ้วก้อย** ก็มี **นิ้วอ่อน** ก็มี (**อ่อน** หมายว่าเล็ก เช่นเดียวกับน้อย) เมื่อเทียบเช่นนี้คำ **เจ๋าหน่อย หน่อย** น่าจะเป็นคำ **น้อย** ของไทยมากกว่าเป็นคำ **หน่อย** ภาษาพม่า เมื่อเรียกลูก พ่อแม่บางทีเรียก **อ่าย เหย่** ก็มี แต่บางทีก็ไม่เรียก เรียกเป็นคำเพราะๆ อย่างคำในวรรณคดี เช่น **แสงเก่าเอ๊อ** (= แก้วมีค่าของข้าเอย)

คำวรรณคดีที่มักใช้เสมอในวรรณคดีไตเมาและไตเหนือ เป็นการแสดงความรักใคร่เทิดทูน หรือแสดงว่าน่ารักน่าทะนุถนอมได้แก่คำ **ม้อน ย่อด จ้อย หน่อ แสง ค้ำ** **ม้อน** หมายว่าไข่แดง จึงนำมาหมายถึงสิ่งที่มีรูปลักษณะสวยงาม เช่น เรียกผู้หญิงว่า **ม้อนน้าง** สิ่งที่ดีที่สุดมีค่าสูงสุดยอดเยี่ยมก็เรียกว่า **ม้อน** เช่นเดียวกัน เช่นเรียก **เจ้าสองม้อนลุ่กไข่พ่ะ** (=เจ้าสองมอนลูกไข่ฟ้า ไข่ฟ้าหมายถึงกษัตริย์ ในเรื่องเวสสันดร **เจ้าไข่พ่ะ** ก็คือพระเวสสันดร) เรียก **สายโหงย่อดม้อนเม็ง** (สายโหง หมายถึงเจ้านาย โหง หมายว่า มีชื่อเสียง) = เจ้าชายยอดมอนเมืองก็มี

คำ **ยอด** นอกจากข้างต้นก็ได้แก่ **น้างจ๊ายย่อดแสงเม็ง** (=นางชายยอดแสงเมือง) ก็มี ถือเป็นคำเรียกผู้ชาย ส่วน **ย่อดจ้อยจั้นต่าน้างง้าม** เป็นคำเรียกหญิงสาว

ส่วนคำ **หน่อ** กับ **จ้อย** ได้แก่คำ **สองหน่อจ้อย** ซึ่งน่าจะหมายได้ทั้งหญิงและชายเพราะเป็นคำหมายถึงพระกัณหาชาลี แต่ที่เรียก **สองหน่อค้ำแหลง** (=สองหน่อคำแดง) ก็มี และเรียกพระมัทรีว่า **แม่สองหน่อแป๊งค้ำ** (แป๊ง=แพง หมายว่ารัก) คำ **หุ่น** ก็มีใช้มาก แต่มีคำอื่นประกอบ เช่น **แสงหุ่นจ้อย หุ่นพ่ะเจ้นเอ๊อ** (=หุ่นฟ้าเจ้นเอย) **เจ้น** หมายว่า กลึง(พึงคล้ายคำ**เจียน**ของเรา) **จ้อยหุ่นเจ้น** ก็ควรหมายว่านางน้อยร่างราวกลึง **ย่อดหุ่นจ้อย** ก็มีใช้

ที่เรียกตามลำดับการเกิดว่าเป็นลูกหัวปีหรือลูกสุดท้อง ลูกกลางๆก็มี ภาษาคำตี่เรียก **หลกกอย หลกปาย** คือลูกสุดท้อง **หลกเหงา** (=ลูกเง่า) คือลูกหัวปี ภาษาไทใหญ่เรียก **ลุ่กต้น** ลูกสุดท้องเรียก **ลุ่กล้น** หรือ **ลุ่กป๋าย** ส่วนลูกเจ้าฟ้าถ้าเป็นคนหัวปีเรียก **เจ้าแก่นเม็ง** แต่คนรองลงมาเรียก **เจ้าหน่อเม็ง** (= เจ้าหน่อเมือง)

(อ่านต่อฉบับหน้า)

ว37 ฉบับ12 14 มิ.ย. 2527

ทิลล์เลยได้ฟังเรื่องราวประกอบภาพนี้ ในภาพเป็นพระเยซูกับสานุศิษย์สิบสองคนกำลังนั่งที่โต๊ะอาหารยาว ๆ พระเยซูนั่งตรงกลางความยาวของโต๊ะ (ไม่ใช่นั่งที่หัวโต๊ะ) ซ้ายขวาเป็นสาวกข้างละ ๖ คน กำลังเจรจาปรึกษาหารือเป็นการใหญ่ เบื้องหลังในภาพเป็นทิวทัศน์ของกรุงเยรูซาเล็ม เทปบรรยายละเอียดถึงสานุศิษย์แต่ละคน และมีตัดตอนฉายในเครื่องให้ดูอากัปกิริยาของแต่ละคน ยูดาห์คนทรยศมีห่อถุงเงินอยู่ในมือ ยูดาห์เป็นบรรพบุรุษของยิว เพราะเหตุนี้เองชาวคริสต์จึงเกลียดชาวยิว และถือเลขสิบสามเป็นลางหายนะ

เลโอนาร์โด ดา วินชี ได้ใช้เทคนิคใหม่ในการเขียนภาพเฟรสโก้นี้ ทำให้ภาพเขียนคงทนไม่หลุดล่อน และคงสภาพจนถึงปัจจุบัน ในสมัยสงครามโลกครั้งที่สองนั้น วิหาร San Maria della Grazie ถูกระเบิดเสียหายพังราบ เหลือกำแพงรูปภาพพระเยซูถูกตรึงไม้กางเขนตั้งตระหง่านอยู่ท่ามกลางซากหักพัง แต่ภาพ *เดอะ ลาสทฺ ซัพเปอร์* นั้น ทางรัฐบาลอิตาลีได้ทำการอนุรักษ์ไว้เป็นอย่างดี เพราะเป็นภาพที่มีความสำคัญทางศาสนา และเป็นผลงานของศิลปินอัจฉริยะของโลก

หลังจากชื่นชมภาพอันมีชื่อเสียงนี้แล้ว พวกเราก็พากันเดินกลับมาที่รถ ซึ่งต้องใช้เวลาเดินกลับเกือบ ๆ ชั่วโมง พ่อดีใจที่เห็นรถยังจอดอยู่ หลังจากที่ทิ้งไปเดินเล่นเสียหลายชั่วโมง พ่อรีบเดินดูโดยรอบว่าทุกอย่างยังอยู่ในสภาพเรียบร้อยดีหรือไม่ "อ้าว เฮ้ กันชนหน้าบุบไปนี่" พ่อว่าอย่างหัวเสีย ราวกับว่ามันบุบที่หัวใจพ่อนั่นเทียว

(ตอนหน้า - อาหารเย็นที่มิลาน)

บรรจบ พันธุเมธา

ภาษาสัมพันธ์

⑪

อันเนื่องด้วยวัฒนธรรม

พี่-น้อง

คำเรียก พี่ เรียก น้อง ข้าพเจ้าไปถึงบ้านไหนเมืองไหนนอกจากจะได้เป็นลูกหลานของผู้สูงอายุ ก็ยังได้เป็น **ปี้เฮ้า** ของคนรุ่นน้อง และเป็น **น่องเฮ้า** ของคนรุ่นพี่ เพราะฉะนั้นจึงได้ยินคำเหล่านี้ก่อน คำ **ปี้เฮ้า น่องเฮ้า** หรือ **ปี้สาว น่องสาว** ก็พึงพอเข้าใจได้ แต่เมื่อได้ยินชาวคำตี่เรียก **ปี่เจะ** ก็ต้องถามกันจึงจะรู้ว่า เขาหมายว่า **พี่สาว** ซึ่งอาจจะเป็น **ปี่เจะอ๊อน** (=พี่สาวเล็ก) หรือ **ปี่เจะโล้ง** (=พี่สาวใหญ่) ก็ได้ ส่วนน้องสาวไม่มีปัญหา แม้เสียงเขาจะออกเป็น **หน่องซ้าว** ก็ตาม มีแปลกอยู่ก็ที่ชาวไทใหญ่รุ่นน้องแถบเมืองนายเรียกข้าพเจ้าว่า **ปี้น้าง** (=พี่นาง) หมายว่าพี่สาว ครั้นมาถึงเจ้ล่าน ชาวไตเมาเรียกภรรยาของพี่ชายเจ้าของบ้านที่ข้าพเจ้าไปพักอยู่ด้วยว่า **ปี้ล้าง** **ปี้ล้างฉ่วยอุ่ง** ตามชื่อของเธอ (ชาวไตเมาออกเสียง น เป็น ล เช่นเดียวกับชาวไตเหนือ ปี้ล้าง=ปี้น้าง) เป็นอันว่าคำ **พี่นาง** กลายจาก **พี่สาว** ของถิ่นหนึ่งมาเป็น **พี่สะใภ้** ของอีกถิ่นหนึ่ง คำ **จ๊าย** (=ชาย) ก็เช่นเดียวกัน ที่เมืองนายใช้เป็นคำเรียกเด็กผู้ชาย โดยเฉพาะเด็กผู้ชายในบ้านประเภทลูกหลานหรือเด็กรับใช้ ปัจจุบันใช้เป็นคำนำหน้าชื่อชายหนุ่ม เช่น **จ๊ายหง่วนยิน** แต่ที่เจ้ล่านก็แปลกไปอีก คือเจ้าขุนเจตฟ้า เมียวซาแห่งเจ้ล่าน พูดถึงขุนมหาพี่ชายว่า **จ๊ายเฮ้า** **จ๊าย** จึงกลายมาหมายว่า **พี่ชาย** แม้ภาษาพ่าเก่ที่อยู่ห่างไกลถึงในอัสสัม ประเทศอินเดีย ก็เรียก

เช่นเดียวกัน เช่น น้างอ๊าม น้องสาวอ่ายนี่แกน มูซาดารแห่งชัยปุระ พูดถึงพี่ชายบอกว่า **มั๊นทุกจ๊ายเฮ้า** (=มันถูกชายเรา) คือเขา (นับว่า) เป็นพี่ชายเรา (**ทุก**=ถูก ใช้สำหรับการเกี่ยวข้องเป็นญาติพี่น้องกัน ภาษาไทใหญ่ใช้ **ถุกเป๋น** เช่น **ถุกเป๋นเจื้อเป๋นเคือ**=นับว่าเป็นเชื้อสายเครือญาติกัน)

แต่บางทีเขาก็เรียกคำลำดับการเกิด คือเรียกพี่ชายว่า **อ้าย** (อ่าย* ในภาษาพ่าเก่) และ **เย่** (เหย่ ในภาษาพ่าเก่) อันเป็นคำเรียกพี่ชายพี่สาวคนแรกของครอบครัว(ไม่จำเป็นต้องเป็นหัวปี เพราะบางครอบครัวอ้ายมาเกิดเอาเป็นลำดับที่สิบหลังจากที่มีลูกสาวมาตั้ง ๙ คนแล้ว) เรียก **ปี่อ้าย ปี่ยี่** ก็มี แต่บางทีก็ใช้คำ **อ้าย** หรือ **เย่** นำหน้าคำลำดับการเกิด เช่น **อ้ายไส่ อ้ายโง่** (=พี่ชายคนที่ ๔ กับพี่คนที่ ๕) หรือ **เย่อี่ เย่อ๊าม** (=พี่สาวคนที่ ๒ กับคนที่ ๓) เรียกชื่อตัวก็มี เช่นเรียกพี่สาวว่า **ปี่หอม** (=พี่หอม) **ปี่โน้น** (=พี่นวล)

คำเรียกพี่สะใภ้ของชาวไตเหนือก็มีเรียกได้ถึงสามอย่าง เรียก **ปี่ล้าง** อย่างชาวไตเมาก็มี เรียก **ปี่โล้** ก็มี และเรียก **ปี่พ่ะ** (=พี่ฟ้า) ก็มี โดยเฉพาะชาวเมืองล่า ภาษาคำตี่เรียก **ปี่โล่** ภาษาพ่าเก่เรียก **ปี่โล้** ภาษาคำตี่ไม่นิยมเรียกว่า **ปี่โล่** เต็มที่เมื่อเรียกพี่สะใภ้ แต่ภาษาพ่าเก่จะเรียก **ปี่โล้** โดยไม่ต้องใส่ชื่อตัว แต่ชาวไตเมาที่เจ้ล่าน พี่ (ชาย) ผัวมักเรียกน้องสะใภ้ว่า **โล้** **พี่เขย** ก็เช่นกัน ผู้พูดรุ่นราวคราวน้อง ก็เรียก**ปี่** กับ**ชื่อตัว** แต่ภาษาพ่าเก่มักเรียก **ปี่โขย** และไม่ต้องใส่ชื่อตัว แม้เวลาเรียกต่อหน้าก็ตาม คำ **โล้** หรือ **ลู้** (ในบางถิ่น) ก็นับว่าแปลกที่มีใช้เฉพาะพี่สะใภ้กับอาสะใภ้ (ใช้ว่า **เม่โล้**) ทั้งๆที่สะใภ้ลำดับอื่นก็ใช้คำ **เบ๊อ-อ** ด้วยกันทั้งนั้น ไม่ว่าจะเป็น **น่องเบ๊อ-อ** (=น้องสะใภ้) **ลุ๊กเบ๊อ-อ** (=ลูกสะใภ้) หรือ **หลานเบ๊อ-อ** (=หลานสะใภ้)

คำเรียก **น้อง** ถ้าเป็นคนที่ต่อไปจากตน ภาษาไทใหญ่ เรียก **น่องต๊าม** ถ้าเป็นน้องสุดท้องก็เรียก **น่องลิ๊น** ใช้ได้ทั้งหญิงและชาย ในภาษาวรรณคดีของชาวไตเมา เรียก **ลิ๊นอู่** ก็มี **ป๊ายหลา** (=ปลายผ้าหลา) ก็มี **ลุ๋บหน่อ** ก็มี **ป๊ายหน่อ** ก็มี เรียก **ลุ้นล่า** ก็มี (**ลิ๊น** หรือ **ลุ้น** หมายว่าภายหลัง) บางทีเรียก **ลุ้นม้อน** ใช้คำ **ม้อน** ทำนองเดียวกับที่กล่าวมาแล้ว ภาษาพ่าเก่ยังมีคำ **สองน่อง** (=สองน้อง) ถามดูว่าหมายอย่างไร ก็ได้คำตอบว่า เป็นรุ่นน้องถัดไป ๒ รุ่น เช่นตนเองเรียน ม. ๖ คนที่เป็นสองน้องเรียน ม. ๔ โดยมากหมายถึงเพื่อนรุ่นน้อง

มีคำที่เป็นปัญหาก็คือคำ **นุ่ง** ในภาษาไทใหญ่ก็มีคำ **น่องนุ่ง เป๋นน่องเป๋นนุ่ง** หมายว่า **น้อง** เป็นน้องเท่านั้น คำ **นุ่ง** ไม่มีใครทราบว่าแปลว่าอะไร แต่ก็มีใช้มาช้านานแล้ว พบในตำนานไทใหญ่ เมื่อขุนยี่ข่างคำ หรือ เจ้าเสอข่านพะ เรียกเจ้าเมืองอื่นให้มาชุมนุมที่เมืองเมา และ **เจ้าไต้บ๋อ เจ้าเต้าน่อยแม่ญ เจ้าเต้าน่อยเคย** พี่น้องพ่อลูกขัดขืนไม่ยอมมา กล่าวว่า **เม้อ-อ ยี่ข่างค้ำ เป๋นน่องเป๋นนุ่ง** มีความหมายว่า เจ้า (เม้อ-อ=เจ้า) ยี่ข่างคำเป็น(แค่)น้อง

คำ **ปี่น่อง** ก็หมายว่า **พี่น้อง** ดังที่ในภาษาไตเมาเรียก พี่น้องฝ่ายผัวว่า **ปี่น่องกั้นหน้า** (=พี่น้องฝ่ายหน้า) ส่วนพี่น้องของเมีย เรียก **ปี่น่องกั้นหลัง** (=พี่น้องฝ่ายหลัง) แต่ในภาษคำตี่ คำ **ปี่หน่อง** ของเขาคือแขกที่มาหามาเยี่ยม

คำเรียกตามลำดับการเกิดบางทีก็เรียก เหย่อ๊ามไอ๊ รวมกันไปหมายว่า พี่ๆน้องๆ (ผู้หญิง) ดังเช่นที่ชาวพ่าเก่ได้แต่งเพลงเป็นที่ระลึกถึงผู้หญิงไทยแลนด์ที่ได้มาถึงหมู่บ้านเขาเป็นคนแรก มีอยู่ตอนหนึ่งว่า **"เผอ-อมั๊นโจ๊มโหม่ยั้นม้านู้ ลิ๊นป๊องเป๋นอู้หม่าไหน่ไถ่* เหย่ยี่อ๊ามไอ๊กู่หลายน้าง"** หมายความว่าต่างคนดีใจตามกันมาดู ซึ่งเป็นรู (ทะลุ) ไม่ได้เปลี่ยน ทั้งพี่สาวใหญ่และรองลงมาคนที่สองสามสี่ (ทุก ๆ = กู่) หลายคนด้วยกัน

ในภาษาไทใหญ่มีคำคมที่มีคำเรียกตามลำดับการเกิดเช่นนี้อยู่หลายข้อ เป็นต้นว่า **อ้ายว่าสาม อ๊ามว่าสี่** คือพี่ชายคนที่หนึ่งว่า สาม พี่สาวคนที่สามว่าสี่ และกล่าวว่า **สามว่าจี่ ยี่ว่าเผา**ก็มี คือพี่ชายคนที่หนึ่งว่า เผา พี่ชายคนที่สองว่า เผา (ขนาดไหม้) คำดังกล่าวน่าจะหมายว่า ถึงเป็นพี่น้อง ก็ยังต่างใจ พี่ชายว่าอย่างหนึ่ง พี่สาวว่าอีกอย่างหนึ่ง หรือพี่คนโตว่าอย่างหนึ่ง พี่คนรองว่าอีกอย่างหนึ่ง แต่เขาอธิบายว่าความทั้งสองนี้หมายว่า ว่าอะไรว่าตามกัน ♥

ปี 37 ฉบับ 13 ๒๗ มิ.ย. ๒๕๒๗

บรรจบ พันธุเมธา

ภาษาสัมพันธ์

(๑)

อันเนื่องด้วยวัฒนธรรม

ผัว - เมีย

คำเรียก **ผัว** เรียก **เมีย** คำนามที่ใช้ในการเรียกขานดังกล่าวมาแล้ว ได้แก่คำ นาง นาย แม่ พ่อ ลูก พี่ และน้อง ไม่ถือว่าเป็นคำสูงคำต่ำ ใช้เป็นคำกลางๆ ได้ทั่วไป แต่คำ **ผัว** กับ **เมีย** ทั้งสองคำนี้ออกจะเป็นปัญหาที่มักจะถือว่าเป็นคำไม่สมควร ใช้แก่บุคคลทั่วไปไม่ได้ ทั้งใช้ในโอกาสทั่วไปก็ไม่ได้ ต้องเปลี่ยนใช้คำบาลีสันสกฤตว่า **สามี ภรรยา** ชาวไทใหญ่ผู้รู้ภาษาภาคกลางอดติงขึ้นไม่ได้ว่า ทำไมคำไทยๆ เช่นนี้ รวมทั้งหัว ตีน หมู หมา วัว ควาย จึงกลายเป็นคำหยาบไม่สุภาพไปหมด ต้องเปลี่ยนไปใช้คำต่างประเทศคือบาลี สันสกฤต (นอกจากคำ **เท้า** ที่อาจจะเป็นคำไทย) ชาวไทยภาคกลางก็อยากรู้ว่าชาวไทใหญ่หรือแม้คนไทถิ่นอื่นๆ เขามีคำทั้งสองนี้ไหม และเขาใช้อย่างไร ที่จริงคำทั้งสองนี้มีใช้ทั่วทุกถิ่น แต่ออกเสียงเป็น **โผเม้** (โดยมากเขาไม่มีเสียงสระผสม **อัว** และ **เอีย**) กันแทบทั้งนั้น จะต่างกันไปบ้างก็เช่นภาษาคำตี่ออกเสียง **โพ้เม่** เมื่อใช้เป็นคำนามทั่วไปก็ใช้ได้ทั้งสองคำ เช่น **สองขาโผเม้** = สองคนผัวเมีย **โผกุ๊บเม้** = ผัวกับเมีย **เอ๋าโผเอ๋าเม้** = มีผัวมีเมีย

แต่เมื่อใช้ในการเรียกขานพูดจากัน เขาก็ไม่ค่อยใช้คำทั้งสองนี้ ยิ่งต่างคนต่างเรียกกัน ก็ยิ่งเรียกคำ **โผเม้** ตรงๆ ไม่ได้ ต้องเลี่ยงไปเรียกอย่างอื่น เช่นในภาษาคำตี่ สามีพูดถึงภรรยาของตน ใช้ว่า **ปะยิ้ง** ซึ่งหมายว่าผู้หญิง แต่ถ้ามีลูกแล้วบางทีก็เรียก **พะเหม่ละค้าเค้า** คือ แม่เด็กเขา ที่จริงควรหมายว่าคุณแม่เด็กเขา เพราะ **พะ** เขาใส่หน้าคำเพื่อแสดงความยกย่อง แต่ถ้าเรียกกันต่อหน้า แทนที่จะเรียกเช่นนั้นหรือเรียกชื่อภรรยา สามีก็เรียก **เหม่อ้ายเหม่อี๊** เทียบเท่ากับที่เราเรียกแม่อ้ายหนูแม่อีหนู เพราะฉะนั้นจะไปถามเขาว่า ภรรยาชื่ออะไร มักไม่ค่อยได้คำตอบ เพราะเขาไม่ค่อยได้เรียก ทำนองเดียวกันถ้าไปถามชื่อสามี ภรรยาก็มักจะไม่ตอบ เหมือนดังว่าไม่เหมาะที่จะกล่าวถึง เพราะเป็นที่นับถือ เพราะฉะนั้นภรรยาชาวคำตี่จะเรียกสามีว่า **พะอ้อละค้าเค้า** คือคุณพ่อเด็กเขา เรียก **พะโบ๊ละค้าเค้า** ก็มี หมายอย่างเดียวกัน แต่ถ้าเรียกต่อหน้ามักเรียก **เก๊เจ๋า** หรือ **กี๊เจ๋า** ซึ่งหมายว่าพี่ เป็นคำเรียกพี่ชาย แต่ที่เรียก **เจ๋า** อย่างที่ลูกเรียกพ่อก็มี ที่จริงคำ **เจ๋า** ในภาษาคำตี่ **เจ้า** ในภาษาไทใหญ่ หรือ **เจ่า** ในภาษาพ่าเก่นั้นไม่ได้หมายว่า เจ้า เจ้านาย เท่านั้น แต่หมายว่า เจ้าของ ได้ด้วย เช่นภาษาพ่าเก่มีคำว่า **เจ่ามั้นยั้ง** หมายว่า เจ้าของมันมี ซึ่งตรงกับความหมายหนึ่งของคำ **สามี** ในภาษาบาลี ในภาษาเขมรคำ **สามีขฺลวน** (สามีคฺลวน ขฺลวน = ตัว) หมายว่า เจ้าตัวหรือตัวเขาเอง

ส่วนสามีภรรยาที่สูงอายุแล้วก็เรียกกันเป็น ปู่ ตา ย่า ยาย ในภาษาไตเมา สามีเรียกภรรยาว่า **ออกเฮ้า** หรือ **ออกพะก่า** ส่วนภรรยาเรียก

สามีว่า ปู่เฮ้า หรือ ปู่พะก่า ออกหมายว่า ย่า ปู่ ควรหมายว่าปู่ แต่เขาหมายได้ทั้ง ปู่ หรือ ตา ส่วนพวกไทใหญ่ทางตอนใต้แถบเมืองนายเรียก คิ้งเฮ้า กับ ออกเฮ้า คือ ปู่เรา ย่าเรา (แถบนี้ คิ้ง หมายว่าปู่ ส่วนปู่หมายว่า ตา คู่กับ น้าย=ยาย)

ยังมีคำที่สามีเรียกภรรยาอย่างรักใคร่และยกย่อง คือในภาษาพ่าเก่ใช้ว่า น้าง (=นาง) ทั้งที่ภาษาไทใหญ่ทางใต้แถบเมืองนายบางทีก็นำคำ นาง มาใช้เรียกเด็กผู้หญิงในบ้านที่เป็นลูกหลานหรือเด็กรับใช้ในบ้าน

คำอื่นๆที่เรียกอย่างไพเราะยังมีอีกหลายคำด้วยกัน แต่มักใช้แต่ในวรรณคดี เช่น ในวรรณคดีไตเหนือมีคำ แสงเอ่ม (= แสงเอี่ยม) =(นาง)แก้วผู้แนบชิด กับ แสงเก๊าเอ๊ย=(นาง)แก้วข้าเอย มีใช้ในภาษาพ่าเก่ ภาษาคำตี่แม่เรียกลูก แสงเก๊าเอ๊อ เช่นเดียวกันนี้ก็มี เรียก แสงต๊า = แก้วตา ก็มี

นอกจากนี้ก็ยังมีคำ เล่าห่มซ่อน เล่า คงจะเป็นคำจีน ห่มซ่อน คือร่วมซ้อน หรือ เล่าห่มซ่อนผืนถู่ คือร่วมซ้อนเผิน (=โตกข้าว) กับตะเกียบ คงจะหมายว่าผู้ที่อยู่ร่วมกันร่วมใช้เครื่องใช้ไม้สอยด้วยกัน และยังมีคำ แม่น้างค้างโห คือ แม่นางเคียงหัว หมายถึงภรรยา คำ ค้างโห เลยไปหมายว่าแต่งงาน ได้ และคำทำนองนี้ยังมีอีกหลายคำที่เขาใช้ในวรรณคดีของเขา คือ ห่มมิ่งกิ๊น หมายว่าร่วมโชคชาตาด้วยกัน ห่มป๊อง คือร่วมกันหมายว่า ร่วมคู่กัน คำ โผล้างเม้ล้าง เขาหมายว่าผัวเมียที่เป็นเนื้อคู่กันแต่ปางก่อน (คำ ล้าง ในภาษาไทใหญ่กล่าวว่าได้จากคำ รั้ง ของพม่า ที่หมายว่า ดั้งเดิม ตั้งต้น รากฐาน) ใช้ว่า ลุกล้าง ก็มี หน่อสะล้าง (=ลูกเจ้า) ก็มี และ จุ้ล้าง ก็ใช้หมายว่า คู่รักเดิม

คำ จุ้ (=ชู้) ในภาษาไทยแทบทุกถิ่น เฉพาะภาษาพ่าเก่ออกเสียง จู่[๓] เขาหมายถึงคู่รัก คำ เล่นจุ้ ก็หมายว่ามีคู่รัก หาใช่ เล่นชู้ไม่ คำใช้ในเรื่องรักๆใคร่ๆ เขาก็มีใช้ต่างกัน

คำ ฮั้ก (=รัก) หรือ หาก ในภาษาคำตี่มักใช้ได้ทั่วไปไม่เฉพาะฉันชู้สาว ถ้าจะใช้เช่นนั้นในภาษาพ่าเก่ใช้คำ เก่ว[๓] ซึ่งคือคำ เกี้ยว ของเรา เช่น ปีะม้าวปีะสาวเก่ว[๓] กิ๊น = หนุ่มสาวรักกัน คำ แป๊ง (=แพง) ก็มีใช้ ดังใช้ว่า ฮั้กกั๋น แป๊งกั๋น = รักใคร่กัน แต่ในภาษาพ่าเก่คำ แป๊ง มีใช้แต่ภาษาหนังสือ ส่วนภาษาคำตี่ออกเสียง แบ๊ง หมายว่ารักอย่างสนิทติดใจห่างไม่ได้ ใช้ได้ทั้งของทั้งคน เช่น ปากกาที่ใช้อยู่ตลอดเวลา ถ้าไม่ได้เอาไปด้วยจะรู้สึกขาด เขาใช้ แบ๊งเจอ-อ (=แพงใจ) ก็ได้ เจอ-อแบ๊ง (=ใจแพง) ก็ได้

(อ่านต่อฉบับหน้า)

ปี 37 ฉบับ 14 1 ก.ค. 2527

บรรจบ พันธุเมธา

ภาษาสัมพันธ์

(13)

อันเนื่องด้วยวัฒนธรรม

เพื่อน - คำลงท้าย

คำเรียก **เพื่อน** ภาษาถิ่นต่างๆ โดยเฉพาะภาษาไทใหญ่และในเครือไทใหญ่ เรียกกันว่า **ก้อ ก้อเส้** หรือ **ก้อแส้** หรือ **ไต๊ก้อ** ในภาษาพ่าเก่มีทั้งที่เรียก **ก่อ**[8] กับ **ไต๊ก่อ**[8] แต่ถือว่า **ก่อ**[3] สนิทกว่า **ไต๊ก่อ**[3] ใช้ได้ทั้งเป็นคำนามและเป็นคำร้องเรียก เช่น **เฮ็ดก่อ**[8]**กั๊น** หมายว่าเป็นเพื่อนกัน **ก่อ**[8]**เซ้ฮั่ก**=เพื่อนรักสนิทที่สุด ในภาษาไทใหญ่มักใช้เฮ็ดก้อเฮ็ดเส้ = เป็นเพื่อนกัน (ที่ได้ยิน ได้ยินเขาออกเสียง **ก้อเส**) เวลาเรียกขานก็เรียกกันว่า **ก้อ** หรือ **ก่อ**[8] หรือ **โก่** เช่นในภาษาพ่าเก่ใช้ว่า **ก่อ**[8]**เอ๊อ** = เพื่อนเอ๋ย ภาษาอ่ายตอนใช้ว่า **เอ๊อ ก้อ** = เออ เพื่อน ส่วนภาษาคำตี่ออกเสียง **โก่เอ๊อ**= เพื่อนเอ๋ย

แต่ว่าคำที่เราออกเสียง **เพื่อน** และเขาออกเสียง **เป้น เปิ่น**[3] หรือ **ปื้น** (ในคำตี่) นั้น หาได้หมายว่าเพื่อนไม่ เขาหมายว่า คนอื่น เช่น **เม็งเป้น** คือ เมืองคนอื่น หรือต่างเมือง หรือต่างประเทศ **เป็นต่างตี๊**=คนต่างที่ ต่างถิ่น ที่หมายว่า **เขา** หรือ **มัน** ก็มี ใช้ได้ทั้งสิ่งมีชีวิตและไม่มีชีวิต เช่น **เซ้หลายเป้น**=เสียดายมัน ดังที่เคยกล่าวมาแล้ว

คำลงท้าย ในภาษาไทยไม่ว่าถิ่นใดมักจะมีคำลงท้ายในลักษณะต่างๆกัน เป็นคำลงท้ายเวลาพูดจากันตามธรรมดาก็มี เวลาพูดจาอย่างนอบน้อมคารวะผู้พูดด้วยก็มี เป็นคำขานรับก็มี เป็นคำขอร้อง บังคับ คำถาม หรืออื่นๆก็มี

คำ **จ้ะ** ที่คนไทยภาคกลางลงท้ายคำพูดหรือตอบรับนั้น ออกจะน่าแปลกที่ไปตรงกับคำเขมร **จาส จ๋าะ จ๋ะ** (=จ้ะส์ จ๋าห์ จ๋ะห์) ซึ่งเป็นคำที่สตรีของเขาตอบเวลามีผู้ร้องเรียก เขาว่าอาจจะลากเสียงให้ยาว หรือออกเสียงให้สั้น หรือจะขึ้นเสียงแหลมหรือเสียงสูงก็ได้ เคยได้ยินผู้หญิงชราที่พนมเปิญ พูดแก่เจ้าหน้าที่ของเขาว่า **จ้า** ฟังแล้วยังแปลกใจ ไม่ทราบว่าเป็นคำยืมกันหรือต่างคนต่างคิดพูดอย่างเดียวกัน

คำ **ค่ะ** ก็เห็นจะเป็นคำเดียวกับ **ข้า** ที่ใช้ในภาษาไทใหญ่ แต่เขาลากเสียงยาวกว่าของเรา เวลาใช้คำของเขาคนกรุงเทพฯจึงไม่สู้จะลำบากนัก เพราะคล้ายกับคำที่เราใช้อยู่แล้ว เช่น **อ๋ำเจ้อ-อข้า**=ไม่ใช่ค่ะ คำ **ข้า** นี้เขาถือเป็นคำลงท้ายที่แสดงความสุภาพนอบน้อมเทียบเท่ากับ **ค่ะ** ก็ได้ **จ้ะ** ก็ได้ เช่นลูกสาวบอกพ่อว่า **ป้อเอ๊อ** อะมุ่กิ๊กซะไน่อ๋ำตั๊บต่อไหม้เจ๋อ-อขี่เจ๋อ-อก้าสังข้า = พ่อจ๋า เรื่องธุระนี้ไม่ต้องทุกข์ร้อนอะไรหรอกจ้ะ บางทีก็มีคำ **อ้อ** ตามมาเป็น **ข้าอ้อ** โดยเฉพาะในภาษาหนังสือ เช่น อะมุ่ป้อเฮ้าข้านั่นก้อเต๋เย่าอ่อมบ่อมกว่าถ๊าเหลวข้าอ้อ =เรื่องพ่อข้านั่นก็จะสำเร็จเรียบร้อยทันทีเทียวจ้ะ แต่ถ้าพูดแก่เจ้านายหรือพระสงฆ์ ภาษาพ่าเก่ใช้ **ต๊ะข่า**[8]

=ขอรับ ภาษาไทใหญ่ใช้ **ตี้ข้า ตี้ข้าอ้อ**

คำ อ้อ เป็นคำลงท้ายในภาษาหนังสือของไทใหญ่ โดยเฉพาะเมื่อตอนจบประโยคซึ่งไม่มีใช้ในภาษาของเรา เช่น เรื่องเล่าว่า **มันน้างนั้น...อะสักไล่ซิบเจ็ดปีอ้อ** = เขาหญิงคนนั้น...อายุได้สิบเจ็ดปี และเมื่อเป็นเรื่องที่ผ่านมาแล้ว ก็ใช้ **เย่า** (=แล้ว) **อ้อ** หรือ **เสเย่าอ้อ** (เส=เสีย) **เสอ้อ** ก็มี เช่น **ว่าหนั่งไหนเย่า** หรือ–**เสเย่า** = ว่าดังนี้แล้ว หรือว่าดังนี้เสียแล้ว...**ผุตลุ๋กกว่าเข้า...ค้านตี้น้อนเสอ้อ** = ผุดลุกไปเข้าห้องนอนเสีย

ในหนังสือแบบเรียนภาษาไทใหญ่ของดร.คูชิง ลงท้ายประโยคบอกเล่าด้วย **เอ้อ** แทบทุกประโยค เช่น **เก๋าข้าหันมั้นเอ้อ**=ฉันเห็นเขา **มั้นเปี่ยวเจ๋อ-อเอ้อ**=เขามีความสุข ที่จริงคำ **เอ้อ** นี้ชาวไทใหญ่กล่าวว่าเขาใช้แก่ผู้ที่เสมอกันหรือต่ำกว่าเท่านั้น

คำเรียกขาน คำ **เอ๊อ** ในภาษาไทใหญ่ คำตี่และอ่ายตอน และ **เอ๊ย** ในภาษาพ่าเก่ เป็นคำลงท้ายคำร้องเรียกดั่งคำเรียกเพื่อนข้างต้น ซึ่งเทียบเท่ากับคำ **เอ๊ย เอ่ย เอย** ของเรา ดูเหมือนจะใช้ได้ทั้งผู้ที่สูงกว่า ผู้ที่เสมอกันและผู้ที่ต่ำกว่า เช่นในนิทานเรื่องกระต่ายกับหอย กระต่ายพูดแก่หอยว่า **หอยเอ๊อ** =หอยเอ๋ย ลูกเรียกแม่ว่า **แม่เอ๊อ** เรียกพ่อว่า **ป้อเอ๊อ** ก็มี ผัวเรียกเมียว่า **น้างเอ๊อ** ก็มี ศิษย์ที่เป็นลูกเจ้าฟ้า พูดแก่อาจารย์ว่า **สร่าเอ๊อ** บางทีก็ **สร่าโหลงเอ๊อ** (สร่า=อาจารย์) ครั้นอาจารย์ตอบศิษย์ก็เรียกศิษย์ที่เป็นลูกเจ้าฟ้าว่า **เจ้าเฮ้าเอ๊อ**

คำ **เอ๊ย** ในภาษาพ่าเก่ก็ใช้ทำนองเดียวกัน เช่นในคำอธิษฐานมักขึ้นต้นว่า**เจ๋าเก๊าเอ๊ย** ในหนังสือลิ่กสอนหลาน ลงท้ายว่า **หลานค้ำปู๊เอ๊ย**=หลานของปู่เอย บางตอนก็ลงท้ายว่า **สูเอ๊ยสูน้อ**

คำ **เอ๊อ** ก็มีใช้ในภาษาพ่าเก่ แต่ใช้เป็นคำรับหมายว่าใช่ เช่น **เอ๊อซิแหน**=ใช่ซิน่ะ ในภาษาไทใหญ่คำ **เอ้อ** ใช้เป็นคำกริยาหมายว่า รับคำก็ได้ เช่น เรื่องกระต่ายท้าพนันกับหอย เมื่อกระต่ายวิ่งไปตามริมน้ำ ไปได้ไกลพอควรก็ร้องเรียกหอย หอยในน้ำได้ยินก็ **เอ้อมา** คือทำเสียงรับคำมา เหมือนดังว่า อยู่นี่ ในภาษาคำตี่ใช้รับคำว่า **เจ๋อ-ออุ๊** = ใช่อยู่ หรือ ใช่ละ พูดเร็วๆ จะได้ยินเป็น **เจ๋า** แต่แรกสำคัญว่าคือคำ **เจ้า** ที่คู่กับ **ข้า** แต่แท้จริงไม่ใช่ บางทีก็ใช้คำ **เอ้อเก๋อ** เป็นคำรับ เช่นเดียวกับ **เจ๋า**

ในภาษาไทใหญ่ ถ้าพูดแก่เจ้าฟ้า บางทีผู้พูดลงท้ายประโยคว่า เจ้า ก็มี เช่น **เจ้อ-อตี้ข้าเย่า เจ้า** (**เจ้อ-อ** = ใช่)

(อ่านต่อฉบับหน้า)

ว 37 ฉบับ 15 8 ก.ค. 2527

บรรจบ พันธุเมธา

ภาษาสัมพันธ์

อันเนื่องด้วยวัฒนธรรม

ที่จริงไม่ว่าจะเป็น **เจ้อ-อ**(=ใช่) ของภาษาไทใหญ่ หรือ **เจ้อ-อ-อุ๊** (=ใช่อยู่) ของภาษาคำตี่ที่ออกเสียง เป็น **เจ๋า** ดังกล่าวแล้ว ล้วนเป็นเสียงยากสำหรับคนไทยในเมืองไทย ทั้งนี้เพราะไม่มีเสียงนี้ในระบบเสียงของเรา เครื่องหมายก็ไม่มี ข้าพเจ้าคิดเครื่องหมาย **เออ-อ** ใช้ไปพลางๆ ก่อน ถึงแม้เจ้าของภาษาเขาบอกว่าเสียงนี้คือเสียง อา กับ อึ ให้ลองหัดออกเสียงทั้งสองนี้ให้ผสมกันเร็วๆ ข้าพเจ้าหัดอยู่หลายวัน แต่เสียงที่ไม่ได้หัดพูดมาตั้งแต่เด็ก ถึงอย่างไรก็เหมือนเจ้าของภาษาเขาไปไม่ได้ ถ้าออกเสียงตามสบายไม่ตั้งอกตั้งใจ เสียงก็จะกลายไป ไม่เป็น **เออ** ก็เป็น **อือ** (คำ **ให้** ภาษาเหนือจึงเป็น **หื้อ**) คำ **เจ้อ-อ** (=ใช่) จึงมักกลายเป็น **จื้อ** เขาก็ว่าพอฟังได้ เพราะ **จื้อ** ก็มีความหมายว่าจริง **จื้อเต้เอ๊อ** =จริงแท้ละ บางทีใช้ **จื้อเจ้อ-อ** หมายว่าใช่ ใช่แน่ (**จื้อ** ฟังคล้าย **ชึ่ร** (shih[4]) ในภาษาจีนกลางที่แปลว่า เป็น หรือ คือ **ปู๋ชึ่ร**=ไม่ใช่ **ปู๋**จาก**ปุ๊**=ไม่) ในภาษาไทใหญ่ใช้ **เจ้อ-อ เย่า** (=ใช่แล้ว) ก็มี แทนที่จะใช้ **เจ้อ-อ หยู่** (=ใช่อยู่) อย่างภาษาพ่าเก่หรือคำตี่ น่าแปลกที่ต่างใช้คำ **อู๊** หรือ **หยู่** กับ **เย่า** (=แล้ว) อันเป็นคำลงท้ายแสดงปัจจุบันกับอดีต มาเป็นคำลงท้ายคำรับว่า ใช่

คำลงท้ายแสดงกาลเวลาอดีตและปัจจุบัน อันได้แก่คำ **อู๊** หรือ **หยู่** (ในภาษาไทใหญ่) กับ **เย่า** เขามีที่ใช้ต่างกับของเราอยู่บ้าง คือ

อู๊ หรือ **หยู่** เมื่อลงท้ายกริยาแสดงว่ากริยานั้นเป็นไปตามปกติก็มี เช่น **มั้นกว่าม้าหยู่ถู่วั้นเอ๊อ** (ไทใหญ่)=เขาไปมาอยู่ทุกวัน แสดงว่ากริยานั้น ตั้งต้นแล้วแต่ดำเนินอยู่ยังไม่สิ้นสุดก็มี เช่น **ม้าไน่ไขอู๊** (คำตี่) = หมานี้ป่วยอยู่ (ไข =ไข้) **ปี่หน่องสองก้อยังอู๊** (พ่าเก่)= พี่น้องสองคนมีอยู่ บางทีก็ฟังคล้ายจะหมายว่า **แล้ว** ดังที่อาจารย์ชาวไตเมามักพูดแก่ศิษย์ว่า **ไน่ฮู่อู๊** (=นี่รู้อยู่) ฟังดูเหมือนจะให้หมายว่า นี่รู้แล้วนะ จะได้ผ่านไป บางทีใช้ท้ายคำวิเศษณ์เป็นความบอกเล่าธรรมดา เช่น **ม่านอุ๊** (พ่าเก่) =แน่อยู่ แน่ละ ส่วนคำ **นี้อู๊** (=ดีอยู่) เขาใช้เป็นคำทักทายอย่างที่คนถิ่นอื่นพูดว่า **หยู่หลี่กินหวาน** (=อยู่ดีกินหวาน) แปลตามคำควรจะหมายว่า ดีนะ ดีละ ดีแล้ว

เย่า ที่แสดงอดีต แปลว่า **แล้ว** ไม่มีปัญหา เพราะใช้ตรงกับที่เราใช้ เช่น **เฮินไน่เป๋าเย่า**=บ้านนี้ว่างแล้ว **งึ้นไน่เก๊า เห่อ-อมั้นเย่า** (พ่าเก่) = เงินนี้ข้าให้มันแล้ว **เห่อ-อ[3] เย่าก๋า**=ให้แล้วหรือ ภาษาถิ่นอื่นๆ อันได้แก่ ภาษาไทใหญ่ คำตี่ พ่าเก่และอ่ายตอนใช้คำ **เย่า** นี้ออกเสียงเช่นเดียวกันเป็นเสียงโทสั้น เช่น **กว่าเย่า** =ไปแล้ว (ไทใหญ่) แต่ในภาษาไทใหญ่ยังมีอีกเสียงหนึ่งคล้ายเสียงโทของเราแต่เป็นเสียงโทท้ายคำ เสียงยาวกว่า **เย่า** ไม่มีวิธี

เขียนจึงต้องเขียนอย่างเดียวกัน เช่น อ๋ากว่าเย่า=ไม่ไปละ หรือไม่ไปแล้ว ซึ่งคงจะคล้ายกับคำ ยะ ในภาษาผ่าเก่ที่เขาหมายว่า อยู่แล้ว คือ ทำแล้วแต่ยังไม่สิ้นสุด เช่น เก๊า กิ๊นยะ=ฉันกินอยู่แล้ว (ภาษาไตเมาลงท้ายว่า ข้าซา เช่นเมื่อคะยั้นคะยอให้กิน เขากำลังกินอยู่ก็ตอบว่า กิ๊น ข้าซา=กินอยู่แล้ว) คำ เย่า เขาก็ว่าน่าจะได้มาจากคำ ยะ กับ อุ๊ พูดเร็วๆเสียงจะเป็น เย่า ทำนองเดียวกับ เจ้อ-ออุ๊ เป็นเจ๋าในคำตื่นนั่นเอง

คำ ยะ กับ เย่า ไม่มีในภาษาเรา เรามีแต่ ละ กับ เล่า ซึ่งก็ไม่มีในภาษาของเขา คำ ละ เล่า กับ แล้ว คงจะเป็นคำเดียวกันมาจากที่มาเดียวกัน คำ ละ ก็ว่ามาจากคำ เล่า ส่วน เล่า ก็คงหมายอย่างเดียวกับ แล้ว เพราะเรามีใช้คู่กัน เป็น แล้วๆเล่าๆ เช่น พูดแล้วๆเล่าๆ หรือ พูดแล้วพูดเล่า คำ ละ แล้ว กับ เล่า ในภาษาของเราน่าคิดว่าเป็นคำไทยมาแต่เดิม หรือจะมีที่มาจากภาษาอื่น เพราะมีคำในภาษาอื่นที่มีเสียงคล้ายคลึงกัน

ในภาษาจีนกลางมีคำ เล่อะ (le^{4}) กับ เหลี่ยว (liao^{3}) เล่อะ ฟังคล้าย ล่ะ แต่เขาใช้หมายต่างกัน คือหมายว่าแล้ว เช่น เห่าเล่อะ (hao^{3}le^{4}) = ดีแล้ว เรียบร้อยแล้ว จุ้สัวหวานเล่อะ (tso^{4}wan^{2}le^{4})= ทำเสร็จแล้ว เทียนชี่เหลิ่งฉี่หลายเล่อะ(t'ien^{1}ch'i^{4}leng^{3}ch'i^{3}lai^{2}le^{4}) = อากาศหนาวขึ้นมาแล้ว ชี้รุป๋าวเล่อะ (ch'ih^{1}pao^{3}le^{4})=กินอิ่มแล้ว ส่วน เหลี่ยว ฟังคล้าย แล้ว แต่ไม่ได้หมายว่า แล้ว เช่น ชี้รู๊ปู่เหลี่ยว (ch'ih^{1}pu^{1}liao^{3}) = กินไม่หมด เหลี่ยวปุ๊เหลี่ยว (liao^{3}pu^{1}liao^{3}) = แก้ไขไม่ไหว จึงไม่แน่ว่า เล่อะ กับ เหลี่ยว เป็นที่มาของคำ ละ เล่า แล้ว หรือไม่

ภาษาที่มีคำที่มีเสียงและความหมายคล้ายคำ ละ และ เล่า ของเราน่าจะได้แก่ภาษามอญ ต่างกันก็แต่เสียง ล กับ ร คือภาษามอญใช้คำ ระ กับ เร่า แต่ก็ยังมีที่ใช้ต่างไปบ้าง คือ ระ ตรงกับ ละ ก็มี เถอะ ก็มี เช่น เกอะเกุลิ้งต๊อยระ=ได้เรือแล้วละ อัวแม่งโม่งระ=ฉันคอยอยู่แล้วละ ป๊ะเญียะระหา=ทำเป็นคนอื่นละ (แล้ว) หรือ ส่วนที่หมายตรงกับ เถอะ เช่น อาระ=ไปเถอะ (อา=ไป) น่ายจิ๊เกุลิ้งระ=นายลงเรือเถอะ ชานดูญิระ=สงสารหน่อยเถอะ

ส่วนคำ เร่า ก็หมายได้ทั้ง เล่า แล้ว หรือ เช่น มู๊ป๊ะเร่า=อย่างไรเล่า มูพอนูมเร่า=ผลอะไรมีเล่า อุตุวุเร่า=ฤดูนี้เล่า ป๊ะซ้าจุลอเร่า=ทำอย่างไรเล่า ที่หมายว่า แล้ว เช่น กาละวุเร่า=(ถึง) เวลานี้แล้ว ที่หมายว่า หรือ เช่น โต๊ะหะลอเร่า=เป็นอะไร (ไป) หรือ ร็อชุย็อบมานเร่า=ดังคิดไหวหรือ หรือดังที่คิด (จะเป็นไป) ได้หรือ

(อ่านต่อฉบับหน้า)

ป 37 ฉบับ ๑๖ 15 ก.ค. 2529

บรรจบ พันธุเมธา

ภาษาสัมพันธ์

๑๖

อันเนื่องด้วยวัฒนธรรม

ส่วนที่ภาษามอญใช้ตรงกับคำลงท้ายประโยคคำถามในภาษาไทใหญ่ก็มี ได้แก่คำ **หา** ซึ่งหมายว่า หรือ หรือ ไหม เช่น **กิ๋นเย่าหา**=กินแล้วหรือ ภาษาไทใหญ่มักมีคำ **จ่อง** หน้าประโยคด้วยและบางทีก็ออกเสียง **หา** เป็น **ฮ้า** เช่น **จ่องป้อสูมีก๋าต๋ีเฮินฮ้า** = พ่อเจ้าอยู่บ้านหรือ ภาษามอญก็ใช้ทำนองเดียวกัน เช่น **อาหา เหอะหา** = ไปหรือไม่ (ไป) **อาเคาะหาเหอะเคาะหา** =ไปดีหรือไม่ดี (หรือ) (อา = ไป เหอะ = ไม่ เคาะ = ดี) **โม่งฮ้อยเหอะมัวหา** =อยู่บ้านหรือไม่ บางทีมีคำ **ระ** ด้วย เป็น **ระหา** เช่น **ป๊ะเฌียะระหา** =ทำเป็นคนอื่นละหรือ

ภาษาไทใหญ่ยังมีคำ **หื้อ** ลงท้ายประโยคแสดงคำถามอีกคำหนึ่ง ซึ่งก็น่าแปลกอีกที่เขมรมีคำ **รื้อ** และเรามีคำ **หรือ** **หื้อ** เป็นคำที่ไทใหญ่ออกเสียง ร เป็น ห หรืออย่างไร **หื้อ** ในภาษาไทใหญ่ที่หมายว่า **หรือ** เช่น **เฮินไน่เอ๋ายู้ปี๊ดไล่หื้อ**=เรือนนี่เอาไม้กวาดปัดได้หรือ **จ่างลาตกว๊ามไต๊หื้อ** = รู้จักพูดคำไทหรือ **ก๊นก้อไน่ก๊นโหลงหื้อ** = คนคนนี้เป็นคนใหญ่คนโตหรือ **เป๋นก๊นไก้หื้อเป๋นก๊นค่านหื้อ** = เป็นคนขยันหรือเป็นคนเกียจคร้านหรือ

คำ **หื้อ** เมื่อไปประสมกับ **หนั่ง** (= ดั่ง) เป็น **หนั่งหื้อ** (= ดั่งรื้อ) ก็หมายได้ว่า อย่างไร อย่างไหน **จ้อหนั่งหื้อ**=ชนิดอย่างไหน **กั๊นหื้อ** หรือ **ก้าหื้อ** = ค่าอย่างไร คือราคาเท่าไร

ถ้าเทียบกับภาษาเขมรที่ใช้คำ **รื้อ** ก็เช่น **มึนแมนรื้อ** = ไม่ใช่หรือ **เมียนแคร์รื้อ**=มีด้วยหรือ **แอโนะห์เตรื้อ** ทางโน้นหรอกหรือ **รื้อ** ใช้เป็นสันธานได้เช่นเดียวกับ **หรือ** ของไทย แต่ **หื้อ** ของไทใหญ่ ไม่มีที่ใช้เช่นนั้น

คำ **หื้อ** ก็ตาม **หา** ก็ตาม มีใช้แต่ในภาษาไทใหญ่ ภาษาถิ่นอื่น เช่น พ่าเก่ใช้ขึ้นเสียงสูงแทน เช่น **เฮ็ดเย่าก๊า** หมายว่าทำเสร็จแล้ว แต่เมื่อถามจะขึ้นเสียงสูงเป็น **เฮ็ดเย่าก๋า** = ทำเสร็จแล้วหรือ **เจ่อ-อ**= ใช่ ถ้าถามว่า ใช่หรือ จะออกเสียงเป็น **เจ๋อ-อ** และบางครั้งประโยคที่คำกริยาขึ้นเสียงสูงเมื่อเป็นคำถามมักมี **ต๊ะ** (=จะ) กับ **หม่า** (=ไม่) มาด้วย เช่นคำ **ม้า** (=มา) เป็น **หมา** ดังประโยคว่า **ล้ายสังเม้อ-อหม่าหมา**=ทำไมเธอไม่มา **เม้อ-อต๊ะหมา** =เธอจะมาหรือ บางทีในความปฏิเสธขึ้นเสียงสูงก็มีเช่น **ซ้อนเจ๋อ-อ** = ไม่ใช่ ใช้ในคำถามเชิงหารือหรือชักชวนก็มี เช่น **กิ๊นหนอ**=กินเถอะหรือ **เอ๊าก๊าต๊ะหนอ** = เอาไปเถอะหรือ(เมื่ออีกฝ่ายเห็นด้วยหรืออนุญาตจะพูดว่า **เอ๊อ เอ๊อ**) บางทีความบอกเล่าธรรมดา **หม่า** = ไม่ ก็ขึ้นเสียงสูง เช่น **อะมู้หม่าหยัง** **เม้อ** =งานไม่มี เบื่อ **มึ้นแน่หม่าหมา** = เขาน่ะไม่มา เรื่องนี้นับเป็นเรื่องแปลกผิดกับถิ่นอื่นๆ ซึ่งล้วนแต่ต้องมีคำลงท้ายแทบทั้งสิ้น แต่คำลงท้ายแสดงคำถามในภาษาพ่าเก่ก็มี

ใช้ ดังคำ ก๋า ในความ เฮ็ดเย่าก๋า ที่กล่าวข้างต้น บางทีก็ลงท้ายว่า อื่อ เช่น อู้สู้ยั้งอื่อ = พ่อเจ้าอยู่ไหม

ภาษาคำตี่ในอัสสัมกับในเมือง ขาง (แคว้นกะฉิ่น ประเทศพม่า) มีคำใช้ต่างกันคือ ในอัสสัมใช้ เก๊ เป็นคำลงท้ายแสดงคำถาม ส่วนในเมืองขางใช้ จ้า (หรือกุย้า) เช่น อั้นไน่เก๊ หรือ อั้นไน่จ้า=อันนี้หรือ น้าวเก๊ หรือ น้าวจ้า=หนาวหรือ ที่ใช้ ไก๋ ก็มี มีความหมายคล้าย ไหม ไหมหนอ เช่น เฮือนนั้นเปื่อนมะยั่งไก๋=เรือนนั้นเขาอยู่ไหม (หนอ) อะมุตี๊เฮ็ดตี๊เป๋นไก๋มะเป๋นไก๋=เรื่องที่จะทำจะได้ไหม ไม่ได้ไหม (=จะได้ไหมหนอ) แต่ที่ลงท้ายคำแสดงคำถามก็มี เช่น เพ้อ-อไก๋=ใครหนอ กะซั้งไก๋ก่อมะต้อง=อะไรหรือก็ไม่รู้

คำถามที่ถามด้วยคำ ใคร ใด ไหน อะไร เมื่อใด อย่างไร เท่าไร ทำไม ซึ่งใช้เผอ-อ(ใคร) เหลอ-อ (ใด) ก้าเหลอ-อ (ที่ใด ที่ไหน ภาษาคำตี่ พ่าเก่ อ่ายตอนใช้ ตี้เถอ-อ) ก้าสัง หรือ อิสัง (อะไร) เม่อเหลอ-อ (เมื่อใด เมื่อไร) เฮ็ดสัง ล้ายสัง (ทำไม) หนั่งหือ (อย่างไร) ก้าหือ หลาย กี่หลาย = เท่าไร โดยมากไม่มีคำอื่นลงท้าย ในแต่ละถิ่น เช่นในภาษาไทใหญ่ใช้ว่า สูไค่ไล่อั้นเหลอ-อ = เธออยากได้อันไหน เผอ-อเน้อ-อเฮิ้นไน่=ใครเผ้าเรือนนี้ ส่วนภาษาพ่าเก่ออกเสียงเหนอ-อ สำหรับคำ ใด ไหน เช่น ก้อเหนอ-อต๊ะก๋า = คนไหนจะไป เหม่อเหนอ-อต๊ะหมา = เมื่อไรจะมา ภาษาอ่ายตอนใช้ มื่อเด๊อ-อ (=เมื่อใด) ตี๊เด๊อ-อ (ที่ไหน) ล้ายสัง (ทำไม) เช่น เม้อ-อล้ายสังปะจิ๊น=เธอทำไมไม่กิน เต่าค้ำเตได้ตี๊เด๊อ-อมื่อเด๊อ-อ=เต่าทองจะได้ที่ไหน เมื่อไร หนังหือเตเอ๊าต๊าย=จะฆ่าอย่างไร

แต่ในภาษาคำตี่แปลกกว่าถิ่นอื่นที่ต้องมีคำ ไน้ ต่อท้ายด้วย มีความหมายคล้ายคำ นะ ใช้ได้แก่คำถามทุกคำไป เช่น กาซั้งไน้ = อะไรน่ะ กาซั้งไน้ตี๊เฮ็ด หรือ กาซั้งตี๊เฮ็ดไน้=จะทำอะไรน่ะ เป๋นฮื้อไน้ หรือ เป๋นอาลื้อไน้ = เป็นอย่างไรน่ะ พะไล้ไน้=ผู้ใดน่ะ ใครน่ะ อะไม้ไน้=ที่ไหนน่ะ ก๊าไม้ไน้=ไปไหนน่ะ (คำเดิมควรเป็น อาเลอ-อไม้ หรือ เล่อ-อไม้) ตี๊ก๊าเล่อ-อไน้ = จะไปไหนน่ะ หมื่อเล่อ-อไน้ตี๊ก๊า=เมื่อไรจะไป ก๊าป๋าเล่อ-อไน้ = ไปทางไหนน่ะ ใช้ว่า ก๊าโฮ้เล่อ-อไน้ ก็หมายเช่นเดียวกัน (คำถามเหล่านี้ถิ่นอื่นออกเสียงต่างไปคือ กาซั้ง=ก๋าสัง ฮื้อ=หื้อ ส่วนก๊าเล้อ-อ นั้นที่จริงใช้ ตี้เถอ-อ โดยมาก) คำ ไน้ นั้น ที่จริงเขาถือเป็นคำอ่อนหวาน อ่อนโยน เมื่อลงท้ายคำถาม จะใช้ลงท้ายประโยคบอกเล่าก็ได้ เช่นถ้าถามว่า อันไหน ก็ตอบว่า อั้นไน่ไน้=อันนี้ไงล่ะ ลงท้ายประโยคคำสั่งก็ได้ เขาว่าฟังอ่อนหวานกว่า ล่า เช่น ม่าล่า=มาเถอะ แต่ ม่าล่าไน้=มาซี

(อ่านต่อฉบับหน้า)

ปี 37 ฉบับ 17 ๒๒ ก.ค. ๒๕๒๗

บรรจบ พันธุเมธา

ภาษาสัมพันธ์

อันเนื่องด้วยวัฒนธรรม

แต่คำใดจะเป็นคำอ่อนหวานกว่าคำใด ย่อมรู้ได้เฉพาะเจ้าของภาษาหรือผู้ที่ใช้ภาษานั้นๆ จนชำนิชำนาญ จึงต้องอาศัยคำบอกเล่าจากเขา หรือจากตัวอย่างที่เขาใช้ คำเหล่านั้นมักได้แก่คำที่ใช้แสดงคำสั่ง คำห้าม คำขอร้อง คำชักชวน หรือคำบังคับอย่างใดอย่างหนึ่ง มีคำ **ต้ะ** เป็นต้น คำนี้มีใช้แทบทุกถิ่นในเครือไทใหญ่ พอเทียบได้กับคำ **เถอะ** ของเรา แต่บางทีก็ไม่ตรง เพราะเราไม่ต้องใช้คำลงท้ายในความนั้นๆบ้าง ใช้คำอื่นบ้าง ดังนี้

ภาษาไตเหนือในยูนนาน หนังสือแบบเรียนของเขาบทที่ว่า **เฮาฮักโหฺมเฮ้า** (=เรารักครูเรา โหฺม=หมอ คือครู) ลงท้ายว่า **ม่าต้ะ ต๊องลี่ลี่หย่าไป๋หลงลื๊ม** = มาเถอะ จำดีๆอย่าไปหลงลืม

ภาษาคำตี่ เช่น **ไป๋แอ๊วแพ้วต้ะ** = อย่าเอ็ดดังนัก **เต้ดต้ะ**=นิ่งนะ (เวลาเด็กร้องไห้) บางทีเสียงก็อ่อนโยนลง เมื่อพูดว่า **เต้ดเซ้ต้ะ**=นิ่งเสียนะ แต่ถ้าเด็กไม่หยุดร้องจริงๆ แม่ก็ว่า **ย้าก๊ะต้ะ** = ปล่อยมัน ช่างมัน ช่างมันเถอะ ที่เป็นคำสั่งแบบชักชวนก็มี เช่น **ม่าต้ะ** = มาเถอะ **กิ่นต้ะ**=กินเถอะ **เอ่าไหว่ต้ะ** = เอาไว้เถอะ **เห่อ-อม่าต้ะ** = ให้มาเถอะ ที่มีลักษณะขอร้องก็มีเช่น **หน่ำจ่อนม่าต้ะ** = น้ำตักมา (หน่อย) เถอะ (จ่อน=ช้อน หมายว่า ตัก)

ภาษาพ่าเก่ ใช้ **ต้ะ** สับกับ **ก๊ะ** ได้ เช่น **ม้าก๊ะ** = มาเถอะ หรือ **ม้าต้ะ** ก็ได้ ใช้ **เต๋อ** ก็ได้

ภาษาไทใหญ่ ก็ใช้ทำนองเดียวกัน เช่น **ไค่ไล่สังเสอ๋าว่า เอ๋าต้ะ** = อยากได้อะไรไม่ว่า เอา (ไป) เถอะ **กว่าต้ะ เฮ็ดสังเม้อ-ออ๋ำไค่กว่า**=ไปเถอะ ทำไมเธอไม่อยากไป **ก๊ำลื้นกว่าต้ะเฮ้า** = ภายหลังไป (กัน) เถอะเรา **เฮ็ดก๊นหอกนั่นเห้อ-อย้าวย้าวต้ะ**= ทำด้ามหอกนั่นให้ยาวๆ นะ **เอ๋าย่าหยาต๊าโหหว่ามั้นต้ะ** = เอายาทาหัวบ่ามันซี่

นอกจากนี้ยังมีคำ **เส** (เสีย) ลงท้าย เช่น **กว่าเฮ็ดเส**=ไปทำเสีย ก็ถือเป็นคำลงท้ายแสดงคำสั่ง ถ้าใช้ **เสก๊ำ** (น่าจะเทียบได้กับเดี๋ยว ก๊ำเป็นคำแสดงเวลา **ก๊ำนึ่ง**=ขณะหนึ่ง **ก๊ำอ่อน**=ขณะเล็กคือเดี๋ยว)ดูจะสุภาพอ่อนน้อมขึ้น เช่น **แต้มลิ่กปั๋นเก๋าข้าเสก๊ำ**=(ช่วย) เขียนหนังสือให้ข้าเสียเดี๋ยว(เถิด)**ซื้อไก่จ๋อนั่นม้าเสก๊ำ** =ซื้อไก่พวกนั้นมาเสียเดี๋ยว(เถิด) แต่ถ้าทูลเจ้าฟ้าต้องมีคำ **ตี้ข้า** ต่อท้ายด้วย เป็น **เสก๊ำตี้ข้า** (คำ **ตี้ข้า** ถือเป็นคำแสดงคารวะอย่างสูงแก่ผู้ที่ตนพูดด้วย) บางทีก็ใช้ **แก้นต่อ** (=โปรด) นำหน้าด้วย เช่น **แก้นต่อปั๋นอะคว่ำเสก๊ำตี้ข้า** =ขอได้โปรดประทานอนุญาตเสียเดี๋ยวเถิดพระเจ้าข้า ถ้าใช้เป็นภาษาของเราควรจะเทียบได้ว่า เสียสักหน่อย เสียด้วย เสียด้วยเถิด

คำ **ล่า** ในภาษาคำตี่เทียบเท่ากับ **น่า** ของเรา เขาถือเป็นคำลงท้ายเมื่อเป็นคำสั่ง แต่เป็นคำสั่งที่อ่อนหวาน เช่น **ม้าล่า**=มาน่า แต่บางที

ก็น่าจะตรงกับ ซิ เช่น หนังล่า-นั่งซิ เอ่าก๊าล่า-เอาไปซิ บางทีใช้ เล่ ก็มี ดังคำเรียกขวัญขึ้นต้นว่า ม่าเล่ม่าต๊ะ-มาซิ มาเถอะ ภาษาไทใหญ่ออกเสียง แล่ เช่น เอ๋ามื๊อแล่ -เอาไปซิ ต้อไว่แล่-ขนไว้ซิ ม้าแว่ตู๋ข้าแล่-มาแวะ (เยี่ยม) พวกเราซิ

ภาษาไทใหญ่ออกเสียง ล้า หรือ น้ำ ใช้ลักษณะเดียวกัน เช่น เรื่องอ้ายขุนไส่กับนางเอ๊เมี่ยด นางเอ๊เมี่ยด แม่หมาย (คู่หมั้น) ที่ตายไป แล้วแต่อ้ายขุนไส่ไม่รู้ ไปหาที่บ้านก็เห็นนางเอ๊เมี่ยดเป็นคนเหมือนเมื่อก่อน นางเอ๊เมี่ยดชวนอ้ายขุนไส่ว่าน้อนก้าไน่ล้า-นอนที่นี่เถอะ ส่วนพ่อแม่ที่บอกอ้ายขุนไส่แล้วไม่เชื่อก็ว่า หย่ามั้นล้า-ปล่อยมันเถอะ ช่างมันเถอะ คำนี้ใช้ หย่ามั้นต๊ะ ก็มี

ยังมีคำลงท้ายแสดงการขออนุญาตหรือขอความยินยอม ภาษาไทใหญ่มีคำ หนา ใช้ คล้ายกับ หนอ ส่วนภาษาพ่าเก่ออกเสียง น้ำ เทียบเท่ากับ นะ ของเรา เช่น เก๊าต๊ะเฮ็ดน้ำ-ฉันจะทำนะ เก๊าต๊ะกิ๊นน้ำ-ฉันจะกินนะ ภาษาคำตี่จะมีคำ ก๊อค อยู่หน้าคำ หนา ด้วย เช่น ก๊าก๊อคหนา-ไปละนะ กิ๊นก๊อคหนา-กินละนะ

คำที่แสดงการห้าม ภาษาไทใหญ่ใช้ หย่าเป๋ (หย่าไป๊ ก็มี) ซึ่งพึงเหมือนคำ อย่าไป ของเรา และมักจะลงท้ายประโยคว่า น่า ด้วย เช่น หย่าเป๋โขเฮ้าน่า-อย่าหัวเราะเราน่ะ ใช้ว่า แล่ ก็มี เช่น หย่าเป๋โก๋มั้นแล่-อย่าไปกลัวเขาซิ ลงท้ายด้วย ล้าๆ (-เลย) ก็มี เช่น หย่าเป๋ไห้ล้าๆ-อย่าร้องไห้เลย ที่ไม่มีคำลงท้ายก็มีเช่นมีภาษิตว่า เป๋นก๋นหย่าเป๋เง่อ ปี๊ดเสื้อเห้อ-อเป็นหันหลัง-เป็นคนอย่าไปโง่ เปิดเสื้อให้คนอื่นเห็นหลัง ที่ใช้เพียง หย่า คำเดียวก็มี เช่น หย่าโก๋-อย่ากลัว หย่าเต้อ-อย่าแตะต้อง

ภาษาไตเหนือใช้ ไป๊ เพียงคำเดียว เช่น ไป๊เห็ด-อย่าทำ ทั้งที่คำ ไป๊ หรือ อ๋ำไป๊ ในภาษาไทใหญ่หมายว่า ยังไม่ อ๋ำไป๊เฮ็ด-ยังไม่ (ได้) ทำ คำ อย่าไป ในภาษาของเรา ไป จึงน่าจะไม่ใช่คำ ไป ที่คู่กับ มา แต่เป็นส่วนของคำห้ามเช่นเดียวกับ อย่า นี่เอง ภาษาพ่าเก่กับคำตี่ใช้คำ ปิ๊ ชาวพ่าเก่ว่าเป็นคำกลายจาก ไป๊ (-ไป) ปิ๊เฮ็ด-อย่าทำ ปิ๊เอ๊าแพ็ค-อย่าทำร้าว แต่ภาษาอ่ายตอนใช้ ป๊ะน่า ป๊ะน่าฮิค-อย่าทำ ใช้ ปิ๊น่า ก็มี

คำ ป๊ะ ของอ่ายตอนพึงคล้าย ป๊ะ ในภาษามอญ ป๊ะโกฺลน-อย่าทำ จึงน่าสังเกตว่าคำ เป๋ (ใน หย่าเป๋) ไป๊ ไป๊ ปิ๊ ปิ๊น่า หรือ ป๊ะน่า กับ ป๊ะ ในภาษามอญอาจมีที่มาจากที่แห่งเดียวกัน และอาจมาจากภาษาจีนกลางที่มีคำ เปี่ย หมายว่า อย่า เช่น เปี่ยชิ่ว (pieh^{2} ch'u^{4}) -อย่าไป เปี่ยตั้ง (pieh^{2} tung^{4}) -อย่าแตะต้อง อย่าขยับเขยื้อน

(อ่านต่อฉบับหน้า)

บรรจบ พันธุเมธา

ภาษาสัมพันธ์

อันเนื่องด้วยวัฒนธรรม

คำปฏิเสธ

คำปฏิเสธ ตามธรรมดาถ้าจะตอบปฏิเสธความที่เขากล่าวหรือเขาถาม คนไทยมักไม่ตอบว่า ไม่ เพียงคำเดียว ถ้าไม่ตอบว่า ไม่ใช่ ก็ต้องทวนกริยาที่ตนต้องการปฏิเสธ เช่น ไม่กิน ไม่ไป ฯลฯ คำปฏิเสธมักใช้พวกพยัญชนะริมฝีปาก ซึ่งได้แก่ ไม่ บ่ เบ๋า ปะ ม่ะ หม่า เหม่า และที่เป็นเสียงออกทางจมูกพึงเป็น อ๋า อึ่ม อึ่น และ อึ๊ง ก็มี ภาษาไตลื้อใช้ เบ๋า เช่น เบ๋าใจ่-ไม่ใช่ เบ๋าฮุ่-ไม่รู้ ภาษาอ่ายตอนใช้ ปะ เช่น ปะจิ๊น=ไม่กิน แต่ที่ออกเสียงเป็น ม่ะ ก็มี เช่น ม่ะเฮ็ด-ไม่ทำ ป๊าซ่อนก่อม่ะได้=ปลาซ้อนก็ไม่ได้ ม่ะไป๋-ยังไม่ พูดเป็น อึ่มไป๋ ก็มี

ภาษาไทใหญ่ใช้ทั้ง อ๋า หรือ อึ่ม และ เหม่า เช่นในคำคมใช้ว่า ก้ออ๋าฮุ่ว่าหัน ก้ออ๋าหันว่าเต้-คนไม่รู้ว่าเห็น คนไม่เห็นว่าจริง ส่วนที่ใช้ เหม่า เช่น เหม่าเจ้อ-อปี๊เจ้อ-อน่อง ฮ้อมสองจั๋งขี่หมองโล่ยง่าย-ไม่ใช่พี่ใช่น้อง รวมสองจึงไม่สบายใจกันง่าย หรือที่ใช้ทั่วๆ ไป เช่น อ๋าเจ้อ-อ หรือ อึ่มเจ้อ-อ หรือ เหม่าเจ้อ-อ-ไม่ใช่ อ๋าย่ามกว่า หรือ เหม่าย่ามกว่า = ไม่เคยไป อ๋าไป๋กว่า=ยังไม่ไป อ๋าห่อนกว่า-ไม่เคยไป

คำ ไป๋ กับ ห่อน ที่มีใช้ในคำประพันธ์บางแห่งว่า ไม่ คงไม่ตรงความหมายดั้งเดิมนักโดยเฉพาะคำ ไป๋ แต่ใช้ได้กับ ฮ้อน (=ห่อน) ในภาษาพ่าเก่ เพราะภาษาพ่าเก่ใช้ ฮ้อน-ไม่ ก็มี เช่น ฮ้อนเจ่อ-อ-ไม่ใช่ ฮ้อนก๊า-ไม่ไป หม่าฮ้อนจึงจะหมายว่า ไม่เคย

ภาษาคำตี่ใช้ เม้า หรือ มะ เช่น เม้าจ่างค่าม=ไม่รู้จักพูด เม้าแจ่ง-ไม่แจ้ง มะกึ๊คมะลื้อ-ไม่เหลือ บางทีออกเสียง อึ่น ก็มี เช่น ก๊าอึ่นเป็น-ไปไม่ได้ ค้ายอึ่นเจ้อ-อ=ขายไม่ใช่ หมายว่าไม่ขาย ก๊ะซั้งก่ออึ่นมี-อะไรก็ไม่มี

ภาษาพ่าเก่ใช้ หม่า เช่น หม่าปี๊หม่าล้อง-ไม่คล่อง (เฉพาะในการพูด) หม่าซัก-ไม่ชัด หม่าเซ้า-ไม่หยุด ใช้ อึ๊ง ก็มี เช่น งึ๊น อึ๊งยั้ง-เงินไม่มี

ที่แปลกกว่าถิ่นใด ๆ ก็คือภาษาไตเหนือ แทนที่จะใช้คำที่ออกเสียงคล้ายคลึงกับที่กล่าวข้างต้น กลับใช้คำ ยัง ในความหมายว่า ไม่ ยังไล่=ไม่ได้ เช่นซื้อของและต่อของเขาเขาไม่ให้ เขาจะว่า ยังไล่ ในหนังสือแบบเรียนภาษาไตเหนือในยุนนานมีเรื่อง กาดำกินน๋ำ (=กาดำกินน้ำ) เต้าแสง (คนโทแก้ว) ที่กาดำแลเห็นมีน้ำครึ่งเดียว เขาเขียนว่า "เง้นโต้ยังคึดโจ้น๋ำ ตี๊หื้อเห็ดน้อ คือยึดคอไม่ถึงที่น้ำ จะทำอย่างไรหนอ"

คำห้ามกับคำปฏิเสธอาจนำมาใช้เป็นวิธีพูดบางอย่างได้ เช่น หย่าก๊ะตั้ะ ภาษาไทใหญ่ใช้หมายว่าปล่อยมันเถอะ หรือช่างมัน ใช้ว่า เต๊งมั้น ก็มี ก๊าเย่ามั้น ก็มี คำเต๊งกับ ช่าง จะเป็นคำเดียวกันหรืออย่างไรไม่แน่ ภาษาคำตี่ออกเสียงย้าก๊ะตั้ะ ดังกล่าวแล้ว ใช้ว่า ต๋ามั่น หรือ ต่ามเจ่อ-อมั่น (=ตามใจเขา) ก็ได้ อุ๊ตี่มั่น (=อยู่ที่เขา) ก็ได้

ภาษาพ่าเก่มีคำห้ามยังไม่ให้ทำว่า ปี๊ผ่า หรือ ปี๊ผ่ากึ๊น มีความหมายตรงกับคำ อย่าเพ่อ อย่าเพ่อ

ก่อน ของเรา แต่ถ้าห้ามแล้วไม่ฟัง ก็จะว่า ท้างเจือ-อเมือ-อ (=สบายใจเธอ ท้าง=สบาย)=ตามใจเธอ

ไม่ค่อยจะ ในภาษาไทใหญ่ใช้ อ๋ำสู้ เช่น อ๋ำสู้กิ๋น= ไม่ค่อยจะกิน ภาษาพ่าเก่ใช้คำ หม่าแฮ่ง เช่นหม่าแฮ่งปี๊=ไม่ค่อยจะอ้วน ถ้าใช้ แฮ่ง คำเดียว หมายว่า มักจะ เช่น มั๊นแฮ่งม้า คือเขามักจะมา (มาบ่อยๆ) คำ อ๋ำป๊อ (=ไม่พอ) ก็มีใช้ในภาษาไทใหญ่หมายความว่า ไม่ค่อยจะ เช่นเดียวกัน เช่น ปี๋ไน่ไฮ่เหลอ-อโสนเหลอ-ออ๋ำป๊อหลี่ กอบเปื่อผนโหปี๋เก่= ปี๋นี้ (ไม่ว่า) ไร่ใดสวนใดไม่ค่อยดี ฝนห้วปี๋น้อย บางทีใช้ทั้ง ป๊อ (=พอ) ทั้ง สู้ เช่น อ๋ำ หรือ อิ๋มป๊อสู้ซุ้ง= ไม่ค่อยจะใช้ ไม่ค่อยมีที่ใช้ อิ๋มป๊อแจ้ค=ไม่ค่อยจะแท้ หรือไม่แท้นักดอก อ๋ำป๊อหึ่งตั๊กแผวเฮ้น=ไม่นานนักจะถึงบ้าน

ไม่ต้อง ภาษาพ่าเก่ใช้ หม่าตั๊บ เช่น หม่าตั๊บโก๊=ไม่ต้องกลัว ภาษาไทใหญ่ใช้ อ๋ำตั๊บ หรือ อ๋ำตั๊บต่อ เช่น อ๋ำตั๊บฮับพักตู๋= ไม่ต้องปิดประตู

บางคำใช้คำ หม่า (=ไม่ ในภาษาพ่าเก่) กับ มะ (=ไม่ในภาษาคำตี่) นำหน้าทั้งๆ ที่เมื่อแปลแล้วคำนั้นไม่ได้มีความหมายเป็นปฏิเสธ เช่น หม่าจ่าม หรือ มะจ๊ำ แปลว่าไม่ใกล้ หมายว่าประเดี๋ยว เช่นหม่าจ่ามต๊ะก๊า = ประเดี๋ยวจะไป ภาษาไทใหญ่ใช้ ก๊ำอ่อน(ขณะเล็ก) =เดี๋ยวหรือประเดี๋ยวดังกล่าวแล้ว

ไม่ควร(จะ) ภาษาไทใหญ่ใช้ อ๋ำต่าน เช่น อ๋ำต่านแส่นห้อง =ไม่ควรส่งเสียงตะโกนเรียก อ๋ำต่านหา=ไม่ควรหา ภาษาพ่าเก่ใช้คำ ทุก (=ถูก) หม่าทุก จึงหมายว่าไม่ถูก คือไม่ควร ไม่สมควร เช่น มั๊นหม่าทุกเห้อ-องึ้นสู = เขาไม่ควรให้เงินพวกเธอ ภาษาคำตี่ก็ใช้เช่นเดียวกัน ออกเสียง ม่ะทุก

ไม่ได้ ในภาษาไทใหญ่ ถ้าหมายว่า ไม่อาจทำได้ มักใช้ อ๋ำจ้าง ไล่... (จ้าง = ช่าง หมายว่าสามารถชำนาญ เช่นเดียวกับหมอ บางทีใช้คู่กันเป็น หมอจ้าง) เช่น อ๋ำจ้างกิ๋นไล่=ไม่อาจกินได้ บางทีก็ไม่มี จ้าง ใช้เพียง อ๋ำ...ไล่ เช่น น้อนอ๋ำลับไล่=นอนไม่หลับได้ คือนอนไม่หลับ อ๋ำเฮ็ดสังไล่=ไม่ทำอะไรได้ คือทำอะไรไม่ได้ อ๋ำเหลอกว๊ามไล่ =ไม่เหลือความได้ คือ ไม่อาจขัดขืน (ไม่ทำตาม) ได้

ไม่ได้ในลักษณะนี้ ภาษาพ่าเก่ใช้ หม่า...เป๊น และภาษาคำตี่ใช้ ม่ะ...เปิ่น เช่น หว่ายน๋ำเป๊น(พ่าเก่) กับ ล่อยหน๋ำเปิ่น (คำตี่) ไม่ได้หมายว่า ว่ายน้ำเป็นคือรู้จักวิธีว่ายน้ำ แต่หมายว่า ว่ายได้ คือ แขนขาไม่เจ็บ ร่างกายปรกติ ถ้าว่ายเป็น ภาษาทั้งสองใช้จ่าง(=จ้างในถิ่นอื่น) ว่ายไม่เป็นใช้ว่า หว่ายหม่าจ่าง (พ่าเก่) หรือ ล่อยมะจ่าง (พ่าเก่) ถ้าไม่มีแรงว่าย ว่ายไม่ไหว ใช้ หม่า...แป๊ (พ่าเก่) มะแป๊ หรือ มะ...แป๊ (คำตี่)=ไม่ไหว เช่น หว่ายหม่าแป๊ หรือ หม่าหว่ายแป๊ (แป๊=แพ้คือชนะ หม่าแป๊=ไม่ชนะ) ล้อยหน๋ำมะแป๊ หรือ มะล้อยหน๋ำแป๊ (คำตี่)

(อ่านต่อฉบับหน้า)

ปีที่ 37 ฉบับ 19 5 ส.ค. 2527

บรรจบ พันธุเมธา

ภาษาสัมพันธ์

(19)

อันเนื่องด้วยวัฒนธรรม

คำอุทาน

อะโล้ เป็นคำอุทานของชาวไทใหญ่ที่ข้าพเจ้ามักได้ยินอยู่เสมอเมื่อพำนักที่เมืองนายในรัฐชาน แต่เสียงที่ข้าพเจ้าได้ยิน เป็น อะโล่ ฟังตอนแรกคิดว่าเป็นคำภาษาอังกฤษ Hello ที่ออกเสียงอย่างเขา แต่ที่จริงแล้วคงไม่ใช่ ชาวไทใหญ่อุทานคำนี้เมื่อแสดงความแปลกใจประหลาดใจ บางคนพูด อะโลโล่ ก็มี อะลาล่า ก็มี มาได้ทราบภายหลังว่า คำนี้เป็นคำภาษาพม่า เป็นคำอุทานในลักษณะเดียวกัน ได้ทราบเช่นนั้น ข้าพเจ้าก็อยากจะอุทานว่า อะโล่ บ้าง เพราะอดแปลกใจไม่ได้ว่า ชาวไทใหญ่ใช้ภาษาพม่าอย่างซึมทราบเหมือนเป็นภาษาของตนเองหรืออย่างไร จึงอุทานออกมาเป็นภาษาพม่าได้ เพราะตามธรรมดาคำอุทานมักจะหลุดปากออกมาเป็นภาษาของตน ตามความเคยชิน จนทำให้รู้เชื้อชาติได้โดยปกปิดไว้ไม่อยู่ ดังชาวมอญกับพม่าที่มีเรื่องเล่าว่า พอชาวมอญอุทานออกมาว่า เอ้า ย่าย (=โอ๊ย แม่) ชาวพม่าก็รู้ได้ทันทีว่า ผู้นั้นเป็นชาวมอญที่เข้ามาปะปนอยู่ หาใช่ชาวพม่าเชื้อชาติเดียวกับตนไม่ แต่ที่น่าสังเกตก็คือผู้ที่อุทาน อะโล้ มักเป็นชาวไทใหญ่ที่ได้ร่ำเรียนสูง ซึ่งจำเป็นต้องเรียนภาษาพม่าลึกซึ้งกว่าคนธรรมดา เพราะทุกวิชาต้องเรียนเป็นภาษาพม่า จึงเคยคุ้นกับภาษาพม่าอย่างหลีกเลี่ยงได้ยาก

แต่การที่บางคนอุทานเป็นคำภาษาบาลี อย่างเราอุทานว่า พุทโธ่ หรือเขาอุทานว่า พุร้าตะร้า คือ พระพุทธ พระธรรม หรือบางถิ่นบางคนอุทานว่า เจ่าพุร่า คือเจ้าพระ หมายถึงพระพุทธเจ้า เขาก็ว่านั่นก็ไม่ใช่คำไทยมิใช่หรือ แต่ผู้ที่นับถือพุทธศาสนา ต่างยอมรับด้วยความนิยมยินดี จึงไม่ได้ถือเป็นคำภาษาอื่น รู้สึกเหมือนเป็นภาษาของตนไปแล้ว

ที่จริงที่เขาอุทานว่า พุร้าตะร้า นั้น ข้าพเจ้าเองไม่เคยได้ยิน ยังแปลกใจว่าเหตุใดจึงไม่มี สั่งข่า (=สงฆ์) ต่อท้ายด้วย ดังคำให้พรที่เขาพูดกันติดปากว่า ขอให้ "กุ๊งพุร้าตะร้าสั่งข่าย่าตะหน่าสามป๊า..." คือคุณพระพุทธพระธรรมพระสงฆ์ รัตนะสามประการช่วยให้รอดพ้นโพยภัย แม้ชาวมอญก็อุทานว่าเอ้าจุยายุจโธซัง คือโอ๊ยพระพุทธพระธรรมพระสงฆ์ ถ้ากล่าวไม่ครบทั้ง ๓ ประการ ก็มักกล่าวเฉพาะพระพุทธ ดังที่เคยได้ยินหญิงชราชาวตุรุง (ไตรง) ตำบลตีตาบอร์แขวงโยรหัตในรัฐอัสสัม อุทานว่า เจ่าพุร่า เมื่อตกใจเสียงดังแฉ่มาจากในครัว จนแม่ครัวต้องร้องบอกมาว่า ไม่มีอะไรหรอกทอดปลาน่ะ คำนี้คงจะตรงกับ คุณพระช่วยของเรา

แต่ที่ไม่ได้อุทานเช่นนี้ก็มี โดยเฉพาะเมื่อเกิดความสงสารเห็นใจอย่างเห็นคนเจ็บคนชราช่วยตัวเองไม่ได้ ชาวไทใหญ่ (มักเป็นผู้สูงอายุ) จะอุทานว่า ตุ๊กค่ะ (=ทุกขะ) แต่คนถิ่นอื่น เช่น ชาวพ่าเก่มักพูดว่า นิ่กจ้ะ ที่ออกเสียงเป็น หนิกจา ก็มีบ้าง ซึ่งก็คือคำ อนิจจา ที่ลบ อ ออก และออกเสียงตามสำเนียงพม่า ฟังแล้วรู้สึกว่าเป็นคำที่เหมาะจริงๆที่จะแสดงความเวทนาผู้ได้รับความทุกข์ยากเดือดร้อน ดังเช่นที่ภรรยาเจ้าแก่นที่มาเฒริตาอุทานเมื่อฟังข้าพเจ้าเล่าถึงความทุลักทุเลในการเดินทาง

ไปนารายณปุรและกลับ โดยเฉพาะเมื่อข้าพเจ้าต้องเดือดร้อนกับภาวะร่างกายของตนตลอดเวลา ได้ยินคำที่เคยคุ้นทั้ง ทุกข อนิจจา แล้วฟังเข้าใจได้ทันที เหมือนดังเขาได้ยินข้าพเจ้าพูด พุทโธ่ บ่อยๆ เขาก็เข้าใจ แม้ว่าเขาจะไม่เคยออกเสียงอย่างนี้ ใช้อย่างนี้ก็ตาม และชาวพ่าเก่บางคนเก่งกว่าข้าพเจ้าเสียอีกที่ถึงแม้จะไม่ได้ใช้มาก่อนจนเคยชินก็สามารถพูดเลียนแบบได้ถูกต้องตรงกับโอกาส เช่น เมื่อหาของไม่พบซึ่งที่แท้ก็วางอยู่ใกล้ๆนั่นเอง เขาก็ว่า **พุทโธ่ อู้ไถ่แน้**=พุทโธ่ อยู่นี่หรอก หรือเมื่ออ่านหนังสือมีความว่าชาวนาคาเมื่อก่อนตกใจวิ่งหนีกระเจิดกระเจิง เมื่อใช้กล้องส่องทางไกลแลเห็นศัตรูที่อยู่ไกลๆเข้ามาติดตาเขาก็ร้องว่า **พุทโธ่ พุทโธ่ นื้อิหนู**=พุทโธ่ น่าสงสาร ข้าพเจ้าเองอยากอุทานคำของเขาบ้าง แต่ถึงเวลา อุทานอย่างเขาไม่ได้สักครั้งนอกจากจะพูดเล่นล้อเลียนกันเท่านั้น

คำอุทานบางคำเสียงน่าพูดเล่น เช่น คำ **อ๊ะก๊ะเส้ย** ของชาวพ่าเก่ ฟังแล้วไม่เคยนึกว่าจะเป็นคำอุทานเพื่อแสดงความเจ็บปวด เหมือนคำ **โอ๊ย** ของเรา ดังนั้นเอามาพูดเล่นไม่ได้ คนฟังจะเข้าใจผิด นอกจากคำที่เป็นไปตามธรรมชาติ เช่น ก่อนจะเริ่มพูด อุทานว่า **อ๋า** เช่นนี้ พอพูดได้ไม่ยาก เช่น ชาวพ่าเก่กล่าวว่า **อ๋าหม่าตั้บก๊า**=เอ๊อ ไม่ต้องไป หรืออุทานอย่างแสดงว่าเข้าใจแล้วว่า **อ๋อ** เช่น **อ๋อ พั้นนึ้งไน่**=อ๋อ พรรณอย่างนี้(เอง) คำ **ฮึ้ด** ที่แสดงความไม่เห็นด้วย เช่น **ฮึ้ด ฮ้อนเจ่อ-อ**=ฮึ้อ ไม่ใช่หรอก ก็เป็นคำที่พอจะใช้ได้ เพราะคล้ายคำ **ฮึ้อ** ของเรา คำ **อ๊ะเล้ย** ที่แสดงความเหนื่อยอ่อนก็พอจะรู้สึกตามได้ เช่น **อ๊ะเล้ย โน้ยยะ**=เฮ้อ เหนื่อยแล้ว

คำ **ก๊า ก๊า** ในภาษาอ่ายตอนที่อุทานเมื่อเกิดเจ็บป่วยอย่าง **โอ๊ย โอ๊ย** ก็ไม่น่าเป็นคำอุทานแสดงความเจ็บปวด เพราะเสียงก็คล้ายกับ **ก๊า** ซึ่งความหมายกลับแตกต่างไปเป็นอันมาก กลายเป็นคำที่แสดงความตื่นเต้นแปลกใจ และพึงพอใจ คล้าย **โอ้โฮ** ของเรา เช่น **ก๊า ดี๊ฮ่าย**=โอ้โฮดีจัง (ฮ่าย=ร้าย) หรือ **ก๊า ปะสาวแซ่นฮ่าย** = โอ้โฮ สาวๆสวยร้าย (= สวยจัง)

ยังมีคำอุทานที่ใช้เฉพาะผู้หญิงโดยมากเป็นคำแสดงความรังเกียจความไม่พอใจซึ่งสังเกตได้จากเสียงที่เป็นเสียง จ ซ ได้แก่คำ **แจ๋** ซึ่งมีใช้ทั้งในภาษาพ่าเก่และอ่ายตอนเป็นคำแสดงความรังเกียจอย่างรังเกียจสิ่งสกปรกหรือรังเกียจคนที่ไม่พอใจ เช่น ใช้ว่า **แจ๋ เก๊าค่านหันมึ้น** (พ่าเก่)=อึ๋ย ฉันขี้เกียจเห็นเขา คือไม่อยากเห็นเขา(ค่าน=คร้านคือขี้เกียจ) ภาษาอ่ายตอนพูด **เจ๊** ก็ได้เมื่อรู้สึกไม่พอใจ บางทีก็อุทาน **ซี่ ซี่** เมื่อรู้สึกรังเกียจ แต่ถ้าเสียงกลายเป็น **แซะ** กลับกลายเป็นคำแสดงความผิดหวังและเสียดาย เช่น หาของหายไม่พบหรือปลาหลุดมือลงน้ำไป แต่ในภาษาพ่าเก่ **เซะ** กลับเป็นคำแสดงรังเกียจอย่างรังเกียจกลิ่นเหม็น เช่น **เซะ หมิน**=อึ๋ย เหม็น ใช้ได้ทั้งหญิงและชาย คำ **แจ๊** ที่ห้ามไม่ให้ทำของชาวพ่าเก่ เช่น **แจ๊ ไน่ปี๊เฮ็ด**=อึ๊นี่(น่ะ)อย่าทำ ก็ชวนให้สับสนกับคำ **แจ๋** ดังกล่าวข้างต้น คนไม่เคยใช้ไม่มีวันใช้ได้ถูก ข้าพเจ้าจึงไม่ค่อยกล้าลองใช้

(อ่านต่อฉบับหน้า)

ป 37 ฉบับ 20 12 ส.ค. 2527

บรรจบ พันธุเมธา

ภาษาสัมพันธ์

(๗)

อันเนื่องด้วยวัฒนธรรม

คำบางคำข้าพเจ้าไม่กล้าลองใช้ เพราะฟังจากเสียงเหมือนเป็นคำไม่ดีไม่ควรพูด เช่นคำ **เก้าะ** ในภาษาอ่ายตอน เขาใช้ในความคล้ายกับ **นะ** หรือ **เถอะ** เช่น **ไป้เก้าะ**-ไปนะหรือไปก่อนนะ ซึ่งที่จริงคำ **ไป้ก่อนน้า** ของเขาก็มีใช้ หรือบางทีใช้ **ไป้ ไป้เก้าะ**-เออ ไปกันเถอะ ใช้ในลักษณะชักชวน เมื่อสอบถามเจ้าของภาษาดู เขาก็ว่า **เก้าะ** เป็นคำไม่สุภาพ จริงอย่างที่ข้าพเจ้ารู้สึก ทั้งนี้ผิดกับคำ **เซาะ** ในภาษาพ่าเก่ใช้ในความชักชวนเช่นเดียวกัน แต่ใช้เป็นคำกลางๆ ดังใช้ **เซาะก๊า**-ไปกันเถอะ หรือบางทีก็ใช้ **เซาะเซาะ**

คำ **เยาะ** ของภาษาอ่ายตอนก็เช่นกัน น้ำเสียงออกจะห้วน เสียงสั้นกว่าคำ **เยาะ** ของเรา ข้าพเจ้าได้ยินแม่เฒ่าชาวอ่ายตอนพูดขณะยื่นขนมส่งให้หลาน ถ้าพูดภาษาของเราก็ต้องพูดว่า **เอ้า** เอาไป คำ **เอ้า** นี้มีนักศึกษาอเมริกันคนหนึ่งพูดว่า ภาษาไทยนี้ดีที่เปลี่ยนเสียงสูงต่ำได้ ทำให้นำคำเดียวกันมาใช้ในลักษณะอื่นได้ ดังคำ **เอา** มาออกเสียงเป็น **เอ้า** เป็นต้น แต่เมื่อภาษาถิ่นมีคำ **เยาะ** ภาษาพ่าเก่ก็มีใช้เช่นกัน ภาษาไทใหญ่ก็มีใช้ออกเสียง **เย่าะ** ใช้ความหมายเดียวกัน โดยเฉพาะเมื่อผู้ใหญ่ยื่นของส่งให้ผู้น้อยหรือเด็ก แต่ชาวไทใหญ่เองสงสัยว่าจะเป็นคำภาษาพม่า เพราะในพจนานุกรมภาษาพม่าก็มีคำนี้ แต่เมื่อถามชาวพม่าที่บังเอิญได้พบ ก็ได้รับคำตอบว่า **เยาะ** ดั้งเดิมน่าจะไม่ใช่คำภาษาพม่า เพราะพม่าไม่ได้ใช้กันทั่วไป บางทีก็พูด อื้อๆเอ้อๆ (ฟังไม่ชัดว่าเป็นเสียงใดแน่) เพราะฉะนั้นพม่าจะได้จากภาษาไทใหญ่เสียละกระมัง ถ้าเป็นเช่นนั้นคำ **เยาะ เย่าะ** กับ **เอ้า** น่าจะเป็นคำเดียวกัน อาจเป็นคำไทหรือได้จากอื่น แต่ก็เป็นคำพิเศษใช้เฉพาะความหมายนี้ คงจะไม่ได้เปลี่ยนเสียงจากคำ **เอา** ที่น่าสังเกตและน่าถามก็คือคนไทยที่อยู่ห่างกันคนละบ้านคนละเมืองเหตุไฉนจึงมีคำที่ใช้ในลักษณะเดียวกัน มีเสียงใกล้เคียงกัน ซึ่งที่จริงไม่พูดอย่างนี้ก็น่าจะได้ หรือไม่พูดอะไรเลยเวลาส่งของให้ ผู้รับก็ย่อมเข้าใจ จึงนับเป็นเรื่องน่าสนเท่ห์อย่างยิ่ง คำอื่นๆนอกจากนี้ก็ยังมี ได้แก่

คำ **อย่าเพ่อ อย่าพึ่ง** หรือ **อย่าเพิ่ง** ที่กล่าวไว้ข้างต้นว่า ภาษาพ่าเก่ใช้ว่า **ปี๊ผ่า** หรือ **ปี๊ผ่าก๊น** (ปี๊-อย่า ก๊น-กัน ผ่า ไม่มีความหมายอื่นนอกจากที่มาในความนี้) ส่วนภาษาไทใหญ่ใช้ **หย่าพ่ม** อธิบายไว้ในพจนานุกรมภาษาไทใหญ่ว่า เป็นคำห้ามกระทำในขณะนั้นให้รอไปก่อน เช่น **หย่าพ่มเฮ็ด**=อย่าเพ่อทำ รอก่อน คอยก่อน ซึ่งใช้เช่นเดียวกับอย่าพึ่ง อย่าเพิ่ง อย่าเพ่อ อย่าเพ่อก่อน อย่าเพ่อทำ ในภาษาของเรา ในภาษาถิ่นอื่นๆคือ ภาษาอ่ายตอน ไตเหนือ ไตเมา ก็คงจะมีใช้ แต่บังเอิญไม่ได้นึกถามเขา ทั้งไม่ได้ยินเขาพูดกันผิดกับในบ้านชาวพ่าเก่ ได้ยินเขาพูดอยู่เสมอ ๆ โดยเฉพาะเมื่อเวลาเขากำลังคิดหาคำเหมาะ ๆ อธิบายให้ฟัง เขามักจะพูดคำ **ปี๊ผ่า** หรือ **ปี๊ผ่าก๊น** คำ **ผ่า เพ่อ พึ่ง เพิ่ง พ่ม** ก็เห็นจะเป็นคำเดียวกันมาแต่ดั้งเดิม แต่ไม่มีใช้แต่ลำพัง จึงไม่อาจกำหนดความหมายได้

คำที่ได้ยินแต่ในภาษาพ่าเก่อีกคำหนึ่งก็คือคำอุทานว่า **เอ๊ว** เป็นคำเยาะเย้ยดูถูก ดังใช้ว่า **เอ๊ว อ๊าย เก้อหม่าอ๋าย** ซึ่งหมายว่า เอ๊ว อาย ก็ไม่อาย เขาใช้เช่นเดียวกับคำ **เอ๊ว เอ๊วๆ** กุ๋ยๆ ของเราทีเดียว นับว่าน่าแปลกอีกที่มีคำเดียวกันใช้และหมายอย่างเดียวกัน ทั้งนี้น่าจะไม่ใช่คำยืมกัน แต่ต่างคนต่างมีใช้กันมาดั้งเดิม

ส่วนคำ **อ๊ำ** ในภาษาพ่าเก่ที่เป็นคำบอกเด็กให้กินข้าว เช่น **อ๊ำก๊ะ** หมายว่า กินเสีย ทั้งเสียงและความหมายเช่นเดียวกับคำ **อ๊ำ** ของเรา ไม่แน่ว่าจะบังเอิญใช้ตรงกันเอง เพราะเป็นการเลียนเสียงธรรมชาติ หรือจะมีใช้ด้วยกันมาแต่ดั้งเดิม

คำ **หม่ำ** ที่หมายว่า กินสำหรับเด็ก ภาษาไตเมาที่เจิ้ล่าน ก็ใช้ **หม่ำๆ** เหมือนกัน ใช้ **เอ๊าะๆ** ก็มี เป็นเสียงเคี้ยวอาหารของเด็กตามที่เขาได้ยิน แต่ภาษาไทใหญ่และอ่ายตอนไปหมายถึง อาหารที่แม่เคี้ยวให้เด็กกิน ดังใช้ว่า **ลุ๋กอ่อนจิ้นม่าม**=เด็กกินอาหาร (ที่แม่เคี้ยวให้) ภาษาไตเหนือออกเสียง **หม่ำ** ดังใช้ **ป้อนหม่ำ**=ป้อนข้าวเด็ก ในภาษาไทใหญ่ยังมีคำ **สอม** หมายว่า เอาข้าวป้อนเด็กอ่อน เอานิ้วมือให้ดูดก็เรียก **สอม**

คำ **นม** โดยเฉพาะนมแม่ที่เด็กกิน ก็น่าแปลกที่เขาหาได้ใช้คำ **นม** ไม่ แต่เขามีคำสำหรับเด็กโดยเฉพาะ แม้ภาษาพ่าเก่จะเรียก **นม** ว่า **จิ๊** **น้ำนม** เรียก **น้ำจิ๊** (แต่หัวนมกับเต้านมกลับใช้ **โล้ม** ถือเป็นคำสุภาพ เรียก **โหโล้ม** กับ **เต่าโล้ม**) แต่คำที่เด็กกินนมแม่ กลับเรียก **เจ๊าะๆ** เช่น **ลุ๋กอ๊อนกิ๊นเจ๊าะๆ** ภาษาอ่ายตอนก็เช่นกัน เรียก **นม** ว่า **เจ๊ะ** **น้ำนม** เรียก **น้ำเจ๊ะ** แต่เด็กกินนมแม่กลับเรียก **จิ้นจุ้** **จุ้** คือนมแม่สำหรับเด็ก (นึกถึงคำ **นมจู้** ในขุนช้างขุนแผน) ทั้งยังมีคำแสดงเสียงกินนมแม่ ไม่ว่าลูกคนหรือลูกสัตว์ เขาใช้ว่า **จรุ๊ดๆ** เช่น **ลุ๋กอ่อนจิ้นจุ้ไม่จรุ๊ดๆ** หรือ **ลุ๋กวุ้จิ้นจุ้ไม่จรุ๊ดๆ** (ลุ๋กอ่อน=เด็ก ลุ๋กวุ้=ลูกวัว ไม่=ทำเสียงดัง)

ภาษาคำตี่เรียกเช่นเดียวกัน คือ **เจะ**=นม **หน่ำเจะ** = น้ำนม แต่ **หน่ำลุ่ม** ก็มีใช้ **หัวนม** เรียก **สบเจะ** (=ปากนม) เด็กกินนมแม่คงเรียก **กิ่นเจะ** ไม่มีคำอื่นเรียกเป็นพิเศษ ภาษาไทใหญ่ก็มีเรียก ใช้ว่า **นุ้มอุ้** หมายถึงนมแม่ใช้เฉพาะเด็ก หรือใช้แก่เด็กเวลากินนมแม่ คำเหล่านี้น่าจะเป็นคำเกิดจากเสียงธรรมชาติ ซึ่งแล้วแต่ผู้ใดจะได้ยินเสียงเป็นเช่นไร

นอกจากนี้คำที่เขาใช้ก็ยังมีคำดีคำไม่ดี คำกลางๆ ดังเช่น คำ **กิน** ภาษาไตเมาที่เจิ้ล่านมีคำใช้หลายคำ นับแต่ **เต่ป๋อยต่อ** อันเป็นราชาศัพท์สำหรับเจ้าฟ้า (เช่นเดียวกับภาษาไทใหญ่) ลงมาจนถึง **วัด** ที่ว่าไม่ใช่คำดี แต่ก็ไม่เลวนัก ผิดกับคำ **แตก** (ฟังคล้ายแดก) กับ **ซัด** ที่หมายว่า **ยัด** ซึ่งเป็นคำหยาบเลยทีเดียว ภาษาไทใหญ่ก็ถือเป็น **คำเล้ง** เล้งหมายว่า ป่าเถื่อน ไม่ได้รับการอบรมสั่งสอน ทำให้ไม่รู้ที่สูงที่ต่ำ ภาษาคำตี่ มี คำ **โอ๋น** (=คำโอ้น) คือคำสุภาพอ่อนน้อม ทั้งภาษาคำตี่และพ่าเก่ถือคำซ้ำกริยาบางคำเป็นการแสดงความสุภาพยกย่องผู้ที่ตนพูดด้วย ดังคำ **ม่าม่า** (=มา) กับ **ก๊าก๊า** (=ไป) ในภาษาคำตี่ และที่ชาวพ่าเก่ทักข้าพเจ้าเมื่อแรกเห็นคนบางกอกว่า **เม่อน่ายม่าม้า** คือคุณมาคนเดียวหรือ

คำติดปากชาวอ่ายตอนได้ยินบ่อยๆ คือ **ต้ายหายต้ายก๊า** เขาว่าเป็นคำไม่ดี (เห็นจะเทียบเท่ากับคำตายห่า) แต่ที่พวกผู้หญิงพูดเมื่อรู้สึกแปลกไป เช่นเขาทักข้าพเจ้าหลังจากที่ไม่ได้พบกันหลายปีว่า **ปี๊หายปี๊ต้าย** (คงจะหมายว่า **อ้วนจะตาย**ละกระมัง **ปี๊**=อ้วน) ฟังแล้วรู้สึกไม่ค่อยน่าฟัง ผิดกับที่ใช้ในภาษาไทใหญ่ว่า **ปี๊หลีมั้นหลี** (=อ้วนดีมันดี) หรือ **ปี๊ก๋ำปี๊หล๋ำ**(=อ้วนแดงอ้วนดำ) ซึ่งหมายว่าอ้วนท้วนสมบูรณ์

(อ่านต่อฉบับหน้า)

ปีว ๒๒ ฉบับ ๒๑ 19 ต.ค. ๒๕๒๗

บรรจบ พันธุเมธา

ภาษาสัมพันธ์

อันเนื่องด้วยวัฒนธรรม

(๒)

ศรีสุภาพ

ที่จริงคำ...หาย...ตาย ที่ชาวอ่ายตอนใช้ขยายคำกริยาหรือคำขยายพูดจนติดปากดังคำ **ปี้หายปี้ตาย** ที่กล่าวแล้วนั้น ใช่ว่าจะหมายในเชิงไม่สู้ดี ไม่น่าฟังเสมอไป ที่หมายธรรมดาๆก็มี ถือเป็นการแสดงอาการอย่างหนักแน่นรุนแรง เช่น **จุ๊มหาย จุ๊มต๊าย จุ๊ม** หมายว่า ยินดี ชื่นชมยินดี ตรงกับ **โจ๊ม** ในภาษาไทใหญ่ และ **ชม**ในภาษาของเรา คำนี้จึงควรหมายว่า ยินดีอย่างยิ่ง คำ **ดี๊ดหาย ดี๊ดต๊าย** ก็หมายทำนองเดียวกัน **ดี๊ด** =เดือด หมายว่าร้อน คำนี้จึงควรหมายว่า ร้อนจะตาย ร้อนแทบตาย บางทีถ้าร้อนร้ายกาจเหลือทน ใช้ว่า **ดี๊ดฮ่อนฮ่าย** ก็มี **ดี๊ดฮ่อน**=เดือดร้อน หมายว่า ร้อน **ฮ่าย**=ราย)

ส่วนคำบางคำที่เป็นคำธรรมดาในภาษาของเรา กลับเป็นคำสุภาพแทนคำที่ถือกันว่าหยาบไม่ควรกล่าวดังคำ **ของ** ที่มีใช้ทั้งในภาษาไทใหญ่ พ่าเก่ และไทขาว หมายตรงกันคือเป็นคำสุภาพ เรียกอวัยวะเพศได้ทั้งหญิงหรือชาย(อนึ่งเพิ่งไปได้เห็นในพจนานุกรมภาษาไทใหญ่ คำ **ของ** ใช้เป็นทวิพจน์ได้โดยเฉพาะเมื่อมากับคำสรรพนาม เช่นเดียวกับคำสอง คือ **ของขา** หมายว่าเขาทั้งสอง **ของเขอ** หมายว่า เธอทั้งสอง เทียบเท่ากับ **สองขา** กับ **สองเขอ** (=สองเขือ))

คำ **เล่า** กับคำ **กล่าว** ที่ในภาษาของเราถือเป็นคำธรรมดา คือ **เล่า** หมายว่า บอกเรื่องราวให้ผู้อื่นฟัง ไม่ได้จำกัดว่าผู้ฟังเป็นใคร แต่ **เล่า** ในภาษาไทใหญ่หรือภาษาคำตี่หมายถึง พูดหรือขอร้อง หรือฟ้องร้องต่อเจ้านายหรือขุนนางข้าราชการ เช่น **เล่าเจ้าเล่าขุน** (ไทใหญ่) **เหล่าเจ๋าพ่ะลึ่ง** (คำตี่) ใช้เป็นราชาศัพท์หมายว่า ทูล ก็ได้ ในภาษาไทใหญ่มักใช้กับคำอื่น ได้แก่ **ต่างเล่า**=ทูล และ **คืนเล่า**=ทูลตอบ

กล่าว ภาษาไทใหญ่ออกเสียง **ก่าว** ภาษาพ่าเก่ออกเสียง **ก๊าว** ในภาษาทั้งสองไม่ได้ใช้หมายว่า พูด บอก หรือ แจ้ง อย่างของเรา ภาษาพ่าเก่หมายว่า บนบานศาลกล่าว เช่น **ก๊าวผีก๊าวพุร้า** (=กล่าวผีกล่าวพระ) คือ บนบานศาลกล่าวขอให้คุณพระคุณเจ้าช่วย **ก๊าวจื่อมั้น** (=กล่าวชื่อเขา) คือ อ้างชื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ตนบนบานศาลกล่าวไว้

ส่วนที่ต่างก็ถือว่าต้องใช้คำสุภาพ เรื่องหนึ่งเห็นจะเป็นเรื่องการขับถ่าย ถึงแม้ต่างก็มีคำ ขี้ เยี่ยว ซึ่งหมายได้ทั้งคำนามและคำกริยา แต่ก็ต้องหาทางพูดให้สุภาพ กล่าวคือ ถ้าไม่หาคำอื่นมาใช้แทน ก็จะต้องหาวิธีพูดอย่างอื่นที่ไม่ระบุลงไปตรงๆ ดังเช่นที่เราใช้คำ อุจจาระ ปัสสาวะ แทน ในภาษาไทใหญ่ใช้คำ **พ่าย** ภาษาพ่าเก่ใช้ **ผ่าย**^{8} หมายว่าถ่าย **พ่ายน่อย** (ไทใหญ่) หรือ **ผ่าย**^{8}**น่อย** (พ่าเก่) หมายว่า ถ่ายปัสสาวะ และ **พ่ายโหลง** หรือ **ผ่าย**^{8}**โหลง** หมายว่า ถ่ายอุจจาระหรือจะหมายว่า ปัสสาวะ อุจจาระก็ได้ คำ **พ่าย** หรือ **ผ่าย**^{8}อาจหมายอีก

อย่างหนึ่งว่า ไป คำข้างต้นที่หมายว่า ถ่าย จะมีความเกี่ยวข้องกับความหมายว่า ไป อยู่บ้างหรืออย่างไร ผายลม บางคนจึงใช้ว่า ลมไป ก็มี แต่คนชนบทไกลๆออกไปไม่รู้จักคำ **ผายน้อย** ดังหญิงคำตี่ที่ปู่เตาเรียกว่า **ผาน้อย** ซึ่งหมายถึงผ้าโสร่งที่ผู้ชายนุ่ง คำ **ผาน้อยกาบ** ที่เขาบอกข้าพเจ้าว่าเป็นอาการขัดเบาถ่ายปัสสาวะไม่ออก จึงชวนฉงนว่าไปเกี่ยวกับผ้าโสร่งกัด (กาบ=กัด) ได้อย่างไร ในเมื่อผู้มีอาการเช่นนี้ก็เป็นแม่ชี ภายหลังจึงรู้ว่าเขาพูดผิดพูดคำ **ผายน้อย** เป็น **ผาน้อย** แต่ก็แปลกที่เขาเรียกอาการเช่นนี้ว่าปัสสาวะกัด ในภาษาไทใหญ่ก็ใช้เช่นเดียวกัน แต่ใช้คำ **ก๊ด** แทน ใช้ว่า **พ่ายน้อยก๊ด** (คำ **ก๊ด** ไม่ค่อยใช้ในความว่า กัด ใช้หมายว่า หนาวโดยมาก) เมื่อชาวไทใหญ่แถบเมืองนายออกเสียง **ชี่โย่ว** ฟังแทบไม่เข้าใจว่าหมายว่า ขี้เยี่ยว ทั้งนี้ก็เพราะเขาออกเสียง **ข** ที่มากับสระหน้า **อี เอ แอ** เป็น **ฉ** หรือ **ช** ส่วน **เย่ว** ออกเสียงคล้าย **โย่ว**

ในภาษาอ่ายตอนก็มีคำ **พ้าย น่อย พ้ายโหลง** เป็นคำสุภาพ แต่ก็ยังมีคำ **โซ้** ไม่ทราบว่าเขาใช้เฉพาะเด็กหรือใช้ได้ทั่วไป เขาหมายว่า ปัสสาวะ **ไป๊โซ้** คือไปปัสสาวะ ภรรยาเจ้าของบ้านชาวอ่ายตอนที่ข้าพเจ้าพักอยู่ด้วย บ่นทุกเช้าขณะเก็บที่นอนว่า **ลุ๋กแอ๋นโซ้รี่** ถามดูได้ความว่า เด็กปัสสาวะรดที่นอน คำ **รี่** ของเขาคือ **เรี่ย** เขาหมายว่าเรี่ยราด **ขี่รี่** หมายว่า ขี้เรี่ยราด บางทีเขาใช้ **รี่ราย** หมายได้ทั้งเรี่ยรายและเรี่ยราด

นอกจากนี้ก็ยังต้องหาวิธีพูดอย่างอื่น อย่างที่เราพูดว่า ไปทุ่ง ไปเก็บดอกไม้ ไปชมสวน ภาษาไทใหญ่มีคำ **กว่าแหล่ป่าง - ไปถ่ายอุจจาระ** (**กว่า - ไป แหล่ - เที่ยว ป่าง - ที่โล่ง**) ใช้ว่า **กว่าแอ่วป่าง** ก็มี เห็นกล่าวไว้ในพจนานุกรมภาษาไทใหญ่ของ ดร. กูชิงว่า ไปถ่ายอุจจาระในป่า ที่จริง **แอ่ว** กับ **แหล่** มีความหมายว่า **เที่ยว** เช่นเดียวกัน พวกผู้หญิงบางคนพูดว่าไปเข้าสวนก็มี ถ้าเป็นชาวไทขาวพูดว่า **ไปเนาะ** (=ไปนอก) แม่เฒ่าเจ้าของบ้านชวนข้าพเจ้า **ไปเนาะ** และไม่ต้องอธิบายว่ากระไร ก็รู้ได้เอง เพราะแม่เฒ่าเปิดประตูบ้านออกไปนั่งถ่ายปัสสาวะที่ข้างนอกบ้าน

เรื่อง **ตาย** ก็เป็นอีกเรื่องหนึ่งซึ่งต้องมีคำสุภาพคำยกย่องบอกกล่าว ในภาษาไทใหญ่ ถ้าพระภิกษุสงฆ์ถึงแก่มรณภาพใช้ **หล่อน** ถ้าเป็นเจ้าฟ้าใช้ **น้อนลับต๋าลื้มเมิ้ง** = นอนหลับตาลืมเมือง ที่พบในหนังสือบ่อยๆ ก็คือ **เข้าโสนหมากฮากก้ำ**=เข้าสวนหมากรากคำ หรือ **เข้าปุ้น้อนแพ้ ปุ้** หมายว่า ผ้าไหมชนิดหนึ่งใช้ห่มคนตาย คู่กับ **แพ้**-แพร บางทีใช้ **ปุ้แพ้** คู่กันก็มี

(อ่านต่อฉบับหน้า)

ปี 37 ฉบับ 22 26 มิ.ค. 2527

บรรจบ พันธุเมธา

ภาษาสัมพันธ์

(๓) อันเนื่องด้วยวัฒนธรรม

เกิด - กล่อม

เรื่อง เกิด ก็คงถือเป็นเรื่องที่ไม่สู้จะน่าฟังนัก คนไทแต่ละถิ่นจึงต้องมีคำสุภาพ เราเองก็ยังต้องใช้คำ **คลอดลูก** แทน **ออกลูก** ในบางโอกาส ภาษาไทใหญ่มีคำใช้หลายคำ บางคำข้าพเจ้าเคยได้ยินเขาใช้ ได้แก่ คำ **เล่งลุ่ก** หรือ **เกิดลุ่ก** หรือ **เกิดลุ่กแหลง เกิดลุ่กอ่อน** หรือ **เกิดลุ่กอ่อนแหลง ลุ่กแหลง** หรือ **ลุ่กอ่อนแหลง** คือ เด็กแดงๆ **เล่ง** คือ เลี้ยง **เล่งลุ่ก**=เลี้ยงลูก คำนี้เขาหมายว่า คลอดลูก หาได้หมายว่าดูแลบำรุงรักษาลูกไม่ (ถ้าจะใช้ความหมายนี้เขาต้องใช้คำพม่าที่เขาออกเสียง **ทิ้ง** บางทีก็ใช้คำไท **เบ๊อ-อ** (=เฝ้า) เข้าไปด้วย เป็น **เบ๊อ-อทิ้ง** หรือ **ทิ้ง เบ๊อ-อ**) แต่คำ **เล่งเกิด** หรือ **เกิดเล่ง** หรือ **ออกคิ้ง** (คิ้ง=ตัว) ไม่เคยได้ยิน เชื่อว่า คำ **เล่งลุ่ก** เป็นคำดีที่เขาใช้กันทั่วไป ภาษาพ่าเก่ก็ใช้ **เล่งลุ่ก** ในความว่า คลอดลูก ภาษาอ่ายตอนก็ใช้ แต่ออกเสียง **ลิ่งลุ่ก** มาได้ทราบภายหลังว่าในภาษาไทใหญ่มีคำ **อยู่ไพ้** (=อยู่ไฟ) หมายว่าคลอดลูก หรือ อยู่ในระหว่างคลอดลูกได้ ซึ่งออกจะต่างกับคำ **อยู่ไฟ** ของเรา แต่คำ **ออกไพ้** (=ออกไฟ) ของเขาตรงกับของเรา เขาอธิบายว่า เลิกอยู่ไฟหลังจากอยู่ไฟมาได้ ๗ วัน ตามธรรมเนียมของเขา

ส่วนที่ตัวเองเกิด ภาษาไทใหญ่ก็ใช้คำ **เกิด** เช่น **เกิดเม่อเหลอ-อ** =เกิดเมื่อไร ซึ่งออกจะน่าแปลกที่คำ **เกิด** อันเป็นคำเขมรมามีที่ใช้ในภาษาไทใหญ่ด้วย เขาว่าคำ **ออกพาก**(=ออกฟาก) ก็หมายว่า เกิด (ไม่ทราบว่าใช้ทั่วกันทุกถิ่นดังที่ปรากฏในพจนานุกรมภาษาไทใหญ่หรือไม่) เรามีคำ **ตกฟาก** ซึ่งหมายว่าเกิดเหมือนกัน แต่ใช้เฉพาะเมื่อทารกพ้นจากครรภ์มารดา ไม่ได้ใช้ทั่วไป ในภาษาพ่าเก่มีคำ **หันหน่า**^{8} (=เห็นหน้า) หมายว่าเกิด ถือเป็นคำสุภาพ **วันหันหน่า**^{8}=วันเกิด แต่ก็เคยได้ยินชาวไทใหญ่พูดคำ **หันหน้าลุ่ก** (=เห็นหน้าลูก) หมายว่าคลอดลูก

คำที่ต่างมีใช้แต่ใช้หรืออธิบายความหมายต่างกันมีอยู่หลายคำ เช่น คำ **ผ้าอ้อม** เราอธิบายว่า คือผ้าที่ปูเบาะเด็ก แต่ **ผ้าอ้อม** ในภาษาไทใหญ่ หมายว่า **ผ้าหลองโข่วลุ่กอ่อน**=ผ้ารองเยี่ยวเด็ก ก็ได้ หรือ หมายว่า **ผ้าปิ๋กโต๋ลุ่กอ่อน**=ผ้าพันตัวหรือห่อตัวเด็กก็ได้ ความหมายนี้คล้ายของภาษาพ่าเก่ **ผ่า**^{3}**อ่อม**^{8} (=ผ้าอ้อม) คือผ้าหุ้มห่อตัวเด็ก เขามีคำ **อ่อม**^{3} (=อ้อม) หมายว่าหุ้มห่อ ดังใช้ว่า **เอ๊าผ่า**^{3}**อ่อม**^{8}**อ่อม**^{3}**โต๊ลุ่กอ๊อน**=เอาผ้าอ้อม อ้อม (=หุ้มห่อ) ตัวเด็ก

คำ **กล่อม** ก็มีในภาษาไทใหญ่ ออกเสียง **ก่อม** แต่ไม่ได้หมายว่าร้องเพลงให้เด็กนอน แต่หมายว่ากกให้ลูกนอนหรือให้ลูกกินนม ดังใช้ว่า **แม่ก่อมลุ่กอ่อนน้อน**=แม่กกให้ลูกนอน ส่วนร้องเพลงกล่อมลูก เขาใช้คำ **อื๊น กว๊ามอื๊นลุ่กอ่อน** หมายว่าเพลงกล่อมเด็ก

ในภาษาพ่าเก่มีคำ **เล้า**=ปลอบ หรือ กกลูก เช่น **แหม่เล้าลุ่กอ๊อนน้อน**=แม่กกลูกนอน คำ **เล้า** นี้ภาษาไทใหญ่ออกเสียง **เหล่า** ภาษาอ่ายตอนก็ใช้ **เหล่า** (ท้ายเสียงคล้ายจัตวา) ต่างใช้หมายว่า ปลอบ เช่น **เล้าลุ่กอ๊อนห่าย**^{8}=ปลอบเด็กร้องไห้ **ค้ามเล้าลุ่กอ๊อน**(=คำปลอบเด็ก) ภาษาพ่าเก่จึงหมายว่า เพลงกล่อมเด็ก ส่วน **เหล่า** ในภาษาอ่ายตอนใช้ว่า **เหล่าลุ่กแอ๋นเห้อ-อจิ๊นเข้า**=ปลอบเด็กให้กินข้าว หมายว่า ปะเลาะ หรือ หลอกลวงก็ได้ เช่น

กุ้นเหล่าจิ๊น = คนหลอกลวงเขากิน

คำปลอบเด็กให้หยุดร้องไห้ภาษาไทใหญ่ใช้ว่า **เต๊คตะ**=เงียบนะ ส่วนภาษาพ่าเก่ใช้ว่า **เฮ่นก๊ะ** = นิ่งเสีย และปรากฏว่าภาษาไตเมาที่เจ้าล้านก็ใช้ **เฮ่น** เช่นกัน ใช้ว่า **เฮ่นเฮ่น**=นิ่งเสียนะ บางทีเมื่อปลอบให้นอนก็ว่า **เต๊คเย้นเฮ่นล้อน** =เงียบเสีย นิ่งเสีย นอนเถอะ (**ล้อน**=นอน ชาวไตเมาออกเสียง **ล** เป็น **น**) ชาวไตเมาก็ใช้ **เต๊ค** เหมือนกัน ซึ่งแปลว่า เงียบ และเมื่อใช้คู่กันกับ **เย้น** (=เย็น) ซึ่งหมายว่าเงียบและเศร้าอย่างบ้านที่มีคนตาย ก็หมายว่าเงียบเฉย เงียบเชียบ คำ **เฮ่น** ไม่ทราบว่าเป็นคำไทหรือคำภาษาอื่น คิดว่าจะเป็นคำภาษาพม่า แต่แล้วกลายเป็นว่า คำพม่าคือคำ **เต๊ค**

เมื่อปลอบเด็ก เด็กไม่หยุดร้องไห้ ผู้ใหญ่มักจะขู่ให้เด็กกลัวอย่างเราขู่ว่าตุ๊กแกจะกินตับ และเคยได้ยินว่าเด็กชาวใต้กลัวตัวมูสัง ซึ่งเป็นตัวอีเห็น (ซึ่งคงจะมีส่วนคล้ายคลึงกันกับชะมด อีเห็นอ้ม ของเราจึงหมายว่า ชะมด) และน่าแปลกอีกที่เพลงกล่อมเด็กในภาษาพ่าเก่เขาก็เอาตัว **หิน** (=อีเห็น) มาขู่เด็กเหมือนกัน ดังมีความว่า

"ไก๊ผู่ป๊านเอ๊ย น้อน น้อน สึงเม้อ-อหม่าน้อนเข่ะ หินม้า ซู้เซ้ ซู้เซ้เต่อ-อหล่างไก๊น้า ไก๊ผู่เอ๊ย น้อน น้อน สึงเม้อ-อหม่าน้อนเข่ะ หินต๊ะน้อนน้า ไก๊ผู่ป๊านเอ๊ย น้อน น้อน"

แปลว่า "ไก่ผู้ขาวนวล (ไก๊ป๊าน=ไก่สีขาวนวลๆ) เอ๊ย นอน นอน ถ้าเจ้าไม่นอนเสีย อีเห็นมาเดินไปทางโน้นทางนี้ (ตามความหมายของ ซู้เซ้ หรือโซ้เซ้) อยู่ใต้ถุนไก่นะ ไก่ผู้เอ๊ย นอน นอน ถ้าเจ้าไม่นอนเสีย อีเห็นจะนอนนะ ไก่ผู้ขาวนวลเอ๊ย นอน นอน"

*น่าสังเกตที่เพลงกล่อมเด็กของชาวอ่ายตอนก็พูดถึงไก่เหมือนกัน ดังที่ร้องว่า **"โอ้โอ๋ย โอ้โอ๋ย โอ้โอ๋ย น่อน หนอน ไก่ตี๊ตี๊ ไก๊ก๊องล่า เจ้าเม้อ่อน มันต๊ะน้อนแหล่ น้อน น้อน"** แปลว่า โอ้ (ลูก) เอ๋ย นอน นอน ไก่จิ๊บๆ (ตี๊ตี๊-เสียงไก่) ไก่มากมาย เจ้าเมียลูก มันจะนอนละ นอน นอน" ในบทเพลงนี้ไม่มีการนำสัตว์ใดมาขู่เรื่องเช่นนี้ชาวจีนในสมัยก่อนก็นิยมทำ อาจารย์ภาษาจีนในอเมริกาเล่าว่าพี่เลี้ยงหรือแม่จะกอดเด็กไว้แล้วก็พูดว่า "หลางหลายล่ะ หู่หลายล่ะ" ซึ่งหมายว่า หมาป่ามาแล้ว เสือมาแล้ว นักศึกษาอเมริกันพากันว่าว่าไปขู่เด็กให้กลัวทำไม ข้าพเจ้าได้ช่วยตอบแทนอาจารย์ว่า "เด็กจะไม่กลัวหรอก เมื่ออยู่ในอ้อมกอดของแม่หรือพี่เลี้ยง" อาจารย์เลยเสริมต่อว่า ไม่เหมือนเด็กในอเมริกานี่ น่าสงสารต้องนอนคนเดียว

นอกจากยกสัตว์ร้ายมาขู่แล้ว บางทีเขายังยกผู้ที่น่ากลัวน่าเกรงขามขึ้นมาขู่เด็ก ดังกล่าวว่า เด็กในอัสสัมครั้งก่อนโน้น ถ้าผู้ใหญ่ขู่ว่านิ่งนะ ไม่เช่นนั้นพม่าจะมาจับตัว เด็กจะนิ่งทันทีด้วยความหวาดหวั่น ทั้งนี้เพราะชาวพม่าได้ทำลายล้างชาวอาหมและชาวไทอื่นๆที่พำนักในนั้นเสียเป็นอันมาก เมื่อครั้งที่อำมาตย์ผู้ใหญ่ของชาวอาหมไปขอกำลังทัพพม่ามาปราบพวกอาหมฝ่ายตรงข้าม และคนไทในอัสสัมเล่าลือกันว่า แม่ทัพครั้งกระนั้นแท้ที่จริงเป็นชาวไทใหญ่หาใช่พม่าไม่ แต่ชาวไทใหญ่ก็มีเรื่องเล่าว่า เด็กมอญแถบมะละแหม่งที่กำลังร้องไห้ ถ้าบอกว่าพวกชานมาก็จะเงียบทันที เขาก็ว่า ชานในที่นั้นหาใช่พวกชาวไทใหญ่ไม่ ที่แท้คือ **สยาม** หรือไทยในประเทศไทยต่างหาก พม่าเรียกว่า ชาน เหมือนกันหมด (ยังมีต่อ)

บรรจบ พันธุเมธา

ภาษาสัมพันธ์

(22)

อันเนื่องด้วยวัฒนธรรม

ส่วน กว๊ามอื๋นลุ่กอ่อน (เพลงกล่อมเด็ก) ของชาวไทใหญ่โดยเฉพาะที่เมืองสี่ป้อ ไม่มีความใดมาขู่เด็ก มีแต่ปลอบให้เด็กนอน นอนแล้วจะได้เป็นคนดี จะได้สิ่งที่ปรารถนา และที่สำคัญก็คือมีกล่าวถึงดอกไม้ ราวกับจะเป็นบทกล่อมลูกผู้หญิง ดังมีคำร้องว่า

"น้อนลับต๋าใค่ม่อย น้ำอ้อยอ่อนเน็บค้า ป๋อลุ่กม้าสั่งไล่ หย่าเป๋ไห้ก๊นหลี น้อน น้อน น้อน" หมายว่า นอนหลับตาง่วงนอน น้ำอ้อย (น้ำตาลน้ำอ้อย) ชิ้นเล็กเหนียบคาไว้ พอลุก (=ตื่น) มาจึ่ง (สั่ง=จั่ง=จึ่ง) จะได้ หย่า (ไป) ร้องไห้ คนดี นอน นอน นอน

"ใค่ม่อยต๋าใค่น้อน ป๋อหันกู่สามซ้อน ก๊นหลีสั่งเต๋ม่อย น้อนไล่สั่งก๊นหลี น้อน น้อน น้อน" หมายว่า ตาหรี่ง่วงนอนแล้ว พอเห็นดอกลั่นทม คนดีก็จะม่อย (=ง่วง) หลับ นอนได้จึงเป็นคนดี นอน นอน นอน

"ใค่ลับต๋าใค่ม่อย ต่าหลี่หมอกแสงส้อย ก๊นหลีอ่อนเต๋น้อน ม่ากว๊อน (=ก๊อน) เต๋ไล่ขี่น้อน น้อน น้อน" หมายว่า อยากหลับตาง่วงนอน เอาดอกไม้ทำสายสร้อย คนดีน้อยๆจะนอน ม้าก๊อน (=ม้าที่ขุนไว้จนอ้วนพี) จะได้ขี่ นอน นอน นอน

คำท้ายวรรคเขาจะกล่าวซ้ำคือ ใค่ม่อยม่อย เน็บค้าค้า ป๋อลุกม้าสั่งไล่ไล่ หย่าเป๋ไห้ก๊นหลีหลี เสียงจัตวาที่ หลี เมื่อลงท้ายจะกลายเป็น หลี่ เสียงเอก ส่วนคำ น้อน น้อน น้อน นั้น เสียงเป็นเสียงสามัญที่ท้ายเสียงขึ้นเป็นเสียงตรี ตามระบบเสียงของภาษาเขา เวลาเขาทอดเสียงจึงน่าฟัง และฟังแล้วรู้สึกน่าหลับจริงๆ แม้แต่จะเพียงอ่าน ไม่ทันต้องร้องเป็นเพลงก็ตาม แต่มีกว๊ามอื๋นลุ่กอ่อน บทใหม่ที่เขาแต่งขึ้นภายหลัง เขาลงท้ายว่า อื๋น อื๋น อื๋น ก็มี ทำให้เห็นว่า ที่เขานำคำ อื๋น มาหมายว่ากล่อมนั้น คงจะให้แทนเสียงอื๋อๆที่แม่กล่อม ข้อความในบทเพลงกำหนดลงไปว่าลูกนั้นเป็นลูกชาย ดังคำร้องมีว่า

"แม่กว่าน้ำต้นตี๋ กว่าหาป๋าคี่อ่อนม้าหม่ายก๊ำเข้า ก๊ำหนึ่งแม่เต๋เต้าคื๋นม้า อื๋น อื๋น อื๋น" หมายว่า แม่ไปท่าน้ำต้นตี๋ (ต้นไม้ใหญ่มีลูกสีดำคล้ายลูกหว้า กินได้) ไปหาปลาคี่ (ปลาตัวเล็กเรียว) ตัวเล็กมาให้กินกับข้าว (หม่าย=วางอย่างวางปลาชิ้นเล็กๆ บนข้าวแต่ละคำเวลาป้อนข้าวเด็ก ก๊ำ=คำ ก๊ำเข้า=ข้าวที่กินเป็นคำๆ คำ เต้า ใช้ได้ทั้ง เต้ากว่า=ไปถึง เต้าม้า=มาถึง คื๋น=คืน=กลับ) ครู่หนึ่ง (=เดี๋ยว) แม่จะกลับมา อื๋อ อื๋อ อื๋อ

"แม่กว่าน้ำต้นเหล่อ แม่กว่าหาผ้าก๊อบอ่อน ม้าเส่อหลองตี๋น้อนซ้าย น้อน น้อน น้อน" หมายว่า แม่ไปท่าน้ำต้นมะเดื่อ แม่ไปหาเมาะเล็กมาปูรองที่ให้ลูกชายนอน นอน นอน นอน (ผ้าก๊อบ=ที่นอน เมาะ ผ้าผุ่น ก็เรียก (ภาษา

พ่าเก่เรียก ผ่า ป๊ะก๊อบ) หลอง =รอง ซ้าย=ชาย บางถิ่นออกเสียง จ๊าย แต่ไม่ใช่เสียง จ อย่างของเรา มีเสียง ซ แทรกอยู่ด้วย หมายถึง ลูกชาย)

"แม่กว่าน้ำต้นโสง ผนโหลง ล้มโหลง หยัดตึกม้า ลุกซ้าหย่า เป๋ไห้ นอนไล่สั่งก๊นหลี อื๊น อื๊น อื๊น" หมายว่า แม่ไปท่าน้ำต้นโสง (ไม่มีผู้ใดบอกได้ว่าต้นอะไร) ฝน หนักลมแรงหยาดตกมา ลูกชาย (ซ้า=ลูกชาย เป็นคำภาษาพม่า (อย่า ร้องไห้ นอนได้จึงเป็นคนดี อือ อือ อือ

"ก๋างวั้นต้องโหหลอย แม่ มั้นกว๋อยเอ๋าลูกซ้ายอ่อนเก่าม่อย ถงอ่อนห้อยป๋าค้อ น้อนลับหย่า เป๋โม้ น้อน น้อน น้อน" หมายว่า ตะวันส่องหัวดอย แม่เขาไกวเอา ลูกชายน้อยตัวเองง่วงนอน ถุงเล็ก ห้อยคอไว้ นอนหลับอย่าส่งเสียงไป นอน นอน นอน (ต้อง=ส่อง กว๋อย =ไกว เก่า=ตัวเอง มักใช้ โต๋เก่า ป๋า=พา คือ ห้อยหรือสะพาย โม้=ส่ง เสียงดัง)

"ก๊างวั้นต้องโหซื่อ แม่กว่า น่ำฮิ้มต้าพักเหล่อ ลุกซ้ายเก่า น้อน อื๊น อื๊น อื๊น" หมายว่า ตะวันส่องหัวซื่อ แม่ไปท่าน้ำริมท่า ผักเดื่อ (=มะเดื่อชนิดหนึ่ง) ลูกชาย ตัวเองนอน อือ อือ อือ

"น้อนลับต๋าผึ่ม่อย เสอ-อ (=เจ๋อ-อ-ใจ) หย่าห้อยหลายต๊าง แม่กว่าอ๋ำน้ำม้า ป๊ออื๊นล้อยเส โก้เล้ง หม่องขุนซ้าโต๋แม่เฮ้าสั่ง คื๊นเต้า น้อน น้อน น้อน" หมาย ว่า นอนหลับตาหรี่ง่วง ใจอย่าคิด อะไรต่ออะไร แม่ไปไม่นานก็จะมา พอซักผ้าเสร็จแล้ว ลูกชาย ตัวแม่เรา จึงกลับมา นอน นอน นอน (ผึ่ =หรี่ เกือบจะหลับ เจ๋อ-อห้อย มัก ใช้คู่กับ เจ๋อ-อจ๊บ เป็น เจ๋อ-อจ๊บ เจ๋อ-อห้อย จ๊บ=ติด หมายว่าใจคิด ติดใจ ต๊าง=ทาง ล้อย=ลอย หมาย ว่า ซักผ้าชนิดใช้มือขยี้ ถ้า ซัก (=ซัก) ต้องใช้ฟาด โก้เล้ง=ข้าวของ คงหมายถึงเสื้อผ้ารวมไปด้วย)

คำ กว๋อย ที่หมายว่าไกว ข้างต้น หมายได้ทั้งไกว อย่าง กว๋อยอู่=ไกวเปล กว๋อยโอ่งจ๊า ไกวชิงช้า ยังหมายว่าแกว่งได้ เช่น กว๋อยแขน=แกว่งแขน กว๋อยแขน กว๋อยมื้อ ก็ว่า ภาษาพ่าเก่ออกเสียง ก๊อย เช่น ก๊อยแขน=แกว่งแขน แต่ภาษาอ่ายตอนออกเสียงเป็น ไหว เช่น ไหวมื้อ=แกว่งแขน ไหวด้ำ =ไกวเปล ไหวหมาติ้งต๋อง=ไกว ชิงช้า เสียง ก ข้างหน้าหายไป เช่นเดียวกับภาษาภาคใต้ที่ออกเสียง เป็น เว ไกวเปล ก็เรียก เวเปล

คำเรียกเปล น่าจะใช้ อู่ ตรงกัน แต่ปรากฏว่า ภาษาอ่ายตอนใช้ ด้ำ ด้ำ เป็นเปลผ้า ไม่ทราบเป็นคำไทย หรือไม่ คำ เปล ในภาษาภาคกลาง ก็น่าสงสัยว่า เป็นคำดั้งเดิมหรือไม่ หรือได้มาจากไหน ในเมื่อถิ่นอื่น ใช้คำอื่น คือใช้คำ อู่ ทั้งในภาษา เหนือและไทใหญ่ แต่ภาษาพ่าเก่ เรียก ซ้องลุกอ่อน เปลของเขาสาน ด้วยไม้ไผ่คล้ายกับ ซ้อง ทั่วไป ที่ หมายถึง กระจาด ตะกร้าหรือเข่ง หรือแม้กรงอย่างกรงไก่ก็เรียก ซ้อง ไกวเปล จึงมักใช้ ตึ๊ดสายซ้องลุก อ๊อน คือ ดึงสายเปล (ตึ๊ด=ดึง) ส่วนภาษาไทใหญ่ แม้ว่าจะเรียกเปล ว่า อู่ แต่อู่ของไทใหญ่ก็คงสานด้วย ไม้ไผ่อย่างซ้อง กว๊ามอื๊นลุกอ่อน บทหนึ่ง ซึ่งเขาใช้เป็นบทเรียน จึง มีกล่าวว่า

"น้อยถ้อน้อนต้า ลุกค้ำป้อ แสงโก๊น น้อนก้าเหนอต๊อหล่าย่า อู่พ๋อดซ้องว่าต๋าโม้น สั่งเห้อ-อ น้อนลับหลี" หมายว่า นอนก็นอน เถอะ ลูกทองพ่อแก้ว นอนเหนืออู่ (ชนิดหนึ่ง) อู่ขัดตาแบบกระจาด หรือตะกร้าว้าตากลม ๆ (หมายถึง ตาใหญ่ๆ พ๋อด=ขัดตาเป็นลวดลาย ด้วยไม้ไผ่สาน)

ส่วนชาวไตเหนือไตเมาไม่ต้อง ใช้เปล เพราะลูกอยู่กับตัวแม่ หรือ อยู่กับหลังแม่ตลอดเวลาโดยมีผ้าหลา ห่อตัวเด็กผูกไว้กับหลัง อกหรือเอว แม่ จึงถือผ้าหลาเป็นอู่ บางทีจึง เรียก หลาอู่ป้อแม่ ถือเป็นพ่อเป็น แม่เสียเลย ดังที่เคยกล่าวมาแล้ว ข้างต้น

(อ่านต่อฉบับหน้า)

๑ ก.ค. ๒๕๒๗

บรรจบ พันธุเมธา

ภาษาสัมพันธ์

(23)

อันเนื่องด้วยวัฒนธรรม

เปล – ชิงช้า – รก – มดลูก

เรื่องใช้ผ้าห่อลูกผูกไว้กับตัวเช่นเดียวกับหญิงไตเหนือและไตเมานี้ ผู้หญิงชาวอ่ายตอนก็ใช้ เรียกผ้าหลาว่า **ผ้าป๊ะ** และผ้าป๊ะนี้ใช้ **ป๊ะลุ่กแอ๋น** คือผูกลูกสะพายหลังหรือเข้าสะเอว (คำนี้ภาษาไทใหญ่ใช้ **ป๊า** หมายว่าสะพายบ่า และสะพายแล่งก็ใช้ **ป๊าว้ายแล่ง** ส่วนภาษาคำตี่ใช้ **ปะ**) อาการที่เด็กซบแนบอยู่กับหลังแม่ ภาษาอ่ายตอนใช้ว่า **แอ้บแป๊บ** ดังใช้ว่า **ลุ่กแอ๋นแอ้บแป๊บหนือหลังเม่มั้น** เพราะฉะนั้นบางทีแม่ก็กล่อมเพียง **แป๊บ แป๊บ น้อน น้อน** พร้อมกับโยกตัวเพื่อให้ลูกหลับ ผู้หญิงคำตี่ก็คงใช้ **ผ้าปะปะลูก** ไว้กับตัวแม่เช่นเดียวกัน เขาจึงมีคำ **ก๊ะต้อน** หมายว่าโยกตัวให้ลูกที่ปะหลังไว้หลับ แต่ถ้าเอาลูกลงนอนเปล คำไกวเปลเขาใช้ **ค่อนอู๋ ค่อน** หรือ **ค้อน** ในภาษาพ่าเก่และไทใหญ่คือคลอน หมายได้ทั้งโยก สั่น ไหว เช่น **เข้วค้อน** (ไทใหญ่) คือพื้นโยก **ค้อนโฮ้** (พ่าเก่)–สั่นหัว บางทีก็ใช้กับ **ไหว** เป็น **ไหวค้อน** =สั่นไหว สงสัยว่าชาวคำตี่คงจะเขย่าเปลให้ลูกหลับจึงใช้ว่า **ค่อนอู๋**

คำ **อู่** นี้ชาวไทใหญ่ว่านน้ำฮู้ในทะเลสาบเอนเลนำมาใช้เรียกชิงช้าด้วย คือเรียก **อู่ซิ้งซ้าน** ส่วนชาวว่านกุ๋นแหลงที่อยู่ในทะเลสาบเอนเลเช่นเดียวกันเรียก **อู่ติ๊งต๊าน** ชาวไตเมาก็เรียก **อู่จ๊า** ส่วนชาวไทใหญ่แถบเมืองนายเรียก **โอ่งจ๊า** แต่ที่เมืองสี่ป้อเรียก **อุ่งซ้า** ไม่ทราบว่าคำ **อุ่ง** หรือ **โอ่ง** เป็นคำเดิมแล้วเสียงกลายไปเป็น **อู่** เพื่อให้แปลได้ หรือเดิมเป็นคำ **อู่** แล้วเสียงเพี้ยนไปเป็น **อุ่ง** หรือ **โอ่ง** ส่วน **จ๊า** หรือ **ซ้า** นั้นก็น่าจะเป็นคำเดียวกับ **ช้า** ในคำ **ชิงช้า** ของเรา แต่ก็ไม่ทราบเหมือนกันว่าหมายว่าอะไร **ซ้า** ในภาษาไทใหญ่หมาย ถึงบันไดพาดอย่างพะอง ภาษาพ่าเก่ก็เรียกชื่อชิงช้า ลงท้ายว่า **จ๊า** เหมือนกัน แต่คำต้นเรียกเป็น **หมา** เช่นเดียวกับภาษาอ่ายตอนและคำตี่ ภาษาพ่าเก่เรียก **หมาหวิ่งจ๊า** แต่คำ **หวิ่ง** ของเขาเขาหมายว่าถลาร่อนอย่างนก คนจึงเรียกกลายเป็น **หมาปิ่งจ๊า** (ที่จริง **หวิ่ง** น่าจะเป็นคำเดียวกับ **แกว่ง** ซึ่งในภาษาไทขาวออกเสียง **หวิง**) ภาษาอ่ายตอนเรียก **หมาติ่งต๋อง** ส่วนภาษาคำตี่เรียก **ม้าแหวน** คำ **แหว่น** คือ เหวี่ยงอย่างเหวี่ยงของทิ้ง ไกวชิงช้าเขาจึงใช้ **แหว่นม้าแหว่น** ส่วนภาษาพ่าเก่ใช้ **คี้** (=ขี่) เป็น **คี้หมาปิ่งจ๊า** ชาวเมืองสี่ป้อก็ใช้ **ขี่** เช่นเดียวกัน ใช้ว่า **ขี่อุ่งซ้า**

คำท้องถิ่นอื่นๆใช้ตรงกันดังคำข้างต้นมีอยู่ไม่น้อย แต่ว่าใช้ตรงกันทีเดียวก็มี ใช้ผิดเพี้ยนกันไปบ้างก็มี ได้แก่

คำ **อ้อน** ภาษาไทใหญ่ใช้ **ไห้อ้อน** อย่างเด็กร้องไห้จะกินนม ภาษาคำตี่ อ่ายตอนและพ่าเก่ใช้ **อ๊อนย่อน ย่อน** คงจะเป็นคำเดียวกับ **ย้อน** ในภาษาไทใหญ่ที่หมายว่าขอ เขาใช้แก่ผู้ใหญ่ก็ได้โดยเฉพาะที่ทำอ้อนอยากได้สิ่งที่ปรารถนา

เหมือนเด็กๆ ดังกล่าวว่า **เฮ็ดอ๊อน ย่อน** ที่จริง **อ๊อน** น่าจะไม่ใช่คำ อ้อน เพราะคำ **อ้อน** เขาต้องออกเสียงว่า อ่อน และน่าจะเป็นคำ **อ่อน** ที่เขาออกเสียง **อ๊อน** หมายว่าเล็ก **เอ๊อ๊อน** คือ เด็กทารก เด็กแบเบาะ **เฮ็ดเอ๊อ๊อน** ก็คือทำเป็นเด็กทารก

คำ **วอน** ที่มักใช้คู่กับ **อ้อน** ภาษาไทใหญ่ใช้ **ว้อน** หมายว่า พูดจาอ่อนหวานเพื่อเอาใจหรือประจบประแจงเพื่อให้ได้สิ่งที่ต้องการ มักใช้ว่า **ม้าว้อนกิ๋น** บางทีใช้กับ **เก๊า** เป็น **ม้าเก๊ามาว้อน** ภาษาคำตี่ก็มีคำนี้ใช้ หมายว่า เชิญก็ได้ อ้อนวอนก็ได้ แต่ก็เพื่อให้ได้ประโยชน์ของตนดังใช้ว่า **ต๋อนๆ ว่อนๆ** (ต๋อน = เชิญเพื่อให้ช่วย) หรือ **ว่อนซี้เจ่อ-อเปื๋อน** = อ้อนวอนเสียใช้เพื่อน คือ อ้อนวอนเขาเพื่อใช้เขาหรือขอแรงให้เขาช่วย

คำ **ไหม้** ที่มีใช้ในภาษาไทใหญ่ เขาก็ใช้อย่างเราใช้เช่น **ไฟ้ไหม้** = ไฟไหม้ แต่ที่จริงความหมายที่เขาใช้ทั่วไป **ไหม้** หมายว่า ร้อน เช่น **ไหม้ป๊อแค่ม** = ร้อนจนไหม้เกรียม บางทีก็เข้าคู่กับ **ฮ่อน** (=ร้อน) เป็น **ไหม้ฮ่อน** และความหมายนี้ยังมาหมายโดยปริยาย คือ **ต้องไหม้** (=ท้องร้อน) หมายว่า หิว และ **ไหม้เจ๋อ-อ** = ร้อนใจ และที่สำคัญยังหมายว่ารบกวน เช่น **ผู้ลี้ไหม้** คือ ขโมยรบกวน ภาษาพ่าเก่ออกเสียง **ไหม่** หมายว่า กวนอย่างเด็กกวนแม่ แต่ในความนี้ทางเมืองไทยใช้คำ **เก๊า** (นึกถึงที่กล่าวในเวสสันดรชาดกว่า มายอเย้าเกากวน) ตามธรรมดา **เก๊า** เขาใช้หมายว่า ชักชวนหรือล่อใจ ดังที่ใช้ **ม้าเก๊าม้าว้อน** ข้างต้น

ส่วนคำที่ใช้ในถิ่นต่างๆดังกล่าวก็มีอยู่มากที่ใช้ไม่ตรงกับของเราแม้ว่าต่างก็มีใช้ด้วยกันก็ตาม ได้แก่

รก เขามีใช้ทุกถิ่น ออกเสียง **ฮ่ก** (ไทใหญ่) หรือ **โฮ่ก** (พ่าเก่) แต่ใช้แก่สัตว์ หาได้ใช้แก่คนไม่ สำหรับรกคนเขาใช้ **แห่** (ไทใหญ่) หรือ **แฮ้** (พ่าเก่) ส่วน **สายแห่** หรือ **สายแฮ้** คือ สายรก

คำอื่นนอกจากนี้โดยมากต่างก็ไม่มีคำใดคำหนึ่งใช้โดยเฉพาะแม้ในภาษาของเราก็เช่นกัน ต่างก็ต้องสร้างคำขึ้นใหม่ ได้แก่ ตั้งท้อง คนกับสัตว์ก็ใช้คำต่างกัน คือ สัตว์ เช่น วัวควายใช้ **ส่อน** (คำตี่) หรือ **ซ่อน** (พ่าเก่และอ่ายตอน) เช่น**โง้ค่ายส่อน** =วัวควายตั้งท้อง (คำตี่) หรือ**โง้ซ่อน** (พ่าเก่) หรือ **วู้ซ่อนลุ้ก** (อ่ายตอน) ส่วนคน ภาษาไทใหญ่ใช้ **ป๋าต้อง** (= พาท้อง) หรือ **ป๋าต้องป๋าหลา** ก็ได้ (หลาเขาหมายว่ามีท้องได้) **ป๋าโต๋** (=พาตัว) ก็ใช้ได้ บางทีก็ใช้ **ป๋าคิ้ง** หมายเช่นเดียวกัน หญิงมีท้องเรียก **แม่ม้าน** หรือ **ม้านลุ้ก** ภาษาคำตี่ใช้ว่า **เม่าโต่น่าย** = ตัวไม่เปล่า หรือ **ละค้าอุ๊เน้อ-อคิ้ง** =เด็กอยู่ในตัว

หย่านม เขาก็ใช้ต่างกัน ภาษาไทใหญ่ใช้ **ผาคนม้** (= พรากนม **ผาค** หมายว่า แยก หรือพรากจากกัน) ภาษาพ่าเก่ใช้ **ผ่าน้ำโล้ม** คำ **ผ่า** เขาหมายว่า ละ ละวาง ละเลิก เช่น **ผ่าสอนลิ้ก** = เลิกเรียนหนังสือ

แท้งลูก ภาษาไทใหญ่ใช้ **ลุ้กลุ่** (=ลูกเสีย) บางทีใช้ **ลุ้กหยอด** (=ลูกหยด) ส่วนภาษาพ่าเก่ใช้ **แหว่นลุ้ก** (=ทิ้งลูก)

ตายทั้งกลม ภาษาอ่ายตอนใช้ **ต๊ายพ้าย** หรือ **ต๊ายพ้าย** คำนี้เห็นจะเป็นคำเดียวกับตายพรายของเรา แต่เราใช้แก่ต้นไม้ที่กำลังจะมีผลแต่ตายเสียก่อน เช่น ต้นกล้วยตายพราย แต่กลับไปเหมือนภาษาเขมร **สฺลาบ่ พฺราย** (สฺลับเพฺรียย) = ตายพฺราย หมายว่า ตายทั้งกลม ภาษาไทใหญ่ใช้ **ต๋ายก๋ม** คำ **ก๋ม** ของเขาอาจจะหมายว่า กลม ก็ได้ แต่ต้องเป็นกลมอย่างทรงกระบอก เช่น **แขนก๋ม** (=แขนกลม) หรืออาจจะหมายว่า กลบ ก็ได้ อย่างเอาขี้เถ้ากลบถ่าน **ต๋ายก๋ม** จึงไม่ทราบว่าควรจะหมายว่าอะไรแน่ ในภาษาคำตี่ใช้ **ต่ายก่ม** (=ตายกลม) กับ **ต่ายกึ๊บ** (= ตายทั้งคู่ **กึ๊บ**=คู่ มักใช้กับ **คู่** ใช้ **ตั้งกึ๊บ ตั้งคู่** = ทั้งคู่) ส่วนภาษาพ่าเก่ใช้ว่า **ต๊ายหน่าลุ้ก** (=ตายหน้าลูก) ที่จริงคำนี้น่าจะหมายว่า ออกลูกตาย แต่เจ้าของภาษาเขายืนยันว่าหมายว่าตายทั้งกลมถูกต้องแล้ว

มดลูก คำนี้เราเองก็ยังฉงนว่า **มด** มีความหมายว่าอย่างไร จึงนำมาเรียกอวัยวะส่วนนี้ ภาษาไทถิ่นอื่นก็คงหาคำใช้ยาก จึงต้องสร้างศัพท์ขึ้นใหม่เช่นเดียวกัน ภาษาไทใหญ่เรียกว่า **เฮ้นลุ้กอ่อน** (=เรือนเด็กหรือเรือนลูก)

(อ่านต่อฉบับหน้า)

บรรจบ พันธุเมธา

ภาษาสัมพันธ์

อันเนื่องด้วยวัฒนธรรม

คำ **แม่ซื้อ** ที่เราเชื่อว่าเป็นเทวดาหรือผีประจำทารก (พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕) นั้น น่าสนเท่ห์ว่า **ซื้อ** มีความหมายอย่างคำซื้อขายหรือหมายอย่างอื่นได้อีก ในภาษาไตเหนือและคำตี่มีคำ **แม่ซื้อ** เหมือนกัน แต่กล่าวว่ามีความหมายตรงกับ **แม่เพ่อ** (บางแห่งเรียก **แม่พื่อ**) ในภาษาไทใหญ่ **แม่ซื้อ** ข้างต้น หรือ **แม่เพ่อ** หรือ **แม่พื่อ** เขาหมายว่า แม่มด บางคนว่าหมายว่าผีกระสือ บ้างก็อธิบายลักษณะคล้ายคนทรง แต่แม่ซื้อของเราหาได้หมายเช่นนั้นไม่ ทั้งคำที่มีความหมายอย่างแม่ซื้อของเรา เขาก็ไม่มีใช้กัน แต่เขาก็เชื่อว่าเด็กอ่อนของเขามีแม่ในชาติก่อนด้วยกันทุกคน ที่เมืองหนองบอกว่าเรียก **แม่พ้าย** ไม่ทราบทำไมเรียกเช่นนั้น เพราะ **แม่พ้าย** หมายว่านางยักษ์อย่างแม่พ้ายที่เมืองพายแถบเมืองยาง เขาทำเป็นรูปนางยักษ์อุ้มลูก เขาว่าแม่พ้ายของเด็กจะมาตามเอาเด็กไป พอเด็กคลอดได้วันสองวัน (หรือบางทีก็ทำทันทีเมื่อคลอดออกมาแล้ว) จึงต้องร้อนถาม เขาเอาเด็กใส่ **ล่งพัดข้าว** (กระด้งฝัดข้าว) ออกไปนอกเรือนตอนค่ำแล้วร้องว่า สามวันลุกผี สี่วันลุกเฮ้า คือสามวันลูกผี สี่วันลูกเรา แล้วร้องต่อไปว่า ป๊อเอ๋าก็เอ๋าก๊า เหลว **เม่อหลังอ๋ำไล่เอ๋าเย่า** คือถ้าจะเอาก็เอาไปประเดี๋ยวนี้ วันหลังเอาไปไม่ได้แล้ว ชาวคำตี่ก็ร้องเช่นเดียวกัน แต่ไม่ได้บอกว่าพูดแก่แม่ในชาติก่อนของเด็กหรืออะไร เขาอาบน้ำเด็กแล้ว ก่อนใส่เสื้อผ้าก็ร้องว่า **ซ้ามวั่นหลกพี ซี่วั่นหลกกั้น** (=สามวันลูกผี สี่วันลูกคน) **หลกเพ้อ-อ เพ้อ-อเต่เอ่าก่อเอ่าเย่า ป๊กสื้อป๊กผาเย่า เอาก๊าอ๋ำไล่** (=ลูกใคร ใครจะเอาก็เอาแล้ว ห่มเสื้อห่มผ้าแล้ว เอาไปไม่ได้) พูดแล้วก็เอาผ้าอ้อมห่อตัวเด็กไว้

ส่วนที่เขาเชื่อว่าทารกมีแม่ในชาติก่อนอีกประการหนึ่งก็คือ การที่เด็กมีก้นเขียว (เขาว่ามีเฉพาะเด็กมองโกเลียน) บางคนกล่าวว่าเป็นปาน ที่จริงไม่ใช่ปาน เพราะโตขึ้นก็หายไป ถ้าเป็นปานชาวไทใหญ่เรียก**เป็นหมาย** เพราะเขาเชื่อเหมือนเราว่ามีผู้ทำเครื่องหมายไว้ในชาติก่อน ชาวไทใหญ่ที่เชียงลมบอกว่า คนเขาเชื่อว่าที่เด็กก้นเขียว เพราะ มันนั่ง**เบ้อ-อแม่มัน** คือเด็กนั่งเผ้าคอย (ที่จริงควรพูดให้เต็มว่า **เบ้อ-อท่า** เพราะ **เบ้อ-อ**=เผ้า **ท่า**=คอย) แม่ของตนจนก้นเน่าจึงเป็นรอยสีเขียว

ที่เมืองนายกล่าวว่า ถ้าเด็กร้องไห้น่าจะแสดงว่าผีลู้มารบกวน (**ผีลู้** จากคำ ปีลูของพม่า ก็หมายว่ายักษ์เหมือนกัน ไม่ระบุว่าเป็นแม่ในชาติก่อนของเด็กหรือเปล่า) ต้องใช้ดินปืนผสมกับยาใส่ใน **หว่านหลิน** (ชามดิน) แล้วจุดไฟให้ไฟลุก คงจะถือเป็นการขับผีลู้ไป เขาว่าต่อจากนั้นเด็กจะหลับ

หมอตำแย คำ **ตำแย** นี้ออกจะมืดมนไม่ทราบว่าจะแปลว่ากระไร เป็นคำไทยแต่ดั้งเดิมหรือยืมมาจากภาษาอื่น ภาษาไทใหญ่เรียกหมอตำแยว่า **แม่เก๊บ** (=แม่เก็บ) แต่ในภาษาคำตี่ **เหม่เก๊บ** คือคนที่จะรับเด็กเมื่อคลอด คงจะเป็นเพราะผู้หญิงคำตี่มักคลอดเองโดยไม่ต้องอาศัยหมอตำแยหรืออย่างไรไม่ทราบ ถึงวันคลอดจึงเรียกพี่น้องมาช่วยกัน คนใดเป็นคนรับเด็กคนนั้นเรียก**เหม่เก๊บ** แม่เก๊บที่เป็นหมอตำแยคงช่วยเรื่องอื่นด้วย โดยเฉพาะเรื่องจัดการกับน้ำคาวปลาที่เขาเรียก **น้ำโขต้อง** มีการประคบแล้วก็ **เข้าสะลุ่ม** (=เข้ากระโจม) เขาว่าจะทำให้ **เน่อเลิดฮ่างหลี่ม้า** คือให้เนื้อเลือดสวยงาม

มา (เนื้อเลือดเห็นที่จะหมายถึงผิวพรรณ)

สายสะดือ ของเด็กอ่อน ออกจะแปลกที่เขาใช้ **สายแห่** (ไทใหญ่) และ **สายแฮ้** (พ่าเก่) ทั้งที่น่าจะหมายว่า สายรก เพราะ **แห่** หรือ **แฮ้** หรือบางทีเป็น **เฮ้** หมายว่า รก แต่เขาว่าหมายได้ทั้งสายรกและสายสะดือ ถือว่าเป็นอย่างเดียวกัน ส่วน **สายหลี้** (ไทใหญ่) หรือ **ซ้ายลี้** (พ่าเก่) นั้นน่าจะหมายว่าสายสะดือ เพราะมีคำสายหรือซ้ายอยู่ข้างหน้า แต่กลับหมายว่า สะดือ เมื่อจะใช้สายสะดือก็ไปใช้สายแห่หรือสายแฮ้ ดังกล่าวข้างต้น (คำ **สะดือ** ที่จริงก็คงกร่อนเสียงจาก **สายดื่อ** ถ้าเราใส่ **สาย** เข้าไปข้างหน้าอีกคำหนึ่ง ก็เลยกลายเป็น **สาย** ซ้อนกันสองคำ อนึ่ง คำ**สายลี้**ในภาษาพ่าเก่นั้นก็น่าจะออกเสียงเป็น**สายนี้** ตามระบบเสียงที่เขาออกเสียง **ด** ของเราเป็น **น** แต่คนที่ออกเสียงเป็น น คงจะมี ดังที่บันทึก (ในภาคผนวกของคำที่เมืองขาง) ตามคำบอกเล่าของมารดาอ้ายมยาเค็งอายุราว ๗๐ ปี (เมื่อครั้งนั้น) แต่ชาวเมืองนายใช้ **สายหลี้** หมายว่าสายสะดือ ตามที่กล่าวถึงการตัดสายสะดือเมื่อเด็กคลอด ครั้นพูดถึง รก ที่ต้องมีการฝัง เขากลับใช้ **ฝังแห่ฮก** (ใช้ **ฮก** ที่เขาหมายว่า รกสัตว์ เข้าไปด้วย) เขาว่า เขามักฝังที่ดินใต้

ตอง ๗ แผ่น มัดด้วยตอก ๗ เส้น ก่อนฝัง บางคนฝังไว้ใต้บันได แต่บางคนฝังไว้ที่ใดที่หนึ่งตามทิศที่ตรงกับวันเกิดของลูกอ่อน เช่นถ้าเกิดวันอังคารต้องฝังทาง **ป๋ายจ๋าน** (=ปลายชานคือทิศใต้) หรือทาง **วั้นต๊ก** (=ตะวันตก) แต่ชาวคำตี่ที่ปูเตาในพม่าให้ฝังตามเดือนเกิดของลูกอ่อน คือ ถ้าเกิดเดือน ๔ เดือน ๕ เดือน ๖ ให้ฝังรกไว้ทาง **วั้นต๊ก** (=ตะวันตก) ถ้าเกิดเดือน ๗ เดือน ๘ เดือน ๙ ให้ฝังทาง **หน่าห่อง** (=หน้าห้องคือทิศเหนือ) ถ้าเกิดเดือน ๑๐ เดือน ๑๑ เดือน ๑๒ ให้ฝังทาง **วั้นอ๊อก** (=ตะวันออก) ถ้าเกิดเดือนอ้าย เดือนยี่ เดือนสาม ให้ฝังทาง **ป๋ายจ๋าน** (=ทิศใต้) เขาว่า การทำเช่นนี้เป็นการทำตามแบบพม่า บางคนฝังไว้ใต้บันไดในที่ที่คนแลไม่เห็น ชาวพ่าเก่บางทีเอาสายสะดือที่ตัดแล้ว **ป๊อยตี่น้ำ** (=ปล่อยที่น้ำ) คือ เอาทิ้งน้ำเสียเลยก็มี บางคนเอาฝังไว้ใต้บันไดก็มี แต่บางคนก็เอาไปฝังไว้ไกลๆ

ทำขวัญเดือน เขามักจะมีพิธีเมื่อเด็กเกิดได้เดือนหนึ่งแล้ว ชาวเมืองนายมีการอาบน้ำเด็กเรียก **อาบเหลิน** (=อาบเดือน) ต้องมี **สะหร่า** (=สร่า กร่อนเสียงจากอาจารย์ และออกเสียง **จ** เป็น ส ซ ตามแบบพม่า) มาทำพิธีให้ น้ำที่อาบที่ใส่ **อ่าง** ใบใหญ่ไว้นั้นต้องใส่สิ่งต่างๆ นางแม่เต็ง ภรรยาขนโองข่อง ผู้

ครบทั้งเก้าประการหรือไม่ และคงจะใช้ที่เป็นเครื่องรูปพรรณแล้ว) นอกจากนี้ยังมีหน่อกล้วย หน่ออ้อย หมอกสะปี๋ (เรียกเช่นนี้น่าจะเป็นดอกไม้ แต่ที่จริงเป็นใบไม้ชนิดหนึ่ง ดูไม่ออกว่าใบอะไรเพราะไม่มีลูกมีดอกให้เห็น มองดูคล้ายใบจำปีจำปา) แล้วต้องมี ไม้ก๊าง (ไม่ทราบไม้อะไร) เขาใช้เพราะต้องการให้เป็นสิริมงคล จะได้ **ลอดเพ้ลอดหย่าน** (=รอดพ้นภัย (เพ้=ภัย) รอดพ้นศัตรู) แล้วใส่ **โถ่แฮ่** (น่าจะเป็นถั่วแระ ไม่แลเห็นเองไม่แน่ใจว่าใช่หรือไม่) สะหร่ามาลอดปั้นหรือฮ้อปั้น คือสวดให้พร แล้วก็เอาเด็กลงอาบน้ำในอ่าง เสร็จแล้วก็พรมน้ำหอม ซึ่งได้แก่น้ำที่ใส่ **หน่ามส่า** (=จันทน์) ห้าชนิด ได้แก่ **หน่ามส่าเผิก** (=จันทน์ขาว) **หน่ามส่าแหลง** (=จันทน์แดง) กะระเม็ก (=กัลละเม็ด ไม้จันทน์หอมชนิดหนึ่ง) **หน่ามส่ากะโต๊** (=จันทน์ชะมด) กับต่องต่านจี้ (ไม่ทราบอะไร) เสร็จแล้วก็เป็นอันเสร็จพิธี

ส่วนชาวพ่าเก่ถือเป็นการทำพิธี **เส่อ-อจ๋อ**=ใส่ชื่อคือตั้งชื่อเด็ก เขามักทำเป็นเรื่องสำคัญ ถือเป็นวันแรก (หลังจากคลอดได้เดือนหนึ่งแล้ว) ที่จะพาเด็กลงจากเรือนออกไปนอกบ้าน คนที่พาต้องเป็นคนดีๆ ลูกผัวยังอยู่ และเกิดวันเดียวกับเด็กด้วย และผู้นี้เรียกว่า **เหม่เซ้เหม่ต๊าง**

ปี 37 ฉบับ 26 23 ก.ค. 2524

บรรจบ พันธุเมธา
ภาษาสัมพันธ์

อันเนื่องด้วยวัฒนธรรม

(25) หรืออาบเดือน โกนผมไฟ - ออกไฟ

ที่ชาวพ่าเก่เรียกหญิงผู้นำเด็กอ่อนลงข้างล่าง เมื่อคลอดได้ครบเดือนว่า **เหม่เซ้เหม่ต๊าง** นั้น หมายว่าแม่ผู้เอาเด็ก **เซ้** หลัง คือสะพายหลัง ใช้ผ้าเซ้ห่อตัวเด็กแล้วมัดไว้กับอกก็มี เอาเข้ากะเอวแล้วผูกผ้าเซ้ไว้กับบ่าก็มี เรียก **เหม่เซ้** ส่วน **เหม่ต๊าง** นั้นคือ แม่ผู้เอาลูกอ่อนวางบนหลังก่อนจะเซ้ **ต๊าง** คือต่างหมายว่าบรรทุก และในผ้าเซ้นั้นนอกจากจะใส่เครื่องทอผ้าสำหรับเด็กหญิงและใส่พร้ากับถง (=ย่าม) สำหรับเด็กชายดังกล่าวแล้ว ก็ยังต้องใส่กล้วย อ้อย ข้าว ดาบ ปลาส้ม ไข่ไก่ ลงไปด้วย ทั้งยังเอาเงินใส่ไว้ด้วยตรงชายผ้าที่เหลือไว้จากขอดเป็นปม

ส่วนการอาบน้ำเด็กนั้น เขาก็มีการอาบน้ำเช่นเดียวกับชาวไทใหญ่ แต่ไม่ได้กำหนดว่า **อาบเหลิน** คือ อาบเดือน เพราะอาจจะทำเมื่อเด็กคลอดได้ ๗วัน ๑๐วัน หรือเดือนหนึ่งก็ได้ อาบน้ำแล้วจึงจะเซ้ลูกอ่อนเอาลงล่างเรือนให้แหม่เซ้ได้เหยียบดิน แล้วกลับขึ้นเรือนจึงตั้งชื่อ เสร็จแล้วจึง **พุกไหมปั๋นขอน**(=ผูกด้ายให้ขวัญ) คือผูกมือทำขวัญเด็ก

น้ำที่อาบเขาก็ต้องใส่เงิน ทอง (รูปพรรณ) และเอายอดพ้า (เขาถือว่าต้นพ้าเป็นต้นไม้สิริมงคล) ให้มีดอก (สีม่วงอ่อนๆ กลีบบางๆคล้ายดอกพยับหมอก) กับใบอ่อนติดมาด้วย ใส่ลงไปในน้ำอาบพร้อมทั้ง **เข่า๋มิ้น** (=ขมิ้น) แล้วคนน้ำให้หมุนวน เอาด้ายที่ **พั่น** (=ฟั่น) ไว้สำหรับผูกข้อมือเด็ก แช่ไปในน้ำขมิ้นให้เหลือง อาบน้ำแล้วจึงเซ้ต๊างดังกล่าวข้างต้น แต่ไม่ได้กำหนดความต่างกันระหว่างเด็กหญิงกับเด็กชายอย่างพวกไทใหญ่ที่เมืองหนอง ถ้าเป็นหญิงจึงจะใส่เครื่องเงินเครื่องทอง เช่น แหวน สายสร้อย กำไลพร้อมดอกไม้หอมต่างๆ ลงในน้ำอาบ ถ้าเป็นเด็กชายจึงใส่หอกดาบแช่ลงไปในน้ำด้วย

ผู้ผูกข้อมือเด็กเป็นพวกหย่าเถ่า๋ (=ย่าเฒ่า) คือผู้สูงอายุซึ่งไม่ใช่ญาติผู้ใหญ่ก็ได้ แต่ต้องเป็นผู้หญิงโชคดีที่ลูกผัวยังมีชีวิตอยู่และได้รับเชิญมา เมื่อผูกข้อมือและ**ฮ้อปั๋น** คือให้ศีลให้พร โดยมากให้พรว่า **เห่อ-อ๋ฮู่เห่อ-อ๋จ่าง** คือให้รู้ให้สามารถ **เห่อ-อ๋นี๋เห่อ-อ๋ง้าม** คือให้ดีให้งามแล้วก็รับเลี้ยงอาหาร เมื่อจะกลับก็ได้รับแจกน้ำอ้อยคนละห่อ ปลาส้มคนละห่อกับเงินอีกจำนวนหนึ่ง มากน้อยแล้วแต่ฐานะเจ้าของบ้าน

ชาวคำตี่มีการอาบน้ำเด็กเหมือนกันแต่ไม่ได้ทำพิธีอะไร เพียงแต่อาบน้ำตามธรรมดา แล้วเอาออกนอกเรือนครู่หนึ่ง จากนั้นรีบเอากลับเข้าข้างใน ชาวคำตี่ในอัสสัมเรียกการอาบน้ำเด็กตอนคลอดออกมาแล้วนี้ว่า **ป๊างหน่ำ** อาบเสร็จก่อนสวมเสื้อผ้า หรือใช้ผ้าอ้อมห่อตัวเด็กก็ร่อนถามดังกล่าวแล้ว

การโกนผมไฟ คำผมไฟ เห็นจะเรียกกันเฉพาะแต่ในภาษาเรา ที่อื่นไม่มีคำเรียกผมเด็กต่างออกไป ทั้งที่เขาก็มีการโกนผมเด็ก ที่ในอัสสัมชาวคำตี่จะโกนเมื่อคลอดมาได้ ๗ วัน บางคนก็โกนเมื่อคลอด

ได้ ๒๐ วัน บางคนก็เดือนหนึ่ง (แต่ชาวพ่าเก่ต้องปีหนึ่งไปแล้วจึงจะโกน บางคนใช้ กิ๊มค่ม (=กรรไกร) ตัดเอาเลยก็มี) เมื่อโกนแล้ว ปู่ย้ากั้นเถา คือ ปู่ย่าคนเฒ่า ก็จะผูกมือลูกอ่อน แล้วเอาเงินผูกให้ไว้ที่มือเป็นการทำขวัญ ถ้าไม่มีปู่ย่า พ่อแม่ของเด็กจะให้เอง

การอยู่ไฟ เขาเรียกต่างกับเรา คือเขาเรียก **เขาไฟ่** (คำตี่) และ **เข้าไฟ้**=เข้าไฟ (ไทใหญ่) เขาว่าคู่กับ **ออกไฟ้** = ออกไฟ ซึ่งเรียกอย่างเดียวกันโดยมาก ที่แปลกไปกว่าคนอื่นก็คือภาษาพ่าเก่เรียกการอยู่ไฟว่า **ก๊ำโต้ง** การอยู่ไฟของคนแต่ละถิ่นเหล่านี้ออกจะเป็นเรื่องใหญ่ ซึ่งมีรายละเอียดต่างกันไป คือ

จำนวนวันอยู่ไฟ ชาวไทใหญ่และพ่าเก่จะอยู่ไฟ ๗ วัน แต่ชาวเมืองหนองอาจอยู่เลยไปถึง ๑๐ วัน หรือหนึ่งเดือน ส่วนชาวคำตี่จะต้องแล้วแต่ละค้าอ๊อนเป็นหญิงหรือชาย ที่ปูเตาในพม่า แม่ชาวคำตี่จะอยู่ไฟเพียง ๓ วันสำหรับ **ละค้ายิ้ง** (=เด็กผู้หญิง) แต่ถ้าเป็น **ละค้าจ๊าย** (=เด็กผู้ชาย) ต้องอยู่ไฟ ๕ วัน ส่วนชาวคำตี่ในอัสสัมอยู่ไฟ ๕ วันเท่ากันสำหรับลูกชาย แต่สำหรับลูกสาวจะอยู่เพิ่มเป็น ๔ วัน

ระหว่างอยู่ไฟ แม่ชาวคำตี่ที่เมืองขางที่เขาเรียก **เหม่เอ๊อ๊อน** (=แม่ลูกอ่อน) จะต้องนอน **อ๊อมไฟ่** (=ผิงไฟ) อยู่ข้างตี่ไฟ่ (=ที่ไฟ ซึ่งคือแม่เตาไฟที่ทำเป็นกระบะไม้สี่เหลี่ยมขนาดใหญ่อัดดินไว้แน่น สำหรับวางก้อนเส้าหรือเกี๋ยง (=เกี๋ยงเหล็กสามขาอย่างสวมตะเกียงลาน) ใส่พื้นไว้ใต้นั้นเมื่อเวลาวางหม้อหรือกระทะสำหรับหุงหาอาหาร) บางคนจะนอนบน **ตั้งพาก** (=แคร่ทำด้วยฟาก) ริมไฟ และจะอาบน้ำไม่ได้ตลอดเวลาอยู่ไฟ ระหว่างนี้จะมีคนมาหามาเยี่ยม **ก้นเถา** (=คนเฒ่า) ที่เรียก **ปู่ย้า** (=ปู่ย่า) ก็จะมาผูกมือลูกอ่อน (อย่างที่เรียก **พ้กไม้ปั่นค้อน** (= ผูกด้ายให้ขอน) ดังกล่าวแล้ว) แล้วให้ศีลให้พร ทั้งนี้ผิดกับที่ในอัสสัม ที่ **เหม่เอ๊อ๊อน** จะอยู่แต่ลำพังในห้องตลอดเวลา ๗ วัน ไม่ยอมไปไหน (คงจะไม่พบใครด้วยตลอด ๗ วัน) ถือว่าคนคลอดลูกไม่สะอาด **แอ๊งหน่ำ** (=แอ่งน้ำคือคนโท) ของบ้านก็จับต้องไม่ได้ เวลาจะกินน้ำต้องมีคนเทน้ำในแอ่งน้ำให้กินหรือมิฉะนั้นต้องตักน้ำใส่ภาชนะของตนต่างหากไม่เกี่ยวกับคนอื่น ทุกคนจะปฏิบัติเช่นเดียวกันนี้หรือไม่ไม่ทราบ ที่กล่าวมานั้นเป็นคำบอกเล่าของนางจ้อยซุ้นตะรีที่เล่าถึงการอยู่ไฟของตน ตลอดจนการคลอดลูกที่คลอดเองไม่ยอมให้ผู้ใดมาช่วย

ส่วนแม่ลูกอ่อนชาวไทใหญ่โดยเฉพาะที่เมืองนาย ต้องหาคนมานอนเป็นเพื่อนตลอด ๗ วัน ในระหว่างอยู่ไฟอาบน้ำได้ แต่ต้องเป็นน้ำอุ่นใส่เกลือ ใส่ผงไม้แปก (=ไม้สน) กับผงสะหมู่นัก (มีลักษณะเป็นเม็ดดำๆ เขาตำเป็นผงเวลาใช้) คงเป็นคำเดียวกับจ๊ะมุ่งนั่กในภาษาพ่าเก่ที่กล่าวว่าเป็นคำพม่า หมายว่ายี่หร่าดำ เขาว่ากันเมาในไฟ (เมา ในที่นี้คงหมายว่าเวียนหัว) แม่ลูกอ่อนต้องใช้ผ้าโพกหัวอยู่ตลอดเวลาเพื่อให้เหงื่อออก ในระหว่างนี้จะมีคนมา **เหล่** (เหล่=เที่ยว) เอาของมาให้เป็นการเยี่ยมเยียน เจ้าของบ้านจะต้องหาของมาเลี้ยง เรื่องนี้ไม่ทราบว่าได้ปฏิบัติกันทุกถิ่นหรือไม่ ทั้งนี้เพราะปรากฏว่าชาวหมอกใหม่ (อยู่ทางใต้ของเมืองนาย) ไม่มีการเยี่ยมเยียนกัน การเยี่ยมเช่นที่กล่าวข้างต้นนั้น แม้ที่เมืองนายเองจะปฏิบัติกันทุกครอบครัวหรือทุกครั้งที่คลอดลูกหรือไม่ไม่ทราบ

มีเรื่องน่าสังเกตอย่างหนึ่งคือ นางมย้าเต็งเล่าว่า ตรงมุมเรือนจะต้องสะหนามชนิดต่างๆไว้ มีหนาม **กิ่น** (ไม่ทราบต้นไม้อะไร) หนามหมากขอ (หนามพุทรา) เป็นต้น กับ **หวาน** (=ว่าน) ชนิดใดก็ได้มัดไว้กับเสาเรือน หรือเสียบไว้กลางๆเสา เขาว่าเพื่อกันผี **โก๋พื้อโก๋ผีพ้าย** (=กลัวผีกระสือ (ภาษาอ่ายตอน **พื้อ** คือผีปอบ) ผีพรายที่เขาหมายว่ายักษ์) จะมาทำอันตรายเด็ก ถ้าเป็นเด็กผู้ชายจึงต้องมี **แล้ว** (ดาบ) เหน็บไว้หัวนอน ที่จริงเมืองนายดูเหมือนจะมีลักษณะเป็นบ้านเป็นเมือง ผิดกับชาวคำตี่ที่อยู่ในชนบท แม้กระนั้นก็ยังมีความเชื่อดังกล่าวแล้ว

(อ่านต่อฉบับหน้า)

นอน ก็คือความเป็นเพื่อนคุย เพื่อนปรึกษาเพื่อนเที่ยว และถ้าเป็นเช่นนี้ได้จริงๆ สามีทั้งหลายผู้เจียมตัวมักน้อยอยู่แล้วก็ย่อมจะพอใจแน่นอน

ข้อสำคัญ ผู้หญิงไม่ยอมเป็นเพื่อนนี่น่ะซี่ หล่อนอยากจะเป็นแม่เสียท่าเดียว แม่ที่ไม่ตามใจลูกแต่ตามใจตัวเอง จะตามใจลูกก็ต่อเมื่อผลประโยชน์ไม่ขัดกับตัวเองเท่านั้น อย่างนี้ถ้าเป็นเพื่อนกันก็ต้องชกปากกันไปนานแล้ว แต่นี่เป็นเมีย เมียผู้ถือว่าเป็นเจ้าของผัวโดยชอบธรรม รวมทั้งเจ้า (ของ) หัวใจด้วยพร้อมเสร็จ เขาก็ไม่ผิดอะไรกับนักโทษซึ่งถูกจองจำปิดปากมัดมือมัดเท้าไว้แน่นจนกระดิกกระเดียไม่ได้ หรือ 'หือ' ไม่ขึ้นนั่นเอง

ใครในโลกเห็นผู้หญิงขู่ผู้ชายเสียงเขียวต่อหน้าธารกำนัล เอาแค่ขู่เท่านั้นแหละ ไม่ต้องถึงกับพ่นผรุสวาท เหมือน...เหมือนอะไรดี... เด็กรับใช้ในบ้าน ขึ้นไปขู่เขายังงั้นเข้าเขาอาจฉวยปืนมายิงคุณนายเสียก็ได้...เหมือนขู่หมูหมา (ขอโทษที่ไม่รู้จะเปรียบกับอะไรที่มันขู่กลับไม่ได้) แล้วจะอดสังเวชใจได้ไหม โดยเฉพาะถ้าผู้ชายคนนั้นเป็นประเภทอยู่ในโอวาททุกรูปแบบของแม่เจ้าประคุณอยู่แล้ว

โบราณท่านว่าสามีคือศรีสง่าของภริยา เมื่ออยู่ในบ้าน เขาอาจจะไม่มีศรีสง่าเลยสำหรับคุณผู้หญิง แต่ออกนอกบ้านแล้วผู้หญิงนั่นแหละควรจะต้องเสริมศรีสง่าให้เขาอย่างสุดความสามารถ ใครเล่าที่ได้ 'หน้า' เมื่อสามีมีศรีสง่าในสายตาของสังคม

♥

ของแสลง ในระหว่างอยู่ไฟ ผู้อยู่ไฟจะต้องถูกจำกัดอาหารหลายอย่าง ถือเป็นของแสลง ที่จริงคำแสลง เป็นคำภาษาเขมรหมายว่า ที่ให้โทษ ที่เป็นศัตรูกับโรค เมื่อใช้กับคำ **อาหาร** เป็น **อาหารแสลง** (อาฮาร์แซฺลง เขาอธิบายว่าคืออาหารที่เป็นศัตรูแก่โรค) ในภาษาไทใหญ่มีคำ **แขน** ที่หมายว่าห้าม และ **แขนต๊างกิ๊น** คือห้ามของกินเนื่องด้วยความเจ็บไข้ การคลอดลูกคงจะต้องถือเป็นเรื่องเจ็บไข้อย่างหนึ่ง จึงมีการห้ามของแสลงต่างๆ นานา ตั้งแต่เริ่มตั้งครรภ์แล้ว ที่ห้ามเพื่อไม่ให้เกิดพิษเกิดภัยแก่ลูกในท้องก็มี ห้ามเพราะเกรงจะคลอดลูกยากก็มี เช่นชาวคำตี่ในอัสสัมจะไม่กินเผ็ด กลัวจะร้อนถึงลูก ตาลูกจะเจ็บ ผมจะไม่ดก ส่วนชาวพ่าเก่ไม่กินเผือก กินมัน เกรงจะทำให้เด็กมีไขมาก ที่งดไม่กินเพื่อให้คลอดลูกง่ายก็คือคนไททุกถิ่นเหล่านี้จะไม่กิน **เข้าแก่ม** (เข่า[8]แข่ม[8] ในภาษาพ่าเก่)คือข้าวตัง กลัวรกจะติดหลัง ของเหนียวๆ เช่น น้ำผึ้ง ชาวคำตี่ในอัสสัมก็จะไม่กิน ชาวเมืองหนองจะไม่กินหัวปลี เพราะหัวปลีรูปร่างตูบ กินแล้วรกจะตูบไม่ขยายไปด้วย ถึงแม้จะคลอดแล้วก็ยังต้องอดอาหารบางอย่างไปอีกนาน เพราะถือว่าแสลงนัก ได้แก่ **หน่อ** (คือหน่อไม้) กับ **เฮ็บ** (เห็ด) หน่อไม้ต้องอด ๓ เดือน เห็ดต้องอด ๓ ปี จนกว่าลูกอายุ ๓ ขวบขึ้นไปแล้วจึงจะกินได้ แต่แรกก็สำคัญว่าถือกันแต่ชาวเมืองนาย ครั้นไปพักบ้านแม่เฒ่าชาวไตโหลงที่มิตจินา ลูกสาวแม่เฒ่าที่เป็นแม่แอ่น (แม่ลูกอ่อน) แม้ลูกจะอายุ ๒ ขวบแล้วก็ตาม วันหนึ่งเผลอกิน**เฮ็บปิ๊ก**(-เห็ดปลวก)เข้าไป จนจวนจะอิ่มจึงนึกขึ้นได้ว่า เขามีข้อห้าม **กิ๊นโหน่สามเลิ้นกิ๊นเฮ็บปิ๊กสามปี๊** (-กินหน่อไม้ ๓ เดือน กินเห็ดปลวก ๓ ปี เช่นเดียวกับชาวเมืองนาย แต่ชาวเมืองนายดูเหมือนจะอดเห็ดทุกชนิด) กินเข้าไปแล้ว แก้ไขอะไร

ปี 37 ฉบับ 27 30 ก.ย. 2527

บรรจบ พันธุเมธา

ภาษาสัมพันธ์

อันเนื่องด้วยวัฒนธรรม

ไม่ได้ แม่เฒ่าที่เป็นแม่ของแม่แอ่นนั้นจึงสั่งให้เอาข้าวมาหุ้มเห็ดนั้นเป็นก้อนจี่ไฟ แล้วเอาให้ลูกอ่อนกิน ถือว่าเป็นเคล็ดอย่างหนึ่งพอจะแก้กันไปได้ ทำให้ลูกอ่อนอยู่สบายไม่เจ็บไข้ได้ป่วย นอกจากนี้มะละกอก็กินไม่ได้ เพราะเป็นผลไม้มียาง

ด้วยเหตุนี้ ในระหว่างอยู่ไฟถึงแม้จะคลอดลูกแล้ว แต่ลูกยังกินนมอยู่ แม่ก็ยังต้องอดของแสลงต่าง ๆ แทบทุกถิ่น กิ๊นเข่าน้ายติ๋งเกือ (=กินข้าวเปล่ากับเกลือ) อย่างชาวพ่าเก่ แต่ชาวเมืองหนองทำให้มีรสขึ้นคือ เอาข้าวคลุกเกลือปั้นก้อนแล้วไปจี่ไฟ เรียก เข้าจี่ แต่ชาวเมืองนายกินเนื้อแห้งกับข้าว กับ งุ้นหางโว้หางกว๊าย (=โคนหางวัวหางควาย) ใส่เกลือเผา ชาวเมืองหนองนำงุ้นหางโว้หางกว๊ายนี้ไปต้มเป็นซุปกินกับเข้าจี่ บางทีก็กินแกงยอดหมากล้าง (=ยอดขนุน) ต้ม ถือเป็นยาประสะน้ำนมไปด้วยในตัว ชาวคำตี่เมืองขาง (มิตจินา) ในพม่ากินเขาหนำป๊ะ (=ข้าวต้ม) บางทีต้มกับนม (ถ้ามี) และถ้าเกิดเป็นไข้ระหว่างอยู่ไฟจึงจะกินยอดหมากล้างต้มเคี่ยวให้สุก ต้องงดอาหารเผ็ดกับอาหารที่เป็นผักชนิดมีเถามีเครือ บวบก็ที่เรียก พักปะน่าง น่าจะกินไม่ได้ เพราะชื่อของบวบที่เรียก ปะน่าง ชาวคำตี่ว่าที่เรียกชื่ออย่างนี้เพราะมันคืบคลานไปอย่างที่เขาเรียก น่าง แต่ปรากฏว่าแม่ลูกอ่อนชาวคำตี่ในอัสสัมจะต้องกิน ม่อน (=บอน) กับ พักปะน่าง (=บวบก) เมื่อรู้สึกว่าตัวยังไม่แห้ง อาหารที่เป็นผักดองดังที่เขาเรียก พักส่ม (=ผักส้ม) ก็กินไม่ได้ ที่น่าแปลกคือชาวคำตี่เมืองขางห้ามไม่ให้เอา สากเขาสากพัก (=ซากข้าวซากผัก) คือข้าวกับกับข้าวที่กินเหลือให้คนอื่นกิน

นอกจากอาหารก็ยังมีน้ำ ต้องกิน น่ำไหม้ (=น้ำร้อน) ต้องตั้งไฟให้ร้อนอยู่ตลอดเวลา ชาวคำตี่ในอัสสัมและชาวพ่าเก่จะต้องกิน หน่ำต๋มมะพิคล้อม (=น้ำต้มเม็ดพริกไทย ใส่พริกไทยต้มไปทั้งเม็ด) แทนกินน้ำร้อนเปล่าๆ

ไม่แต่อาหารแม้ฟืนที่ใช้ในการอยู่ไฟเขาก็ต้องกำหนด ที่เมืองหนองกำหนดให้ใช้ ไม่กุค (ไม่ทราบไม้อะไร ในพจนานุกรมบอกแต่ว่าเป็นไม้มีในรัฐชาน) กับ ไม่หลำ=ไม้ดำ (เขาว่าคือไผ่ชนิดหนึ่ง) และ ไม่หมากขี้หนู (คำ หมากขี้หนู ในพจนานุกรมภาษาไทใหญ่ของ ดร. คูชิงว่าคือแอปเปิล ในที่นี้เห็นจะไม่ใช่ เพราะจะไปหาที่ไหนได้ เท่าที่ผ่านมาไม่เคยเห็นต้นแอปเปิลสักต้น) การที่กำหนดให้ใช้ไม้เหล่านี้เพราะผู้บอกบอกว่าเป็นไม้ที่กลิ่นไอไม่เป็นอันตรายแก่ผู้อยู่ไฟ ส่วนชาวคำตี่ไม่จำกัด ไม้อะไรก็ได้ ชาวพ่าเก่ก็เช่นกัน จะเป็น ไม่ซ้าง (=ไม้ซางคือไม้ไผ่) หรือ ไม่จิ๊ง (=ไม้จริง) หรือ ไม่แก๊น (=ไม้แก่น) ก็ได้ ขออย่าให้แตกก็แล้วกัน

ถึงเวลาออกไฟ ชาวคำตี่ที่อาบน้ำไม่ได้ตลอดเวลาจะต้องอาบน้ำ

ปี 37 ฉบับ 28 7 ต.ค. 2527

บรรจบ พันธุเมธา

ภาษาสัมพันธ์

อันเนื่องด้วยวัฒนธรรม

(27)

คำร้องเล่น

คำร้องเล่นดังกล่าวแล้ว เขาแต่งเพื่อเจตนาบางอย่าง ทำให้จำได้ง่าย เป็นต้น แต่โดยมากคำร้องเล่นก็มักจะเพื่อความเพลิดเพลิน แต่เดิมคงจะเกี่ยวกับเด็กโดยเฉพาะ อย่าง **ค้ามเล้าลุ่กอ๊อน** (=เพลงกล่อมเด็ก) หรือ **ค้ามน้อนจ๊าน** (=เพลงนอนชาน) อันเป็นเพลงที่เด็กผู้ชายชาวพ่าเก่ร้องเล่นเวลามานอนเล่นที่นอกชาน หรือ **ค้ามสอนลุ่กอ๊อน** (=เพลงสอนเด็ก) อันเป็นเพลงที่มีชื่อผลไม้ต่างๆ เขาคงเจตนาจะสอนชื่อผลไม้ต่างๆ ของเขาให้เด็กจำไว้ แต่ต่อมากลายเป็นเพลงของผู้ใหญ่ไป เช่น **ค้ามเค้ค้าง** ที่ชาวพ่าเก่ร้องเป็นเพลงตลกๆ เมื่อพรรณนาเหตุการณ์หรือรูปลักษณะของบุคคล **ค้ามซ้อยย้อย** เพลงตำข้าวที่เดิมก็พรรณนาแต่ดินฟ้าอากาศ แต่ต่อมามาแต่งเป็นเพลงแก้กันระหว่างหญิงชาย ทำนองเดียวกับ **ค้ามเทิ้น** (=เพลงป่า) เพลงที่หนุ่มสาวพ่าเก่ร้องแก้กัน เวลาไปเที่ยวป่าเก็บผักเก็บดอกไม้เป็นต้น แต่ที่ยังถือเป็นเพลงร้องเล่นของเด็กก็ยังมีอีกมาก โดยเฉพาะเพลงที่ร้องเล่นเวลาเล่นชิงช้าบ้าง เล่นอีกาฟักไข่บ้าง

ค้ามหรือเพลงดังกล่าวนี้เขาจะแต่งให้มีลักษณะสัมผัสเป็นพิเศษเฉพาะเพลงหรืออย่างไรไม่ทราบ บางเพลงก็มีข้อความเป็นวรรคสั้นๆ วรรคละ ๔ คำ อย่าง **ค้ามสอนลุ่กอ๊อน** ที่ขึ้นต้นว่า "จี่จี่มะแห่งต่องแต่งม้ากเขอ เผอโบ่งมะโหม่งโจ๊งโผ่งมะหลาง..." และลงท้ายว่า "ไป๊ต๊างมะน่า ห่างจ้านั้งก๊าค้าสองขู่เอ๊ย" วรรคต้นๆ มีสัมผัสคำท้ายวรรคแรกสัมผัสกับคำต้นของวรรคต่อไป แต่สัมผัสกับคำที่สองของวรรคต่อไปก็มี ดังคำมะแห่ง กับ ต่องแต่ง มะน่า กับ ห่างจ้า (รายละเอียดเรื่องนี้มีในคำ 'ไท-ไทย' ที่ลงในสตรีสารระหว่าง ต.ค. ๒๕๑๘)

ที่น่าสังเกตก็คือบางบทใช้คำซ้ำกัน คือ คำท้ายของวรรคต้น เป็นคำเดียวกับคำต้นของวรรคต่อไป แต่ก็ไม่ได้ตายตัวเช่นนั้นเสมอไป ทั้งบางบทเป็นคำถามต่อๆ ไปก็มี ดังที่เราเคยร้องเล่นเป็นคำถามว่า เขาไหน ตอบว่าเขาหลวง แล้วถามต่อไปว่า หลวงไหน หลวงพรหม พรหมไหน พรหมสร ศรไหน ศรยิง ยิงไหน ยิงนก นกไหน นกเขา แล้ววนไปเป็น เขาไหน อีก ดังนี้ แต่จะเป็นคำถามหรือไม่เป็น ส่วนมากความหมายจะไม่ปะติดปะต่อกัน จนดูเหมือนว่าสุดแต่นึกคำอะไรออก ก็เอาคำนั้นใส่ลงไป คำบางคำแปลไม่ออกหรือบางทีก็แม้จะแปลออก แต่ก็มีหลายความหมายไม่ทราบว่าจะใช้ความหมายใด จึงจะเข้าความ เพราะความแวดล้อมก็ไม่ช่วยขยายความแต่อย่างใด เขาจึงว่าบทร้องเล่นเช่นนี้เขาไม่แปลกัน ถ้าจะแปลให้ได้ก็ต้องเดาเอา

ที่น่าแปลกอย่างหนึ่งคือทั้งภาษาพ่าเก่กับไทใหญ่ที่สิบ้อต่างก็มีเพลงร้องเวลาเล่นชิงช้า แม้เนื้อเพลงจะไม่เหมือนกัน แต่ก็มีลักษณะคล้ายกันที่มีสัมผัสซ้ำคำท้ายของวรรคต้นกับคำต้นของวรรคต่อมาเช่นเดียวกัน ของภาษาไทใหญ่เป็นการถามและการตอบคำถาม

บทร้องเล่นของชาวสิบ้อที่เรียก **กว๊ามขี่อุ๊งจ๊าเมื่อก่อน** (=เพลงขี่ชิงช้าในสมัยก่อน) มีดังนี้คือ ➜

*อุ๊ยอื้ออุ๊ย กว่าเฮ้ากว่าอาบน่ำ อ่ำกว่าเอ๊ โก๋แม่น้างเฮ้าม้าหล่า แม่น้างสูกว่าเหลอ-อ กว่าติ๊ด***ต๋อง ต๋อง** *สังเอ๊ ต๋องเบ๋ม***พ่า พ่า***สังเอ๊ พ่าแต๊บ* **สึก** *สึกสังเอ๊ สึกแหล่งหมูแหล่ง* **หมา หมา***สังเอ๊ หมาคบ***ไก่ ไก่** *สังเอ๊ ไก่ย่ะ***น้ำ น้ำ***สังเอ๊ น้ำก่องแก่ง มื่อถึงโขโหลง ก็หมาเห่า ป๋อถึงม่าน เก่า ก็ไก่ขัน เอ๊กกะแลนเอ้ก เอ๊กกะแลนเอ้ก*

เขาอธิบายความหมายว่า "ไปเราไปอาบน้ำ ไม่ไปหรอกนะ กลัวแม่นาง (=อาสะใภ้) เรามาละ แม่นางสูไปไหน ไปติ๊ดต๋อง (คำ ติ๊ด นี้น่าฉงน เพราะไม่มีในภาษาไทใหญ่แถบเมืองนาย คำที่มีความหมายว่า ติด เขาใช้ว่า **จั๊บ** (=จับ) แต่ที่เมืองไหยมีคำ **ติดกิ้นหงอมหยู่** หมายว่าอยู่กับที่ไม่ไปไหน ความหมายของ ติด ไม่น่าจะไปได้กับคำ **ต๋อง** ซึ่งควรจะหมายว่า **ตอง** (=ใบไม้ขนาดใหญ่) คำนี้จึงน่าจะเป็น **ปิ๊ด** ที่หมายว่า ปลิดหรือ เด็ด มากกว่า) ตอง อะไรนะ ตองบัง (=เบิ่ม =บัง ซ่อน) พ่า พ่าอะไรนะ พ่า (=พร้า) ตัดเชือก (คำ เชือก ควรออกเสียง เจิ๊ก แต่ชาวไทใหญ่ทางใต้ออกเสียง จ เป็น ส ซ และเสียง เออ ออกเสียงเป็น อึ เจิ๊ก จึงเป็น สึก) เชือกอะไรนะ เชือกผูกหมูผูกหมา หมาอะไรนะ หมากัดไก่ ไก่อะไรนะ ไก่เหยียบย่ำนา นาอะไรนะ นาลุ่มๆดอนๆ เมื่อถึงสะพานใหญ่หมาก็เห่า พอถึงหมู่บ้านตัวเอง ไก่ก็ขัน

แหล่ง=ผูกอย่างผูกสัตว์ เช่น วัว ควาย หมู หมา ดังในบทเพลง **ย่ะ**=เหยียบย่ำทำลาย **ก่องแก่ง**=ลุ่มๆดอนๆ คำ **พ่า** อาจหมายได้ทั้งฟ้าหรือพร้า ในที่นี้ต้องเป็น **พร้า** เพราะคำ **แต๊บ** ที่แปลว่า **ตัด** ยืนยันอยู่ **โข**=สะพาน **ม่าน**=หมู่บ้าน คำ **ก็** ที่ใช้เป็นส่วนของสันธาน เชื่อมประโยคหน้ากับหลังร่วมกับคำ **เมื่อ** หรือ **พอ** ของเรานั้นใช้ **เมื่อ...ก็** หรือ**พอ...ก็** ก็ได้ แต่ **ก็** ของเราไม่ได้อยู่ต้นประโยคอย่างของเขา เราจึงไม่ได้พูด **เมื่อถึงบ้านก็หมาเห่า** อย่างเช่นประโยคในบทร้องข้างต้น **เก่า** หมายว่าตัวเอง บางทีก็ใช้ **เจ้าเก่า** หรือ **โต๋เก่า**

เอ๊กกะแลนเอ้ก เป็นเสียงไก่ขัน ไม่ทราบว่าชาวสิบ๋อได้ยินเสียงไก่ขันเช่นเดียวกันนี้ หรือเป็นเพียงเสียงไก่ขันในบทร้องเล่น เรื่องเสียงสัตว์ร้องนี้ แต่ละถิ่นได้ยินไม่เหมือนกัน ทางเมืองไหย ธิดาเจ้าฟ้าเมืองไหยเคยบอกว่า คนที่นั่นได้ยินเสียงไก่ขันว่า **กิ๊กกะรี้ก** ส่วนชาวอ่ายตอนได้ยินหลายเสียง จะเป็นไก่คนละชนิดกันหรืออย่างไรไม่ทราบ ได้ยินว่า **กิ๊งกะรี้ก** ก็มี **กุ๊กกะโรโก้** ก็มี

หมายเหตุ ขอขอบคุณคุณอรุณรัตน์ วิเชียรเขียว วิทยาลัยครูเชียงใหม่ที่ให้ข้อมูลเรื่องตายทั้งกลม ที่ทางเหนือเรียกตายกลม ส่วนตายพราย หมายว่าแม่ตายหลังคลอดลูกแล้วภายใน ๓ เดือน หรือบางทีก็ตายทันทีเมื่อคลอดลูกแล้ว ฯลฯ นับเป็นเรื่องชวนสนใจเมื่อนำไปเทียบกับถิ่นอื่น

(อ่านต่อฉบับหน้า)

๒๔. "อ้อ มาแล้ว แม่นักประพันธ์เอก"
นายประพัฒน์เอ่ยทักเมื่อเห็นพิมพรรณ
"มีโทรศัพท์ถึงแกทั้งวันเลยทีเดียว แม่
หวาดรับมั่ง พ่อรับมั่ง จดเอาไว้ให้เป็น
ปึก อยู่ข้างโทรศัพท์แน่ะ"
"ขอบคุณค่ะ" พิมพรรณพูดแค่
นั้นแล้วก็เดินไปทางด้านหลังเข้าห้องของ
หล่อน พิมพรรณตั้งใจมาแล้วว่าจะยุติ
ความตื่นเต้นในใจของตัวเกี่ยวกับรางวั
อะไรนี่เสียที มันทำให้หล่อนนอนไม่
หลับและอาจจะรบกวนงานเขียน การใ
สมองคิดเนื้อเรื่องนิยายเรื่องใหม่ขอ
หล่อน พิมพรรณนึกถึงเด็กองอาจแล
แววตา หล่อนควรจะแวะไปเยี่ยมเยีย
พวกเขามากกว่า

พิมพรรณไม่ได้บอกใครแม้แ
สุมทุมว่าหล่อนลงชื่อรับอุปการะเด็
สองคนนั้นไว้แล้ว ออกค่าใช้จ่ายในก
เล่าเรียนกินอยู่ให้ทั้งหมด จำนวนเ
ไม่น้อยเลยแต่พิมพรรณคิดว่าหล่อน
รับภาระนี้ได้หลายปี รายได้ของพิมพร
มีแต่จะเพิ่มขึ้น อย่างน้อยก็ในช่วงห้า
หล่อนคิดว่ามันคงยังไม่ลดลงไปแน่
'ไฟ' ในตัวพิมพรรณยังไม่มอดไหม้

ปี 37 ฉบับ 29 14 ก.ค. 2527

บรรจบ พันธุเมธา

ภาษาสัมพันธ์

อันเนื่องด้วยวัฒนธรรม

(28)

เพลงร้องเล่น

เพื่อเทียบกับคำร้องเวลาเล่นชิงช้าของชาวไทใหญ่เมืองสี่ป้อที่กล่าวแล้ว จึงจะนำค้ามหมาหวิ่งจ๊าของชาวพ่าเก่ (ได้เคยนำลงในสตรีสารเรื่อง คำไท–ไทย ระหว่างเดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๙) มากล่าวไว้ด้วย จะได้สังเกตการใช้คำซ้ำกัน คือคำท้ายวรรคต้นเป็นคำเดียวกับคำต้นของวรรคต่อไป แต่บางทีก็ไม่ใช่คำต้น อาจเป็นคำที่ ๒, ๓ ก็มี ดังนี้

"หมาหวิ่งจ๊า หมาหวิ่งเจิก^{3} (บางคนร้องว่า จุก^{3}) เจิก^{3}ห้องไห่^{3} ไหม่^{3}เอ๊าต๊อง สองตี๊นสองมื๋อตี๋ไห่ หย่า^{3} หย่า^{3}เน๊นเจ๊ด เจ๊ดเน๊นเจ๊ง สามเหงโต๊กพ่ากน่ำ น่ำก๊ดค้อ ไหลต๊าก ไหลต๊ากก๋นซ้าบซ้าย ปู๊น้างอี๋หย่าน้างอ๊าม น้างอ๊าม เห่อ–อ^{3} ก๊นได้ น้างไอ๊ไห่^{3}ต๊อโผ โผ มื๋นจ้างก๊ะล้าตี๊นปี๋ง ต้องมื๋นอี๋ง สามเหง สามเหงหย่าปุ๊กอ่อย^{3} หย่า^{3}อ่อยุ^{3}หย่า^{3}ว้านเก๊า เก๊าเก๊ ย้อมมื๋ออ๊อนน้างแน้ง แน้งนี๋งขู่^{3} มะไผ แน้งนี๋งไพ้แต๊กหย่า^{3} แน้งนี๋งหม่อ^{3}หย่า^{3}แค้โล้งเม๊ง อุ่ม^{3}ปุ่ม^{3}แต๊ง อุ่ม^{3}ปุ่ม^{3}ปิ๊ก เค้อแต๊งเก่วก่าซ้อก ม้อกจ๊บโก่น^{3}อี๋ล้า อี๋ล้าไห่^{3}ต๊อ^{1}โผ หน่า^{3}ห่อง^{3} หน่า^{3}ห่อง^{3}อ๊อก^{1} เต๊าไก๊ เต๊าไก๊หนุ่ง ก๊าบโก่ย^{3} ก๊าบโก่ย^{3}หนุ่งเส่อ^{3}แพ้ น้างแพ้หนุ่งเส่อ^{3}อ่อม^{3} อ่อม^{3}ป๋อม^{3}ไต๊แต๊น้ำ ตี๊นหมาจ๊าปิ๊ดโล่ม หย่าโต่ม^{3}ไค้เฮ่ ขอนน้ำ หลานค๊าเอ๊ย"

จะเห็นได้ว่าความนี้ไม่สู้จะปะติดปะต่อกันนัก แต่ถ้าจะแปลก็พอแปลได้ว่า "ชิงช้า ชิงเชือก เชือกร้องไห้ รบเอาบ่วง สองตีนสองมือถางไร่ยา ยาเดือนเจ็ด เจ็ดเดือนอ้าย สามพันตกฟากน้ำ น้ำเย็นคอ (หรือน้ำกัดคอ) ไหลแยก (ไปคนละทาง) ไหลแยกไปทางชายหาดทราย ปู่นางอี๋ย่านางอ๊าม นางอ๊ามให้กินไข่ นางไอ๊ร้องไห้ต่อผัว ผัวเขาช้างแขกตีนบวมเป่ง ท้องเขาเป่งสามพัน สามพันย่าปลูกอ้อย ย่าอ้อยย่าหว่านดอกไม้ ดอกไม้น้อยลง มือเล็กนางแดง แดงดังช่อมะไฟ แดงดังไฟแตกแน่ะ แดงดังหม้อยา (กล้องยาสูบ) จีนลงเมือง ป้อมๆ แตงป้อมๆ พัก เครือแตงเกี่ยวแค่ศอก กระบอกติดก้นอี๋ล้า อี๋ล้าร้องไห้ต่อผัวทิศเหนือ ทิศเหนือออกตะไคร่ ตะไคร่นุ่งกาบกล้วย กาบกล้วยสวมเสื้อแพร นางแพร (บางคนว่า ก๊าแก๊คือ นกพิราบ) สวมเสื้ออ่อมป้อมๆ ใต้คันนา ตีนชิงช้าฟาดล้ม ย่าต้มไข่รับขวัญนะ หลานทองเอย"

เจิก^{3}=เชือก ห้องไห่^{3}=ร้องไห้ ไหม่=รบ อย่างเด็กรบแม่จะเอาสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ต๊อง=บ่วง ห่วง วง ตี๋ไห่=ถางไร่ ถางป่าทำไร่ หย่า^{3}=ยาสูบ ยารักษาโรค หรือหญ้า เน๊นเจ๊ด=เดือนเจ็ด เน๊นเจ๊ง=เดือนอ้าย เหง=พัน สามเหง=สามพัน ใช้บอกขนาดเฉพาะความนี้ โต๊ก=ตก พ่ากน่ำ=ฟากน้ำ

น้ำกั๊ดค้อ = น้ำเย็นคอ ต๊าก = แยก ไปทางตรงข้ามกัน กั่น[8] = ทาง ข้าง ทิศ ซ้าบซ้าย = สาบทราย คือ ชายหาดทราย น้างอี๊ น้างอ๊าม น้างไอ๊ =ลูกสาวคนที่ ๒,๓,๔ ปู๊ = ปู่ หรือตา หย่า = ย่า หรือ ยาย เห่อ-อ[8] = ให้ ได้ = ไข่ จ้าง = ช้าง (ไม่แน่นักว่าจะหมายอะไรได้อีก) ก๊ะล้า = แขก ปึ๊ง = บวมเบ่ง อึ๊ง = เบ่ง (โดยเฉพาะท้องเมื่อกินอิ่ม) ปุ๊ก = = ปลูก อ่อย[8] = อ้อย ว้าน = หว่าน เก๊า = ดอกไม้ จะหมายเฉพาะในที่นี้หรืออย่างไร ไม่ทราบแน่ แต่ไม่ใช่คำที่ใช้ตามธรรมดา คำที่หมายว่าดอกไม้ทั่วไปคือ ม้อก หรือ ม้อก หย่า[8] และคำ เก๊า กลับไปคล้ายคำ กาว (=ปกาว) ที่หมายว่าดอกไม้ในภาษามอญ เก๊ = น้อย ย้อม = น้อยลง มื้อ = มือ อ๊อน = เล็ก แน้ง =แดง ขู่[8] = ช่อ มะไผ = มะไฟ นึ้ง =ดั่ง ประหนึ่ง ไพ้ = ไฟ แต๊ก=แตก หย่า เป็นคำลงท้ายเพื่อเน้น หม่อ[8] หย่า[8] = ไม่ทราบว่าจะมีลักษณะเป็นกล้องอย่างไปป์หรือเป็นหม้ออย่างมอระกู่ อุ่มปุ่ม[8]=ป้อมๆ ปุ้มๆ แค้ =จีน เค้อ = เครือ แต๊ง = แตง ปัก หรือมะปั๊ก = พัก เก่ว = เกี่ยว ก่า= แค่ เท่า เหมือน ซ้อก = ศอก ม้อก อาจหมายได้ทั้ง กระบอก เมฆหมอก บอก หมายว่าดอกไม้ก็ได้ ถ้ามากับชื่อดอกไม้ จิ๊บ=ติด โก่น[8]=ก้น อี๊ล้า =ลูกสาวคนที่สองชื่อล้า หน่า[8]ห่อง[8] =ทิศเหนือ เต๊า[8]ไก๊ = ตะไคร่ หนุ่ง =นุ่ง สวม ก๊าบโก่ย[8] = กาบกล้วย เส่อ[8]แพ้=เสื่อแพร แต่ เส่อ[8]อ่อม ไม่ทราบว่าเป็นเสื่ออะไร อ่อม[8] ป้อม[8]=ป้อมๆ ไต๊ = ไต่ แต๊น้ำ =กันนา ป๊ด = ฟาด โล่ม = ล้ม โต่ม[8]=ต้ม เฮ่ = เร่ หรือแร่ ที่หมายว่ากั้น เฮ่ขอน = รับขวัญ และที่ย่าต้มไข่รับขวัญนั้นเป็นธรรมเนียมของเขาอย่างนั้น ในการทำพิธีเรียกขวัญของเขา เขาใช้ข้าวกับไข่ต้ม ถ้าไข่ติดข้าวย่อมแสดงว่า ขวัญกลับมาสู่ร่างแล้ว หลานคำ = หลานทอง เป็นคำเรียกแสดงความรักความเอ็นดูหลานอย่างที่เราเรียก หลานแก้ว

บทร้องเล่นนี้ออกจะยาว จนดูจะเกินปัญญาเด็กจะจำได้ แต่พวกเขาจำอะไรเก่ง จำข้อความยาวๆได้แม่นยำ เช่น เขาว่าปากเปล่า (อย่างที่เรียก โอ๊มโซ้บ) คำไหว้พระ คำถวายข้าวพระ ฯลฯ ที่ละตั้งหลายหน้ากระดาษฟุลสแก๊ป

อนึ่งคำร้องเล่นข้างต้นมีข้อน่าสังเกตอยู่อย่างหนึ่งคือ ทั้งๆที่เรื่องราวไปคนละทิศละทาง แม้กระนั้นก็ยังมีคำ ไห่[8]ต๊อโผ ถึง ๒ แห่ง คือ "น้างไอ๊ไห่[8]ต๊อโผ โผมื้นจ้างก๊ะล้าตึ๊นปึ๊ง=นางไอ๊ร้องไห้ต่อผัว" เขาอธิบายว่า ร้องไห้อยากได้ผัว ผัวเขาแขกตีนช้างบวมเบ่ง กับตอนท้ายว่า "อี๊ล้าไห่[8]ต๊อโผหน่า[8]ห่อง[8] = นางอี๊ (ลูกสาวคนที่สองที่ชื่อล้า) ร้องไห้อยากได้ผัวทิศเหนือ" ตอนแรกก็ไม่รู้สึกแปลกอะไรมากนัก จนกระทั่งได้ไปเห็นบทร้องเล่นของมอญที่เขานำมารวมไว้ในหนังสือ เกียะโกมจรายเลิยจ ป๊อตโมน (= ที่รวมเกียรติหนังสือมอญ) จึงอดสนเท่ห์ไม่ได้ที่มีอยู่บทหนึ่งเป็นบทร้องเล่นเรื่องอะไรไม่เห็นเกี่ยวกัน แต่ลงท้ายก็มาลงเรื่องเดียวกัน ดังนี้ คือ

เร เร โร โร อะปาเจี๊ยกโกฺร (=พ่อชักซอ) โกนเยี๋ยมเจียะเปี๊ยะโต (=ลูกร้องไห้กินพุทรา) เปี๊ยะโต เลเหอะคุะห์ (=พุทราก็ไม่สุก) เยี๋ยมเกตเกฺร๊าะหา (=ร้องไห้เอาผัวหรือ)

อะปา = พ่อ เจี๊ยก (เขียนชก) = ชัก โกฺร (เขียน โทฺรว์ หรือ โกฺรว์) = ซอ โกน = ลูก เยี๋ยม (เขียน ยำ) = ร้องไห้ เจียะ (เขียน จ) = กิน เปี๊ยะโต (เขียน พทว์) =พุทรา เล = (เขียน เลว์)=ก็ เหอะ = ไม่ คุะห์ (เขียน ฑุห) = สุก เกต =เอา เกฺร๊าะ (เขียน ตฺรุ หรือ กฺรุ) = ผู้ชาย หมายถึงผัวก็ได้ หา=หรือ

(อ่านต่อฉบับหน้า)

หมายเหตุ คำที่มีเลข 8 กำกับ เป็นเสียงเอกที่มีเสียงหยุดในคอ ซึ่งต่างกับเสียงเอกธรรมดา ทั้งที่เสียงทั้งสองตรงกับเสียงโทของไทย เช่น ห่อง[8] = ห้อง กับ หนุ่ง = นุ่ง

ปี 37 ฉบับ 30 21 ต.ค. 2527

บรรจบ พันธุเมธา

ภาษาสัมพันธ์

อันเนื่องด้วยวัฒนธรรม

(29)

การเล่นของเด็ก

การเล่นของเด็กไทถิ่นต่างๆ มีหลายอย่างที่เรียกชื่อตรงกัน เป็นการเล่นอย่างเดียวกัน แต่ก็มีหลายอย่างที่ต่างกันไป แม้เป็นการเล่นอย่างเดียวกันก็ตาม ชื่อการเล่นของเขาบางอย่างมีคำ **ต่อ** (ไทใหญ่) หรือ **ต๊อ** (พ่าเก่) นำหน้า บางอย่างก็ไม่มี ที่ไม่มีแสดงว่าเป็นการเล่นสนุกๆของแต่ละคน ไม่มีแพ้มีชนะ เช่น **แหว่นเจ๊ก** คือกระโดดเชือก **เล่นตุ๊ง** (ที่เชียงลม) คือเล่นหมากเก็บ แปลตามคำว่า เล่นโยน (ตุ๊ง=โยน) ส่วนที่เมืองกึ่งกับสี่ป้อ เรียก **หมากเก็บ**=หมากเก็บเช่นเดียวกับเรา และ **หมากข่าง** คือลูกข่าง (ข่าง น่าจะเป็นคำเดียวกับคำ ขว้างของเรา แต่ไม่มีความหมายนี้ในภาษาถิ่นเหล่านั้น) ส่วน **แผ่นต๊กหลัง** คือเล่นมอญซ่อนผ้า

ถ้าหากเป็นการเล่นอย่างมีแพ้มีชนะ มีได้มีเสีย เขามีคำ **ต่อ** หรือ **ต๊อ** นำหน้า เช่น **ต่อพ่าย**=เล่นไพ่ **ต่อหมากนิ้ม** (ท.ญ.) **ต๊อมะหลิม** (พ่าเก่)=เล่นสะบ้า **ต่อหมากแต่ว**=เล่นลูกเต๋าคือทอดเต๋าเพื่อเล่นอะไรสักอย่าง **ต่อหมากแก๋**หรือ**ต่อแก๋**=เล่นไม้หึ่ง **ต๊อม้าก** (พ่าเก่)=ต่อหมากคือเล่นฟุตบอล และ **ต่อไก่**=ชนไก่ การเล่นเหล่านี้ถ้าเป็นผู้ใหญ่เล่น อาจเล่นอย่างเล่นการพนัน ดังที่เขาเรียก **ต่อล้อง** ใครแพ้ก็ถือเป็น **ซุ้ม** (คำพม่าหมายว่า เสีย หาย แพ้) ถ้าชนะหรือได้คงจะถือเป็น **แป๊** (=ชนะ) หรือ **อ่อง** (=ชนะ คำพม่า) อย่างการต่อไก่เขาพนันเอาบ้านเอาเมืองกันก็ยังมี ดังที่ลูกชายนางสิบสองไปต่อไก่ที่เมืองพ้าย (=เมืองยักษ์) มีในคำร้องเล่นของเขา เช่นใน **ค้ามซ้อยย้อย** (=เพลงตำข้าว) ของชาวพ่าเก่บทหนึ่งกล่าวเท้าความเรื่องนี้ว่า "**ย้าไป๊ขึ้นต๊อไก๊แสต๋เม็งพ้าย...ไก๊ไน่จึ๊ซุ้มโต๊เอ๊ย**" หมายว่า อย่าไปขึ้นชนไก่เสียที่เมืองพ้าย...ไก่นี้จะแพ้ (ตัว) เอย

ถ้าเป็นการเล่นของเด็ก ก็เล่นกันสนุกๆ ใครถูกจับตัวได้เรียก **หิบเอ๋า** (หิบ คือ หนีบ) และถือเป็น **ซุ้ม** การเล่นที่มีคำ **ต่อ** หรือ **ต๊อ** นำหน้า โดยมากก็เป็นการเล่นไล่จับกันอย่างเล่นเอาเถิดบ้าง เล่นซ่อนหาบ้าง และชื่อการเล่นเช่นนี้แม้ของเราเองก็มักเป็นชื่อสัตว์นำหน้า แล้วแต่จะคุ้นเคยกับสัตว์ชนิดใด อย่างเช่นการเล่นลิงชิงหลัก เขาไม่ได้ใช้ **ลิง** อย่างเรา แต่ที่สี่ป้อใช้ **หมี** เรียก **ต่อหมีเอ๋าเสา** แต่คนถิ่นอื่นเช่นที่เมืองกึ่งกับเมืองนาย เรียก **ต่อแม่ม่นเอ๋าเสา** ส่วนที่เชียงลมเรียก **ต่อว่น** ว่น กับ **ม่น** เป็นคำเดียวกัน แต่เสียงต่างกันไปคนละถิ่น เขาหมายถึงตัวนาก แต่ดั้งเดิมเขาจะเล่นกันในน้ำก่อนหรืออย่างไร (เล่นลิงชิงหลักเขาเล่นในน้ำก็มี) จึงเรียกคนเล่นลิงชิงหลักว่า **แม่ม่น** หรือ **ว่น** ทั้งนี้เพราะ ม่น หรือ ว่น เป็นสัตว์น้ำตัวลื่นจับตัวได้ยาก ต่อมาเมื่อเล่นบนบก ก็เรียกอย่างเดียวกัน เมื่อเล่นในน้ำ ใครโผล่เหนือน้ำให้เขาจับได้ก่อนเปลี่ยนหลัก นับเป็นซุ้ม แต่ที่จริงก็น่าแปลกที่ชาวไทใหญ่เขาก็ไม่ได้อยู่ใกล้น้ำนัก

แม้แต่ตัว **ม่น** หรือ **ว่น** จะเคยเห็นกันหรือไม่ก็ไม่ทราบ เหตุใดจึงนำตัวม่นมาใช้เรียกการเล่นชนิดนี้ แม้เป็นการเล่นบนบกก็ยังมีคำ **แม่ม่น** นำหน้า ได้แก่ **ต่อแม่ม่นบ้ายติด** = ตัวนากหนีซ่อน ซึ่งคือการเล่นซ่อนหานั่นเอง (**บ้าย** = หนี **ติด**หรือ**เต็ด** = ซ่อน บางทีก็เรียก **บ้ายแม่บ แม่บ** ก็หมายว่าซ่อน) ที่เมืองนาย **ต่อแม่ม่น** เป็นการวิ่งไล่จับกันก็มี เวลาเล่นนับไปคนที่ ๑-๑๐ คนที่ ๑๐ เป็น **แม่ม่น** ที่ต้อง **ล้าตี้** คือ ไล่ตามจับคนอื่น ส่วนที่เล่นคล้ายมอญซ่อนผ้า แต่คนที่ยืนตรงกลางใช้ผ้าผูกตาเอาผ้าฟาดคนยืนรอบๆ วงนั้น มีชื่อ **แม่ม่น** เหมือนกัน เรียก **แม่ม่น ปึกต๋า** แต่ที่เชียงลมไม่ได้เรียก **ม่น** หรือ **ว่น** กลับเรียกเป็น **แม้ง** (= แมงหรือแมลง) คือ **ต่อแม้งต๋าลับ**= เล่นแมงหลับตา เวลาเล่นก็ต่างกันไปบ้าง คือใช้ผ้าผูกตาไล่จับกัน ไม่ได้ใช้ผ้าฟาดกัน

ที่เชียงลมยังมีการเล่นเสือข้ามห้วย เขาเรียก **ต่อแหวนคึ้บ** (= เล่นกระโดดคืบ) เขาอธิบายว่า **เอ๊าตีนตั้งเห...แหวนคึ้บ** คือ เอาตีนตั้งเสีย...กระโดดคืบ แต่การเล่นที่คล้ายเสือตกถังที่สิบ้อเรียกไก่-เสอ การเล่นตากระโดด เด็กที่เมืองกิ้งก็เล่นกันเรียก **ต่อเซ้-เฮ็ดต๋า ต่อเซ้** คงเป็นคำเดียวกับ **ต่อแจ๊** ซึ่งเป็นการเล่นชนิดหนึ่งมีการเขียนตาให้กระโดดด้วย

การเล่น **ต่อหมากขุม** เรียกตรงกันทุกถิ่น หมายว่า เล่นหมาก (ใส่) หลุม (ขุม-หลุม) เขาทำหลุมไว้ข้างละ ๓ หลุม และหัวท้ายอีกข้างละหลุม ผู้เล่นเอาลูกหินหรือเมล็ดผลไม้ใส่ตามจำนวนในหลุมทุกหลุม ใครเหลือหมากในมือมากก็ชนะ เขาอธิบายพร้อมทั้งเขียนแผนผังหลุมให้ดู แต่ไม่ได้เห็นหรือเล่นเอง ก็ไม่สู้เข้าใจนักว่า เขาเล่นอย่างไร

ถ้าเป็นการเล่นที่เราเคยคุ้นก็ไม่มีปัญหา พอเห็นก็รู้ได้ แม้จะเรียกชื่อต่างกันไปก็ตาม เช่น **แม้วล้าหนู** (=แมวไล่ตามหนู) ก็คือหมาไล่ห่านของเรา **งู้อึมหาง** (ที่สิบ้อ) กับ **อึ๊มโหอึ๊มหาง** (ที่เมืองกิ้ง) ก็คืองูกินหาง เด็กนักเรียนหญิงที่เมืองนายเล่นอย่างเดียวกับเรา คือเกาะเอวกันเป็นหาง คนอยู่หน้าตัวโตกว่าเพื่อนคงเป็นแม่งู แต่ไม่ยักมีพ่องู และเขาร้องว่ากระไรหรือไม่ก็ไม่ทันได้ฟัง แม้การเล่นบางอย่างที่ไม่เคยมีในบ้านเรา แต่ดูเข้าใจง่ายก็ไม่มีปัญหาเช่นกัน เช่นที่สิบ้อเล่น **น้ายกิ๋นแต๋ง** คือ ยายกินแตง เขาว่าให้คนเล่นนั่งเป็นแถว คนที่เป็น **น้าย** (=ยาย) จะมาตบหลังแต่ละคนที่สมมุติเป็น **แต๋ง** (= แตง) ว่าสุกหรือยัง และเมื่อชอบใจใคร (สมมุติว่าเป็นแตงสุก) ก็ฉุดออกไปจากแถว คนถูกฉุดไม่ยอมก็ต้องพยายามขืนตัวไว้

การเล่นที่มีคำร้องด้วย เห็นจะได้แก่การเล่นอึ๊งตะลุกของชาวไทใหญ่ การเล่นอึ๊งตะลุกหรือที่เรียก **ต่ออึ๊งตะลุก** นั้น ที่สิบ้อเล่นดังนี้คือ จะมีคนปิดตาอยู่กลางวงเป็น **อึ๊ง-ตะลุก** คนอยู่รอบๆวงจะร้องคำร้องเล่นถ้าทายถูกว่าเป็นใครร้อง คนนั้นต้องเป็นอึ๊งตะลุกแทน คำอึ๊งตะลุกไม่ทราบหมายว่าอะไร แม้ดูคำร้องแล้วก็ไม่เข้าใจ

กว๊ามลุ่กอ่อนเม่อก่อนต่ออึ๊งตะลุกกั๋น=เพลงเด็กเมื่อก่อนเล่นอุงตะลุกกัน ปัจจุบันจะยังเล่นกันอยู่หรือเลิกกันไปแล้วก็ไม่ทราบ คำร้องมีดังนี้

"อี๊ตี๊อ้อยต้อย น่ำอ่อยเก๊ง-ต๊อง เก๊งยุ่ก นุ่กคุ่ก ป๊าเป๊า คุคมั้น ปั่นนิ่ว ตี๊อวิด"

ความข้างต้นคงถอดได้เป็นคำๆ **น่ำอ่อย** = น้ำอ้อย น้ำอ้อยของเขาคือน้ำตาลคล้ายน้ำตาลโตนด แต่ทำจากอ้อย **เก๊งต๊อง** = เชียงทอง **ต๊อง** =ทอง คือทองเหลือง (เขาว่าคือ ตองก็มี เพราะใช้ตอง(=ใบไม้) มุงเรือน ถ้าเช่นนั้นควรออกเสียง ต๋อง) **ยุ่ก** หมายได้ว่า รูป(คำพม่า)หรือรบกวน ถ้ามากับ **ย่ะ** เป็น **ย่ะยุ่ก** = ทำลาย **นุ่ก** (คำพม่า) หมายว่า สกัด เอาออก **คุ่ก** หมายได้อย่างหนึ่งว่า ระลึกนึกได้ มักใช้ **คุ่กเจ๋อ-อไล่** และต่อไปเป็น **ไค่เจ๋อ-อทบ**=นึกได้ อยากพบ **ป๊า**=พา **เป๊า**=พ่อนคา **คุคมั้น**=ขุดมัน **ปั่น** = ปั่น **นิ่ว** อาจหมายว่านิ้ว หรือนุ่น **ตี๊อ** = แตะต้อง **วิด** = เกลาให้เกลี้ยงด้วยมีด

ดูคำแปลแล้ว ไม่ทราบจะแปลอย่างไรให้ได้ความ ที่พอจะแปลได้เห็นจะเป็น **น่ำอ้อยเชียงทอง** เท่านั้น นอกนั้นเห็นจะต้องถือเสียว่าเป็นคำร้องเล่นเมื่อก่อนเท่านั้น ไม่จำต้องแปล

(อ่านต่อฉบับหน้า)

ปี37 ฉบับ 31 28 ก.ค. 2537

บรรจบ พันธุเมธา

ภาษาสัมพันธ์

อันเนื่องด้วยวัฒนธรรม

ในภาษาพ่าเก่มีบทร้องเล่นที่มีคำ ก๊าง๋าได้ (-กางำไข่) อยู่ แต่ไม่ทราบว่าจะร้องเล่นอย่างบทร้องเล่นอื่นๆ หรือต้องร้องเวลาเล่นอีกาพั๊กไข่ ในภาษาไทใหญ่ไม่มีการร้อง และก็ไม่ได้เรียกอีกาพั๊กไข่ ที่เมืองนายเรียก ไก่แม่ง๋าไข่ (-แม่ไก่งำไข่คือกกไข่หรือพั๊กไข่) และที่เชียงลมกับเมืองกึ๋งเรียก ต่อไข่หนู๊ป๊ค แต่บทร้องในภาษาพ่าเก่จะร้องเวลาใดก็ตาม ก็มีที่น่าสังเกตอย่างหนึ่งคือ เป็นบทว่าด้วยชื่อนกและคำท้ายวรรคซ้ำกับคำต้น แต่ไม่ทุกวรรคไป เฉพาะวรรคแรกจนถึงวรรคที่ ๔ กับวรรคท้ายๆอีก ๒ วรรค วรรคต้นๆกับวรรคท้ายๆ มีคำเพียง ๓ คำ แต่ตอนกลางๆมีถึงวรรคละ ๕ คำ (ได้ลงไว้ในสตรีสารเรื่องคำไท–ไทยระหว่างตุลาคม ๒๕๑๙) ดังนี้คือ

"*จิ๊บจิ๊บก๊า ก๊าง๋าได้ ได้ง๋าฮั๋ง*
ฮั๋งโน่กจ๊อก อ๊อกโน่กไซ้ ก๊าบม้อก
ต๊อง พ้องพ้องก่านต๊องฮ้อง โน่กโถ
กิ๊นม้อกไม้ กิ๊นต่าย[8] *ให่***น้างสาว**
น้างสาว*ห้องไม้ไม้ น้างสาวอิ๊นสาว*
อ๊อน ป๊ายเม้อเฮิ้น พรู่จิ๊กจ๊อก"

คำข้างต้นพอแปลได้ดังนี้ "อีกา (ร้อง) จิ๊บๆ กาพั๊กไข่หรือกกไข่ ปกไข่ไว้ ไข่ปกรัง รังนกกระจอก นกไซออกมา กัดดอกไม้ป่า ก้านใบตองฮองสีเหลือง นกโถกินดอกหงอนไก่ กินใกล้ไร่หญิงสาว หญิงสาวร้องไล่ดังไมๆ นกใหญ่นกเล็กหนีกลับบ้าน (คือรัง) เสียงดังจิ๊กจ๊อก"

ตามธรรมดาอีกาเขาเรียกละก๊า แต่คงจะยาวเกินวรรคจึงเรียกแต่เพียง กา ที่จริงอีกาไม่น่าจะร้องจิ๊บๆ คำ **จิ๊บจิ๊บ** ในภาษาพ่าเก่เป็นเสียงร้องเจี๊ยบๆของลูกไก่ **ง๋า** หมายได้ทั้ง ปก ครอบ คลุม ครอบครอง เช่น ง๋าเม้ง=ครอบครองเมือง ส่วน **ง๋าไข่** หมายได้ทั้งกกไข่ พั๊กไข่ ปกไข่ ที่จริงถ้าดูจากการเล่นอีกาพั๊กไข่ ตัวอีกาต้องเอามือปกก้อนหินที่สมมุติว่าเป็นไข่ไว้ไม่ให้ใครยื่นมือมาแย่งไปได้ จึงน่าจะหมายว่าปกไข่ **ได้**=ไข่ **ฮั๋ง**=รัง **โน่กจ๊อก** =นกกระจอก **อ๊อก**=ออก **ก๊าบ**=กัดหรือคาบ ส่วน **ม้อก**=ดอก เรียกเต็มควรเป็น **ม้อกหย่า** นอกจากมีชื่อดอกไม้จึงใช้ **ม้อก** คำเดียว ดังนั้นคำ **ต๊อง** จึงน่าจะเป็นชื่อ แต่เขาอธิบายว่าคือป่า จะว่าแปลตามความหมายของพม่า ก็น่าจะแปลว่าภูเขา **พ้องพ้อง** ก็เช่นเดียวกัน เขาว่าหมายว่าสีเหลือง ทั้งๆที่ไม่มีคำที่หมายอย่างนี้ในภาษาที่เขาใช้ประจำวัน จึงเห็นจะต้องถือเป็นศัพท์วรรณคดีใช้เฉพาะแต่ในกาพย์กลอนเท่านั้น **ต๊องฮ้อง** ก็ว่าเป็นใบไม้ชนิดหนึ่งไม่ทราบว่าลักษณะเป็นอย่างไร แต่ **ฮ้อง** หมายว่า รอง ก็ได้ **โน่กโถ** เป็นนกชนิดหนึ่งกล่าวว่าคล้ายนกไซ **กิ๊น**-กิน **ม้อกไม้**-ดอกหงอนไก่ **ต่าย**[8]-ใกล้ **ให่**-ไร่ **น้างสาว** คำนี้ออกจะฟังแปลก คงจะใช้แต่ในกาพย์กลอนเท่านั้น เพราะที่เขาใช้พูดกันเขาใช้แต่ **น้างหยิง** หรือ **ป๊ะสาว** **ห้อง**=ร้อง **ไม้ไม้**=เสียงร้องไมๆ **น้างสาวอิ๊นสาวอ๊อน** เขาว่าแปลว่านกใหญ่นกเล็ก **อ๊อน** หมายได้ว่าเล็ก แต่ **อิ๊น** ไม่มีความหมาย แล้วเหตุใดทั้งหมดนี้จึงมาหมายว่า นก ก็ไม่ทราบ **ป๊าย**-หนี **เม้อ**-เมื่อ คือกลับบ้าน **เฮิ้น**-เรือน **พรู่จิ๊กจ๊อก** เป็นเสียงนกบิน คำ **พรู่** คงเป็นคำ

เลียนเสียงนกที่แตกฮือบินหนีไป เสียงนกบินปร๋อไปเช่นนี้ภาษาไทใหญ่ ใช้ว่า เปร๋า ทั้ง เปร๋า กับ พรู มีเสียง ร ควบกล้ำ แต่เสียง ร ไม่รัว ฟังคล้าย ล

นอกจากการร้องเล่นและการเล่นอย่างที่กล่าวมาแล้ว ก็ยังมีเรื่องการทายอะไรเอ่ย ที่เรียก กว๊าม ตะก้น เขาอธิบายคำ ตะ ว่าหมาย ว่า ทาย แต่ก็มีเสียงเดียวกับคำ ต้ะ ที่แปลว่า ท้า ภาษาพ่าเก่เรียก ค้าม ต้าก๊น และอธิบายว่า ต้า คือ ท้า ท้าทาย คนที่ทายถาม (ทายในภาษาของเราหมายได้ทั้งถามและตอบ โดยเฉพาะในเรื่องนี้ ทาย (เตี่ยย) ในภาษาเขมรหมายแต่เพียงบอกล่วงหน้าเหตุการณ์ที่ยังไม่ทันจะเกิด) จะ ตั๊ก (=ทัก) คือ ทายก่อน...แล้วลงท้ายว่า ว่าสัง (=ว่าอะไร) แทนที่จะถามก่อนว่า อะไรเอ่ย อย่างของเรา เช่นถามว่า กิ๊นก๋นน่อก ป๊อกกิ๋น เน้อ-อ หว่าสัง (ในภาษาพ่าเก่) หมายว่า กินข้างนอก ปอกข้างใน (ทิ้ง) ว่าอะไร คนทายตอบที่เขาใช้ว่า ล่าตก๊น คือ พูดตอบ ก็จะ ล่าตก๊น ว่า เต๊อ-อไก๊ (= ไตไก่คือก๊นไก่) ส่วนในภาษาไทใหญ่ ตสํ ว่า หมากอ๋ำส้มต๋ำเล็ก ว่าสัง หมายว่า ผลไม้ไม่เปรี้ยวตาเล็ก(คือตาหยี) ว่าอะไร ผู้ทายจะ ล่วตก๊น คือ ตอบว่า ก๋างวั๋น=กลางวัน คือ พระอาทิตย์

คำที่เขานำมาทายเล่น มักเป็นคำทายธรรมดาที่ใครๆก็รู้กัน พอทายออก ไม่เช่นนั้นก็เล่นไม่สนุก โดยเฉพาะในหมู่เด็กๆด้วยกัน ดังที่ครูผู้สอนภาษาไตใหญ่ในโรงเรียนมัธยมที่เมืองนาย นำมาทายนักเรียนพร้อมทั้งสอนไปด้วยนั้น นักเรียนทายถูกกันทั้งนั้น ดังเช่น

สี่ก้อหาม สามก้อวี๊ เล็กซึมผ่ายหน้า ว่าสัง = สี่คนหาม สามคนพัด มีเหล็กจี้ที่ข้างหน้าว่าอะไร ล่าตก๊น (=ตอบ) ว่า จ๊าง (=ช้าง) สี่ก้อหาม คือ ขาทั้งสี่ สามก้อวี๊ เรื่องนี้น่าสงสัยว่าสามคนพัดได้แก่อะไร น่าจะเป็นหูทั้งสองกับงวง จึงเป็นสาม แต่ครูจะบอกผิดหรืออย่างไรไม่ทราบบอกเป็นหูกับตา ส่วน เล็กซี = เหล็กจี้ได้แก่สว่านหรือเหล็กหมาด พอเข้าใจได้ว่าคือ งา

งูโหลงแอ่นเหนอพ่ะ ล้างตะแอ่นเหนอหลิน ว่าสัง=งูใหญ่วิ่งเหนือฟ้า แร้งวิ่งเหนือดิน คำตอบคือ หย่าจู่ (ที่ออกเสียงอย่างพม่า หมายว่า ตาชง คงเป็นแบบโบราณ) คำ แอ่น ของเขา เป็นคำเดียวกับ แล่น=วิ่งเช่นเดียวกับคำ เล่น ที่เขาออกเสียงเป็น เอ้น ได้ ล้างตะ=แร้ง

หมากมีก้าเง่า หมอกมีก้า ป๋าย ว่าสัง=ผลมีตรงโคน ดอกมีตรงปลาย ว่าอะไร เขาทายว่า คือ หมากเก๋ง=สับปะรด

เจ้าส่างอ่อนเจ๊ดป๋า ฮ้อตะร่าขึ้นเมิ่งผี ว่าสัง = เณรน้อยเจ็ดองค์เทศน์ขึ้นสวรรค์ คำตอบคือ หนูไฟ้ =พลุ ตะร่า=ธรรม ฮ้อ=เทศน์

เย่ป้อเย่เข้าตั๊ก เย่ก๊วก (หรือก๊อก) มือเย่ป๊าย ว่าสัง = ยิ่งตียิ่งเข้า (ใน) ตัก ยิ่งกวักมือยิ่งหนี คำตอบคือ ลุกเฮ้าลุกเป้น = ลูกเรากับลูกคนอื่น เย่...เย่=ยิ่ง...ยิ่ง ป้อ = ตี ป๊าย = หนี กว๊กหรือก๊อก = กวัก

กนสามก้อเค้นเค้นโหเส้นนึ่ง ว่าสัง = คนสามคนเคียน (เคียน =พัน คาด) ผ้าเคียนหัวผืนหนึ่ง คำตอบคือ เกง (= เกียง) ซึ่งเป็นเหล็กสามขา มีเหล็กวงรอบข้างบน ใช้วางบนแม่เตาไฟใส่ฟืนไว้ข้างใต้ วางหม้อหรือกระทะสำหรับหุงต้มไว้ข้างบน คล้ายเหล็กที่สวมบนตะเกียงลาน

ทางเมืองไทยมี กว๊ามตะก้น คล้ายๆกัน แต่บางตอนต่างกัน คำตอบจึงต่างไปดังนี้

เจ้าส่างอ่อนสามป๋า ฮ้อตะร่าเน้อ—อถ้ำ = เณรน้อย ๓ องค์ เทศน์ในถ้ำ คำตอบคือ ฮ่อก =เกราะที่ผูกคอวัวควาย

ส่วน **ค้ามต้าก๊น** ของภาษาพ่าเก่ ก็มีที่คล้ายกับของภาษาไทใหญ่ เช่น

ซี่ก้อหาม สามก้อวี๊ สองก้อหนั่งเตว๊เฮ็ดเจ่า = สี่คนหาม สามคนพัด สองคนนั่งเทวีทำเป็นเจ้า คำตอบคือ โง้ (= วัว) เขาอธิบายว่า สี่ก้อหาม คือ ขา สามก้อวี๊ คือ หู สองก้อหนั่งเตว๊เฮ็ดเจ่า คือ เขาทั้งสองของวัว สามก้อวี๊ ก็น่าสงสัย เพราะถ้าเพียงแต่หูก็ไม่น่าจะเป็นสาม และหูวัวก็ไม่น่าจะพัดได้ ไม่ใช่หูช้าง แต่เขาว่า เขาทายกันอย่างนี้มาตั้งช้านานแล้ว จึงเป็นอันไม่ต้องซักถึกต่อไป คำ หนั่ง ที่ตรงกับนั่งนั้นในความนี้น่าจะเป็น ดั่ง (= เหมือน) แต่ ดั่ง เขาออกเสียงนึ่ง ซึ่งไปตรงกับ ประหนึ่ง ของเรา

(อ่านต่อฉบับหน้า)

ปี37 ฉบับ32 4พ.ค.2537

บรรจบ พันธุเมธา

ภาษาสัมพันธ์

อันเนื่องด้วยวัฒนธรรม

(31)

คำทายอะไรเอ่ย

ส่วนที่เขาทายยากขึ้นไปอีกก็มีทั้งในภาษาไทใหญ่กับภาษาพ่าเก่ บางทีตีความกันไม่ออก บางทีตีความออก แต่ทายไม่ถูก ยิ่งเป็นคนนอกที่ไม่ได้ใช้ภาษาอย่างเขา ไม่มีความรู้เรื่องชีวิตความเป็นอยู่ของเขา บางทีเขาอธิบายแล้วก็ยังไม่เห็นจริง ดังที่กล่าวมาครั้งที่แล้ว

ก๊วามต๊ะกั๋นในภาษาไทใหญ่มีดังนี้

กว่าเถิ่นเป๋นเฒงน้ำ ป๊าเฮิ้นเป๋นหมกไม่ ว่าสัง = ไปป่าเป็นเถียงนา(=เรือนพักชั่วคราวในทุ่งนาสำหรับเฝ้าข้าว) พา (มา) เรือนเป็นกระบอกไม้ ว่าอะไร คำ เถิ่น ในภาษาไทใหญ่ที่เมืองนาย นางมย้าเต็งว่า หมายถึง ป่าบนเขา ส่วน**ป่า**จึงหมายถึงป่าตามที่ราบ ไฟไหม้ป่ากับไฟไหม้เถิ่นของชาวเมืองนายจึงเป็นคนละที่กัน จะหมายเช่นเดียวกันนี้ทั่วไปหรือไม่ไม่ทราบ **ป๊า**=พา **หมก** = กระบอก ภาษาพ่าเก่ คำตี้และอ่ายตอนออกเสียง **ม้อก** คำตอบคือ **จ้อง** (=ร่ม)

น่กแป๊ดอ่อนขาเหลว ล้งมาเต๊กกิ๋นน้ำตึ้งเขวป๊อแห้ง ว่าสัง =นกเป็ดตัวเล็กขาเดียว ลงมาตักกินน้ำลึกเขียวจนแห้ง ว่าอะไร **น่กแป๊ด**ไม่พบในพจนานุกรมของเขา มีแต่**น่กปั้ด** ซึ่งเป็นนกตัวเล็ก ชอบลงกินข้าวในนา **อ่อน**=เล็ก **เหลว** =เดียว **เต๊ก** = ตักน้ำอย่างตักจากบ่อ ไม่ใช่ตักจากหม้อหรือตักจากชาม ถ้าเช่นนั้นเขาจะใช้ **ค่ด** น่าจะตรงกับ **คด** ของเรา **ตึ้ง** หมายถึงน้ำนิ่งอย่างน้ำในบ่อในสระที่ลึกมากจนเขียว บางทีใช้ว่า **เขวเจ๊าเง้า** แสดงว่าลึกมากจนเป็นสีเขียวจัด **ป๊อ** = พอ เขาหมายว่า จนกระทั่ง คำตอบคือ **จ้อ** (=ช้อน)

สี่ติ่นแผน แสนขน กิ๋นล้านบึ๋ก ว่าสัง=สี่ตีนแขวน แสนขน กินล้านบึ๋ก ว่าอะไร คำ **แผน** เป็นคำเดียวกับ **แขน** ในถิ่นอื่นโดยเฉพาะภาษาพ่าเก่ ทำนองเดียวกับคำ ขวัญ บางถิ่น (คำตี้) ออกเสียง ผัน ส่วนพ่าเก่กับไทใหญ่ ออกเสียง ขอน เรื่องนี้ทำให้นึกถึงภาษาภาคใต้ของไทยที่บางคนบางถิ่นออกเสียง ขว ฅว เป็น ฝ ฟ ส่วนภาษาดังกล่าวข้างต้นเสียง ฝ ฟ ออกเสียงเป็น ผ พ การที่ ขวัญ เป็น ผัน แขวน เป็น แผน จะเนื่องมาทำนองนี้หรืออย่างไร คำตอบสำหรับความนี้ คือ **หมี่กินผึ้ง**

โหตั๋นมัด ป๊ดกิ๋นเย่อ สามโห้ยสามหลอยอ่ำอิ่ม ว่าสัง = หัวเท่ากับหมัด เกี่ยวกินหญ้าสามห้วยสามดอยไม่อิ่ม **โห** = หัว **ตั๋น**=มีค่าเท่ากับ **มัด** = หมัด **ป๊ด** หรือ ปาด อย่างปาดเข้า=เกี่ยวข้าว **เย่อ** หมายว่า หญ้า **โห้ย** = ห้วย **หลอย** =ดอย เขามักใช้คำทั้งสองนี้คู่กัน อย่างเช่นที่เมืองนายมีสมาคมไตเรียก **มุ่กจุ๊มไต๊โห้ยไต๊หลอย** คือ สมาคมไตห้วยไตดอย เขาว่าคำ **โห๊ย** หมายถึงพื้นที่ที่มีลักษณะเป็นก้นกระทะไม่ได้ **เป๊ง** (= เพียง) คือราบเสมอกัน และนางมย้าเต็ง (ภรรยาขุนโองข่อง ผู้ว่าราชการเมืองนาย) กล่าวว่า เมืองนายเป็นเมืองแคบ ภูเขาที่ล้อมอยู่เข้ามาชิดเมืองมาก เมืองมีเส้นผ่าศูนย์กลางเพียง ๔ ไมล์ คนไทจึงต้องไปอยู่ตามเชิงเขา ส่วนมากปลูกผักมาขาย มุ่กจุ๊มของเขาจึงต้องรวมคนไทพวกที่ไปอยู่ดอยเข้าไว้ด้วย แม้ว่าจะไม่ได้ขึ้นไปอยู่บนเขาอย่างชาวเขาก็ตาม คำตอบสำหรับความนี้คือ **ไม้ขีดไฟ**

อักขางโต๋นึ่งหมอล้ายเจิ๊งเอ๋าก๊อกโหม้นพั่ดหลินเม้ง ม้อหยู่

ป็อกป็อก = กิ้งก่าตัวหนึ่งรำดาบเป็น เอาหัวมันฟาดดินเมืองดังอยู่ติ๊ก ๆ อักขางหรืออากขางคือ กิ้งก่า กิ้งก่าในรัฐชานมีคอเป็นสีฟ้าก็มี เรียก อักขางโหเขว (= กิ้งก่าหัวเขียว) โต๋ = ตัว นึ่ง = หนึ่ง (ออกเสียงเช่นเดียวกันนี้หลายถิ่นด้วยกัน) หมอ = รู้ สามารถ ชำนิชำนาญ ล้ายเจิ๊ง = ลายเชิง เจิ๊งคือการรำอาวุธ อาวุธของเขาคือดาบ เอ๋า = เอา ก๊อกโห = กอกหัว น่าจะหมายว่ากะโหลกหัว พั่ด = ฟาด หลินเมิ้ง = ดินเมือง ม้อ = ส่งเสียงดัง ป็อกป็อก = เสียงที่ข้าพเจ้าได้ยินเป็นติ๊ก ๆ ตามเสียงของสิ่งนั้น ตามคำตอบ คือ ค่กม้อง ได้แก่ครกกระเดื่อง ซึ่งเขาไม่ได้ใช้ครก แต่เขาขุดดินเป็นหลุมลึกราว ๓–๔ นิ้ว กว้างไม่เกิน ๖ นิ้ว สำหรับใส่ข้าวเวลาตำ เสียงที่เขาเหยียบไม้ให้กระดกขึ้นลงให้สากที่ติดปลายไม้ตำลงไปในหลุมข้าว ได้ยินติ๊ก ๆ เช่นนั้น

ผ่ายไน่ก้อหมากผา ผ่ายโบ๊น ก้อหมากผา โว่งก๋างมั้นมี๊ป๋าค้ำ อ่อนโต๋นึ่ง = ผ่ายนี้ก็แผ่นหิน ผ่ายโน้นก้อแผ่นหิน หว่างกลางมันมีปลาทองเล็กตัวหนึ่ง ผ่าย=ฝ่าย ไน่ = นี้ หมากผา = แผ่นหิน หินก้อนแบน ๆ โบ๊น = โน้น โว่งก๋าง = หว่างกลาง มั้น = มัน มี๊ = มี ป๋า = ปลา ค้ำ = คำ (= ทอง) อ่อน = เล็ก โต๋ = ตัว นึ่ง = หนึ่ง คำตอบ คือ ลิ่น (= ลิ้น)

ค้ามต้ากิ๊นในภาษาพ่าเก่ มีดังนี้

ตึ๊นหม่าหยังขึ่น^{8}ผา ต๊าหม่าหยังขึ่น^{8}ไม่ ใส่^{8}หม่า^{8}หยังกิ๊นโก๊น = ตีนไม่มีขึ้นเขา ตาไม่มีขึ้นต้นไม้ ไส้ไม่มีกินคน ตึ๊น = ตีน หม่า=ไม่ หยัง = ยัง แปลว่ามี คำปฏิเสธก็ดี คำถามก็ดี หรือคำกริยาอนาคตก็ดี ในภาษาพ่าเก่จะเปลี่ยนจากเสียงเดิม โดยเฉพาะเสียงสามัญเป็นเสียงจัตวา ดังคำหม่ายังเป็น หม่าหยัง = ไม่มี เม้อ (กลับบ้าน) เป็น เหมอ เช่น เหม่อเหนอ ต๊ะเหมอ = เมื่อไรจะกลับบ้าน ขึ่น^{8}=ขึ้น ไม่=ไม้ ใส่^{8} =ไส้ กิ๊น= กิน โก๊น = คน คำตอบความแรกตีนไม่มีขึ้นเขา คืองู ตาไม่มีขึ้นต้นไม้ คือ ขอเก๊ว = ขอเกี่ยว และไส้ไม่มีกินคน คือ เฮิ้น (=เรือน)

เมิ้งตี่หนึ่งหม่าหยังพ่าหยังมึด เอ๊าโก่น^{8} ซุดซิ่ดป๊อเป๊นเฮิ้น =เมืองที่หนึ่งไม่มีพร้าไม่มีมีด เอาก้นถัดไปจนเป็นบ้าน เมิ้ง = เมือง ตี่=ที่ หนึ่ง=หนึ่ง หม่าหยัง=ไม่มี พ่า=พร้า มึ่ด=มีด เอ๊า=เอา โก่น^{8} =ก้น ซุดซิ่ด=ถัด (อย่างคนง่อย) ป๊อ=พอ หมายว่าจนกระทั่ง เฮิ้น= เรือน คำตอบคือ กุ๊งก่าว^{8}(=แมงมุม)

อ๊อมต๊ะล้อมก่ามะหลิม ซุ้นซ้านเต่อ-อ^{8}น้ำ = กลมๆเท่าลูกสะบ้า เดินพล่านใต้น้ำ อ๊อมต๊ะล้อม=กลมๆเล็กๆ ก่า=เท่า เท่ากับแค่ มะหลิม หรือ ม้ากมะหลิม = ลูกสะบ้า ซุ้นซ้าน = เดินพล่านกระวนกระวาย เต่อ-อ^{8}=ใต้ น่ำ= น้ำ คำตอบคือ ปู๊ (=ปู)

อ๊อมต๊ะล้อมก่าม้ากน่า ขันก่าม่าเจ่า^{3}ซิ้งซ้าวก๊อน = กลมๆเท่าลูกสมอ ค่าเท่ากับม้าเจ้าฟ้ายี่สิบตัว ม้ากน่า=ลูกสมอ ภาษาไทใหญ่เรียก หมากน่ะ (เสียงคล้ายคำ กาน้ำ ในภาษาจีน (แต้จิ๋ว) ภาษาจีนกลางเรียกก่านหล่าน (kan^{8} lan^{3})) เวลาเป็นผลสดรูปร่างเป็นอย่างไรไม่แลเห็น เห็นแต่เมื่อแห้งแล้วเป็นสีดำ นางมย้าเต็งที่เมืองนายว่า เขาใช้ใส่แกงฮังเลให้มีสีดำ ทั้งรสชาติคงจะเข้มขึ้น แต่รสของหมากน่ะเขาว่าไม่ไหวไม่ว่าจะสดหรือแห้ง ชาวไทใหญ่จึงมีคำคมว่า หลีต่อหลี ผักกี๊ต่อเน่อซ่า จ้าต่อจ้า หมากน่ะต่อเข้าเหย็น คือดีต่อดี ผักชีต่อลาบเนื้อ ชั่วต่อชั่วลูกสมอต่อข้าวเย็น ข้าวเย็นของเขาหมายถึงข้าวค้างคืน ซึ่งนอกจากจะเย็นแล้วยังอาจจะบูด ขัน=ค่า ราคา ก่า= เท่า เท่ากับ ม่า=ม้า เจ่า^{3}ซิ้ง=เจ้าฟ้า เจ้าเมือง ซิ้งเมิ้ง=อาณาจักร ซ้าว =ยี่สิบ ก๊อน= ม้าตัวดี ขุนไว้ดีมีแรงมาก แต่ก็ไม่เคยใช้เป็นลักษณนามว่า ตัว อย่างในความนี้ คำตอบคือ โห่ย^{3}ต๊า (=ลูกตา)

โหโต๊กถาง หางกั๋ง^{3}จ่อง^{3}= หัวตกหลุม หางกั้นร่ม โห=หัว โต๊ก =ตก ถาง=หลุมลึก หาง=หาง กั๋ง^{3} =กั้นอย่างกั้นร่ม กางร่ม จ่อง^{3}=ร่ม คำตอบคือ เพิ้ก (=เผือก) อธิบายว่า หัวอยู่ในดิน หางคือใบใหญ่เหมือนร่ม

โหโต๊กพ่าก หางล่ากนิ้น = หัวตกฟาก หางลากดิน พ่าก=ฟาก ล่าก = ลาก นิ้น = ดิน คำตอบคือ โฮ้กก๊ะไหล (=ขั้นบันได)

ข้อน่าสังเกตเรื่องคำทายในภาษาทั้งสองนี้คือ คำทายของเขาไม่ต้องคล้องจองกันก็ได้

(อ่านต่อฉบับหน้า)

ปีที่ 37 ฉบับ 33 11 พ.ค. 2527

บรรจบ พันธุเมธา

ภาษาสัมพันธ์

อันเนื่องด้วยวัฒนธรรม

ชม คำร้องเล่นทวนซ้ำ

ยังมีคำร้องเล่นที่เป็นคำถามว่า ทำไม แล้วก็มีคำตอบ แล้วก็ทวนคำตอบถามต่อไปใหม่ ในภาษาพ่าเก่ถือเป็น ค้ามซ้ำ (=ความซ้ำ คือ บทร้องซ้ำ) แต่เมื่อได้คำตอบสุดท้ายแล้วเป็นยุติ ภาษามอญก็มีเช่นเดียวกัน ทั้งนี้ต่างกับของเราที่เมื่อถึงคำตอบสุดท้ายแล้ว คำตอบรับจะไปตรงกับคำถามแรก แล้วก็จะวนถามไปอย่างนั้นไม่รู้จบ

ของไทยเรา มีดังนี้

ถาม ๑. ฝนเอ๋ย ทำไมจึงตก
ตอบ ฝนตก เพราะกบมันร้อง
ถาม ๒. กบเอ๋ย ทำไมจึงร้อง
ตอบ กบร้อง เพราะท้องมันปวด
ถาม ๓. ท้องเอ๋ย ทำไมจึงปวด
ตอบ ท้องปวด เพราะข้าวมันดิบ
ถาม ๔. ข้าวเอ๋ย ทำไมจึงดิบ
ตอบ ข้าวดิบ เพราะไฟมันดับ
ถาม ๕. ไฟเอ๋ย ทำไมจึงดับ
ตอบ ไฟดับ เพราะฝนมันตก

ถามวนไปใหม่ว่า ฝนเอ๋ย ทำไมจึงตก...

ของมอญ คล้ายๆกับของเรา แต่วิธีถามกับวิธีตอบต่างกันไป เขาให้ชื่อเรื่องว่า

ชุตะง็อกกอป็อก = ไม้งอกับนกยาง (ชุ = ไม้ ตะง็อก = งอ ป็อก = นกยาง)

ถาม ๑. ชุชุ มู้ป๊ะ เป๊ะห์ตะง็อก = ไม้ไม้ ทำไมเจ้างอ (มู = อะไร ป๊ะ = ทำ เป๊ะห์ = เจ้า แก เธอ)

ตอบ อัวเคี๊ยจ ป็อกคุน = ข้าพเจ้านกยางจับ (คุน=จับ เกาะ (ต้นไม้))

๒. ป็อก ป็อก มู้ป๊ะเป๊ะห์คุน = นกยาง นกยาง ทำไมเจ้าจับ

อัวเคี๊ยจ โจยก๊ะ = ข้าพเจ้าชะเง้อ โผล่ดูปลา (โจย = ชะเง้อ โผล่ดู ก๊ะ = ปลา)

๓. ก๊ะ ก๊ะ มู้ป๊ะ เป๊ะห์โมก = ปลา ปลา ทำไมเจ้าโผล่ (โมก = โผล่)

อัวเคี๊ยจ เปรียงลุย = ข้าพเจ้าควายลุย (เปรียง = ควาย ลุย = ลุย)

๔. เปรียง เปรียง มู้ป๊ะเป๊ะห์ลุย = ควาย ควาย ทำไมเจ้าลุย

อัวเคี๊ยจ เกี๊ยะเมียตั๊ก = ข้าพเจ้าคนเลี้ยงตี (เกี๊ยะเมีย = คนเลี้ยง ตั๊ก = ตี)

๕. เกี๊ยะเมีย เกี๊ยะเมีย มู้ป๊ะเป๊ะห์ตั๊ก = คนเลี้ยง คนเลี้ยง ทำไมเจ้าตี

อัวเคี๊ยจ เปียะเยอเปิ่ง = ข้าพเจ้าหิวข้าว (เปียะเยอ = หิว เปิ่ง = ข้าว)

๖. เปิ่ง เปิ่ง มู้ป๊ะเป๊ะห์เหอะกะนอม = ข้าว ข้าว ทำไมเจ้าไม่เดือด (กะนอม = เดือด)

อัวเคี๊ยจ ปะโม้ดเหอะเก้อ = ข้าพเจ้าไฟไม่ลุก (ปะโม้ด = ไฟ เหอะ = ไม่ เก้อ = ลุกอย่างไฟ)

๗. ปะโม้ด ปะโม้ด มู้ป๊ะเป๊ะห์เหอะเก้อ = ไฟ ไฟ ทำไมเจ้าไม่ลุก

อัวเคี๊ยจ โอ๊ะห์เกเคี๊ยก = ข้าพเจ้าพื้นเปียก (เกเคี๊ยก = เปียก พูดเป็น เคี๊ยก โดยมาก)

๘. โอ๊ะ โอ๊ะห์ มู้ป๊ะเป๊ะห์ เกเคี๊ยก = พื้นพื้น ทำไมเจ้าเปียก ➤➤

อัวเคี็ยจ ปรั่วกู้-ข้าพเจ้าฝนตก (ปรั่ว-ฝน ปรวกู้-ตกอย่างฝน)

๘. ปรั่ว ปรั่ว มูปี๊ะเป๊ะห์กู้ -ฝน ฝน ทำไมเจ้าตก

อัวเคี็ยจ เงี่ยโกก - ข้าพเจ้ากบเรียก (เงี่ย-กบ โกก-เรียก)

๑๐. เงี่ย เงี่ย มูปี๊ะเป๊ะห์โกก -กบ กบ ทำไมเจ้าเรียก

อัวเคี็ยจ ทางด๊ายจ-ข้าพเจ้าหิวน้ำ (ทาง-หิวน้ำ ด๊ายจ-น้ำ)

ตอนลงท้ายของเขาไม่เป็นระเบียบดังข้างต้น คือ โกนเงี่ยทะป่ายจ-ลูกกบแยก โดยปริยายหมายว่านอกคอก

ด๊ายจ ปะลางซัว-น้ำที่แอ่งต้นไทร เซิงเหอะพัวหา-ดื่มไม่อิ่มหรือ (ปะลาง-หลุม บ่อ แอ่ง ซัว-ต้นไทร เซิง-ดื่ม พัว-อิ่ม หา-หรือ) (จากหนังสือ เกียะโกมจะรายเลิยจ บ็อดโม่น)

ของพ่าเก่ มีวิธีถามและตอบต่างไปอีก คือ

ถาม ๑. อี่ซ้อง ล้ายสังโห่ย[๕]ต๊า เม้อ-อม้อค-อี่ซ้อง (ปลาชนิดหนึ่ง) ทำไมลูกตาเจ้าบอด (ล้ายสัง-ทำไม โห่ย[๕]-ห่วย-ลูก ต๊า-ตา เม้อ-อ -เธอ เจ้า แก คู่กับ เก๊า ม้อค-บอด)

ตอบ ต๊อน้ำคุ้น-เพราะน้ำขุ่น (ต๊อ-เพราะ น้ำ-น้ำ คุ้น-ขุ่น)

ถาม ๒. น้ำ ล้ายสังเม้อ-อคุ้น -น้ำ ทำไมเจ้าขุ่น

ตอบ ต๊อล้าปั๊ง-เพราะตลิ่งพัง (ล้า-ตลิ่ง ปั๊ง-พัง)

ถาม ๓. ล้า ล้ายสังเม้อ-อก้าน -ตลิ่ง ทำไมเจ้าพัง (ก้าน-พัง เช่นเดียวกับ ปั๊ง ที่จริงในที่นี้น่าจะเป็นปั๊ง เป็นการทวนคำ ปั๊ง ข้างต้น)

ตอบ ต๊อหมูโม่น-เพราะหมูมุด (โม่น-มุด อย่างมุดเข้าในดิน มุดในรูดิน)

ถาม ๔. หมู ล้ายสังเม้อ-อโม่น -หมู ทำไมเจ้ามุด

ตอบ มะจิ๊งคิ้งโต๊กหลังเก๊า เพราะลูกจิ๊งคิ้งตกหลังข้า (มะจิ๊งคิ้ง-ผลไม้ชนิดหนึ่ง เม็ดปิ้งไฟกินได้ โต๊ก-ตก เก๊า-ข้า กู)

ถาม ๕. มะจิ๊งคิ้ง ล้ายสังเม้อ-อโต๊กหลังหมู-ลูกจิ๊งคิ้ง ทำไมเจ้าตกหลังหมู

ตอบ ต๊อล่ะลิ้งเค้าไม้-เพราะลิงเขย่าไม้ (ล่ะลิ้ง-ลิง มีชื่อสัตว์หลายชื่อในภาษาพ่าเก่ที่มี ล่ะ นำหน้าคือ ล่ะก๊า (อีกา) ล่ะก่าง-ค่าง ล่ะต้าก (ทาก) ล่ะปิ๊ง-ปลิง เค้า-เขย่า)

ถาม ๖. ล่ะลิ้ง ล้ายสังเม้อ-อเค้าไม้-ลิง ทำไมเจ้าเขย่าไม้

ตอบ ต๊อโม่คโส้ม[๕]ก๊าบโห่ย[๕]ห๋าเก๊า-เพราะมดส้ม (-มดแดง) กัดลูกอัณฑะข้า

ส่วนในภาษาไทใหญ่เล่าเป็นนิทาน ถ้าถามแบบถาม 'ทำไม' และตอบว่า 'เพราะว่า' ดังข้างต้นก็จะจัดได้ดังนี้ ดังเช่นเรื่อง แม้งจั๊กจ่ามีซบอ้ำซ่างซ่าง-จั๊กจั่นมีปากไม่รู้จักคิด จึงเป็นเหตุให้ แม้งจั๊กจ่าไม่มีไส้

ถาม แม้งจั๊กจ่า ทำไมไม่มีไส้

ตอบ เพราะว่าให้ ป๋าอึ่ฮก (-ลูกกบ)

ป๋าอึ่ฮก ทำไมจึงได้ไส้แม้งจั๊กจ่าไป

เพราะถูกช้างเหยียบจนไส้แตก

ช้าง ทำไมจึงเหยียบป๋าอึ่ฮก

เพราะ เม็คงา กระเด็นเข้าตาเต็มทั้งสองตาต้องรีบวิ่งไปล้างที่หนองน้ำ จึงเหยียบป๋าอึ่ฮก

เม็คงา ทำไมจึงเข้าตาช้าง

เพราะ หมากปั๊กหม่น (-ลูกฟักเขียว) หล่นลงมาโดนต้นงา เม็ดงาจึงกระจาย กระเด็นไป

หมากปั๊กหม่น ทำไมจึงตกมาถูกต้นงา

เพราะ ฟาน วิ่งมาเกี่ยวเถาต้นหมากปั๊กหม่นไว้

ฟาน ทำไมจึงวิ่งไปเกี่ยวเถาหมากปั๊กหม่น

เพราะ หมากปิ๊น (-ลูกมะตูม) หล่นมาถูกฟาน ฟานตกใจ

หมากปิ๊น ทำไมจึงหล่นลงมาถูกฟาน

เพราะหลุดมือหล่นลงมาจากมือ ลิง

ลิง ทำไมจึงปล่อยหมากปิ๊นให้หลุดมือ

เพราะตกใจเสียงแว้ง-แว้งของแม้งจั๊กจ่า เป็นอันแม้งจั๊กจ่าเป็นตัวการจึงต้องชดใช้ไส้ของตนให้ป๋าอึ่ฮก ทั้งๆที่ผู้ทำให้ป๋าอึ่ฮกไส้แตกคือช้าง หาใช่แม้งจั๊กจ่าไม่

(อ่านต่อฉบับหน้า)

ไร 37 ฉบับ 35 ธ.ค. พ.ศ. 2527

บรรจบ พันธุเมธา

ภาษาสัมพันธ์

อันเนื่องด้วยวัฒนธรรม

(33)

ศรีงาม

ส่วนนักเรียนในชั้นที่โตขึ้นพออ่านออกเขียนได้แล้ว ครูก็หาเรื่องที่คิดว่านักเรียนน่าจะสนใจมาสอน นอกจาก **กว๊ามต้ากั๋น** ที่กล่าวแล้ว ก็ยังมีคำคมที่ควรท่องจำ เขาเรียก **กว๊ามไต๊ตี๋มั่ดตี๊ต๊อง** (=ความไตที่ท่องที่จำ) เมื่อครั้งยังไม่มีหนังสือแบบเรียนที่เรียก **ปั๊บเฮ้นลิ่กไต๊เหม่อ–อ** (=หนังสือเรียนตัวหนังสือไตใหม่) ครูต้องหามาสอนเอง เท่าที่จะเห็นว่าอ่านง่ายเขียนง่าย นักเรียนพอฟังเข้าใจและได้ประโยชน์ จะได้จดจำยึดถือไว้ปฏิบัติ เช่น

ไก่เจ๊วฮู่หยู่จ๊อง (=ใคร่รู้เร็วอยู่โรงเรียนหรือวัด **เจ๊ว** = น่าจะเทียบได้กับ ฉิว เขาใช้ไว้หน้าคำกริยา **จ๊อง** เขาหมายได้ทั้งโรงเรียนและวัด) ไก่เจ๊วต๊องไก้ว่า (=ใคร่จดจำได้เร็ว ขยันว่า **ต๊อง** = จดจำ ไก้ = ขยัน ว่า = ว่า พูดหรือบอก) **ไก่เป๋นข้าน้อนวั้น** (=ใคร่เป็นข้านอนกลางวัน)...

ไก่มี๊ล่าบเฮ็ดก๋าน (=ใคร่มีลาภ ทำงาน **ก๋าน** = การ การงาน) **ไก่เจ๊วผานล้องพ่าย** (=ใคร่จน (อยากจน) เล่นไพ่ **ผาน** = จน ล้อง=พนัน เป็นคำภาษาพม่า ถ้าใช้คำไตควรใช้ **ต่อพ่าย**) **ไก่เจ๋อ–อกุย๊ามกิ๋นเล่า** (=ใคร่ใจหยาบใจร้าย กินเหล้า) **ไก่มี๊เข้าเฮ็ดน้า** (=ใคร่มีข้าว ทำนา)...

ครูชั้น ๔ ใช้คำ **ไก้** นำประโยคแทน **ไก่** ความหมายจึงต่างไปคือ **ไก่** = ใคร่ หมายว่า อยาก ส่วน **ไก้** หมายว่า ขยัน ทำบ่อยๆ พยายามทำหมั่น เช่น

ไก้น้อนวั้นโหไข้ (=หมั่นนอนกลางวัน ปวดหัว) **ไก้แหล่ไล่งิ้นเจ๊** (=หมั่นเดินเที่ยวได้ยินตลอด **แหล่** = เที่ยว **ไล่งิ้น** = ได้ยิน **เจ๊** = ถี่ถ้วน โดยตลอด มักใช้ **เจ๊จอด** หรือ **เจ๊ๆจอดๆ**) ความนี้ใช้คำ **ไก่** ก็ได้ ดังใช้ **ไก่หันเจ๊ล้าวแหล่** (=ใคร่เห็นถี่ถ้วนโดยตลอด ท่องเที่ยวไป **ล้าว** หมายว่า ท่องเที่ยว มักใช้คู่กับ **แหล่** เป็น **แหล่ล้าว** หรือ **ล้าวแหล่** บางทีใช้ **แหล่ม่านล้าวเมิ้ง** = ท่องเที่ยวไปตามที่ต่างๆ)

คำคมดังกล่าวนี้โดยมากมักจะคล้องจองกัน ทั้งที่ข้อความไม่ได้เกี่ยวเนื่องกันก็มี ชอบใจตอนใดจะตัดเอาตอนนั้นท่องจำไว้เป็นตอนๆก็ได้ เช่น **ไก้ล่าตเพ้ออ่ำฮู่** =หมั่นพูดเร็วไม่รู้ (**เพ้อ** = เร็ว **ล่าต**= พูด) **ไก้อ๋มปู้ซบหนา**=หมั่นกินหมาก ปากหนา (**ปู้** = พลู เขาพูดกันว่า กินพลูไม่ใช่กินหมากอย่างของเรา **กิ๋นหมาก** ของเขา หมายว่า กินผลไม้

ซบ - ปาก) ไก้ลั่บพ่าพั้นหลี - (หมั้นลับพร้า พันดี พ่า = พร้า พั้น = พัน ฆ่าพัน)

นอกจากนี้ก็ยังมีคำที่น่าจะเรียก คำติดปาก คือใช้พูดกันเสมอจนติดปาก เมื่อจะเปรียบเทียบ หรือเมื่อจะอ้าง มักอ้างคำดังกล่าวนี้ ทั้งที่บางคำก็ไม่ได้เป็นคำสั่งสอนแต่อย่างใด คำที่คล้ายกับของเรา เช่น

ก้อฮั่กตั้นผืนหนัง ก้อจังตั้นผืนสาค คือ คนรักเท่ากับผืนหนัง คนชังเท่ากับผืนเสื่อ (ก้อ = คน เช่น ก้อฮู่ก้อหัน(=คนรู้คนเห็น)คือพยาน ก้อเฮ็ดก้อส้าง= คนทำงาน โดยมากมักใช้เป็นลักษณนามหมายว่า คน เช่น กึนสองก้อ = คนสองคน ก้อหมายว่าเพื่อนก็ได้เช่น เฮ็ดก้อ=เป็นเพื่อน เรียก ก้อเซ่ หรือ ก้อแซ่ ก็ได้ ไต๊ก้อ ก็หมายว่าเพื่อนได้ ตั้น หรือต่าน หมายว่า เท่ากับ หรือมีค่า สาค=เสื่อ) เราใช้ คนรักเท่าผืนหนัง คนชังเท่าผืนเสื่อ

ฮั่กหมาหมาเล้หน้า ฮั่กข้าข้าหลูหลาย หมายว่า รักหมาหมาเลียหน้า รักข้าข้าดูถูก (เล้ = เลีย หลูหลาย = ดูดาย เขาหมายว่าดูถูก) เราใช้ต่างไปบ้าง คือเล่นกับหมา หมาเลียปาก เล่นกับสาก สากต่อยหัว

ที่เขาพูดต่างไปแต่ก็พอเข้าใจได้โดยไม่ต้องอธิบายก็มี เช่น

หยู่ไก๋หอมห้อ หยู่จ๋ำหม้อกั้นต๋าย คือ อยู่ไกลหอมหวน อยู่ใกล้เบื่อกันตาย (ไก๋ = ไกล จ๋ำ = ใกล้ เก้อ—อ ก็หมายว่าใกล้ บางทีใช้คู่กันเป็น เก้อ—อๆจ๋ำๆ หมื้อ หรือ เหม่อ = เบื่อ)

ลื้อฮ่มหย่าฮักเผอ เสออ๋ำคบงู้ตอด หมายว่า พัก (ใต้) ร่มไม้ อย่าหักใบไม้ เสือไม่กัด งู (ก็) กัด (ลื้อ = พัก ฮ่ม = ร่ม ฮัก = หัก เผอ = ใบไม้ บางทีก็ใช้ เผอไม่เผอตอก = ใบไม้ใบหญ้า คบ = ขบ หมายว่า กัด แต่ถ้าเป็นงูกัด ใช้ว่า ตอด) พอจะเข้าใจความหมายได้ว่าอย่าอกตัญญู ทำลายผู้มีคุณ ไม่เช่นนั้นอาจเป็นอันตรายได้ บางแห่งใช้ ปิ้ง (=พึ่ง) ฮ่ม แทน ลื้อฮ่ม ก็มี

เฮ้นหลีแขกสั่งเข้า กึนหลีล่าบสั่งเข้า หมายว่า บ้านดีแขกจักเข้า คนดีลาภจักเข้า (สั่ง คือ จั่ง ทางชานใต้แถบเมืองนาย มักออกเสียง จ เป็น ส หรือ ซ มีความหมายคล้าย จึง หรือ จัก)

ในหนังสือแบบเรียนภาษาไทใหญ่สำหรับ จั้นสอง (=ชั้นสอง) คือชั้นประถมสอง มีคำคมเหล่านี้ที่เขาเรียก กว๊ามกั๊บถูก กว๊ามกั๊บ คือคำกลอน คำสัมผัสกัน ถูก = ถูก หมายว่า เหมาะเจาะ สมควร ที่ง่ายๆ พอฟังก็นึกออกว่า หมายอย่างไร จะใช้อย่างไรก็มี แต่ที่ยากจนเข้าใจไม่ได้ถ้าไม่มีคนอธิบายก็มี ที่ปรากฏในหนังสือ ส่วนใหญ่ไม่เคยได้ยิน จึงออกจะสงสัยว่า นักเรียนที่เรียน (อายุราวสิบขวบ) จะเข้าใจและใช้ถูกหรือไม่ ถ้าครูไม่อธิบาย ดังเช่น

น๋ำหวานก๋ำกึนตั๊ก พักหวานก๋ำกึนหุง (=น้ำจืดแล้วแต่คนตัก กับข้าวอร่อยแล้วแต่คนทำ) ความนี้เด็กชาวไทใหญ่ที่ใช้ภาษามาแค่นี้เห็นพอจะเข้าใจกว่าคนถิ่นอื่น คือ น้ำหวาน หมายถึง น้ำจืดไม่ใช่น้ำกร่อย แต่พักหวาน=ผักหวาน หวานในที่นี้หมายว่าอร่อย และพัก ก็หมายถึงกับข้าว ไม่ใช่ผักดิบๆ เวลาไปตลาดเขาพูดว่า กว่าซื้อพัก(=ไปซื้อผัก) หมายว่าไปซื้อหมู เนื้อ ไข่ หรือผักมาทำกับข้าว หุง ใช้หมายว่าทำกับข้าวได้ ดังใช้ หุงเข้าหุงพัก ก็ได้

ไล่กิ่นหย่าย่าม ฮ้ามกิ่นหย่าหลาบ (=ได้กินอย่าเคย (ตัว) อดกินอย่าเข็ด) ย่าม = เคย ใช้กับคำปฏิเสธก็ได้ เช่น อ๋ำย่าม=ไม่เคย ฮ้าม หมายว่า ร้าง เปล่า เช่น เฮ้นฮ้าม = บ้านร้าง ในที่นี้หมายว่า อดไม่ได้ (ดังต้องการ) หลาบ = เข็ดหลาบ ไม่กล้าทำ) ความนี้ราวกับจะสอนให้มีอุเบกขา ไม่ทราบใช่หรือไม่ คนไม่เคยใช้เห็นจะอธิบายยากอยู่เหมือนกัน

เฮ็ดสังเฮ็ดแต้แต้ กิ่นอ๋ำแบ๊ปิ๋อขาย (= ทำอะไรทำจริงๆ กินไม่ชนะหรือกินไม่หมด (ยัง) พอขาย (เสียอีก) แต้แต้=แท้ๆ แบ๊=แพ้ เขาหมายว่าชนะ)

(อ่านต่อฉบับหน้า)

ปี 37 ฉบับ 36 25.9.2537

บรรจบ พันธุเมธา

ภาษาสัมพันธ์

(34)

อันเนื่องด้วยวัฒนธรรม

ท้ายบทเรียนในหนังสือแบบเรียนภาษาไทใหญ่จะต้องมีบททดสอบ ท้ายบท **กว๊ามกั๊บถุก** ที่กล่าวถึงข้างต้นนั้นก็มีเช่นกัน แต่ก่อนทดสอบ เขาหยิบคำยากมาอธิบาย ๔–๕ คำ ส่วนคำอื่นๆเขาคงเชื่อว่าเด็กของเขารู้แล้ว จึงไม่ได้นำมาอธิบาย ข้าพเจ้าดูคำบางคำดูแล้วดูอีก แม้ดูในพจนานุกรมก็ไม่ได้ความหมาย เพราะพจนานุกรมไม่ได้เก็บไว้ บางทีความหมายก็รู้ทุกคำ แต่ไม่เข้าใจว่าเหตุใดเขาจึงกล่าวเช่นนั้น เช่น **ของเจ้าเก่า โหเข่าค้อน** =ของตัวเอง หัวเข่าคลอน ความข้างต้นก็ไม่ช่วยอธิบายความหมายให้แจ่มแจ้ง ไม่ได้พึ่งเวลาครูสอนจะได้รู้ว่านักเรียนของเขาเข้าใจหรือไม่เข้าใจอย่างไร และใช้ได้ถูกต้องมากน้อยแค่ไหน จะยากเกินไปหรือไม่สำหรับเด็กอายุเท่านี้ (ราว ๘-๑๐ ขวบ ชั้น ๒)

ข้อทดสอบอย่างแรกคือ **เติมคำในช่องว่าง** ที่เขาใช้คำพูดว่า **ตี้เป๋านั่น โหล่สังเส่อ-อปั๋นหลู** หมายว่า ที่เปล่า(=ที่ว่าง)นั้น ใช้อะไรใส่ให้ดู(ซิ) ความที่เขานำมาทดสอบ ๑๐ ข้อนั่น ถ้าไม่ท่องขึ้นใจหรือใช้จนชินปากชินหู ก็เห็นจะหาคำเติมไม่ถูก ดังตัวอย่างที่ลองยกมาดูเพียง ๓ ข้อต่อไปนี้

ก. **หมากเห่ว...เหนว หมากเขว...ง่าย** คำที่เติมเป็น **แก้น** กับ **โฮ่ง แก้น** หมายว่า ก้านผลไม้ **โฮ่ง** =ร่วง ความนี้จึงต้องเป็น **หมากเห่วแก้นเหนว** = ผลไม้เหี่ยวก้านเหนียว **หมากเขวโฮ่งง่าย**=ผลไม้เขียว (สด) ร่วงง่าย

ข. **เอ๋า...ต้องโก๋ง กิน...แผวต้องเก๋อ-อ** คำเติมคือ **ซ่ะเหร่** กับ **โหลง ซ่ะเหร่** คือสิริ หมายว่าชื่อเสียง **โหลง** = หลวง หมายได้ทั้งใหญ่และมาก ความนี้จึงเป็น **เอ๋าซ่ะเหร่ต้องโก๋ง** (=เอาชื่อเสียงท้องกลวง คืออด **โก๋ง** = กลวง) **กินโหลงแผวต้องเก้อ-อ** (=กินมากถึงท้องบวม (เก้อ-อ = บวม) หมายว่าท้องเป็ง แผว=ถึง)

ค. **เท่าเย่าจั๋งสอน... สอนเอ๋า...ป๊อย้ำอ๋ำไล่** คำเติมคือ **ท้ำ** (=ธรรม) กับ **เห่อ** (=เหงื่อ) ความนี้จึงเป็น **เท่าเย่าจั๋งสอนธรรม** (=แก่แล้วจึงเรียนธรรมะ **เท่า** = เฒ่า แก่ **จั๋ง**=จึง **สอน**=เรียน) **สอนเอ๋าเห่อป๊อย้ำอ๋ำไล่**=เรียนเหงื่อจนเปียกไม่ได้ (**สอน** หมายได้ทั้งสอนและเรียน บางทีเพื่อให้เข้าใจง่ายจึงบ่งลงไปว่า **สอนเอ๋า** (= สอนเอาคือเรียน) และ **สอนเห้อ-อ** (=สอนให้เรียน) **ป๊อ=พอ** หมายได้ว่า จนกระทั่ง **ย้ำ**=เปียก **อ๋ำไล่**=ไม่ได้)

ข้อสอง เขายกมาความหนึ่งให้อธิบาย ดังกล่าวว่า **"น่องแบ้ ปี๋เฮิ้นนั้น เสงปั๋นกั๋นแตกหั้นไน่"** ล่าตแหนตี้บ่องมั้นหลู คือ "น้องชนะพี่เรือนดังลั่น เสียงเอะอะกันอื้ออึง (อยู่) นี้" อธิบายที่ใช้มันดู (ซิ) บ่อง ในที่นี้หมายได้ว่า **ใช้** ที่อื่น

อาจหมายว่าทะลุ อย่าง **ฮู้บ๋อง**=รูทะลุ

ข้อสาม เขาตั้งคำถามก็มี เช่น **"ฮั่กกั๋นเห้อ-อปั๋นไล่ ซื้อขายหนั่งเปิ๋นไน่" ว่าบ๋องสั่ง** คือ รักกันให้ได้ ซื้อขายเหมือนคนอื่นนี้หมายว่าอะไร

ข้อสี่ ทำไมจึงว่า **"ของหลีมีก้าต๋า ของหวานมีก้าซบ"**(=ของดีมีแค่ตา ของหวานมีแค่ปาก)

ข้อห้า **"เสอไปต๋าย ป๋างต๊ายปุ๊ดไน่"** เค่อ-อว่าสัง = เสือยังไม่ (ทัน) ตาย กระต่าย (ขึ้น) แทนที่ นี้ใคร่ว่าอะไร (ป๋างต๊าย = กระต่าย ปุ๊ด = เปลี่ยน แทน)

บททดสอบของเขาทำให้ข้าพเจ้าเห็นว่า เขาตั้งความสามารถในการใช้ภาษาของนักเรียนของเขาโดยเฉพาะเรื่อง **ก๊วามกั๊บถุก** ดังกล่าวนี้ไว้สูงทีเดียว หรือจะเป็นเพราะว่าในภาษาของเขามีคำลักษณะทำนองนี้มากมาย เขาใช้จนเรียกได้ว่า คำติดปาก ถ้าใครพูดคำเหล่านี้ไม่ได้ ถือได้ว่าใช้ภาษาของเขาไม่เป็น ดังใช้ว่า **เอ๋ากั๋นว่า ป๋ากั๋นเป๋น** (=เอากันว่าพากันเป็น) หมายคล้ายกับ ว่าอะไรว่าตามกัน **พ่อมเสงเป๊งปาก** = พร้อมเสียงเพียงปาก ก็หมายคล้ายกันคือพูดพร้อมกันเป็นเสียงเดียว **อั๋นแต้อั๋นว่า** หรือ **แต้แต้ว่า** = จริงแท้

คำคล้องจอง ๔ คำ เช่นว่านี้มีมากมาย เช่น **ไห้ห้องบ๋องค้าง** คือร้องไห้ร้องคราง บางทีก็ได้พบคำที่ไม่ได้ใช้ในภาษาของเขา แต่มีใช้ในภาษาของเรา นำมาเข้าคู่กัน เช่น **อ้าซบอ้าปาก**=อ้าปาก คำปาก เขาไม่ได้ใช้ทั่วไป มักใช้ในคำคู่เช่นนี้ **โบ้นซบโบ้นปาก**=บ้วนปาก ก็เช่นเดียวกัน ยังมีคำ **แง่นเข้วแง่นพั้น** = แยกเขี้ยวยิงฟัน (แง่น มักได้ยินคล้าย แหย่น) คำ **พั้น** (=ฟัน) ก็ไม่ได้มีที่ใช้ทั่วไป ตามปรกติใช้ **เข้ว** (=เขี้ยว) หมายว่าฟัน ถ้าจะให้หมายว่า **เขี้ยว** อย่างในภาษาของเราต้องใช้ **เข้วหมา** (=ฟันหมา) และ **เข้วค้าย** (=เขี้ยวควายหรือฟันควาย) หมายว่า กราม

คำที่เข้าคู่กันบางทีไม่ต้องแปลหรือบางทีก็แปลไม่ได้ เช่น **เป๋นน่องเป๋นนุ่ง** = เป็นน้องเป็นนุ่ง คือ เป็นน้อง คำ นุ่ง เขาก็ไม่มีคำแปลที่จะให้หมายว่า น้องเหมือนกัน **เป๋นซึกเป๋นเสอ** = เป็นศึกเป็นเสือ คือ เป็นศึก ทำศึก ใช้ **เป๋นซึกเสอเค้อโง่น** ก็ได้ หมายอย่างเดียวกัน **เค้อ** ก็คือเครือและ **โง่น** (= ง้วน) คือยาพิษ เสอ เขาก็ว่า **เสือ** อย่างเราใช้ **ศึกเสือเหนือใต้** คำเหล่านี้ถ้าได้อ่านหนังสือเก่าๆ อย่างตำนานของเขาจะเห็นมีที่ใช้มาก เช่น **เขววันเขวคืน** = เขียววันเขียวคืน **เขียว** หมายว่าทำโดยรีบเร่งไม่ได้หยุดเลย เขียววันเขียวคืนจึงหมายว่า รีบไปทั้งกลางวันกลางคืนไม่ได้หยุดพักเลย อย่างคนเดินหนังสือเป็นต้น

ใน **ก๊วามกั๊บถุก** ของภาษาไทใหญ่ดังที่เห็นในหนังสือแบบเรียนนั้น เขาจัดมาเป็นข้อๆ ข้อละ ๓ บรรทัด บรรทัดละ ๒ วรรค แต่บางทีก็วรรคเดียว แต่ละวรรคมี ๓ คำก็มีเช่น **จ้าอ๋ำมี หลีอ๋ำป๋อ** ชั่วไม่มี ดีไม่ปรากฏ (จ้า=ช้า ในคำชั่วช้า ป๋อ=ปรากฏ) **สามบ๊อกหลีสี่บ๊อกจ้า** = สามครั้งดี สี่ครั้งชั่ว (บ๊อก = ครั้ง) **เหย่อ-ออ๋ำหลีปี๋อ๋ำถุก** =ใหญ่ไม่ ดี อ้วนไม่เหมาะ (พี = อ้วน) **หวานต๊ซบ คบต๊ต้อง** =อร่อยที่ปาก กัดที่ท้อง

ที่มีสี่คำก็มี เช่น **วั้นกาดอ๋ำต๊อง วั้นจ๊องอ๋ำฮู้** = วันตลาด (นัด) ไม่จำ วันวัด (เห็นจะเป็นวันพระที่เขาเรียก **วั้นสีน**=วันศีล) ไม่รู้ **เฮ็ดเล่นเป๋นแต้ เฮ็ดแต้เป๋นเล่น** = ทำเล่นเป็นจริง ทำจริงเป็นเล่น

ที่มีห้าคำได้แก่ **ไม่แหลมเป็นจั๋งปั๊ก ก๊นลักเป็นจั๋งเจ้อ-อ** = ไม้แหลมเขาจึงปัก คนหลักแหลมเขาจึงใช้ (ลักหรือลักแหลมคือหลักแหลม = ฉลาด **เจ้อ-อ** = ใช้ **ก๊นเจ้อ-อ** = คนใช้ เรียก **ก๊นเจ้อ-อก๊นสอย** = คนใช้คนสอย) ก็มี

คำคมดังกล่าวในภาษาไทใหญ่มีที่ใช้ตรงกับภาษาผ่าเก่อยู่ความหนึ่ง คือ **น๋ำฮ่ายหย่าหยุ่มเฮ้อ เสอฮ่ายหย่าหยุ่มก๋ำ** ภาษาผ่าเก่ใช้ **หน๋ำเจ๊วปี๊ยุ้มเฮ้อ เสอฮ่ายปี๊ยุ้มก๊ำ** = น้ำเชี่ยวอย่าไว้ใจเรือ เสือร้ายอย่าไว้ใจกรรม คือ อย่าถือว่ากรรมดีเสือดุจะไม่กิน (หยุ่ม หรือ ยุ้ม)=เชื่อไว้ใจ)

(อ่านต่อฉบับหน้า)

บรรจบ พันธุเมธา

ภาษาสัมพันธ์

อันเนื่องด้วยวัฒนธรรม

“สองขอน ฮั่บตุ๊งสองขอน” แม่เฒ่าคนหนึ่งที่ตำบลป่างซ้ายชายแดนรัฐชานต่อกับยูนนานบอกหลานสาวที่ยื่นมือมารับขนมเพียงข้างเดียว ให้รับสองมือ คำ **ขอน** เขาใช้หมายว่า **ข้าง** โดยเฉพาะข้างหนึ่งในคู่ เช่น **ต๋าสองขอน** (=ตาสองข้าง) **มือสองขอน** (=มือสองข้าง) **ขอนซ้าย** (=ข้างซ้าย) **ขอนขวา** (=ข้างขวา) การรับด้วยมือทั้งสองถือเป็นกิริยาสุภาพ แต่เวลาส่งของกลับส่งมือเดียว ส่วนมืออีกข้างหนึ่งแตะที่ปลายศอก ดังที่เคยเห็นผู้หญิงในหอเจ้าฟ้าคำตี่ที่ตำบลนารายณปุรรัฐอัสสัม ทำเช่นนั้นตอนส่งหมากให้เจ้าฟ้า และแม่ค้าในตลาดที่เมืองนายก็ทำอย่างเดียวกันเมื่อส่งของให้ภรรยาขุนโองข่อง เจ้าเมืองเมืองนายในขณะนั้น กิริยาสุภาพอ่อนน้อมเช่นนี้ ไม่มีคำไทใช้ เขาใช้คำพม่าว่า **เหย่นแง่** และตรงกันข้าม คือกิริยาหยาบ ไม่รู้ที่ต่ำที่สูง เขาเรียก **เถิ้ง** คนเช่นนั้นเรียก **ก๊นเถิ้นก๊นเถิ้ง** คือคนป่าเถื่อนไม่ได้รับการอบรม คำ **เถิ้ง** ก็น่าจะเป็นคำเดียวกับคำ **เริ้ง** (ออกเสียงไย้ง) ในภาษาพม่า ซึ่งหมายว่า หยาบช้า แต่คำที่แปลว่า **ป่า** คู่กับ **เถิ่น** น่าจะเป็น **ลื้ง** ที่เป็นคำไทเสียงคล้ายกัน

ล่องเหย่นแง่ (ที่ได้ยินเสียงมักเป็น **เหย่นเง่**) คือ เรื่องความสุภาพอ่อนน้อม ดังกล่าวข้างต้นก็มีอยู่ในหนังสือแบบเรียนภาษาไทใหญ่สำหรับชั้น ๒ แต่เขามีทั้ง **โต๋เหย่นแง่ ซบเหย่นแง่ เจ๋อ-อเหย่นแง่** คือ สุภาพอ่อนน้อมทั้งกาย วาจา ใจ ซึ่งเขานำมาแยกแยะสอนเด็กเขา ซึ่งก็ได้เพียงบางอย่างส่วนรายละเอียดอื่นๆ ต้องฝึกเอาเอง (การรับสองมือที่ถือว่าสุภาพนั้นเขาว่าใช้เฉพาะเด็ก)

โต๋เหย่นแง่ คือ ทางกาย เขาเริ่มด้วยว่า ให้รู้จักก้มและน้อมตัวเวลาเดินหรือเวลาไปใกล้ครูบาอาจารย์ พ่อแม่ ผู้หลักผู้ใหญ่ หรือคนใหญ่คนโต ยามจะลุก จะนั่ง จะเดิน หรือ ยามจะนอนนั้น จะต้องกระทำตามแบบแผน เหย่นแง่ทุกประการไป แต่ก็ไม่ได้มีอธิบายละเอียดว่า ให้ทำอย่างไร เพียงแต่เน้นเรื่องความสะอาดของร่างกายและเสื้อผ้า เขาใช้ว่า **เคิ่งอั๋นหลี่ฮั่ง** คือเครื่องอันน่ารังเกียจ เช่น ขี้มูก ขี้หู ขี้ตา อย่าให้ **ย่อยหยอด** (=หยดย้อย) ต่อหน้าคนอื่น ต้องหมั่นเช็ด เขาใช้คำ **ไก้** ตลอด คือ **ไก้หวี่โหแก๊ดเน่บตีนเน่บมือ** =หมั่นหวีผมตัดเล็บมือเล็บเท้า(**แก๊ด** =ตัด **เน่บ** =เล็บ) **เสื้อโก้ก้อไก้ซั่กไก้ล้อย** =เสื้อผ้าก็หมั่นซัก (**ล้อย** หมายได้ว่าซักและขยี้อย่างซักผ้าขี้ผ้า) อย่าให้เหม็นเหงื่อเหม็นไคล และ **ถุกหลี่นุ่งแล่บแล่บ** =ควรต้องนุ่งและสวมให้เรียบร้อย เหมาะเจาะ **แล่บแล่บ** หมายเช่นนั้น **นุ่ง** ใช้ได้ทั้งซิ่นและเสื้อ (บางคนที่เมืองนายพูด **นึ่ง** ก็มี)

ซบเหย่นแง่ คือทางวาจา เขาว่า **เป๋นล่องหมอล่าตหมอจ๋าตั้งโหลงเย่า** คือเป็นเรื่องรู้จักพูดรู้จักจา (คำ **จ๋า** มีใช้หลายถิ่นด้วยกัน แต่ก็มาเป็นคำคู่ของ **ล่าต** (=พูด) พึงคล้ายตัดจากคำ **จรฺจา** ในภาษาสันสกฤตที่หมายว่าพูด ดังที่เราใช้ เจรจา จรรจา เป็นต้น) ทั้งหมดละ (เย่า=แล้ว ในที่นี้น่าจะใช้ ละ) มีการพูดสุภาพอ่อนหวานอย่างที่เขาใช้ **โอ้นโอ้นอ่อนอ่อน** แต่ก็ไม่ใช่พูด

หลอกลวงเขา ยุยงเขา ไม่พูดเสียงแข็งกร้าว จะพูดให้ถูกหูเขา ต้องพูด **กว๊ามหลีกว๊ามหวาน** (=คำดีคำไพเราะ) เวลาพบปะผู้หลักผู้ใหญ่ จะพูดจาทักทายก็ให้ **ล่ำตก้อเจ้าก้อข้า** แปลว่าพูดคนเจ้าคนข้า คงหมายว่าให้ถูกตามความสูงต่ำของบุคคล ถ้าพูดแก่เพื่อน **ก้อหย่าเป๋เห้อ-อ ป๊ากกว๊ามอั้นเต๋เจ๊บเจ๋อ-อ**=ก็อย่าให้พาถ้อยคำอันจะเจ็บใจ

เจ๋อ-อเหย่นแง่ คือทางใจเขาว่า **เป๋นเจ๋อ-อซื่อหลีหนิมหลีนั่นเย่า**=เป็นใจตรงดีนิ่งดีไม่วอกแวก ยามเมื่อพ่อแม่ ครู **สั่งบ๊อนสอนแหน** (=แนะนำสั่งสอน) ต้องจำไว้ให้มั่นๆ ทำอย่างไรจะมี **ต๊างกั้ดต๊างหมอ** (=ทางเก่งทางรู้) ก็ต้องตั้งใจ **เฮ้นลิ่ก** (=เรียนหนังสือ) ให้ดีๆ (คำ **เฮ้น** นี้เทียบเท่ากับ **เรียน** เขาจะเอาอย่างภาษาไตเหนือหรือมีมาแต่ดั้งเดิมแล้วไม่ได้ใช้ มาใช้ **สอนเอ๋า** หรือ **สอน** แทน มาบัดนี้ได้มีคำ **เฮ้นลิ่ก** ใช้ หนังสือแบบเรียนก็เรียก **ปั๊บเฮ้นลิ่กไต๊** (=หนังสือเรียนตัวหนังสือไต คำ **เรียน** เราเคยเชื่อว่าเป็นคำเขมร เขามี **เรียน บงเรียน** แปลว่าทำให้เรียนคือสอน และ **เปรียน** ก็แปลว่าทำให้เรียน แต่เขาหมายว่าฝึก เมื่อมีในภาษาไตเหนือซึ่งไม่น่าจะมีโอกาสยืมคำเขมรไปใช้ได้ จึงมีปัญหาว่า **เรียน** เป็นคำไทยได้จากเขมรหรือเขมรยืมไทย หรือต่างคนต่างมีใช้มาแต่ดั้งเดิม) ส่วนเพื่อนฝูงต้องตั้งใจดีต่อกัน รักกัน ให้มีใจ **โก๋หย้ำ** (=กลัวเกรง) **ผ่าส่าตี๋ปิ่งอิ๋ง**=ภาษาที่พึ่งอิง (**ผ่าส่า** หรือ **ภาษา** เขาหมายว่าศาสนาเช่นพุทธศาสนาเรียก **ปิ้กทะผ่าส่า**) เห็นคนอื่นตกทุกข์ได้ยากให้มีใจเมตตาช่วยเหลือ สิ่งใดไม่ดีที่เรียก **ต๊างเม็กต๊างเล้ง** คือทางชั่วร้ายทางหยาบช้า (คำ **ต๊าง**=ทาง ของเขามีความหมายหลายอย่าง ดูเหมือนจะหมายได้ทั้งการ ความ เครื่อง ของ เช่น **ต๊างกิ๋น**=ของกิน **ต๊างหลู่**=เครื่องไทยทาน) อย่าไปคิดทำแม้สักครั้ง และใจอันอยากให้คนอื่นลุ้ (=พินาศ) แต่ตัวเองดีคนเดียวนั้น อย่าเอาไว้ใน **หมากโหเจ๋อ-อ** (=หมากหัวใจ) คือหัวใจ เมื่อโกรธอย่าให้ออกมา ทุกๆขณะให้อดทนไว้กลั้นไว้ ดังนี้จึงจะเป็น **เจ๋อ-อเหย่นแง่**

เมื่อนำคำคมของเขามาพิจารณาดูก็เห็นว่าเป็นคำเตือนสติทั้งทางกาย วาจา ใจ ดังที่เขาสอนไว้ในหนังสือดังกล่าวนั้น แต่บางทีก็แยกยากว่าคำใดเป็นทางใด เช่น

ต๊างกิ๋นต่านพ่ะพั้นเย้ ต๊างเฮ็ดต่านหมาเล้นำ=เรื่องกินเท่ากับพร้าฟันเย้ (เย้=ยุ้งข้าว) เรื่องทำงานเท่ากับหมาเลียน้ำ

หนอนเน้อ-อเน่อ เน่อเน้อ-อเฮ้น=หนอนในเนื้อ เนื้อในเรือน (หนอนเขาใช้เฉพาะพยาธิหรือไส้เดือนในท้อง ถ้าหนอนอื่นๆเรียก **หม่ง** ตรงกับ **บุ้ง** ของเรา) เห็นจะตรงกับหนอนบ่อนไส้ของเรา

น้ำต่อเฮ้อ เฮ้อต่อผั่ง=น้ำต่อเรือ เรือต่อฝั่ง เห็นจะตรงกับถ่อถึงน้ำ น้ำถึงถ่อ

หลีเป๊นอ๋ำเหมินหนึ่งจ้ะเฮ้า=ดี (ของ) คนอื่นไม่เหมือนดั่งชั่ว (จ้า=ช้าอย่างในคำ ชั่วช้า) (ของ) เรา

ซบจ้างว่า หม่าไป๋หลาย=ปากช่าง (จ้าง=รู้ สามารถ) ว่าบ่าไปเปล่า (หลาย=ดายหมายว่าเปล่า คือไม่ต้องแบกอะไร คนอื่นรับไปทำให้) **ปากจ้างย้อ ค้อกิ๋นอิ่ม**=ปากช่างยอ คอกินอิ่ม (**ย้อ** ของเขาหมายว่าสรรเสริญ ชมเชย บางทีใช้ **ย่องย้อ**)

ขี่ก้อเห้อ-อค้าง ผานก้อเห้อ-อเล่า=ทุกข์ร้อนก็ให้คราง (ยาก) จนก็ให้เล่า (เล่า=บอก ร้องเรียน) คงเหมือน โบราณว่าถ้าเหลือกำลังลากให้ออกปากบอกแขกช่วยแบกหาม

ฮักกั๋นเบ๊อ-อต๊างกิ๋น จั๊งกั๋นเบ๊อ-อผอกว่า=รักกันเพราะของกินชังกันเพราะพูดจาไม่เหมาะไม่ควร (**เบ๊อ**=เพื่อ หมายว่า เพราะว่า ดังที่มีในศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงว่า ลายสือไทนี้จึ่งมีเพื่อขุนผู้นั้นใส่ไว้)

ป๊อเป๋นหลีเจ๋อ-อลุ่ ป๊อเป๋นลุ่เจ๋อ-อหลี=พอคนอื่นดีใจเสีย พอคนอื่นพินาศใจดี (**เจ๋อ-อหลี**=ใจดี เขาหมายว่าใจสบาย ใจเป็นปรกติดี) เราใช้ว่า เห็นใครดีดูไม่ได้ เห็นใครร้ายดูแคลน

เป๋นล่ำตจ้ะหย่ากิ้งกิ้งขี่ เป๋นล่ำตหลีหย่ากิ้งกิ้งย่ม=เขาพูดชั่วอย่างเพิ่งทุกข์ร้อน (ทันที) เขาพูดดีอย่างเพิ่งยิ้ม (ทันที) (คำ **เป๋น**=เพื่อนน่าจะเป็นคำกลมกลืนเสียงจากผู้อื่น เพราะเขาไม่ได้หมายว่าเพื่อน หมายถึงคนอื่นๆ บางทีเราใช้ว่าเขา **กิ้งกิ้ง**=ทันที ทันทีทันใด **ย่ม**=ยิ้ม โดยมากพูดว่า **ย่มโข** คือยิ้มหัว (**โข**=หัวเราะ))

(อ่านต่อฉบับหน้า)

ปี 37 ฉบับ 38 16 ธันวาคม 2524

บรรจบ พันธุเมธา

ภาษาสัมพันธ์

อันเนื่องด้วยวัฒนธรรม

(36)

ตอนเกี่ยวกับ มรดกไท

การช่วยเหลือกันคงถือเป็นความสำคัญอย่างหนึ่ง จึงมีคำคมดังกล่าวนี้หลายข้อด้วยกัน เช่น

จ้อยกั๋นกิ๋นจั้งหวาน จ้อยกั๋นหามจั้งเหมา = ช่วยกันกินจึงอร่อย ช่วยกันหามจึงเบา (**จ้อย** = ช่วย **หวาน** เขาหมายว่าอร่อย ถ้าจะให้หมายว่ารสหวาน ภาษาไทใหญ่ใช้ **เอ๊ม** คำเดียวกับ เค็ม และถ้าจะให้ชัดเจนว่าหวานหรือเค็มก็ต้องพูด **เอ๊มเก๋อหวาน** = เค็มเกลือหวาน คือ หวาน หรือ **เอ๊มเก๋อเอ๊ม**=เค็มเกลือเค็ม คือเค็ม **เหมา**=เบา)

ก๊นเก้าก้อพักเก้าก๋ำ ก๊นหนำกิ๋นอ๋ำเซ่ง=คนเก้าคนผักเก้ากำ คนเป็นอันมากกินไม่เกลี้ยง (**หนำ**=มาก **เก้ง** = เกลี้ยง) ความนี้พูดถึงความร่วมมือกันทำงานย่อมได้ผลดี ผักแค่เก้ากำคนเก้าคนกินไม่หมด ตรงข้ามกับ **ก๊นเก้าก้อเฮ็ดเก้าแก่ หาพี้นแส่ก้นม่ออ๋ามี้** คือคนเก้าคนเป็นผู้ใหญ่บ้าน (ทั้ง) เก้าคน หาฟืนแหย่ก้นหม้อไม่มี คือเมื่อต่างคนต่างเป็นใหญ่ ก็เกี่ยงกันไม่มีใครยอมทำงานจนหุงหาอาหารกินไม่ได้ เพราะไม่มีฟืน ไม่มีใครไปหาฟืนมา

เฮ็ดเฮิ้นเห้อ-อจ้อยค้ำ เฮ็ดน้ำเห้อ-อจ้อยซ่อม = ปลูกเรือนให้ช่วยคา ทำนาให้ช่วยดำ (นา)

ความใน**ปู่สอนหลาน** ของชาวคำตี่ก็มีที่พูดคล้ายๆกันอย่างนี้คือ

มู่จ้ากู่คิ่งโก่ ก้นเล่วพิดล้ายโก่ ปิ่นโฮ่มโป๋ตีบต้าย=เป็นหมู่ทุกคนกลัว คนเดียวไม่มีใครกลัว คนอื่นร่วมตีตบตาย (ความที่ได้มาจากปู่เตาในดินแดนคำตี่โหลง รัฐมิตจินา ประเทศพม่ามีข้อความต่างกับที่บันทึกไว้ในกาเลหม่านไต ซึ่งได้จากหมู่บ้านนารายณปุร รัฐอัสสัม ประเทศอินเดีย)

มีที่เน้นเรื่องรักคนอื่นด้วยคือ **เฮ่าแบ๋งปิ่นจั้งหัก ห่องต่านหลัดก้ามกั๋น เฮ่าหักปิ่นจั้งแบ๋ง ว่านค้ำแฮ่งไหนหง่าย** =เรารักคนอื่นจึงรัก ร้องพูดถามกัน เรารักคนอื่นจึงรัก วานหาแรงได้ง่าย (คำ **แบ๋ง** =แพง หมายว่ารักเช่นเดียวกับ **หัก** (=รัก) แต่ **แพง** หมายว่า รักอย่างสนิทชิดเชื้อ ของที่ใช้ติดมือติดตัวขาดไม่ได้ เรียก **เขื่องแบ๋งเจ๋อ-อ** =ของแพงใจ **ต่าน**=พูดใช้ในภาษาคำตี่พ่าเก่และอ่ายตอน แต่ **ล่าต** หรือ **หลัด** ใช้ในภาษาไทใหญ่หรือในภาษาวรรณคดีดังตอนต้นๆของปู่สอนหลานที่ว่า "**ค้ำซ้อนล้านปู่หลัด ก้อยหมัดไหว่เห่อ-อมั่นต้าวั่น**" = คำสอนหลานปู่พูด ค่อยจำไว้ให้มั่น เทอญ **ว่าน** = วาน หมายว่าขอความช่วยเหลือ **ว่านค้ำแฮ่ง**= ขอแรงอย่างลงแขกทำนา)

ในภาษาไทใหญ่ก็มีกล่าวคล้ายๆกันนี้ว่า

หลี่ต่อหลี่ก๊หอมต่อเน่อซ่ะ จ้ะต่อจ้ะหมากน่ะก๊บเข้าเหย็น = ดีต่อดีผักชีต่อลาบ ชั่วต่อชั่วหมากน้ำ (ลูกสมอ) กับข้าวเย็น ความนี้พูดต่างกันหลายอย่างใช้ว่า **หมากน่ะต่อเข้าเหย็น** ก็มี ใช้ **ปี๊ะกิ่** แทน **ก๊หอม** ก็มี คำ **ก๊บ** ใช้ได้อย่าง กับของเรา เช่น **กิ๋นเข้าก๊บพัก** = กินข้าวกับกับ (**พัก** = ผักคือกับข้าว) **เน่อซ่ะ** หรือลาบ ลาบของเขาจะให้

อร่อยก็ต้องใส่ผักชี เพราะเข้ากันดีแต่หมาถน่ะ คือ สมอที่ทั้งขมทั้งเปรี้ยว เมื่อกินกับข้าวเย็นซึ่งคือข้าวค้างคืน จึงเข้ากันไม่ได้เหมือนคนชั่วต่อคนชั่วด้วยกัน

นอกจากนี้ก็ยังต้องรู้จักพูดด้วย ดังที่ว่า **ก็นหมอล่าตหมอว้อน เจ้อ-อเป็นง่าย**=คนรู้จักพูดรู้จักวอน ใช้คนอื่นได้ง่าย

มีข้อน่าสังเกตอยู่อย่างหนึ่งว่า คนไทเป็นคนอ่อนน้อมถ่อมตัว ไม่ชอบโอ้อวด จึงได้มีคำเตือนเรื่องนี้ว่า **ป๊อเต๋ล่าตกว๊ามพ้าวเห่อ-อ ตึ๊มก่องก้อ** หมายว่าพอจะพูดคำโอ้อวด ให้กุมต้นคอ เขาอธิบายว่า เพื่อให้รู้ตัวว่ากำลังพูดอะไรอยู่ (**พ้าว** = โอ้อวด โม้ ใช้ **พ้าวซบพ้าวกว๊าม** = โม้โอ้อวด **ตึ๊ม**=อย่างเอามือปิดปาก **ก่องก้อ** = ต้นคอ)

ความใน **"ปู่สอนหลาน"** ก็มีกล่าวไว้ ดังว่า **เส่อผะย้าหนุ่งย่าว** = เสื้อผ้าอย่านุ่งยาว เขาว่า การนุ่งหรือสวมเสื้อผ้ายาว เป็นการแสดงความโอ้อวด ภาษาพ่าเก่มีคำ **เฮ็ดเยิ้นเยิ้น** เป็นคำเดียวกับ **เหย่น** ในภาษาไทใหญ่ที่กล่าวแล้ว หมายว่ามีท่าทางดี ดูโก้ **เฮ็ดเยิ้น** ก็คือทำตัวให้ดูโก้ ใช้ในทางไม่ดี หมายไปในเชิงเย่อหยิ่ง วางท่าโก้ทำให้ดูใหญ่โต

ในภาษาไทใหญ่กล่าวถึงความจองหองว่า **"หม่านหม่าน่าจ้าสินอ๋ามั่นอ๋าแก่นล้าล้า"** = ความจองหองนั้น ศีล (ย่อม) ไม่มั่นไม่แข็งเลย (**หม่านหม่าน่า** คือคำมานะในภาษาบาลี **ล้าล้า** = เลย)

ที่สำคัญอย่างยิ่งก็คือ คนไททุกถิ่นเป็นคนขี้เกรงใจ รู้จักเด็กรู้จักผู้ใหญ่ รู้จักที่สูงที่ต่ำ แต่ก็น่าแปลกที่เขาไม่มีคำ **เกรงใจ** ใช้ ต้องใช้คำ **อ๊าหน่า** ซึ่งเป็นคำภาษาพม่า เขาอธิบายความหมายของคำนี้ว่า ขยาดเกรงด้วยความรู้สึกเคารพนับถือหรือกลัวจะเป็นที่ขัดเคือง ชาวพม่าผู้เป็นเจ้าของคำนี้ จะใช้คำ **อ๊าหน่า** เช่นเดียวกับเราหรือไม่ไม่ทราบ แต่ชาวไทถิ่นต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นไทใหญ่ในรัฐชาน ไทในอัสสัมและถิ่นอื่นนอกจากนั้น ล้วนแต่ใช้คำ **อ๊าหน่า** ความหมายเดียวกับที่เราใช้ เช่นเจ้าฟ้าแห่งเกซี่ว่านซำและมหาเทวีทรงเลี้ยงอาหารกลางวันคณะพยาบาลที่ข้าพเจ้าร่วมไปด้วย ทรงคะยั้นคะยอให้แขกรับเลี้ยงเต็มที่และตามสบาย โดยไม่ต้องรู้สึก **อ๊าหน่า** ด้วย ทั้งนี้เพราะคำ **อ๊าหน่า** ไม่ใช่คำไต คนไตไม่มีคำเช่นเดียวกับ **อ๊าหน่า** ใช้ ข้าพเจ้าเสริมท่านว่า ทั้งเมื่อรับเลี้ยงแล้ว ยังไม่ต้องขอบคุณอีกด้วย เพราะคำ **ขอบคุณ** ก็ไม่มีใช้ในภาษาไทใหญ่ เขาใช้คำ **โจ๊ม** (=ชม ของเรา) ซึ่งหมายว่ายินดีเป็นคำแสดงความขอบคุณ(เช่นเดียวกับภาษาเหนือภาษาเขินกับภาษาไตลื้อที่ใช้ **ยินดี** หมายว่าขอบคุณ) บางทีก็พึงสับสน ไม่ทราบว่าผู้พูดแสดงความยินดีหรือแสดงความขอบคุณ

อีกคำหนึ่งก็คือคำ **ขอโทษ** ชาวไทใหญ่ใช้คำ **กั่นต๊อ** ตามพม่า (แต่พม่าเขาไม่ได้ออกเสียงอย่างตัวเขียนดังที่ชาวไทใหญ่นำมาใช้) แต่เขาก็ไม่ได้พูดเป็นธรรมดาอย่างที่ใช้กันทุกวันนี้ อาจารย์หญิงชาวพม่าผู้หนึ่งพูดว่า คำ **เจ๊ซู่ติ๊น** ที่พม่าใช้หมายว่าขอบคุณ (แปลตามคำคือตั้งกตัญญู) ก็ดีหรือคำ **กั่นต๊อ** ที่หมายว่า ขอโทษ ก็ดี เธอไม่เคยใช้เลยตั้งแต่เป็นเด็กมา เพิ่งจะมาใช้กันเป็นธรรมดา เมื่อไม่กี่สิบปีมานี้เอง แม้กระนั้นจะพูดขอบคุณภารโรงหรือคนอายุต่ำกว่า คนอยู่ในปกครองของเธอ เธอก็ยังรู้สึกกระดากปากพูดไม่ค่อยถนัด เขาจะพูดกันในบางโอกาสเท่านั้น ดังที่มะหลาวินพยาบาลที่พาข้าพเจ้าเดินทางไปในคณะด้วยร้องคำ **กั่นต๊อ** เสียงหลงทั้งยกมือพนมแค่อก ก่อนจะยื่นมือมารับผ้าซิ่นของเธอ ที่ข้าพเจ้าเก็บมาให้จากราวเพราะเกรงจะเปียกฝน ถามได้กันดูได้ความว่า เป็นการไม่สมควรอย่างยิ่งที่ผู้มีอายุน้อยกว่าจะปล่อยให้ผู้มีอายุมากกว่าทำกิจการอย่างนั้น (เขาคงถือว่าซิ่นเป็นของต่ำ ไม่ควรให้ผู้ใหญ่กว่าหยิบจับละกระมัง) จึงต้องขอโทษเสียยกใหญ่

ชาวไทใหญ่เมื่อครั้งเจ้าฟ้ายังปกครองอยู่ จะมี **ป๊อยกั่นต๊อ** คืองานขอขมาลาโทษ ชาวบ้านเมืองจะมาชุมนุมกันในหอเพื่อทำพิธีนี้ต่อเจ้าฟ้า พร้อมทั้งมีข้าวของที่เขาเรียก **ลั่กส่องปั่นหน่า** นำมาถวายด้วย ข้าพเจ้าถามดูว่า เหตุใดจึงต้องมีการ **กั่นต๊อ** เขาไปทำผิดคิดร้ายอะไรต่อเจ้าฟ้าหรือ มีผู้อธิบายว่าเขาขอโทษไว้ก่อนทั้งที่รู้ตัวและไม่รู้ตัว ทั้ง **ก่า-ย่ะก่าม** = (กายกรรม) **ว่ะจี่ก่าม** (= วจีกรรม) และ **ม่ะน้อก่าม** (= มโนกรรม) ผู้เป็นหัวหน้ากล่าวถ้อยคำกั่นต๊ออย่างไพเราะ แล้วเจ้าฟ้าก็ตรัสตอบให้ศีลให้พรตอนลงท้าย

(อ่านต่อฉบับหน้า)

ปี 37 ฉบับ 39 23 ธ.ค. 2527

บรรจบ พันธุเมธา

ภาษาสัมพันธ์

อันเนื่องด้วยวัฒนธรรม

มรดกไทย

คำเกรงใจ ขอบใจ

คำ **เกรงใจ** **ขอบใจ** และ **ขอโทษ** ทั้งสามคำนี้ก็น่าแปลกที่เหตุใดจึงไม่มีคำของตนใช้ในภาษาไทยแต่ละถิ่นดังกล่าวแล้ว แม้ภาษาบางภาษาเช่นมอญและเขมรก็เช่นกัน ถ้าไม่ยืมจากภาษาอื่น (ซึ่งโดยมากเป็นบาลีสันสกฤต) ก็ต้องประสมคำขึ้นมาใช้เอง ดังนี้

คำ **เกรงใจ** คำนี้เราประสมคำ **เกรง** กับ **ใจ** เข้าด้วยกัน คำ **เกรง** นี้มีใช้ในภาษาเขมร เขียน **แกฺรง** (ออกเสียง แกฺรง) อธิบายความหมายว่า ครั่นคร้าม หวั่นหวาด ขลาดกลัว ไม่กล้า แล้วยังนำคำนี้ไปประสมกับคำอื่นเป็น **แกฺรงโล** กับ **แกฺรงแต** มีความหมายคล้ายคำ **แกฺรง** ก็มี ต่างไปก็มี คือ **แกฺรงโล** หมายว่า บางทีจะ คงจะ และ **แกฺรงแต** หมายว่า นึกเกรงว่า วิตกว่า จนกว่า จนกระทั่ง แต่ก็แปลกที่ในพจนานุกรมเขมรไม่มีคำ **แกฺรงจิตฺต** (แกฺรงเจ็ด) ซึ่งตรงกับคำ **เกรงใจ** ของเรา จึงน่าคิดว่า หรือเขมรจะนำคำ เกรงใจ ของเราไปใช้ ทั้งที่คำ **เกรง** ดูลักษณะไม่น่าจะเป็นคำไทย หรือคำ **เกรง** จะเป็นคำที่ไทยยืมมาจากเขมร แล้วเขมรกลับนำไปเติม **จิตฺต** เข้าภายหลังตามแบบคำ เกรงใจ ของไทย เมื่อไม่มีคำนี้บันทึกในพจนานุกรมของเขา จึงไม่อาจกำหนดความหมายและที่มาได้แน่ (มิฉะนั้นแล้วเขาจะบันทึกไว้ชัดเจนอย่างเช่นคำ **เจิม** เขาว่าไทยคงจะนำคำ **จิญฺเจิ็ม** (เจ็ญเจิม) ที่แปลว่า **คิ้ว** ของเขามาใช้และตัดเหลือเป็น **เจิม** ต่อมาเขมรกลับนำคำ **เจิม** ของไทยไปใช้ เขียน **จึม** ออกเสียง **เจิม** หมายว่า เจิมโดยใช้แป้งหอมลูบทาไปตามคิ้ว) ฉะนั้นถ้าจะแปลตามคำ **แกฺรงจิตฺต** (แกฺรงเจ็ด) ของเขมรก็น่าจะแปลได้ว่า ใจครั่นคร้ามหรือหวั่นหวาด

แต่ถ้าดูในภาษาแต้จิ๋วจะเห็นมีคำ **เก่ง** แปลว่า เกรง (หนังสือแบบเรียนภาษาแต้จิ๋วของกระทรวงธรรมการพ.ศ. ๒๔๗๒)และอักษรจีนที่เขียนกำกับคำ **เก่ง** ในภาษาแต้จิ๋วนี้ ภาษาจีนกลางออกเสียง **จิ้ง** (ching[4]) คำ **จิ้ง** นี้หมายความว่า นับถือ แต่ **เก่ง** ในภาษาแต้จิ๋วที่หมายว่า เกรง ก็คงจะต้องมีความหมายว่า กลัว หรือครั่นคร้าม ประกอบอยู่ด้วยกันกับความนับถือ ทำนองเดียวกับความหมายของ **อ๊ำหน่า** ที่หมายว่า เกรงใจ ทั้งในภาษาพม่าและไทใหญ่ **อ๊ำหน่า** หมายว่า ขยาดเกรงด้วยความรู้สึกเคารพนับถือหรือกลัวจะเป็นที่ขัดเคืองดังกล่าวแล้ว คำ **หญาจ๊อด** ในภาษามอญหมายว่า เกรงใจ ไม่กล้าพูด **หญา** หรือ **หญาหญา** ก็หมายว่า เคารพเกรงๆ เกรงกลัว ไม่แน่ว่าเป็นคำเดียวกับ **หญา** ในภาษาพม่าหรือไม่ **หญา** ในภาษาพม่ามีความหมายคล้ายกันกับเกรงใจของเรา คือหมายว่ารู้จักคิดถึงใจเขาใจเรา เป็นห่วงผลประโยชน์หรือความรู้สึกของผู้อื่น ไม่อยากให้เขาไม่สบายใจหรือเดือดร้อน

ฉะนั้นถ้าจะถามว่าเกรงใจในภาษาเราได้มาจากไหน หมายอย่างไร ก็น่าจะตอบได้ว่า อาจได้มาจาก **แกฺรง** ของเขมร หรืออาจได้จาก **เก่ง** ในภาษาแต้จิ๋ว หรือ **จิ้ง** ในภาษาจีนกลางดังกล่าวข้างต้น ส่วนความหมายก็ควรจะมีความหมายไปในเชิงเคารพนับถือ กับยำเกรงประสมกัน

➤➤

คำ **ขอบใจ** ก็น่าถามว่า **ขอบ** แปลว่า อะไร เมื่อมาประสมกับ คำ **ใจ** จึงมาหมายว่า แสดงความรู้สึกบุญคุณหรือรู้สึกคุณความดีของผู้อื่นที่กระทำแก่ตน ที่จริงทั้งคำ **ขอบ** และ **ขอบใจ** มีที่ใช้ในภาษาของเรามานานแล้วตั้งแต่สมัยพระบรมไตรโลกนารถ ดังปรากฏในหนังสือลิลิตพระลอและมหาชาติคำหลวง (ทั้งนี้ตามการกำหนดยุคสมัยในประวัติวรรณคดีไทย) ตัวอย่างที่ใช้มีทั้งคำ **ขอบ** และ **ขอบใจ** และมีใช้ทั้งแก่ผู้สูงกว่า และผู้ต่ำกว่าหรือเสมอกันเช่น

(ลิลิตพระลอ) ตอนนางเพื่อนนางแพงพึงนางรื่นนางโรยพูดว่าจะหาหมอให้ลองกระทำให้พระลอเสด็จมา มีกล่าวว่า

"ภายในสองนางขอบ ว่า
มิชอบภายนอก ดอกห้ามว่าผิดใหญ่..."

ตอนนางรื่นนางโรยไปหาปู่เจ้าปู่สมิงพราย และปู่เจ้ารับคำว่าจะตามไป มีกล่าวว่า

"สองนางสนองคำตอบ **ขอบ**
คำพระปู่เจ้า เสมออมฤตรอยเต้า
มาโสรจให้สว่างสะเบย"

ส่วนคำ **ขอบใจ** มีในตอนพระลอพอพระทัยผู้ขับซอชมโฉมนางเพื่อนนางแพง ดังกล่าวว่า

"ชมข่าวสองพี่น้อง ต้องหฤทัย
จอมราช พระบาทให้รางวัล ปันผ้า
เสื้อสนอบ **ขอบใจ**สูเอาข่าว มา
กล่าวต้องติดใจ บารนี"

(มหาชาติคำหลวง) ตอนชูชกขอบใจพรานเจตบุตร (กัณฑ์จุลพน) กล่าวว่า (ตัวสะกดการันต์ตามต้นฉบับ)

"เชือ**ขอบใจ**ข้อยให้ แก่เจ้า
จงเอา กินเทิญ"

ที่ใช้คำ **ขอบ** มีในกัณฑ์เดียวกัน ตอนเดียวกัน คือ

"เถ้าก็อิ่มอกอิ่มใจ ปฏิสันถาร
กโรนโต เมื่อจะปราไสยตอบ **ขอบ**
แก่นายพราน..." และในกัณฑ์มหาพน ตอนชูชกกล่าวแก่พระอัจจุตฤาษีดังกล่าวว่า

"ก็แกล้งฉวัดเฉวียรเวียนรอบ
ขอบพระดาบศบริสุทธ ชื่ออรรจุตฤาษี"

มีปัญหาว่าเดิมใช้เพียง **ขอบ** แล้วมาเติม **ใจ** ภายหลัง ดังที่เรามีใช้ต่อมาเป็น ขอบคุณ ขอบพระคุณ ขอบพระทัย ตามฐานะของบุคคลที่เราพูดด้วย หรือเดิมใช้ว่า **ขอบใจ** แล้วภายหลังละคำ **ใจ** ใช้เพียง **ขอบ** คำเดียวก็ได้ในความหมายเดียวกัน ถ้าเช่นนั้น **ขอบ** แปลว่าอะไร

ความหมายที่เกี่ยวข้องกับคำ **ขอบ** น่าจะเป็นบุญคุณ หรือคุณความดี เพราะถ้าพิจารณาดูในภาษาไทใหญ่หากไม่ใช้คำ **โจ๊ม** ที่หมายว่า ยินดี ดังกล่าวแล้ว ก็อาจใช้คำ **เกยฺจี** ซึ่งคือคำ **กตัญญู** พม่าใช้ **เกฺยฺซูตึน** = ตังกตัญญู กตัญญูก็คือรู้คุณท่าน คนตะวันออกถึงจะมีกตัญญูรู้คุณแต่มักไม่นิยมกล่าวคำ **ขอบใจ** หรือ **ขอบคุณ** ออกมาตรงๆ มักจะแสดงให้รู้ด้วยวิธีอื่น ชาวตะวันตกที่ไม่รู้ลักษณะคนตะวันออก จึงได้กล่าวว่าคนตะวันออกไม่มีกตัญญูรู้คุณ โดยเฉพาะพวกที่รับทุนจากพวกเขา (เป็นคำพูดของหญิงอเมริกันผู้หนึ่งซึ่งอ้างว่า ตนทำงานในองค์การให้ทุนนักเรียนต่างชาติ และตนรู้สึกเช่นนั้น) นักศึกษาชาวอินเดียคนหนึ่งกล่าวว่าพวกตะวันตกพูดคำขอบใจ เสียใจ ติดปากเสียจนไม่มีความหมาย คือ พูดขอบใจโดยไม่ได้รู้สึกขอบใจ พูดเสียใจโดยไม่รู้สึกเสียใจ แต่ชาวอินเดียก็ไม่มีคำ **ขอบใจ** ใช้โดยเฉพาะ ต้องนำคำอื่นมาใช้ คือใช้ **ธนฺยวาท** อันหมายว่า ถ้อยคำดี มีความสุข มีความเจริญรุ่งเรืองและโชคดี เขาใช้คำนี้เป็นคำแสดงความยินดี หรือคำสรรเสริญ คำแสดงความกตัญญูรู้คุณ และส่วนใหญ่ได้มาใช้เป็นคำแสดงความขอบคุณ จึงพอจะสรุปได้ว่า คำ **ขอบ** หรือ **ขอบใจ** น่าจะมีความหมายเกี่ยวกับกตัญญู หรือบุญคุณ สำนึกถึงบุญคุณ บางทีเรายังใช้ **ขอบบุญขอบคุณ** เสียอีก

คำที่หมายว่า **ขอบใจ** ในภาษามอญใช้คำ **ตัง** เช่นเดียวกับพม่า (ในภาษาพม่า เขียน ตง ออกเสียงติ๊น) แต่ไม่ใช้ ตั้งกตัญญู อย่างพม่า ภาษามอญใช้ **ตังคุณ** ออกเสียง **ตังกูน** (=ตั้งคุณ) ส่วนภาษาเขมรใช้คำ **อรคุณ** (ออกเสียงออร์กุน) อร ในภาษาเขมรหมายว่า มีความยินดี มีความโสมนัส จิตใจเบิกบาน **อรคุณ** ก็หมายว่า มีความยินดีในคุณเขา บางทีก็ใช้**อรคุณโลก**(ออร์กุนโลก) หรือ **อรคุณอุนก** (ออร์เนี้ยก) คือขอบคุณท่าน คำที่ใช้ให้หมายว่า **ขอบใจ** จึงมีคำ คุณ อีกคำหนึ่ง นอกจาก **กตัญญู** หรือ **บุญคุณ** ที่กล่าวข้างต้น

(อ่านต่อฉบับหน้า)

ไร37_สรุป40 30 ธ.ค. 2527

บรรจบ พันธุเมธา

ภาษาสัมพันธ์

อันเนื่องด้วยวัฒนธรรม

(37)

ขอโทษ - 80

ตามที่ได้กล่าวถึงความหมายของคำ **ขอบใจ** ว่าน่าจะมีความหมายเนื่องกับคำ **กตัญญู** กับคำ **คุณ** หรือ **บุญคุณ** นั้น ถ้าดูภาษาถิ่นอื่นหรือภาษาอื่นก็อาจจะได้ความหมายอื่นที่เนื่องกันไว้พิจารณาความหมายของคำ **ขอบ** หรือ **ขอบใจ** เพิ่มขึ้นอีก ภาษาไทขาวมีคำที่หมายว่า **ขอบใจ** ต่างกว่าไทถิ่นอื่นที่กล่าวมาแล้วเป็นอันมาก คือใช้คำ **ได๋ย่อน** **ได๋** คือได้ แต่ **ย่อน** จะเป็นภาษาไทขาวหรือจะยืมจากภาษาอื่นที่เกี่ยวข้องด้วย อันได้แก่ภาษาญวนหรือไม่ไม่อาจทราบได้ แต่บางทีเขาใช้ **ได๋ย่อนยาเอิ้น** คำ **ยาเอิ้น** เห็นจะเป็นภาษาญวนแน่ **ยา** อาจแปลได้ว่าเพิ่ม ส่วน **เอิ้น** คงเป็นคำเดียวกับ **เอิน** ในภาษาญวน ซึ่งแปลว่าบุญคุณ แต่ภาษาญวนมักใช้กับ **ก๋าม** เป็น **ก๋ามเอิน** แปลว่าขอบใจ ถ้าแปลตามคำแต่ละคำก็คือ รู้สึกบุญคุณ

คำ **เอิน** ของญวนคงเป็นคำเดียวกับ **เอิ๋น** (en^1)ในภาษาจีนกลาง (ภาษาแต้จิ๋วออกเสียง **อึน**) ซึ่งแปลว่า รักใคร่โปรดปราน เมตตา (คำ **เอิน** ในคำ **หยอกเอิน** ของเราอาจได้มาจากคำ **เอิ๋น** นี้) หาได้เกี่ยวกับ **บุญคุณ** หรือ **ขอบใจ** ไม่ เพราะคำ **บุญคุณ** ภาษาแต้จิ๋วใช้ **กงอึน** แต่ถ้าใช้ **กำอึน** หมายว่าขอบใจเช่นเดียวกับ **กำเซี่ย** คำ **กง** ในภาษาจีนกลางใช้ **กึง** ($kung^1$) หมายว่า คุณธรรม ส่วน **กำ** ตรงกับ **กั๋น** (kan^3) ในภาษาจีนกลางหมายว่ารู้สึก รู้สึกจับใจ คำ **ขอบใจ** ภาษาจีนกลางใช้ **เซี่ยะ** ($hsieh^4$) ถ้าใช้ **กั๋นเซี่ยะ** (kan^3 $hsieh^4$) ก็หมายว่า กตัญญู รู้สึกบุญคุณ ในภาษาแต้จิ๋ว **เซี่ยะ** แปลว่ารัก (ได้ยินว่า ในสมัยก่อนเด็กร้องไห้คนจีนจะปลอบว่า **เซี่ยะ เซี่ยะ** คือ รัก รัก) เมื่อดูความหมายต่าง ๆ ดังกล่าวมาแล้วจะเห็นว่าความหมายดั้งเดิมของ **ขอบใจ** หรือเนื่องกับ **ขอบใจ** นอกจากจะเป็น กตัญญูรู้คุณ รู้สึกบุญคุณกับคุณความดีแล้ว ก็อาจจะเพิ่มความหมายว่า เมตตา รักใคร่ ได้อีกด้วย

คำ **ขอโทษ** บางทีก็ใช้ **ขออภัย** และ **ขอขมา** **ขอขมา** หรือ **ขอขมาลาโทษ** ก็มีใช้ แต่ใช้ในลักษณะและโอกาสต่างๆกัน คำนี้ก็ต้องยืมภาษาอื่นใช้หรือไม่ก็สร้างขึ้นใหม่ ภาษาไทใหญ่ยืมคำ **กั๋นต๊อ** จากภาษาพม่าดังกล่าวแล้ว นอกจากนั้นต่างยืมคำบาลีสันสกฤตมาใช้โดยมาก คำที่ยืมกันมาใช้โดยมากรวมทั้งเราด้วย คือคำ **โทษ** ภาษามอญใช้ **ทุห** ออกเสียง **ตุ๊ะห์** ส่วนเขมรใช้ **โทส** แต่ออกเสียง **โต๊ะส์** และยังใช้ **อภัย**(=อะเพีย จาก อ+ภย =ไม่กลัว) กับ **อภัยโทส** (อะเพียโต๊ะส์) เช่นเดียวกับไทย แต่มีคำ **สุ** (ซม) หรือ **สูม** (โซม) ที่แปลว่า ขอ นำหน้า เป็น **สูมอภัย** (โซมอะเพีย) = ขออภัย **สูมอภัยโทส** (โซมอะเพียโต๊ะส์) = ขออภัยโทษ คำนี้กล่าวว่ามักใช้ลงท้ายจดหมายว่า **เสจกฺฎีควรพุ์ควร สูมอภัยโทส** (ซัจเกฺดียกัวร์ปุ์มกัวร์ โซมอะเพียโต๊ะส์) = ความควรไม่ควร ขออภัยโทษ **อภัยโทส** ของเขามีความหมายต่างกับของเราไปบ้าง คือ **อภัย** หมายว่าการไม่ถือโทษ การไม่เบียดเบียนให้หวาดกลัว **สูมอภัยโทส** ก็คือขอให้อย่าถือโทษ อย่าเอาโทษ **อภัยโทษ** ของเรามักหมายถึงยกโทษทางอาญา ซึ่งเป็นพระราชอำนาจของพระเจ้าแผ่นดิน ในภาษา

ไทใหญ่ใช้คำ **ต๊องบ๋าน** หมายถึงขออภัยโทษ คำ **ต๊องบ๋าน** ก็เป็นคำพม่า ที่ใช้ **ปุ๊กจ้อกั๋นต๊อ** =ขอขมาลาโทษ ก็มี (**ปุ๊กจ้อ** = บูชา)

ยังมีคำ **ขมาโทส** (คะมาโต๊ะส์) หรือ **สุขมาโทส** (ซมคะมาโต๊ะส์) หมายว่า ขอให้งดโทษ ขอให้ยกโทษ เราใช้ **ขมา** อย่าง **ขมาศพ** คือ กล่าวคำขอโทษแก่ผู้ล่วงลับนั้นๆ ส่วน **ขอขมา** หมายว่า ขอให้ยกโทษให้ ในเมื่อผู้ทำผิดยอมรับผิด ส่วน **ขอขมาลาโทษ** มักขอขมาแก่เจ้าหรือผีปีศาจ อันอาจบันดาลให้เจ็บไข้ได้ป่วยได้ ถ้าหากทำผิดพลั้งโดยรู้ตัวก็ดีไม่รู้ตัวก็ดี

คำ **ขมา** กับ **ขมา** มีความหมายเดียวกัน **ขมา** เป็นคำภาษาบาลี และ ขมา ตัดมาจากคำ **กฺษมา** ของภาษาสันสกฤต หมายว่า การยกโทษ ความเมตตากรุณา ความอดกลั้น ความอดทน การขอโทษ คำ **สูมา** ในภาษาเหนือก็น่าจะเป็นคำเดียวกับ **ขมา**

คำ **ขอ** ไม่ได้ใช้เฉพาะขอโทษ อาจเป็น **ขอลา** **ขอลาหยุด** **ขอลาออก** **ขออนุญาต** คำ **ลา** เป็นคำภาษาเขมร ออกเสียงเลีย **สูมลา** (โซมเลีย) = ขอลา **ลาเหย** (เลียเฮย) = ลาแล้ว คำ **ลาโทษ** ใน **ขอขมาลาโทษ** ข้างต้น **ลา** น่าจะหมายได้ว่า ขอ อย่าง **ลาข้าวพระ** ดังเทียบกับคำบาลีที่กล่าวเวลาเลื่อนภาชนะอาหารออกมาว่า **เสสํ มงฺคลา ยาจามิ** **ยาจามิ** หมายว่า ข้าพเจ้า ขอ คำ **ลาโทษ** ก็คือ **ขอโทษ** ถ้าจะแปลตามแบบคำซ้อน ๔ คำ ก็อาจแยกเป็น **ขอขมา** กับ **ลาโทษ** ก็ได้ **ขอโทษ** กับ **ขมาลา** ก็ได้

ถ้า **ขอลา** อย่างนักเรียนขอลาครูออกไปนอกห้องเรียน ภาษาไทใหญ่ใช้คำ **ย้อน** ซึ่งหมายว่า ขอ คำ **ย้อนขอ** ก็มีใช้บ้าง แต่ **ขอ** ไม่ได้ใช้ทั่วไปอย่าง **ขอ** ของเรา เห็นมีแต่ที่ซ้อนมากับคำ **ย้อน** นี้เท่านั้น ถ้า **ขออนุญาต** ก็ใช้คำ **ย้อนอ้ะคว่าง** คำ **อ้ะคว่าง** เป็นคำพม่า เช่นเดียวกับคำ อนุญาต ที่เราใช้ เป็นคำภาษาบาลี

คำ **ขอ** ถึงแม้จะเป็นคำอ่อนโยน เพื่อให้ได้สิ่งที่ปรารถนา แต่ก็ยังมีวิธีพูดให้อ่อนโยนยิ่งขึ้นอีก ด้วยการลงท้ายด้วยคำ **ต้ะ** (=เถอะ) เช่น **ย้อนป๋อยล่อดต้ะ** =ขอปล่อยพ้น (ไป) เถอะ ใช้คำ **อิ๊ดนึ่ง** (=นิดหนึ่ง) ลงท้ายก็มี ภาษาพ่าเก่ใช้ **จ๋อนหนึ่ง** เช่น **ย้อนเอ๋าอิ๊ดนึ่ง** = ขอเอานิดหนึ่ง **เอ๊าม้าไท่จ๋อนหนึ่ง** = เอามานิดหนึ่ง บางทีก็ใช้ **ต้ะ** ด้วย เช่น **เอ๊าม้าไท่จ๋อนหนึ่งต้ะ** = เอามานิดหนึ่งเถอะ นอกจากนี้ใช้คำ **แค้นต่อ** ที่หมายว่า ขอได้โปรด ก็มี เช่น **แค้นต่อป๋อยล่อด** = ขอได้โปรดปล่อยให้พ้น (ไป)

การพบกันและจากกัน เขาก็มีวิธีพูดวิธีทักต่างๆกัน คำ **ตั้ก** (=ทัก) เขาใช้ **เห้ตั้ก** หรือ **ตั้กหนาย** (หนาย หมายว่า บนบาน) แต่ที่ได้ยินชาวเมืองนายออกเสียง เขาออกเสียง **ตั้กน่าย** และว่า **น่าย** คือ **ย่าย** ละลาย เขาหมายว่า ทักหน้าตายิ้มแย้ม เพราะไม่ว่าใครย่อมถือว่าการทักทายด้วยหน้าตายิ้มแย้ม ท่าทางยินดีเป็นลักษณะสำคัญของการทักทายเวลาได้พบปะกัน

ครั้นถึงเวลาจากไปก็มีธรรมเนียมไปลามาไหว้ ภาษาไทใหญ่ใช้คำ **สั่ง** หมายว่า ลา ภาษาพ่าเก่ออกเสียง **ซั้ง** หมายอย่างเดียวกัน เช่น **ซั้งต๊ะเหมอ** = ลาจะกลับบ้าน หรือ ตามธรรมดา ไม่ว่าจะเป็น พม่า มอญ หรือไทใหญ่ แม้จะนับถือพุทธศาสนาเช่นเดียวกัน รู้จักไหว้แบบเดียวกัน ทั้งภาษาไทใหญ่ก็มีคำ **ไหว้** ภาษาพ่าเก่ออกเสียง **ป๋าย** แต่เขากลับไม่ได้ไหว้กันเวลาพบกันหรือจากกันอย่างที่เราปฏิบัติกันเป็นธรรมดา เขาไหว้กันเฉพาะบางโอกาสเฉพาะบุคคล ที่เคยเห็นเขาทำ นอกจากในเดือนห้า ก็ยังมีตอนออกพรรษา ตอนจะเดินทางจากบ้านไปไกล ดังที่เห็นลูกหลานจะจากบ้านที่เมืองนายมาลาเจ้านางขุน ภรรยาขุนโองข่อง ไปเรียนหนังสือที่เมืองตองยี การไหว้ก็ต้องมีพิธีรีตอง ผู้อ่อนวัยกว่าจะนำเทียนไขมาไหว้ผู้ใหญ่ผู้สูงวัยกว่า และก็ได้รับพรกับของบ้างเงินบ้าง คนที่ถือธรรมเนียมอย่างพม่าไม่ใช้ธูปเทียนขี้ผึ้ง เขาใช้แต่เทียนไข จุดเทียนเรียก **ไต้เต๊น** ใจศรัทธามากแค่ไหน ก็จุดเทียนมากแค่นั้น ส่วนการไหว้พระ อย่างที่เรียก **ไหว้เจ้าพร้า** หรือ **ป๋ายพุร้า** (ในพ่าเก่) เขาหมายถึงพระพุทธรูป ก็มีการไหว้แบบเดียวกัน พวกผู้ชายจะใช้ **คุ่บไหว้** หรือ **คุบป๋าย** หมายว่า คุกเข่าไหว้ ซึ่งคือกราบ

(อ่านต่อฉบับหน้า)

ปี 37 ฉบับ 71 6 ม.ค. 2528

บรรจบ พันธุเมธา

ภาษาสัมพันธ์

อันเนื่องด้วยวัฒนธรรม

(38)

ไหว้ - กราบ - พับเพียบ

ที่จริงคำ **คุ้บไหว้** จะหมายเพียงคุกเข่าไหว้ (คุ้บ=คุก คุ้บเข่า=คุกเข่า แต่ใช้ คุ้บ คำเดียวก็ได้ดังข้างต้น) เท่านั้น ก็เห็นจะได้ ไม่ถึงกับกราบ เพราะหัวของผู้คุ้บไหว้ไม่ต้องก้มลงจดพื้น เพียงแต่ก้มหัวนิดหน่อย ใช้มือตะปบๆพื้นขณะนั่งคุกเข่าก็พอใช้ได้แล้ว ฉะนั้นที่มีคำ **คุ้บ** ใช้กับคำอื่นอีกหลายคำตามที่พบในพจนานุกรมของ ดร. คูชิง จึงนึกภาพไม่ออก เพราะไม่เคยได้เห็นเอง เป็นต้นว่า

คุ้บก๊าน = คุกคลาน (ก๊าน=คลาน) อธิบายว่าคือหมอบคลานหมอบราบ ซึ่งต่างกับ **คุ้บหมบ** - คุกหมอบ (หมบ=หมอบ) คือหมอบเท้าศอก และยังมี **คุ้บอบหมบ** หรือ **คุ้บอบปบ** (อบ ก็หมายว่าหมอบราบลง) อธิบายว่าคือทอดตัวเหยียดยาว ไม่ทราบว่าจะเป็นการคารวะแบบอัษฎางคประดิษฐ์อย่างของชาวฮินดูหรือไม่

นอกจากนี้ยังมีคำ **คุ้บน้อน** (=คุกนอน) เขาหมายว่าหมอบอย่างสัตว์ มีสุนัขเป็นต้น ในภาษาพ่าเก่ใช้ว่า **ม่อบจ่อ**[8] ความหมายเดียวกันนี้

ผู้หญิงชาวไตเมาทำความเคารพเวลาทักทายกันด้วยการนั่ง **คุ้บเข่า** แต่ไม่ได้นั่งคุกเข่า เขากลับนั่งทับเท้าอย่างที่เรียกนั่งพับเพียบ ส่วนมือทั้งสองไม่ได้ประสานหรือประนมแต่กลับเท้าพื้นแล้วก้มหัว เวลายืนหรือเดิน ถ้าจะคารวะผู้ที่เคารพนับถือ เขาก็ใช้มือทั้งสองแนบตัวพลางก้มหัวก้มตัวพอสมควร ดูๆคล้ายชาวญี่ปุ่น ไม่มีเค้าคล้ายกับของไทยเราเลย ทั้งนี้ไม่ว่าจะเป็นการไหว้หรือการกราบ

ถ้าจะถามว่าเราได้วิธีการไหว้การกราบจากใคร จะว่าได้จากทางพุทธศาสนา คนไทเหล่านั้นก็นับถือพุทธศาสนาเช่นเดียวกับเรา หรือจะว่าเราอาจจะได้มาจากจีน เพราะภาษาพ่าเก่ใช้ **ป้าย**[8] หมายว่าไหว้ ภาษาอ่ายตอนใช้ **ไป๋** และไทนุงใช้ **ป๋าย** เสียงคล้ายคำ **ไป๋** ในภาษาแต้จิ๋ว และ **ป๊าย** (pai^4) ในภาษาจีนกลาง ซึ่งเขาหมายว่าไหว้เหมือนกันแต่ไหว้ตามแบบของเขาซึ่งต่างกับของเรา จึงมีปัญหาว่าคำ **ไหว้** กับ **ป้าย**[8] **ไป๋** หรือ **ป๋าย** เป็นคำเดียวกันหรือไม่ มีแต่ภาษาไทใหญ่ที่ออกเสียง **ไหว้** เช่นเดียวกับเรา และคำที่นำมาซ้อนกัน เรามักใช้ **ไหว้กราบ** แต่ในภาษาไทใหญ่ใช้ **ไหว้สา** ไม่มีคำอธิบายว่า **สา** แปลว่าอะไร บอกไว้แต่เพียงเป็นคำที่ใช้เข้าคู่กับ **ไหว้** เท่านั้น จึงต้องสมมุติให้มีความหมายอย่างเดียวกับ **ไหว้** หรือคล้ายกับ **ไหว้** ทำนองเดียวกับ **ไหว้** ตามแบบแผนของการซ้อนคำไปก่อน พูดถึงการใช้คำป๊ายของเขา นอกจากไหว้พระอย่างที่ใช้ว่า **ป๊ายโฝ** (pai^4 fo^2 โฝ คือพระพุทธเจ้า) เขายังใช้หมายว่าเยี่ยมก็ได้แสดงความยินดีก็ได้ เช่น **ป๊ายเหนียน** (pai^4 nien^2) - ยินดีปีใหม่ เยี่ยมปีใหม่ **ไหว้** ของเราก็เช่นกัน

นอกจากจะเป็นการแสดงคารวะใน ยามพบปะหรือจากกันแล้วก็ยังใช้ แสดงความขอบคุณก็ได้ขอโทษก็ได้

ส่วนคำ **กราบ** มีใช้แต่ในภาษาของเรา ดูลักษณะของคำแล้วน่าจะไม่ใช่คำไทยแต่ดั้งเดิม คำนี้มีใช้ในภาษาเขมร กฺราบ(ออกเสียงกฺราบ) เขาอธิบายความหมายไว้ในพจนานุกรมของเขาว่า โน้มตัว ก้มหัวให้ต่ำที่สุด เขายกตัวอย่าง เช่น กฺราบกฺบาลฎล่กนฺเทล (=กราบกบาลดือลก็อนเตล) หมายว่า กราบหัวถึงเสื่อ ความหมายของเขาคงคล้ายกับเรา เคยเห็นพวกชาวบ้านกราบพระเจ้าอยู่หัวของเขาในขณะเสด็จมาตามทางเดินในงานฉลอง๒๕ พุทธศตวรรษที่พนมเปญ หัวเขาจดพื้นเช่นเดียวกับที่เรากราบพระ แต่คำ **กราน** ที่เรามักใช้เข้าคู่กับ **กราบ** เป็น **กราบกราน** นั้น กลับไม่มีใช้ในภาษาเขมรตามความหมายคล้ายๆ กับคำ **กราบ** กฺราน ในภาษาเขมรหมายว่าครอบครัวแต่ละครอบครัว หรือถ้าจะว่าได้จาก กฺราล แล้วเปลี่ยนเสียง ล ให้เป็น น เสียอย่างคำอื่นๆที่เรายืมเขามาใช้ แต่ กฺราล ของเขาก็หมายว่า ปู อย่างปูเสื่อ หรือหมายว่า คลี่หรือแผ่ จึงไม่ทราบว่า กราน เป็นคำภาษาใด แม้จะเชื่อว่าคงหมายคล้ายๆกับ **กราบ** ก็ตาม

พูดถึง **กราบ** ก็ต้องพูดถึง นั่งผู้หญิงมักจะกราบขณะนั่งพับเพียบ เรื่องนั่งพับเพียบ นี่ก็เป็นปัญหาที่พากันถามอยู่เสมอว่า ใครหนอช่างคิดวิธีนั่งแบบนี้ ที่ทำให้ดูเรียบร้อยสวยงาม แต่ว่าช่างทุกข์ทรมานแสนจะเมื่อยเข่าปวดขาอย่างยิ่ง ถ้านั่งนานๆ โดยไม่เปลี่ยนอิริยาบถ และเป็นเรื่องที่ทนทำได้ยากสำหรับผู้สูงอายุ หรือผู้ที่หนักเนื้อหนักตัว (ด้วยน้ำหนัก) คำตอบก็คือน่าจะได้มาจากอินเดียตามแบบอย่างพุทธศาสนา พระสงฆ์ท่านนั่งแบบนั้นเวลาสวดหรือเทศน์ แต่ว่าชาวอินเดีย โดยเฉพาะผู้หญิง หายากที่จะนั่งพับเพียบ เขานั่งชันเข่ากันโดยมาก ถือว่าผ้าสำหรียาวคลุมเข่าและขาได้มิดชิด จะว่าได้จากพุทธ-ศาสนา ก็เชื่อว่าคนไทยรู้จักนั่งพับเพียบมาช้านานแล้วก่อนจะนับถือพุทธศาสนาละกระมัง เพราะคนไทถิ่นต่างๆ ไม่ว่าจะอยู่ที่ไหนในป่าในดงห่างอารยธรรมของเมืองสักแค่ไหน เขาก็นั่งพับเพียบกัน ดังที่เห็นในหอเจ้าฟ้าคำตี่ที่นารายณปุรอันแสนทุรกันดาร (ในครั้งกระนั้น) พวกผู้หญิงรวมทั้งนางฟ้า (ชายาเจ้าฟ้า) ตลอดจนผู้หญิงคำตี่ที่อยู่หมู่บ้านไกลๆก็นั่งพับเพียบกันทั้งนั้น เวลามาชุมนุมกัน และเมื่อนั่งพับเพียบ ก็จะต้องระวังซิ่นให้คลุมขาได้มิดชิด ไม่ให้ส่วนใด **บ่อ** (ปรากฏ) ออกมาได้ ถือเป็นความเรียบร้อยอย่างหนึ่ง เจ้าแก่น โกฮาย ที่มาเฌริตา ในอัสสัม อดออกปากชมหลานสาวคนแรกไม่ได้ว่า แม้มีอายุเพียง ๓-๔ ขวบ ก็ยังรู้จักจะดึงชายกระโปรง (เด็กเล็กๆ ที่นั่นนุ่งกระโปรง) มา **แม็บ** (เหน็บ) ไว้ใต้ขาเวลานั่งพับเพียบ บางทีก็ทำได้ยาก เพราะกระโปรงสั้นไปคลุมขาไม่มิด

พูดถึง**พับเพียบ**ก็นำคิดถึงเรื่องความหมาย **พับ** นั้นพอจะเข้าใจว่าคือคำ **พับ** เพราะต้องพับขาเข้ามา แต่ **เพียบ** จะเป็นคำเดียวกับ **เพียบ** ที่หมายว่า เต็มแปล้ จนจวนจะจม หรือจะหมายอย่างเดียวกับคำ **แพ่บ** ในภาษาไทใหญ่ซึ่งตรงกับคำ **แฟ่บ** เขาหมายว่า แบน มีคำ **หมบแพ่บจั๊บ** (=หมอบแฟบจับ) เขาหมายว่า ทอดตัวเหยียดยาว ลักษณะอย่างไรไม่เคยเห็น แต่ในภาษาไทใหญ่ไม่มีคำ **พับเพียบ** หรือจะมีเสียงคล้ายคำนี้ก็ไม่มี ทั้งที่มีวิธีนั่งแบบนี้ เขาใช้คำ **นั่งคุบเข่า** ให้หมายได้ทั้งนั่งคุกเข่าและนั่งพับเพียบ และจะว่าคนไทที่นั่นได้แบบอย่างการนั่งพับเพียบจากพุทธศาสนา ก็คงจะไม่จริง ทั้งนี้เพราะพระของเขานั่งขัดสมาธิ (คือขัดสะหมาด) เวลาสวดหรือเทศน์ ได้ยินว่า เขาถือว่าการนั่งพับเพียบไม่สง่าภาคภูมิ ไม่เป็นที่น่าเคารพนับถือเท่านั่งขัดสะหมาด

(อ่านต่อฉบับหน้า)

บรรจบ พันธุเมธา

ภาษาสัมพันธ์

อันเนื่องด้วยวัฒนธรรม

ภาษาไทใหญ่เรียกการนั่งขัดสมาธิ (ขัดสะหมาด) ว่า **นั่งขวายกุด** หรือ **ขวายขุด** ที่เรียก **ไขว่ขุด** หรือ **ไขว่กุด** ก็มี เรียกเป็น **ไข่ขุด** ไปก็มี ภาษาพ่าเก่เรียก **หนั่งก้อยตีน** ก้อย หมายว่า ไขว่ หรือพัน ขวาย หรือ ไขว่ ก็หมายว่า ไขว่ หรือ พัน เช่นเดียวกัน (คำ **ขุด** หรือ **กุด** น่าจะออกเสียง **คด** หรือ **ก๊ด** ซึ่งมีความหมายว่า ขด ถ้าเป็น **ไขว่ก๊ด** หรือ **ไขว่คด** จะได้หมายว่า ไขว่ขด แต่เขาออกเสียงเป็น**ขุด** หรือ **กุด** ซึ่งหมายว่า ขุดหรือกูด อย่างผักกูด ความหมายห่างกันไปไกล) การนั่งแบบนี้แม้พระภิกษุสามเณรของเขาจะนั่งเป็นท่าปรกติ แต่คนธรรมดาก็ยังนั่งไม่ได้ โดยเฉพาะเมื่ออยู่ต่อหน้าผู้ที่เหนือกว่า อย่างเจ้าฟ้าหรือเจ้านาย เป็นต้น แต่การนั่งแบบนี้ไม่ค่อยจะเกี่ยวข้องกับผู้หญิงนัก ทั้งนี้เท่าที่ได้เห็นในเวลาเขาชุมนุมกัน เขานั่งพับเพียบกันทุกคน และเมื่อนั่งพับเพียบแล้วก็ยังต้อง **กดตีน** คือ ขดเท้าไม่ให้เท้ายื่นออกไปมาก จะได้ไม่ไปโดนเท้ากัน

การมีเก้าอี้นั่งนับเป็นของใหม่ เมื่อตั้งชื่อเรียก จึงเรียกต่างกันไปตามท้องถิ่น โดยอาศัยคำ **ตั่ง** ที่เป็นคำเดิมที่มีอยู่ เป็น **ตั่งโง้ง** ในภาษาไทใหญ่ และ **ตั่งก้าก** ในภาษาพ่าเก่ (โง้ง=งวง ส่วน ก้าก=แบ่งเก็บ หรือกันไว้ส่วนหนึ่ง ในภาษาพ่าเก่ ไม่ทราบว่าจะเกี่ยวข้องกับความหมายของเก้าอี้อย่างไร หรือจะเป็นคำภาษาอัสสัมมีสก็ไม่ทราบ ไม่ได้สอบถามไว้) การนั่งห้อยขาอย่างเวลานั่งเก้าอี้ ชาวไทใหญ่เรียก **นั่งหย่อนขา** หรือ **หย่อนตีนล้ง** ถ้านั่งไขว่ห้าง เรียก **นั่งก่ายขา** หรือ **นั่งขาก่ายก๊อน** ซึ่งก็เป็นการนั่งที่นั่งต่อหน้าผู้เหนือกว่าไม่ได้ เช่นเดียวกับนั่งขัดสมาธิ

ยังมีการนั่งลักษณะอื่นๆที่ถือว่าไม่เรียบร้อย ได้แก่ **นั่งแล้นขา** หรือ **นั่งแล้นตีน** คือ นั่งเหยียดขาหรือเหยียดเท้า ไปทางบุคคลและสถานที่อันไม่สมควร โดยเฉพาะในที่สาธารณะ ดังที่เคยเห็นผู้หญิงฮินดูนั่งเหยียดเท้าไปทางสามีในรถไฟ (ที่นั่งในรถไฟอินเดียเป็นเก้าอี้ยาวติดหน้าต่าง) เจ้าแก่นโกฮาย ชาวไทคำยัง ที่เมืองมาเฆริตา อัสสัม เห็นแล้ว กล่าวว่า คนไทไม่ทำอย่างนี้หรอก

ที่จริงการนั่งยองๆที่เขาเรียก **นั่งก่องหย่อง** (ภาษาพ่าเก่เรียก **หนั่งจ่อ** คือ ภาษาอ่ายตอนเรียก **นั่งโจ่โข**) ก็น่าจะถือไม่เรียบร้อย ไม่น่าดูด้วย โดยเฉพาะเวลาไหว้หรือกราบพระ แต่พวกผู้ชายทั้งพม่าและไทใหญ่ปฏิบัติเช่นนั้น แม้พระภิกษุสามเณรบางแห่งก็นั่ง

อย่างนั้น เวลาฉันอาหาร ดังที่เห็นที่วัดน้ำฮู้ในทะเลสาบเอ็นเล จะเป็นเพราะอาหารไม่ได้วางบนโต๊ะเตี้ยๆ อย่างที่อื่นโดยมากหรืออย่างไรไม่ทราบ ทำให้นั่งขัดสมาธิไม่ถนัด อาหารที่วัดดังกล่าวจัดใส่กระบะไม้ขนาดใหญ่รูปสี่เหลี่ยม แต่ที่นั่งขัดสมาธิเวลาฉันอาหารก็มี

ส่วนผู้หญิง **นั่งเต้าแขน** หรือ **เต้ามือ** หรือ **เต้าสอก** (=นั่งเท้าแขนเท้ามือเท้าศอก) ถือเป็นกิริยาที่เรียบร้อยน่าดู แต่ถ้า **นั่งเต้าก๊าง** (=นั่งเท้าคาง) ก็นับว่าไม่น่าดู ทำไม่ได้ต่อหน้าผู้ใหญ่ นอกจากนี้ก็ยังมีการ **นั่งก่องหลัง** คือนั่งหันหลัง แต่ถ้าเป็นบุคคลที่ไม่ปรารถนาได้พบเห็น ก็ใช้ว่า **นั่งก่องหลังปั้น** คือนั่งหันหลังให้ บางทีก็ใช้ **นั่งหวิ้นหลัง** หรือ **นั่งหวิ้นหลังปั้น** หมายทำนองเดียวกันคือผินหลังให้แสดงอาการดูถูกดูหมิ่น ภาษาพ่าเก่ใช้ **วิ้น** ตรงกับ ผิน หิน ใช้ **วิ้นหน่า วิ้นหลัง**-หินหน้าหินหลัง หรือหันหน้าหันหลัง หันหน้าในภาษาไทใหญ่ใช้ว่า **หว่ายหน้า** ส่วนหันหลังใช้ **หว่ายหลัง** ก็มี มีความหมายอย่างเดียวกับ **หวิ้นหลัง** คือหันหลังให้คนที่ตนไม่พอใจ

ถามเขาถึงคำนั่งชันเข่า ไม่ได้คำตอบ เขามีแต่ **นั่งก็อดเข่า** (=นั่งกอดเข่า) แต่คำ **นั่งจ๊อก** น่าจะหมายว่านั่งชันเข่า ได้ และ **นั่งจ๊อกหงอมหง่อ** ก็คงหมายว่านั่งชันเข่าซุกตัวหมอบลงอย่างเกรงคนจะเห็น ทำให้นึกถึงคำนั่งงอนหง่อจอนจ่อ หรือนั่งกอดเข่าเจ่าจุกของเรา

ส่วนคำ **นั่งกอดอก** เขาไม่ได้ใช้อย่างเดียวกับเรา เขาเรียก **กอดไก่** ก็มี **กอดก่าย** ก็มี เป็นคำที่ครูมักจะสั่งนักเรียนอยู่บ่อยๆ ให้ **นั่งกอดไก่** เพื่อให้นั่งตัวตรงๆ ไม่หงอมหลัง แต่ถ้า **จุ๊กกอดไก่** คือยืนกอดอกบนม้านั่ง ก็หมายว่าถูกลงโทษให้ยืนกอดอก คำ **กอดไก่** หรือ **กอดก่าย** ที่เสียงสั้นยาวต่างกันอาจเป็นเพราะต่างไปตามท้องถิ่น คนทางเมืองนายออกเสียงสั้นกว่าคนถิ่นอื่น แต่ความหมายของ **ไก่** กับ **ก่าย** ก็ต่างกัน **กอดไก่** เขาอธิบายว่าการกอดอกมีลักษณะเหมือนอุ้มไก่ กอดไก่ ส่วน **กอดก่าย** เขาอธิบายว่าการกอดอกต้องใช้มือก่ายกันไขว้กัน

พูดถึงอิริยาบถ ๔ คือ ยืน เดิน นั่ง นอน มีแต่คำ นั่ง กับนอน เท่านั้นที่ใช้คำตรงกันในถิ่นต่างๆ แม้ว่าจะออกเสียงต่างกันไปบ้างตามท้องถิ่น แต่ ยืน กับ เดิน นั้นสิน่าแปลก เหตุใดจึงใช้คำต่างกัน ราวกับว่าคนไทไม่ยืนไม่เดินหรือไม่รู้จักยืนรู้จักเดินมาแต่ดั้งเดิม จนแยกย้ายกันไปแล้ว จึงได้มีคำที่หมายว่ายืนกับเดินเกิดขึ้นมาใหม่ โดยอาศัยคำภาษาอื่นบ้าง ต่างคนต่างสร้างขึ้นเองบ้าง

คำ **ยืน** จะว่าไม่มีใช้ในถิ่นต่างๆ ก็ผิดไป ทั้งนี้เพราะมีคำนี้ในภาษาโดยเฉพาะภาษาไทใหญ่ **ยืน** หมายว่ายื่นยาวอย่างอายุยืน หรือ **ยื่น** อย่างยื่นมือ เอื้อมมือไปหยิบสิ่งใดสิ่งหนึ่ง แต่ไม่มีความหมายว่า **ยืน** เขาใช้คำ **จุ๊ก** และ **ลุกจุ๊ก** คือ ลุกยืน เขาหมายว่ายืนขึ้น

ยังมีคำ **จั๊น** ใช้กับจุ๊กเป็น **จุ๊กจั๊น** หมายว่ายืนตรง ภาษาพ่าเก่หมายว่ายันเพื่อยืนให้มั่นคง คำนี้เสียงคล้ายคำ **จ้าน** (chan^4) ในภาษาจีนกลางที่หมายว่า **ยืน** ยืนนิ่ง เพราะฉะนั้น **จั๊น** ในที่นี้ (นอกจากที่แปลว่า **ชัน** ตรงกับ **ชัน** ของเรา) อาจจะเป็นคำยืมจากภาษาจีนกลางก็เป็นได้

คำที่หมายว่ายืนนิ่งหรือยืนพัก เขาใช้ **จุ๊กเซ้า** (เซ้า-พัก) แต่ในภาษาคำตี่ **เซ้า** หมาย **ยืน** ลุกขึ้นยืนอย่าง ลุกขึ้นยืนจากที่นั่ง คำ **จึ๊ก** (=จุ๊ก) ก็มีใช้ แต่หมายว่ายืนอยู่อย่างยืนแลเห็นไกลๆ

ถ้าต้องการดูอะไรให้ชัดบางทีต้องใช้คำ **จุ๊กแหย่งแย่** หมายว่ายืนเขย่ง **แหย่งแย่** คือ เขย่ง **แหย่งตีน** ก็ว่า แต่ถ้าเรียก **ตีนแหย่ง** ก็หมายว่า เท้าพิการทำให้เดินเขย่งๆ ส้นเท้าไม่จดพื้น

(อ่านต่อฉบับหน้า)

ปี 37 ฉบับ 43 ๒๐ มิ.ย.-๒๕๒๘

บรรจบ พันธุเมธา

ภาษาสัมพันธ์

อันเนื่องด้วยวัฒนธรรม

ส่วนเรื่องเดิน คำ เดิน นั่นเองแหละที่ชวนฉงนอย่างยิ่ง ดังที่กล่าวแล้วว่าคนไทยโดยเฉพาะพวกเราไม่รู้จักเดินหรืออย่างไร จึงไม่มีคำใช้ ต้องไปใช้คำเขมร เขมรใช้ **เฎีร** ออกเสียง **เดอร์** (ร ไม่ออกเสียง) เขาอธิบายความหมายของคำนี้ว่า ทำอาการยกเท้าก้าวไป เป็นอิริยาบถ ๑ ใน ๔ นอกจากยืน นั่ง นอน นอกจากนี้ยังใช้แก่สิ่งอื่น เช่น **ทูกเฎีร** (=ตูกเดอร์) คือเรือเดิน **นาฬิกาเฎีร** (=เนียลิกาเดอร์) คือ นาฬิกาเดิน เช่นเดียวกับที่เราใช้

คนไทถิ่นอื่นๆเขาใช้คำที่หมายว่า เดิน ต่างๆ กันไปคืออีสานใช้ **ย่าง** ไทขาวใช้ **หญาง** ภาษาเหนือใช้ **เตียว** ไตลื้อใช้ **เตว** ส่วนภาษาไทใหญ่และเครือไทใหญ่ใช้คำ **ไป๋ ป๋าย ไป๊ ป๊าย** หรือ **ผ่าย^{8} ผ่าย** คำ **ไป๋** ในภาษาไทใหญ่ หรือ **ไป๊** ในภาษาพ่าเก่ เสียงคล้ายคำ**ไป** ของเรา ทั้งที่คำ **ไป** เขาใช้ **กว่า** (ไทใหญ่) หรือ **ก๊า** (พ่าเก่) แต่บางทีในภาษาพ่าเก่ก็ใช้อย่างเดียวกับคำ ไป เช่น **ไป๊ไป๊ม้าม้า** = ไปๆมาๆ **ลุกอ๊อนแหล่นไป๊**=เด็กวิ่งไป แต่ที่ใช้หมายว่า เดิน ก็มี เช่น **ไป๊ต๊าง** =เดินทาง เดินตามทางหรือตามถนน **ก๊าไป๊**=ไปเดิน หมายว่าไปเดินเล่น

ภาษาไทใหญ่ที่ใช้ **ไป๋** หมายว่า เดิน เช่น **ไป๋ตีน**=เดินเท้า **กว่าต้า ไป๋ต๊าง** หรือ **กว่าต๊างไป๋ต๊าง** หมายว่า เดินทาง คำ **ไป๋** ที่มาเข้าคู่กับ **กว่า** ทำให้ดูเหมือนมีความหมายว่า ไป เช่นเดียวกับ **กว่า** ความหมายของคำนี้จึงออกจะสับสน

แต่ว่าภาษาพ่าเก่ อ่ายตอนและคำตี่ยังมีคำ **ผ่าย** (พ่าเก่ออกเสียงเอกมีเสียงหยุดในคอ จึงเขียนเลข^{8} กำกับพอเป็นที่สังเกต เป็น **ผ่าย^{8}**) **ผ่าย^{8}ต๊าง** = เดินทาง (พ่าเก่) **ผ่ายต้าง** (คำตี่) แต่ภาษาอ่ายตอนออกเสียงเป็น **ผ๋าย** ก็มี ภาษานอกจากนี้ที่ใช้ **ผ่าย** หมายว่าเดิน ก็ยังมีอีก ได้แก่ภาษาไทนุง ใช้ **ผาย** และภาษาไทนุงได้บันทึกไว้ว่าคำนี้เทียบได้กับคำ **ผาย** ภาษากวางตุ้ง เทียบภาษาจีนกลาง **ผาย**(p'ai^{2}) หมายว่า เดิน เดินไปเดินมา **ผายหวย**(p'ai^{8} hui^{2}) คือเดินกลับไปกลับมาอย่างไม่แน่ใจ คำ **ผาย** ในภาษาพ่าเก่ อ่ายตอนและคำตี่จะได้มาจาก **ผาย** ของจีนด้วยหรืออย่างไร และถ้าเป็นเช่นนั้นจริง คำ **ผาย** น่าจะมาภายหลัง เพราะภาษาแต่ละภาษาดังกล่าวนี้ต่างก็มีคำ **ไป๊** (พ่าเก่) **ป๊าย** (อ่ายตอน)

ส่วนที่ลงท้ายคำกิริยาบางคำที่มีการเคลื่อนไหว ภาษาพ่าเก่ใช้ **ไป๊** โดยมาก เช่น **แหลงโล้มหล่อไป๊** =รถยนต์แล่นไป (หล่อ= แล่น) **โน่กเม้นไป๊**=นกบินไป (เม้น=บิน) **แหล่นเห่อ-อ^{8}ไป๊**=วิ่งให้ไปคือวิ่งให้เร็วเข้า แต่ที่ใช้ **ก๊า** ซึ่งหมายว่า ไป ลงท้ายก็มี เช่น **อ๊ะคิ้งโบ้นก๊าเข่า**= เวลาพ้นไปแล้ว เวลาล่วงเลย

ไปแล้ว (อ๊ะคิ้ง=เวลา โบ๊น=พ้น)

พูดถึงคำ **ย่าง** ภาษาไทใหญ่และภาษาในเครือไทใหญ่ ต่างก็มีคำ **ย่าง** เหมือนกัน แต่หมายว่าก้าว ภาษาไทใหญ่มีคำ **ย่างป๊อด**=(เดิน) ก้าวสั้นๆ (**ป๊อด**=สั้น) **ย่างย้าว** หรือ **ย่างห่าง** คือ (เดิน) ก้าวยาวๆ **ย่างตินต๋าว้างติน**=ก้าวย่าง ภาษาพ่าเก่ออกเสียง **หย่าง หย่างติ๊น** =ย่างเท้า ก้าวเดิน ภาษาอ่ายตอนใช้ **ย่าง ย่างติ๊น** เช่นเดียวกัน

แต่ไม่ว่าจะ นั่ง ยืน เดิน ก้าวย่าง อย่างไร เขาจะต้องนึกถึงเหย่นเง่อยู่เสมอ เช่น **แบ๊บีก** คือเอามือไพล่หลัง **มัดแบ๊บีก**=มัดมือไพล่หลัง แต่ถ้ายืนหรือเดิน **แบ๊บีก** ต่อหน้าผู้ใหญ่ก็ถือว่าไม่เหมาะและคงไม่มีใครเขาทำกัน เวลาเดินผ่านผู้ใหญ่ จำต้อง **ก้ม** หรือ **ค้อมตัว** ซึ่งเขาใช้ **ก๊อมโต๋** ในภาษาคำตี่ และบางทีต้องพูดว่า **เก่าโบ๊นก๊อด** (=ฉัน(ขอ)ผ่านนะ) เวลาเดินผ่านหน้าคนอื่น ส่วนภาษาไทใหญ่ใช้ **ก๊อมกุ้ม** แขนก็ต้องแนบตัวแสดงความคารวะ คำ **ก้อมน้อม** เขาหมายถึงนอบน้อม คำ **น้อม** หมายถึงสยบด้วยความกลัวหรือยอมแพ้ ภาษาพ่าเก่คำ **ก๊อมโหก๊อมติ๊น** หมายว่าอ่อนน้อม แสดงความภักดี คำ **โต๊ยสี่โต๊ยห้า** ในภาษาไทใหญ่ ที่หมายว่า **คู่สี่คู่ห้า** ก็เป็นเครื่องเตือนใจได้เป็นอย่างดี ไม่ว่าจะเคลื่อนไหวมีอิริยาบถอย่างไร คำนี้มีความหมายคล้าย **ดูตาม้าตาเรือ** ของเรา

อิริยาบถ **นอน** คำนี้ไม่สู้มีปัญหาเพราะทุกถิ่นใช้ตรงกัน นอกจากภาษาไตเหนือในยูนนานเท่านั้นที่ออกเสียงเป็น **ล้อน** (เขาออกเสียง น เป็น ล) แต่ลักษณะต่างๆของการนอนที่ใช้ตรงกันก็มีต่างกันก็มี คำ นอนหลับ ภาษาไทใหญ่ใช้ **น้อนลับ** ภาษาพ่าเก่ใช้ **น้อนนัก** เขาว่า **นัก** คือหนัก แต่ภาษาที่ออกเสียง **ค** ได้ (ภาษาพ่าเก่ออกเสียง **ค** เป็น **น**) เช่น ภาษาอ่ายตอน ภาษาไทนุง ออกเสียงเป็น **น้อนคักนัก** จึงน่าจะไม่ใช่ **หนัก** แต่ภาษาไทใหญ่ก็มีคำ **น้อนหนัก** หมายว่า นอนหลับสนิท ภาษาพ่าเก่ใช้ว่า **น้อนหวาน** **หวาน** หมายได้ว่า เพลิน **นอนหวาน** อาจหมายว่า นอนหลับเพลิน แต่ถ้านอนนาน นอนหลับสนิทขนาดปลุกยาก ปลุกไม่ตื่น ภาษาไทใหญ่เรียก **น้อนเหย่อ-อ** (=นอนใหญ่) หรือ **น้อนโหลง** (=นอนใหญ่ โหลง คือหลวง หมายว่า ใหญ่) ภาษาพ่าเก่ก็ใช้ **น้อนโหลง**

ภาษาคำตี่มีคำ **ม่อย** หมายว่าหลับสนิท มักใช้ **น้อนม่อย** คือนอนหลับสนิทไม่รู้สึกตัว อย่างถูกวางยาสลบ ยาสลบก็เรียก **หยาม่อย** (ภาษาพ่าเก่ใช้ว่า **หม่อย** หมายว่าสลบ คำตี่ใช้ **ต่ายลุ่ม** (=ตายลืม) คือสลบหมดสติ) แต่ **ม่อย** ในภาษาไทใหญ่ หมายว่า ง่วง **ไค่ม่อย** =ง่วงนอน

คำ **นอนคว่ำ** ภาษาไทใหญ่ใช้ **น้อนก้อม** หรือ **น้อนกว้ำ** ภาษาคำตี่ใช้ **น่อนข่อม** ภาษาพ่าเก่ออกเสียง **โข่ม**[8] เป็น **น้อนโข่ม**[8] ภาษาไทใหญ่ยังมีคำ **น้อนอบปบ** หมายว่านอนคว่ำหน้า ถามว่าคือนอนพังพาบทอดตัวเหยียดยาวใช่หรือไม่ เขาตอบไม่ถูก เพราะไม่เข้าใจความหมายของพังพาบ

นอนหงาย ภาษาไทใหญ่ใช้ **น้อนต๋ากหาย** (หาย=หงาย) หรือ **น้อนตากหงาย** ภาษาคำตี่ออกเสียง **น่อนต๊กฮ้าย** ภาษาพ่าเก่ต้องมีคำ **ปิ๋น**[8] (=ปลิ้นคือพลิก) ใช้ว่า **น้อนปิ๋น**[8]**ต๊ากหาย**

นอนตะแคง เรียก **น้อนซ่ะแก๊ง** หรือ **น้อนซี่แก๊ง** ในภาษาไทใหญ่ และ **น้อนแส่ง**[8]**แก่ง**[8] ในภาษาพ่าเก่ กับ **น้อนแสงแก้ง** ในภาษาคำตี่ ภาษาเหนือ ใช้ **นอนสะแกง** เป็นอันว่าทุกภาษาใช้คำท้ายว่า **แก๊ง** หรือ **แก้ง** ตรงกับ **แคง** ของเรา ปัญหาจึงมีว่า **แคง** หรือ **แกง** แปลว่าอะไร มีความหมายในภาษาใดภาษาหนึ่งบ้างหรือไม่

(อ่านต่อฉบับหน้า)

บรรจบ พันธุเมธา

ภาษาสัมพันธ์

(๔) อันเนื่องด้วยวัฒนธรรม

นอน (ต่อ)

ท่านอนตามสบาย ในภาษาไทใหญ่ใช้ว่า **น้อนเล้น** = นอนเหยียดยาว **น้อนเหยด** (= นอนเหยียด) **น้อนแผ่** หรือ **น้อนแผ่มื้อแผ่ตีน** ก็มีลักษณะคล้ายคลึงกัน แต่ที่ไม่สู้เหมาะไม่ค่อยน่าดู คงจะได้แก่ **น้อนวาดก้าววาดขา** (วาด = อ้า แยก ก้าว = น่องบางทีใช้คู่กันเป็นก้าวน่อง) จึงน่าจะหมายว่า นอนกางแขนกางขา(ที่ตรงข้ามก็คือ**น้อนโข่ย** = นอนขดตัว) **น้อนกิ้ง** หรือ **น้อนกิ้งเกิก** คือนอนกลิ้ง หรือนอนกลิ้งเกลือก ภาษาคำตี่ใช้ **กิ้งเกิ้อก** หรือ **กิ้งฮ้าย** (= กลิ้งเกลือกหรือกลิ้งหงาย) ใช้ว่า **อิ้ง** หรือ **อิ้งเอิก** ก็มี ก็ถือเป็นการนอนตามสบายเช่นเดียวกัน ภาษาไทใหญ่มีคำ **น้อนเล่น** เขาถือเป็นการนอนหรือการพักผ่อน ไม่ตั้งใจจะนอนให้หลับ เช่นเดียวกับ **นอนเล่น** ของเรา และที่เขาถือเหมือนเราอีกอย่างหนึ่งก็คือ การนอนเอามือก่ายหน้าผาก ถือว่าแสดงทุกข์กังวล ชาวพ่าเก่ใช้ว่า **น้อนมือต๊างหน่าพ้าก**=นอนมือวางหน้าผาก (ต๊าง = ต่างคือบรรทุก) เขาไม่ชอบเห็นผู้ใดนอนท่านั้น

ภาษาคำตี่มีคำ **น่อนเตือก** ฟังเสียงคล้าย **นอนเอือก** ของเราที่หมายคล้ายๆ นอนอืด นอนอย่างขี้เกียจๆ แต่ของเขาอธิบายว่า **มะหลกเป่น** คือไม่ลุกได้ หมายว่าเจ็บหนัก นอนแบ็บ ลุกไม่ขึ้น **เตือก** ไม่มีที่ใช้ตามลำพัง จึงกำหนดความหมายให้แน่ไม่ได้ มีที่ใช้ **หนั่งเตือก** อีกแห่งหนึ่ง หมายว่า นั่งยอง ๆ ก้นแตะดิน

คำ **เป่น** ในคำ **มะหลกเป่น** ข้างต้น มีความหมายว่า **ได้** เช่น **โก่ลงมะเป่น**=กลัวลงไม่เป็น หมายว่า กลัวลงไม่ได้ ลงมาจะเป็นอันตราย **น่อนเป่น** จึงหมายว่า นอนได้ในลักษณะที่สถานที่นอนปลอดภัย นอนได้ไม่มีอันตราย ทั้งนี้ต่างกับ **เป๋น** ในภาษาไทใหญ่ ซึ่งหมายว่า เจ็บไข้ โรคไข้ ดังใช้ **ต๊างเป๋น** หรือบางทีใช้คู่กับ **ไข้** เป็น **ต๊างไข้ต๊างเป๋น** = โรคภัยไข้เจ็บ **กึ๊นเป๋น** = คนเจ็บ คนไข้ ดังคำคมของเขากล่าวว่า **กึ๊นมื้เพ่ออย่าเป่เห้อ-อเบ้อ-อกึ๊นเป๋น** = คนมีกระสืออย่าไปให้เฝ้าคนเจ็บ (เพ่อ= กระสือ แม่มดหมอผี เบ้อ-อ=เฝ้า)

การ **นอนกรน** ก็เป็นอาการนอนที่เป็นที่รู้จักกันทั่ว ที่ใช้คำเดียวกับเรา เพียงแต่ออกเสียงต่างไปบ้างก็มี คือภาษาไทใหญ่ออกเสียง **ขน** ใช้ **น้อนขน** ภาษาคำตี่ออกเสียง **ข่น** เป็น **น่อนข่น** ส่วนที่ใช้ต่างไปก็มีคือ ภาษาพ่าเก่และอ่ายตอนใช้ว่า **น้อนคั้ง** คือนอนคราง แต่มีบางคนใช้ว่า **นอนเป๊าฮู้นั้ง** แปลตามคำว่า **นอนเป่าจมูก** เป็นอันเข้าใจได้ทันทีไม่ต้องเสียเวลาแปล

นอนละเมอ ก็เป็นอีกลักษณะหนึ่งที่ต่างถิ่นต่างมีคำใช้ แต่ก็ไม่ได้ใช้ตรงกันทุกถิ่น อย่างภาษาคำตี่ใช้ว่า **น่อนต่าน** คือ **นอนพูด** ภาษาพ่าเก่ใช้ว่า **น้อนเหลอ-อเหลอ-อ** เทียบได้กับคำ **ไหล** ในคำ

หลงใหล เขาใช้ได้ทั้งพูดทั้งกระทำ เช่นเดียวกับเราที่มีละเมอพูด ละเมอเดินทั้งหลับๆ ภาษาไทใหญ่ใช้ **น้อนกวั้ง** หมายถึง นอนละเมอทั้งๆที่คำ **กวั้ง** แปลว่า งง หลงลืม **กวั้งต๊าง** คือหลงทางเพราะงงจำไม่ได้ บางทีคนนอนหลับมีอาการพูดไม่ออกขยับเขยื้อนไม่ได้ในลักษณะที่เราเรียก **ผีอำ** ก็มี เขาเรียก **อำ** เช่นเดียวกัน ภาษาพ่าเก่ออกเสียง **ผีอ๊ำ** ภาษาคำตี่ใช้ว่า **น่อนอ๋ำ** ภาษาไทใหญ่มีคำ **อ๋ำ** หมายว่าสะกดอย่างขโมยสะกดเจ้าของบ้าน จะด้วยคาถาอาคมหรืออำนาจจิตอย่างใดอย่างหนึ่ง ภาษาพ่าเก่ก็ใช้ความหมายนี้ ดังใช้ว่า **ปีะลั๋ก อ๊ำเจ่าฺเฮิ้น** = ขโมยสะกดเจ้าของบ้าน แต่ที่หมายว่า อำ งำ หรือปิดบังอำพรางไม่ให้ใครรู้ก็มีใช้ ดังใช้ว่า **อ๊ำไว่**

นอนผัน เขาเรียกอย่างเดียวกันแทบทุกถิ่น คือใช้ว่า **น้อนผัน** หรือ **น้อนผันหัน** (ไทใหญ่หมายว่านอนฝันเห็น) จะมีแปลกก็ที่ภาษาอ่ายตอนออกเสียง ผ มี ร ควบ เป็น **น้อนผรันหัน** ตามแบบคำที่เสียง ผ พ มี ร ควบ ซึ่งไม่มีในภาษาของเรา เช่น **เผือก** เป็น **พริก** **ผึ้ง** เป็น **ผรึ่ง**

น้อนไฟ้ (=นอนไฟ) ภาษาไทใหญ่หมายว่าอยู่ไฟ ใช้ **เข้าไฟ้** ก็มีในบางถิ่น

อาการที่เกี่ยวกับการนอนนอกจากนี้ก็ได้แก่ **นอนหลับตา** **นอน** **ลืมตา** คำ **ลับต๊า** ในภาษาพ่าเก่หมายได้ทั้งหลับตาและถึงแก่กรรมเป็นภาษาหนังสือ บางทีใช้ **ลับต๊า ลิ้มเมิ้ง** (=หลับตาลืมเมือง) ก็มี (ภาษาไทใหญ่ใช้ **น้อนแพ้** (=นอนแพร) หมายว่าถึงแก่กรรม ใช้แก่ผู้ที่เคารพนับถือ) ภาษาคำตี่ออกเสียง **หลับ** เป็น **นับ** หลับตาใช้ว่า **ต่านับ** ซึ่งนับว่าแปลกในเมื่อมีคำ **ลับ** ใช้เหมือนกัน ดังคำ **น้วยลับๆ** หมายว่าเหนื่อยจนจวนจะหลับ ลักษณะอย่างนี้ภาษาไทใหญ่ใช้ว่า **ลับม่อย** คือหลับตาเพราะเหนื่อยหรือเพราะใช้ความคิด ถ้า **หลับตา** ใช้ว่า **ลับต๋า**

คำ **ม่อย** ภาษาอ่ายตอนและไตเมาออกเสียง **หม่อย** หมายว่าเหนื่อย ภาษาไทใหญ่ก็หมายว่าเหนื่อยได้ แต่ก็หมายว่าตาเกือบจะหลับเวลาง่วงนอนด้วย ดังบทกล่อมเด็กว่า **น้อนลับต๋าไค่ม่อย** = นอนหลับตาง่วงนอน ส่วนคำที่หมายว่าง่วงนอนเขาใช้ว่า **ไค่น้อน**(ไทใหญ่) **เข่อ-อฺน้อน** = ใคร่นอน (พ่าเก่) ภาษาถิ่นอื่นก็ใช้อย่างเดียวกัน นอกจากออกเสียงต่างไปอย่างภาษาไทขาวใช้ว่า **จ้าน้อน** (**จ้า** เป็นคำเดียวกับ ใคร่ ซึ่งคำอื่นๆออกเสียง**เจ้อ-อ**) ภาษาไทใหญ่ใช้ **เหงาน้อน** ก็มีบางที **เหงาน้อน** หมายว่าสัปหงกก็ได้

คำ **ลืมตา** ในภาษาของเราใช้ **แม่กม** มี **ม** สะกด แต่ภาษาถิ่นอื่นๆใช้ **แม่กน** มี **น** สะกด ออกเสียง **มื้นต๊า** ในภาษาไทใหญ่ ภาษาพ่าเก่ก็ใช้อย่างเดียวกันเป็น **มื้นต๊า** ภาษาอ่ายตอนออกเสียง **มุ่นต่า** เช่นเดียวกับภาษาคำตี่

เวลา ที่เกี่ยวกับการนอนได้แก่คำ **ลึก** (ดึก) **ลึกหลื่น** (ดึกดื่น) **น้อนลึก**=นอนดึก มีคำคมในภาษาไทใหญ่ว่า **น้อนลึกเบ้ ปู้ย่า ลุ๊กล่าเบ้พื้นไฟ้**= นอนดึกเสียพลูยา (ถ้ายังไม่นอนก็จะกินหมากสูบบุหรี่เรื่อยไป) ลุ๊กล่าคือตื่นสายเสียพื้นไฟ (ตามธรรมดาเขาจะไม่ดับไฟหมด จะเหลือเป็นถ่านชิ้นเล็กๆไว้แล้วใช้ขี้เถ้ากลบ จะติดไฟใหม่ต้องเป่าให้ไฟติด เมื่อติดแล้วไม่มีใครทำอะไรก็เสียไฟเปล่าๆ) ตรงข้ามกับ **ลุ๊กล่า** คือ **ลุ๊กเจ้า**=ลุกเช้าคือตื่นเช้า

น้อนว้ายง้าย คือนอนหลังงาย (งายหมายว่าอาหารมื้อสายราว ๙ น.) หรือหลังอาหารมื้อสายนี้แล้ว เขาว่า **หวานเสเน่อกว๊ายซ่ะ** คืออร่อยหรือเพลินเสียยิ่งกว่า **เนื้อควายซ่า** คือลาบเนื้อ

ยังมีคำ **นอน** ที่ไม่ได้เกี่ยวกับสิ่งมีชีวิต นั่นคือ **นอนก้น** ภาษาไทใหญ่ใช้ว่า **น้อนฮั่น** แต่ภาษาพ่าเก่ออกเสียง **น้อนฮ้อน** **ฮั่น** หรือ **ฮ้อน** ตรงกับคำ **ตะกอน** ของเรา เหตุใดเสียงจึงกลายไปเป็น ห ฮ ทั้งที่ภาษาของเราเป็น ก ไม่ใช่พยัญชนะเสียงหนัก ข ค จึงจะกลายเสียงไปเหลือแต่ ห ฮ

(อ่านต่อฉบับหน้า)

ปี 37 ฉบับ 45 3 ก.พ. 2528

บรรจบ พันธุเมธา

ภาษาสัมพันธ์

อันเนื่องด้วยวัฒนธรรม

(42)

ไป

นอกจาก ยืน เดิน นั่ง นอน ดังที่กล่าวแล้ว คำกริยาอื่นที่สำคัญและที่ใช้ต่างกันยังมีอีกหลายคำ คำหนึ่งคือคำ ไป ที่จริงคำนี้ก็เป็นคำที่ไทยทุกถิ่นน่าจะใช้ตรงกัน แต่กลับต่างคนต่างมีคำของตนใช้ คือภาษาไทใหญ่ใช้ **กว่า** และภาษาในเครือเดียวกันก็ใช้คำเดียวกัน ต่างกันไปแต่เพียงบางถิ่นไม่มีเสียง ว ควบ เช่นภาษาพ่าเก่ออกเสียง **ก๊า** (แต่คนแก่ๆกล่าวว่าดั้งเดิมชาวพ่าเก่ก็ออกเสียงมี ว ควบ ภายหลังคงไปได้อย่างเสียงภาษาคำตี่ เสียง ว ควบจึงหายไป) ภาษาคำตี่ออกเสียง **ก่า** ภาษาไตเมาใช้ **กว่า** เช่นเดียวกับภาษาไทใหญ่ ทั้งยังมีคำ **เต๊วกว่า** ใช้ในภาษาวรรณคดีในความว่า ไป ไม่ใช่ **เดินไป** ตามความหมายของ **เต๊ว** ในภาษาไทใหญ่ก็มีคำ **เต๊ว** ที่หมายว่า **เดิน** แต่ไม่ค่อยได้ยินใครใช้ หรือจะใช้เฉพาะในภาษาหนังสือก็ไม่เห็นบันทึกไว้ในพจนานุกรม แต่คำ **ไป๋ไป๋ม้าม้า** ก็มีใช้ ที่แปลกก็คือภาษาอ่ายตอนไม่ได้ใช้ **กว่า** หรือ **ก่า** หรือ **ก๊า** อย่างภาษาเครือไทใหญ่อื่นๆกลับใช้คำ **ไป๊** เช่นเดียวกับภาษาไทลื้อ ไทขาว ภาษาเหนือ และอีสาน ที่จริงคำ **ไป** ก็ต้องถือว่ามีใช้ในภาษาที่ใช้ **กว่า** หรือ **ก่า** หรือ **ก๊า** แต่ ไป มีความหมายเป็น **เดิน** ไปเสีย จะเป็นเพราะ **กว่า** ไม่ใช่คำไทยแต่ดั้งเดิม อาจเป็นคำภาษาอื่น จึงต้องเลื่อนคำ **ไป** ให้มีความหมายอื่น คือ **เดิน** เสีย

คำ **กว่า** อาจจะได้มาจากภาษาพม่าว่า **ตฺว๊า** (เขียน **สฺวาะ** ส ในภาษาพม่าออกเสียงเป็น ต จุดสองจุดแสดงว่าเป็นเสียงตรี) ซึ่งแปลว่า ไป (ถ้าเขียน **กฺวา** ออกเสียง **กว่า** ในภาษาพม่าหมายว่าจาก แยกจาก ห่างจาก ทำให้นึกถึงคำ **ล้มตาย** หายกว่า ในศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง ถ้าเทียบ **กว่า** กับภาษาไทใหญ่ กว่า หมายว่าไป แต่ถ้าเทียบกับภาษาพม่า กว่า หมายว่า จาก) และคำ **กว่าแหล่** ในภาษาไทใหญ่กับ **ก๊าแล้** ในภาษาพ่าเก่ และ **ก่าเล่** ในภาษาคำตี่ที่หมายว่า **ไปเที่ยว** นั้น **แหล่ แล้** หรือ **เล่** ก็น่าจะเป็นคำภาษาพม่าเช่นเดียวกัน หมายว่า **เที่ยว** เที่ยวไป

คำ **เที่ยว** หรือ **ท่องเที่ยว** มีใช้ในภาษาไทใหญ่ ภาษาคำตี่และไตเมา แสดงว่าเป็นคำที่มีใช้มานานแล้ว แต่จะเป็นคำไทแต่ดั้งเดิมหรือยืมมาจากภาษาอื่น ต้องพิจารณาต่อไป ภาษาไทใหญ่ออกเสียง **ถ่ง** หมายว่า เดินทางจากแห่งหนึ่งไปอีกแห่งหนึ่ง **ถ่งกว่าถ่งม้า** (-ท่องไปท่องมา) ก็มีใช้ หรือ **ถ่งเท่ว** (-ท่องเที่ยว) ก็มีใช้เช่นเดียวกัน ภาษาคำตี่ออกเสียง **ท้องเถียว**

(ถือเป็นคำในภาษาหนังสือ ท้อง ของคำตี่ตรงกับ ถ่อง ของไทใหญ่ หมายว่า ถึง มาถึง บางทีใช้ ท้อง ฮอด) ในภาษาไตเมา ใช้ว่า ถ่งเท่ว เช่นเดียวกัน **เท่วกว่าเท่วม้า** ก็ใช้ บางทีก็ใช้ **ถ่งๆเท่วๆ** เคยถามครูว่า คำนี้เป็นคำไตเมาแท้หรือ ครูตอบว่า **ก๊ามไต๊หนั่งเก่า** คือเป็นภาษาไทนั่นเอง ที่จริงในภาษาจีนกลางมีคำ **ท่ง** (t'ung^{1}) หมายว่า ไปโดยตลอด จะเป็นที่มาของคำ **ท่ง** หรือ **ท้อง** ในภาษาดังกล่าวข้างต้นหรืออย่างไร ส่วนคำ **เท่ว** หรือ **เที่ยว** ของเราดูน่าจะเป็นคำเดียวกับ **เตียว** หรือ **เตว** แต่คงไม่ใช่เพราะเสียงสูงต่ำไม่ลงรอยกัน น่าจะตรงกับคำ **เที่ยว** อย่าง **เที่ยวไปเที่ยวมา** มากกว่า ทั้งความหมายก็ต่างไป คือ **เตียว** หรือ **เตว** หมายว่า เดิน

คำ **ไปเที่ยวเตร่** หรือ **เตร็ดเตร่** ในภาษาของเรานั้น **เตร่** กับ **เตร็ด** คงไม่ใช่คำไทยแน่ ภาษามอญมีคำ **เกฺร** (เขียน เกฺรว์) หมายว่า เที่ยว **อาเกฺร** คือไปเที่ยว ส่วนภาษาเขมรมีคำ **ตฺราจ่** (ออกเสียง ตฺรัจ เดิมเขียน **เตฺรจ** ออกเสียง **เตร็จ**) หมายว่า เที่ยวเตร็ดเตร่ **ตฺราจ่เทามก** (ตฺรัจเต๊วโม๊ก) หมายว่า เตร็ดเตร่ไปมา

คำ **ไปและกลับ** คำ **กลับ** ก็น่าแปลกที่ไม่มีใช้ในภาษาไทใหญ่ และภาษาถิ่นอื่นๆ ในเครือเดียวกัน เขาใช้คำ **ค็น** (=คืน) **ค็นกว่า** (=คืนไป) คือ กลับไป **กว่าๆค็นๆ** (=ไปๆคืนๆ) คือไปๆกลับๆ **ค็นเม้อ** ก็หมายว่า กลับไป แต่ดูเหมือนจะเป็นที่รู้กันว่า กลับ สำหรับคำนี้คือ กลับบ้าน บางทีเพื่อให้แน่นอนเขาใช้ **เม้อเฮ้น**=กลับบ้าน

คำที่ใช้คู่กับ **ไป** คือ **มา** ซึ่งไม่มีปัญหา เพราะใช้ **มา** ตรงกันทุกถิ่น นอกเสียจากออกเสียงต่างกันไป เป็นเสียงตรีทั้งคำ หรือเสียงตรีแต่เพียงท้ายคำ ต้นคำเป็นเสียงสามัญ บางถิ่นเป็นเสียงตรีลงท้ายเป็นเสียงโท ซึ่งไม่มีเครื่องหมายในภาษาของเรา ส่วนที่ออกเสียงเป็นเสียงจัตวาก็มี โดยเฉพาะภาษาพ่าเก่ เมื่อใช้เป็นอนาคตหรือ คำถาม หรือ ปฏิเสธ เช่น **มั้นต๊ะหมา**=เขาจะมา หรือ **มั้นต๊ะหมาหม่ากุ้ด**=เขาจะมาแน่ๆไม่พลาด

คำที่หมายว่า **มา** บางทีไม่ใช้คำนี้ แต่ใช้ **เต้า** แทน **เต้า** หมายว่า มา มาถึง ภาษาคำตี่ใช้ **เต๋าม่า** =ถึงมา หรือ **ม่าเต๋า**= มาถึง ก็ได้ ภาษาพ่าเก่ใช้ **เต๊า** หรือ **เต๊าซู่**=มาสู่ คำ **เต้า เต๋า** หรือ **เต๊า** นี้เทียบได้กับ **เต้า** ในภาษาจีนกลาง ซึ่งแปลว่า ถึง เช่น **หลายเต้า** (lai^{2} tao^{4}) =มาถึง จะใช้กับคำ **ชิ่ว** ที่หมายว่า ไปก็ได้ แต่ **เต้า** อยู่หน้าคำ **ชิ่ว** และมีสถานที่อยู่ระหว่างกลาง ใช้กับคำ **หลาย** ที่หมายว่า มา ก็เช่นเดียวกัน เช่น **เต้าหน่าร์ชิ่ว** (tao^{4} nar^{3} ch'yu^{4})=ไปถึงไหน กับ **เต้าเจ้อร์หลาย** (tao^{4} cher^{4} lai^{2}) =มาถึงที่นี่ ในวรรณคดีของภาษาไทใหญ่ เขามีใช้ **เต้ากว่าเต้ามา** มีความหมายว่าไปถึงมาถึง หรือบางทีก็หมายว่า ไปหรือมา แต่ถ้าใช้ **เต้า** คำเดียวก็หมายว่ามา ตรงกันข้ามกับที่ใช้ในวรรณคดีของเรา ที่มีกล่าวว่าแปลว่า ไป ดังเช่น

(ลิลิตพระลอ) "จะลองใครใครก็**มา** จะหาใครใครก็**เต้า** เว้นแต่เจ้าฟ้าเจ้าแผ่นดิน"

เต้าในที่นี้หมายว่าไป เห็นจะไม่เข้าความเท่า **มา** ถ้าดูความหมายในภาษาถิ่นข้างต้น **เต้า** เป็นคำที่หมายว่า **มา** ได้อีกคำหนึ่ง คงไม่ใช่คำเดียวกับ **เทา** (ออกเสียง เต๊ว) ที่แปลว่า ไปในภาษาเขมร

อีกความหนึ่งก็น่าจะหมายว่า **มา** เช่น "สองศรีเสาวภาคย์ได้ ฟังสาร ถนัดดั่งพระภูบาล **จักเต้า** หรื "สองไหว้สองกราบเกล้า สองถามยังเท่าใดขุนงาม **จัก เต้า**"

แต่ในความที่ว่า "ทุกข์บ่รู้กี่ส่ แสนเศร้า จักใคร่เต้าไปหา" **เต้ ไป** ในที่นี้เทียบได้กับที่ใช้ในภาษ ไทใหญ่ว่า **เต้ากว่า** คือ ไปถึง เช่ เดียวกับ **เต้าชิ่ว** ในภาษาจีนกลาง

(อ่านต่อฉบับหน้า)

บรรจบ พันธุเมธา

ภาษาสัมพันธ์

อันเนื่องด้วยวัฒนธรรม

ยังมีคำกริยาบางคำที่เราใช้แปลกกว่าคนถิ่นอื่น คำหนึ่งคือ **วิ่ง** คนถิ่นอื่น (เท่าที่รู้) ใช้คำ **แล่น** จะว่าได้คำ **วิ่ง** มาจากคำภาษาอื่น ก็ปรากฏว่าเรามีคำนี้ใช้มาหลายร้อยปีแล้ว ดังปรากฏในหนังสือมหาชาติคำหลวง (ที่สมเด็จพระบรมไตรโลกนารถโปรดให้ประชุมนักปราชญ์ราชบัณฑิตในกรุงศรีอยุธยาแปลแต่งเมื่อปีขาล จ.ศ. ๘๔๔ พ.ศ. ๒๐๒๕) กัณฑ์ทานกัณฑ์หน้า ๘๒ มีความว่า...แว่นบนกิ่งวิ่งบนยอด จึงน่าจะต้องถือเป็นคำของเราโดยเฉพาะ ส่วนคำ **แล่น** เราก็มีใช้ แต่เลื่อนความหมายไปเป็น เคลื่อนไปโดยรวดเร็ว บางทีเราใช้เข้าคู่กันเป็น **วิ่งแล่น** ซึ่งหมายว่า วิ่งปร๋อไปทางโน้นทางนี้ ที่ใช้โดยทั่วไป **แล่น** เป็นการวิ่งโดยเฉพาะของยานพาหนะ อย่างรถหรือเรือที่มีเครื่องจักรเครื่องยนต์ เช่น รถยนต์แล่น รถไฟแล่น เรือยนต์เรือกลไฟแล่น บางทีก็ใช้ **วิ่ง** แทนคำ**แล่น** จึงชวนคิดว่าเดิมเราก็คงใช้ **แล่น** เช่นเดียวกับคนไทถิ่นอื่นๆ แต่ภายหลังเมื่อเกิดมีคำ **วิ่ง** ใช้ในภาษา **แล่น** จึงมีที่ใช้และหมายเป็นอย่างอื่นไป คำที่ใช้ในความ แล่น อย่างรถแล่น ดูเหมือนจะมีใช้แต่ในภาษาพ่าเก่ เขาใช้ **หล่อ** ดังใช้ว่า **แหลงโล้มหล่อแสไป้** = รถยนต์แล่น (เสีย) ไป (**แหลงโล้ม** = รถยนต์ **แหลง** = รถ **โล้ม**=ลม **แส**=เสีย)

คำที่หมายว่า **วิ่ง** ในภาษาไทใหญ่นั้นนอกจาก **แล่น** ก็ยังมีคำ **แอ่น** อีกคำหนึ่ง ดังปรากฏในคำทายของเขาว่า **งู้โหลงแอ่นเหนอพ่ะ ล้างต้ะแอ่นเหนอหลิน** หมายว่างูใหญ่วิ่งเหนือฟ้า แร้งวิ่งเหนือดิน คำตอบคือ **หย่าจู่** ซึ่งคือ **ตราชู** (ออกเสียงตามพม่า พม่าใช้ **ราชู**) หรือตาชั่ง ตาเต็งนั่นเอง คำ **แอ่น** น่าจะเป็นคำเดียวกับ **แล่น** เช่นเดียวกับคำ **เล่น** ที่เขามักจะออกเสียง **เอ้น** แต่เสียงสูงต่ำไม่ลงรอยกัน ถ้าเป็นคำเดียวกับ **แล่น** น่าจะออกเสียงว่า **แอ้น** จึงไม่แน่ว่าเป็นคำเดียวกันหรือไม่ ในพจนานุกรมภาษาไทใหญ่ของ ดร. คูชิง คำ **แอ่น** หมายได้ทั้งวิ่ง ทั้งหนีไป และบินร่อนอย่างนกก็ได้ ดังชื่อนก**แอ่นพ่ะ** (=นกแอ่นฟ้า) ที่เขาหมายถึงนกนางแอ่น (ในภาษาจีนกลางเรียก **เอี้ยน** หรือ **เยี่ยน** จะเป็นคำเดียวกับ **แอ่น** ในคำ **นกนางแอ่น** หรือ **นกแอ่นพ่ะ** หรืออย่างไรไม่ทราบแน่)

ยังมีคำ **ป้าย** อีกคำหนึ่ง ซึ่งหมายได้ทั้งหนี ทั้งวิ่ง เขาจึงใช้คู่กันกับ **แล่น** เป็น **แล่นป้าย** =วิ่งหนี หรือ **ป้ายแล่น** ก็มี ภาษาพ่าเก่ใช้ **ป๋าย** และคำ **ป๋าย** นี้ เขาใช้หมายว่า ลักพาก็ได้ ถ้าใช้ว่า **เอ๊าป๋าย** เช่น **เอ๊าป๋ายปี๊ะสาว** (= เอาหนีผู้หญิง) คือลักพาผู้หญิงหนี ที่จริงคำ **หนี** ก็มีใช้ในภาษาคำตี่คือใช้ว่า **หลี** ทั้งๆที่คำ **ป้าย** ก็มีใช้ (ในภาษา

ไทนุงใช้ **นี** ก็มี **แล่น** ก็มี) ถ้าหนีไปหลบซ่อน เขาใช้ **แล็บ** หรือ **แล็บส่อน** ดังใช้ว่า **ป้ายแล็บส่อน** คำ **ส่อน** นี้ภาษาไทใหญ่ออกเสียง **ซ่อน** หมายว่า อยู่ในที่กำบัง เช่น **ซ่อนฝน** คืออยู่ในที่กำบังฝน แต่ถ้าอยู่ในที่ลับตา ภาษาคำตี่ใช้คำ **หลับ หลับโต่** คือ ลับตัว = กำบังตัวไม่ให้ใครเห็น แต่คำ **หลับตา** (= ลับตา) นั้นเป็นการบังตาด้วยเวทมนตร์คาถา ภาษาไทใหญ่มีคำ **แม็บ** หรือ **แม็บเสิ่ง** ที่หมายได้ทั้งซ่อนตัวและซ่อนของ

นอกจากนี้ **กระโดด** อีกคำหนึ่งที่ต่างถิ่นต่างใช้ จนดูเหมือนว่า แต่ดั้งเดิมไม่มีความคิดในเรื่องนี้ จนแยกย้ายกันไป จึงต่างคนต่างคิดคำที่ใช้จึงไม่ตรงกัน ที่ยืมจากคำภาษาอื่นก็มี ดังในภาษาไทนุง ใช้คำ **ถิว** บันทึกไว้ด้วยว่า ได้จากคำภาษาจีน ภาษาจีนกลางมีคำ **เที่ยว** (t'iao[4]) หมายว่ากระโดด หรือ **เต้น** อย่างเต้นๆรำๆหรือ **เต้นระบำ** ส่วนคำ **กระโดด** ของเรา ก็ไม่แน่ว่าเป็นคำไทยแท้หรือไม่ ภาษาไทขาวใช้ว่า **แต๊วดิ๊ด** **แต๊ว** อาจเป็นคำจีนข้างต้นที่ผ่านมาทางภาษาญวน ส่วน **ดิ๊ด** มีส่วนคล้ายคำ **โดด** ที่ใช้ **ด** ด้วยกัน หรือจะเป็นคำเดียวกับ **โลด** **ด** อาจออกเสียงกลายเป็น **ล** ได้ อย่างคำภาษาของเราเทียบกับภาษาไทใหญ่ และ **โลต** มีใช้ในภาษาเขมรมีความหมายเช่นเดียวกับคำ กระโดด

แต่ตามตัวอย่างในมหาชาติคำหลวงข้างต้น คำ **แว่น** ที่ว่า **แว่น** บนกิ่งวิ่งบนยอด **แว่น** น่าจะหมายว่า กระโดด ถ้าเทียบตามความหมายในภาษาไทใหญ่ และภาษาถิ่นอื่นในเครือเดียวกัน ภาษาเหล่านั้นล้วนออกเสียงคำนี้ว่า **แหวน** เฉพาะภาษาคำตี่ที่ออกเสียงเป็น **แว้น** ถ้าเช่นนั้นคำที่หมายว่า กระโดด ก็คงมีใช้ในภาษาของเรามานานแล้ว แต่เหตุใดคำ **แว่น** จึงได้หายไป และมีคำ กระโดด เข้ามาแทน ตั้งแต่ครั้งใด นานเท่าไรก็ไม่ทราบได้ นอกจากนี้ก็ยังมีคำ **กระโจน** **โลด** และใช้รวมกันเป็น **กระโดดโลดเต้น** ก็มี ในภาษาไทใหญ่มีคำ **จ๊อก** อีกคำหนึ่งที่หมายว่า กระโดด กระโจนได้ มักใช้คู่กับ **แหวน** เป็น **จ๊อกแหวน** หรือ **แหวนจ๊อก** ก็ได้ ในภาษาคำตี่ **แว้นจ๊ก** หมายว่ากระโดดไกลแล้วไปยืนหยุดอยู่ **จ๊ก** อาจเป็นคำเดียวกับ **จ๊ก** ที่หมายว่ายืน ความหมายดูเหมือนจะเทียบคำ **กระโจน** ของเราได้

คำ **โลต** ของเขมรที่อาจจะเป็นที่มาของคำ **โลด** ของเรานั้น มีความหมายได้ทั้งกระโดด กระโจน และโลดกับเต้น เช่น **โลตองแร** (โลดอ็องแร) = กระโดดสาก คือการเล่นกระโดดกระทบสาก อย่างรำกระทบไม้ **สฺวาโลตพีเฌีมอมฺพิลเทาเฌีมสวาย** (ซฺวาโลดปี๊เดิมอ็อมปึลเต๊วเดิมซฺวาย) = ลิงกระโจนจากต้นมะขามไปต้นมะม่วง **ชีพจรโลตขฺลำง** (จึบเปียะจอร์โลดคฺลัง) = ชีพจรเต้นแรง ที่หมายว่า กระโดดโลดเต้น ก็มีใช้ **โลตกญฺฉาต่** (โลดกัญชัด)

คำ **เต้น** ความหมายนี้มักจะมีอยู่กับคำที่มีความหมายว่า กระโดด ในภาษาต่างๆ แต่มักจะเป็นเต้นอย่างเต้นๆรำๆ หรือเต้นระบำ คำ **เที่ยว** ในภาษาจีนกลางที่กล่าวข้างต้นก็เช่นเดียวกัน ภาษาไทใหญ่มีคำ **เต้น** แต่ความหมายต่างกับของเราไปบ้างคือ เขาเต้นเพื่อให้หลุดจากการจับกุม ไก่ถูกเชือดคอ **เต้น** หรือ **เต้น** เมื่อได้รับความบาดเจ็บ ซึ่งแต่ละความ น่าจะตรงกับคำ **ดิ้น** หรือ **ดิ้นพราด** ของเรา แต่ที่พอจะมีความหมายคล้ายกันเห็นจะเป็น **เต้นก้า** ซึ่งเขาหมายว่า เต้นระบำรำฟ้อน คำ **รำ** ของเราคงจะเป็นคำเดียวกับ **รำ** (เรือม) ของเขมร เช่น **โลฺขนรำ** (โลฺคนเรือม)=ละครรำ ภาษาไทใหญ่ใช้ **ก้า** **ก้าเต้น** ก็มี **ก้าแหวน** ก็มี (ท่ารำบางท่าของเขามีกระโดดด้วยตามแบบท่ารำของพม่า) แต่ถ้าใช้ **ก้าโอ้นก้าอ่อน** ก็หมายว่า รำอย่างชดช้อยสวยงาม

(อ่านต่อฉบับหน้า)

ว.37 ฉ.47 17 ก.พ. 2528

บรรจบ พันธุเมธา

ภาษาสัมพันธ์

อันเนื่องด้วยวัฒนธรรม

(๔๔)

๑๖

คำกริยาที่ใช้ต่างกันตามถิ่นต่างๆ มากเป็นพิเศษ เห็นจะได้แก่คำกริยา **พูด** คำ **พูด** ที่เราใช้เห็นได้ชัดว่าไม่คล้ายคลึงหรือใกล้เคียงกับคำที่ใช้ในถิ่นใดๆ ในภาษาไทใหญ่ใช้คำ **ลาต** แต่ถิ่นอื่นที่อยู่ในเครือเดียวกันใช้คำ **ต่าน** (พ่าเก่) หรือ **ต้าน** (อ่ายตอน) หรือ **ต๋าน** (คำตี่) แต่คำ **หลัด** ก็มีใช้บ้างในภาษาคำตี่ ดังจะเห็นได้จากภาษาวรรณคดีในคำ "**ปู่สอนหลาน**" ที่ว่าไว้ตอนหนึ่งว่า "...ค้ำซ้อนล้านปู่หลัด ก้อยหมัดไหว่เห่อ-อมั่น ต้าวั่น" (= คำสอนหลานปู่กล่าว ค่อยจำไว้ให้มั่นเถิด) ภาษาพ่าเก่ก็กล่าวว่าคำ **ลาต** มีใช้ในภาษาหนังสือ ดังใช้ว่า **ค้ามลาตไว่** (คำพูดไว้) คือกำเก่ากล่าวไว้

ภาษาไทขาวใช้ **เว่า** (= เว้า) เช่นเดียวกับภาษาอีสาน ทั้งนี้ตามที่บันทึกไว้ในอภิธานศัพท์ของ ยอร์ช มิโนต์ แต่เท่าที่ฟังจากชาวไทขาวที่ตำบลตุงเงียในเวียตนามใต้ ซึ่งอพยพมาจากเมืองล่ายเจ้าและเซินลา ใช้ว่า **ปาก** แต่ **ก** ที่เป็นตัวสะกดกร่อนเสียงหายไป เสียงกลายเป็น **ป๊ะก์** ส่วนภาษาไทนุงมีคำ **เกี๋ยง** หรือ **จ่าง** ซึ่งมีบันทึกไว้ในพจนานุกรมไทนุง ของ เอฟ เอม ซาวินา ด้วยว่า คำดังกล่าวเป็นคำภาษาจีน จึงน่าสังเกตว่า คำที่บางถิ่นใช้ต่างกับคนถิ่นอื่นนั้น บางทีอาจจะได้มาจากภาษาอื่น ดังคำ **เกี๋ยง** หรือ **จ่าง** ข้างต้น ภาษาจีนกลางมีคำ **จย่าง** (chiang[3]) แปลว่าพูด อธิบาย เช่นเดียวกับคำ **ชั้ว** (shuo[1]) ซึ่งเลือกใช้ตามถนัดของคนจีนที่ต่างถิ่นกัน

นอกจากนี้ก็มีคำ **ว่า** ซึ่งมีใช้ทั่วกันทุกถิ่น เพียงแต่ออกเสียงต่างกันไปเป็น **ว่า** (ไทใหญ่ อ่ายตอนเป็นต้น) **หว่า** (พ่าเก่ คำตี่ อีสาน ฯลฯ) และที่เป็น **หวา** เห็นจะได้แก่ภาษาภาคใต้และที่เสียงเป็น **วา** (ท้ายเสียงตรี) หรือ **ว้า** ก็คงจะมี แม้ในภาษาของเรา คำที่มีเสียงโท คนออกเสียงกลายเป็นเสียงเช่นนั้นไปก็มีมากแล้ว

คำ **ว่า** ที่ใช้ทั่วไป ใช้ได้ทั้ง พูด บอก ตลอดไปถึง ดุด่า ตำหนิติเตียน ในภาษาไทใหญ่ก็เช่นเดียวกัน ทั้งคำ **ว่ายาบ** ก็หมายตรงกับ **ว่ายาก** (ยาบ = ยาก) ของเราที่หมายว่าไม่เชื่อถ้อยฟังคำ คำ **ว่า** ที่ใช้ในการพูดโต้ตอบก็มีใช้ตรงกัน เช่น **ผีลู้ตั้งหลายบ่อมาจู๊แลถามว่าผู้เหลอ-อ มีหยู่ตี่หยู่เฮ้าใน่ ว่าหนั้งใน่ออ** (= ยักษ์ทั้งหลายปรากฏมาสู่และถาม **ว่า** ผู้ใดมีอยู่ที่อยู่เรานี้ **ว่า** ดังนี้เออ) คำ **ว่า** ที่ใช้หลังสันธานบางคำก็มี เช่น **สังว่า** = ถ้า **ป๊อว่า** = พอว่า เช่น **ป๊อว่าอะขิ่งถึงเย่าแล** = พอว่าเวลาถึงแล้วแล

เมื่อมีใช้ทุกถิ่นเช่นนี้ คำ **ว่า** นี้ควรถือได้ว่าเป็นคำไทย แต่ปรากฏว่าในภาษาจีนกลางมีคำ **ฮว่า** (hua[4]) แปลว่า คำ ถ้อยคำ ภาษา ถ้าใช้กับ **ชั้ว** (shuo[1]) ที่แปลว่า พูด เป็น **ฮว่าชั้ว** ก็หมายว่า เรื่องเล่าว่า ใช้นำเรื่องนิทานหรือเรื่องเล่า แต่ถ้าใช้ **ชั้วฮว่า** ก็หมายว่าคุยกัน คำ **ฮว่า** นี้เสียงคล้ายกับคำ **ว่า** ของไทยต่างกันก็แต่ที่เขาใช้เป็นคำนาม และหมายว่าถ้อยคำ ไม่ได้หมายว่า พูด แม้ว่าบางทีมีความหมายเป็นคำวิเศษณ์เช่น **ตัวฮว่า** (= คำมาก) หมายว่า พูดมาก ช่างพูด ก็ตามฉะนั้นจะถือเป็นคำยืมกันหรือต่างคนต่างมีใช้ เป็นเรื่องน่าพิจารณา

ส่วน คำ ต่าน^{5} ต้านต่าน ในภาษาทั้งสามดังกล่าวข้างต้นนั้น ก็น่าจะเป็นคำเดียวกับคำ **ถาน** (t'an^{2}) ในภาษาจีนกลาง แต่เขาหมายว่า คุย บางทีใช้ **ถานอี๊ถาน** หรือ **ถานฮุว่า** ส่วนคำ **ต่าน^{5}** ถ้าใช้ **ต่าน^{5}ค้าม** หรือ **ต่าน^{5}ค้ามกั๊น** ก็หมายว่าคุยคุยกัน ในภาษาไทใหญ่ใช้ว่า **อุบกั๋น** ซึ่งหมายว่า คุยกัน ก็ได้ โอ้อวด ก็ได้

คำที่ใช้ไม่ตรงกับถิ่นใด ล้วนชวนฉงนว่า เป็นคำของถิ่นนั้นมาแต่ดั้งเดิมหรือได้มาจากภาษาใด บางคำก็พอหาที่มาเทียบได้ดังกล่าวข้างต้น แต่บางทีก็ไม่แน่ใจ เพราะความหมายต่างกัน และไม่มีที่ยืนยันว่าความหมายได้กลายไปหรืออย่างไร คำดังกล่าวได้แก่คำ **พูด** ในภาษาสองเรา ถึงภาษาเหนือจะใช้ **ฟู่** แต่ยืนยันไม่ได้ว่า **พูด** กับ **ฟู่** เป็นคำเดียวกันและได้กลายเสียงจากกันมา แต่ว่าในภาษาเขมรมีคำ **ภูต** ที่ออกเสียงเช่นเดียวกับคำ **พูด** ของเรา ส่วนความหมายต่างกันไปไกล คือ **ภูต** ของเขมรหมายว่า โกหก ที่จริงเขมรยังมีคำ **ภร** (พัวร์) อีกคำหนึ่งที่หมายว่า โกหก บางทีก็ใช้คู่กันว่า **ภูตภร** (พูดพัวร์) จะเป็นไปได้หรือไม่ว่า เขมรยืมคำ **พูด** ของเราไป (แต่ไม่มีบันทึกในพจนานุกรมของเขา อันเป็นเรื่องผิดธรรมดา) ถ้าหากเขมรจะยืมคำไทยคำนี้ไปใช้ก็ตาม หรือไทยจะยืมคำเขมรมาใช้ก็ตาม ย่อมแสดงว่า ความหมายได้กลายไปจาก **พูด** เป็น **โกหก** หรือจาก **โกหก** เป็น **พูด** หาได้หมายว่า พูดบอก อย่างที่เราใช้อยู่ในปัจจุบันนี้ไม่ แต่เรายังมีคำ **ปด** หมายว่า โกหก ซึ่งก็ไม่มีคำถิ่นใดใช้ตรงกัน ถ้าหาก **ภูต** ของเขมรเขียน **ปูต** (ซึ่งถ้าเขียนเช่นนี้ เขาจะต้องออกเสียง **โปด**) ก็ยังพอจะรับได้ว่า คำ **ปด** นี้ได้มาจากภาษาเขมร

คำ **จา** ที่ใช้ในภาษาภาคกลาง ดังที่ใช้คู่กับคำ **พูด** เป็น **พูดจา** จา นั้นน่าจะเป็นคำที่ตัดมาจากคำสันสกฤต **จรฺจา** ที่เรามาใช้เป็น **จรรจา เจรจา จำนรรจา** แต่ปรากฏว่าคำนี้มีใช้ในภาษาถิ่นต่างๆ หลายถิ่นด้วยกัน ภาษาเหนือใช้ **จ๋า** คำเดียวได้ หมายว่าพูด เช่น **จ๋าเถิง** =พูดถึง **จ๋าว่า**=สมมุติว่า ในภาษาไทใหญ่ **จ๋า** มักใช้กับคำ **ลาต** เป็น **ลาตจ๋า** มีความหมายว่า พูดจาพิจารณา ถกเถียงกัน และยังใช้กับคำ **หมาบ** (บางแห่งโดยเฉพาะที่เมืองนายออกเสียงสั้นเป็น **หมับ**) เป็น **หมาบจ๋า** หมายว่าพูดตลกเอาเงินเพื่อนกิน เช่นนี้ **จา** ก็น่าจะเป็นคำไทย

คำ **ไข** เราใช้หมายว่า บอก อธิบาย ขยายความ คำนี้มีใช้ในภาษาไทใหญ่ว่า **ไค่** หมายว่า เล่า บอก เช่น **ไค่อะปุ่ม** = เล่าเรื่อง (อะปุ่ม = เรื่อง) **ไค่ลาตไค่จ๋า** ก็หมายว่า เล่า บอก เช่นเดียวกับคำ **ไค่** ภาษาพ่าเก่กับคำตี่ใช้ **ไข่** หมายว่าเล่าอย่างเล่าเรื่อง เล่านิทาน ภาษาจีนกลางมีคำ **ไค้** (k'ai^{1}) หมายว่า เปิด เช่น **ไค้เหมิน** = (kai^{1}men^{2}) เปิดประตู คำนี้จะเป็นที่มาของคำ **ไข** ของเรากับ **ไค่ ไข่** ของภาษาไทใหญ่และพ่าเก่หรืออย่างไรไม่แน่ เพราะถึงเสียงจะคล้ายกัน แต่ความหมายก็ยังต่างกันอยู่

(อ่านต่อฉบับหน้า)

'สิทธิชัย'

๒.

ลงจากเครื่องบิน เดินเข้าไปในสนามบินเชียงใหม่ สิ่งแรกที่พบเห็นคือ พนักงานโรงแรมต่าง ๆ ร่วม ๑๐ คน ยืนถือป้ายโรงแรมต่าง ๆ กันสลอน พนักงานเหล่านี้เป็นตัวแทนของโรงแรม นำรถมารับแขกจากสนามบิน เพื่ออำนวยความสะดวกแก่ผู้พัก บางโรงแรมเขียนไว้บนป้ายเสร็จสรรพว่าลดราคาค่าห้องเท่านั้นเท่านี้ ใครชอบใจก็ขึ้นรถเขาไปได้เลย เรียกว่าแข่งกันแย่งลูกค้า ตัดราคากันที่สนามบินเลยทีเดียว

ปรากฏการณ์เช่นนี้ น่าจะเป็นสิ่งบอกเหตุสองประการ ประการแรกคือ แสดงให้เห็นว่า เชียงใหม่มีโรงแรมชั้นดีที่จะรับนักท่องเที่ยวทั้งไทยและเทศได้เป็นจำนวนมาก ประการที่สองคือ โรงแรมเหล่านั้นคงจะต้องมีห้องว่างมาก จนต้องมาหาลูกค้ากันถึงสนามบิน โดยเฉพาะอย่างยิ่งวันนั้นเป็นวันอังคาร ไม่ใช่วันสุดสัปดาห์ โรงแรมคงจะว่างกันมาก

โรงแรมที่ผมจองห้องพักไว้ ก็ส่งคนมาร่วมขบวนการชูป้ายกับเขาด้วย คนชูป้ายซึ่งเป็นเด็กหนุ่ม แต่งฟอร์มแดง บอกว่าที่มาชูป้ายเพราะต้องการมาอำนวยความสะดวกให้แก่แขกที่มาพัก ไม่ใช่เพื่อมาหาลูกค้า เขาหยิบกระดาษรายชื่อแขกผู้มาพักมาอวดให้ผมดูด้วย ถามชื่อเสียงผม แล้วเขาก็บอกว่า ชื่อตรงกับใน

ปี37 ฉบับ 78 24 ก.พ. 2528

บรรจบ พันธุเมธา

ภาษาสัมพันธ์

(45)

อันเนื่องด้วยวัฒนธรรม

โกหก

คำที่ยืนยันได้แน่นอนว่ายืมมาจากคำต่างประเทศ เห็นจะได้แก่คำ **โกหก** ซึ่งเชื่อได้แน่ว่ามาจากคำบาลีสันสกฤต แม้ว่าทั้งสองภาษาจะมีแต่คำ **กุหก** ไม่มีรูป **โกหก** ตามวิธีการทางไวยากรณ์อย่างหนึ่ง ซึ่งอาจเปลี่ยนแปลงสระ อุ เป็น โอ ให้คำคุณศัพท์หรือ กริยา กลายเป็นคำนาม ทั้งความหมายก็ไม่ตรงกัน คือ โกหก ของเราเป็นคำกริยาและวิเศษณ์หมายว่า พูดไม่จริง ถ้าจะหลอกลวงก็ต้องหลอกลวงด้วยคำพูด แต่ **กุหก** ของบาลีใช้ได้ทั้งเป็นนามและวิเศษณ์ มีความหมายว่าการโกง การหลอกลวง และที่โกง ที่หลอกลวง ส่วนภาษาสันสกฤต **กุหกะ** หมายว่า คนโกง คนหลอกลวง ที่มาหมายว่า พูดไม่จริง นั้น นอกจากภาษาไทยแล้วก็ยังมีในภาษาเขมรแต่เขมรก็ใช้ **กุหก** ตามบาลีสันสกฤต (ออกเสียงโกะฮ็อก) และใช้เป็นคำกริยาและวิเศษณ์เช่นเดียวกับของไทยเช่น **กุกุหกเค** (กมโกะฮ็อกเก) = อย่าโกหกเขา **นิยายกุหก** (นิเยียยโกะฮ็อก) = พูดโกหก และ **พากยกุหก** (เปียกโกะฮ็อก) = คำพูดโกหก ที่ต่างกันอย่างสำคัญก็คือ ไม่ว่าจะเป็นภาษาเขมรหรือบาลีสันสกฤต ไม่ได้มีกำหนดว่า คำ **กุหก** ใช้ในลักษณะอย่างไร แต่ของไทยเราถือเป็นคำไม่สุภาพ ใช้ทั่วไปไม่ได้ คำที่ใช้ได้ คือ คำ **ปด** หรือ **เท็จ** เช่น อย่าพูดปด อย่าพูดเท็จ คำทั้งสองนี้ก็ออกเป็นปัญหาว่าเป็นคำไทยแท้ หรือเป็นคำยืม ถ้าคำทั้งสองเป็นคำยืมก็น่าคิดว่า การพูดไม่จริง เป็นเรื่องมาภายหลังไม่ได้มีมาแต่ดั้งเดิม

ไม่แต่ในภาษาของเรา แม้ถิ่นอื่นก็มีที่ยืมจากภาษาอื่น เช่น ภาษาไทนุง ใช้ **เกี๋ยงเปี๋ยง** หมายว่าโกหก ถ้าแยกคำก็หมายว่า พูดหลอกลวง (**เกี๋ยง** = พูด **เปี๋ยง** = หลอกลวง) คำ **เปี๋ยง** น่าจะเป็นคำยืมจากจีน ภาษาจีนกลางมีคำ **เพี้ยน** (p'ien⁴) หมายว่าโกงและหลอกลวง คำ **หลิ้งแล่** ในภาษาไทใหญ่ ที่มักจะใช้กับ **แบ๊ดแหลน** มีความหมายว่าโกหกนั้น **หลิ้งแล่** เป็นคำภาษาพม่า (เขียน ลิมลญ = พาให้หลงผิด โกง) หมายว่าหลอกลวง (ภาษาพ่าเก่ ออกเสียง **ลิ้ง** หมายว่า คบคิดกันคิดร้าย) ที่น่าแปลกก็คือ คำที่มีความหมายว่าโกหกนั้น มักจะมีความหมายว่า โกง หรือ หลอกลวงด้วย ทั้งที่ โกหก ไม่จำต้องโกง หรือ หลอกลวง ไปด้วย และโกงหรือหลอกลวงก็ไม่จำเป็นต้องโกหกเสมอไป

คำที่ใช้ในภาษาถิ่นต่างๆ บางทีคำเดียวกันใช้กันคนละความหมายก็มี เช่นคำ **แบ๊ด** หรือ **แพ่ด** ในภาษาไทใหญ่หมายได้ทั้ง โกง หลอกลวง หรือพาให้หลงผิด แต่ภาษาคำตี่ใช้ **แผ็ด** หมายว่าโกหก บางทีก็หลอกเพียงให้กลัว ไม่ใช่ให้หลงผิด ถ้าจะให้หมายว่าหลอกลวงจึงจะใช้ **แผ็ดพ่าง** ส่วนภาษาอ่ายตอน คำ **แผ็ดพ่าง** หมายเพียงโกหก **กุ้นแผ็ดกุ้นพ่าง** คือคนโกหกพกลม แต่เขาก็ยังมีคำที่หมายว่าโกหก อีกคำหนึ่งคือคำ **ถอย** (ตรงกับ **ถ่อย** ของเรา) **ปี๊ถอย** หมายว่า อย่าโกหก

ภาษาไทใหญ่ ใช้คำ **แพ่ด** หรือ **แบ๊ด** คู่กับ **แหลน** เป็น **แพ่ดแหลน** หรือ **แบ๊ดแหลน** หมายว่าโกหก แต่ภาษาไตโหลงที่เมืองยาง ใช้ **แหลน** คู่กับ **พ้าง** เป็น **แหลนพ้าง** หรือ **พ้างแหลน** ก็หมายว่าโกหก เช่นเดียวกัน ภาษาพ่าเก่ และอ่ายตอนไม่มีคำ **แหลน**

ใช้ จึงใช้คำ **พ่าง** (อ่ายตอน) และ **พ้าง** (พ่าเก่) แทน ภาษาไตโหลงถือว่า **พ้าง** มีความหมายว่า หลอกลวง เช่นเดียวกับ **แพ่ด** คำ **พ้าง** หรือ **พ่าง** นี้น่าจะเป็นคำเดียวกับ **พราง** ของเรา เขาใช้ **พ้างต๊า** (ไทใหญ่ใช้ **พ้างโต๋** (= พรางตัว) ก็มี) คือพรางตาให้คนอื่นเห็นสิ่งหนึ่งเป็นอีกสิ่งหนึ่งด้วยมายาศาสตร์ (**พ้างเฮ็ด** หมายว่า แกล้งทำ ในภาษาพ่าเก่) คำ **เปี้ยง** ในภาษาไทนุง ที่สงสัยว่าจะเป็นคำภาษาจีนนั้นจะเป็นคำเดียวกับคำ **พ่าง** หรือ **พ้าง** หรืออย่างไร

ส่วนคำ **แหลน** ในภาษาไทใหญ่ และ **หลิน** ในภาษาไทนุงนั้น หมายได้ทั้งโกหก และหลอกลวง นอกจากจะใช้คู่กับ **แพ่ด** หรือ **แผ็ด** ดังกล่าวข้างต้น ก็ยังใช้คู่กับ **เหล่า** เป็น **แหลนเหล่า** หมายว่า โกหก ในภาษาไตโหลง **เหล่า** ในภาษาไทใหญ่ หมายว่า ป้อยอ ชักชวน ซึ่งน่าจะเป็นคำเดียวกับคำ **เล้า** ในภาษาพ่าเก่ ที่หมายว่า ปลอบ อย่าง **ค้ามเล้าลุ้กอ๊อน** (= คำปลอบเด็ก) คือเพลงกล่อมเด็ก **เล้าลุ้กอ๊อนห่าย** = ปลอบเด็กร้องไห้ แต่พ่าเก่ก็ยังมีคำ **เหลา** อีกคำหนึ่งหมายว่า ยกยอปอปั้น ประจบสอพลอเพื่อประโยชน์ตัว เช่น **เหลาขึ้นเป็นแสเห่อ-อ ต้องอิ้ม** = ประจบสอพลอเขา (เสีย) ให้ท้องอิ่ม ภาษาอ่ายตอน **เหล่า** หมายว่า ปลอบปะเหลาะ เช่น **เหล่าลุ้กอ่อนจิ้นเข้า** = ปลอบปะเหลาะเด็กให้กินข้าว

คำต่างๆข้างต้น ทั้ง **พ่าง พ้าง แพ่ด แบ๊ด แผ็ด แหลน หลิน เหล่า** อาจจะมีบางคำที่เป็นคำไทย แต่ที่ไม่ใช่ก็คงจะมี ส่วนคำใดจะมาจากภาษาใดนั้น ยังสืบสาวไม่ได้ชัด แม้คำ **ปด โบ๊ปด** หรือ **โบ๊ปดมดเท็จ** ก็ยังกำหนดไม่ได้ว่าเป็นคำไทยหรือคำยืมจากภาษาอื่น แต่คำที่น่าจะเป็นคำไทยแน่ๆ เพราะมีใช้แทบทุกถิ่น เห็นจะได้แก่คำ **หมอก** หรือ **หวอก** (**บ** ของเราตรงกับ **ม** ในรัฐชานเหนือและตรงกับ **ว** ในรัฐชานใต้) **เล่า ก่าว วาน ว่อน**

คำ **หมอก** หรือ **หวอก** คือคำ **บอก** ภาษาอ่ายตอนออกเสียง **หม๋อก** หมายว่า บอก อย่างที่เราใช้ก็มี เช่น **หม๋อกเห๋อ-อ มึนบ่อแจ้ง** = บอกให้เขาพอแจ้ง (= จนกระทั่งแจ่มแจ้ง) ภาษาไตเหนือเมืองขอนก็ใช้ **หมอก** หมายว่าบอก เช่น **หมอกล้อน** = บอกทุกๆเรื่อง ภาษาไตโหลงก็มีใช้หมายว่า **เล่า** เช่น **หมอกเง่าเงมฮาก** (บอกโคนตั้งแต่ราก) หมายว่า เล่าให้ฟังโดยตลอด แต่ถ้า **หมอก** มากับคำอื่นความหมายก็มักจะต่างไป เช่น **หมอกกั๋น** = บอกกัน เขาหมายว่า เชิญ ในภาษาไทใหญ่ บางทีก็ใช้ **หมอกกั๋นลาดกั๋น** (= บอกกันพูดกัน) แต่ถ้าใช้ **หมอกลาด** ก็หมายว่าประกาศ บอกให้รู้ **ผุ่ยหมอกลาด** = เปิดเผยบอกเรื่องราวให้รู้ (**ผุ่ย** หรือ **ผุย** = เผย หรือเปิด) ใช้ **หมอกแหุน** ก็มี เช่น **เอ๋าม้าพัดออกหมอกแหุน** = เอามาอ่านออกบอกอธิบาย (**แหุน** = แนะ ชี้ แสดง) เช่นเดียวกับ **ไค่หมอก** หรือ **ไค่แหุน** ที่หมายว่าบอกอธิบาย

คำ **เล่า** หรือ **เหล่า** ในภาษาคำตี่และพ่าเก่ หมายว่า บอก เช่น ในภาษาพ่าเก่มีกล่าวว่า **เหม่อแอ๊บต๊ะเหมอเหล่าเก๊าน้ำ** = เมื่อใกล้จะกลับบอกข้านะ แต่ที่ใช้ในภาษาไทใหญ่และคำตี่หมายว่า ทูล หรือร้องทุกข์ร้องเรียน เช่น **เล่าเจ้าเล่าขุน** = ทูลเจ้าฟ้า ใช้ **แต่งเล่า** ก็มี **ต่างเล่า** ก็มี ใช้ว่า **เล่าลาด** ก็มี ถือเป็นราชาศัพท์ แต่บางทีก็นำมาใช้แก่ผู้ที่เหนือกว่า อย่างผู้ที่เป็นนาย โดยเฉพาะเมื่อจะยื่นคำร้อง ภาษาอ่ายตอนใช้หมายว่า บอก เช่น **เล่าฮั่งมื้น** = บอกแก่เขา

คำ **ก่าว** คือ **กล่าว** ในภาษาของเรา แต่เขาใช้ต่างไป **ก่าว** ของเขา หมายว่าร้องทุกข์ ร้องเรียน แต่ไม่เท่ากับคำ **เล่า** ที่ใช้มากมักใช้ในการบนบานศาลกล่าว ใช้กับคำ **เติ่ง** (บนบาน) เป็น **เติ่งก่าว** หรือ **เติ่งก่าวต้ะหา** ก็มี ในภาษาพ่าเก่ใช้ **ก๊าวผีก๊าวพุร้า** = บนบานศาลกล่าวขอให้คุณพระคุณเจ้าช่วย หรือ **ก๊าวจื้อมื้น** = ออกชื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ตนบนบานศาลกล่าวขอให้ช่วย

คำ **ว้าน** (= วาน) ในภาษาพ่าเก่ หมายว่า เชิญ (ด้วยตัวเอง ตามธรรมดาจะมีห่อยาฉุนเล็กๆมาให้ต่างการ์ดด้วย) ดังใช้ว่า **ว้านปี่ว้านน่อง** = เชิญพี่เชิญน้อง คือ เชิญแขก (คำ **ปี่น่อง** เขาหมายว่าแขก) ในภาษาไทใหญ่ใช้หมายถึง ขอแรง เช่น **ว้านไฮ่ว้านน้า** = วานไร่วานนา คือขอแรงไปช่วยกันลงแขกในการทำไร่ทำนา ที่ใช้ในการบนบานวอนไหว้เจ้าไหว้เทวดาให้ช่วยก็มี เช่น **เติ่งพ่ะว้านผี** = บนฟ้าวานผี

(อ่านต่อฉบับหน้า)

(46)

บรรจบ พันธุเมธา

ภาษาสัมพันธ์

อันเนื่องด้วยวัฒนธรรม

เมื่ออธิบายความหมายของคำ **ก่าว** (= กล่าว) ว่า คือบนบานศาลกล่าว คำ **บนบาน** ข้างหน้านั้น ดูเหมือนจะมีใช้แต่ในภาษาของเรา จึงชวนคิดว่า คำ **บนบาน** หรือแยกเป็น บน กับ **บาน** นั้นเป็นคำดั้งเดิมของเรา หรือได้มาจากภาษาอื่น ภาษาเขมรมีคำ **บน่** (=บ็อน) หมายได้ทั้งบน และบนบาน เช่น **บน่อฺนกตา** (=บ็อนเนี็ยกตา) = บนเจ้า เจ้าพ่อ **บน่อารักฺส** (=บ็อนอารัก)=บนผีแม่มด หรือผีปู่ย่าตายาย และ **บน่สฺรน่** (บ็อนซฺร็อน) คือบนบานศาลกล่าวขอให้โรคภัยไข้เจ็บค่อยทุเลาลง หรือให้ได้ดังที่บนไว้ และ **บํณน่** (บ็อมน็อน) คือการบน คำที่บน ของที่บน

ภาษาเขมรไม่ได้บอกไว้ว่า คำนี้ได้มาจากภาษาใดหรือไม่ แต่ถ้าดูคำ **ปณน** ในภาษาสันสกฤตเฉพาะที่หมายว่า การพนัน ต้นศัพท์จาก ปณฺ ที่แปลได้อย่างหนึ่งว่า พนัน เสียงนี้คล้ายคำ **บน่** กับ **บํณน่** ของเขมร และความหมายก็คล้ายกันตรงที่เป็นการต่อรอง ถ้าสำเร็จผลตามที่บนไว้ ก็จะถวายสิ่งของตามที่บนถ้าไม่สำเร็จก็เป็นอันพับไป ไม่ต้องแก้บน แต่ **บน่** ของเขมรจะได้มาจาก ปณ นี้หรือไม่ไม่อาจกล่าวได้ (แต่ถ้าเป็นคำ พนัน ที่เขมรใช้ ภฺนาล่ (เพฺน็อล) บางทีอาจจะมีส่วนเกี่ยวข้องกับ **ปณน** เพราะเสียงกับความหมายคล้ายกัน)

ส่วนคำ **บาน** ดูเหมือนจะเป็นคำ **บน** ที่ยืดเสียงออกไป แต่ถ้าพิจารณาดูในภาษาไทถิ่นต่าง ๆ จะเห็นว่าคงจะไม่ใช่ **บาน** น่าจะมีความหมายอย่างใดอย่างหนึ่งที่ใกล้เคียงกันด้วย ในภาษาอ่ายตอนมีคำ **ก่านหน้าบ้านต้อง** หมายว่า ให้หมอดูทำนายโชคชาตา ไม่ทราบว่าเป็นหมอดูทั่วๆไป หรือดูแบบพิเศษอย่างใดอย่างหนึ่ง เพราะคำ **ก่านหน้าลายๆ** หมายว่า ใช้มือเขียนหน้าเป็นลาย ๆ ในภาษาอาหมมีคำ **บาน** เทียบคำอัสสัมมีสว่าปรารฺถนา คำที่มี **บ** (ในภาษาไทถิ่นที่มี บ) ภาษาไทใหญ่ออกเสียงเป็น **ว** หรือ **ม** ฉะนั้นคำ **บาน** ภาษาไทใหญ่จึงควรเป็น **หวาน** หรือ **หมาน** และก็มีคำ **หวาน** ในภาษาไทใหญ่ ที่มีความหมายทำนองเดียวกัน คือ หมายว่า ไม้ที่ใช้ในการทำนาย และ **หวานสามสิบ** คือไม้ ๓๐ ชิ้นที่ใช้ในการเสี่ยงทาย (ไม่เคยเห็นเอง แต่ฟังดูคล้ายติ้ว) พจนานุกรมภาษาไทใหญ่ของ ดร.คูชิงกล่าวว่า ไม้ ๓๐ นี้ เป็นไม้ได้มาจากส่วนต่างๆของบ้าน บางส่วนถือว่าดี เช่น ไม้จากขื่อ ไม้จากหิ้งพระ ไม้จากศาลพระภูมิเป็นต้น และบางส่วนก็ถือว่าไม่ดี เช่น ไม้จากบันได ไม้จากรอด ไม้จากโลงศพ แต่คำ **หมาน** หาได้หมายอย่างเดียวกับ **หวาน** ไม่ **หมาน** หมายว่ามีโชคดี โดยเฉพาะในการหาปลาล่าสัตว์ ภาษาอ่ายตอนมีคำ **หม่านไก่** หมายว่า ไก่ที่ใช้ในการทำนายโชคชาตา ฉะนั้นพอจะสรุปได้ว่า **บาน** น่าจะหมายได้ว่า วิงวอน ขอร้อง หรือทำนายทายทักโชคชาตา

คำ **กล่าว** ก็หมายอย่างเดียวกับบนบาน ดังกล่าวแล้ว แต่ไม่ระบุชัดเรื่องสิ่งของที่บนหรือที่สัญญาว่าจะให้ ส่วนคำ **ศาล** นั้นจะใส่เข้ามาเพื่อให้คล้องจองหรือว่ามีความหมายด้วย ถ้าจะให้คล้องจอง เหตุไฉนจะต้องใช้คำนี้ ในเมื่ออาจเป็นคำอื่น

เช่น ขาน ก็ได้ แต่ถ้าว่ามีความหมายจะหมายว่าอย่างไร และควรเขียนอย่างไร ที่เขียน ศาล ก็คงเชื่อว่าเกี่ยวกับศาล อย่างศาลเจ้า ศาลพระภูมิ ซึ่งก็ยังยืนยันไม่ได้ว่าใช่แน่หรือไม่ ถ้าเช่นนั้นจะเขียน สาร หรือ สาน ก็คงได้ เพราะถึงอย่างไรก็ยังสืบสาวหาที่มาและความหมายของคำนี้ไม่ได้แน่ชัด ทั้งไม่แน่ด้วยว่าเป็นคำไทยเราเองหรือคำยืม

คำที่รู้ได้แน่ว่าเป็นคำยืม และยืมจากภาษาบาลี คำนั้นคือ**อธิษฐาน** (เขียนตามรูปสันสกฤต) ซึ่งเรามาใช้หมายว่า ตั้งใจขอร้องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ตนนับถือ ให้สำเร็จผลตามต้องการ ภาษาไทใหญ่มีคำ **ติ๊กถ่าน** ซึ่งเป็นคำเดียวกับอธิษฐานนั่นเอง แต่ออกเสียงตามแบบภาษาพม่า ใช้ในความหมายคล้ายกับคำ **เติ่ง** ที่หมายได้อย่างหนึ่งว่าบน บนบาน ดังกล่าวมาแล้ว มีที่ใช้ตามที่ปรากฏในตำนานไทใหญ่ดังนี้

ตำนานตอนนั้นกล่าวว่านางฟ้าห่มเมืองกับเจ้าคำก่ายฟ้าพี่ชาย ที่ครองเมืองแสนหวี และได้รับคำขอร้องจากเจ้าโว่งเต้หอแสง (เจ้ากรุงจีน) ให้ยกทัพมาช่วยรบกับเสือกเสืองำ เจ้าเมืองเมา ที่เฮ็ดขัดแข็งแฮ้งตะ คือแข็งเมือง เรียกตัวให้ไปพบก็ไม่ยอมไป ส่งแม่ทัพยกทัพใหญ่มา เสือกเสืองำสองพี่น้องก็ไม่กลัวกลับฆ่าข้าคนของเจ้าโว่งเต้เสียเป็นอันมาก เจ้าโว่งเต้-หอแสงจึงต้องส่งสารมาขอให้ทางแสนหวียกมาช่วย ยังไม่ทันจะตกลงใจทำอย่างไร เสือกเสืองำก็ขอร้องมาให้ช่วยตนบ้าง เพราะเป็นคนไทยด้วยกัน เป็นหลานขุนลุงขุนไล (บรรพบุรุษของคนไทแถบนี้) ด้วยกัน จึงจำเป็นต้องไป **เติ่งพ่ะแส่งผี** ถามว่าจะช่วยข้างไหนดี และผีในที่นี้คือ **เสื้อม่านสางเมิ้ง** = เสื้อบ้านสางเมือง คือเทวดาประจำเมือง การไปเติ่งพ่ะแส่งผีนั้นใช้คนเฒ่าอายุยืนมาก ๆ นุ่งขาวห่มขาวไป **ติ๊กถ่าน** ที่ริม **เช่งหอผี** (= ที่บูชาในศาลเทพารักษ์) แล้วคนเฒ่าก็กล่าวเรียก เจ้าผีโหลง แล้วเล่าเรื่องและถามว่า การไปช่วยเจ้าโว่งเต้นั้นถูกต้องหรือไม่ ขอให้แสดงนิมิตปริศนาให้รู้ด้วย พูดแล้วก็อมน้ำ ใช้มือทั้งสองอุดหูแล้วออกจากที่นั้นเข้าไปในเวียง (หอผีมักจะทำไว้นอก ๆ ตามชายหมู่บ้าน) และปล่อยมือที่อุดหู กับบ้วนน้ำออก ทันใดนั้นก็ได้ยินเสียงฟานร้องสองที ซึ่งนับเป็นนิมิตอย่างหนึ่ง เขาเชื่อว่า พบงูหน้าหมาน พบฟานหน้าเห่ว (พบงูหน้าหมาน (หมาน=มีโชค) พบฟานหน้าเหี่ยว) ฉะนั้นการช่วยเจ้าโว่งเต้จึงนับว่าไม่ถูกต้อง แล้วต่อจากนั้นก็ไปเติ่งจุ๊ยา **เจ้าผีโหลง** ขอให้แสดงนิมิตปริศนาด้วย แล้วลงท้ายว่า **ติ๊กถ่าน** ว่าหนั่งไน่เย่าแล่ (=อธิษฐานว่าดังนี้แล) ก็อมน้ำอุดหูด้วยมือทั้งสองกลับไปยังเวียง จึงปล่อยมือที่อุดหู ทันใดนั้นก็ได้ยินเสียงฟานร้องสี่ที่ เสียงร้องมีจำนวนมากกว่า จึงตกลงใจจะไปช่วยเสือกเสืองำ

คำ **ติ๊กถ่าน** ในความดังกล่าวข้างต้น มีความหมายคล้ายกับ **อธิษฐาน** ของเราตรงที่ขอร้องให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ช่วย แต่ของเขาไม่ได้ขอให้ช่วยให้สำเร็จตามขอร้องอย่างของเรา เขาขอร้องให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ช่วยแสดงนิมิตหรือลางอย่างใดอย่างหนึ่งเป็นปริศนา เพื่อไปแก้ปริศนาเอาเอง แก้ปริศนาได้อย่างไรก็ปฏิบัติไปตามนั้น เป็นการช่วยการตัดสินใจ ถือเป็นการเสี่ยงทายอย่างหนึ่ง-

ส่วน **เติ่ง** ในความข้างต้น ไม่ว่าจะเป็น **เติ่งจุ๊ยา** หรือ **เติ่งพ่ะแส่งผี** นั้นหมายว่าวอนไหว้บนบานศาลกล่าวผี (=เทวดา) ให้ช่วย คำ **เติ่ง** ในภาษาไทใหญ่หมายว่าสบถสาบานก็ได้ ในภาษาอ่ายตอนออกเสียง **ติ่ง** หมายว่าแช่ง ภาษาพ่าเก่ออกเสียง **เติ๊ง** หมายว่าแช่งก็ได้ นอกจากที่หมายว่า บนบานศาลกล่าว เช่น **เติ๊งเห่อ-อ๋พ่าพ้าโหมิ้น** = แช่งให้ฟ้าผ่าหัวมัน คำ **เติ๊ง** กับ **แช่ง** เสียงพอไปกันได้ จนน่าจะถือว่าเป็นคำเดียวกันกลายจากกันมา แต่ถ้าเทียบกับภาษามอญที่มีคำ **เต้งฟาว** หมายว่าสบถสาบาน กับ **เต้งมุะห์เต้งปายุน** หมายว่า **บน** แล้ว ก็น่าคิดว่าคำ **เติ่ง ติ่ง เติ๊ง** ในภาษาทั้งสามดังกล่าวแล้วนั้นจะได้มาจากภาษามอญ

เต้ง ในภาษามอญ (เขียนทุง) หมายว่ารับ **เต้งมุะห์เต้งปายุน** แปลตามคำคือรับจมูกรับปาก หมายความว่ารับปากรับคำแก่เจ้าแก่เทวดาว่าจะถวายสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ถ้าหากสำเร็จตามปรารถนา ส่วน **เต้งฟาว** แปลตามคำคือรับคำสาปคำแช่ง แต่เขาใช้หมายว่าสบถสาบาน **ฟาว** ใช้แต่ลำพังหมายว่าสาปแช่ง

(อ่านต่อฉบับหน้า)

แก้คำผิด **เหลาจิ๊น** เป็น **เหลากิ๊น**

บรรจบ พันธุเมธา

ภาษาสัมพันธ์

อันเนื่องด้วยวัฒนธรรม

แต่คำ **เติ่ง** ของภาษาไทใหญ่จะได้มาจากคำ **เติ้ง** ของมอญที่แปลว่ารับหรือไม่ไม่อาจกำหนดได้แน่ เพราะภาษาพม่าก็มีคำ **เติง** (ออกเสียง ไตง เป็นเสียงคล้ายไอมี ง สะกด)และพจนานุกรมภาษาไทใหญ่บันทึกไว้ว่าเป็นที่มาของคำ **เติ่ง** ของไทใหญ่ที่หมายว่าร้องขอ บนบานศาลกล่าว ดังคำ **เติ่งจุ๊ย้ำ** (บนบานให้ได้ยิน **จุ๊ย้ำ** เป็นคำพม่าแปลว่าได้ยิน) กับ **เติ่งพะว้านผี** ดังกล่าวแล้ว ยังมีคำ **เติ่งจุ๊ย้ำ** แปลว่าสบถเช่นเดียวกับคำ **เต๊อง** ในภาษาคำตี่ แต่ถ้าใช้ **เต๊องน้าย** ก็หมายว่าบนบานศาลกล่าวยืดยาว จากคำ **น้าย** ที่หมายว่า บ่น แต่พ่าเก่หมายว่า บน เช่น **น้ายผี**=บนเจ้า **น้ายไก๊**=บน (ถวายไก่) คำ **เต่งจุ๊ย้ำ** ก็แปลว่าสบถสาบานได้ แต่ **ติ่ง** ในภาษาอ่ายตอนกลับแปลว่า แช่ง ภาษาพ่าเก่ก็หมายเช่นเดียวกัน ออกเสียง **เติ๊ง**

ยังมีคำ **กิ่น** อีกคำหนึ่งที่มีคำพม่ากำกับไว้ด้วยว่า **กฺยิน** แสดงว่าเป็นคำยืมจากภาษาพม่าเช่นเดียวกันที่ใช้ในภาษาไทใหญ่หมายได้ทั้งสบถ สาบาน สาปแช่ง แช่งด่า ใช้ว่า **กิ่นหล่า** (หล่า เทียบเท่ากับ ด่า) **กิ่นว่า กิ่นต้าน** (ต้าน=พูด) ก็มี บางทีก็ใช้ **กิ่นเจ้อกิ่นเค้อ** (เจ้อ=เชื้อ เค้อ=เครือ) หมายว่าแช่งไปทั้งเชื้อสายวงศ์ตระกูล คำ **กฺยิน** ภาษาพม่าออกเสียงเป็น **จิ่ง** หรือ **เจ่ง** ซึ่งฟังแล้วใกล้เคียงกับคำ **แช่ง** อันเป็นคำที่ไทยเรามีใช้ต่างกับของไทถิ่นอื่น **จิ่ง** หรือ **เจ่ง** หมายตรงกับแช่งก็ได้ สบถสาบานก็ได้เช่นเดียวกับภาษาไทใหญ่

ภาษาพ่าเก่ออกเสียงคำนี้ **กิ๊น** หมายว่าสบถ เช่น **กิ๊นเห่อ-อ°พ่า พ่าโห**=สบถให้ฟ้าผ่าหัว แต่หมายว่าสาบานก็ได้ เช่น **มะง้ามะซ้ินกิ๊น กิ๊นไว่ยั้ง**=เมื่อก่อนนี้นานมาแล้วได้สาบานกันไว้ บางทีใช้คู่กับคำ **เซ้ง** เป็น **กิ๊นกิ๊นเซ้งกิ๊น**=สาบานกัน ใช้ **เซ้ง** คำเดียวก็มี เช่นชื่อภูเขาปาดไก่ที่กั้นพรมแดนพม่ากับอัสสัม เรียกเต็มๆ ว่า **ภูเขาปาดไก่เซ้งกิ๊น** คือภูเขาที่เชือดคอไก่สาบานกันระหว่างพี่น้องว่าจะไม่ข้ามเขาไปรุกรานกัน ภาษาไทใหญ่แถบเมืองไหยใช้ **มักแสงกั๋น**=สาบานกันไว้ (มัก=บาก ทำเครื่องหมายไว้) ส่วนภาษาคำตี่ใช้ **แซ่งค้ำ**=ให้สัญญากันไว้ และ **แซ่งกั๋น**=ปฏิญาณกันไว้อย่างชายหนุ่มหญิงสาว

เป็นอันว่าทั้ง **เติ่ง** ทั้ง **กิ่น** ที่ใช้ในความสบถ สาบาน สาปแช่ง ล้วนเป็นคำภาษาพม่า (บางแห่งเช่นแถบสิ๊บ๊อ ใช้ว่า **จิ๊ง** ตามเสียงพม่าเลยทีเดียว) แม้ที่ใช้ในภาษาของเราเป็นสบถ สาบาน และสาป นั้นก็หาใช่คำไทยไม่ แท้จริงเป็นคำบาลีสันสกฤต ต่างมาจาก **ศปฺ** ภาษาบาลีใช้ **สปถ** หมายว่าสบถสาบาน และ **สาป** ก็หมายว่าสาปอย่างสาปที่เราใช้ แต่ในภาษาสันสกฤต คำ **ศปน ศปถ** และ **ศาป** หมายได้ทั้งแช่ง แช่งด่า สบถ สาบาน สาป และอื่นๆ เรานำมาแยกความหมายใช้ คือ **สบถ** นั้น ขอร้องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้ลงโทษตน หากที่ตนกล่าวไม่เป็นความจริง หรือหากว่าตนไม่ทำตามที่ลั่นวาจาไว้ เช่น ขอให้ตกนรก ให้ตกน้ำตาย ให้ฟ้าผ่าตาย ถือเป็นการแช่งตัวเองอย่างหนึ่ง ส่วนคำ **สาบาน** มีความหมายคล้ายหรือเหมือนกับปฏิญาณ คือให้คำมั่นไว้

ต่อหน้าสิ่งศักดิ์สิทธิ์ว่าจะปฏิบัติตามที่รับปากไว้ ให้สัญญาไว้ หากไม่ปฏิบัติตามก็ขอให้มีอันเป็นไปในลักษณะต่างๆดังกล่าวข้างต้น แต่คำ **สาป** นั้นต้องอาศัยเวทมนตร์คาถาบันดาลให้ผู้ถูกสาปกลายร่างเป็นอย่างอื่นเช่นเป็นสัตว์ (อย่างเป็นหมาเป็นกวาง) หรือเป็นต้นไม้ คำ **สาป แช่ง**หรือแช่ง จึงจะเป็นการกล่าวอย่างมุ่งร้ายหมายขวัญ ขอให้ผู้ที่ตนมุ่งร้ายได้รับเคราะห์กรรมตามที่ตนปรารถนา

ยังมีคำ **สัตย์** กับ **ปฏิญาณ** ซึ่งมีความหมายอย่างสาบานนั้น ภาษาไทใหญ่ก็มีใช้และเป็นคำยืมจากบาลีสันสกฤตเช่นเดียวกัน แต่ใช้รูปบาลี **สจฺจ** ผ่านทางภาษาพม่าออกเสียง **เซ่ดจ่า** (บางถิ่นออกเสียง **จ** เป็น **ส ซ** คำนี้จึงพึงเป็นเซ็ดส่า) เราใช้**สัตย์**จากสตฺย(รูปสันสกฤต) คู่กับ **ปฏิญาณ** คำบาลี บางทีใช้ตั้งสัตย์ปฏิญาณ หมายว่า ให้คำมั่นสัญญาโดยอาศัยความจริง ความสัตย์ซื่อเป็นที่ตั้ง ภาษาไทใหญ่ใช้ **เซ่ดจ่า** ในความหมายว่า ความจริง ที่ตรงข้ามกับ มุสา ความเท็จ **เซ่ดจ่าลุ่** =เสียสัจจะ (ลุ่=เสีย) **เซ่ดจ่าอ๋ามี้**=ไม่มีสัจจะ **เฮ็ดเซ่ดจ่า**=กระทำสัตย์ บางทีใช้ **ก๊ะติ๊** (=คติ) หมายอย่างเดียวกัน **ไว่ก๊ะติ๊**=ให้สัญญา

ที่ใช้คำ **เซ่ดจ่า** เป็นการสำคัญก็คือ **น๋าเซ่ดจ่า**=น้ำสัจจะ เมื่อครั้งที่เจ้าฟ้ายังมีอำนาจในบ้านในเมือง ต้องมีพิธีนี้เป็นงานประจำปี เพื่อให้ข้าคนของเจ้าฟ้ามาชุมนุมกันกระทำสัตย์สาบานว่าตนเองยังซื่อตรงจงรักภักดีต่อเจ้าฟ้า ใน **ลิ่กน๋ำเซ่ดจ่า** หรือ **ลิ่กเซ่ดจ่าปั่นนั่ก** อันเป็นหนังสือทำนองโองการแช่งน้ำของเรา (ลิ่ก=หนังสือ ตัวหนังสือ) จะบอกหน้าที่ของข้าคน ที่เรียกว่า **ข้าติ่นเหยบมื้อเต้อ-อ** (=ข้าตีนเหยียบมือใต้) ให้ปฏิบัติตาม **ก๊ะติ๊เซ่ดจ่า** (คติสัจจะ) ต่อเจ้าฟ้าโดยไม่ให้หลงลืมหายหล่าย (=เสื่อมสูญ) ถ้าไม่ปฏิบัติตามก็ให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย (อ้างมามากมายหลายประการ) แต่ละประการนั้น **เห้อ-อป๊อต๋าย**=ให้ตีตาย (ป๊อ=ตี) ไม่ค่อยเข้าใจว่าเหตุใดจึงอ้างสิ่งเคารพเหล่านั้นให้ลงโทษ ถ้าเป็นสัตว์ร้ายทำอันตรายถึงตาย หรือเคราะห์กรรมบันดาลก็ยังนับว่าสมควรอยู่ เช่น **ลื่อฮ่มไม่ก้อเห้อ-อไม่ล่มป๊อต๋าย** คือ พักร่มไม้ก็ให้ไม้ล้มตีตาย หรือ **ไฟ้ก้อเห้อ-อไหม้เฮิ้น**=ไฟก็ให้ไหม้เรือนหรือ **พ๊ะผ่าหลิ่นอื่นต๋าย**=ฟ้าผ่าดินกลืนตาย (อื่น=กลืน) และยังแช่งให้ตายด้วยประการอื่นๆ อีกมากหลาย แต่ลงท้ายก็ให้ศีลให้พรเป็นต้นว่า **หอมงึ้นก้อเห้อ-อแพ่หน๋า หอมค๊าก้อเห้อ-อแพ่เหย่อ-อ**=เก็บเงินก็ให้แพร่มาก เก็บทองก็ให้ทองแพร่ใหญ่ (=เพิ่มออกไปมากมาย) สุดท้ายก็ว่า **เห้อ-อไล่หยู่หลี่กิ่นหวาน**=ให้อยู่ดีกินหวาน แล้วก็ **เพ้ก๊างหยั่นก๊างกู่ผู้กู่ก๊นเต้เต้ตั้นแล่**=ภัยปลอดพ้นศัตรูปลอดพ้นทุกผู้ทุกคนโดยแท้นั่นแล (เพ้=ภัย ก๊าง=ปลอดพ้น หยั่น=ศัตรู)

สรุปว่าคำดังกล่าวข้างต้นนี้ไม่ว่าจะเป็นภาษาเราหรือภาษาถิ่นใดมักต้องยืมคำจากภาษาอื่นมาใช้ จะเป็นว่าแต่ดั้งเดิม ความคิดเรื่องอย่างนี้ไม่เคยมีมาก่อนจึงไม่ได้คิดคำขึ้นใช้หรืออย่างไร เมื่อจำเป็นใช้จึงต้องยืมคำคนอื่นเขามา

ยังมีคำที่เรายืมคำภาษาอื่นมาใช้ ได้แก่คำ **โทษ** จากโทษในภาษาสันสกฤตที่หมายว่าความผิด เรามาใช้เป็นคำกริยาหมายว่าหาผิดใส่ กล่าวหาว่าทำความผิด ภาษาไทใหญ่ใช้คำ **หมาบ** หมายเช่นเดียวกับโทษหรือหาผิดให้ เช่น **หย่าม้าหมาบเก๋าแน้**=อย่ามาโทษข้านะ คำ **พ้าม พ้ามขาน** ก็หมายว่า กล่าวโทษว่า สงสัยว่า มีความหมายเช่นเดียวกับ หมาบ คำทั้งสองไม่มีบันทึกว่าเป็นคำภาษาพม่า จึงน่าจะเป็นคำดั้งเดิม ภาษาถิ่นอื่นก็มีใช้แต่ความหมายต่างไปจนเกือบจะเป็นคนละคำกัน คือ ภาษาพ่าเก่ใช้ **ม้าบ** หมายว่า โกง เช่น **ม้าบต้อก**=โกงตาชั่ง **ม้าบกิ๊นเหลากิ๊น**=โกงปะเหลาะเอาไป **โก๊นม้าบ**=คนโกง ภาษาอ่ายตอนก็หมายเช่นเดียวกันแต่ออกเสียง **บั๊บ** เช่น **บั๊บขิงต๊อก**=โกงตาชั่ง **บั๊บปี้นม่ะดี้**=โกงเพื่อนกันไม่ดี ภาษาคำตี่ใช้ **ม้าบ** แต่ใช้คู่กับคำ **พ่าม** (ในถิ่นทั้งสองคือพ่าเก่และอ่ายตอนไม่มีคำนี้ใช้) **พ่าม** หมายว่าโกหกหลอกลวง **พ่ามกิ่น** หมายว่าโกหกหลอกลวงเขากินเหมือน **เล้นกิ่น** **ม้าบพ่าม** หมายว่าไม่มั่น ไม่แน่นอน เปลี่ยนแปลงได้ อย่างราคาของต่อได้ ราคาขึ้นลงได้

(อ่านต่อฉบับหน้า)

บรรจบ พันธุเมธา

ภาษาสัมพันธ์

อันเนื่องด้วยวัฒนธรรม

ยังมีคำที่ดูเป็นคำไทยๆ และมีใช้ในถิ่นต่างๆแต่ละถิ่น แต่ที่ใช้และความหมายหาได้ตรงกันไปทุกคำทุกถิ่นไม่ คำเหล่านั้นได้แก่

คำ ด่า ที่ออกเสียง หล่า ในภาษาไทใหญ่ และออกเสียง น้ำ ในภาษาคำตี่และพ่าเก่ ส่วนภาษาอ่ายตอนออกเสียง ด่า เช่นเดียวกับเรา คำ หล่า ผู้ใช้ภาษาไทใหญ่กล่าวว่าหมายได้ทั้ง ดุ ด่า ว่า แต่เมื่อถามถึงว่า มีการใช้คำหยาบอย่างของเรา(ซึ่งเขาเคยได้ยิน) บ้างหรือไม่ จึงจะเรียกว่า ด่า เขากลับไม่แน่ใจ จะเป็นเพราะเขาไม่มีคำหยาบ หรือคำที่เราว่าหยาบ เขาถือว่าไม่หยาบ เขาถือเป็นคำธรรมดาอย่างคำ ตีน ส้นตีน หมา ฯลฯ (เขายังเคยท้วงด้วยความประหลาดใจว่าเหตุใดคำไทยๆ จึงได้กลายเป็นคำหยาบไปในภาษาของเรา ถึงกับต้องเปลี่ยนใช้คำภาษาอื่น จึงจะถือเป็นคำสุภาพ) หรือบางทีเขาอาจไม่เข้าใจความหมายของคำหยาบของเรา เช่นเดียวกับที่บางทีข้าพเจ้าก็ไม่เข้าใจว่าเหตุใดคำบางคำจึงถือเป็นคำหยาบมากในภาษาของเขาอย่างคำ โก๊นขึ้ง้าล่าย ในภาษาพ่าเก่แปลว่า คนขึ้นรก (ง้าล่าย=นรก) เขาถือเป็นคำด่าสบประมาทว่าเป็นคนเลวร้ายใช้การไม่ได้ แต่ว่า น้ำ ในภาษาพ่าเก่กับคำตี่ก็ไม่ได้หมายว่าด่ากลับหมายว่า ทะเลาะกัน เช่น โผเม้น้ำกิ๊น (พ่าเก่) = ผัวเมียด่ากัน คือผัวเมียทะเลาะกัน แต่ ด่า ในภาษาอ่ายตอนหมายได้ทั้ง ด่ากันทะเลาะกัน

แต่ถึงจะหมายตรงกับ ด่า หรือไม่ก็ตาม คำของเขาก็มีความต่างกันตรงที่หนักเบารุนแรงมากหรือน้อยดังคำ ว่า นอกจากจะหมายว่า พูดก็ยังหมายถึง ว่าร้าย ภาษาคำตี่อธิบายว่า หว่า คือ เอ่าอะแปดเซ้อ-อ = เอาความผิดใส่ (อะแปด=ความผิด บาป) คือกล่าวโทษ กล่าวร้าย ว่าร้าย ภาษาไทใหญ่จึงมักใช้เข้าคู่กับ หล่า เป็น ป้องหล่าป้องว่า = ด่า ว่า (ป้อง = เศร้าโศกโทษ (หาผิดให้) และดุด่า) แต่ใช้หล่าหลัง ก็มี คงจะเน้นว่า หล่าคำเดียว แต่ หลัง คำเดียว ก็ไม่มีความหมาย คำ หลัง ในคำ บ้าหลังก็ทำนองเดียวกัน จึงกำหนดความหมายของคำ หลัง ไม่ได้แน่ คำที่แรงขึ้นดูเหมือนจะเป็น ผอกว่าดังที่มีคำกล่าวว่า ฮั่กกั๋นเบ้อต๊างกิ๋นจั๋งกั๋นเบ้อผอกว่า = รักกันเพราะของกิน ชังกันเพราะว่าร้ายกัน (เบ้อ=เพื่อ แปลว่า เพราะ ต๊างกิ๋น=ทางกินคือของกิน) ผอกว่า ในภาษาไตเมาหมายว่า ว่าร้ายให้เจ็บใจ ผอกว่าผอกลาด ก็ใช้ ในภาษาคำตี่มีคำ ผอกสาบ หมายว่าพูดเบ่งทับคนอื่น แต่ถ้าจะใช้ในความว่า ด่าภาษาคำตี่ใช้คำ ป๊าว บางทีใช้ป๊าวน้ำ (= ปาวด่า) คือ ด่า (ป๊าวคล้ายคำ ปาว ในคำ ด่าปาวๆ ของเรา) ส่วนในภาษาพ่าเก่นึกไม่ออกว่าเขาใช้กันหรือเปล่า เห็นผู้ใหญ่ดูเด็กก็ใช้คำภาษาอัสสัมมีสว่า กุกุรที่แปลว่า หมา

คำ ผอก กับ ป๊าว ไม่แน่ว่าเป็นคำไทยหรือไม่ เช่นเดียวกับ ทอ ในคำ ด่าทอ ของเรา ซึ่งดูเหมือนจะเป็นคำไทย แต่ปรากฏว่ามีคำ ทร ของเขมร (ออกเสียงตัว)

มีความหมายว่า ด่า ว่า กล่าวโทษ กล่าวหาเอา เล่นงาน น่าจะเป็นที่มาของคำ ทอ ใน ด่าทอ ถ้า ทอ (จาก ทร) แปลว่าด่า ด่าทอ ก็ไม่จำเป็นต้องหมายว่า ด่าตอบกันไปมา คงจะหมายเพียง ด่า เท่านั้น

คำ เถียง ทุกถิ่นที่กล่าวมาแล้ว ออกเสียง เถง ภาษาไทใหญ่หมายว่า โต้แย้ง ขัดแย้ง ปฏิเสธไม่ยอมรับ (ผิด) ดังใช้ เถงแบ้ด ภาษาพ่าเก่ก็ใช้หมายว่า ถกเถียง โต้เถียง เช่น ลุกอ๊อนเถงกึ๊น=เด็กๆโต้เถียงกัน ภาษาคำตี่ออกเสียง เถียง ใช้ในความหมายเดียวกัน แต่ชาวไทใหญ่บางคนบอกว่า เถง ของเขาอาจหมายว่า ทะเลาะกันได้ ที่จริงเขามีคำ พิดกั๋น=ผิดกัน คือทะเลาะกันอยู่แล้ว พิดกั๋นแผดกั๋น หรือ พิดแผดกั๋น = ทะเลาะกันมีเสียงดังลั่น (แผด=คำรามอย่างเสียงฟ้า พ่ะแผด=ฟ้าแผดคือฟ้าลั่น ฟ้าคำราม) เราใช้ ผิดใจกัน หมายว่า หมางใจกัน ไม่พอใจกัน (ภาษาพ่าเก่ใช้หมายทำนองเดียวกัน) แต่ถ้าถึงกับ ทะเลาะ ก็หาได้ใช้คำไทยไม่ คำ ทะเลาะ เป็นคำได้จากคำ โฌฺละ (ชฺลัวะห์) ของเขมร ซึ่งเขาอธิบายว่า พูดโต้เถียงกันโดยใช้คำหยาบด้วยความโกรธ ส่วนคำ วิวาท ก็เป็นคำบาลีสันสกฤต

คำ คราง ออกเสียงกันเป็น ค้าง ในไทใหญ่ พ่าเก่และอ่ายตอน แต่ภาษาคำตี่ออกเสียงเป็น คั่ง เขาหมายว่า คราง ก็ได้ แต่ที่ใช้โดยมากหมายว่า บ่น โดยเฉพาะในภาษาพ่าเก่ ใช้ว่า ค้างงึ้นหม่าหยัง =บ่นเงินไม่มี หรือห้ามคนขี้บ่นว่า ปิ๊ค้าง มื้อ=อย่าบ่น เบื่อ ภาษาอ่ายตอนใช้กับ บ๊อง เป็น บ๊องค้าง หมายว่าบ่นรำพัน บ๊อง ในภาษาพ่าเก่หมายว่า บ่นว่า เช่น อู้มึ๊น บ๊องลุกมึ๊นหว่าอ๊ะมู้หม่าเฮ็ด =พ่อเขาบ่นว่าลูกเขาการงานไม่ทำ (อ๊ะมู้=งาน) ในภาษาไทใหญ่ บ๊อง หมายว่า ร้องไห้ เศร้าโศก หาผิดใส่ ดุว่า บ๊องค้าง ก็หมายอย่างเดียวกันกับคำ ค้าง ได้ ค้าง หมายว่า คราง คร่ำครวญ เช่น ค้างขี้ค้างผาน=คร่ำครวญ บ่นรำพันถึงความเดือดร้อนยากจนของตน (ขี้=ห่วงกังวล เดือดร้อนใจ ผาน=ยากจน)

ยังมีคำประเภททำให้คนเดือดร้อนถึงกับทะเลาะเบาะแว้งกันก็มีได้แก่คำประเภทยุ ยุยง ส่อเสียด

ยุ ภาษาไทใหญ่มีคำ ยุ่ หมายว่า ทิ่มเข้าไปอย่างเอาไฟ ยุ่ เข้าไปในรังแตน บางทีก็ใช้ ยุ่เส่อ-อ =ทิ่มใส่ แต่ภาษาพ่าเก่มีคำ ยุ่ก หมายว่า ยุ หรือ แอบยุยง โดยตรงทีเดียว เช่น ยุ่กเห่อ-อ°โก๊นเมิ้งพุ่น = ยุยงให้ชาวเมืองกบฏ (พุ่น =เป็นกบฏ กบฏ) ภาษาไทใหญ่มีคำ โย้ง (คำเดียวกับคำ โยฺข้าว เหนียว คือคุ้ยข้าวเหนียวที่นึ่งสุกแล้วให้กระจายไม่กอดกันเป็นก้อน) อาจหมายอีกความหนึ่งว่า พูดใส่ร้ายคนด้วยเจตนาก่อกวนให้เกิดความวุ่นวาย คำ โย้งส่อ ก็หมายอย่างเดียวกัน โย้งต๊อซ่ะ หมายว่า กวนโทสะ โย้งคงเป็นคำเดียวกับ ยง ใน ยุยงของเรา แต่ก็น่าแปลกที่เขมรก็มีคำ ญุะ กับ ญุะญุง่ มีความหมายอย่างยุ กับยุยงของเราเลยทีเดียว เช่น ญุะโอยเกีตแบกสามัคคี=ยุให้เกิดแตกสามัคคี หรือ กุนิยายญุะญุง่ โอยเกีตสามัคคีเภท = อย่าพูดยุยงให้เกิดสามัคคีเภท คือ แตกสามัคคี

ส่อ เขาใช้คำเดียวก็ได้ หมายว่า ฟ้อง เช่นเดียวกับที่มีในภาษาแต่ก่อนของเรา เช่น ลุกอ่อนมั้นส่อเป้น=เด็กเขาฟ้องเพื่อน (เพื่อนคือคนอื่น) มั้นส่อสฺร่าเห้อ-อบ๊อเฮ้า=เขาฟ้องครูให้ตีเรา (สฺร่า หรือบางทีออกเสียง ร เป็น ย พูดเร็วๆ ฟังเหมือน เสี่ย หมายว่า ครู อาจารย์ บ๊อ=ตี) ใช้หมายความว่า ส่อเสียด ก็มี เช่น ส่อเป้นพิดกั๋น = ส่อเสียดให้เขาทะเลาะกัน โย้งส่อ ก็หมายทำนองเดียวกันดังกล่าวมาข้างต้น โสยส่อ ก็มีใช้ หมายว่า พูดให้เสียชื่อเสียง (โสย ในภาษาไทใหญ่หมายว่า ย้วย เฉียง ไม่ตรง แต่ในภาษาพ่าเก่ โส่ย หมายว่า ริษยา จึงน่าจะเป็นคำนี้มากกว่า) คำส่อเสียดของเราที่มี เสียด ตามมา ดูน่าจะเป็นคำเขมร เพราะเขมรมีคำ เสียต แต่เขมรเขามี ส คำเดียวหมายว่าทำลายอย่างทำลายเกียรติได้ ดังใช้ว่า สเกรฺต์ (ซอเกร์)

ส่อ ในภาษาไทใหญ่ยังหมายได้ว่าป่าวร้อง บอกให้รู้ เช่น แมงส่อค่ำ คือแมลงที่มาทำให้รู้ว่าถึงเวลาค่ำ (บางที ๑๖ น. เขาก็ถือว่าค่ำ

แล้ว) บางทีใช้ **ส่อบ๋าวหรือบ๋าวส่อ** (**บ๋าว** = บ๋าวร้อง) ก็มี **ส่ออ๊อ** ก็มี (**อ๊อ** เป็นคำภาษาพม่า) **ส่อ** ของเราก็หมายได้ว่าบอกให้รู้ รู้พอเป็นเค้า เขมรก็ใช้อย่างเดียวกับเรา ดังที่ใช้ว่า **สมฺฎีสชาติ มารยาทสตฺรกูล** (ซ็อมเดียซอเจียด เมียเรียะเยียด ซอตฺรอโกล) = คำพูดส่อภาษา มารยาทส่อตระกูล เราใช้ สำเนียงบอกภาษา กิริยาบอกตระกูล

แส หรือ **เส** (ในบางถิ่น) ก็หมายว่า ทิ่ม แทง สอยอย่างสอยผลไม้ เมื่อมาใช้เข้าคู่กับคำ **โย้ง** ดังกล่าวข้างต้น **แส่โย้ง** หมายว่า ก่อกวนให้ยุ่งยาก ยุแหย่หาเรื่องให้คนทะเลาะกัน

สอด ในภาษาไทใหญ่หมายว่า จุดไฟ ดังใช้ว่า **สอดไพ้**(=สอดไฟ) ภาษาอ่ายตอนใช้ว่า **สอดค่าม** หมายว่า พ้อง หรือ ส่อเสียด ภาษาพ่าเก่ออกเสียง **ซ้อด** หมายว่า เผา **ซ้อดไพ้** = เผาไฟ เช่น **เอ๊าไพ้ซ้อดเฮิน** = เอาไฟเผาบ้าน ใช้ในความหมายโดยปริยายก็มีใช้ว่า **ซ้อดค้าม** (= เผาด้วยคำพูด) คือยุให้คนทำชั่ว **ซ้อดเปิ่น** (= เผาคนอื่น) หมายว่า ยุให้คนทะเลาะกันแตกแยกกัน

คำที่ใช้ในทางยกย่องสรรเสริญ ก็มีที่เป็นคำไทยๆ และที่เป็นคำยืม ก็มี ได้แก่

ยอ ในภาษาไทใหญ่และอ่ายตอน **ย้อ** ไม่ได้หมายว่า **ยอ** อย่างประจบสอพลอเพื่อให้ได้ประโยชน์ตน แต่เขาหมายว่า **ชม สรรเสริญ** อย่าง **สุร่าย้อลุ่กอ่อนจ๊อง** = ครูชมเด็กนักเรียน แม้ในภาษาถิ่นอื่นก็ใช้เช่นเดียวกันนี้โดยมาก แต่ภาษาพ่าเก่หมายได้ว่า เยินยอ (เพื่อเอาไว้ใช้งาน) เช่น **ย้อลุ่กอ๊อนเห้อ-อ๋ ก๊าเฮ็ดอ๊ะมู้** = ยอเด็กให้ไปทำงาน ตรงกับภาษิตอิศรญาณที่ว่า **หญิงเรียกแม่ชายเรียกพ่อยอไว้ใช้** แต่คำคมภาษาไทใหญ่ที่ว่า **ซบจ้างย้อค้อกินอิ่ม ซบจ้างว่าหม่าไป๋หลาย** = ปากรู้จักยอ (จะชมหรือเยินยอ อย่างใดอย่างหนึ่งก็คงได้) คอกินอิ่ม ปากรู้จักพูด บ่าเดินเปล่าๆ (ไม่ต้องหาบหามอะไร) ส่วนคำ **ชม** เขาออกเสียง **โจ๊ม** เขาใช้หมายว่า ยินดีและขอบคุณไปเสียแล้ว

ยกย่อง คำ **ยก** มีใช้ทั่วไป ภาษาพ่าเก่ออกเสียงยาวเป็น **โย่ก โย่กมื้อ** = ยกมือ ในภาษาไทใหญ่ **ย่กมื้อไหว้** = ยกมือไหว้ **ย่กย่อง** หมายเช่นเดียวกับ **ยก** คำ **ย่อง** นอกจากจะหมายว่ายก เช่น **ย่องข่าม** = ยกค้ำไว้ ก็หมายว่า สรรเสริญ ยกย่องบูชา ใช้ว่า **ย่องย้อ** บางทีใช้คำบาลีผ่านพม่าว่า **ท้อบ๊ะหน่า** (= สรรเสริญ) เป็น **ย่องย้อท้อบ๊ะหน่า** ภาษาพ่าเก่ออกเสียง **หย่องย้อ** หมายว่ายกย่อง เช่นเดียวกัน คำ **สรรเสริญ** ที่เราใช้น่าจะได้จากคำ **สรเสิร**ของเขมร แต่น่าแปลกที่เขมรบันทึกคำไทยไว้อย่างคำอื่นๆ ที่ยืมจากไทย ส่วนคำ **เยิน** จะเป็นคำมอญหรืออย่างไรไม่แน่ ในภาษามอญมีคำ **เยอ** หมายว่า ทูน

(อ่านต่อฉบับหน้า)

ก่อนที่จะเข้าไปดูภาพยนตร์เรื่อง เคหาสน์ดาวนั้น ผมทำใจไว้แล้วว่า จะไม่นำมาเปรียบกับฉบับที่เป็นหนังสือของคุณวาณิช

ผมหมิ่นฝีมือ'ศุภักษร'ถึงเพียงนั้นเชียวหรือ

ก็ไม่ใช่ว่าจะหมิ่นฝีมือหรอกครับ แต่การจะดูภาพยนตร์ของ'ศุภักษร'นั้นต้องทำใจไว้ก่อนว่า แนวทางของ 'ศุภักษร'มีประเด็นหลัก ๆ อยู่สองสามประการ คือ หนึ่ง ลงทุนน้อย สอง มุ่งตลาดวัยรุ่น สาม เป็นภาพยนตร์แนวเบาสมอง

ลำพังเห็นการคัดตัวผู้แสดงนำ โดยเฉพาะผู้ที่จะรับบทคุณเขียวและคุณจ๋อมแล้ว ก็เห็นได้ชัดว่า'ศุภักษร'ยังยึดมั่นในแนวทางของตนอยู่อย่างมิเสื่อมคลาย มิไยว่าเรื่องที่จะนำมาสร้างนั้นบุคลิกตัวละครจะพ้นตลาดวัยรุ่นไปแล้วก็ตาม 'ศุภักษร'ก็ยังยืนยันที่จะดึงให้อยู่ในแนวทางของตนให้ได้

เมื่อทำใจแล้ว ก็บอกตนเองว่า เรากำลังจะไปดูภาพยนตร์วัยรุ่นที่ดำเนินตามเค้าโครงเรื่อง*เคหาสน์ดาว*ของคุณวาณิช ดังนี้ก็จะระงับความหงุดหงิดเปิดสมองเตรียมรับความเบาที่'ศุภักษร'

ปี 37 ฉบับ 52 24 มี.ค. 2528

บรรจบ พันธุเมธา

ภาษาสัมพันธ์

อันเนื่องด้วยวัฒนธรรม

49

"ปี๋เสี่ยมะก๋ำผีหา" นางมย้าเต็ง ภรรยาขุนโองข่อง ผู้ปกครองเมืองนายในขณะนั้น ถามข้าพเจ้าขึ้นครั้งหนึ่ง เมื่อคุยกันเรื่องต่างๆ ความว่า "พี่ครูถือผีไหม" (เสี่ยมะ คือ ครู อาจารย์ผู้หญิง) ข้าพเจ้าก็ตอบรับว่า ก๋ำ และยังกล่าวต่อไปอีกว่า "อิสิงอิสังก้อก๋ำ" คืออะไรๆ ก็ถือ เชื่อว่าถ้าถามคนไทถิ่นอื่นๆ ก็คงตอบเช่นเดียวกัน

ก๋ำ คือ กำ หมายได้ทั้ง ถือ และ กำ ถือข้าวของก็ใช้ ก๋ำ เช่น ก๋ำถง = ถือถุง หรือถือย่าม ก๋ำมือ = กำมือ และถือศีล ก็ว่า ก๋ำสิน (หรือ ก๊ำสึน ในภาษาพ่าเก่) ส่วน ก๋ำผี คือ ถือผี ถือเจ้า ถือผีสางเทวดา เชื่อว่ามีสิ่งที่ถือว่าศักดิ์สิทธิ์คอยช่วยเหลือหรือลงโทษแล้วแต่กรณี และเรื่อง ก๋ำผี ดังกล่าวนี้คงมีมาช้านานแล้ว อย่างน้อยก็ ๗๐๐ กว่าปี ดังที่มีกล่าวไว้ในศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงว่า "...ขุนผู้ใดถือเมืองสุโขไทนี้แล้ ไหว้ดีพลีถูก เมืองนี้เที้ยง เมืองนี้ดี ผีไหว้บ่ดีพลีบ่ถูก ผีในเขาอันบ่คุ้มบ่เกรง เมืองนี้หาย..." ความสำคัญในเรื่องก๋ำผีจึงอยู่ที่ต้องการให้เกิดศิริมงคล ให้มีความเจริญรุ่งเรืองและหลีกเลี่ยงมิให้เกิดอัปมงคล อันจะทำให้เกิดโชคร้ายเคราะห์ร้าย ถึงแม้จะถือพุทธศาสนา ก็ยังคงถือทำนองเดียวกัน นางมย้าเต็งต้อง ไต้เต๊น (=จุดเทียนไข เขาไม่ใช้ธูป ใช้แต่เทียน) ที่หน้าหิ้งพระสว่างไสวทุกวัน ยิ่งวันใดสามีจะต้องเดินทางแม้ใกล้ๆ ไม่เกิน ๑๐๐ ไมล์ ก็ต้องตื่นมาไต้เต๊น ก่อนสามีออกเดินทาง คงจะขอให้พระคุ้มครองให้ปลอดภัย และไม่แต่จะกราบไหว้บูชาแต่ในบ้าน แต่ยังต้องส่งใบเมี่ยงที่เรียก เน่งย้ำ (= ใบชาเปียก) กับเกลือใส่จานไปต่างผีปู่เจ้า ที่หอผีในวัง (ต่างผี คือเซ่นสรวงบูชาผีสางเทวดา ผีปู่เจ้าคงจะเป็นผีบ้านผีเมือง) ทั้งก่อนออกเดินทาง ยังต้องให้ผู้เดินทางไปไต้เต๊น และสวดมนต์ไหว้พระขอให้ลอดเพ้ลอดก๊าง (=ปลอดพ้นภัยอันตราย) อีกด้วย

นั่นก็เป็นเรื่อง ก๋ำ สำหรับตัวเอง แต่สำหรับบ้านเมือง เขายิ่งต้องก๋ำอย่างเคร่งยิ่งกว่านั้น ศพผีตายโหงจะนำเข้ามาในเวียงไม่ได้ เมืองนายเป็นเมืองที่เรียกว่า เว้ง (=เวียง) คือมีกำแพงเมือง มีประตูเมือง และต้องมีพิธี ต่าง คือ เซ่นผีทวารบาล (ที่เฝ้าประตูเมือง) ตรงประตูเมืองโดยเฉพาะด้านหลังในวันขึ้น ๑๐ ค่ำ เดือน ๑๐ เครื่องเซ่นที่จะนำมา ต่างผี (= เซ่นผี) ใช้ข้าว ไข่ไก่ต้ม ไก่ต้ม เนื้อต้มและขนม เซ่นแล้วก็นำมาแจกกันกินคนละนิดละหน่อยเพื่อให้อยู่ดีกินหวานทั่วกัน ส่วนเด็กๆ ผู้ใหญ่ก็ต้องหา ไหมผี (=ด้ายสายสิญจน์ ไหม แปลว่าด้าย ล่าย (=ด้าย) จึงจะแปลว่าไหม) มาผูกคอไว้ให้ เพื่อกันอันตราย และแม้ว่าเจ้าฟ้าจะไม่ได้ประทับที่เมืองนายเป็นการประจำ ก็ยังต้องไปต่างผีทวารบาลที่ประตูหอเจ้าฟ้าทุกประตูด้วยจุดประสงค์เช่นเดียวกัน

ส่วนคนไทถิ่นอื่นก็มี ผี ที่เขานับถือต่างไป ดังเช่น ชาวคำตี่ในอัสสัม มีการไหว้ พี้สื่อเมิ่ง หรือ พี้เมิ่ง (=ผีเสื้อเมืองหรือผีเมือง) ซึ่งถือเป็น พี้แล่มหม่านแล่มเมิ่ง คือ ผีดูบ้านดูเมือง (แล่ม=ดู) ปรกติแทบทุกหมู่บ้านจะมี ศาล ที่เขาเรียก เฮ้นอ๊อน (เรือนอ่อน คือ บ้านหลังเล็ก) สำหรับ พี้สื่อเมิ่งอยู่ฮิ่มหม่านฮิ่มเมิ่ง (=ริมบ้านริมเมือง) ถึงปีก็เซ่นสรวงบูชากัน หมู่บ้านใดก็ทำสำหรับหมู่บ้านนั้น บางหมู่บ้านก็ไม่ทำ ใช้สร้างกองมู (=เจดีย์)แทน แล้วนิมนต์พระมาสวดและเทศน์แทนทั้งเช้าและบ่าย ส่วนพวกที่ไหว้ พี้สื่อเมิ่ง จะเตรียมหาข้าวผัก คือ อาหารต่างๆไปเซ่นไหว้ที่ศาล และ

ในศาลจะเขียนรูปวัว ควาย ช้าง ไว้ แล้วก็**เตี๊องน้าย** คือบนบานศาลกล่าวให้ **เจ่าสื้อเมิ่งนู่แล่มตั้งกั้นตั้งโง่ค่าย** (เจ้าเสื้อเมืองดูแลทั้งคนทั้งวัวควาย) **เห่อ-ออะซักเย้อ-อ** (=ให้อายุใหญ่ คืออายุยืนยาว) และ **เห่อ-ออู้นี่กิ๋นว้าน** (=ให้อยู่ดีกินหวานคือให้อยู่สุขสบาย)

คำ **ผีเสื้อเมือง** หรือ **เจ้าเสื้อเมือง** ข้างต้น หรือที่เรามี **พระเสื้อเมือง** นั้น ชาวคำตี่ถือเป็นเสื้อของเมืองจริงๆ ชาวคำตี่โหลงที่ตำบลปูเตา ในแดนคำตี่โหลง ประเทศพม่าเรียก **สื้อหมาน** (=เสื้อบ้าน) ถือเป็น **พี่เมืองนู่แล่มล้งจ๊า** (=ผีเมืองดูแลปกปักรักษา)**ห่มตัวคนอยู่เหมือนเสื้อ** วันที่เขาไป **ต๊าง** คือเซ่นไหว้ เขาจะทำ **เคียงพี้** (=เข่งผีคือหิ้งผี) ไว้ที่ใต้ต้นไม้ใหญ่ ชายหมู่บ้าน เมื่อจะเริ่มทำนา มีการฆ่าวัวควาย **ต๊างไว่** (=เซ่นไว้) พร้อมด้วยเหล้า แล้วก็ **เตี๊องน้าย** (คือ บนบานศาลกล่าว) โดยเอ่ยชื่อเจ้าที่ถือเป็น **เจ๋าสื้อหมาน** หรือ **เจ้าเสื้อบ้าน** ๓ องค์ขึ้นก่อน แล้วจึงเตี๊องน้ายดังนี้

เจ๋าซ้ามโล้งขู่เมืองเอ๊อ เจ๋าโฮ้แซ่งเอ๊อ เจ๋าก๊ะเต๋อ-อเอ๊อ ปี๊กสื้อเม้อ-อเจ๋าจ๊า ม้าสื้อเม้อ-อเจ๋างั๋า เห่อ-อพ้นย้าต๊ก ย้อก่าย้าเห่อ-อมี่ต้ะ ย้ามเพ้มก๊าง---

มีความว่า เจ้าสามหลวงผู้ขยายบ้านเมืองเอย เจ้าหัวแสงเอย เจ้าข้างใต้เอย ปีกเสื้อ(=ชายเสื้อ) ท่านห่มคลุม ม้าเสื้อ (ใต้แขนเสื้อ) ท่านงำ (คือปกคลุมอย่างร่มไม้ หรืออย่างแม่ไก่กกไข่) ให้ฝนอย่าตก (เวลาจะมี **ป๊อยโล้ง** (งานใหญ่)) โรคไข้อย่าให้มีเถอะนะ อย่ามีภัยมีอันตราย

เจ้าสามหลวง (หรือที่ชาวไทใหญ่เรียกเจ้าสามโหลง และชาวคำตี่เรียกเจ้าซ้ามโล้ง) นั้นคืออนุชาของเจ้าเสือข่านฟ้า ผู้เรืองอำนาจแห่งราชวงศ์เมา เมื่อได้แผ่อำนาจไปหลายแห่งแล้วก็ได้โปรดให้อนุชายกทัพไปบุกอัสสัมที่เขาเรียก **โหว่ยส่าหลี่** (เวสาลี) และได้ใช้อุบายจนเอาชนะคนเหล่านั้นได้ ได้พาชาวอัสสัมพร้อมด้วยบรรณาการมาในกองทัพด้วย มากลางทางมีอำมาตย์ผู้ใหญ่ ๒ คนพูดกันว่าชาวอัสสัมใจเสาะ ทั้งถูกอุบายก็เชื่อง่าย เจ้าสามหลวงจึงตำหนิคนทั้งสองที่พูดเช่นนั้น คนทั้งสองแค้นเคือง จึงรีบส่งข่าวไปทูลเจ้าเสือข่านฟ้าว่าอนุชาคิดกบฏ เจ้าเสือข่านฟ้าก็ทรงเชื่อ จึงคิดกำจัดด้วยการส่งอาหารใส่ยาพิษมาต้อนรับ เมื่อกองทัพเจ้าสามหลวงมาถึงเมืองกอง เจ้าสามหลวงทรงทราบดี แต่เมื่อเป็นความปรารถนาของพี่ชายจะให้ตนตายก็เสวยอาหารนั้น และสิ้นพระชนม์ที่เมืองกอง ได้มีเจดีย์สร้างไว้ที่นั่นเพื่อเป็นที่ระลึกถึงเจ้าสามหลวง แต่ตำนานหนึ่งก็เล่าอย่างหนึ่ง ของชาวพ่าเก่เล่าว่า เจ้าสามหลวงได้หนีเข้าไปในเมืองพ่าเก่ ซึ่งอยู่ติดกับเมืองกอง มีดอยจ๋าปู้กั้นเขตแดน ส่วนเจดีย์นั้นเจ้าเสือข่านฟ้าเป็นผู้สร้าง และคงจะเดินทางต่อไปถึงเมืองคำตี่ที่อยู่ทางด้านตะวันออกของเมืองพ่าเก่ มีดอยลั้งต้ะกั้นเขต ชาวคำตี่จึงได้นับถือเจ้าสามหลวงเป็น **เจ๋าพี่สื้อเมิ่ง** ของตนด้วย ขอให้เสื้อบางส่วนของท่านมาปกป้องคุ้มครองพวกตน

ชาวไทใหญ่เรียก **เสื้อม่านสางเมิ้ง** (= เสื้อบ้านสางเมือง) เขาคงจะไม่นึกว่า **เสื้อ** คือเสื้อ คงนึกว่าเป็น **ผี** หรือ **เจ้า** จึงใช้คู่กับ **สาง** (สาง = พระพรหม) ที่เมืองไทยคนคงจะเห็นว่า เสื้อบ้านหรือเสื้อเมืองไม่เป็นที่เข้าใจ จึงเรียกเสียใหม่ว่า **เจ้าส่ามเมิ้ง** (**ส่าม** คงเป็นคำเดียวกับ **จ่าม** ที่หมายว่าครอง อย่าง **จ่ามห้างจ่ามหอ** เขาออกเสียง จ เป็น ส จ่าม จึงเป็น ส่าม) หมายว่า เจ้าผู้ครองเมือง แต่ที่หอผีประจำเมืองยังคงเรียก **หอเสื้อเมิ้ง**

เจ้าโฮ้แซ้ง หรือ **เจ้าหัวแสง** ไม่ทราบว่าเป็นผู้ใด แต่อาจจะเป็นเจ้าสามหลวงก็เป็นได้เพราะ **เจ้าก๊ะเต๋อ-อ** (=เจ้าข้างใต้ ก๊ะ=ข้าง ฝ่าย) เขาอธิบายว่า คือเจ้าสามหลวงเมื่อสิ้นพระชนม์แล้ว ที่เรียก **ก๊ะเต๋อ-อ** หมายว่า **เต๋อ-อหน่ำ** =ใต้น้ำ น้ำในที่นี้คือหน่ำเกี๋ยว หรือ น้ำแก้ว หรือแม่น้ำอิราวดี ส่วนชาวคำตี่เป็นพวก **โหเกี๋ยว** คือหัวน้ำแก้วหรือหัวน้ำอิราวดี ดังนั้นชื่อทั้ง ๓ อาจเป็นชื่อของเจ้าองค์เดียวกันก็ได้

เมื่อเขาบนบานศาลกล่าว ขอความคุ้มครองแล้วก็อธิษฐาน ซึ่งก็น่าแปลกที่ขออย่าให้ฝนตก คงจะเป็นเพราะเมืองคำตี่โหลงฝนตกปีละ ๑๐ เดือนละกระมัง ส่วนย้อก่า คือโรคา ออกเสียงอย่างพม่า **เพ้**=ภัย **ก๊าง** คือ สิ่งที่ขัดข้องขัดขวางประการต่างๆ เขาว่าจะ **ย้อน** (=ขอ) เรื่องใดก็แล้วแต่ **ลองเมือง** คือเรื่องราวของบ้านเมือง บางคนอาจขอเป็นส่วนตัวอย่างไรก็ได้แล้วแต่ใจ เสร็จพิธีแล้วก็นำอาหารมาเลี้ยงกัน

(อ่านต่อฉบับหน้า)

ภาษาสัมพันธ์

บรรจบ พันธุเมธา

อันเนื่องด้วยวัฒนธรรม

ส่วนชาวไตพ่าเก่ก็มี เจ่า8พี้เส่อ8เมิ้ง (=พระเสื้อเมือง) เหมือนกัน ข้าพเจ้าได้ยินเขาเรียก เจ่า8เสอ (=เจ้าเสือ) ถือเป็นเสื้อเมืองดูแลปกปักรักษา พั้นไต๊ (=พันธุ์ไท) ในรอบ ๖๐ วัน วันที่ ๔ ที่เขาเรียก วั้นปี๊ก กับวันที่ ๑๐ ที่เรียก วั้นกั๊ด ทั้งสองวันนี้เขาถือเป็น วั้นก๊ำ (=วันถือ) เขาจะไม่ตำข้าว จะไม่ไปทำนาตอนเช้าจนกว่าจะ ๑๐ โมงเช้าไปแล้ว ทั้งนี้เพื่อเป็นการคารวะเจ้าเสือ เขาว่า เจ่า8เสอล้งเมิ้งพ่าเก่ (=เจ้าเสือลงเมืองพ่าเก่)

ตรงสุดหมู่บ้านของชาวพ่าเก่ใต้แขวงชัยปุระ มีเฮิ้นเจ่า8เสอ บางทีเขาถือเป็น สางหม่านสางเมิ้ง (=สางบ้านสางเมือง) แทนที่จะเป็นเส้อม่านสางเมิ้ง ถึงปีจะทำพิธีเซ่นไหว้ ให้คนเฒ่าที่ถือเป็น ป้อเมิ้ง (=พ่อเมือง) หรือ กึ๊นเถ่าเมิ้ง (=คนเฒ่าเมือง) ๒-๓ คนนำของไปต๊างผี มี ม้อกหย่าแน้ง (ดอกไม้แดง) หย่าจ่างหย่าม่ะ (=หญ้าช้างหญ้าม้า) เข่า8เปื๊ก (=ข้าวเปลือก) น้ำ(ก่อนหน้านั้นใช้เหล้า)และไข่ไก่ ปัจจุบันใช้มันฝรั่งแทนแต่ถึงแม้จะใช้ไข่ไก่ หลังจากเซ่นแล้วก็นำมาให้แม่ไก่ฟักต่อไป นอกจากไหว้เจ้าเสือแล้ว ก็ยังไหว้ เจ่า8โถมงปู๊ เจ่าโถมงป่อ (=พ่อ) ซึ่งมีชื่อว่า โถมงน้างก๊ำ ตำนานของเขาเล่าว่า โถมงน้างก๊ำ มีเมีย ๒ คน คนหนึ่งเป็นแม่พ้าย (=นางยักษ์) ไม่มีลูกด้วยกัน ส่วนเมียอีกคนหนึ่งเป็นคนมีลูกหลานเป็นชาวพ่าเก่สืบต่อมา โถมงน้างก๊ำไปตายในศึกเมืองยาง ถูกข้าศึกตัดหัว ก่อนตายได้ประกาศว่า ถ้าชาวพ่าเก่มีพันหลังคาเรือนเมื่อใด เมื่อนั้นจะไปรบเมืองยางอีก

สิ่งที่นำไปในพิธีด้วยนอกจากของเซ่นไหว้แล้ว ก็ยังมี ก่อง8โหลง ก่อง8น่อย (=ปึ้นใหญ่ ปึ้นเล็ก) ย้าม (=ดินปึ้น) พร้อมด้วยหอก ดาบและรูปช้าง ม้า ส่วนเครื่องอิสริยยศมีอยู่ในรูปที่หอผี คำที่เขากล่าวเวลาบนบานศาลกล่าว มีดังนี้คือ

"เจ่า8เส่อ8เมิ้งโหลงพ่าเก่เอ๊อ เจ่า8โถมงปู๊เอ๊อ เจ่า8โถมงป่อเอ๊อ จั๊งไน่เอ๊าม้อกหย่า (ชื่อสิ่งต่างๆ) มาคบป่าย เน่อ-อซั้ง เน่อ-อเมิ้งเฮ้า เม้อ-อเจ่า8เอ๊าโอ่งมื้อโหลงเจ่า8 จ๊า เอ๊าพ้ามื้อโหลงเม้อ-อเจ่า8งั้ำ

คือ เจ้าเสือเมืองหลวงพ่าเก่เอยเจ้าโถมงปู่เอย เจ้าโถมงพ่อเอย บัดนี้เอาดอกไม้ (สิ่งต่างๆ) มากราบมาไหว้ ในบ้านในเมืองเรา ท่านเอาอุ้งมือใหญ่ของท่านคลุม เอาฝ่ามือใหญ่ของท่านปกคลุม...ต่อจากนั้นก็ว่าตามใจตน (คั้บป่าย =คุกเข่าไหว้ หมายว่ากราบไหว้) คนเจ็บไข้อาจขอเป็นส่วนตัวก็ได้

คำ ต๊าง ของเขา เป็นคำเดียวกับ ต่าง ที่หมายว่า ทูน บรรทุก ดังใช้ ต๊างเหนอโห=ทูนหัว ต๊างผีก็คือเซ่นไหว้ผีหรือเจ้า คำ เซ่น ของเราฟังเหมือนภาษาจีน แต่น่าจะเป็นคำเขมร เพราะเขมรมีใช้ว่า แสน (แซน) เช่น แสนโขมจ=เซ่นผี แสนอุนกตา (แซนเนียกตา)=เซ่นเจ้าพ่อ ส่วน บวงสรวง ก็น่าจะเป็นคำเขมร แต่เขมรกลับบันทึกในพจนานุกรมของเขา (ฉบับสถาบันพุทธศาสน์) ว่าคำนี้เป็นคำไทย ทั้งๆที่เขมรมีทั้งคำ บวง และ สวง แต่มีความหมายต่างไป บวง หมายว่า เกล้า หรือขมวด หรือม้วน เช่น บวงสก่ (=บวงเซาะก์)=เกล้ามวย บวงปฺรโมย (=บวงปฺรอโมย)=ม้วนงวง สวง เป็นคำขยายคำเกลี้ยง ละเอียดเรียบ แต่ไม่มีคำ บวงสวง มีแต่ บวงสฺรูว (บวงโซฺรว) หมายว่าทายข้าวโดยกะหรือคะเนดู เมื่อจะใช้คำ บวงสรวง ให้หมายว่า บูชาเทวดาด้วยเครื่องสังเวยอย่างที่ใช้ในภาษา

ไทย จึงถือว่าได้มาจากภาษาไทย แต่เขียน บวงสวงอย่างเขมร ภาษาไทยเองก็คงจะยืนยันไม่ได้ว่าเป็นคำไทยหรือคำภาษาใด เพราะเท่าที่ดูคำที่เกี่ยวกับเรื่องเหล่านี้ แม้คำ **บูชา** ก็หาใช่คำไทยไม่ คำ **ทาย** และ **ทำนาย** ก็เช่นเดียวกัน ในภาษาเขมรมีคำ **ทาย** (ออกเสียงเตียย) หมายว่า พูดบอกให้รู้ล่วงหน้าโดยที่เหตุการณ์ยังไม่ทันเกิด เช่น โหรทายเรื่องฝนในปีต่อไป และ **ทำนาย** (=ตึวมเนียย) คือคำทาย คำทำนาย การทาย แต่ **ทาย** ของเรายังหมายได้อีกว่า คาดคะเน หรือดูโดยยังไม่รู้ความจริง อย่างทาย จำนวนข้าวโดยกะหรือคะเนดูดังกล่าวข้างต้น (เขมรใช้ **บวงสรูว** หาใช้ **ทาย** ไม่) แต่ถ้า **ทาย** โดยอาศัยสิ่งใดสิ่งหนึ่งเป็นเครื่องกำหนด ก็ถือเป็นการเสี่ยงทาย เครื่องกำหนดนั้นก็มีต่างๆ ผลที่ได้จะเป็นไปตามต้องการหรือไม่ เพียงไรก็แล้วแต่จะตกลงกัน ดังเช่นพระลอถือน้ำเป็นเครื่องกำหนด เรียกว่า เสี่ยงน้ำ เมื่อน้ำที่เสี่ยงเป็นสีแดง ก็ถือว่าไม่ควรเดินทางต่อไป หรือในตำนานไทใหญ่ที่ยกมากล่าวข้างต้น ถือเอาเสียงฟานร้องเป็น **นิ่มิก** (=นิมิต คือ ลาง หรือเครื่องกำหนดในการเสี่ยงทาย) นางพ้าห่มเมืองกับเจ้าคำก่ายผู้ครองแสนหวีจะต้องตัดสินใจในการยกทัพไปช่วยผู้ขอร้องมา จะช่วยเจ้าโว่งเต้หอแสงเจ้ากรุงจีน หรือจะช่วยเสือกเสือง่ำที่เป็นคนไทด้วยกัน จึงให้คนเฒ่าอายุยืนนุ่งขาวห่มขาวไปที่เข่งหอผี (เข่ง = หิ้งที่บูชา) ไปอธิษฐานว่าการยกทัพไปช่วยเจ้าโว่งเต้หอแสงนั้นถูกต้องหรือไม่ ขอให้เจ้าผีโหลง **เปี่ยนิ่มิก** คือแสดงนิมิตให้เห็น แล้วก็อมน้ำเอามือทั้งสองอุดหูกลับไปในเวียง พอเอามือออกแล้วบ้วนน้ำทิ้ง ก็ได้ยินเสียงฟานร้องสองกุก ครั้นทำแบบเดียวกันนี้เมื่อถามถึงเสือกเสือง่ำว่าควรยกทัพไปช่วยหรือไม่ ก็ได้ยินเสียงฟานร้องสี่กุก ก็เลยตัดสินใจไปช่วยเสือกเสือง่ำ จึงน่าจะเรียกว่าเสี่ยงเสียงฟาน ทำนองเดียวกับเสี่ยงน้ำของพระลอ

คำ **เสี่ยง** ก็ไม่ทราบว่าเป็นภาษาไทยหรือไม่ ถิ่นข้างต้นไม่มีคำนี้ใช้ เขามีคำ **ตัก** เทียบกับคำ **ทัก** ของเรา แต่ไม่ใช่ทักทาย เป็นการทายอย่างทายของที่กำไว้ในมือ ภาษาพ่าเก่ใช้ **ต้าก** กล่าวว่าเป็นคำที่ได้จาก **ตว้าก** คำภาษาพม่าที่หมายว่าคิดคำนวณ **ต้าก** ของพ่าเก่หมายว่าคิดเอาเอง หรือ ทาย ภาษาไทใหญ่ใช้คำ **ฮ้อ** ก็มี หมายถึงทำนายตามตำรา เช่น **นิ่มิกฮ้อ** คือทำนายตามลางที่เห็นหรือได้ยิน **เป๊ต๊างฮ้อ** คือทำนายตามเป๊ต๊าง ซึ่งคือเพทางค์ เขาหมายว่าโหราศาสตร์ โหรผู้ทำนาย เรียก **หมอเป๊ต๊าง** ก็มี **หมอหมาน** ก็มี

นอกจาก **วั้นก๊า** อย่างที่ชาวพ่าเก่ถือ ชาวไทใหญ่ทุกถิ่นก็ยังมี **เหลินก๋ำ** คือเดือนถือ (ไทใหญ่) หรือ **เน้นก๊า** (พ่าเก่) เดือนที่เขาถือว่าเป็นเดือนถือ ได้แก่เดือนยี่ เขาถือเป็นเดือนอัปมงคล เขาจะไม่ทำการมงคลใดๆ เช่น แต่งงาน ปลูกบ้านใหม่ หรือเริ่มกิจการใดๆ มิฉะนั้นจะเกิดเคราะห์ร้าย และไม่แต่กำหนดเดือนให้เป็นเดือนกำ แต่ในเดือนกำนี้เอง ยังกำหนดวันลงไปอีกว่าวันอัปมงคล คือ **เน้นเจ๊งวั้นนึ่ง** และ **เน้นก๊าสองวั้น** หมายว่า เดือนอ้าย (**เน้นเจ๊ง** =เดือนอ้าย) ค่ำหนึ่ง และเดือนยี่ สองค่ำ เขาเรียก **กิ๊วเน้น** คือ เคราะห์ร้ายแห่งเดือน (**กิ๊ว** =เคราะห์ร้าย) เขาจะไม่ทำอะไรที่เป็นงานมงคล ได้แก่ ขึ้นเรือนใหม่ ทำพิธีเจาะหู เริ่มต้นกิจการ ทั้งนี้รวมทั้งเดินทางไกล ซึ่งกำหนดไว้ว่า **ขึ้นสองหล่องสี่** คือข้างขึ้นสองค่ำ ข้างแรมสี่ค่ำ เขาไม่เดินทางกัน เมื่อครั้งที่ข้าพเจ้ากำหนดจะเดินทางออกจากเจ้ล่านในวันที่เขาถือดังกล่าวแล้ว เจ้าของบ้านเกรงข้าพเจ้าจะประสบเคราะห์ร้าย ถึงกับยอมพูดปดมาบอกว่า ไม่มีรถโดยสารออกในวันนั้น ข้าพเจ้าจึงจำต้องเลื่อนการเดินทางไปในวันรุ่งขึ้น แม้ไม่อาจจะหลีกเลี่ยงเรื่องยุ่งยากอันเกิดขึ้นตามธรรมเนียมของการโดยสารรถของคนแถบนั้นในขณะนั้น แต่ก็เรียบร้อยลงได้ในภายหลัง ถ้าขึ้นเดินทางในวันก๋ำของเขา ผลจะเกิดอย่างไร ร้ายหรือดีไม่อาจคาดได้

ชาวกำตี่ยังมีข้อห้ามที่ต้อง **ก๋ำ** (=ถือ) ยิ่งกว่านี้อีก **ซ้องเจ๊ดอ๊อก** คือ สองเจ็ดได้แก่วันจันทร์กับเสาร์ ห้ามไปตะวันออก **นึ่งฮกต๊ก** คือหนึ่งหก ได้แก่**วันอาทิตย์**กับ**ศุกร์** ห้ามไปตะวันตก **ซ้ามซี่หนือ** คือสามสี่ ได้แก่วันอังคารกับพุธ ห้ามขึ้นเหนือ และ **ห่าป๊าเต๋อ-อ** คือห้า ได้แก่ **วันพฤหัสบดี** ห้ามลงใต้ (ป๊าเต๋อ-อ=ข้างใต้) **วั้นโถ่น** (=วันถ้วน) คือวันยามดี **อะกั้งแหมด** (=เวลาดี) คือฤกษ์ดี (อะกั้ง เป็นคำพม่า) และ **วั้นมุ่ย** หรือ **โม่ย** (=ม้วย) ก็คือวันตายหรือวันวายวอด

(อ่านต่อฉบับหน้า)

ภาษาสัมพันธ์

บรรจบ พันธุเมธา

อันเนื่องด้วยวัฒนธรรม

เรื่อง **ทรงเจ้าเข้าผี** ก็เป็นเรื่องกำผีอีกแบบหนึ่ง ซึ่งมุ่งหวังจะให้ **เจ้า** หรือ **ผี** พูดบอกเรื่องราวเป็นการทำนายเหตุการณ์ล่วงหน้าบ้าง บอกใบ้เป็นการเสี่ยงทายบ้าง โดยผ่านบุคคลที่เราเรียกคนทรง การกำทำนองนี้มีทั่วไป ไม่แต่ในบรรดาคนไทถิ่นต่างๆ แม้ในเขมรมอญก็มี คำ **ทรง** ที่เราใช้ดูเหมือนคำ **ทรง่** ของเขมร (ออกเสียงตฺร็วง) ที่ใช้ประกอบคำอื่นให้เป็นราชาศัพท์ หรือที่หมายว่า ดำรงไว้ แต่ **ทรงเจ้า** หรือ **เจ้าเข้าทรง** มิได้หมายเช่นนั้น และถ้าจะใช้ในความหมายว่าเข้าทรง เขมรก็มิได้ใช้คำนี้ เขาใช้คำ **ชาน่** (เจือน) ที่แปลว่าเหยียบ **ชาน่อารกฺส** (=เจือนอารักส์)=เจ้าเหยียบ คือเจ้าเข้าทรง **ชาน่มาต่** (เจือนเมือด) หมายว่าเหยียบปาก คือพูดเวลาเข้าทรงที่ถือเป็นคำพูดของเจ้า ดังมีคำกล่าวว่า **ฎูจชามานเทวตาชาน่มาต่โอยถา** (=โดจเจียเมียนเตเวียะดาเจือนเมือดออยทา) =เหมือนมีเทวดาเหยียบปากให้พูด คือเข้าทรงให้พูด และคนทรงก็เรียก **รูปอารกฺส** หรือ **อฺนกชาน่อารกฺส** (เนียกเจือนอารักส์) ส่วนภาษามอญเรียกคนทรงว่า **โต้ง** ซึ่งเสียงและความหมายใกล้เคียงกับ **ทรง** ในความหมายนี้ของเรา ทั้งสานุศิษย์เจ้าก็เรียกว่า **โกนเจิยฺน** ซึ่งหมายว่าลูกช้างเช่นเดียวกัน ไม่ทราบว่า โต้ง จะเป็นที่มาของคำ **ทรง** หรือไม่

ภาษาคำตี่โดยเฉพาะที่ในแดนคำตี่โหลง ตำบลปูเตา ประเทศพม่า เรียกคนทรงว่า **เหม่หมด** (=แม่มด) ใช้ได้ทั้งหญิงทั้งชาย เรียก **โม้หมด** (=หมอมด) ก็มี คำ **หมด** (=มด) ของเขาหมายว่าเข้าทรงและพูดในเวลาเข้าทรง ถ้าคนทรงพูดก็เรียกว่า **หมดเย่า** คือ (เจ้า) เข้าทรงแล้วพูดแล้ว (เย่า=แล้ว) ถ้ายังไม่เข้ายังไม่พูดก็ใช้ว่า **มะไป๊หมด** (มะไป๊=ยังไม่)

ภาษาพ่าเก่ **โม่ด** คงหมายว่าเข้าทรง เพราะมีคำว่า **หม่า๋ผีเข่า๋** กับ **หม่า๋ผีโม่ด** คือบ้าผีเข้า กับบ้าผีหรือเจ้าเข้าทรง เขาคงถือว่าคนที่พูดโดยไม่รู้ตัวมีลักษณะเหมือนเป็นบ้า จึงใช้ **หม่า๋** (=บ้า) แต่ความหมายของ **โม่ด** ที่ใช้แต่ลำพังก็ไม่เป็นที่ปรากฏ จึงกำหนดความหมายให้แน่ลงไปไม่ได้

แม้ในภาษาของเรา คำ **มด** ใน **แม่มด** ก็ยังเป็นปัญหาว่าควรหมายอย่างไรแน่ เพราะไม่มีที่ใช้อย่างอื่นอีกนอกจากในคำ แม่มดพ่อมด และเชื่อแน่ว่าคงต้องเป็นคำไทย ด้วยว่ามีใช้ในภาษาไทหลายถิ่นด้วยกัน นอกจากในภาษาคำตี่พ่าเก่ดังกล่าวข้างต้นแล้ว ภาษาไทใหญ่ก็มีคำ **แม่ม่ด** หมายว่าผู้หญิงที่เลี้ยงผีไว้คู่กับ **แม่หมอ** ซึ่งพูดกับผีกับเจ้าได้อย่างคนทรง

น่าแปลกที่เขมรก็มีคำ **เมมต่** (เมมด) เขาหมายว่า หญิงคนทรงก็ได้ เจ้าหรือผีก็ได้ ในพจนานุกรมของเขาไม่มีบันทึกว่าคำนี้ได้มาจากภาษาอื่น นอกจากจะสันนิษฐานว่า **มต่** อาจจะมาจาก **มต** ของบาลีสันสกฤต ที่หมายว่าตายแล้ว และผู้ตายแล้วคือ ผี **เมมต่** จะหมายว่าหัวหน้าผีละกระมัง นอกจากนี้ก็ไม่มีบันทึกว่าได้มาจากคำไทยด้วย จึงยืนยันไม่ได้ว่าเป็นคำยืมกันหรือบังเอิญมาใช้ตรงกัน

คำที่เราใช้คู่กับ **แม่มด** คือ **หมอผี** เรามักใช้คำ หมอผี ในความว่า ผู้มีอำนาจในการบังคับผี แต่ **ผี** ในภาษาไทใหญ่ หมายได้ทั้งผีทั้งเทวดา **หมอ** หมายว่า ผู้รู้ ผู้ชำนาญ แต่ **หมอผี** กลับหมายว่า ผู้ถือผี ถือเจ้า เคารพกราบไหว้ผีหรือเจ้า (คำ **หมอผี** ในภาษาไตโหลงเมืองยาง

โปรดทราบ ฉบับที่แล้วคำว่า แสนโชฺมจ=เช่นผี ที่ถูกคือ **แสนโขฺมจ**

หมายว่า ขอทาน นับว่าแปลกกว่าที่อื่น) และถ้าจะใช้ตามความหมายของ **แม่มดหมอผี** คือผู้ที่มีอำนาจเหนือผี หรือมีอำนาจใช้ผีไปทำร้ายคนอื่นได้ เช่นนั้น เขาใช้ว่า **แม่เพ่อ** ดังในเรื่อง **ซ้อหมุ่นล่ะ** หรือ **เจ้าม้อนหล้า** ธิดาเจ้าเมืองเมาที่ได้ถวายพระเจ้าอโนรธาเมื่อเสด็จไปขอ **จ๊อยต่องง้าแสง** (= พระเขี้ยวแก้ว) ที่เมืองจีนกลับมา ปรากฏว่าเจ้านางผู้นี้เป็นที่อิจฉาริษยาของมเหสีและสนมคนอื่นๆ จึงพากันกล่าวหาว่าเจ้าม้อนหล้า เป็นแม่เพ่อ ถึงกับถูกเนรเทศกลับไปยังบ้านเมืองของตน แสดงว่า การเป็นแม่เพ่อ เป็นเรื่องร้ายแรงเอาไว้ในบ้านในเมืองไม่ได้

แต่ในภาษาคำตี่ออกเสียงคำนี้ว่า **ผือ** หมายถึง ผีกินคน คงหมายว่า เข้าสิงร่างคนแล้วทำให้ผู้นั้นตาย ภาษาพ่าเก่ออกเสียง **เพ่อ** หมายว่า พ่อมด ผู้รู้คาถาอาคมสามารถกลายร่างเป็น **เหม่เพ่อ** ได้ และ **เหม่เพ่อ** หมายว่า ผีคล้ายกระสือมีร่างเป็นหญิง ชอบกินของสกปรก บางทีก็ทำร้ายคน และยังมีคำ **เพ่อหนูแหน่ง** หมายว่า ผีปอบ ภาษาอ่ายตอน **เม่พรือ** = แม่มด

ในภาษาไทใหญ่ยังมีคำ **ซือ** หมายอย่างเดียวกับ **เพ่อ** แต่ที่ใช้ในภาษาคำตี่ใช้ว่า **ปะซือ** หมายว่า ผีกระสือ ถือเป็น **ผือ** พวกหนึ่ง ภาษาพ่าเก่ **ปี๊ะซือ** ก็หมายว่า ผีกระสือ (คำ **กระสือ** ของเราจะเป็นคำเดียวกับ **ซือ** นี่ละกระมัง เขาใส่ **ปี๊ะ** ข้างหน้า หมายว่า ผู้หรือคน เช่น ลัก เป็น **ปี๊ะลั่ก**=ผู้ลักหรือขโมยหรือโจร) กินตับไตไส้คนและของสกปรก ถ้าเอาแช่น้ำหรือกดให้จมน้ำ ก็จะไม่จม

ผีดังกล่าวข้างต้นนั้นเป็นผีมีตัวมีร่างอย่างคน แต่ยังมีผีที่แลไม่เห็นตัว ซึ่งมีทั้ง **ผีหลี** คือผีดี กับ **ผีฮ้าย** คือ ผีร้าย ผีดีย่อมจะคุ้มครองปกปักรักษา คำ **กุ่ม** ของคำตี่คงจะตรงกับคำ **คุ้ม** ของเรา เพราะเขาใช้ว่า **พี่เฮินพี่เย่กุ่ม** คือ ผีเรือนผียั้งคุ้ม (ครอง) หรือผู้ใหญ่ดูแลเด็กไม่ให้เจ็บไข้ก็ใช้ **กุ่ม** ได้ ดังเขาใช้ว่า **ปะเย้อ-อต่อยแล่มนุ่หลกอ๊อนมะเห่อ-อ้ไขเจ๊บ ก่อหว่ากุ่ม** (=ผู้ใหญ่ดูแลเด็กไม่ให้ไข้เจ็บ ก็ว่ากุ่ม)

ผีสำคัญที่ถือเป็นผีดีของคนไทหลายถิ่นด้วยกันก็คือ **ผีล้ำ** (ไทใหญ่) **ผีหน้ำ** (พ่าเก่) และ **ผีด้ำ** (อ่ายตอน) กับ **พี่หน่ำ** ในภาษาคำตี่ เขาหมายถึงผีบรรพบุรุษ ผีปู่ย่าตายาย เรามีคำผีซ้ำด้ำพลอย **ด้ำ** ก็คงตรงกับคำ **ล้ำ** และ **หน้ำ** ของภาษาถิ่นต่างๆ ดังกล่าวข้างต้น ภาษาไทขาวก็มี **ผีด้ำ** เขาทำที่บูชาเอาไว้ในบ้านเรียก **ก๋งผีด้ำ** คือที่บูชาผีปู่ย่าตายาย ส่วนไทถิ่นดังกล่าวข้างต้นมักถือเสาเอกของบ้าน เป็น **เสาผีล้ำ เสาผีหน้ำ** หรือ **เสาผีด้ำ** คือที่สิงสถิตผีปู่ย่าตายาย ซึ่งจะคุ้มครองลูกหลานผู้อยู่ในบ้าน ถ้าผู้ใดเจ็บไข้ได้ป่วยต้องไปเซ่นที่เสานี้ ตามธรรมดาเสานี้จะอยู่ที่เสาที่สองของบ้าน ตรงห้องด้านหลัง ซึ่งมักกำหนดเป็นห้องนอนของเจ้าของบ้าน ด้านหัวนอนหันไปทางทิศ **หน่าห้อง** (=หน้าห้องคือทิศเหนือ) ทั้งนี้ตามคำบอกเล่าของชาวพ่าเก่

ส่วนนอกบ้านก็มี **ผีขุ่กขะโซ้** คือรุกขเทวดาที่สิงสถิตอยู่ตามต้นไม้ **ผีหลิน** (=ผีดิน) คือภูมิเทวดา เทวดาผู้ปกปักรักษาพื้นดิน กับ **ผีเจ้าเม็ง** (=ผีเจ้าเมือง) คือพระภูมิเจ้าที่ แต่เขาไม่ได้สร้างศาลแยกกันตามบ้านแต่ละบ้าน เขามักทำไว้ประจำหมู่บ้านที่ใต้ต้นไม้ใหญ่เพียงศาลเดียว คงจะทำนองเดียวกับ **เสื้อเม็ง** (=เสื้อเมือง) หรือ **สื้อหมาน** (=เสื้อบ้าน) ดังกล่าวแล้ว อนึ่งยังมี **ผีแม้น** ที่ชาวไทใหญ่กล่าวว่า มักอยู่ตามถ้ำหรือที่เปลี่ยวๆไม่ค่อยมีผู้คนผ่านไปมา เป็นผีที่มีของเท่าไรไม่รู้จักหมด คงไม่ทำอันตรายคน

อนึ่งมีคำ **ฉมบ** อธิบายไว้ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ว่า "เป็นผีผู้หญิงที่ตายในป่า และสิงอยู่ในบริเวณที่ตาย มีรูปเห็นเป็นเงาๆ ไม่ทำอันตรายใคร **ธมบ** หรือ **ทมบ** ก็ว่า" ที่จริงคำ **ฉมบ** น่าจะเทียบได้กับคำเขมร **ฉมบ** (ชมอบ) แต่ **ฉมบ** ของเขาหมายว่า หมอตำแย **ธมบ่** (ทฺมบ) หรือ **โขฺมจธมบ่** (โขฺมจทฺมบ) จึงจะหมายว่า ผีปอบ คู่กับ **เมอาบ** = ผีกระสือ เราคงจะเข้าใจผิดสับสนกันอย่างใดอย่างหนึ่ง **ธมบ** จึงกลายมาเป็น **ฉมบ** ความหมายจึงต่างไปดังกล่าวข้างต้น

คำ **โขฺมจ** ของเขมรที่เขาหมายว่าผีทั่วไป เราก็มากำหนดเป็นผีชนิดหนึ่งพวกผีโพงหรือผีกระสือที่เห็นเป็นแสงเรืองวาบๆ ในเวลากลางคืน (พจน.ฉบับราชบัณฑิตยสถาน) ส่วนคำ **พฺราย** (เพรียย) ของเขมรก็หมายว่าผีที่เชื่อกันว่าเข้าสิงร่างทำให้คนเจ็บไข้ได้ป่วย แต่ผีพรายของเราเป็นผีจำพวกหนึ่ง มักกล่าวกันว่าเป็นผีผู้หญิงและเด็กที่ตายทั้งกลม (พจน.ฉบับราชบัณฑิตยสถาน) เขมรใช้ **สฺลาบ่พฺราย** (ซฺลับเพฺรียย) จึงจะหมายว่าตายทั้งกลม *(อ่านต่อฉบับหน้า)*

ปี 38 ฉบับ 3 17 มี.ค. 2528

ภาษาสัมพันธ์

บรรจบ พันธุเมธา

อันเนื่องด้วยวัฒนธรรม

(58)

ผีร้าย

ส่วนที่เรียก **ผีฮ่าย** (=ผีร้าย) นั้นแต่ละถิ่นมีมากมาย มีชื่อเรียกต่างๆ กัน ฤทธิ์เดชก็ต่างกันไปด้วยตามความเชื่อของคนแต่ละกลุ่มแต่ละถิ่น ถ้าจะสรุปก็พอสรุปได้ดังนี้คือ

พวกหนึ่งทำให้ตายทันทีหรือตายโดยรวดเร็วกะทันหัน ด้วยโรคติดต่อร้ายแรงบ้าง ด้วยอุบัติเหตุบ้าง ด้วยเหตุอันไม่คาดฝันบ้าง โดยมากเขามักถือว่า เป็นเพราะผีร้ายเป็นต้นเหตุ ผีเหล่านั้นได้แก่ **ผีฮ่า** (หรือ **ผีก่าล่ะ** ก็เรียก) กับ **ผีหุง** น่าสังเกตว่า ภาษาเหนือและไทใหญ่ตลอดจนภาษาอ่ายตอนออกเสียง **ฮ่า** ไม่ใช่ **ห่า** อย่างที่เราใช้ นอกจากภาษาที่ออกเสียงโทของเราเป็นเอก จึงออกเสียงเป็น **ห่า** อย่างภาษาพ่าเก่ และภาษาอีสาน เสียงดั้งเดิมของคำนี้จึงน่าจะเป็น **ฮ่า** มากกว่า ส่วน **โหง** เขาก็ออกเสียง **อุ** เป็น **หุง** ภาษาอีสานก็ออกเสียง **หูง**

อีกพวกหนึ่งทำให้เจ็บๆ ไข้ๆ รักษาไม่หาย ตายไปในที่สุด เขาถือว่าผีเข้าไปสิงในร่างคน ทำให้คนนั้นเจ็บไข้ หรือคนที่เจ็บอยู่แล้วก็ซ้ำเติมให้เจ็บหนัก แล้วก็ตายไปอย่าง **ผีกะ** เข้า ภาษาเหนือ **ผีกะ** คือ ผีปอบ ภาษาไทใหญ่เรียก **ผีก๊ะ** ส่วนที่ชาวไตเมาเรียก **กะระโหว่ย** หรือ **จุ๊งกะระโหว่ย** ว่าเป็นผีกินคน คงเป็นพวกเดียวกับที่กินตับไตไส้พุงคน ภาษาภาคใต้ **ผีกระ** เขาหมายถึงผีกระสือ ความเชื่อเรื่อง **ผีกะ** มีในพงศาวดารเมืองน่าน ดังกล่าวไว้ตอนหนึ่งว่า "เจ้านางพิมพา ผู้เป็นลูกเจ้านางเทพนั้นเอาเจ้านรินทร์ลูกเจ้าหลวงติ๋น มีลูกกับกัน ๒ คน แล้วก็ร้างเจ้านรินทร์เสียไปเอาผัวใหม่เป็น **ผีกะ** พี่น้องตระกูลห้ามบพึง มีบุตรกับกันคนหนึ่งชื่อ นายน้อยกันธานั้น เถิงอันขึ้นใหญ่มาแล้ว ก็เป็นผู้แข็งแรงกล้าหาญด้วยการสงครามนั้นแล ครั้นว่ามันเสี้ยงกรรมไปแล้ว ก็มาเป็นผีร้ายอยู่กับหอหลวงปรากฏออกชื่อว่า **กันธาสามตา** ว่าอันแล" แต่ก็ไม่ได้บอกลักษณะว่าผีกะเป็นอย่างไร นอกจากลูกชายแข็งแรงกล้าศึกและตายแล้วกลายเป็นผีร้ายสิงอยู่ในหอหลวง

ยังมีพวกที่ทำให้เจ็บไข้ชั่วคราว ถ้าได้เซ่นไหว้หรือทำพิธีขับไล่ก็จะไป ชาวอ่ายตอนมี **ผีโค่จ๊า** **โค่จ๊า** เป็นคำภาษาพม่า หมายว่าเครื่องเซ่นที่ใส่โตกไม้ไผ่เล็กๆ สานหยาบๆ (แต่ภาษาพ่าเก่ออกเสียง **คอจ๊า** หมายว่าโตกที่ใช้เครื่องเซ่น) จึงน่าจะหมายว่า ผีเครื่องเซ่น ผีชนิดนี้เป็นผีอยู่ตามทางสามแพร่งหรือสี่แพร่ง ใครผ่านมาทางนั้นอาจถูกจับ ทำให้เจ็บไข้ ญาติพี่น้องต้องทำของเสียกบาลไปเซ่นไว้ตามทางสามแพร่งหรือสี่แพร่งนั้น เป็นการลุกะโทษขอให้ปล่อยคนเจ็บมา ถ้าผีโค่จ๊ายกโทษให้ คนเจ็บก็จะหาย พึงคล้ายคะแนมของมอญ คนที่ผ่านหมู่บ้านเปลี่ยวๆ หรือผ่านป่าช้าแล้วกลับมาไม่สบาย ก็ถือว่าผีจับกินแล้วเรียก คะแนมคะเราะห์ เขาถือว่าผีชนิดนี้เป็นผีชั้นเลวอยู่ตามข้างทาง ถ้าถือกล้วยสักหวีหิ้วมา ถือแตงโมผ่ามา หรือซื้อเนื้อสดมาก็จะต้องเด็ดหรือหยิกทิ้งเสียนิดหนึ่ง เป็นการเซ่นผี กันไม่ให้ผีตามมา ไม่เช่นนั้นจะปวดหัวตัวร้อน

ผีปู่ง ของชาวไทใหญ่ เป็นผีตามโป่งเกลือ เขาก็ว่าอาจทำให้ป่วยเจ็บ โดยเฉพาะทำให้กล้ามเนื้อเกร็ง ไม่ทราบว่าแบบตะคริวจับ

หรือไม่ เขาก็เรียก **ผีปู่งก๋ำ** คือผีโป่งจับ หรือ **ผีปู่งเฮ็ด**=ผีโป่งทำ

ผีต่ำม้อย (บางคนเรียกผีต๋ำม้อย) ชาวไทใหญ่ถือเป็นผีเด็กอยู่ในป่า ถ้าคนเดินป่าไปทำให้ผีต่ำม้อยโกรธ ก็จะจับที่เท้า ทำให้เท้าบวม ต้องมีหมอมาเสกเป่าเวทมนตร์คาถา จึงจะออก อาการเท้าบวมก็จะหาย

เรื่องผีเด็กนี้ พึงคล้าย **เมฺรญคงวาล** (เมฺรญกว็งเวียล) ของเขมร เขาว่าเป็นผีที่สำแดงตัวให้เห็นเป็นเด็กอยู่ตามราวป่า ไม่ได้ทำอันตรายใคร แต่กลับดูแลรักษาสัตว์ป่า บางคนเลยกราบไหว้บูชาให้ช่วยดูแลรักษาช้างม้าวัวควายของตนด้วย คำ **รังควาน** ในคำ **ปัดรังควาน** เขาก็ว่า น่าจะมาจากคำ **เมฺรญคงวาล** นี้ แต่เรามาใช้หมายว่า ผีประจำช้างป่า หรือผีร้ายที่สิงอยู่ในกายตน (พจน. ฉบับราชบัณฑิตยสถาน) แต่บางทีเราก็หมายถึงผีที่รังควานคือ อาละวาดหลอนหลอกทำให้คนเดือดร้อนอยู่ไม่เป็นสุข ต้องทำพิธีขับไล่กัน

ผีพุ่ก ของชาวไทใหญ่ หรือบางทีเรียก **พุ่ก** เรียก **พุ่กเพ่อ** ก็มีนั้น ถือเป็นผีร้ายจำพวกหนึ่ง ไม่บอกลักษณะว่าเป็นอย่างไร แต่มีบันทึกว่าได้มาจากคำ **ผุต** ของพม่า พม่าอธิบายว่า ผุตนี้มักอยู่ตามป่าตามภูเขา ตามต้นไม้ ถ้าอยู่ในบ้านในเมืองก็มักเป็นตึกพังๆ และเชื่อว่าคงเป็นผีดุ เพราะเป็นพวกผีตายโหงคำ ผุต ของพม่าน่าจะได้จาก **ภูต** ของบาลีสันสกฤต ซึ่งเขาหมายว่าผีทั่วๆไป

พูดถึงลักษณะของผี หายากที่จะระบุลงไปได้ว่า ผีใดมีลักษณะอย่างไร นอกเสียจากเป็นลักษณะผีทั่วไปที่มักมีตากลวงโบ๋ ผมยาวรุ่ยร่าย ฯลฯ เคยถามอาจารย์วิทยา คุปตะ ผู้สอนภาษาฮินดีให้ว่า ชาวอินเดียคิดว่า ผีมีลักษณะอย่างไร ก็ได้คำตอบว่า มีหลายอย่าง แต่ที่สำคัญอย่างหนึ่งก็คือ พูดเสียงอู้อี้ในจมูก อีกอย่างหนึ่งคือเดินเท้ากลับ (ลักษณะนี้ดูเหมือนว่าจะมีทั่วไป เสื้อคนตายจึงใส่กลับหน้าเป็นหลัง)

ผีที่กล่าวถึงลักษณะไว้ด้วยนั้นของชาวอ้ายตอนมี **ผีคุด** กล่าวว่าเป็นผีไม่มีหัว มีตาอยู่ที่อก มีปากอยู่ที่ท้อง ส่วนชาวพ่าเก็มี **ผีจ๊องปิ๋ง** เป็นผีขาเดียว เชื่อกันว่าชอบอยู่ตามริมตลิ่ง ชอบกินปลา แต่กลัวเบ็ดกลัวแห น่าแปลกที่ชาวใต้มี **ผีหลังกลวง** มีลักษณะบางอย่างคล้ายกัน คือ กลัวเบ็ด (พจน. ภาษาถิ่นปักษ์ใต้)

แต่ผีที่สามารถเนรมิตสิ่งต่างๆ และจำแลงร่างเป็นผู้หญิงเป็นสัตว์เพื่อลวงหรือล่อคนให้หลงได้นั้น พวกหนึ่งเรียก **ผีเผต** บางทีก็เรียก **ผีจุ้ง** ที่เรียก **เผตจุ้ง** ก็มี

ผีเผตมีลักษณะอย่างไรนั้นรู้ได้จากนิทานเรื่อง **อ้ายขุนไส่เหลอกว๊ามบ้อแม่** (= อ้ายขุนไส่เหลือความ (=ไม่เชื่อฟังคำ) พ่อแม่) ในเรื่องเล่าถึงอ้ายขุนไส่ไปค้าขายต่างเมือง กลับมาไม่รู้ว่านางเอื้อเมียดคู่หมั้นคู่หมายของตัวตายเสียแล้ว พ่อแม่บอกก็ไม่เชื่อ เพราะผ่านมาแลเห็นแสงไฟอยู่ในบ้านจึงไปหา ตอนแรกก็เห็นหน้าตาสวยงามอย่างเดิม ตกดึกหน้าตาเปลี่ยนไปเป็นเหลี่ยมเป็นมุม บางทีหน้าหย่อน บางทีหน้าใหญ่ออก บางทีก็หน้าแฟบ แล้วยังสำแดงเดชควักหนอนในตัวมาเคี้ยวกิน อ้ายขุนไส่จึงรู้ว่านางเอื้อเมียดเป็นผีเผตแน่ ก็คิดจะหนีจึงแกล้งทำกล้องยาสูบตกใต้ถุนแล้วจะลงไปเก็บ แต่ไม่ทันขยับตัว นางเอื้อเมียดก็แลบลิ้นยาวลงไปเก็บมาใส่มือให้... ซึ่งพอจะสรุปได้ว่า **ผีเผต** ของเขาสามารถลวงตาให้เห็นบ้านร้างเป็นบ้านคนอยู่ มีแสงไฟวอมแวมทั้งในบ้านและครัวไฟ คนต่างถิ่นไม่รู้เรื่องมาขอพัก ก็จะหลอกหลอนเอาจนตกใจขวัญหายแล้วก็กลับไปจับไข้ตาย ดังอ้ายขุนไส่ก็เช่นเดียวกัน คำ **เผต** เชื่อว่าเป็นคำเดียวกับ **เปรต** แต่ผีเผตของเขามีลักษณะต่างกับเปรตตามความเชื่อของเราอยู่ไม่น้อย

เขายังมีผีพวกที่จำแลงร่างได้อีกหลายพวกด้วยกัน ในภาษาไทใหญ่มี **ผีจุ้ง** **ผีอื่อข่อย** กล่าวว่าจำแลงร่างได้เพื่อหลอกคนทำร้ายคน และไปได้พบในพงศาวดารลานนาไทย มีกล่าวถึง **ผีเสื้อ** ไม่ทราบเป็นผีจำพวกใด รู้แต่ว่าจำแลงร่างได้ ดังกล่าวว่า "ลูกลาวครัวกาวชื่อเจ้าขุนเทิง... ขุนเทิงนั้นมีราชบุตร

๒ ตน ตนพี่มีนามว่าเจ้าขุนทึง... ดังเจ้าขุนทึงนั้นแม่เป็น **เชื้อผีเสื้อ**" และกล่าวต่อไปว่า "**นางก็เพทุบาย นฤมิตเป็นนางผู้หนึ่งงามนัก** เป็นดังนางเทวดานั้นแล้ว ก็ขึ้นอยู่เหนือค่าไม้ต้นหนึ่ง ก็กระทำเสียเป็นดังคนกล่อมลูกอันเพราะนัก" ต่อไปความว่า "พระยาได้ยินแล้วเอารี้พลไปดู ก็เห็นนางผีเสื้อผู้นั้นงามนักเป็นที่ชอบใจพระยา พระยาก็เข้าไปใกล้ ว่าจักสร้วมกอดเอานางผู้นั้น นางก็ **กลับหายไปกลายเป็นกวางทองตัวหนึ่ง**...พระยาไล่กวางทองตัวนั้นก็ไปเป็นอันไกลนัก...**ก็ละเพศอันเป็นกวางคำนั้นเสียแล้ว ก็กระทำดังนางผู้หนึ่งงามนักแล้ว**" แสดงว่าผีเสื้อนี้เป็นผีที่จำแลงร่างเป็นหญิงสาวสวยก็ได้ เป็นกวางทองก็ได้ แล้วกลับเป็นหญิงสาวดังเก่าก็ได้

พวกนางยักษ์ก็มีที่จำแลงร่างเป็นหญิงสาว ภาษาไทใหญ่ก็เรียกเป็นผี คือ **ผีพ้าย** กับ **ผีลู้** **ผีพ้าย** เทียบได้กับ **ผีพราย** ของเรา แต่ก็มีลักษณะต่างกันมาก เพราะผีพ้ายของเขาจับคนกินได้ ส่วน **ผีลู้** นั้นก็ไม่น่าจะเรียกเป็น **ผี** เพราะได้มาจากคำ **บีลู** ของพม่าที่แปลว่ายักษ์ แต่ชาวไทใหญ่คงเห็นว่า **บี** ไม่เป็นที่เข้าใจ จึงเรียกให้เป็น **ผี** เสีย กับทั้งยักษ์ก็มีความน่าสะพรึงกลัวไม่แพ้ **ผี** การเรียกเป็น **ผี** จึงนับว่าเข้าทีดี

(อ่านต่อฉบับหน้า)

๓๙. ต่างใจอดขำไม่ได้เมื่อเพื่อนรายงานจบลง

"เรื่องของเอ็งนี่กระจุ๋มกระจิ๋มดีนะ ไม่หนักหัวเหมือนเรื่องข้า"

"กระจุ๋มกระจิ๋มอะไรได้ล่ะ" เขาทำหน้าตายู่ยี่ "ไม่รู้จะโกรธไปกี่วัน...เวรจริงๆ"

"เอาน่า...เดี๋ยวโทษไปง้อเสียหน่อยก็คงหายเองแหละ ที่หลังละก็ขอทีได้ไหม อย่าได้หาเรื่องคุยจนเขาร้องไห้อีกเลย หนที่สองแล้วนะเอ็งน่ะ ไม่รู้จักเข็ด" ชายหนุ่มว่า "ของพรรณนี้ มันต้องเก็บไว้ก่อน สงสัยอะไรก็ต้องเก็บไว้กลั้นไว้ รอให้เขารักเอ็งแน่ๆซะก่อน แล้วเขาเล่าเองแหละ ไม่ต้องกลัว ถึงตอนนั้น เขาเล่าเอง"

"นี่เรียกว่า เขายังไม่แน่ใช่ไหม" อีกฝ่ายหนึ่งทั้งกังขาทั้งกลัดกลุ้ม ร้อนไปหมดทุกตารางนิ้ว

"อาจจะยังเขินอยู่" ต่างใจคาดคะเน พลางนึกถึงสาวน้อย "ผู้หญิงอยู่ในกรอบนี่เดาใจลำบาก เขาอาจหาทางกลบเกลื่อนความในใจมากเกินไป จนผู้ชายเข้าใจกลับตาลปัตรก็ได้ แต่จะว่าไปแล้วขึ้นชื่อว่าผู้หญิงน่ะ เอ็งเอ๋ย"

ผู้พูดถอนใจยาว หน้าตาเกร่งขรึมขึ้นอีกนิดหนึ่งเมื่อคิดถึงเรื่องของตัวเองซึ่งนัยว่าจบไปแล้ว หากแต่ทิ้งความไม่สบายใจ กังวลใจไว้ให้ไม่น้อยเลย

เมื่อคืน เขาเองก็นอนครุ่นคิดเกือบทั้งคืนเกี่ยวกับเอื้อม ลงทุนแม้กระทั่งถามตัวเองว่าหรือจะแต่งงานกับหล่อนเสียเลย ให้รู้แล้วรู้รอดไป

แต่เขาก็ต้องวางความคิดไว้แค่นั้น

นี่เขาเพิ่งอายุยี่สิบเก้า ยังต้องเดินทางไปในโลกและชีวิตนี้อีกนานหลายสิบปี จะว่าไปแล้ว เอื้อมก็ทำให้เขารู้รสชีวิตของการอยู่ร่วมกันครึ่งหนึ่ง ทำให้ได้รู้ว่า ชีวิตจริงนั้น ต้องมีองค์ประกอบและส่วนผสมที่สำคัญมากกว่านี้อีกมาก เขาอาจจะสงสารหล่อนตรงที่หล่อนจงรักภักดีต่อเขามาตลอด ผู้หญิงอย่างหล่อน ซึ่งควรจะโผบินออกไปยังโลกที่หล่อนพึงปรารถนานาน แล้วนั้น กลับซุกซอนหารักอยู่กับอ้อมอกเขา นับเป็นสิ่งที่น่าเห็นใจไม่น้อยเลย

ดังนั้น เขาจึงใคร่ครวญถึงหล่อนด้วยมโนธรรมที่ยังมี

"ไม่รู้ละ เอ็งต้องช่วยตือให้หน่อยละ" พรหมพิทักษ์ทำเสียง

(เริ่มลงฉบับ ๒๒ ก.ค. '๒๙)

ปี 38 ฉบับ 4 21 มิ.ย. 2528

ภาษาสัมพันธ์

บรรจบ พันธุเมธา

อันเนื่องด้วยวัฒนธรรม

(53)

(ต่อ)

เรื่อง **ก๋ำ** ที่สำคัญอย่างหนึ่งของคนไทแทบทุกถิ่น ก็คือ **ก๋ำโห ก๋ำตีน** = ถือหัวถือเท้า ถือว่าหัวเป็นของสูง เท้าเป็นของต่ำ คนไม่รู้จักก๋ำเรื่องอย่างนี้อดถามไม่ได้ว่า ทำไมต้องกำหนดความสำคัญให้ต่างกัน ในเมื่อก็เป็นอวัยวะร่างกายด้วยกัน เรื่องนี้บอกไม่ได้อธิบายก็ไม่ถูกว่าทำไมถือ และคนที่ถือไปเห็นคนไม่ถือ ปฏิบัติแล้วก็อดรู้สึกแปลกไม่ได้เช่นเดียวกัน อย่างเช่นผ้าเช็ดตัวผืนเดียวเช็ดได้แต่หัวไปถึงปลายเท้า หรือหมอนหนุนหัวเอาไปรองขารองเท้า บางทีเบาะรองก้นนั่งเอาไปหนุนหัว เมื่อกะได้ว่า คนไทแต่ละถิ่นมักจะก๋ำเรื่องทำนองนี้ เวลาไปพักบ้านเขาจึงต้องสังเกต ถ้าสังเกตแล้วยังไม่แน่ใจ ก็จำเป็นต้องถามเพื่อความสบายใจที่ไม่ได้ล่วงละเมิดข้อกำหนดของบ้าน เจ้าของบ้านก็จะสบายใจไปด้วยที่เห็นแขกผู้มาพักเข้าใจและปฏิบัติได้อย่างถูกต้องโดยเขาไม่ต้องบอก

เคยถามชาวพ่าเก่ว่า **ก๊ำ** (=ก๋ำ) อย่างนี้เพื่ออะไร เขาตอบว่า เพื่อซะเล้ (หรือ ซ่ะเหร่ ในภาษาไทใหญ่) ซึ่งคือ สิริ ความเจริญรุ่งเรือง เขามีคำว่า **อู๊โหล่ยก๊น หม่าฮู่ ซะเล้ลู่ก๊างต๊าง** คืออยู่ด้วย (= กับ) คนไม่รู้ สิริเสีย (ลู่ = เสีย) กลางทาง บางทีก็ว่า **ซะเล้ต๊ะหยอม** คือสิริจะลดน้อยถอยลง (**หยอม** = ย้อม คือ ลดน้อย ถอยลง) หรือไม่ก็ **ซะเล้หม่าหยัง** = สิริไม่มีเลยทีเดียว (**หยัง** = ยัง คือ มี) ถ้าหากไม่ถือไว้บ้างหรือถือบ้างไม่ถือบ้าง

ไม่แต่เรื่อง **ซะเล้** แต่ยังเนื่องไปถึงเรื่องมารยาทอันดีงามด้วย คนไม่รู้จักที่สูงที่ต่ำถือเป็น **ก๊นเถิ่นก๊นเล้ง** คือคนป่าคนเถื่อน คนไม่รู้จักหัวรู้จักเท้า ก็ถือเป็นคนประเภทเดียวกัน เจ้าแก่น โคฮาย ชาวไทคำยัง ที่เมืองมาเฆริตาได้ถามว่าจำได้หรือไม่ว่าในขณะที่เราเดินทางกลับจากนารายณปุร ที่อยู่ของชาวคำตี่โดยทางรถไฟ และมีผู้หญิงฮินดูคนหนึ่งนั่งเหยียดเท้าไปทางสามีคนไตที่นั่นถือเป็นมารยาทไม่น่าดู อย่าว่าแต่เหยียดไปทางสามีเลย แม้เหยียดไปทางผู้ใดก็ไม่ควรทำทั้งนั้น เวลานั่งพับเพียบพวกผู้หญิงเขาจะพยายามนั่งเก็บเท้า ถึงแม้จะนุ่งผ้าซิ่นยาวกรอมส้นอยู่แล้ว เวลานั่งก็ยังต้องระวังให้ชายซิ่นคลุมเท้าไม่ให้เห็นเท้าชี้ไปทางผู้ใด เพราะฉะนั้นเรื่องจะใช้เท้าชี้แทนมือจึงเป็นไปไม่ได้ในหมู่คนไทเหล่านี้ แต่ได้เห็นชาวอาหมในอัสสัมซึ่งเป็นผู้ถือศาสนาฮินดู พนมมือแค่อกตามแบบการคารวะของเขา เป็นการขอโทษ เมื่อเท้าบังเอิญไปโดนกันเข้าเวลานั่งเก้าอี้ เพราะฉะนั้นเรื่องอย่างนี้จะเกี่ยวกับเรื่องศาสนาด้วยหรือไม่ก็ไม่ทราบ

แต่ก็เกี่ยวกับเรื่อง **ก๊ด** อันเป็นเรื่องอยู่ยงคงกระพันด้วยมิใช่น้อย โดยเฉพาะเรื่องเครื่องนุ่งของผู้หญิง การสักที่เขาเรียก **ซ้ำย้ำ** หรือ **ซับย้ำ** (บางทีเติม **ก๊ด** ด้วย คือสักให้อยู่ยงคงกระพัน) เป็นที่นิยมในหมู่คนไทใหญ่ เท่าที่เห็นเมื่อ ๒๐ กว่าปีมาแล้ว ตำรวจวังผู้หนึ่งในหอเจ้าฟ้าเมืองไหยสักดำมืดทั่วตัวแม้หัวก็ไม่เว้น เว้นไว้แต่หน้าเท่านั้น เขาเชื่อว่าผู้ที่ก๊ดสามารถหยิบถ่านไฟร้อนๆ ได้โดยมือไม่พอง เขาได้ทำให้เห็นบ่อยๆ คนเหล่านี้เขาจะไม่เข้าใกล้เครื่องนุ่งของผู้หญิง เพราะนอกจากจะทำให้ซ่ะเหร่ของเขาตกต่ำแล้ว การก๊ดของเขาก็จะเสื่อมไปด้วย แต่จะเป็นเพราะผู้ชายเหล่านี้ก๊ดกันทุกคนหรืออย่างไรไม่ทราบ เขาถึงได้ถือเรื่องเครื่องนุ่งผู้หญิงกันนัก เวลาทำราวตากผ้าจึงต้องมีราวสูงราวต่ำ และ

ราวตากผ้าซิ่นต้องเป็นราวต่ำๆชนิดที่ไม่ให้ใครเผลอไปลอดเข้าได้ แต่อย่าว่าแต่จะลอดเลย แม้เข้าใกล้เขาก็ยังไม่ยอมเข้าใกล้ ดังนั้นเมื่อจะใช้เตารีดของเขา จึงต้องถามเขาก่อนว่า เขายอมให้ใช้รีดผ้าซิ่นผู้หญิงได้หรือไม่ ที่บ้านขุนโองข่องเมืองนาย ภรรยาบอกว่า ที่บ้านนั้นมีเตารีด ๒ อัน อันหนึ่งใช้รีดผ้าซิ่นโดยเฉพาะ ส่วนอีกอันหนึ่งใช้รีดเสื้อผ้าผู้ชายรวมทั้งเสื้อของผู้หญิงด้วย ข้าพเจ้าเองก็เป็นคนถือเรื่องนี้อยู่เหมือนกัน แต่ก็ได้บอกเจ้าของบ้านว่า ยินดีใช้เตารีดที่รีดซิ่นนั้นรีดเสื้อด้วย เพื่อไม่ต้องติดเตาถ่านถึง ๒ เตา ทำให้ผู้คนของเขาวุ่นวายไปโดยใช่เหตุ

เรื่องอย่างนี้ถือทั่วกันหมดทั้งมอญพม่าและไทใหญ่ เมื่อครั้งที่พักที่บ้านชาวมอญในมะละแหม่ง เรื่องหาที่ตากผ้าซิ่นเปียกนับเป็นเรื่องใหญ่ในเมื่อฝนตกแฉะๆทุกวัน ไม่มีทางตากผ้านอกบ้านได้ จำต้องหาที่ตากภายในบ้าน เจ้าของบ้านนี้มีห้องใต้ดิน และอยากให้ไปตากที่นั่น ซึ่งก็ชื้นไม่มีวันแห้งได้ จึงได้ขอทำราวที่ห้องว่างห้องหนึ่ง เป็นห้องเล็กๆ ไม่น่าจะใช้สอยอะไรได้ แต่เจ้าของบ้านบอกว่าใช้เป็นห้องนอนได้ เพราะฉะนั้นด้านที่เป็นหัวนอน เป็นอันทำราวตากผ้าซิ่นไม่ได้ แม้ว่าจะทำราวต่ำๆก็ตาม ครั้นจะทำด้านที่เป็นปลายตีน ก็ติดประตู คนจะต้องเปิดเข้าออก ถึงจะเป็นราวต่ำๆลอดไม่ได้ ก็ไม่น่าให้เขาต้องมาเดินกรายในที่สุดเลยต้องขอทำราวทแยงๆให้พ้นประตู แต่ก็ต้องไม่ให้เลยไปถึงด้านหัวนอน

ส่วนชาวพม่านั้นเขาก็ไม่ยอมให้ผู้ใหญ่ (แม้เป็นผู้หญิง) หยิบจับผ้าซิ่นของเขา เมื่อเดินทางไปเยี่ยมชาวบ้านกับคณะพยาบาลของรัฐฉานขณะพักที่เมืองหนอง เกิดฝนตก ข้าพเจ้าจึงรวบผ้าที่ตากไว้มาทั้งหมด รวมทั้งซิ่นของมะหลาวิน พยาบาลด้วย เมื่อเจ้าของซิ่นแลเห็นเข้า ก็แสดงอาการตกอกตกใจจนน่าสนเท่ห์ พร้อมกันนั้นก็ยกมือพนม พลางออกเสียงคำพม่าที่หมายว่า ขอโทษ ถามเหตุผลก็ได้ความว่า เขาจะปล่อยให้ผู้ใหญ่มาหยิบจับผ้าซิ่นของเขาไม่ได้เป็นอันขาด เขาถือว่าเป็นบาป และบาปก็มาตกแก่เจ้าของผ้าซิ่นนั้น และอย่าว่าแต่ตัวซิ่นที่เขาถือถึงกับผู้ใหญ่จับต้องไม่ได้เลย แม้แต่หัวซิ่นก็ยังมีความสำคัญ (ตามธรรมดาซิ่นของหญิงพม่ามอญจะต้องมีผ้าสีดำต่อตรงหัว เพื่อว่าเวลานุ่งโดยไม่คาดเข็ดขัดอย่างที่เขานุ่งกัน จะได้อยู่กับที่ได้นาน ไม่ต้องนุ่งหรือขยับบ่อยๆ ทั้งไม่มีทางลื่นหลุดด้วย) เขาว่า ถ้าเลาะเอาเส้นด้ายออกมาจากผ้าหัวซิ่นนั้นทีละเส้น แล้วเอาไปเผาไฟป่นให้เป็นผงผสมกับแป้งผัดหน้า อาจทำให้ผู้ที่ผัดหน้าด้วยแป้งชนิดนี้ถึงกับเสียบ้านเสียเมืองได้ ดังที่เจ้ามอญผู้ถูกชายาพม่ากระทำแบบนี้ประสบมาแล้ว เขาเล่ามาให้ฟังอย่างนี้ จะเป็นเรื่องจริงหรือนิทานก็ไม่ทราบ

ดังนั้นจึงเป็นอันว่า ผ้าซิ่นผู้หญิงนั้นแก้อาถรรพณ์ได้ ทำให้มนตร์คาถาตลอดจนความอยู่ยงคงกระพันเสื่อมไปได้ ถึงตรงนี้ข้าพเจ้าอดคิดถึงเรื่องราวที่มหาเทวีเมืองไทยตรัสเล่าให้ฟังไม่ได้ว่า มีเจ้านางองค์หนึ่งโปรดเรื่อง **กั้ด** นี้นักหนา นอกจากจะซ้ำย้ำให้อยู่ยงคงกระพันแล้ว ยังมีการ **ตอกจ้าก** (จ้ากถือเป็นเครื่องรางของขลังอย่างหนึ่ง) อันเป็นทับทิมเข้าไปตามตัว เพื่อให้ขลังยิ่งขึ้น เสียดายไม่ได้ถามว่าเจ้านางองค์นี้ท่านทรงถือเรื่องผ้าซิ่นผู้หญิงหรือเปล่าในเมื่อท่านก็เป็นผู้หญิง

เรื่องถ้ำต่างๆนานาดังกล่าวมานี้ จะเป็นคติของคนไทแต่ดั้งเดิมหรือได้แบบอย่างจากผู้ใดไม่อาจกล่าวได้ ในย่านนี้ เห็นมีแต่พม่ามอญที่ถือเรื่องนี้ จีนกับอินเดียก็ไม่ถือ อยู่บ้านชาวจีนที่ไต้หวัน เห็นชาวจีนซักผ้ารวมกันทั้งเครื่องนุ่งของผู้หญิงกับเสื้อผ้าของผู้ชายรวมทั้งผ้าเช็ดตัวถุงเท้าก็ไม่ได้แยก ส่วนชาวอินเดียเขาก็ไม่ถือหรือเขาจะเห็นว่าส่าหรีไม่ใช่ผ้านุ่งหรืออย่างไร เพราะส่าหรีใช้ได้ทั้งนุ่งและห่ม จึงมีเรื่องเล่าว่าเมื่อภรรยาลงไปอาบน้ำที่แม่น้ำ และให้สามีถือส่าหรีที่จะผลัดอาบน้ำไว้ให้ สามีกำลังยืนกางร่ม ก็เลยเอาผ้าส่าหรีของเมียวางไว้บนร่ม เจ้าแก่นโคฮายที่กล่าวถึงข้างต้น เล่าเรื่องนี้ให้ใครๆฟังแล้วพูดว่า ผัวฮินดูทำแบบนี้ถือว่าเอาผ้านุ่งเมียวางบนหัวใช่หรือไม่ ถ้าเป็นคติไทยต้องนับว่าใช่ แต่คติเขาเขาไม่ถือ หรือไม่ก็ไม่ถือว่าผ้าส่าหรีนั้นเป็นผ้านุ่ง เมื่อถือเป็นผ้าห่ม ก็นับว่าไม่เป็นไร ปล่อยให้ระหัวยังได้ เวลาเขาตากบนราวสูงๆ แต่คนไทยยอมให้มาตากหน้าห้องพัก (ในหอพัก) ของเราไม่ได้ เพราะราวสูงนั้นถือเป็นราวตากเสื้อส่วนของเรา จะเอาส่าหรีที่ใช้นุ่งมาตากไม่ได้ เพราะถึงอย่างไรเราก็ถือว่าเป็นเครื่องนุ่ง

(อ่านต่อฉบับหน้า)

ปี 38 ฉบับที่ 5 28 เม.ย. 2528

ภาษาสัมพันธ์

บรรจบ พันธุเมธา

อันเนื่องด้วยวัฒนธรรม

(5 ฯ)

ที่ ๑ (ต่อ)

ที่จริงถ้าผ้าส่าหรีผืนยาวนั้นไม่ได้ใช้สอยเป็นเครื่องนุ่งห่ม ดังที่สาวๆในหอพักนำมาใช้ตกแต่งประดับประดาห้อง ก็ดูไม่น่าจะถือดังกล่าว แต่เมื่ออยู่บนตัวคน แม้จะเป็นชายผ้าส่าหรีที่ถือได้ว่าเป็นส่วนของผ้าห่ม ก็ยังไม่ชอบให้มาโดนตัว โดยเฉพาะหัว จำได้ว่าครั้งหนึ่งได้โดยสารเครื่องบินที่มีสาวอินเดียเป็นแอร์โฮสเตส และบังเอิญไปได้ที่นั่งริมทางเดิน ครั้งนั้นเป็นอันไม่ได้นั่งเป็นปรกติ เพราะต้องคอยเบี่ยงตัวหลบชายผ้าส่าหรีที่สะบัดไปมาเวลาเดิน เกรงจะมาระหัว จะว่าทำให้แปดเปื้อนมีมนทิล หรือทำให้สิริมงคลหรือเครื่องรางของขลังเสื่อมก็ใช่ที่ ทั้งก็ไม่ใช่เรื่องถือชั้นวรรณะ อย่างกับพวกพราหมณ์ที่มีศูทรมาแตะต้องภาชนะ เขาต้องถูตั้ง ๑๐๑ ครั้ง ด้วยน้ำ ด้วยหญ้าคา สุดท้ายด้วยน้ำมนตร์ เพื่อให้หมดความอัปมงคล ถ้าเป็นภาชนะดินก็ต้องโยนทิ้งไปเลย เรื่องอย่างนี้อธิบายไม่ได้ บอกได้แต่ว่าถือก็แล้วกัน

แต่ที่พอจะอธิบายได้ก็มี ซึ่งก็กลายเป็นเรื่องของมารยาทไป คนไทโดยมากคงถือคล้ายกัน คือระมัดระวังไม่ให้เสื้อผ้าแขนขาไปกรายกระทบกระทั่งกัน ชาวไตเหนือใช้คำ **แล่บซิ่น** หมายว่ารวบชายซิ่นเวลาเดินผ่านผู้อื่นโดยเฉพาะผู้ใหญ่ ทั้งยังต้องทำตัวลีบๆ ซึ่งเข้าใจเอาว่า เดินไม่แกว่งแขน แขนแนบตัว คงเหมือนชาวโอริสสา (แคว้นโอริสสาอยู่ชายทะเลตะวันออกเฉียงใต้ของอินเดีย ระหว่างแคว้นเบงกอลกับอันธระประเทศ) เมื่อครั้งไปพักที่บ้าน ดร.ปาริชา รองอธิการบดีมหาวิทยาลัยฮินดูแห่งพาราณสี และเห็นคนในบ้าน ไม่ว่าคนใช้หรือลูกสาวลูกชายต้องเดินเอาแขนแนบตัว ไม่แกว่งแขน เช่นเดียวกันนี้ เวลาเดินผ่านท่าน ทั้งที่คนอินเดียถิ่นอื่นไม่ได้ทำกัน

บางเรื่องเป็นเรื่องเกี่ยวกับสุขลักษณะ ถึงจะถือก็พอเข้าใจได้ไม่รู้สึกแปลกมากนัก อย่างเช่นชาวไทใหญ่แถบเมืองกิ๋งเล่าว่า เวลาไปเยี่ยมที่บ้านมีคนตาย ข้าวเขาก็ไม่กิน หมากก็ไม่กิน คงจะถือว่าไม่สะอาด บ้านที่มีคนออกลูกก็ยิ่งถือว่า ไม่สะอาดยิ่งกว่านั้น คือเขาจะให้ของอะไร เป็นต้นว่าบุหรี่ ไม้ขีดไฟ หรือข้าวปลาอาหารก็ไม่รับ เรือนคนออกลูกก็ไม่ไป

ชาวคำตี่ในอัสสัมเมื่อกลับจากฝังศพที่ป่าช้าแล้ว ก่อนเข้าบ้านต้องลงไปอาบน้ำที่แม่น้ำก่อนแล้วเอาไฟเป่า คือทุกคนเอามือเท้ารมไฟอย่างที่เขาเรียก **ฮ่มมือตีน** ที่กองไฟที่จุดเตรียมไว้นอกเรือน คนที่ตายด้วยโรคระบาดอย่างที่เรียก **ต่ายห่า ต่ายพื้อ** เขาก็ไม่อาบน้ำศพ ห่อผ้ามัดกับเข่ (แคร่) แล้วเอาไปฝังทันที พวกผู้ชายที่ไปส่งศพ กลับมาก็ต้องมาอาบน้ำ แล้วคนเฒ่าจะผูกไหม (=ด้าย) ที่มือให้ด้วย แต่ชาวคำตี่ที่ปูเตารัฐมิตจินาในพม่าบางทีไม่ต้องถึงกับลงไปอาบน้ำในแม่น้ำ เพียงแต่ใช้น้ำในแม่น้ำ **สุกหน่า** (=ล้างหน้า) กันทุกคน ก็นับว่าใช้ได้แล้ว

การถือบางอย่างเป็นเรื่องความสะอาดอย่างเดียว เช่นชาวพ่าเก่ไม่ใช้กระดาษที่เด็กเล็กๆขึ้นไปนั่งทับมาห่อน้ำอ้อย (=น้ำตาลคล้ายน้ำตาลทรายแดง) แม่เฒ่าคนหนึ่งออกปากว่า **เก๊าฮั่ง** คือฉันรังเกียจ แต่บางอย่างนั้น นอกจากจะเกี่ยวกับความ

สะอาดแล้ว ก็ยังเนื่องไปถึงเรื่องก้ำผี อีก คือกลัวผีจะตามมาจับเอาตัวไป หรือไม่ก็ความตายจะมาจับตัวคน ตอนออกจากป่าช้ายังต้องข้ามหนาม ที่สะไว้ หรือบางทีก็ข้าม **ผือไม่ต๊อก** คือกิ่งไม้ใบหญ้าที่เอาก้านต่อกันขวาง ทางไว้ ชาวพ่าเก่ต้องเอาหนามสะไว้ ตามทางอีก ให้คนมาส่งศพต่างข้าม กันมา เพื่อกันมิให้ **ผีโหล่ย** คือผีมา ด้วย เมื่อจะเข้าบ้านตน ต้องอาบน้ำ ที่ใดก็ได้ไม่จำกัดว่าลงไปอาบใน แม่น้ำ แล้วกลับมายังเรือนคนตาย เอาน้ำที่เจ้าของบ้านทำไว้ล่วงหน้า คือ น่ำเจ่เข่า (=น้ำแช่ข้าว ๒–๓ วัน จนส้ม) ผสมเข่ามิ่น (=ขมิ้น) กับ น้ำมันงาเล็กน้อย พร้อมทั้งหย่าคิ้ง (=หญ้าชนิดหนึ่ง) ถ้าไม่มีเอาผือไม่ คือใบไม้ใบหญ้าชนิดใดก็ได้แช่ลง ไว้ใช้พ้อก (=พรม) น้ำนั้นที่เท้าทั้ง สองของแต่ละคน แล้วจึงจะกลับ บ้านได้คงจะกันไม่ให้ผีตามติดเท้า มา

เรื่องเช่นนี้ถือเป็น **ทุ้ง** หรือ **ทุ้งจ่าม** คือธรรมเนียมประเพณีที่ ถือต่อๆ กันมาชั่วพ่อชั่วแม่ ปู่ย่าตา ยาย บางทีเรียก **ทุ้งจ่ามบ้อแม่** บางทีก็ใช้ว่า **ปู่เฮ็ดม้าย่าเฮ็ดไว่** (=ปู่ย่าตายายทำมาหรือทำไว้ให้) ชาวไทใหญ่หัวสมัยใหม่บางคนเห็น เป็นเรื่องไร้สาระไร้จำเป็น เขาว่า ชาวไทใหญ่คงจะไปได้การเชื่อการ ถือเช่นนี้จากพม่า พม่ามีผีอะไรต่อ อะไรมากมาย อนึ่งเรื่องเครื่องราง ของขลังที่ทำให้อยู่ยงคงกระพัน เขาก็ว่าไม่ **กั้ด** หรือ **ข่าม** (คำข่าม เขาก็ว่า เป็นคำพม่าที่คงจะได้มา ภายหลัง) เสมอไป เขาเห็นคนสัก ดำมืดไปทั้งตัวเอามีดเชือดเนื้อให้ดู ปรากฏว่าเข้า เลือดไหลโกรก

ที่ว่าได้จากพม่าคงจะมีส่วนจริง อยู่บ้าง เพราะคำที่ใช้ในเรื่องของ ขลัง หรือทำคุณทำเสน่ห์ ดูเหมือน จะเป็นคำพม่าเสียโดยมาก เช่น

ล่ากพ้อย (ที่ได้ยิน ได้ยินเขา ออกเสียง ลั๋กป๊อย กันโดยมาก โดย เฉพาะในภาษาคำตี่ พ่าเก่ และ อ่ายตอน) หมายถึงตะกรุด ซึ่ง เขาถือว่ากันผีได้ ที่จริงคำตะกรุด หรือที่บางท้องถิ่นสับเสียงเรียกเป็น กะตุด นั้นก็ยังไม่แน่ว่าเป็นคำไทย แท้ หรือได้มาจากภาษาใด

อ๊าง (หรือ **อ้าง** ในภาษาคำตี่) ก็ได้จาก **อิ๊ง** ของพม่า ซึ่งออกเสียง เป็น **อิ๊น** (อิ้นของไทยที่ทำเป็นรูป หญิงชายคู่เพื่อใช้ในการทำเสน่ห์ ยาแฝดนั้น จะเป็นคำเดียวกับ **อิ๊น** ของพม่าหรือไม่ไม่ทราบ) ที่จริง **อ๊าง** เป็นตาตาราง หรือเป็นช่อง สำหรับ เขียนเลข หรือตัวอักษรมีลักษณะ คล้ายกับยันต์ ภาษามอญจึงเรียก คู่กันเลยเป็น **โยนอ๊าง** เขาว่าเวลา คลอดลูกเขามักมาติดไว้ตามฝาเต็ม ไปหมด ตลอดจนเหนือประตูก็ติด เป็นการกันผีไม่ให้มารบกวน ชาว ไทใหญ่มักจะสักอ๊างไว้ตามตัว ครั้ง หนึ่งได้เห็นข้อความที่มีอ๊างนี้อยู่ตรง หัวกระดาษ และมีเรื่องราวขึ้นต้น เป็นชื่อฤาษีและอื่นๆ ตามแบบ หนังสือโบราณ ทั้งยังเขียนเป็นอักษร คำตี่ (ใช้ด้วยกันทั้งพ่าเก่และอ่าย-ตอนด้วย) ซึ่งแปลกไปกว่าอักษร ไทใหญ่อยู่บ้าง ดูเผินๆคล้ายจะเป็น เอกสารเก่าแก่ แต่อ่านโดยตลอดแล้ว เห็นเป็นเรื่องห่วงแห่งโชคลาภ ไม่ ใช่เรื่องโบราณเก่าแก่อะไร ไม่ทราบ ใครอุตริคิดขึ้นมาเล่น

อะป๊าง คำนี้พจนานุกรมภาษา พม่าอธิบายว่า คือสิ่งที่เอาเข้าท้อง หรือเข้าตัวโดยคาถาอาคม น่า แปลกที่ไม่มีใช้ในภาษาไทใหญ่ แต่ ไปมีในภาษาคำตี่ หมายว่าทำคุณ พม่ากล่าวว่าพวกกะเหรี่ยงบางแห่ง ของพม่าโดยเฉพาะทางตะนาวศรี จะเชื่ออย่างแน่นแฟ้นว่าคนอาจถูก คุณถึงตายได้ ทั้งนี้โดยถูกผู้ทรง คุณวุฒิทางด้านนี้ปล่อยของเข้าท้อง ภาษามอญก็มีคำนี้ใช้ ใช้ว่า อะปาง หรือ กะปาง จุ๊ดกะปาง (=ใส่คุณ) คือทำคุณ ใครจะยืมใครไม่อาจ กล่าวได้

เรื่องปล่อยของอย่างนี้ อูยอดงิ่น เมียวซาที่เชียงลม เรียกว่า **อ้ะตัด บ่อย** อะตัด เป็นคำพม่า หมายว่า ศิลปะหรือศาสตร์ การปล่อยของ เข้าคนถือเป็น อ้ะตัดอันสำคัญ เขา มีการ **บ่อยมิ่ดว่อง** คือปล่อยมีด หายไป อูยอดงิ่นเล่าว่า เขาเอามีด มาวางไว้ใช้ผ้าคลุม แล้วผู้รู้ก็จะว่า คาถาอาคม มีดจะวนๆ แล้วก็ **ว่อง** คือหายวับไป ถ้าไป **ต๊อ** คือถูกผู้ใด ก็ถือว่าเข้าท้องผู้นั้น

นอกจากนี้ยังมี **โมเจ๊าะ** อูยอด-งิ่นว่าเป็นยาที่ทำให้คนตายได้อย่าง ถูกคุณ ไม่ทราบว่าใช่ยาสั่งหรือไม่ ส่วนพวกยาเสน่ห์มีคำ **อะโฉ่กับอะนุ่** เช่นเดียวกับ **อ้ะเขว** แต่ **อ้ะเขว** ไม่มีบอกว่าเป็นคำภาษาพม่า ภาษา พ่าเก่ยังมีคำ **อ๊ะเค่ด** ซึ่งพึงคล้าย พม่า แต่ไม่ปรากฏหลักฐาน เขาใช้ หมายว่า เสน่ห์ เช่น โก๊นอ๊ะเค่ดยั้ง (=คนเสน่ห์มี) คือคนมีเสน่ห์

(อ่านต่อฉบับหน้า)

ปี 34 ฉบับ 6 5 พ.ค. 2528

ภาษาสัมพันธ์

บรรจบ พันธุเมธา

อันเนื่องด้วยวัฒนธรรม

(55)

คำบางคำเป็นคำบาลีที่ออกเสียงเพี้ยนไป เช่น คำ **อุ๊กเจ่า๋พ่ะ** ที่ชาวไตพ่าเก่เล่าว่า เขาทำไว้กันผีมาทำอันตรายบ้านช่อง เขาว่าใช้เขาวัวหรือรากไม้มาทำเป็นวัวทั้งตัว แล้วหมอผีจะสวด **ม้านต๊าน** (=มนตรา) เสกวัวนี้ให้มีฤทธิ์มีอำนาจ ผู้เล่าเล่าว่า บางที อุ๊กเจ่า๋พ่ะต๊ะกั้นกึ๊น คือวัวเสกนี้จะสู้กัน เช้าขึ้นแลเห็นเขาวัวเสกนั้นหักก็มี เมื่อเขาออกเสียง **อุ๊กเจ่า๋พ่ะ** คนฟังก็สำคัญว่ามีอะไรเกี่ยวกับเจ้าฟ้า แต่ที่จริงคำนี้คือ *อุสภ* ที่แปลว่าวัว ในภาษาบาลี เขาอาจจะออกเสียงตามภาษาพม่าซึ่งเขียน *อุสฺสภ* ภาษาไทใหญ่ก็ออกเสียง **อุ๊กซ่ะพ่ะ** ชาวพ่าเก่มาออกเสียง **ซ่ะพ่ะ** ที่แปลไม่ออกให้เป็น **เจ่า๋พ่ะ** ที่หมายว่า **เจ้าฟ้า** ไปเสีย

ส่วนคำอื่นๆที่เป็นคำไทก็คงจะมี เช่น **หย่า๋ลู้** ในภาษาพ่าเก่ ที่หมายว่ายาเสน่ห์ **ลู้** ในภาษาพ่าเก่หมายว่า หลง อย่างหลงผู้หญิง เช่น **โก๊นลู้ป๊ะสาว** = คนหลงผู้หญิง **หย่า๋ลู้** ก็คือยาทำให้หลง (**ลู้** คำนี้จะมีอะไรเกี่ยวข้องกับ **ลู้** ในลิลิตพระลอที่ว่า สม ปี่ลู้เสียงลู้ ล่อเล้าโลมใจ บ้างหรือไม่ไม่อาจกล่าวได้) ถ้าไม่ใช้ยา ก็ต้องใช้การทำเสน่ห์อย่างที่เรียก **อ๊ะเก่ด** ดังกล่าวแล้ว เขาว่า เอาผ้าซิ่นผู้หญิงที่ตนหลงรักมาท่อนหนึ่ง แล้วหมอก็จะว่ามนตรา หรือ **ม้านต๊าน** ที่ผ้านั้น ผู้หญิงก็จะมาหาเอง

ยังมีคำ **หย่า๋แพ้ด** ซึ่งคงจะเป็นคำไท เพราะฟังคล้ายยาแฝด แต่ที่จริงคงไม่ใช่คำแฝด คำ **แพ้ด** ในภาษาพ่าเก่ หมายว่า **ร้าว** เช่น **ก๊อกแพ้ด** (=แก้วร้าว) **หย่า๋แพ้ด** แปลตามคำก็ว่า ยาร้าว เขาว่า ยานี้อาจทำให้คนเป็นบ้าได้ โดยเฉพาะผู้หญิงที่ตนหลงรักแต่ไม่รักตอบเกิดไปกินยานี้เข้า ยานี้เขาจะใส่ในหมากพลู หรือบางทีก็ใส่ในน้ำชาให้กิน ชาวพ่าเก่จึงระวังตัวไม่กินหมากกินน้ำชาในบ้านคนที่ไม่คุ้นเคยหรือไม่สนิทกันพอจะวางใจกันได้

ส่วนการทำให้ผัวเมียทะเลาะกันจนถึงกับหย่ากัน ที่เขาออกเสียง **ย้า** นั้น บางทีก็ไม่ได้ใช้ยา แต่ใช้เวทมนตร์คาถา เช่นมีการเขียนชื่อผัวเมียลงในเศษผ้านุ่ง แล้วว่า ม้านต๊าน ก็อาจทำให้ **ย้าโผเม้** (=หย่าผัวเมีย) ได้ (แต่คำ **หย่าหยี่** (ในภาษาไทใหญ่) หรือ **ย้ายี้** (ในภาษาพ่าเก่) ไม่เกี่ยวกับการหย่าร้าง แต่เป็นการแยกกันอยู่หรือย้ายบ้านชั่วคราว เพื่อให้พ้นเคราะห์ ให้หายเจ็บไข้ หรือให้พ้นอัปมงคล) หรือบางทีเขียนรูป **เป็ดฮ่าก** สองตัว (เป็ดฮ่ากเป็นเป็ดสีเหลือง ที่เขาเชื่อว่าจะอยู่ใกล้กันเสมอ จะมีตัวจริงหรือไม่ไม่ทราบ) **ต๊อโก่น๋กึ๊น** คือหันก้นชนกัน แล้วเอาไปใส่ไว้ใต้ที่นอน เขาว่าจะได้ผลทำให้ผัวเมียทะเลาะกัน ถึงกับหย่าร้างกันได้เช่นเดียวกัน

คำ **ย่าเหว่อ** (คำนี้เป็นคำไทยแน่นอนเพราะคือคำยาเบื่อ เป็นคำที่เรียกกันในภาษาไทใหญ่แถบเมืองนายที่ตำบลเชียงลม ส่วนทางเหนือเรียก **ย่าเหม่อ**) ดูไม่น่าจะเป็นอันตรายแก่คน เพราะเขาใช้ **อ่อยป๋า** (=เลี้ยงปลา) แต่ถ้าคนเอาปลาไปกินก็อาจจะเป็นพิษเป็นภัยได้ ย่าเหว่อของเขาทำด้วยไม้เมาหลายชนิด ได้แก่ **ไม่แหล** (=แล๋) เป็นไม้เถาชนิดหนึ่งใช้เบื่อปลา **หมอกขาก๊ง** ไม่ทราบว่าเป็นดอกอะไร ต่อไปเป็น **ไม่ก้อง** ไม่ทราบว่าเป็นไม้อะไรเช่นกัน แต่คงเป็นไม้มีพิษ เพราะ **ก้อง** แปลว่า ยาพิษ หรือพิษอย่างพิษงู พิษเขี้ยวเสือ และสุดท้ายเป็น **เก้อโง๋น** (=เครื่องว้น ง้วนคงจะเป็นคำเดียวกับง้วนดิน) เอาหัว

มาตำให้เป็นผง ใส่เกลือ แล้วจึงไปเลี้ยงปลา (โง่น ก็หมายว่า ยาพิษ)

พืชบางชนิดมีพิษก็มี ไม่มีพิษก็มี อย่างเช่นเห็ดที่เรียก **เฮ็บ** ในภาษาไทใหญ่ ชนิดที่มีพิษกินแล้วเมาเรียก **เฮ็บเหว่อ** หรือ **เฮ็บเหม่อ** คือเห็ดเบื่อหรือเห็ดเมา คนที่กินเข้าไปแล้วเมาก็เรียก **เหว่อเฮ็บ** คือเบื่อหรือเมาเห็ด **เหว่อหรือเหม่อ** เขาหมายว่า เมาหรือถูกยาพิษเพราะไปกินสิ่งที่ไม่เหมาะสม อย่างกินเห็ดเมาดังกล่าวนั้น (เขาว่าวิธีดูว่าเห็ดใดเมามีพิษหรือไม่ ให้ใช้มีดตัด ถ้ามีดขึ้นสนิมก็เป็นอันมีพิษแน่)

สิ่งที่ไม่เหมาะสมจะหมายไปถึงสิ่งที่เขาห้ามกินด้วยกันหรือไม่ไม่ทราบ เป็นต้นว่ากินไก่แล้วกินกล้วยน้ำว้าไม่ได้ หรือกินแตงโมแล้วกินไข่ไม่ได้ กับกินมังคุดจิ้มน้ำตาลแล้วจะตาย (ทั้งพม่าไทใหญ่เชื่ออย่างเดียวกับเราในเรื่องนี้) เขาคงเชื่อว่าสิ่งที่เขาห้ามกินด้วยกันนั้นคงจะเป็นพิษแก่กัน เรื่องนี้จริงเท็จอย่างไรไม่ทราบ แต่มังคุดกวนก็ยังกินดีไม่เห็นมีอันตราย เมื่อครั้งที่เดินทางไปยังหมู่บ้านต่างๆในทะเลสาบเอนเล แถบเมืองตองยีในรัฐชานเกิดอยากจะซื้อแตงโม มะหุลาวินพยาบาลที่ไปด้วยกันยังไม่ยอมให้ซื้อคิดอยู่นาน ถามดูได้ความว่ากินแตงโมแล้วเกรงว่าจะเกิดเจ็บไข้ได้ป่วย เพราะอาหารเย็นอาจจะมีไข่และเย็นวันนั้นมีไข่ดาว ข้าพเจ้าได้กินทั้งไข่ทั้งแตงโมโดยไม่รู้สึกอะไร แต่รุ่งขึ้นต้องนั่งเรือตากแดดอยู่นานรู้สึกไม่สบายเหมือนจะจับไข้ มะหุลาวินจึงทึกทักเอาเลยว่า เป็นเพราะกินไข่กับกินแตงโมด้วยกันเมื่อวานนี้ทีเดียว จึงได้ไม่สบาย

เรื่องห้ามอาหารการกินบางอย่างเห็นได้ว่า มีเหตุผลหลายประการด้วยกัน คือ ห้ามเพราะตัวอาหารนั้นอาจเป็นพิษเองก็มี หรืออาจเป็นพิษแก่กันก็มี ถ้ากินไปด้วยกัน ดังกล่าวข้างต้น และก็ยังมีที่ห้ามเพราะเหตุอื่น เช่น ห้ามหญิงมีครรภ์หรือหญิงแม่ลูกอ่อนกินพืชบางชนิดหรืออาหารบางอย่าง ดังที่เคยกล่าวมาแล้ว เหตุด้วยว่า จะเป็นอันตรายแก่ทารกในครรภ์ก็มี เช่นชาวพ่าเก่ห้าม **แหม่ม้าน** (หญิงมีครรภ์) กินเผ็ดเพราะกลัวจะร้อนถึงลูก ตาลูกจะเจ็บผมก็จะไม่ดก ส่วนที่งดกินเพราะเกรงจะทำให้คลอดลูกยากก็มี เช่นไม่กิน **เข้าแค่ม** (= เข่า⁸แข่ม⁸ ในภาษาพ่าเก่) คือข้าวตัง เพราะกลัวรกจะติดหลัง เรื่องนี้ดูเหมือนจะถือกันทุกถิ่น ของเหนียวๆเช่นน้ำผึ้งก็ไม่กิน ที่ชาวไตโหลงไม่กินมะละกอเพราะเป็นผลไม้มียาง ก็คงจะด้วยเหตุผลเดียวกัน ชาวเมืองหนองในรัฐชานไม่กินหัวปลีระหว่างตั้งครรภ์เพราะหัวปลีรูปร่างตูบ กินแล้วรกจะตูบไม่ขยาย

ส่วนที่ห้ามกินเพราะเกรงแม่ลูกอ่อนจะเป็นอันตรายเจ็บไข้ได้ป่วย ลูกก็จะเจ็บป่วยไปด้วยก็มี อย่างเวลาอยู่ไฟ ชาวคำตี่ในพม่าจะงดกินของเผ็ดกับไม่กินพืชที่เป็นเถาเป็นเครือ ผัก**ปะน่าง** (บวบก) ก็น่าจะกินไม่ได้ เพราะ น่าง แปลว่าคืบคลานไป แต่ปรากฏว่าชาวคำตี่ในอัสสัมจะต้องกินผักปะน่างเพื่อให้ตัวแห้ง ส่วนเห็ดทุกชนิด แม่ลูกอ่อนชาวเมืองนายต้องงดกินทั้งหมด แต่ชาวไทโหลงในมิตจินามีข้อห้าม **กิ๊นโหน่สามเล้น กิ๊นเฮ็บปึ๊กสามปี๊** คือห้ามกินหน่อไม้สามเดือน เห็ดปลวกห้ามกินถึงสามปี ลูกอายุ ๓ ขวบไปแล้วจึงกินได้ ถ้าเกิดหลงลืมต้องเอาข้าวมาหุ้มเห็ดปั้นเป็นก้อน จี่ (=เผา) ไฟให้เด็กนั้นกินเป็นการแก้เคล็ดกันไป

การห้ามดังกล่าวนี้เห็นเหตุผลได้ชัด และบางอย่างก็ให้ผลประจักษ์เห็นทันตา แต่ที่ห้ามกินเพราะเกรงจะไม่ กั้ด และของขลังจะเสื่อมนั้นออกจะเลื่อนลอย ผลไม่ชะงัดเสมอไป แต่เขาก็ถือกัน อย่างเช่นคนที่สักทั่วทั้งตัว เขาจะไม่กิน**หมากน้ำเต้า** (=ลูกน้ำเต้า) ไม่กิน**พักลิ้น** (ไม่ทราบว่าตรงกับผักอะไรของเราและเรามีหรือไม่ เขาว่ามีลักษณะคล้ายแพงพวย คนเป็นโรคเรื้อนห้ามกิน) ทั้งยังห้ามกิน **พักว่น** อีกด้วย (พักว่นนี้มีดอกหอม คั่วกินได้ ใช้เป็นยาแก้หมากัด บ้างก็ว่าเป็นยาพิษสำหรับหมา) ทั้งนี้เป็นความเชื่อของชาวไทใหญ่ที่เมืองกึ๋งแต่ที่เขาไม่กินเพราะเหตุผลอื่นก็มี เช่น ผู้ชายชาวอ่ายตอนในอัสสัมไม่กิน **ลวังค์** (คือกานพลู) กล่าวว่าจะทำให้สมรรถภาพทางเพศเสื่อม

นอกจากนี้ก็ยังมีเหตุผลบางประการที่ออกจะแปลกไม่เหมือนใครก็คือ ผู้ชายชาวอ่ายตอนไม่ยอมกิน**ซากข้าว** ของผู้หญิง ซากข้าวคืออาหารที่กินเหลือไว้ในจาน การจะนำมากินย่อมเป็นที่น่ารังเกียจ การไม่ยอมกินก็นับว่าสมควรอยู่ แต่เหตุผลที่เขาไม่กินไม่ใช่เช่นนั้น แต่เป็นว่า เขาเกรงจะต้องอยู่ใต้อำนาจคนหญิง (หมายว่าเมีย) และที่ผู้ชายชาวอ่ายตอนไม่กินหัวปลาช่อนก็ด้วยเหตุผลเดียวกัน ข้าพเจ้าจึงว่าแก่อ่ายนี่ชาวอ่ายตอน ว่า สงสัยจะมีผู้หญิงอ่ายตอนคนใดคนหนึ่งรู้ว่าหัวปลาช่อนเป็นของกินอร่อย จึงคิดอุบายนี้ขึ้นเพื่อตนจะได้กินให้สบายแต่ผู้เดียว *(อ่านต่อฉบับหน้า)*

ภาษาสัมพันธ์

บรรจบ พันธุเมธา

อันเนื่องด้วยวัฒนธรรม

(56)

อนึ่งยังมีอาหารที่คนบางคน หรือคนบางกลุ่มไม่ยอมกิน เพราะเนื่องด้วยชื่อ เช่นบางคนไม่ยอมกินแกงหมูตะพาบน้ำ แม้ว่าแกงนั้นใส่หมู หาใช่ใส่เนื้อตะพาบน้ำที่ตนไม่ยอมกินก็ตาม หรือคนไทยที่รู้เรื่องปลาบู่ทองไม่กินปลาบู่ เพราะนึกถึงปลาบู่ แม่ของนางเอื้อยในเรื่องดังกล่าวนั้น ชาวไทใหญ่ก็ถือเรื่องชื่อ ทำนองเดียวกันนี้ คือ เขาจะไม่กิน **นกเก้ว** ซึ่งเป็นนกตัวดำคล้ายนกเอี้ยง (บางคนก็ว่าคือนกเอี้ยงชนิดหนึ่ง) ทั้งนี้หาใช่เพราะเป็นนกตัวดำไม่น่ากิน แต่เป็นเพราะชื่อ **เก้ว** มีความหมายไม่ดี หมายว่าหงิกงออย่างคนง่อยเปลี้ย ส่วนชาวอ่ายตอนกับพ่าเก่ไม่ได้ถามว่ากินนกชนิดนี้หรือไม่ แต่ถ้าหากเขาไม่กินเพราะชื่อไม่ดี ชื่อนกชนิดนี้ที่อ่ายตอนเรียก **นกกิ้ว** มีความหมายไม่ดียิ่งไปกว่าคำ **เก้ว** ในภาษาไทใหญ่ เพราะ **กิ้ว** ในภาษาอ่ายตอนเป็นชื่อผีร้ายทำอันตรายคน เรียก **ผีกิ้ว** แล้วยังหมายถึงศัตรูอันเนื่องด้วยเคราะห์ของตน และภาษาพ่าเก่ **กิ๊ว** ก็หมายคล้ายกันคือ หมายว่าเคราะห์ร้าย หรือความพินาศ เช่น **กิ๊วถึงโต๊มึ๊น** = เคราะห์ร้ายถึงตัวเขา หรืออย่างที่เขาลงท้ายคำให้พรว่า **กิ๊วหน่า^{3}ห่อง^{3}กิ๊วป๊ายจ๊าน เห่อ-อ^{3}ก๊าง เห่อ-อไก๊** = ความพินาศทุกทิศทุกทางจงแคล้วคลาดไปให้ห่างไกล (**หน่า^{3}ห่อง^{3}** = ทิศเหนือ **ป๊ายจ๊าน** = ทิศใต้ แม้เพียงทิศเหนือทิศใต้ ๒ ทิศเท่านั้น ก็หมายว่าทุกทิศทุกทางได้)

ไม่แต่จะห้ามเรื่องอาหารการกินดังกล่าวแล้ว ก็ยังมีเรื่องจำเป็นต้องกินต้องใช้อีกด้วย ถ้าดูเรื่องอาหารของพวกแม่ม้าน (หญิงมีครรภ์) กับพวกแม่ลูกอ่อนแล้ว เห็นว่าที่ห้ามกินก็มีดังที่กล่าวไปแล้ว และที่บังคับให้ต้องกินก็มี อย่างให้กินข้าวกับเกลือ หรืออย่างดีก็ปิ้นก้อนจี่ไฟ กับข้าวก็ต้องเป็นยอดหมากล้าง (ขนุน) ต้ม ถือเป็นยาประสะน้ำนมไปด้วย ส่วนน้ำก็ต้องกินน้ำต้มพริกไทยทั้งเม็ด แทนกินน้ำต้มเปล่าๆ ถ้าพิจารณาดูประเพณีบางอย่างของชาวไทใหญ่และเครือไทใหญ่ จะเห็นว่ามีกำหนดเรื่องอาหารหรือสิ่งของตรงกันหลายถิ่น พอจะสรุปได้ดังนี้ (รายละเอียดมีกล่าวไว้ใน "ไปสอบคำไทย" กับ "กาเลหม่านไต ในรัฐชาน)

ในการแต่งงานของชาวไทใหญ่และเครือไทใหญ่ สิ่งสำคัญต้องมีขาดไม่ได้ก็คือ **ไข่** ในเวลาสู่ขอจะต้องมี **หว่านไข่** (หว่าน = ชาม) ใช้ไข่ไก่ดิบ ๔ ฟอง บางท้องถิ่นเช่นที่เมืองหนองในรัฐชานให้ใช้ของกลมๆอย่างไข่ ซึ่งใช้มันฝรั่งที่เขาเรียก **มั้นกะล้า** แทนก็ได้ (จำนวน ๔ เท่ากัน) ชาวคำตี่ในพม่าใช้มันฝรั่งกันโดยมาก และที่เมืองหนองนี้กล่าวว่า ในสมัยโบราณใช้เงินหลอมเป็นก้อนแทนไข่ก็มี แต่ใช้เพียง ๒ ก้อน ในหมู่ชาวไตเหนือโดยเฉพาะชาวเมืองจ้านต่า ถ้าเงินสินสอดที่นำมาพร้อมกับหว่านไข่นับได้ครบถ้วนตามจำนวนที่ตกลงกันแล้ว เขาจะต่อยไข่ใส่ชามทั้ง ๔ ฟอง ส่งเข้าไปในครัว ให้ทอดเป็นไข่ดาว นำมาไหว้ผีซึ่งได้แก่ ผีอู้ ผีเหลน ผีก๋ง ผีย่า อันเป็นบรรพบุรุษทางฝ่ายหญิง เป็นการบอกกล่าว

นอกจากไข่ ก็ยังมีไก่ ใช้กันหลายถิ่นอยู่เหมือนกัน คือชาวไตเหนือเมืองจ้านต่าใช้ในวันทำพิธีแต่งงานจริงๆ ใช้ไก่ตัวผู้ตัวหนึ่งไก่ตัวเมียตัวหนึ่ง ต้มเปื่อย เมื่อจะนำเจ้าบ่าวเข้าไปในห้องเจ้าสาว คนเฒ่า (เฒ่าแก่) หญิงชายจะนำไก่พร้อมด้วยกับข้าว และเหล้าเข้าไปด้วย

ครั้นเจ้าบ่าวกับเจ้าสาวนั่ง (ห้อยขา) บนตั่งเดียวกันเรียบร้อยแล้ว ก็ยื่นไก่ยื่นเหล้าให้ เจ้าบ่าวเจ้าสาวใช้ตะเกียบฉีกไก่กินนิดหน่อยพอเป็นพิธี ถือว่าร่วมกันกินแล้ว เป็นอันเสร็จพิธีตอนสำคัญที่สุดของการแต่งงาน

ส่วนชาวไตพ่าเก่ใช้ **ไก๊จี๊ติ๊งโต๊** (=ไก่ย่างทั้งตัวแต่เอาเครื่องในออกหมดแล้ว) ทั้งตัวผู้ตัวเมียอย่างละตัว ใส่มาในบ้านเข่า[8]บ้านพัก (=โตกใส่ข้าวใส่กับข้าว) หย่าเถ่า[8] (=ย่าเฒ่า คือเฒ่าแก่) ฝ่ายชายเอามาวางตรงหน้าเจ้าบ่าวที่หันหน้าหากัน ตามธรรมเนียมจะต้องกินไก่ร่วมกัน ตัดไก่ด้วยกันเพื่อแจกเพื่อนฝูง แต่มักจะอายกันเสีย เลยไม่ได้กินทั้งเจ้าบ่าวเจ้าสาว ก็ได้แต่ใช้มือจับโตกข้าวทั้งสองคน แล้วหย่าเถ่า[8] ทั้งฝ่ายชายฝ่ายหญิงจะมาให้พรและผูกมือให้เท่านั้น

ชาวเชียงตุงก็ใช้ไก่ต้ม ๒ ตัว เหมือนกัน พร้อมทั้งของอื่นอีก (มีกล้วย เหล้า น้ำอ้อย หมากพลู) ในวันแต่งงาน เอาไปวางไว้ตรงหน้าเจ้าบ่าวเจ้าสาว เจ้าบ่าวนั่งขวา เจ้าสาวนั่งซ้าย ป้อแขก (=พ่อแขก) คือผู้ที่จะกล่าวมังกะลา (=มงคล) นั่งตรงข้าม กล่าวเสร็จแล้ว เจ้าสาวเอาเหล้ามาส่งให้เจ้าบ่าวและส่งต่อให้ป้อแขก ป้อแขกเอาเหล้าหยาด (=หยด) ลงที่ไก่แล้วก็ให้พร

ในการเรียกขวัญที่เขาเรียก **ห้องขอน** นั้น มีหลายแบบด้วยกัน ถิ่นหนึ่งก็แบบหนึ่งและมีอยู่หลายแบบที่ใช้ **ไข่** ด้วย ทั้งไข่ต้มและไข่ดิบ เช่น ชาวคำตี่ในอัสสัมใช้ไข่ต้มลูกหนึ่งห่อผ้าไว้ เมื่อใช้ผ้าขาวบางๆ คลุมข้าวสาร แล้วใส่ในไหข้าวอย่างกับจะนึ่งข้าว ถ้าข้าวติดผ้าแสดงว่าขวัญกลับมาแล้ว ก็ให้ปอกไข่ บิเอาไข่แดงนิดหนึ่งมาป้ายที่หน้าผากคนเจ็บ ส่วนที่เมืองหนองใช้ไข่ไก่ดิบ ๒ ลูก ตั้งไว้บนข้าวสาร แล้วเอาเบี้ยเป็นมนตร์วางบนไข่ลูกหนึ่ง ถ้าเบี้ยตั้งขึ้นแสดงว่าขวัญมาแล้ว การห้องขอนข้าวของชาวคำตี่ในอัสสัมก็ต้องใช้ไข่ดิบใส่ในข้าวเปลือกกับรวงข้าวที่เหลือไว้ ๒-๓ รวง (มีรายละเอียดอีกมาก) แล้วเก็บไข่ดิบไว้ในเย้ข้าว (=ยุ้งข้าว) นั้น รุ่งขึ้นจึงนำออกมาทั้งหมด

ในการต่างผีทวารบาล (คือเซ่นผีเฝ้าประตู) ในวัน ๑๐ ค่ำ เดือนสิบ ทางเมืองนายเจ้าเมืองต้องทำข้าวผีไปต่างที่ประตูเมืองด้านหลังกับที่ประตูวังทุกประตู ข้าวผีนี้ต้องมี ไข่ต้ม ไก่ต้ม และอื่นๆ

สิ่งสำคัญสำหรับชีวิตชาวไทใหญ่อย่างหนึ่งคือ **เน่ง** (ภาษาพ่าเก่ออกเสียง **เหน่ง**[8] ภาษาคำตี่ออกเสียง **หนิง** ภาษาอ่ายตอนออกเสียง **นิ่ง**) กับเกลือ เพราะเขากิน **น้ำเน่ง** (=น้ำชา) เขาต้องเดาะเกลือด้วย ถ้าไม่ใส่เกลือ เขาว่ารสมันจ้าง (=จืด) และเขายังมี **เน่งย้ำ** (=ชาเมี่ยง) ซึ่งคือใบเมี่ยงนั่นเอง ถ้ากินเปล่าๆ เขาก็ต้องมีเกลือด้วย เมื่อจะนำไปต่างผี (ที่เมืองนายต่างผีปู่เจ้า) ที่หอผีในวัง จึงใช้เน่งย้ำกับเกลือ แม้ในเวลาไปสู่ขอลูกสาว คนที่เป็นเฒ่าแก่ไปสู่ขอต้องเอาเผิน (=โตกไม้ไผ่) ใส่ข้าวสาร เน่งย้ำกับเกลือและเงินไปด้วย เน่งย้ำเขาจะห่อใบตองที่ทำอย่างสวยงาม (ชาวเมืองนายที่สามารถในเรื่องใบตองยังมี นางมย้าเต็งเคยทำให้ดู) ถ้าพ่อแม่ฝ่ายหญิงแก้ห่อเน่งย้ำ แจกแก่ญาติพี่น้องที่เชิญมาเป็นสักขีพยานให้กินคนละนิดคนละหน่อย ก็แสดงว่าฝ่ายหญิงรับการสู่ขอ เรียกว่า **กิ๋นปู้กิ๋นเน่ง** (=กินหมากกินเมี่ยง บัดนี้ปู้ไม่ได้ใช้แล้ว แต่พูดไปด้วยกันเช่นนั้นเอง) ส่วนชาวพ่าเก่จะเอา **ฮ้อหย่า**[8]**ฮ้อเหน่ง**[8] (=ห่อยาสูบกับห่อใบชา) ให้ **ปี๊ะเจ้อ-อ** (=ผู้ใช้คือเฒ่าแก่) นำไปพร้อมทั้ง **ว้านไค้** (=หว่านไข่ คือชามไข่) กับดอกไม้พานหนึ่ง พิธีนี้เรียก **ขึ้น**[8]**ว้านไค้** (=ขึ้นชามไข่) หรือ **โข่ม**[8]**ว้านไค้** (=คว่ำชามไข่) เป็นการทาบทามกึ่งหมั้นไว้ก่อน ผู้อื่นจะมาสู่ขออีกไม่ได้

ส่วนคนไทในอัสสัม ที่ซึ่งผู้คนนิยมกินหมากกันมาก สิ่งที่เรียกร้องในการแต่งงาน จึงเป็น **ปาน** (=ใบไม้ หมายถึง ใบพลู) กับ **ตามุน** (=หมาก ภาษาอัสสัมมีส) ชาวไตค้ำยัง (เป็นคนไทกลุ่มหนึ่งในอัสสัมที่เคยมีภาษาของตนเอง แต่ปัจจุบันพากันลืมเสียหมด มีคนที่ยังพูดได้ไม่กี่คน) ฝ่ายหญิง เรียกร้องหมากพลูอย่างละ ๕ บ้าน บ้านละ ๑๐๐ ๒ บ้าน (หมาก ๑๐๐ พลู ๑๐๐) สำหรับพ่อแม่เจ้าสาว บ้านละ ๘๐ ๒ บ้าน สำหรับ **ป้อน่า** (=พ่อน้า) และอีกบ้านหนึ่ง หมากพลูอย่างละ ๑๐๐ สำหรับแจกญาติพี่น้องฝ่ายหญิงมี

ลุง อา พี่ชาย ชาวอ่ายตอนส่งหมาก ไป ๒ ผล เมื่อจะเชิญแขกมาในงานแต่งงาน เหมือนเป็นการ์ดเชิญ (ชาวพ่าเก่ใช้ยาสูบห่อกระดาษห่อเล็ก ๆ มาวางไว้ให้ เจ้าของบ้านก็เข้าใจได้) และของที่แจกแขกที่ได้รับเชิญก็เป็นหมากอีกเช่นกัน (บ้าน หมายได้ว่า พาน หรือ โตก แต่ที่เห็น เห็นเขาใส่ชะลอมสานตาห่างๆ)

ส่วนป๋าโส่ม[8] (=ปลาส้ม) เป็นสิ่งสำคัญของชาวพ่าเก่ ไม่ว่าจะมีงานมงคลใด ๆ จะต้องมีปลาส้มที่เขาต้องไปว่าจ้างให้ทำไว้ล่วงหน้าเป็นเดือน เช่นในงานแต่งงาน เขาเรียกปลาส้ม **ซาวตอก** (=๒๐ ตอก หรือ ๒๐ เซร์ ๑ เซร์ = ๑ ๑/๒ ก.ก.) น้ำอ้อยสิบตอก หรือซาวตอก เพื่อทางฝ่ายหญิง จะได้เอาไว้แจกญาติพี่น้อง นอกจากนี้ก็ยังมีข้าวปลาอาหารที่ยังไม่ได้หุงต้ม คนจะนำของเหล่านี้มา ส่วนมากเป็นผู้หญิงที่วันเกิดถูกกันกับเจ้าบ่าว และจะต้องเป็นคนปูที่นอนด้วย ในงานทำขวัญเดือนเด็ก เขาก็จะมีปลาส้มผัดกับหอมใหญ่เป็นกับข้าวเลี้ยงอย่างหนึ่งแก่แขกรับเชิญผู้เป็นแม่เฒ่าที่ลูกผัวยังอยู่ บางทีก็แจกปลาส้มเอากลับบ้านอีกด้วย

นอกจากนี้ กล้วย มะพร้าว ข้าวแตก (ข้าวตอก) ล้วนเป็นของสำคัญในการทำพิธีต่างๆ ชาวเมืองไทยกล่าวว่า เมื่อเรียนดนตรีเกิดลืม ต้องกินเข้าแตก เป็นการบูชาพระสรัสวดี เจ้าแห่งดนตรี ที่เขาเรียก **สุรัสสะหว่ะตี่** *(อ่านต่อฉบับหน้า)*

บันเทิงสุนทรีย์

'พน'

จอมมายาแห่งออซ

มีผู้อ่านเขียนจดหมายขอให้นำภาพยนตร์เพลงเก่า ๆ มาเล่าสู่กันบ้าง ผมก็ไปควานหาเรื่องที่แนะนำมา คิดว่าคงไม่มีวีดีโอเทปเรื่องนั้นเข้ามาในเมืองไทยแน่ครับ แต่มีภาพยนตร์เพลงเก่าที่ประทับใจผมมาก ๆ อยู่เรื่องหนึ่ง และมีวิดีโอหาเช่าดูกันได้ด้วย แม้ออกจะเป็นภาพยนตร์เก่ามากสักหน่อยจนเพลงต่าง ๆ ไม่คุ้นหูกันเลย ยกเว้นอยู่เพลงหนึ่งคือ *Over the Rainbow*

ผลงานประพันธ์ชุด *The Wizard of Oz* มีอายุแปดสิบกว่าปีแล้ว เคยเป็นภาพยนตร์มาสองครั้งก่อนหน้าเรื่องที่ผมกำลังจะนำมาเล่าสู่กันนี่ เป็นมาตั้งแต่ครั้งสมัยหนังเงียบ แล้วต่อมาก็เป็นฉบับขาวดำ ไม่ประสบความสำเร็จทั้งคู่ จนกระทั่งบริษัทเมโทรฯยอมทุ่มทุนสร้างออกมาอีกครั้ง ในยุคที่เพิ่งมีหนังสีใหม่ๆ ทำให้ฉากต่าง ๆ ดูตื่นตาน่าตื่นเต้นจริงจัง เรื่องนี้ก็ประสบความสำเร็จทั้งด้านรายได้และคำวิจารณ์

โดโรธีเป็นเด็กกำพร้าที่อาศัยอยู่กับลุงและป้าในบ้านไร่ที่สภาพแวดล้อมออกจะแห้งแล้ง วันหนึ่งเกิดมีลมพายุหมุนมาหอบเอาบ้านที่ขณะนั้นมีเพียงโดโรธีและโตโต้หมาคู่ใจอยู่ โดโรธีหมดสติไป เมื่อฟื้นขึ้นมา ปรากฏว่าบ้านมาตกอยู่ในดินแดนที่ไม่ใช่โลกมนุษย์เสียแล้ว ตั้งแต่เปิดเรื่องมา ภาพเป็นขาวดำตลอด จนกระทั่งโดโรธีฟื้นแล้วเปิดประตูออกมาพบโลกมหัศจรรย์นี่แหละ ภาพก็กลายเป็นสีสันสดใส ความคิดของผู้สร้างภาพยนตร์เรื่องนี้น่าทึ่งตั้งแต่เริ่มเปิดเรื่องกันทีเดียว

โดโรธีเจอเรื่องตื่นเต้นในแดนมหัศจรรย์อยู่พักหนึ่ง ผมไม่เล่าละเอียดละครับ เดี๋ยวจะดูไม่สนุก เอาเป็นว่าเธอพบนางฟ้าอารี แล้วก็ถามนางฟ้าถึงวิธีกลับบ้าน นางฟ้าแนะนำให้มุ่งสู่นครมรกตที่มีจอมมายาแห่งออซควบคุมอยู่ หนทางที่จะมุ่งสู่นครมรกตนั้นคือถนนอิฐเหลือง หากอยากทราบว่าถนนนี้หมายความถึงหนทางแห่งความหวังหรืออย่างไร ลองเอา *Goodbye Yellow Brick Road.* เพลงดังของเอลตัน จอห์น มาเปิดฟังด้วยก็ดีครับ

ระหว่างทาง โดโรธีและโตโต้ก็ได้เพื่อนร่วมทางสู่นครมรกตเพิ่มขึ้น มีหุ่น

ปี 38 ฉบับ 8 19 เมษ.

ภาษาสัมพันธ์

บรรจบ พันธุเมธา

อันเนื่องด้วยวัฒนธรรม

(57)

ทองสุก ทองสุข

เรื่องข้าวตอก นี้ดูเหมือนจะมีใช้แต่ในหมู่ชาวไทใหญ่ และใช้คู่กันกับดอกไม้อย่างที่เราเรียกกันว่า ข้าวตอกดอกไม้ ซึ่งก็มาได้เห็นชัดในรัฐชานนี่เอง เวลาไปวัดทุกคนจะมีข้าวตอกดอกไม้ไว้สำหรับบูชาพระ ซึ่งจะนำไปใส่เผิน (=โตก) รวมกันแล้วมัคนายกจะนำไปประเคนพระที่จะเทศน์ เวลารับศีล ในมือนอกจากจะถือโอดหมอก (=กรวยดอกไม้) แล้ว ยังต้องกำข้าวตอกไว้ด้วย เสร็จแล้วจึงใส่คืนลงในเผินของตนนำไปทิ้งข้างนอก นอกจากใช้บูชาพระแล้ว ในการกั่นต๊อ คือขอขมาลาโทษ ก็ต้องใช้ อย่างเวลาผู้ที่จะ เฮ็ดเจ้าส่าง (=บวชเณร) มาลาบวช (ซึ่งเขาก็ใช้ว่ากั่นต๊อ) เขาจะโรย เน่งย้ำ (ใบเมี่ยง) กับข้าวตอกลงบนขั้นบันได หรือในการแต่งงานเมื่อเจ้าบ่าวมารับเจ้าสาวถึงเรือนก็ต้องมีการกั่นต๊อพ่อแม่เจ้าสาว เผินที่ใส่เครื่องกั่นต๊อนั้นนอกจากจะมีดอกไม้ หมาก พลู กล้วย มะพร้าว ใบมะพร้าวแล้ว ก็ยังต้องมีข้าวตอกอีกด้วย

แต่เมื่อส่งคนไปสู่ขอลูกสาวชาวไทใหญ่ไม่ใช้ข้าวตอก แต่ใช้ข้าวสารแทน พร้อมด้วยเน่งย้ำกับเกลือและเงินดังกล่าวมาแล้ว ชาวพ่าเก่ก็ใช้ข้าวสาร เวลาไปไหว้เสาผีหน่ำ (คือเสาผีบรรพบุรุษปู่ย่าตายาย) ตอนที่ลงจากเรือนเจ้าสาว ทั้งเจ้าบ่าวเจ้าสาวจะต้องไหว้เสาผีหน่ำโดยเอาข้าวสารนิดหนึ่งกับดอกไม้วางตรงหัวเสา ครั้นเมื่อไปถึงเรือนเจ้าบ่าวก่อนที่เจ้าสาวจะขึ้นเรือน เจ้าเรือนจะ เหล่า(=เล่าบอก)เสาผีหน่ำแล้วก็เอาข้าวสารนิดหนึ่งกับดอกไม้มาเซ่นไหว้อีกเช่นเดียวกัน ส่วนชาวไตคำยังเอาข้าวสารดอกไม้มาไหว้ผีเฮินผีเย้ (=ผีเรือน ผียุ้งข้าว) แล้วก็ไปกั่นต๊อพ่อแม่

ส่วนชาวอาหมก็ใช้ข้าวสารในการแต่งงาน คือมีการซัดข้าวสารตอนที่เจ้าบ่าวมาถึงบ้านเจ้าสาวในวันที่ ๒ ของพิธี ผู้ซัดซัดข้าวสารไปรอบๆ แต่มุ่งไปที่คณะของเจ้าบ่าวมากกว่าแห่งอื่น ไม่ได้ถามว่าเขาทำเพื่ออะไร จะต้อนรับหรือจะขับผีที่อาจจะติดตามมาด้วย

ที่จริงไม่ว่าพวกเราหรือไทถิ่นอื่นหลายถิ่นด้วยกัน มักจะใช้ข้าวสารเนื่องในการตาย ดังที่ชาวคำตี่ในอัสสัมจะผ่าว (=โปรย) ข้าวสารไปตามทาง ขณะที่หามศพจากบ้านไปฝังยังป่าช้า ส่วนลูกสาวก็หยาดน้ำ (=หยดน้ำ)ตามหลังโลงไปด้วย ส่วนชาวไตเหนือเมืองจ่านต่า นอกจากจะเอาเงินใส่ปากคนตาย อย่างที่ทำกันแทบทุกถิ่น (ชาวคำตี่ ถือเป็น อะลั้งพะเจ๋า คือเงินทุนส่วนตัว เงินทุนของตัวเอง อะลั้ง เป็นคำพม่า หมายว่าเงินทุน พะเจ๋า=ตัวเองในภาษาคำตี่) ยังใส่ข้าวสารในปากคนตายอีกด้วย เพื่อให้คนตายกลายเป็นผีดีมีข้าวกิน

ชาวอ่ายตอนเมื่อเป็นลมพิษที่เรียก หมุ่นหม่าน ก็คิดว่าถูกผีทำ เขาต้องให้คนเป็นลมพิษนั้นเคี้ยวข้าวสาร แล้วเอามาทาตัว เขาว่าวันเดียวก็จะหาย

เรื่องผีที่ตามมา อย่างที่กล่าวไว้ข้างต้นว่า ชาวพ่าเก่ต้องเอาหนามสะไว้ตามทางให้คนที่มาส่งศพที่ป่าช้าและจะกลับบ้าน ข้ามมา เป็นการกัน ผีโหล่ย (=ผีด้วย คือผีตามมาด้วย) ผีดังกล่าวนี้ต้องถือว่าไม่ใช่ผีดี เป็นผีหิวโหยที่อยู่ตามหนทาง โดยเฉพาะตามทางสามแพร่ง คอยจับคนที่เคราะห์ร้าย ทำให้เจ็บไข้ไม่สบาย ต้องหาของกินมาเซ่นเป็นที่พอใจแล้วจึงจะปล่อยมา อาการเจ็บไข้ก็หายไป คงจะเป็นเช่นนี้ชาวอ่ายตอนจึงมี ผีโค่จ๊า (ดังกล่าวข้างต้น) ซึ่งแปลได้ว่า ผีเครื่องเซ่น (จาก คอจ๊า ในภาษาพม่าแปลว่าเครื่องเซ่นที่ใส่ภาชนะแบบที่เรียกว่า คอ) ชาวพ่าเก่มีคำ คอจ๊า- หมายว่าภาชนะใส่เครื่องเซ่น ที่ทำเป็นโตกไม้ไผ่

สานหยาบๆใช้ชั่วคราวแล้วโยนทิ้งไป ไม่เคยเห็นคือจำเขาทำอย่างไร ไม่ทราบว่าจะอย่างเดียวกับที่เรียก **เผินต๊าเหล่ว** หรือไม่ เผินต๊าเหล่วเขาทำด้วยกระดาษให้ดู สมมุติว่าเป็นตอก เขาใช้ตอกหกเส้นสานกันจนรวมเป็นตาเดียวอยู่ตรงกึ่ง แล้วรวบชายตอกบางส่วนให้กระดกขึ้นเหมือนถ้วย ส่วนชายตอกที่เหลือดัดลงข้างล่าง ทำให้ดูเหมือนเชิงของพานหรือโตก ดูเผินๆคล้ายโตกย่อมๆ

เผินต๊าเหล่วนี้เขาทำในวันแต่งงาน **หย่าเถ่า**[๘] (เฒ่าแก่) ฝ่ายชายเป็นผู้ทำ ใช้ตองกรุก้นแล้วเอาข้าวก้อนหนึ่ง พักก้อนหนึ่ง (=ผัก คือกับข้าว) กับน้ำโมย (=กระบวย) หนึ่งวางลงในนั้น พอเจ้าสาวถึงบันได หย่าเถ่า[๘] ก็ **แหว่น** (=โยน) ทิ้งออกไปนอก **วั้งเฮ้น** (=บริเวณบ้าน) เขาว่าเป็นการ **เจ้อมะล้อง** (=เซ่นเจ้าผี) ให้ได้กินเสียให้อิ่ม ผีร้ายหรือสิ่งร้ายๆจะได้ไม่ตามมา

ที่จริงคำ **เซ่นผี** เขาใช้คำต่างๆ กัน ชาวอ่ายตอนใช้ **ย้ำผี** (ย้ำหมายว่าเซ่นผีสางเทวดาก็ได้ นับถือกลัวเกรงก็ได้ เช่นใช้ **หยุ่งย้ำพุร้าตะร้า**(=ยำเกรงพระพุทธพระธรรม)) ภาษาไทใหญ่ใช้ **ต๊างผี** ก็มี ใช้ **เก๊อผี** ก็มี **เล่งผี** หรือ **ต๊ำผี** ก็มี **เล่งล่ำต๊ำผี** ก็มี (ล่ำ=หน่ำ[๘]หรือดำ คือผีปู่ย่าตายาย) **เจ้อ** ของพ่าเก่กล่าวว่าใช้จำเพาะเซ่น **มะล้อง** เท่านั้น

ที่ว่า มะล้อง เป็นเจ้าผี ก็คงจะเป็นผีอดอยาก ผีไม่มีที่อยู่เป็นที่เป็นทาง ฉะนั้นเครื่องเซ่นจึงถือเป็นของที่ยกให้ผีกิน(ไม่นำกลับมากินเหมือนอย่างของสังเวยเจ้า) บางทีมีของกินไม่แบ่งให้กินบ้าง ก็อาจทำให้มีอันเป็นไป ดังที่ชาวพ่าเก่เรียก **มะล้องหู** เช่นได้ยินเสียงคนสับปลา ถ้าคนสับไม่แบ่งให้บ้าง ก็จะปวดท้อง และ **มะล้องตา** ก็คือแลเห็นคนกินอาหาร ถ้าคนกินไม่แบ่งให้กินหรือร้องเรียกให้กินบ้าง ก็อาจจะปวดท้องได้เช่นกัน ส่วนของเราถือว่าผีแย่งกินเลย โดยเฉพาะเมื่ออาหารหล่นจากปากหรือหลุดจากมือเวลากิน การที่เราทำเครื่อง **เสียกบาล** เอาไปไว้ตามทางสามแพร่ง ก็คงทำนองเดียวกันนี้ เป็นการนำของกินไปเซ่นผี ถือเป็นการสะเดาะเคราะห์ให้พ้นเคราะห์พ้นโรคภัยไข้เจ็บ คำ **กบาล** หมายว่าหัว จาก **กฺบาล** ของเขมรที่แปลว่าหัว และกล่าวว่า เสียกบาล คือเสียหัว เพราะจะต้องต่อยหัวตุ๊กตาที่ใส่ไว้ในภาชนะเครื่องเสียกบาล แต่กบาลหมายว่าภาชนะใส่เครื่องเซ่นก็ได้ (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน)กบาลในความหมายนี้น่าจะเป็นคำเดียวกับ **กฺบาน** ในภาษาเขมรที่หมายว่าภาชนะรองจาน (จานของเขมรเป็นภาชนะต่างๆ หมายได้ทั้งถ้วยชามจาน) รูปร่างแบนๆคล้ายกระบะ แต่ไม่มีขอบ มักใช้คู่กับ **จาน** เป็น **จานกฺบาน** เสียกบาล จะหมายว่าเสียหัวหรือเสียภาชนะเครื่องเซ่น เพราะเมื่อทำพิธีเสียกบาล เราก็ทิ้งไปเลยทั้งภาชนะทั้งเครื่องเซ่น ถ้าเป็นเช่นนั้นก็น่าจะเขียน **เสียกบาน**

แต่จะเป็น เสียกบาล หรือ เสียกบาน คำนี้ก็ไม่มีใช้ในภาษาเขมร เขาใช้คำ **แพ** (เป) ซึ่งคงจะทำอย่างของเรา คือใช้กาบกล้วยทำเป็นภาชนะใส่เครื่องเสียกบาล มีฉัตรปัก ๔ มุม แล้วเอาขี้เถ้ามาปั้นเป็นตุ๊กตา เขาใช้ **แสนแพ** (=แซนเป) คือ เซ่นเครื่องเสียกบาล **แสนเพฺรน** (=แซนเปฺรน) หมายว่า เซ่นหรือเสียกบาลแก่ผีเล็กผีน้อย

การกันไม่ให้สิ่งร้ายๆหรือที่ถือเป็นเคราะห์เกิดขึ้นนั้นนอกจาก **เจ้อมะล้อง** แล้วก็ยังต้องมีของกันตัว บางคนมี **ลั่กป๊อย** (ตะกรุด) บางคนใช้เข็มกลัดที่คอเสื้อ ดังที่เคยเห็นเจ้าบ่าวชาวไตคำยังมีเข็มเย็บผ้ากลัดที่ปกเสื้อเชิ้ต ขณะที่พาเจ้าสาวเดินทางกลับบ้าน เจ้าสาวชาวพ่าเก่เมื่อจะลงจากเรือน ก็ต้องทำอย่างเดียวกันแต่มีกำหนดด้วยว่าต้องกลั้นใจก่อนจะกลัดเข็มกลัดธรรมเนียมอย่างนี้คนรุ่นหลังไม่เข้าใจว่าทำไปทำไม แม้คนเฒ่าคนแก่บางคนก็คงไม่รู้เหตุผล เมื่อทักเข้าเจ้าตัวจึงจะดึงออก คงไม่อยากให้คนเห็นว่าทำอะไรแปลกๆ ถ้าดูคติฮินดูก็จะเห็นว่า เขาปฏิบัติอย่างเดียวกัน คือเมื่อเจ้าสาวลงเรือน เตรียมจะเดินทาง เขาว่า ต้องใช้เข็มเย็บผ้าซุกเข้าไปในลูกมะนาวขอดไว้ในชายผ้าส่าหรี ถือเป็นเครื่องกันตัวได้อย่างหนึ่ง คล้ายสตางค์ทิ้งทานที่ยัดใส่ลูกมะนาว สหายที่เป็นฮินดูเคร่งได้อธิบายว่า เหตุใดเวลามีจันทรคราสเขาจึงต้องให้ผู้หญิงท้องกลัดเข็มไว้ที่ (เสื้อผ้าตรง) ท้อง ทั้งนี้ก็เพราะผู้หญิงท้องเป็นคนอ่อนแอ ช่วยตัวเองไม่ได้ จำต้องมีเทวดาคุ้มครอง เมื่อเกิดจันทรคราส เทวดาไปรบกัน (ราหูกับพระจันทร์) จึงต้องใช้เข็มกลัดไว้กันตัว เขาถือว่าโลหะเป็นเครื่องรางกันผีปีศาจได้ โดยเฉพาะปีศาจที่มีตาร้ายมองผู้ใดผู้นั้นจะเป็นอันตราย ดังที่เรียก evil eye ในภาษาอังกฤษ และไทยเรียก ตาร้าย หรือดูร้ายเรียก ทฤษฎิโทษ ก็มี มะล้องน่าจะเป็นปีศาจแบบนี้

(อ่านต่อฉบับหน้า)

ภาษาสัมพันธ์

บรรจบ พันธุเมธา

อันเนื่องด้วยวัฒนธรรม

แต่การที่จะทำให้คนอยู่ดีมีความสุข ไม่เจ็บไม่ไข้ หาใช่เพราะปลอดพ้นจากมะล้องหรือผีปีศาจแต่อย่างเดียวไม่ ขวัญของคนก็ถือเป็นสิ่งสำคัญ ชาวไทยแทบทุกถิ่นต่างถือเช่นเดียวกัน เขาถือเป็นเทวดานางฟ้าที่แลไม่เห็นตัวคอยคุ้มครองรักษามาตั้งแต่เกิด ชาวไทใหญ่เรียก **ขวัน** ก็มี **ขอน** ก็มี **ผัน** ก็มีแล้วแต่ถิ่น ชาวพ่าเก่และอ่ายตอนออกเสียง **ขอน** แต่ภาษาคำตี่ออกเสียง **ค้อน** (น่าสังเกตว่าภาษาไทใหญ่ก็มีที่ออกเสียง **ขวัน** เช่นเดียวกับเรา ขวันน่าจะเป็นคำไทย แต่เหตุใดจึงเขียนขวัน ญ สะกด) ขวัญหรือขอนนี้ไม่ได้อยู่กับตัวคนเสมอไป อาจจะหนีหาย ตกหายไปได้ ชาวอ่ายตอนกล่าวว่า ขอน ของเขาอาจเป็นแมลงเป็นผีเสื้อ เป็นตั๊กแตน จึงบินหนีออกจากร่างไปได้เมื่อเกิดตระหนกตกใจ เขาจึงใช้ว่า **ขอนบ๊าย** = ขวัญหนี ภาษาพ่าเก่ใช้ว่า **ขอนโต๊ก** = ขวัญตก(หาย) ถ้าเกิดเช่นนั้นเจ้าของขวัญก็เป็นอันอยู่ไม่ดี เจ็บๆไข้ๆ ต้องมีการ **ห้องขอน** หรือ **ห้องค้อน** คือเรียกขวัญ (ที่เมืองหนองเรียก **ห้องผัน**) เพื่อเชิญขวัญที่เตลิดไปตามที่ต่างๆได้กลับเข้าร่างดังเดิม ชาวพ่าเก่ใช้ **ปั๊นขอน** (=ให้ขวัญ) ก็มี แต่ทั้งชาวพ่าเก่และคำตี่มักใช้คู่กับคำ **ผูกไหม ผูกไหมปั๊นขอน** หมายว่า ผูกด้ายสายสิญจน์ที่มือเป็นการรับขวัญสำหรับเด็กเกิดใหม่ หรือเจ้าบ่าวเจ้าสาว

ขอนของเขาถือเช่นเดียวกันแทบทั้งนั้นว่าไม่จำเพาะอยู่กับคน อาจอยู่กับสิ่งอื่นก็ได้ เช่นอยู่กับข้าวที่เรียก **ขอนเข้า** หรืออยู่ในถุงเงินที่ชาวไทใหญ่เรียก **ถงแบ๊ง** จึงเรียก **ขอนถงแบ๊ง** = ขวัญถุง (เงิน) คือเศษเงินเล็กๆน้อยๆก้นถุงที่จะพาให้เกิดเงินเพิ่มพูน มีโชคมีลาภ ส่วนขวัญที่เป็นขน วนๆ ก็เรียก **ขอน** ที่อยู่บนหัวเรียก **ขอนโห** (=ขวัญหัว) ที่หน้าผากก็เรียก **ขอนหน้าผาก** เรามีคำ **สีจัก** เป็นขวัญที่แสกหน้าถือเป็นลักษณะไม่ดี (พจน. ฉบับราชบัณฑิตยสถาน) ไม่ทราบว่าจะเป็นอย่างเดียวกันหรือไม่ **ขอนหน้าผาก** ของเขาถือเป็นเครื่องหมายแสดงโชคชะตา

การห้องขอน ทั้งขอนคน ขอนข้าว ดูไม่พ้นเรื่องอาหารการกิน คือในการทำพิธีต้องมีอาหารอันเป็นที่พอใจของขอน ขอนกินเป็นที่สำราญแล้ว ก็จะได้กลับมาอยู่กับตัวดังเดิม แต่ว่าขอนของเขาไม่ได้มีเพียงหนึ่ง เขามีตั้ง ๓๐ ก็มี ๔๐ ก็มี ๑๒๐ ก็มี การจะเชิญให้กลับมาครบถ้วนจึงออกจะเป็นเรื่องยาก วิธีห้องขอนจึงต้องหาวิธีต่าง ๆ ดังเคยกล่าวมาแล้ว ลึกห้องขอนคือบทเรียกขวัญก็มีต่างๆกัน บทหนึ่งที่ได้มาจากหมู่บ้านหม่านนาของชาวไตรงในอัสสัมกล่าวไว้ตอนหนึ่งว่า

"ม่าเล่ ม่าต้า ม่ากิ๋นป๋ากั๊บเข่า ม่ากิ๋นหน่ำเซ้อ-อเต๋าตู่แท้ม ม่ากิ๋นอ๋อยกุ๊บค้องว้าน" (เขาออกเสียงอย่างภาษาคำตี่) คือ มาน่ามาเถอะ มากินปลากับข้าว มากินน้ำใส่เต้าน้ำ (พวก) ข้าเติม มากินกล้วยอ้อยกับของหวาน ซึ่งคือขนม

แต่ขนมเขาหากินยาก อย่างดีก็เป็นน้ำอ้อย (คล้ายน้ำตาลทรายแดง)

ของกินที่ชาวคำตี่ในอัสสัมจัดเตรียมไว้เลี้ยงขวัญในพิธีห้องขอนนอกจากมีกล้วย อ้อย แล้วก็ยังมีเนื้อ ปลา พร้อมกันนี้ก็ยังมีเครื่องมือเครื่องใช้ต่าง ๆ ได้แก่ **เข็งบั้นเข็งตื้อ** (=เครื่องจับเครื่องถือ) **ฮ็อก** (=หอก) **น้าบ** (=ดาบ) **คีก** (=ไม้ไผ่ทำเป็นรูปสามเหลี่ยมคล้ายสวิงใช้ช้อนปลา) **ข่อนต๊อก** (ค้อนตอก) **เซ้ม** (=เสียม) **โค้จัก** (=ขอจักคือจอบ) ตลอดจน **ซ้าย** (=สายหมายถึงเชือก) จัดเตรียมไว้เผื่อขอนจะหนีลงน้ำ มุดดิน หรือเตลิดเข้าป่าเข้าดง จะได้ตามหาพบ และนำกลับมาได้ ในตอนท้ายของ **ลิ่กห้องขอน** ข้างต้นนั้น กล่าวว่า **"ซ้ามซิบค้อนอุ๊นเห่า เม่อ-อม่ายู้โหน่ยเจ๋า กิ่นยื่นเน่วั่น"** หมายว่า ขวัญสามสิบ(จงอยู่) อุ่นอ้าว จงมาอยู่กับเจ้า (=นาย) ของเจ้า ยืนนานตลอดไป (**เห่า=ห้าว** หมายว่าแห้งอย่างตากได้แดด น่าจะเทียบได้กับ **อ้าว** หรือ **เร่า**)

ขอนคนนั้นบางทีเขาแยกเป็นขอนคนเป็นกับขอนคนตาย ซึ่งจะต้องแยกกันอยู่ เช่น ในพิธีทำศพของชาวพ่าเก่ เมื่อก่อนจะเอาศพลงโลง ต้องทำพิธีเอา **ขอนโก๊นลิบ** หรือ **ขอนโต๊ลิบ** คือขวัญคนเป็นออกจากโลงเสียก่อน โดยใช้ **คีก** (=สวิงไม้ไผ่ดังกล่าว) **ส่อน**(=ช้อน) เอามาใส่ใน **ข่อง**ไหม (=ข้องด้ายสายสิญจน์สำหรับผูกมือลูกหลานคนตาย) แล้วยังเอา **หน่าไพ้** คือพื้นที่ติดไฟหลามไปทั่วโลง (**หลาม** คือทำอาการคล้ายลนวนไปวนมา) เพื่อให้ขอนโก๊นลิบออกไปพ้นโลง จะได้ไม่เกิดอันตรายจากขอนคนตายที่จะเข้าไปอยู่ในโลงแทนที่ ถึงคนตายจะตายไปแล้ว เขาก็ยังถือว่าขอนยังคงอยู่ ขอนจึงเท่ากับเป็นวิญญาณของคนตาย

เขาเชื่อกันแทบทุกถิ่นว่า เมื่อตายได้ ๓ วันหรือ ๗ วัน คนตายจะกลับบ้าน เขาถือว่า **ขอนบ๊อกเฮ้น** เขาจึงต้องทำตั๊งค้อน หรือต้นขอนรับขอนหรือวิญญาณนั้น ชาวไตเหนือจะทำต้นขอนไว้ที่นอกเรือน โดยใช้ไม้ไผ่ที่ยังมีเผอ (คือใบ) ติดอยู่ด้วย ลูก ๆ เป็นผู้ทำต้นขอนนี้ พร้อมกันนี้ต้องนิมนต์พระมาสวด แล้วกรวดน้ำให้พ่อแม่ เพื่อพ่อแม่จะได้เป็นผีดีได้ไปยัง **เมิ้งผีเมิ้งสาง** (=เมืองเทวดาคือเมืองสวรรค์) ชาวไทใหญ่ที่เมืองกึ่ง กล่าวว่าที่หาไม้มาปักเป็นต้นขอน ก็เพื่อเรียกขอนหรือวิญญาณคนตายมารับบุญกุศลที่นั่น คนไปเรียกขอนต้องออกไปเรียกไกลๆ ตลอดทางที่กลับบ้านจะพูดกับใครไม่ได้ ส่วนชาวพ่าเก่เมื่อทำบุญ ๗ วันแล้วจะมีการทำตั๊งค้อน (คำนี้เขาว่าเป็นคำภาษาพม่า ที่จริงก็ฟังคล้ายคำไทตั้งขอน)ที่ริมน้ำ และที่กุย๊อง (=วัดพุทธศาสนา) ส่วนชาวคำตี่ ทำที่บ้านแล้วไปปักไว้ที่ป่าช้า การทำตั๊งค้อนก็ตามทำต้นขอนก็ตาม ก็เพื่อไม่ให้ขอนคนตายเข้ามาอยู่ในเรือน และที่ชาวไตเหนือต้องทำน้ำต้มใบไม้ชนิดต่างๆ หรือบางทีเพียงแช่เท่านั้น สำหรับไว้ล้างมือล้างเท้าคนที่กลับจากป่าช้า ก็เพื่อกันไม่ให้ขอนตามมาถึงเรือน ใบไม้เหล่านั้นได้แก่ **เหมอ-อหมากอู้** (=ใบหมากอู้ ในพจนานุกรมภาษาไทใหญ่ว่าคือหมากหู้ หมากหู้เป็นผลไม้ชนิดหนึ่ง เขาว่าคือแรสเบอรี่ ไม่เคยเห็นไม่ทราบว่าเป็นอย่างไร) **เหมอ-อหมากยื่น** (=ใบหมากยื่น ไม่ทราบว่าผลไม้อะไร จะใช่มะกรูดหรือไม่) **โข่หมากก่า** (=ช่อลูกฝรั่ง) **โข่โถ่แฮ่** (=ช่อถั่วแระ) ใบไม้ดังกล่าวนี้จะเป็นใบไม้กันผีปีศาจหรืออย่างไรไม่ทราบ จึงเจาะจงใช้น้ำต้มใบไม้เหล่านี้ล้างมือล้างเท้า ของชาวพ่าเก่ก็ใช้น้ำที่ทำเตรียมไว้ (กล่าวไว้ข้างต้น) พรมลงบนเท้าของคนที่กลับจากป่าช้าแต่ละคน ก็คงจะกันไม่ให้ผีติดตามมาด้วยเช่นเดียวกัน

นอกจากขอนคน ก็ยังมี **ขอนข้าว** พิธี **ห้องขอนเข้า** (=เรียกขวัญข้าว) ทำกันที่ทุ่งนาเมื่อนวดข้าวจนออกจากรวงหมดแล้ว ของชาวคำตี่ในอัสสัม เหลือไว้เพียงรวงสองรวงเอาข้าวใส่กระบุงใช้ผ้าคลุมไว้ แล้วเอาผัก ปลา ไข่ดิบ กล้วยอ้อย **เข่าหมื้อนิบ** (ข้าวเบือดิบ) **เข่าหมื้อแสน** (=ข้าวเบือคั่ว) **เข่าแต๊ก** (=ข้าวตอก) ปั้นเป็นก้อนพร้อมด้วยหมากพลูมาวางไว้ แล้วก็ห้องขอนข้าวตามลิ่ก (=หนังสือ) เมื่อว่าจบแล้ว ก็เอาอาหารคือข้าวผัก (=กับข้าว) มากินกัน ส่วน

ไข่ดิบใส่ในข้าวเปลือก พร้อมด้วยรวงข้าวที่เหลือ ๒–๓ รวงนั้น เอาผ้าขาวคลุมไว้ เป็นอันกระบุงข้าวที่ห้องขอนแล้ว ถือว่าขอนหรือขวัญเข้ามาอยู่ในข้าวแล้ว เวลาเอาข้าวมาที่เย้ข้าว ต้องเอาด้ายคลี่ออกเป็นสายมาตามทาง คงเป็นการนำทางพาขวัญข้าวมาจนถึงเย้ข้าว ตลอดทางที่เดินมาเอาข้าวเบือดิบโปรยไปด้วยจนถึงเย้ (=ยุ้ง) และต้องไม่พูดอะไรกับใครเลย

เจ้าของบ้านที่ต้อนรับอยู่ ต้องอาบน้ำแต่งตัวด้วยเสื้อผ้าใหม่ ใส่เครื่องทองรูปพรรณ เมื่อคนนำกระบุงข้าวที่ห้องขอนข้าวแล้ว มาถึงเย้ ก็เอาข้าวเบือดิบไว้ที่หน้าเย้ แล้วเอาตองปูที่สองฟากประตูเย้ เอากล้วยวางบนตองข้างละ ๗-๘ ลูก ข้าวเบือก็แบ่งเป็นสองกองวางบนตองข้างละกอง เอาถ้วยดินใส่ไส้ใส่น้ำมันจุดไฟไว้ หมากพลู ๒ อม (=คำ) วางไว้ข้างละอม หญ้านั้ง (ไม่ทราบหญ้าอะไร) เอาแต่ยอดสดๆ มาวางไว้บนตองทั้งสองข้าง พอวางไว้เสร็จก็ไหว้แล้วเอาไข่ไก่เก็บไว้ในเย้นั่น แล้วปิดประตูเย้ไว้ เอาผ้าขาวกั้นไว้นอกประตู ถ้าหากทำพิธีตอนเย็น ตอนเช้าก็เอาของเซ่นไหว้ทั้งหมดออกมา แล้วเอาข้าว (เปลือก) ใหม่ในเย้มาตำถวายพระ วันที่ทำพิธีห้องขอน ใช้วันพฤหัสบดีกับวันอาทิตย์ ภายหลังจะเอาข้าวออกมากิน ไม่ต้องดูวัน ห้ามเฉพาะหญิงมีระดูไม่ให้เข้าในเย้ข้าว

(อ่านต่อฉบับหน้า)

ไฟมอดเพราะเชื้อไหม้ (หมด)

'จันทรำไพ'

กลัยเดินยิ้มออกมาจากสำนักจิตแพทย์ ทำให้คนขับแท็กซี่ที่มารับนึกอยู่ในใจว่ายายนี่คงบ้าอย่างที่ตูนึกไว้ไม่มีผิด

กลัยก็ไม่รู้ว่ากลัยบ้าหรือเปล่า แต่ถามจริงๆ เถอะ ในโลกนี้น่ะมีใครที่ไหนที่มีอาการครบถ้วนบริบูรณ์หรือเปล่า โดยเฉพาะครบถ้วนในสมอง แม้แต่จิตแพทย์เองก็เถอะ กลัยว่าแกก็คงไม่ค่อยจะครบเท่าไหร่หรอก แต่แกได้กำไรอยู่หน่อยตรงที่ไม่ค่อยครบแต่ก็ได้เงินเอา ได้เงินเอา แถมได้อย่างครบๆ เสียด้วย

อย่างเช่นวันนี้ แกก็ได้เงินจากกลัยไปแล้วละ ในขณะที่กลัยเสียเงิน และ...บอกจริงๆว่า เสียเวลา

เพราะคุณหมอประจำครอบครัวเธอบอกกลัยว่า โรคนอนไม่หลับ เอาแต่เดินกลับไปกลับมาระหว่างยาระงับประสาทและยานอนหลับ (แต่กลับนอนไม่หลับ) อย่างกลัยนี้ เห็นที่จะต้องพึ่งจิตแพทย์สักพักดีกระมัง

กลัยว่า...ดีดี...ดีดี...ทั้งๆ ที่ไม่เห็นด้วยเลยสักหน่อย

มาถึงตอนนี้ ตอนที่เดินออกมาจากสำนักหมอนี่ กลัยพกเอาโรคใหม่ออกมาด้วย นั่นคือโรคแพ้...แพ้จิตแพทย์

เอ้า...แพ้จริงๆ เพราะหลังจากที่คุยกันไปคุยกันมาสักประมาณสามชั่วโมง (คิดค่าคุยชั่วโมงละสามร้อยบาท) คุณหมอก็กล่าวเป็นผลสรุปแก่กลัยว่า

"ผมช่วยอะไรไม่ได้จริงๆ ไม่ได้จริงๆเลย ปัญหาทั้งหมดที่คุณมีอยู่นี่ ใครๆก็ช่วยไม่ได้ แม้ผมก็ช่วยไม่ได้ ทางที่ดีที่สุดก็คือ คุณจะต้องช่วยตัวเอง"

นี่ละ ถ้าไม่ยอมแพ้กันตรงนี้ก็ไม่รู้จะไปยอมแพ้กันตรงไหนแล้ว

โรคที่กลัยเป็นจนกระทั่งต้องไปนั่งคุยกับจิตแพทย์นั้น หมอฝรั่งท่านตั้งชื่อเอาไว้ว่าโรคเบิร์นเอ๊าท์ หมายถึงว่าเจ้าของโรคนี้เป็นประดุจไม้ขอนที่โดนไฟไหม้จนวอดวายกลายเป็นเถ้าถ่าน ไม่ว่าจะกระพือกระพัดรวดเป็นซีนให้เท่าไหร่เท่าไหร่ก็ไม่มีวันที่จะมีพลังไฟออกมาลุกโพลงได้อีก...ก็เชื้อหมดเสียแล้วนี่ มีแต่เถ้า จะลุกโพลงเมื่อ

ปี 38 ฉบับ 10 ๑ มิ.ย. 2528

ภาษาสัมพันธ์

บรรจบ พันธุเมธา

อันเนื่องด้วยวัฒนธรรม

ชาวพ่าเก่ห้องขอนข้าว (เรียกขวัญข้าว) ที่ทุ่งนาเมื่อนวดข้าวเสร็จแล้ว เช่นเดียวกับชาวคำตี่ในอัสสัม ใน **ค้ามห้องขอนเข่า** (= ความเรียกขวัญข้าว) เขาจะเชิญขวัญมากินสิ่งต่างๆทำนองเดียวกับ **ห้องขอนคน** ดังกล่าวไว้ตอนหนึ่งว่า

"ม้ากิ๊นน่ำเต๊มเต่า ม้ากิ๊นเข่าเต๊มก๊อง ม้ากิ๊นโอ๊งไก๊ปี๊ ม้ากิ๊นขาไก๊ม่าก จั๊งไหน่เฮ้ามี๊ได้โก้บได้กู่ ห้องขอนห้องเง้า เม้อ-อเจ่าเข่าเย้อ-อน่ำโหลง ตี่ข่า..."

หมายว่า มากินน้ำเต็มเต้า (คือเต้าน้ำหรือคนโทน้ำ) มากินข้าวเต็มกอง มากินอกไก่อ้วน (อกสัตว์ปีกมีนกเป็ดไก่เรียก **โอ๊ง ปี๊** = พีคืออ้วน) มากินขาไก่มาก (มาก= ดก มั่งมีเต็มบริบูรณ์) เดี๋ยวนี้เรามีไข่ควบไข่คู่ครบถ้วน เรียกขวัญเรียกเงา (เขาใช้ **ขวัญ** คู่กับ **เงา** แต่ เราใช้ **ขวัญ** คู่กับ **มิ่ง**) ท่านเจ้าข้าวใหญ่น้ำหลวง ที่ข้า...ที่จริงในตอนต้นเขาก็กล่าวถึง **เจ้าข้าวใหญ่น้ำหลวง** ก่อน แล้วกล่าวเท้าความถึงแรกเริ่มที่จะมีการทำนา ดำนา มีขวัญข้าวในข้าวขาวเมาหลวง (คืออาณาจักรเมา รายละเอียดเคยกล่าวไว้แล้วในเรื่องคำไท-ไทย เกี่ยวกับภาษาพ่าเก่) และลงท้ายเมื่อตอนเขาพัดให้ข้าวลีบไปตกไกลๆ มีการปลอบไม่ให้ขวัญสะดุ้งตกใจกลัว และเชิญขวัญให้มาโดยเรียก มา มา มา แล้วทำเสียงดูดปาก **ปั๊ก ปั๊ก ปั๊ก** (อย่างเสียงเรียกไก่ **ปั๊กไก๊** คือ เรียกไก่)

แต่ในปัจจุบันท่านผู้บอกบอกว่า พอนวดข้าวเสร็จก็ขนเข้าเย้ (= ยุ้ง) เลย ไม่ต้องมีพิธีรีตองอะไร ทั้งนี้เพราะโดยมากจ้างคนอินเดียมาทำนา เจ้านาไม่ได้ทำเอง ส่วนชาวอ่ายตอนที่ยังทำอยู่ ก็ทำตั้งแต่ก่อน **ปั๊ดเข้า** (=ปาดข้าว คือ เกี่ยวข้าว) ขอนเข้าของเขาถือเป็นผู้หญิงเรียก **น้างขอนเข้า** (= นางขวัญข้าว ชาวคำตี่กับพ่าเก่เรียก **น้างอ๊าม** ซึ่งเป็นคำเรียกลูกสาวคนที่สามของครอบครัว ไม่ทราบทำไมเรียกอย่างนั้น) เห็นจะตรงกับแม่โพสพของเรา เขาเริ่มเชิญขวัญข้าวด้วยการเกี่ยวข้าวมาสองพ้อน แล้วให้ผู้หญิงนำผ้าขาวใหม่มาห่อทูนหัวเอามาเข้าเย้หรือยุ้งข้าว ระหว่างทางจะพูดกับใครไม่ได้ เพราะกลัวขวัญข้าวจะหนี ของที่เขาเชิญให้ขวัญข้าวกินก็คือแป้งข้าวเจ้าดิบๆ กับกล้วยดิบ ครั้นเมื่อเกี่ยวข้าวหมดแล้วจะกลับบ้าน ก็ต้องเรียกนางขวัญข้าวกลับไปบ้านด้วย จะได้ไปช่วยเฝ้าข้าวให้ที่นั่น และเจ้าของก็ต้องดูแลรักษาไม่ให้ขวัญข้าวหนี

ไม่แต่ขวัญข้าว แม้สิ่งอื่นๆในบ้านทั้งวัวควาย เงินทอง ตลอดจนคน ก็ต้องหาทางไม่ให้ขวัญหนี ชาวคำตี่ในอัสสัมมีพิธีอย่างหนึ่งทำในวันแรม ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๐ เรียก **วั้นซะต๊างมื่อปี่ต่าย** (**วั้นซะต๊าง** คือวันศีลหรือวันพระของเรา) เขาใช้ **น้ามมักโก้** (=หนามหมากขอ) คือหนามพุทรามาสะไว้ตรงประตูทางออก ขอนคนจะออกก็ออกไม่ได้ เพราะถูกหนามพุทราเกี่ยวไว้ ที่เย้ข้าวกับคอกวัวควายก็ต้องมีหนามสะกันไม่ให้ขอนข้าวขอนวัวควายหนีออก ส่วนเงินก็เอาหนามสะที่แตก (=หีบ) ใส่เงิน กันขอนเงินหนี เสร็จแล้วตอนเช้ามืดให้ผู้คนไปอาบน้ำ แล้วไปวัด **ค้ามสินโฮ้ตะรา** คือถือศีลฟังธรรม

แต่อย่างไรก็ตาม เครื่องราง

ของขลังก็ยังเป็นเรื่องสำคัญ บางอย่างใช้กันได้หลายกรณี เช่น **เฉลว** ที่ปักหม้อยา เคยเห็นที่เมืองลาว เขาปักไว้บนพ้อนข้าวที่กองสุมไว้ เขาว่ากันคนใช้เวทมนตร์คาถาเรียกข้าวของเขาไป แต่ชาวคำตี่ในเมืองพม่าก็มีใช้ เขาเรียก **ต่าแล้ว** เขาทำไว้ตรงเขตหาปลาของเขา ถ้าใครล่วงล้ำเข้ามาก็อาจเป็นอันตรายจากอาถรรพณ์ของ **ต่าแล้ว** นี้ได้ ชาวไทใหญ่เรียก **ต๋าแหลว** เขาว่า **แหลว** เป็นเหยี่ยวชนิดหนึ่ง ที่เรียก **ต๋าแหลว** ก็เพราะเขาจะใช้ตอกหักขัดกันเป็นรูป ๕ มุม ตรงกลางจะเห็นเป็นตา (บางทีใช้ตอก ๒ เส้นสานทับกันแล้วใช้ตอกขัดตรงกลางเป็นวง เห็นเป็น ๔ ขาก็มี ๓ ขาก็มี) อูโน่งที่เมืองกิ่งบอกว่าใช้ปักหม้อยาก็มี โดยมากเป็นยาต้มสำหรับอาบอย่างที่เรียก **อาบหยา** ทำให้อยู่ดีกินหวาน แต่ที่บ้านขุนโองข่องเมืองนาย เห็นมีต๋าแหลวนี้ติดไว้ที่เหนือประตูเรือนชั้นบนด้านหน้า แต่ติดไว้ด้านใน นอกจากนี้ยังมีหมอกสะปี่ปักไว้อีกด้วย

หมอกสะปี่นี้เขาถือเป็นสิ่งสำคัญนัก ตามธรรมดาเห็นใช้บูชาพระ ขาดไม่ได้ จึงคิดว่าเป็นสิ่งที่ควรนำมาบูชาพระเพื่อให้เกิดสิริมงคล แต่เมื่อมาใช้กับต๋าแหลวเช่นนี้ก็น่าจะถือเป็นเครื่องรางของขลังได้อย่างหนึ่ง พูดที่จริงที่เขาเรียกว่า **หมอก** ซึ่งหมายว่าดอกนั้น หาได้มีดอกไม่ มีแต่ใบล้วนๆ คำ **สะปี่** เขาว่าเป็นคำภาษาพม่า หมายว่าชมพู่ เขาถือเป็นของขลังซึ่งชาวเขาบางพวกกลัวกันนัก

ในพจนานุกรมภาษาไทใหญ่ของ ดร. คูชิง กล่าวว่า ต๋าแหลวนี้คนเดินทางในป่าถือเป็นเครื่องรางต้องทำปักไว้เพื่อกันสัตว์ร้าย มีชาวมอญกล่าวว่าที่ทำต๋าแหลวเป็นรูป ๕ มุมอาจถือเป็นจักรพระนารายณ์ทำให้ผีกลัวไม่กล้ามาเบียดเบียน

สัตว์ร้ายบางชนิดถ้าพลัดเข้ามาในบ้าน เขาถือเป็นเรื่องอัปมงคล สัตว์ทำนองนั้น ชาวผ่าเก่เรียก **โต๊เขน** ถ้า **โต๊เขนเข่า[8] เฮ้น** คือเข้าบ้านผู้ใด ผู้นั้นก็จะประสบเคราะห์ร้ายมีอันตรายต่างๆนานา เขาไม่ได้กำหนดว่าเป็นสัตว์ป่าชนิดใด ไม่แต่สัตว์ แม้เป็นคนก็เรียก **โก๊นเขน** ถือเป็นคนอัปมงคลที่จะนำเคราะห์ร้ายมาสู่เจ้าของบ้าน ภาษาอ่ายตอนเรียก **กุ้นแก้น** ถือเป็นคนกาลกิณีไม่อาจร่วมในงานมงคลได้ อย่างในงานแต่งงานหรือทำขวัญเดือนเด็ก เมื่อชาวไตเหนือเมืองจ่านต่าจะส่งคนมาทาบทามตลอดจนสู่ขอ จะต้องใช้ **ก๊นก๊บก๊นกู้** (=คนควบคนคู่) คือคนคู่หนึ่ง เป็นหญิงทั้งคู่ ทำหน้าที่อย่างเฒ่าแก่ หญิงทั้งสองต้องเป็นคนที่ลูกผัวยังมีชีวิตอยู่ร่วมกันตามปรกติ ไม่ได้ทิ้งกันหย่าร้างกัน ถือว่าเป็นคน **ก๋ำหมุนยั้ง** คือคนมีบุญ

ชาวอ่ายตอนก็เช่นกัน ในงานแต่งงาน ตอนลูกสาวจะลงเรือนห้ามผู้ที่เป็นพ่อหม้าย แม่หม้ายตามไป (ที่จริงไม่ว่าจะเป็นไทกลุ่มไหนโดยเฉพาะไทในอัสสัม เขามักไม่ยินดีต้อนรับให้เข้าร่วมงานพิธีมงคล จะถือตามคติอินเดียหรืออย่างไรไม่ทราบ) ถึงเวลาจูงมือเจ้าสาวขึ้นเรือนเจ้าบ่าว ก็ต้องใช้ผู้หญิงที่ผัวลูกยังมีชีวิตอยู่ ชาวอ่ายตอนเรียก **กุ้นดี** (=คนดี ตรงข้ามกับกุ้นแก้น) เจ้าสาวจะให้เงิน ๒ ตะรา (=๒ รูปี) กับผ้าขาวผืนหนึ่ง แล้วยังต้องมีผัวเมียดีที่อยู่ด้วยกันเป็นปรกติตามมาส่งด้วย ครั้นถึงบ้านเจ้าบ่าว ทางฝ่ายชายก็จะต้องหาคนดีที่ลูกผัวยังไม่ตายและถ้าทำได้ก็ให้เป็นคนมากคนมี (=คนมั่งมี) ด้วย มารับที่บันได

ได้เคยเห็นพิธีทำขวัญเดือนเด็กของชาวผ่าเก่ เขาเชิญ **หย่าเถ่า[8]** (=ย่าเฒ่า) คือหญิงแก่ในหมู่บ้านเฉพาะที่ลูกผัวยังไม่ตาย มาร่วมพิธีเลี้ยงข้าวปลาอาหาร แล้วแจกเงินแจกน้ำอ้อย หย่าเฒ่า[8]ครั้งนั้นมีร่วมสิบคน เจ้าของงานถือเป็นมงคลแก่ลูกเขาด้วย

ที่จริงความเชื่อเรื่องนี้จะเป็นคติไทยดั้งเดิมหรือไม่ไม่ทราบ เพราะถ้าดูคำที่เราใช้ คำแต่ละคำหาใช่คำไทยไม่ เช่น กาลกิณี จาก **กาลกรฺณี** ในภาษาสันสกฤต หมายว่าโชคร้าย เราอธิบายว่า คือ เสนียดจัญไร หรือลักษณะที่เป็นอัปมงคล (พจน. ราชบัณฑิตยสถาน) คำเสนียด ดูน่าจะเป็นคำเขมร แต่คำเสนียดในภาษาเขมรหมายว่าท่าทางชั้นเชิงหรือเหน็บ เช่นมีดเหน็บเรียก กำบิตเสนียต (ออกเสียงกำเบ็ดเซนียด) ส่วน **จัญไร** หรือ **จังไร** ได้จากคำเขมร **จงไร** (=จ็องไร) เขาหมายว่าโชคร้ายปราศจากสิริสวัสดิ์ ทำให้มีทุกข์กังวล และภยันตราย แต่คำที่เป็นคำสันสกฤตมาผสมกับเขมรก็เห็นจะเป็น **อัปรีย์สีกบาล** หมายว่าอัปรีย์กินหัว (สี=กิน กบาล=หัว เป็นคำเขมร) กลายเป็นคำหยาบคำด่าไป (ยังมีต่อ)

ยั่วได้มันก็ยั่วเท่านั้นเอง ไม่มีเจตนาชั่วร้ายอะไรหรอก"

"แต่ข้าจะไม่เหยียบ คอยดู" อีกฝ่ายหนึ่งหมายมั่นอย่างโกรธแค้น

ต่างใจไม่เซ้าซี้ ตอนนี้น้ำกำลังเชี่ยว เขาจึงปล่อยให้เรือลอยไปพลางก่อน

เฮ้อ... แต่มันก็น่าหนักอกเสียนักแล้วจริงๆ ชายหนุ่มรู้สึกเหนื่อย ...เหนื่อยยากเหลือเกินกับภาระนี้ งานธุรกิจ หรือการหมุนเงินตัวเป็นเกลียวที่ว่าหนักแล้ว ก็ยังไม่ยุ่งยากเท่ากับชีวิตคนคนหนึ่งซึ่งมีปัญหาฝังลึก ประเดี๋ยวเรื่องนี้ผุดขึ้นตรงนั้น เรื่องนั้นผุดขึ้นตรงนี้ แก้เรื่องนี้ตก เรื่องอื่นที่ยังไม่ได้แก้กลับชวนกันทยอยขึ้นมาเป็นขบวนยาว ซ้ำแล้วซ้ำเล่า ไม่มีวันจบสิ้น

"เออ...ตามใจเอ็ง ตอนที่กำลังปั่นป่วนนี่ อย่ายุ่งเกี่ยวกับใครได้เป็นดี ไม่งั้นเรื่องมันมาก...เอางี้" เขาแนะพลางคิดพลาง "เอ็งหยุดสงบอกสงบใจซะพักนึงนะ รอให้เขาอารมณ์สงบซะก่อน บางทีเขาอาจจะไม่อยากให้เอ็งพูดอะไรเร็วๆ ก็ได้ ก็เขายังตอบไม่ได้ ไปพูดเข้าเขาก็อึดอัดน่ะซี"

มีความคิดบางอย่างเกิดขึ้นในมันสมองอันมุทะลุของพรหมพิทักษ์ มันแวบขึ้นมาเองโดยไม่ได้วางโครงการล่วงหน้า

"เดี๋ยว...ข้าจะลองโทรไปให้เอาไหม แล้วเอ็งก็ฟังอยู่ด้วยแล้วกันนะ อยากให้พูดว่าอะไร ข้าก็จะพูดให้"

พรหมพิทักษ์นิ่ง แต่ก็เป็นอันรู้กันว่ายอม

ดังนั้น อีกครู่ต่อมา เมื่อถึงห้องพักแล้ว ต่างใจจึงหมุนโทรศัพท์ไปหากลางดาว *(อ่านต่อฉบับหน้า)*

ภาษาสัมพันธ์

บรรจบ พันธุเมธา

อันเนื่องด้วยวัฒนธรรม

อัปมงคล

ตามที่กล่าวถึงคำร้ายๆ เช่น อัปมงคล กาลกิณี และอื่นๆว่าล้วนเป็นคำภาษาอื่นนั้น ที่จริงที่เป็นคำไทๆก็น่าจะมีบ้าง อย่างคำ **เขน** ในภาษาพ่าเก่ที่หมายว่าอัปมงคล เช่น **โก๊นเขน** - คนอัปมงคล และ **โต๊เขน**-ตัวอัปมงคล ดังกล่าวแล้ว และยังมีใช้ **เป็นเขน** หมายว่าได้รับบาดเจ็บ ถิ่นอื่นที่ใช้คำเดียวกันนี้ก็ยังมีอีก แม้ว่าการออกเสียงจะต่างไปบ้างก็ตาม ดังคำ **แก้น** ในภาษาอ่ายตอน ในภาษาไทใหญ่มีคำ **เขญ** (เขาเขียนญ สะกดตามระเบียบการเขียนคำแม่กนสระเอะกับสระแอะที่จะต้องใช้ **ญ** สะกดแทน **น** สะกด) คำนี้แปลว่า โชคร้าย เคราะห์ร้าย ส่วนภาษาอีสาน นอกจากจะหมายว่าความยาก ความลำบาก แล้วก็ยังหมายว่าลางร้าย คำนี้คล้าย **เข็ญ** ของเราที่มักจะมากับคำอื่น เป็น **เข็ญใจ** ยากจนเข็ญใจ ยากแค้นแสนเข็ญ เคี่ยวเข็ญ ขู่เข็ญ ส่วนขุกเข็ญ เคืองเข็ญ มักใช้ในบทประพันธ์ เช่น ประเทศสยามชื่นช้อย ทุกข์ขุกเข็ญใหญ่น้อย นาศไร้แรงเกษม โสดเทอญ (จากนิทราชาคริต) บอกเบื้องเคือง **เข็ญ** (จากเตลงพ่าย) เมื่อใช้ร่วมกับคำอื่น ความหมายของ **เข็ญ** ย่อมจะไม่ชัดแจ้ง แปลรวมๆ ได้ว่า ยากจน ลำบาก เดือดร้อน แต่เมื่อ **เข็ญ** ใช้แต่ลำพัง ความหมายย่อมต่างออกไป เช่น ผู้ทำความเข็ญ (มีใช้ในคำอธิบายลิลิตพระลอ) ยุค **เข็ญ** หรือก่อกรรมทำ **เข็ญ** หรือดำรงพิภพให้เย็น ดับเข็ญนอกเข็ญใน เข็ญ นี้คงหมายว่าความเดือดร้อน แต่ในความว่า ที่นี้ เข็ญเกิดใหญ่...เห็นเข็ญ ประหลาด เข็ญน่าจะหมายได้ว่าเรื่องร้าย ลางร้าย ส่วนที่ว่า ฤๅพ่อจักไปเข้า สู่เงื้อมมือ **เข็ญ** (ลิลิตพระลอ) ในคำอธิบายลิลิตพระลอให้หมายว่า ศัตรู เสียเลย แม้ว่าความหมายของเข็ญไม่สู้จะตรงกับ เขน แก้น หรือเข็ญที่ใช้ในถิ่นต่างๆทีเดียวนัก แต่ก็เป็นไปในเชิงเดือดร้อนทำนองเดียวกัน บางทีก็เนื่องด้วยโชคเคราะห์ แม้ว่าจะไม่ใช่ตัวโชคร้าย เคราะห์ร้าย หรือตัวนำโชคร้าย เคราะห์ร้ายโดยตรงก็ตาม จึงน่าจะนับเนื่องว่าเป็น

คำเดียวกันได้ แต่ถึงอย่างไร เข็ญ ก็ไม่ใช่คำเขมรอย่างที่เข้าใจกัน เพราะเห็น ญ สะกดอย่างคำ เชิญ เพ็ญในเขมรทั้งเขมรไม่มีคำนี้ใช้ด้วย

ยังมีคำที่เกี่ยวกับธรรมชาติ เทวดาฟ้าดิน ฯลฯ และคนไทถิ่นต่างๆต้องยืมคำภาษาอื่นมาใช้ ที่ใช้ในภาษาไทใหญ่ โดยมากเป็นคำภาษาบาลีสันสกฤตที่ออกเสียงอย่างพม่า บางถิ่นออกเสียงเพี้ยนไป ทั้งที่เป็นคำเดียวกันก็มี ได้แก่

ชื่อแม่พระธรณี ชาวไทใหญ่เรียก **ว่ะสุ่งต้ะหรี่** จากคำ **วสุนธรา** ที่แปลว่าแผ่นดิน ชาวเมืองไหยในรัฐชานเรียก **ว่ะสุ่นตะหรี่** จาก **วสุนธรี** ส่วนชาวอ่ายตอนเรียก **น้างมะสุงท่ะรี** บางทีก็เรียกสั้นๆว่า **น้างมะสุง** เขาอธิบายว่า น้างมะสุงอยู่ใต้หลังดิน (=พื้นดิน) เมื่อคนหยาดน้ำ (=กรวดน้ำ) ถูกหัวนางนางจะแต้ม (=เขียน) ไว้

ชื่อพระอินทร์ ชาวไทใหญ่เรียก **ซักจ๊า** หรือ **ซิกจ๊า** หรือ**ซิดจ๊า** (เขียน **สกฺกยา** หรือ **สิกฺกยา** ตามคำ **สิกฺรา** ในภาษาพม่า) แต่ด้วยเหตุที่เขาถือว่า **ซักจ๊า** หรือ **ซิกจ๊า** เป็นเจ้าผี ครองเมืองผีคือสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ บางทีจึงเรียก **ขุนผีซิดจ๊า** ชื่อนี้ไม่นิยมใช้ในภาษาอาหม หรือภาษาไทอื่น ๆ ในอัสสัม อาหมใช้ **แลงคอน** (ที่จริงถ้าดูตามตัวเขียนน่าจะออกเสียง **เลิงคอน**) อ่ายตอนใช้ **แล้งค้อน** และในภาษาพ่าเก่กับในหนังสือเก่าๆ ภาษาไทใหญ่ ใช้ **แล้งหลอน** ที่น่าแปลกก็คือ **แลงคอน** หรือ **แล้งหลอน** กลายเป็นบรรพบุรุษของไทไป (ได้เล่าไว้ในอันเนื่องด้วยชื่อ ชื่อไทยๆ เทศๆ) ไม่ทราบว่าเพราะเหตุใด และเขาได้คำนี้มาอย่างไร จากภาษาใดหรือแต่งจากคำภาษาใด ฟังดูไม่น่าจะเป็นคำไทย

ในพจนานุกรมภาษาพม่าของจัดสัน ได้กล่าวไว้ในคำ **สิกฺร้าม้ง** โดยอ้างพจนานุกรมภาษาบาลีของชิลเดอร์ว่า **สกฺร** หรือ **อินฺทฺร** ในทางพุทธศาสนาถือเป็นเทพผู้จดบันทึกความดีความชั่วของคน พระองค์จะมาประทับในพระที่นั่งสุทธมาอาทิตย์ละครั้ง แล้วจะอ่านประกาศคุณความดีของคนแต่ละคนที่กระทำในอาทิตย์นั้นๆ ตามที่ได้จดบันทึกไว้ในสมุดทอง

แต่ที่กล่าวไว้ในตำนานเมืองเมาเป็นภาษาไทใหญ่ ขุนผีซิดจ๊าหาใช่ผู้บันทึกหรือประกาศข้อความที่จดบันทึกไว้นั้นไม่ ในตำนานดังกล่าวตอนหนึ่งได้กล่าวถึง **เจ้าโว่งเต้หอแสง** คือฮ่องเต้เจ้ากรุงจีนเกิดไปประพฤติผิดกับแม่ของตน **ขุนผีมาตะรีวิสะจุ่ง** ได้ลงมายังเมืองคนจดบัญชีแล้ว นำไปอ่านให้ขุนผีซิดจ๊าฟัง ขุนซิดจ๊าไค่จ้ะ (=โกรธ) นักหนาได้ตรัสว่า "เจ้าโว่งกับแม่ชั่วเลวผิดแบบแผนขนบธรรมเนียมเมืองคน" ตรัสแล้วจึงลงโทษโดยสั่งให้หนูขาวจำแลงร่างเป็นเสือเผือกตัวสูงร่วมแปดศอก ให้ไปย่ะม่านย่ะเม้งมิกถิลา คือทำลายบ้านเมืองมิถิลา (หมายถึงเมืองจีน) พินาศไปสิ้นทั้งขุนเมืองทั้งคนเมืองพร้อมใจกันสู้เสือเผือก แต่ทำอย่างไรก็ไม่สำเร็จเพราะเสือนั้นเป็นเสือขุนซิดจ๊าผู้ยิ่งใหญ่ เจ้าโว่งต้องส่งสารไปทั่วให้รางวัลคนจับเสือได้ ถ้าต้องการบ้านเมืองก็จะแบ่งให้ จะต้องการเงินทองก็จะให้ ฝ่ายเสือได้วิ่งเตลิดไปตามที่ต่าง ๆ จนกระทั่งมาถึงเมืองมังลิ้นอันเป็นเมืองของพวกล่ะ (=ล้าเป็นคนละเผ่ากับ ว้า) พวกล่ะได้เอาโซ่เหล็กมากั้นดักจับ ในที่สุดไปตามจับได้ที่น้ำคง (=แม่น้ำสาลวิน) เจ้าฟ้าเมืองมังลิ้นให้นำไปให้เจ้าไต้ปิ่งผู้ครองเมืองแสญเจ้ในแสนหวี เพราะถือเป็นเมืองพี่เมืองน้องกัน เจ้าไต้ปิ่งไม่รับ ให้เอาไปให้เจ้าผังคำ เวียงหวาย เจ้าผังคำนำไปถวายเจ้าโว่งได้รางวัลเป็นจุ้มแสงหลาว คือจุ้มแสงดาว (จุ้มเป็นตราแผ่นดิน) กับทรัพย์สมบัติมากมายขนาดเศรษฐีเก้าคนมาขอกินตลอดถึงลูกหลานก็ยังไม่หมด นอกจากนี้ยังประทานชื่อใหม่ให้ว่าเจ้าฟ้าโหลงแม้วปิ่ง ซึ่งถือเป็นผู้ให้กำเนิดเจ้าเสือข่านฟ้า อันเรืองนามแห่งราชวงศ์เมา

เห็นได้ว่าคติความเชื่อเกี่ยวกับพระอินทรทางพุทธศาสนาต่างกับพระอินทรในศาสนาฮินดู (กล่าวไว้ในหนังสือที่กล่าวข้างต้น) ทั้งในภาษาไทใหญ่ยังใช้ไม่ตรงกับเขาเสียอีกด้วย แต่ก็ยังมีเรื่องน่าสงสัยว่าตำนานเมืองเมาข้างต้น บันทึกแต่

เมื่อไร เหตุใดจึงมีเรื่องขุนผีชิดจ๊า ตามคติทางพุทธศาสนา ในเมื่อเรื่องเกิดก่อนเวลาที่ชาวไทใหญ่รับนับถือพุทธศาสนาตั้งเกือบ ๓๐๐ ปี นอกจากนี้ตอนที่กล่าวถึงต้นเรื่องเมืองเมาที่นางเกศนีมเหสีเจ้าเมืองก่อจ่ำปี่ (โกสัมพี) ถูกนกถี่หลั่งก่ำพาไปถึงป่าหิมพานต์ และได้คลอดลูกออกมา ตั้งชื่อให้ว่า **เจ้าแสงอู๊ตึ้ง ขุนชิดจ๊า** ก็เป็นผู้นำตึ่ง(=พิณ) มาให้ เขาว่ากลายเป็นเรื่องเดียวกับเรื่องท้าวอุเทนไป

นาค ภาษาไทใหญ่ออกเสียง **น่ะก๊า** ตามเสียงพม่า ความหมายก็ว่าเป็นมังกรทะเลเช่นเดียวกัน ในพจนานุกรมภาษาพม่า–อังกฤษของจัดสัน มีคำอธิบายว่า น่ะก๊านั้นอยู่ในโลกใต้หินตรีกูฏที่หนุนภูเขาพระสุเมรุไว้ และยังอยู่ในน้ำในเมืองมนุษย์ มีรูปร่างเป็นงูที่แผ่พังพานใหญ่ แต่อาจจำแลงร่างเป็นมนุษย์ได้ และเมื่อจำแลงร่างเป็นมนุษย์แล้วอาจสำแดงฤทธิ์อำนาจต่างๆได้ ถือเป็นพวกครึ่งเทพครึ่งคน ที่มีความสนุกเพลิดเพลินต่างๆ แต่ถ้าน่ะก๊าเกิดโกรธขึ้นมาเมื่อใดละก็จะดุร้ายน่ากลัว

ที่จริงนาคที่อธิบายไว้ในภาษาบาลีสันสกฤตได้กล่าวไว้แล้วในอันเนื่องด้วยชื่อ ชื่อไทยๆ–เทศๆ ส่วนในตำนานเมืองเมามีกล่าวไว้ถึงน่ะก๊า ที่จำแลงร่างเป็นคน มีทั้งหญิงและชาย คือ **นางน่ะก๊า** กับ **ขุนน่ะก๊า** เรื่องของนางน่ะก๊าที่มาสมสู่กับคน เขาเล่าไว้ตอนต้นตำนานเมืองเมา กล่าวว่า ตั้งแต่พระพุทธเจ้าปรินิพพานได้ ๑๒๗๓ปี ที่ตำบลม่านเจ้ต้อง เมืองเมา ยังมีปู่ย่าทำสวนกล้วยอยู่ริมน้ำเมา มีลูกชายชื่อขุนอ้ายซึ่งร้องเพลงได้ไพเราะ นางน่ะก๊ามาเล่นน้ำได้ยินเข้าก็ชอบใจ จึงได้กลายร่างเป็นคนเป็นหญิงสาวสวย ต่อมาได้รักใคร่กันแต่งงานกันในเมืองนาค จนนางนาคตั้งครรภ์ และคลอดออกมาเป็นไข่ ไข่แตกออกเป็นเด็กน้อยน่ารักให้ชื่อว่าขุนตึ้งคำ (ได้เล่าเรื่องโดยละเอียดไว้ในนิทานไทใหญ่ครั้งนี้)

ส่วนเรื่องขุนน่ะก๊าก็เล่าทำนองเดียวกัน แต่เวลาห่างกันถึง ๗๐๗ ปี กล่าวคือเรื่องตอนนี้เกิดในพ.ศ.๑๙๘๐ **ขุนคำวาต** ผู้ได้ครองเมืองเมา มีน้องสาวคนหนึ่งชื่อ **นางหันขันจ๊อ** วันหนึ่งนางหันขันจ๊อได้ไปเที่ยวทุ่งเที่ยวนาหาฟากหาฟืน ได้พบขุนน่ะก๊ามาเล่นน้ำเล่นหนองอยู่ ข้างฝ่ายขุนน่ะก๊ามาแลเห็นสาวน้อยเข้าเช่นนั้นก็เลยผ่านอ่าง (=กลายร่าง) เป็นชายหนุ่มร่างงามได้เข้าไปทักถาม เมื่อพูดจากันเป็นที่พอใจ ต่างก็ถามกันถึงว่าตัวคนเดียวหรือ อยู่บ้านไหนเมืองไหน เป็นลูกใคร และก็ได้ความภายหลังว่าเป็นขุนหอคำน่ะก๊า (เจ้าแผ่นดินเมืองนาค) เมื่อปลงใจด้วยกันแล้ว ขุนหอคำน่ะก๊าก็กลับไปจัดของมาสู่ขอ แต่เจ้าคำวาตไม่ยอมให้ ขอถึงสองครั้งสามครั้งก็ไม่ให้ ขุนน่ะก๊าจึงกับเนรมิตเป็นเวียงเหล็กชั้นหนึ่ง เวียงหินอีกชั้นหนึ่ง ทั้งมีหอแก้วหอทองและยังทำให้น้ำคงมาไหลอยู่รอบเวียง ถึงกระนั้นพี่ชายก็ไม่ให้ ทั้งเมื่อขุนน่ะก๊ากลับไปแล้วยังไปบอกเจ้าฟ้าเมืองก๊องให้มาขอเสียอีกจะยกให้ เจ้าฟ้าเมืองก๊องก็ได้มาสู่ขอ ตอนขากลับ มากลางทางใกล้บ้านบ่อ ขุนน่ะก๊าได้มาชิงเอาตัวนางไป

เรื่องก็ยุติลงเพียงนั้นไม่ได้กล่าวถึงอีกเลย คำ น่ะก๊าหรือนาคตรงนี้จึงน่าสงสัยว่าจะไม่ใช่นาคอย่างพญานาค แต่ก็มีฤทธิ์ที่จะสำแดงให้เป็นที่เกรงขามได้ และจำแลงร่างเป็นคนได้เช่นเดียวกับนาคทั่วไปและดังนางนาคข้างต้น และจะว่าเป็นความเชื่อตามทางพุทธศาสนา พุทธศาสนาก็ยังมาไม่ถึงเมืองไทใหญ่เพราะถึง พ.ศ. ๒๐๑๔ เจ้าคำหีบฟ้าพี่ชายนางหันขันจ๊อที่ได้ครองราชย์ต่อจากเจ้าคำวาตพี่ชาย ได้มีโอกาสไปเที่ยวเชียงใหม่ ไปเห็นพระพุทธรูปเรียงอยู่ ๕ องค์ในวัด ก็ยังไม่รู้ว่าเป็นพระพุทธรูป นึกว่าเป็นตุ๊กตาน่าจะเอาไปให้ข้าหญิงชายดู สมุนของเจ้าฟ้าที่ไปด้วยจึงแอบลักเอาไปองค์หนึ่ง ทั้งเจ้าทั้งข้าคิดว่าถ้าดีก็จะเอาไว้กราบไหว้ ถ้าไม่ดีก็จะเอาไว้ให้ลูกเล่น แต่เรื่องของตำนานล้วนเป็นเรื่องยืนยันไม่ได้แน่ เรื่องท้าวอุเทนยังกลายมาเป็นเจ้าอู๊ตึ้ง (ดังกล่าวแล้ว) ซึ่งเล่นตึ่ง (=พิณ) เรียกช้างมาชุมนุมกันได้ คนไทในอัสสัมที่มีอาชีพเกี่ยวกับช้างแม้กระทั่งปัจจุบันนี้ จะต้องมีเจ้าอู๊ตึ้งติดตัวเพื่อความปลอดภัยและโชคดีมีสวัสดิมงคล *(อ่านต่อฉบับหน้า)*

ที่บ้านแถวบางลำภู ซึ่งยศเคยมานอนค้างกับเขาคืนหนึ่ง

ม.ร.ว. มิ่งขวัญเมามาก เขาละเมอเอะอะและด่าทอทำให้เสาร์ถึงกับถอนใจ ปรารภกับยศว่า

"น่ากลัวพอพ้นโทษออกมาได้ก็ดื่มหนักทุกวัน แต่ก็นั่นแหละ ที่จริงก็น่าเห็นใจ อยู่ๆ ต้องตกนรกทุกข์ทรมานเสียตั้งห้าหกปี บ้านช่องต้องขาย หม่อมแม่ก็มาตายตอนอยู่ในคุก"

เสาร์ส่ายหน้าช้าๆ

"คุณชายเปลี่ยนไปมาก เกือบไม่เหลือเค้าคนเดิมอยู่เลย คนเราลงเปลี่ยนแปลงถึงขนาดนี้แล้ว เห็นจะยากที่จะให้กลับไปเหมือนเก่า"

เสาร์ถอนใจหนักๆ นึกถึงกลอยใจผู้เฝ้าคอยให้ ม.ร.ว. มิ่งขวัญพ้นโทษออกมา

หล่อนจะผิดหวังสักเพียงใดหนอถ้าได้พบกับม.ร.ว. มิ่งขวัญในสภาพแบบนี้

ยศแปลกใจอยู่ตลอดเวลาที่เห็น ม.ร.ว.มิ่งขวัญกลับมาแต่เพียงผู้เดียว คุณโรจน์ บิดาของกริช ซึ่งต้องโทษพร้อมกันกับ ม.ร.ว. มิ่งขวัญ หายไปไหนเสีย จึงไม่ได้กลับมาพร้อมคุณชาย หรือว่ายังมีบางคนที่เขายังไม่ยอมปล่อย

"คุณเสาร์ครับ แล้วคุณโรจน์ล่ะครับ เขาไม่ได้ปล่อยออกมาพร้อมคุณชายรึครับ"

เสาร์หันไปมองดูคุณชายผู้นอนแผ่อยู่บนเตียงของเขานิดหนึ่ง จึงหันมาตอบคำถามของยศเรียบๆ

"คุณโรจน์ตายตั้งหลายเดือนแล้ว เป็นไทฟอยด์ตายบนเกาะนั่นแหละ"

(อ่านต่อฉบับหน้า)

ภาษาสัมพันธ์

บรรจบ พันธุเมธา

อันเนื่องด้วยวัฒนธรรม

ชื่อเจ้าอู๊ติ้ง หรือที่เรียกเต็มๆ ในภาษาไทใหญ่ว่า เจ้าแสงอู๊ติ้ง ดังกล่าวแล้ว มีความสำคัญที่ถือได้ว่าเป็นเจ้าองค์แรกแห่งเมืองเมา และชื่อเมืองเมาก็ได้มาจากเรื่องราวของนางเกศนี อัครมเหสีของขุนหอคำเมืองก๊อจ๋าปี่ (=โกสัมพี) ทั้งเรื่องของเจ้าอู๊ติ้งก็เกิดไปคล้ายคลึงกับเรื่องท้าวอุเทน ต่างกันก็แต่ว่าท้าวอุเทนมีมนตร์เรียกช้าง แต่เจ้าอู๊ติ้งมีติ้ง (=พิณ) เรียกช้าง ถ้าหากชื่อทั้งสองเป็นชื่อเดียวกัน ก็จะเห็นได้ว่าได้มีผู้พยายามแก้ไขเสียงของคำอุเทนให้มีความหมายแปลได้ในภาษาไทใหญ่ อู๊ อาจเป็นคำพม่าที่หมายว่า ลุง ใช้นำหน้าชื่อผู้ชายที่เป็นที่นับถือ แต่ในพจนานุกรมพม่ากล่าวว่าชาวยะไข่เรียกลูกชายคนแรกว่า อู๊ จะเกี่ยวข้องกันหรือไม่ไม่ทราบ หรืออาจจะเป็นคำ อู๊ ที่ชาวไทเมาเรียกพ่อของตน ส่วนติ้งก็หมายว่าพิณดังกล่าวแล้ว ชาวไทในอัสสัมเรียกเจ้าอู๊ติ้งน่ะก็มี เห็นได้ว่า น่ะ น่าจะเป็นส่วนท้ายของชื่ออุเทนนั่นเอง น่าแปลกก็ที่เปลี่ยนชื่อบาลีกลับมาเป็นชื่อไทย

เรื่องที่จะเกี่ยวข้องกับชื่อเมืองเมานั้นเล่าไว้ในตำนานเมืองเมาว่า วันหนึ่งนางเกศนี อัครมเหสีของขุนหอคำเมืองก๊อจ๋าปี่ดังกล่าวนั้น ขณะนั้นทรงครรภ์อยู่รู้สึกหนาวอย่างเหลือเกิน จึงไปนอนผิงแดดบนตั่งกลางนอกชาน และห่มคลุมองค์ด้วยผ้าขัดตี่ป๋า (=ผ้ากำมะหยี่) สีแดง นกถึ่หลั่งก่ำ (คือนกหัสดีลิงค์) อันเป็นนกใหญ่อย่างนกอินทรีได้บินผ่านมา แลเห็นเข้าสำคัญว่าเป็นก้อนเนื้อ จึงถาลงมาโฉบนางเกศนีคาบบินไป นกบินผ่านบ้านผ่านเมือง ผ่านน้ำผ่านป่ามาจนกระทั่งถึงป่าหิม่ะหวุ่นต๊ะ (=ป่าหิมพานต์) อันเป็นที่เปล่าเปลี่ยวปราศจากผู้คน ที่ในป่านั้นมีต้นงิ้วใหญ่แผ่กิ่งก้านสาขาเป็นอันมาก นกแลเห็นเช่นนั้นก็บินตรงไปที่นั่นและวางเหยื่อลงบนค่าคบไม้ แล้วเตรียมจะกินเหยื่อที่ตนคาบมา ฝ่ายนางเกศนีเมื่อหลุดจากปากนกแล้วก็ทำเสียงเอะอะไล่

นกให้หนีไป เมื่อนกเห็นว่าเหยื่อของตนเป็นคนมีชีวิตเช่นนั้น ไม่อาจกินได้จึงได้บินหนีผละไป ปล่อยนางเกศนีไว้บนต้นไม้แต่ลำพังผู้เดียว ขณะนั้นพอดีเป็นเวลาครบถ้วนทศมาส นางเกศนีก็ประสูติทารกออกมาเป็นผู้ชาย

ในป่านั้นเองมีเจ้าส่างย่ะเซ้ (=พระฤษี) ตนหนึ่งชื่อว่าอาลากัปฤษี บำเพ็ญพรตอยู่ในป่า เมื่อทารกคลอดจากครรภ์มารดาส่งเสียงร้อง เจ้าส่างย่ะเซ้อดแปลกใจไม่ได้ที่ได้ยินเสียงร้องเป็นเสียงคน จึงได้ออกจากที่พักในป่าตรงมายังที่ที่ได้ยินเสียงร้อง เมื่อเห็นเป็นต้นงิ้วใหญ่ก็ได้แหงนหน้าดูเห็นสองแม่ลูกอยู่บนต้นไม้ จึงถามเรื่องราวดู นางเกศนีก็เล่าเรื่องให้ฟังโดยตลอดจนกระทั่งมาคลอดลูกอยู่บนต้นไม้นั้น จะลงก็ไม่ได้ แล้วจึงขอร้องฤษีให้ช่วยเมตตาหาบันไดมาพาดให้ลงด้วยเถิด

เจ้าส่างย่ะเซ้จึงไปเอาไม้มาทำบันได ช่วยพาแม่ลูกทั้งสองลงมาข้างล่างได้ นางเกศนีกับลูกก็เลยอยู่ในป่ากับเจ้าส่างย่ะเซ้นั้น หาเผือกหามันผลหมากรากไม้กินกันไป จนลูกชายเติบโตขึ้นจึงตั้งชื่อว่าเจ้าแสงอู๊ติ๋ง ครั้นเจ้าแสงอู๊ติ๋งอายุได้ราว ๑๔–๑๕ ปี ขุนผีซิดจ๊า(=พระอินทร์) ได้นำติ๋งมาประทานให้ (ที่จริงน่าจะเป็นเพราะได้ติ๋งจากพระอินทร์จึงได้ชื่อว่าอู๊ติ๋ง) ติ๋งนี้เป็นติ๋งวิเศษ พอดีดติ๋งนี้แล้วช้างที่ไหนๆจะต้องมาชุมนุมกันที่ขุนแสงอู๊ติ๋ง ขุนแสงอู๊ติ๋งจึงได้ช้างเป็นเพื่อนเล่นหัวกันตลอดเวลานับเป็นเดือนเป็นปี

อยู่มาวันหนึ่ง ขุนแสงอู๊ติ๋งก็ได้จัดการชักชวนช้างในป่าผู้เป็นสหายให้ออกจากป่าเข้าไปยังเวียงก๊อจ๋ำปี่ เมื่อไปถึงพอดีขุนหอคำเข้าสวนหมากรากคำ (=ตาย) ผู้คนคงจะเห็นอภินิหารว่าบังคับช้างจำนวนมากได้ หรือจะกลัวเกรงบารมีอย่างใดอย่างหนึ่ง จึงอัญเชิญเจ้าแสงอู๊ติ๋งให้ครองราชย์สืบต่อไป เจ้าแสงอู๊ติ๋งได้ไปรับนางเกศนีให้เข้ามาอยู่ในบ้านในเมืองดังเดิม และด้วยเหตุที่เมื่อครั้งนางเกศนีถูกนกโฉบเอาตัวไป ต้องผ่าแดดผ่าลม ทำให้เหน็ดเหนื่อยอ่อนอกอ่อนใจ มีอาการ**โหไข้โหเมา** (คือปวดหัว เวียนหัวตามความหมายของหัวเมา) จึงได้เปลี่ยนชื่อเมืองก๊อจ๋ำปี่เป็นเมืองเมา เรียกเต็มๆเขาเรียก **เมิ้งหมอกขาวเม้าโหลง** คือเมืองหมอกขาวเมาหลวง คงจะเป็นเพราะอากาศที่นั่นหนาวจัด หมอกลงหนาในฤดูหนาว จึงได้เรียกเช่นนั้น แต่ที่ในอัสสัมอากาศไม่เป็นเช่นว่านี้จึงนำชื่อนี้ไปเรียกข้าวว่า **เข้าขาวเม้าโหลง** แต่เขาว่าชื่อที่ถูกเป็นเสียงยาวว่า **มาว** ซึ่งแปลไม่ได้ คนคงจะต้องการให้แปลได้จึงออกเสียงให้สั้นเป็น **เมา** แล้วสร้างเรื่องประกอบให้เห็นจริง

ชื่อพระอุปคุตเถระ ที่เป็นพระอรหันต์สำคัญ เป็นที่นับถือทั้งของชาวมอญ พม่า ไทใหญ่ และกล่าวว่าเป็นผู้เฝ้ารักษาน้ำอยู่ในสะดือทะเล มีชื่อเรียกต่างๆกัน คือชาวคำตี่ที่ในแดนคำตี่โหลง ประเทศพม่าเรียก **เจ้าส่างอุบปะกุ้ก** แต่ชาวคำตี่ในอัสสัม เรียก **เจ้าส่างอู๊ปุ๊ก** ส่วนชาวมอญเรียก **มหาเทร์อุบปะกุ๊ด** (=มหาเถรอุปคุต) เรื่องของพระอุปคุตตอนปราบพญามารที่ชาวมอญเล่าก็ต่างกับที่ชาวคำตี่เล่า คือชาวมอญเล่าว่า

เมื่อครั้งพระเจ้าโศกมหาราชจะฉลองเจดีย์ที่สร้าง ๘๔,๐๐๐ องค์ บรรดาพระอรหันต์เกรงพญามารจะมาราวี จึงขอให้พระอุปคุตไปปราบพญามาร ถึงวันงานฉลองพญามารก็มาจริงๆ หมายจะมาทำลายล้างงานฉลองนี้ให้ได้ พระอุปคุตเถระจึงเนรมิตหมาเน่าไปผูกคอพญามารไว้ พญามารเดือดร้อนมากเพราะทนเหม็นไม่ไหว จึงไปขอให้พระอินทร์ช่วยแก้เอาออกให้ พระอินทร์ก็ตรัสว่าทำไม่ได้ ใครผูกคนนั้นต้องให้ผู้นั้นแก้ พญามารจึงยอมแพ้พระอุปคุตไปกราบกรานขอโทษ และสัญญาว่าจะไม่มารบกวนตลอดเวลา ๗ ปี ๗ เดือน ๗ วัน

ส่วนชาวคำตี่ในอัสสัมเล่าว่า เมื่อครั้งพระเจ้าโศกมหาราชจะเฮ็ดปอย (=จัดงานฉลอง) สังคายนาครั้งที่ ๓ ก็หวั่นเกรงว่าพญามารจะ

มา **ย่ะแพ้ด** (ทำลายหมดสิ้น) โดยทำให้ฝนตกหนัก (อัสสัมได้ชื่อว่ามีฝนตกมากที่สุด) มีผู้ทูลพระเจ้าอโศกฯให้นิมนต์พระอุปคุตเถระมาช่วย พระอุปคุตก็มาตามคำเชิญและเมื่อรู้ว่าพญามารจะทำให้ฝนตกใหญ่ พระอุปคุตก็ใช้แผ่นเหล็กกางกั้นไว้ ฝนก็ไม่ตก ต่อจากนั้นก็เอาหนังหมามาผูกคอพญามารไว้ พญามารทำอะไรไม่ได้ก็เลยหนีไป เขามีอ้างคือยันต์ ๔ หน้าของพระอุปคุต ที่อาจบันดาลให้ฝนตกก็ได้ ฝนไม่ตกก็ได้ ฝนตกแล้วให้ฝนหายก็ได้

ในการสักการะบูชา ก็มีคติความเชื่อต่างกันไป ที่ตรงกันก็คือลอยเครื่องสักการะไปในน้ำ แบบเราลอยกระทง วิธีการก็ยังต่างกันไปอีก คือชาวคำตี่ในอัสสัมทำพิธีกราบไหว้บูชาเจ้าส่างอู๊ปุ๊กในวันขึ้น ๑๕ ค่ำเดือน ๑๐ เรียกตามพม่าว่าวันสะต๊างจ๊าลี่ ต้องตั้งซ่อม คือตั้งเครื่องที่จะถวายพระตั้งแต่เช้ามืดแสงเงินแสงทองเพิ่งจะขึ้นเรือๆ พอแลเห็นหนทาง เครื่องถวายพระเขาจัดใส่ ซ่อง (=ซ้อง คือตะกร้าแบบหนึ่ง) เรียก **ซ่องจ๊าลี่** มีทั้งข้าวเปลือก ข้าวสาร เผือก มัน ผัก แตง และของกินอื่นๆที่เป็นของดิบยังไม่ได้หุงต้ม เขาวางซ่องลงตรงริมน้ำ และจุดเทียนไขไว้ ได้เวลาอันสมควรแล้ว ก็เอาซ่องใส่ของถวายพระจมน้ำเสีย หรือไม่ก็ปล่อยให้ลอยน้ำไป ใครเห็นซ่องจ๊าลี่แล้วจะเก็บเอาไปก็ได้ ไม่มีใครว่า

ส่วนชาวมอญต่อเป็นแพเลย เรียกว่า **พ่อง** การลอยแพใส่ของถวายพระอุปคุตเพื่อบูชาสักการะ เรียก **พี่พ่องมหาเทร์อุบปะกุ๊ด** (พี่=ลอย พ่อง=แพ) แพของเขามีขนาดใหญ่ทำด้วยหยวกกล้วย ประดับด้วยธง หรือจะตกแต่งให้วิจิตรสวยงามอย่างไรก็ได้แล้วแต่ฐานะ ตรงกลางแพมีอาหารทำสุกแล้ว มากน้อยชนิดแล้วแต่จะมี สิ่งสำคัญที่ขาดไม่ได้ก็คือหมากพลูคำหนึ่ง ส่วน สต. ใส่ก็ได้ไม่ใส่ก็ได้ แต่ถ้าจะลอยเครื่องสักการะหลังเพล เขาจะไม่ใส่อาหาร การลอยแพของเขาจะทำในเดือน ๑๒ เช่นเดียวกับของไทย บางทีก็ไม่ได้ทำเพื่อบูชาเฉพาะพระอุปคุตองค์เดียว แต่เป็นการบูชาแม่คงคาด้วย พร้อมขอขมาลาโทษแม่พระคงคาด้วย ที่คนอาจจะไปถ่ายรดท่าน ทั้งยังขอขมาลาโทษพระอุปคุตที่คนเราไปอยู่เหนือท่าน เพราะท่านอยู่ใต้น้ำ

ดังนั้นจึงจะเห็นว่า เจตนาในการลอยเครื่องสักการะ อย่างที่ลอยซ่องจ๊าลี่ของชาวคำตี่ก็ตาม และพี่พ่องมหาเทร์อุบปะกุ๊ดก็ตาม หรือการลอยกระทงของเรานั้นก็ตาม มีอยู่ ๒ ประการคือบูชาและขอขมาลาโทษตามกาลเวลาที่กำหนด แต่ชนฮินดูลอยดอกไม้ในแม่น้ำคงคาเป็นการบูชาสักการะทุกโอกาสที่ได้มาถึงแม่น้ำคงคาโดยไม่ต้องมีวันเวลากำหนด ลอยเป็นดอกๆก็มี ลอยรวมๆหลายชนิดใส่ในใบไม้ใบตองก็มี ไม่ต้องใส่ภาชนะใดเป็นพิเศษ

ส่วนชาวโอริสสา (แคว้นโอริสสาอยู่ทางตะวันตกของแคว้นเบงกอล และอยู่ริมทะเลด้านตะวันออกของอินเดีย) ก็เป็นชนฮินดู นอกจากจะปฏิบัติอย่างคนฮินดูอื่นๆ ก็ยังมีพิธีอย่างหนึ่งทำในเดือน ๑๒ ที่เป็นหน้าน้ำเช่นเดียวกับการลอยกระทงของเรา เขาทำเรือด้วยกาบกล้วย ตกแต่งให้สวยงามพร้อมทั้งดอกไม้และธูปเทียน แล้วนำไปลอยในแม่น้ำหรือทะเล หรือไม่ก็ในสระใหญ่ๆอย่างที่มีตามโบสถ์ใหญ่ๆ ทั่วไป เขาเรียกพิธีนี้ว่า **บาลียาตรา** คือการไปบาลี คำ **บาลี** ของเขาก็มีปัญหา เพราะ **บาลี** ของเขาหมายได้ว่า **ทราย** หรือ **บาหลี** บาลียาตราจึงอาจหมายว่า การไปในทราย หรือการไปบาหลี คนทุกวันนี้ไม่รู้ว่าบาหลีเกี่ยวข้องกับชาวโอริสสาอย่างไร แต่คนเมื่อก่อนรู้ว่าชาวโอริสสาเคยแล่นเรือไปแสวงโชคในแดนไกลอย่างที่มีเล่ากันในชาดก เพราะฉะนั้นบาลียาตราอาจหมายว่าการไปแสวงโชคยังแดนไกลถึงบาหลี ถ้าหากเป็นเช่นนั้นจริงการลอยกระทงเขาก็มีเจตนาต่างกับของใครๆทั้งหมด *(อ่านต่อฉบับหน้า)*

ภาษาสัมพันธ์

บรรจบ พันธุเมธา

อันเนื่องด้วยวัฒนธรรม

ชื่อสงกรานต์ ชื่อนี้เป็นที่รู้จักทั่วไปทั้งในหมู่ชาวไทถิ่นต่าง ๆ ตลอดจนพม่า มอญ เขมร แต่ว่าต่างออกเสียงต่างกันไปตามการออกเสียงของแต่ละภาษา คือชาวไทที่อยู่ใกล้พม่าก็ออกเสียงไปทางพม่า เช่น พม่าออกเสียง ร เป็น ย กฺร จึงเป็น กฺย เขาออกเสียง กฺย เป็น จ สงกรานต์ในภาษาไทใหญ่จึงเป็น **ซ้างจ่าน** แต่พม่าออกเสียง ส คล้าย ต และแม่กงออกเสียง อิน จึงเป็น **ติ่นจ่าน** ภาษาพ่าเก่ออกเสียงเป็น **ซ้างแก๊น** เช่นเดียวกับภาษาไทอื่นๆ ในอัสสัม แต่ที่ออกเสียง **ซังเกน** ก็มี ภาษาอาหมมีคำ **ซางเกญ** แต่ไปหมายว่างานบิหู คืองานรื่นเริงฉลองฤดูใบไม้ผลิของชาวอัสสัม ส่วนภาษาเหนือ อีสานตลอดถึงลื้อในสิบสองปันนา ออกเสียง กร เป็น ข สงกรานต์จึงเป็น **สังขาน** (มาเขียนเป็นสังขาร ความหมายเลยต่างกันไปเสีย) ส่วนมอญออกเสียง **ซังกราน** และเขมรออกเสียง **ซองกฺราน** (เขียนสงฺกฺรานฺต หรือ สงฺกฺรานฺติ)

แต่ความหมายที่เข้าใจกันนั้นต่างกันไปก็มี คือเราถือกันในปัจจุบันว่า สงกรานต์ คือเทศกาลเนื่องในการขึ้นปีใหม่อย่างเก่า ซึ่งกำหนดตามสุริยคติ ตกวันที่ ๑๓-๑๔-๑๕ เมษายน (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕) ภาษาพ่าเก่ **ซ้างแก๊น** ของเขาหมายว่า เทศกาลรดน้ำกันที่มีปีละครั้งในวันที่ ๑๓ กับ ๑๔ เมษายน ส่วน **ซองกราน** ของเขมร หมายว่า **พิธีจูลฉฺนำถฺมี** (=ปีที่โจลชฺนำเทฺมี) คือพิธีเข้าปีใหม่ มี ๓ วัน คือวันที่หนึ่งเป็น **ไถฺงจูลฉฺนำ** (ไทฺงโจลชฺนำ) คือวันเข้าปี วันที่สองเป็น **พารกฌฺ-ฎาล** (เปียร์ก็อนดาล) คือวันกลาง หรือ **ไถฺงบต** (ไทฺงบอด คำ บอด นี้น่าจะเป็นคำไทย) คือวันบอด และวันที่สามเป็น **พารเพิงสัก** (เปียร์เลิงสัก) คือวันขึ้นศก หมายว่าเปลี่ยนศกใหม่ เขาอธิบายไว้เหมือนกันว่า ซองกราน คือการที่ต้นกับปลายจักรราศีพบกัน เต็มครบเป็นปีหนึ่ง ถือเป็นการตัดปีเก่าผลัด (= เปลี่ยน) ปีใหม่ แต่ก็มิได้ระบุว่า ถือวันไหนเป็น **ไถฺงสงฺกฺราน** (ไทฺงซ็องกฺราน) คือวันสงกรานต์

ส่วนของเราถือว่า พระอาทิตย์โคจรย้ายจากราศีมีนยกเข้าสู่ราศีเมษเป็นวันสงกรานต์ เป็นการเปลี่ยนศักราชนับตามสุริยคติ (พระราชพิธี ๑๒ เดือน) แต่พระยาอนุมานราชธนกล่าวไว้ในเรื่องเทศกาลสงกรานต์ว่า "วันและเวลาที่พระอาทิตย์ย้ายจากราศีหนึ่งยกไปสู่อีกราศีหนึ่งท่านเรียกว่า สงกรานต์เดือน เพราะย้ายไปราศีละเดือน แต่ในวันและเวลาที่พระอาทิตย์ยกขึ้นสู่ราศีเมษคือในเดือนเมษายน เขาเรียกเป็นพิเศษว่า มหาสงกรานต์ เพราะถือว่าเป็นวันและเวลาที่ตั้งต้นเป็นปีใหม่ โดยที่ประชาชนสนใจแต่วันขึ้นปีใหม่ เมื่อพูดว่าสงกรานต์ก็นึกถึงวันมหาสงกรานต์ ส่วนสงกรานต์ของเดือนอื่นไม่เข้าใจและสนใจ คำว่า สงกรานต์ จึงหมายถึงมหาสงกรานต์เป็นเฉพาะไป" ตามความหมายเดิมของคำ สงฺกฺรานต หรือ สงฺกฺรานฺติ ในสันสกฤตก็ไม่ได้กำหนดวันเดือนไว้ตายตัว ถือเป็นการผ่านหรือเคลื่อนย้ายจากราศีหนึ่งไปยังอีกราศีหนึ่ง และเฉพาะสงกรานต์สำคัญๆ จึง

จะถือเป็นเทศกาล ได้แก่ **มกรสงกรานต์** คือสงกรานต์เดือนมกราคม ในวันที่ ๑๓ และ ๑๔ มกราคม วันที่ ๑๓ มกราคม เขาถือเป็นวันหยุดราชการด้วย มีการอาบน้ำชำระกายให้บริสุทธิ์หมดบาปตามแม่น้ำสำคัญๆ ทำอาหารบางชนิดเป็นเปตพลี เช่น **ขิจฑี** ที่เป็นข้าวหุงกับถั่วมีสีเหลืองอ่อยคล้ายขนมข้าวแขก กับ **ติลคุล** คือ เมล็ดงาชุบน้ำตาล จะทำตรงกันทุกถิ่นหรือไม่ ไม่ทราบ

ส่วนของมอญ (ตามคำบอกเล่าของอาจารย์จำปา เยื้องเจริญ) คำ **ซังกราน** หาได้หมายถึงวันขึ้นปีใหม่หรือเทศกาลปีใหม่แต่อย่างใดไม่ คำ **ซังกราน** เป็นชื่อคนเทียบได้กับชื่อมหาพรหม เขาเรียกกันว่า **เหมิญซังกราน** ซึ่งคือ **สมิงสงกรานต์** หรือเจ้าสงกรานต์ (ในพระราชพิธี ๑๒เดือนมีเรียก **พระมหาสงกรานต์** คือผู้ที่แพ้พนันจนต้องเด็ดหัวให้) แต่ถ้าเป็นเรื่องเกี่ยวกับวันสิ้นปีเก่าขึ้นปีใหม่ เขาใช้ **งัวกะตะห์** (งัว จาก ตุงัว = วัน กะตะห์ = เปลี่ยน) **งัวกะตะจะห์** แปลว่าวันเปลี่ยนลง ซึ่งก็คือวันสงกรานต์ลง เป็นวันที่หนึ่งตรงกับวันมหาสงกรานต์ พอถึงวันที่สองเรียก **งัวกราบหุนาม** (กราบ = ขนาบ หุนาม จาก สุนำ แปลว่าปี) คือวันขนาบปี หรือวันกลาง ตรงกับที่เราเรียกวันเนา และวันที่สามที่เป็นวันเถลิงศกหรือที่เรียกวันพระยาวัน มอญเรียก **งัวกะตะห์ตอน** แปลว่าวันเปลี่ยนขึ้นคือวันสงกรานต์ขึ้น ของมอญทำในวันที่ ๑๓–๑๔–๑๕ เมษายน เช่นเดียวกัน

ในวัน **งัวกะตะห์จะห์** หรือวันสงกรานต์ลงของมอญ ถือเป็นวันที่สมิงสงกรานต์หรือเหมิญซังกรานลงมาสู่เมืองมนุษย์ เขาว่าท่านผู้นี้ดุร้ายมาก เมื่อลงมาก็มักจะทำให้เกิดพายุร้ายเกิดฝนตกหนัก ผู้คนพากันกลัวเกรง จึงทำ **เปิงซังกราน** (=เปิงสงกรานต์) คือข้าวแช่ไว้เซ่นสรวงสมิงสงกรานต์ตั้งแต่ตอนเช้าๆ ตั้งเปิงซังกรานบนร้านแล้วจุดธูปหันไปทางตะวันออก เพื่อบูชาสมิงสงกรานต์ ส่วนวันกลางหรือ **งัวกราบหุนาม** ก็ถือกันมาก ไม่ค่อยให้ออกจากบ้าน นอกจากไปทำบุญ เพราะถือเป็นวันระหว่างกลาง (ไม่ทราบจะได้มาจากคติฮินดูหรือไม่ ที่ทำอะไรในระหว่างกลางไม่ได้ ถือว่าไม่มีผล เช่นใช้หันตรงธรณีประตูอาจถือว่าไม่ได้ใช้ เพราะถือว่าไม่ใช่ข้างใน ไม่ใช่ข้างนอก ควรเข้าไปใช้ข้างในหรือออกมารับข้างนอก ทำนองเดียวกับในเรื่องนรสิงหาวตาร) ยิ่งถ้าไปตกตรงกับวันเกิดใครคนนั้นจะต้องไปทำความดีต่างๆเป็นการสะเดาะเคราะห์ เช่นไปถมถนนที่เป็นหลุมเป็นบ่อ ไปหาไม้มาค้ำต้นโพธิ์ นำปลาที่ตกคลักไปปล่อย เป็นต้น มอญ พม่า ไทใหญ่คงถือคติเดียวกัน ชาวไทใหญ่ก็ว่าต้องหาหม้อดินมาใส่น้ำ แล้วลอยหมอกสะป์ (ที่จริงเป็นใบไม้ ถือเป็นใบไม้มงคล (เขาว่า อย่างใบมะตูมของไทย) จะทำให้ได้ชัยชนะ) ที่เขานับถือนักหนาแล้วอธิษฐานให้เกิดความเย็นกายเย็นใจอย่างน้ำ ปลอดพ้นโรคภัยไข้เจ็บทั้งปวง แล้วนำน้ำไปรดต้นโพธิ์

คำ **ตินจั่น** ของพม่า มีอธิบายไว้ในพจนานุกรมของเขาว่า คือหัวของพรหมชื่ออาสีที่ไปแพ้พนันกับสิกุราคือพระอินทร์ ที่พนันในเรื่องคิดคำนวณ ใครคำนวณผิดถือเป็นแพ้ต้องเสียหัวและต้องให้เทพธิดาทั้ง ๗ เปลี่ยนเวรกันรับหัวของอาสีพรหมคนละปี **ซ้างจ่าน** ของไทใหญ่ก็อธิบายตามพม่า แต่ลงท้ายแปลกไปว่า ที่นางเทพธิดาทั้ง๗เปลี่ยนเวรกันรับหัวของอาสีพรหมนั้นเป็นไปตามคำสั่งของพระอินทร์ และมี**ซ้างจ่านขึ้น** (สงกรานต์ขึ้น) คือเมื่อหัวของพรหมถึงมือเทพธิดาองค์หนึ่ง แต่**ซ้างจ่านตก** (สงกรานต์ตก) คือเมื่อส่งต่อไปยังเทพธิดาอีกองค์หนึ่ง

ตินจั่นหรือสงกรานต์ของพม่าเขาถือเป็นเทศกาลขึ้นปีใหม่เหมือนกัน วันต้นของเขาเริ่มแต่วันที่ ๑๒ เมษายน และเขาเรียกต่างกับของมอญ คือแทนที่จะเรียก วันลง วันกลาง วันขึ้น อย่างมอญ กลับเรียกวันขึ้น วันกลาง และวันลง ดังที่เรียก **อะแต๊ตเน่** (=วันขึ้น) **อะจัดเน่** (=วันระหว่างกลาง) กับ **อะจะเน่** คือวันลง เทพธิดาทั้ง ๗ ของเขาก็เรียกชื่อต่างกับของเราคือเขาเรียก (ตามตัวเขียน) **ทงสี มโหรกา โกรวเสน กญา มนุตา รกฺขิตา ปตุตา**

ตามที่เล่ากันเป็นนิทานเกี่ยวกับท้าวมหาพรหมและธิดาทั้ง ๗ นั้น ถ้าเทียบกับของจีนซึ่งน่าจะเป็นนิทานไทจากยูนนาน จะเห็นมีความต่างกัน ดังที่โวลแฟรม เอเบอร์ฮาร์ดเขียนเล่าไว้ในนิทานชาวบ้านของจีนว่า

ยังมีเจ้าผีตนหนึ่งดุร้ายน่ากลัว นึกอยากจะฆ่าใครก็ฆ่า อยากจะได้อะไรของใครก็ปล้นเอา ไม่ว่าจะเป็นเงิน ทอง ข้าทาส ตลอดจน

หญิงสาว เจ้าผีตนนี้ยังมีฤทธิ์ตกน้ำไม่จม ตกไฟไม่ไหม้ จะยิงแทงด้วยธนูหอกดาบอย่างไรก็ไม่ตาย เจ้าผีนี้มีเมียแล้ว ๖ คน แต่ก็ยังไปได้คนที่ ๗ มาซึ่งสวยกว่าเพื่อน จึงเป็นที่รักนักหนา วันหนึ่งเมียคนที่ ๗ นี้ได้ล่อหลอกถามว่า ถ้าเก่งอย่างนี้ใครทำอย่างไรก็ไม่ตายเช่นนี้ก็เห็นจะอยู่ได้ตลอดกาลไม่รู้จักตายละซิ เจ้าผีนั้นก็บอกให้ด้วยความรักว่าจุดอ่อนที่จะทำให้ตนตายได้อยู่ที่เส้นผม ผมเพียงเส้นเดียวก็สามารถตัดคอตนได้ เมียคนนี้เห็นได้โอกาสจะปราบเจ้าผีร้ายให้โลกอยู่เป็นสุขจึงจัดการทันที แต่เมื่อหัวเจ้าผีหล่นลงไปที่พื้น ปรากฏว่าหัวนั้นกลิ้งไปได้เอง กลิ้งไปถึงไหนก็เกิดเป็นไฟที่นั่น ทั้งยังมีผีร้ายมากมายผุดออกมาจากเปลวไฟ นางนั้นเห็นแล้วตกใจร้องหวีดออกมา เมียคนที่ ๑ แลเห็นเข้าได้สติก็คว้าเอาหัวนั้นขึ้นมาถือไว้ ไฟก็ดับลง ผีร้ายก็หายไป ตอนที่หัวยังไม่ตายสนิท ได้มีเลือดไหลออกมา ดังนั้นจึงต้องมีการรดน้ำเพื่อล้างเลือดประการหนึ่ง กับรดให้หัวเย็นจะได้ไม่เกิดเป็นเปลวไฟนั้นอีกประการหนึ่ง โดยเฉพาะในเวลาที่เมียของเจ้าผีส่งหัวไปให้เมียอีกคนหนึ่งรับต่อไป

ท้ายเรื่องมีอธิบายว่า ประเพณีรดน้ำกันอย่างนี้เห็นทีจะได้มาจากพิธีโฮลีเล่นสาดสีกันของอินเดีย แต่ของจีนก็มีการรดน้ำกันในฤดูใบไม้ผลิในสมัยราชวงศ์ถังระหว่าง พ.ศ. ๑๑๖๑ – พ.ศ. ๑๔๔๙ เชื่อกันว่าได้มาจากตะวันออกกลาง เพราะผู้เขียนบันทึกว่ามีงานรื่นเริงอย่างนี้ในเทศกาลปีใหม่ของอิหร่านด้วย

(อ่านต่อฉบับหน้า)

สนทนาพาที

วาณิช จรุงกิจอนันต์

ตา

คิดชื่อเรื่องอยู่นานเชียวว่าจะให้ชื่อตอนนี้ว่ากระไรดี คิดไปคิดมาก็ได้มาเพียงคำว่า 'ตา'คำเดียว เรื่องนี้เก็บมาจากบทความของฝรั่งชื่อว่า *Test your Eye-Q* แปลเป็นไทยไม่ออก เพราะเขาเล่นคำล้อตัว Eye-Q กับคำว่า I.Q. คำว่า I.Q. ย่อมาจาก intelligence quotient แปลได้ตรงตัวว่าการวัดสติปัญญา

'โง่ย่อมมาก่อนฉลาด นักปราชญ์เคยโง่แล้ว'...คำพูดอย่างนี้ผมเคยอ่านในหนังสืออะไรจำไม่ได้ เพราะอ่านมาตั้งแต่เด็ก ยิ่งโตขึ้นก็ยิ่งเห็นสัจธรรมจากคำพูดดังกล่าว ยิ่งเวลาผ่านไป วิทยาการต่าง ๆ ก้าวหน้าทันสมัยมากขึ้น มนุษย์เราก็ยิ่งรู้มากขึ้นทุกวัน และยิ่งทำให้รู้มากขึ้นว่าสิ่งที่เคยรู้นั้นรู้ผิด ๆ หรือรู้ไม่จริง

สิ่งที่ผมมักจะนึกได้เมื่อพูดถึงเรื่องโง่มาก่อนฉลาดนี่คือเรื่องการแปรงฟัน ยี่สิบกว่าปีก่อนโน้นใครจะแปรงฟันอย่างไรก็ตามสะดวก ส่วนใหญ่ก็จะแปรงโดยสีไปสีมาทางด้านข้าง ต่อมาก็ให้สีขึ้นลง แล้วต่อมา..ก็ไม่กี่ปีมานี้เอง วิธีสีขึ้นลงก็เป็นวิธีที่ผิดเพราะทำให้เหงือกร่น วิธีที่ถูกสุขลักษณะต้องใช้แปรงปัดขึ้นลง

ผมอาจจะนึกถึงเรื่องนี้ได้ก่อนเรื่องอื่นเพราะเป็นคนใส่ใจในเรื่องการแปรงฟันมากหน่อย เมื่อเร็ว ๆ นี้ผมไปคุยกับหมอฟันและถามคำถามที่ข้องใจมานาน คือถามว่ามีวิธีใดบ้างไหมที่จะทำให้ฟันอยู่ดีเป็นปรกติไปจนตลอดชีวิต ผมยอมที่จะทุ่มเททุกอย่าง ไม่ว่าจะเป็นเรื่องเงินทองหรือการเอาใจใส่ จะให้ยาสีฟันชนิดไหน แปรงสีฟันชนิดไหน ยาบ้วนปากอะไร แพงเท่าไหร่ไม่ว่า ขอให้ฟันผมอยู่ดีไปเรื่อย ๆ ไม่ต้องผุ ไม่ต้องปวดแล้วกัน ผมเคยถามหมอฟันที่รักษาฟันผมแล้วหมอก็เพียงแต่บอกว่าให้มาหาทุกสามเดือน ผมนึกในใจว่าแน่ละซี มาหาหมอทุกสามเดือนแล้วมันต้องเรียบร้อยดีแน่ แต่ที่ผมต้องการก็คือไม่ต้องการมาหาหมอต่างหาก

คำตอบที่หมอฟันท่านนั้นบอกผมคือไม่มีทาง หมอบอกผมว่าการที่คนคนหนึ่งจะเป็นคนดีนั้นต้องการอะไร

ปี 38 ฉบับ 12 31 ต.ค. 2528

ภาษาสัมพันธ์

บรรจบ พันธุเมธา

อันเนื่องด้วยวัฒนธรรม

(63)

อายุวัฒนะ

อายุวัฒนะ คือความเจริญอายุ เราหมายถึงอายุยืน ยาอายุวัฒนะก็คือยาที่กินแล้วอายุยืน การมีอายุยืนคงเป็นความปรารถนาของคนทั่วไป จึงได้มีผู้คิดหาวิธีการต่างๆ เช่นหายาที่อาจเป็นต้นไม้ ใบไม้ ผลไม้ หรือแม้กระทั่งดอกไม้ หรืออาจใช้สิ่งอื่นหลายสิ่งมาปรุงเป็นยา และสำหรับชาวจีนวิธีที่ง่ายที่สุดเห็นจะเป็นการเซ่นไหว้ **โซ่วซิ้ง** หรือ **โซ่วซิ้งเหลา** ดาวอายุยืนหรือเจ้าแห่งความมีอายุยืน การมีอายุยืนของจีนดูเหมือนจะกินความไปถึงการไม่รู้จักตายอีกด้วย แต่จะเป็นไปได้หรือไม่ก็ได้แต่สงสัยกันไป มีแต่นิทานบ้างตำนานบ้างเท่านั้นที่เล่าไว้ตามคติความเชื่อนั้นๆ และจะเห็นได้ว่าคติความเชื่อนั้นมีที่มาต่างกัน คือ

ที่มาจากทางอินเดีย ผลไม้ที่สำคัญคือมะม่วง ภาษาสันสกฤตเรียก **อามฺร** หรือ **อมฺร** (จะเกี่ยวข้องกับคำ อมร (ผู้ไม่ตายคือเทวดา) หรือไม่ไม่ทราบ แต่ก็คิดว่าน่าจะมีส่วนเกี่ยวข้องบ้าง เพราะในภาษาฮินดีมีคำ อมรส (อะมะรัส) หมายว่าน้ำมะม่วงสุกอัดแห้ง) ภาษาไทใหญ่มีคำ **อ๋ำบ๊ะหร่า** (เขียน ร รักษารูปเดิมแต่ออกเสียงเป็น ล) หมายว่าผลไม้ชนิดหนึ่ง กินแล้วทำให้กลับเป็นหนุ่มเป็นสาว ไม่ได้ระบุชัดว่าเป็นผลไม้อะไร ภาษาผ่าเก่ออกเสียง **อ๊ำป๊ะล้า** บางทีเติมคำ **ม้ากโหม่ง** (=มะม่วง) ไว้ข้างหน้าด้วย เป็นม้ากโหม่งอ๊ำป๊ะล้า คำ ม้ากโหม่งหรือมะม่วงยืนยันให้เห็นชัดว่าเป็นผลไม้ชนิดไหน คำ **อ๊ำป๊ะล้า** หรือ **อ๋ำบ๊ะหร่า** จึงน่าจะเป็นคำเดียวกับ **อามระ** ที่หมายว่ามะม่วงในสันสกฤตนั่นเอง

ในภาษามอญเรียกผลไม้ที่กินแล้วทำให้เป็นหนุ่มเป็นสาวว่า **เกริกโกน** เกริก หมายว่ามะม่วง จึงถือว่าผลไม้ที่มีคุณสมบัติชนิดนี้คือ มะม่วง แต่ก็มิใช่มะม่วงธรรมดา เป็นมะม่วงที่มีแต่ในป่าหิมพานต์ ดังมีนิทานเล่าว่า นกตัวหนึ่งไปได้กินมาจากที่นั่น เมื่อกินแล้วก็คายเม็ดทิ้งไว้ ตาแก่เห็นเข้าก็นำไปปลูกจนเป็นต้นมีลูกออกมา ตาลองกินดูก็กลับเป็นหนุ่มจนยายจำไม่ได้ ยายจึงได้ลองกินดูบ้างก็กลับเป็นสาวขึ้นมาเช่นเดียวกัน

ชาวทมิฬก็มีเรื่องเล่าทำนองเดียวกันนี้ เขาว่าเขามีสมุนไพรมากมาย มีคุณประโยชน์หลายอย่าง และอย่างหนึ่งก็คือทำให้คนแก่ที่กินเข้าไปแล้วกลับเป็นหนุ่มเป็นสาวขึ้นใหม่ เขาเล่าว่าที่ในหมู่บ้านแห่งหนึ่งชื่อภายหลังว่าอิลัมบิลเล ยังมีอาจารย์ผู้มีความรู้ขั้นปราชญ์คนหนึ่งออกจะชรามากแล้ว อาจารย์ผู้นี้มีลูกศิษย์คนหนึ่งซึ่งก็เป็นคนแก่พอๆ กัน วันหนึ่งอาจารย์กับศิษย์ได้เข้าไปพำนักในป่าเพื่อหาความวิเวก จวนได้เวลาอาหาร อาจารย์ก็ใช้ลูกศิษย์ให้ไปหุงหาอาหาร ขณะที่หม้อข้าวกำลังเดือด ลูกศิษย์จะคนข้าวหาอะไรไม่ได้คว้าได้ไม้ท่อนเล็กๆ มาท่อนหนึ่ง จึงใช้คนข้าว ปรากฏว่าข้าวในหม้อดำหมด ลูกศิษย์เห็นเช่นนั้นก็ตกใจกลัวอาจารย์โกรธจะเอ็ดตะโรเอา จึงได้เอาข้าวนั้นมากิน

เสียเอง แล้วจะหุงให้อาจารย์ใหม่พอกินข้าวนั้นไป ไม่ทันไรลูกศิษย์ก็กลับเป็นหนุ่มรูปงามมีกำลังวังชาขึ้นมา อาจารย์เห็นแล้วเลยกินข้าวที่คนด้วยไม้นั้นจนเป็นสีดำอย่างลูกศิษย์ก็กลับเป็นหนุ่มขึ้นมาเช่นเดียวกัน เพื่อเป็นที่ระลึกถึงเรื่องนี้ คนจึงเรียกหมู่บ้านนี้ว่าอิลัมบีเล เพราะชื่อนี้หมายว่า ชายหนุ่ม แต่ไม้ที่คนข้าวนั้นเป็นไม้อะไรไม่เห็นมีบอกไว้ ในปัจจุบันนี้จะมีหรือไม่ก็ไม่ปรากฏ แต่เขาก็กล่าวว่าในปัจจุบันนี้ คนมีเงินบางคนบางทีก็บริโภคทองผงที่เรียก ทังกัม บัสนัม เชื่อว่าจะช่วยให้พ้นความแก่ได้

ส่วนคติทางจีน ถือว่าลูกท้อเป็นเครื่องหมายของความมีอายุยืน แต่ถ้าจะกินให้อายุยืนตลอดไป ไม่รู้จักแก่ไม่รู้จักตายอย่างพวกเซียนทั้งหลายนั้น ต้องเป็นลูกท้อชนิดที่เรียก **ผานเถา** (p'an^{2} t'ao^{2}) ซึ่งจะได้มาจากอุทยานของราชชนนีแห่งสวรรค์ตะวันตกดังที่เรียก **ซีหวางหมู่** (hsi^{1} wang^{2} mu^{3}) อุทยานนี้อยู่บนภูเขาขุนหลุน (k'un^{2} lun^{2}) อันเป็นภูเขาสูงมีหิมะปกคลุม เป็นที่อยู่ของพวกเซียนทั้งหลาย เขาว่าต้นท้อหรือ **เถา** (t'ao^{2}) นี้ ๓,๐๐๐ ปีจึงจะผลิใบ และอีก ๓,๐๐๐ ปี ลูกจึงจะสุก ซึ่งเป็นเวลาที่จัดให้มีงานกินเลี้ยงฉลองลูกท้อวิเศษที่เรียก **ผานเถาห้วย** (p'an^{2} t'ao^{2} hui^{4}) ตรงริมทะเลสาบมรกต **เหยาฉื่อ** (yao^{2} ch'ih^{2}) งานนั้นมักจะตรงกับวันประสูติของซีหวางหมู่ด้วย

ความวิเศษของลูกท้อสวรรค์นี้ก็คือถ้าผู้ใดโชคดีได้กินเพียงครั้งเดียว ก็จะทำให้ไม่รู้สึกหิวโหยหรือกระหายอยากแต่อย่างใด ทั้งยังไม่รู้จักแก่ไม่รู้จักตายอีกด้วย เขาไม่พูดถึงเรื่องกลับเป็นหนุ่มเป็นสาว คงเป็นเพราะเมื่อไม่แก่ ก็หมายว่าคงเป็นหนุ่มเป็นสาวตลอดกาลอยู่แล้ว

นอกจากนี้ก็ยังมียาซึ่งเป็นยาทำให้เป็นทิพย์เป็นอมตะ ไม่แต่จะทำให้ไม่ตายแล้ว ก็ยังทำให้สามารถเหาะเหินเดินอากาศได้ ดังเฉินอี้ ที่ได้ยาอมฤตกินแล้วไม่รู้จักตาย จากจิ้นหมู่ผู้มีวังอยู่ทางตอนเหนือของภูเขาหลัวฝูซาน แต่ผู้ให้สั่งว่าต้องเตรียมฝึกออกกำลังกายกับผ่อนอาหารตลอดเวลา ๑๒ เดือนเสียก่อนจึงกินยานี้ ยาจึงจะให้ผลดังปรารถนา เฉินอี้จึงนำไปซ่อนไว้บนขื่อ เหิงเอ๋อเมียของเฉินอี้เห็นแสงสว่างเรืองพุ่งมาจากขื่อ ทั้งยังมีกลิ่นหอมตลบไปทั่วห้องอีกด้วย จึงเอาบันไดมาปีนดู พอเห็นเป็นยาจึงกินเข้าไป ครั้นเฉินอี้กลับมาหายาไม่พบก็ได้มาถามเมีย เมียตกใจกลัวจึงเปิดหน้าต่างเหาะหนีไป เฉินอี้ได้ติดตามไป คืนนั้นเดือนหงายพระจันทร์เต็มดวง ฟ้ากระจ่าง เฉินอี้เห็นร่างเมียอยู่ข้างหน้าตน ขนาดโตเท่าคางคกเท่านั้น เฉินอี้ได้รีบเร่งขึ้นเป็น ๒ เท่าจะตามจับให้ได้ ก็พอดีมีลมมาปะทะจนร่วงลงมาเหมือนใบไม้ร่วง

ข้างฝ่ายเหิงเอ๋อคงเหาะต่อไปจนมาถึงลูกกลมที่มีแสงสว่างจ้าส่องแสงแวววาวคล้ายแก้วมีขนาดใหญ่มหึมา แต่ว่าหนาวมาก ไม่มีพืชผลใดขึ้นได้มีแต่ต้นอบเชย สัตว์มีชีวิตอื่นๆ ก็ไม่แลเห็น เหิงเอ๋อเริ่มมีอาการไอ และก็ได้อาเจียนเอาเปลือกนอกที่หุ้มยาไว้ออกมา เปลือกนั้นได้กลายเป็นกระต่ายตัวขาวราวกับหยกอันแสนบริสุทธิ์ เหิงเอ๋อยังรู้สึกขมในปาก ต้องกินน้ำค้าง แล้วก็ยังไม่หายหิวจึงกินอบเชยแทน แล้วเหิงเอ๋อก็เลยอยู่ที่นั่นที่เรียกว่าวังพระจันทร์เรื่อยไป ส่วนเฉินอี้ก็ได้ไปอยู่วังพระอาทิตย์ เมื่อจักรพรรดิเหยาทรงทราบว่าเฉินอี้ผู้รับราชการอยู่กับพระองค์ได้ขึ้นสวรรค์ไปแล้วพร้อมด้วยเหิงเอ๋อ ก็ทรงโศกเศร้าเสียดายจึงโปรดให้สร้างรูปเทวดาพระอาทิตย์ กับเทวดาพระจันทร์ไว้แทนตัวคนทั้งสอง รูปเทวดาพระอาทิตย์มือก็ถือดวงอาทิตย์ และรูปเทวดาพระจันทร์ก็ถือดวงจันทร์ ต่อมาภายหลังคนมาแต่งเติมเรื่องให้เหิงเอ๋อกลายเป็นคางคกดังที่เห็นปรากฏอยู่ในดวงจันทร์ แต่บางคนว่าในดวงจันทร์มีคางคกสามขา บ้างก็ว่ามีกระต่ายยืนตำข้าวในดวงจันทร์ แต่บางคนว่ากระต่ายยืนตำข้าวอยู่นั้นที่แท้คือตำยาอมฤต แต่ก็มีรูป **ซีหวางหมู่** ให้คน ๒ คน ตำยาอมฤตอยู่ จึงไม่รู้อะไรแน่ เป็นเรื่องต่างคนต่างคิด ต่างคนต่างเชื่อ แล้วก็เล่าไปตามความเชื่อนั้น

ส่วนดอกไม้ก็มีคุณสมบัติสำคัญไม่น้อย เพราะเฉินอี้เมื่อก่อนจะได้ชื่อนี้ที่จักรพรรรดิประทานฉายาให้หมายว่า นักแม่นธนูเทวดานั้น ก็ได้กินดอกไม้เป็นอาหาร แต่ละวันต้องไปเที่ยวหาดอกไม้มากินกันกับอาจารย์จนร่างกายค่อยๆ กลายเป็นทิพย์ไป แต่ก็มิได้ระบุว่าเป็นดอกไม้อะไรบ้าง หรือจะเป็นดอกไม้ทุกชนิด

อนึ่งเรื่องเหาะเหินเดินอากาศน่าสังเกตว่าเราไม่มีคำใช้ ทั้ง เหาะ ทั้ง เหิน และเดิน ล้วนเป็นคำเขมร คำเขมร **โหะ** (ฮอะห์) หมายว่า เหาะ เช่นเดียวกัน แต่ **โคมโหะ** เขาหมายว่าโคมลอย ส่วน **เหิร** (เฮอร์) หมายว่าบิน ถ้าใช้ **โหะเหิร** (ฮอะห์ เฮอร์) ก็หมายว่า บินไปโดยรวดเร็วอย่างนก ทั้งที่ภาษาไทใหญ่มีคำใช้ เขาใช้คำ **ส่าน** หมายว่า เหาะ บางทีใช้ **ส่านหมิน** (หมิน=บิน) แต่เห็นใช้ในหนังสือว่า **หมินส่าน** ก็มีภาษาพ่าเก่ก็ใช้คำเดียวกัน แต่ออกเสียง **เม้นซ้าน** = บินเหาะ ส่วนเรื่องเหาะได้ด้วยฤทธิ์อำนาจหรือด้วยยาวิเศษดังกล่าว ไม่ทราบว่าจริงๆมีหรือไม่ ในหมู่คนไทถิ่นต่างๆ เท่าที่เคยได้ยินก็เห็นมีแต่ในเรื่องนิทาน เช่น **เส่อ แสงเม้น** ของชาวพ่าเก่ ซึ่งคือเสือแสงบิน เป็นเสื้อแก้ววิเศษที่สวมแล้วทำให้เหาะได้ หรือเกือกแก้วของเจ้าเงาะ เรื่องขุนแก่นกับนางหลาวคำ (นางดาวทอง) ก็ได้อาศัย **ม่ะล้มหมิน** (=ม้าลมบิน) เป็นม้าปีกเหาะได้ จึงได้เหาะไปไหนมาไหนได้ดังใจ *(อ่านต่อฉบับหน้า)*

ป่ากับเมือง

ฉันคือต้นไม้ชายป่า ขึ้นตามประสาไม้ใหญ่
เติบโตกลางดงพงไพร หลายวัยหลายวันผ่านมา

ไร้คนแลเหลียวเปลี่ยวเปล่า ยืนเหงาเศร้าตามประสา
ทนแดดแผดเผากายา อีกลมฝนฟ้าผ่าฟื้น

เธอคือต้นไม้ในเมือง รุ่งเรืองงามตากว่าฉัน
หลากล้วนเฉิดฉายหลายพันธุ์ สีสันสดใสไม้งาม

มีผู้บำรุงรักษา เยียวยาไม่หมองมองข้าม
ดูแลทุกข์สุขทุกยาม ให้ความเมตตาปรานี

จึงล้วนพันธุ์ไม้เมืองใหญ่ รุ่งเรืองวิไลทุกที่
เหล่าไม้ชายป่าตาปี ขาดผู้ใยดีเหลียวแล

เยินยอเป็นทรัพยากร จึงถูกตัดทอนสุดแก้
รู้ไหมใครเล่ารังแก บาดแผลเจ็บแสนแค้นเคือง

ฉันคือตอไม้ชายป่า โง่งมหนักหนาทุกเรื่อง
เลือดเนื้อเพื่อเลี้ยงไม้เมือง เปล่าเปลืองจริงนะเจ้าเอย

ดอกเอ๋ยเจ้าดอกลมแล้ง
ตะวันกราดสาดแสง แต่ไยบางแห่งมืดมนเอย

เอนก แจ่มขำ

ก็ลุกมาหาโดยไว

คุณป้าส่งกระบอกโทรศัพท์ให้

"เอ้า... คุยกับคุณต่างใจซะหน่อย เผื่อ..." ผู้สูงวัยทำตาขยิบๆ พร้อมกับปากปะงาบๆ

กลางดาวอดขำไม่ได้ แต่ก็ไม่ใส่ใจ หล่อนส่งเสียงฮัลโหลเบาๆ

"เห็นคุณป้าว่าคุณกลางเหงาหรือฮะ" ฝ่ายโน้นถาม "อันที่จริงผมเองก็เสียดาย ทักษ์เขาใจน้อยมากไปนิด คิดว่าคงไม่ใช่เพราะโกรธคุณกลางหรอกนะฮะ แต่คงโกรธเพื่อนมากกว่า... เพื่อนยั่วกันแรงๆ คนกำลังอารมณ์ไม่ดี ก็เลยโมโหโทโส ตอนนี้ผมก็เพิ่งไปพบเขามา คุณกลางจะเอาเบอร์โทฯ ของเขาไว้ไหมฮะ เผื่อมีอะไร จะได้ทำความเข้าใจกันใหม่ได้ ผมเสียดายนะ... อย่าโกรธกันซะเลย ทักษ์เป็นคนดีออกฮะ คุณกลาง รับรองเลยเชียวว่า คุณกลางจะไม่ค่อยได้พบคนดีๆ อย่างทักษ์บนถนนหนทางทุกวันนี้สักกี่คนหรอก ถึงหากไม่ชอบเขามาก ก็อาจจะคบเป็นพี่ เป็นเพื่อนได้..."

กลางดาวนิ่ง

"จดเบอร์ไว้ซีฮะ" ว่าแล้วเขาก็บอกหมายเลขโทรศัพท์ หล่อนก็เลยจดไว้ทั้งชื่ออพาร์ตเม้นท์และถนนที่ตั้งนั้นด้วย "แล้วนี่...วันนี้คุณกลางอยากออกมาข้างนอกหรือเปล่า ถ้าอยาก... บ่ายๆ ผมไปรับเอาไหม รับไปบ้านวัจน์เลย จะได้ไปคุยกับยายแก้ว"

ใจหล่อนลิงโลดขึ้นมาทันควัน หากแต่ยังอิดเอื้อน

"คงต้อง...ถามคุณป้าก่อนมั้งคะ" ขณะตอบ ผิวแก้มก็ระเรื่อเปล่งปลั่งด้วยความยินดีปรีดิ์เปรม

(อ่านต่อฉบับหน้า)

บ้วร ฉบับ 15/7 ก.ค. 25

ภาษาสัมพันธ์

บรรจบ พันธุเมธา

อันเนื่องด้วยวัฒนธรรม

(๖๔)

เรื่องของพระจันทร์ ดังกล่าวไว้ครั้งที่แล้วว่า คนจีนเชื่อว่าในดวงจันทร์มีสัตว์อยู่ และสัตว์นั้นมีต่างๆ กันตามความเชื่อของผู้ดู คือพวกหนึ่งดูว่าเป็นคางคก และคางคกนั้นคือเหิงเอ๋อผู้ลักเอายาอมฤตของเฉินอี๋สามีไป เลยเหาะได้ เหาะไปจนกระทั่งถึงดวงจันทร์ และได้อยู่ที่ดวงจันทร์นั้น พวกหนึ่งก็ดูว่าเป็นคางคกเหมือนกันแต่มี ๓ ขา แต่ก็ยังมีอีกเป็นอันมากที่เชื่อว่าในดวงจันทร์มีกระต่าย คงจะเป็นกระต่ายที่เหิงเอ๋ออาเจียนเอาเปลือกนอกที่หุ้มยาออกมา และกระต่ายนั้นกำลังยืนตำอะไรในครก เพราะปรากฏมีภาพปักบนเสื้อฮ่องเต้ในศตวรรษที่ ๑๘ เป็นรูปเช่นนั้น และกล่าวว่าสิ่งที่กระต่ายกำลังตำนั้นคือยาอมฤตเพื่อให้เหิงเอ๋อกิน และได้ผลคือเหิงเอ๋อกลายเป็นคางคกอมตะอยู่ในดวงจันทร์ชั่วนิรันดร แต่พวกที่เชื่อว่าเป็นกระต่ายนั้นเองกล่าวว่าสิ่งที่กระต่ายตำนั้นหาใช่ยาอมฤตไม่ เป็นข้าวต่างหาก บ้างก็ว่าที่ตำยาหาใช่กระต่ายไม่ เป็นซีหวางหมู่ให้คนของตน ๒ คนตำ ดังปรากฏภาพสลักไว้บนเสาหลุมฝังศพแห่งหนึ่ง (จากหนังสือ Chinese Mythology ของ Anthony Christie)

ส่วนชาวพม่าก็เชื่อเหมือนกันว่า บนดวงจันทร์มีสัตว์และสัตว์นั้นคือกระต่าย แต่กระต่ายของพม่าไม่ได้ตำข้าว เป็นแต่หมอบกินแกลบที่ชายชราผัดแล้วเทให้กิน คนตำข้าวคือชายแก่ ในดวงจันทร์จึงไม่ได้มีแต่กระต่าย แต่มีชายแก่ตำข้าวอยู่ด้วย เขาเล่าเป็นนิทาน (ได้เคยเล่าไว้เมื่อนานแล้วเรื่องชายแก่ในดวงจันทร์) ว่า ตาแก่ผู้หนึ่งตกพุ่มหม้าย เมียตายมาช้านานแล้ว จึงอยู่ตัวคนเดียวไม่มีเพื่อนฝูงมิตรญาติ มีแต่กระต่ายที่เลี้ยงไว้จนแก่อยู่เป็นเพื่อนตัวเดียว ตาแก่เที่ยวรับจ้างชาวบ้านตำข้าว ตาตำข้าวไปทั้งวันถ้าเดือนหงายก็ตำไปอีกค่อนคืน เวลาตำข้าวละก็เป็นต้องเห็นเจ้ากระต่ายแก่ตัวนั้นหมอบอยู่ข้างๆ คอยกินแกลบที่ตาเทให้เมื่อฝัดข้าวแล้ว ทำๆไปตาอดบ่นถึงยายไม่ได้ว่าถ้ายังมีชีวิตอยู่ก็คงช่วยได้บ้าง พระจันทร์ผ่านมาได้ยินเข้าก็สงสารจึงจำแลงร่างเป็นหญิงแก่มาช่วยตาผัดข้าวในตอนกลางวัน ตอนกลางคืน

ก็กลับไปประจำทำหน้าที่ ทำให้ตาเป็นสุขขึ้นมาก เสียแต่ว่าถ้าเป็นคืนเดือนหงายยายก็มาช่วยเป็นต้องรีบกลับไปเสมอ อดรนทนไม่ได้ ตาเลยถามยายว่า ยายเป็นใคร ทำไมมาได้แต่ตอนกลางวัน ยายก็ตอบว่า ตนคือพระจันทร์ในท้องฟ้า ตาก็เลยอ้อนวอนขอให้เอาตนกับกระต่ายแก่ขึ้นไปอยู่บนดวงจันทร์ด้วย จะได้หายคิดถึงพระจันทร์ พระจันทร์ก็ยินยอม เขาจึงว่า ถ้าจ้องมองพระจันทร์ให้ดี ๆ ก็จะเห็นเป็นตาแก่ตำข้าวอยู่ในนั้น มีกระต่ายนั่งหมอบกินแกลบที่ตาฝัดแล้วเทให้กิน

เรื่องที่เห็นว่ามี **คน** อยู่ในดวงจันทร์นั้น ชาวจีนก็มีที่เห็นอย่างนั้นดังที่เล่าไว้เป็นนิทานเรื่องคนในดวงจันทร์ว่า มีเด็กหนุ่มคนหนึ่งเป็นคนมีใจเมตตาและรักสัตว์ วันหนึ่งได้ไปแลเห็นนกนางแอ่นตัวหนึ่งหล่นลงมาอยู่ข้างถนนขาหัก ก็ได้นำไปรักษาประคบประหงมจนกระทั่งหายดี นกบินปร๋อไปได้ และกลับมาได้คาบเมล็ดฟักทองมาให้ เด็กหนุ่มได้นำไปเพาะไว้ พอฟักทองออกลูกปรากฏว่ามีเงินมีทองทะลักมาจากลูกฟักทองมากมาย เด็กอีกคนหนึ่งอยากได้บ้าง จึงขว้างนกนางแอ่นที่เกาะหลังคาอยู่จนตกลงมาขาหัก แล้วนำมาประคบประหงมรักษาให้ นกก็คาบเมล็ดมาให้ ก็ได้ปลูกไว้เช่นเดียวกัน แต่เมื่อฟักทองออกลูกและแตกออกแทนที่จะมีเงินมีทองไหลออกมา กลับกลายเป็นชายแก่คนหนึ่งก้าวออกมา และดูว่าเด็กนั้นที่มีใจโลภและริษยาอยากได้อย่างเขาบ้าง แล้วก็ว่าถ้าอยากได้ทองก็ให้ไปด้วยกัน พูดแล้วก็ฉวยมือเด็กนั้นไต่เถาฟักทองขึ้นไปบนฟ้าถึงวังพระจันทร์ แล้วส่งขวานเงินให้ ให้ตัดต้นอบเชยกลับไปบ้าน เด็กนั้นเห็นต้นอบเชยเป็นทองมีกิ่งประดับเพชรนิลจินดา เอาไปบ้านสักชิ้นก็กินไปได้ตลอดชีวิต จึงตั้งหน้าฟันต้นอบเชย แต่พอฟันไปทีหนึ่งก็รู้สึกเจ็บแปลบที่หัวไหล่ เหลียวไปดูปรากฏว่ามีไก่เงินตัวขาวจิกเอา แล้วรอยขวานที่ฟันก็หายไปด้วย จึงจำต้องฟันใหม่ และก็ถูกไก่เงินจิกเอาอีก รอยที่ฟันก็หายไป จึงเป็นอันวนเวียนอยู่เช่นนั้นเรื่อยไปในดวงจันทร์

จันทรคราส วันดีคืนดี เกิดมีปรากฏการณ์พิเศษที่ทำให้ไม่แลเห็นพระจันทร์ในคืนเดือนเพ็ญ หรือไม่ก็เห็นเป็นบางส่วน ต่างเชื่อกันว่าที่เป็นเช่นนั้นเพราะพระจันทร์ถูกบัง ก็มี ถูกจับ ถูกอม หรือถูกกินก็มี คนจีนถือว่า ถูกกิน ดังใช้ว่า **เยว่ฉื่อ** (yueh[4] shih[2]) คือกินพระจันทร์ (ถ้าเขียนตัวจีนอีกรูปหนึ่ง หมายว่าค่อยๆกินทีละนิดละหน่อย) แต่ไม่ได้บอกว่าอะไรกิน ชาวไทใหญ่ก็ถือว่าพระจันทร์ถูกกินเหมือนกัน แต่ผู้กินไม่ใช่ **ราหู** อย่างที่เราเชื่อดังที่พูดกันว่า **ราหูอมจันทร์** **ราหูคายพระจันทร์** เขาเชื่อว่าผู้กินพระจันทร์คือ **กบ** เขาจึงเรียก **จันทรคราส** ว่า **ก๊บกิ๋นเหลิน** (=กบกินเดือน) น่าแปลกก็ที่ในภาษาไทใหญ่ไม่ได้ใช้คำ **ก๊บ** ทั่วไป ถ้าจะใช้ก็ต้องใช้ **เขด** (=เขียด) หรือ **เขดก๊บ** หรือไม่ก็ **เขดอ๊บ** แม้ **กันกบ** เขาก็เรียก **กันเขด** (=กันเขียด)

ชาวพม่าก็ว่าพระจันทร์ถูกกินเหมือนกัน แต่กลืนไม่ลง ได้แต่อมแล้วก็คาย ผู้นั้นหาใช่ราหูหรือกบดังกล่าวไม่ แต่เป็นหมาที่ตายแล้วจนเน่าเฟะ เรียกกันว่า หมาเน่า ได้มีเล่ากันเป็นนิทานด้วย (เล่าไว้แล้วเช่นกันเมื่อพ.ศ.๒๕๐๘) ดังที่หม่องทินอ่อง เล่าไว้ในนิทานชาวบ้านพม่าเรื่องเล่าว่า ชายคนหนึ่งได้สากจากยายเป็นมรดก และไปไหนก็เอาติดตัวไปด้วย วันหนึ่งไปพบงูในป่า งูขอยืมสากไปรอจมูกงูตัวผู้ที่เพิ่งตายไป และก็ปรากฏว่างูนั้นฟื้นมาได้ ชายนั้นก็เลยรู้ว่าสากของตนวิเศษรักษาคนตายให้ฟื้นขึ้นมาได้ และได้ไปพบหมาตัวหนึ่งนอนตายจนร่างเน่าเฟะ เมื่อเอาสากไปรอจมูก หมาก็กลับฟื้นมาได้ ก็เลยกลายเป็นทาสผู้ซื่อสัตย์และภักดี ไปไหนติดตามไปด้วย ชายนั้นเรียกหมานั้นว่า พ่อหมาเน่าด้วยสากวิเศษนั้นชายนั้นได้กลายเป็นหมอวิเศษจนถึงได้ไปรักษาเจ้าหญิงราชธิดาที่เพิ่งสิ้นพระชนม์จนฟื้นมาได้ จึงได้อภิเษกกับเจ้าหญิง ได้เป็นรัชทายาท แต่ก็ยังคงรักษาสากวิเศษนั้นไว้เป็นอย่างดีและเมื่อเห็นว่าสากนั้นนอกจากทำให้คนตายฟื้นมาได้แล้ว ยังอาจทำให้คนเป็นหนุ่มเป็นสาวตลอดกาลก็ได้จึงนำไปรอจมูกตนกับเจ้าหญิงและก็ได้ผล เรื่องเล่าต่อไปว่าพระจันทร์เกิดอิจฉาว่า จะเกิดมีคนสองคนที่ไม่รู้จักแก่รู้จักตายอย่างเดียวกับตนเพราะมีสากวิเศษ จึงหาทางขโมยสากนั้น และวันหนึ่งได้โอกาสเพราะเจ้าชายนำสากมาตาก ด้วยว่าถูกน้ำค้างเปียกชื้น และได้ใช้หมา

เน่าเฝ้าไว้ พระจันทร์แฝงตัวมาลัก เอาไปโดยที่หมาแลไม่เห็นตัว แต่พอรู้ว่ามีผู้มาลักเอาสากไปและผู้นั้นคือพระจันทร์ หมาก็วิ่งไล่ตามไม่ลดละ ตกกลางคืนค่อยตามได้สะดวก เพราะแลเห็นตัวพระจันทร์ ต่างวิ่งหนีวิ่งไล่กันอย่างนั้น บางครั้งหมาก็คว้าพระจันทร์เอาใส่ปากได้หมายจะกลืนแต่ว่าพระจันทร์ดวงโต กลืนอย่างไรก็ไม่ลง จำต้องสำรอกคายออกมา เวลามีจันทรคราส ชาวพม่าจึงร้องว่า หมาเน่าอมพระจันทร์แล้ว หมาเน่าคายพระจันทร์แล้ว และเขาก็เชื่อว่าหมาเน่าก็คงไม่รู้จักแก่ ไม่รู้จักตายเช่นเดียวกับพระจันทร์ เพราะวิ่งไล่ตามสาก ย่อมได้กลิ่นสาก ทำให้ไม่แก่ไม่ตาย และหมาก็จะวิ่งไล่ตามพระจันทร์เพื่อทวงสากคืนอยู่อย่างนั้นตลอดไปไม่รู้สิ้นสุด

นอกจากที่เกี่ยวกับการไล่จับพระจันทร์แล้ว ในนิทานพม่าเรื่องนี้ก็ยังแสดงให้เห็นว่า สากวิเศษของพม่าช่วยให้คนไม่รู้จักแก่ไม่รู้จักตาย โดยไม่ต้องกินมะม่วงวิเศษ ลูกท้อวิเศษหรือยาอมฤตดังกล่าวมาแล้ว แต่ของญี่ปุ่นใช้ดื่มกิน เพราะเป็นน้ำในลำธาร หาใช่ผลไม้ไม่ ดังมีนิทานเล่าไว้ว่า ตาคนหนึ่งไปพบลำธาร และได้ดื่มน้ำในลำธารด้วยความกระหายหิว ตาคนนั้นก็กลายเป็นหนุ่มขึ้นมา กว่าจะทำให้ยายเชื่อว่าเป็นคนเดียวกับตา ก็เป็นเวลาช้านาน ครั้นเมื่อยายรู้แน่เช่นนั้นก็เลยไปกินบ้าง แต่แล้วด้วยความโลภยายดื่มน้ำในลำธารเสียมากมาย เพราะฉะนั้นแทนที่ตาจะได้พบยายในร่างสาวน้อย กลับได้พบเด็กน้อยนอนร้องแว้ๆอยู่ข้างลำธาร

ที่ไทยเราใช้คำ **จันทรคราส** (กล่าวว่าโบราณใช้ จันทรคราธ) ในเรื่องนี้กล่าวว่าใช้ตามสันสกฤต แต่ในภาษาสันสกฤตใช้ **จนฺทรคฺรห** หมายว่า จับพระจันทร์ ถ้าเขียน **คฺราส** ก็หมายว่ากลืน เขมรก็ใช้ **จนฺทรคฺราส** เช่นเดียวกัน เขียน **จนฺทรคฺราะ** ก็มี (ทั้งนี้ตามเสียงที่ออก เขมรไม่ออกเสียง ส อย่าง ส แต่ออกเสียงอย่าง **วิสรค** ในสันสกฤต คือเป็นเสียงลมหายใจแรงๆ) เขาก็หมายถึงการจับพระจันทร์ของราหู อสุรินทร์ ชาวบ้านพูดกันว่า **ราหุ์จาบ่จนฺทฺร** (เรียจับจัน) คือ ราหูจับพระจันทร์หรืออมพระจันทร์ ราหูอาจจะบัง จับหรือกลืนได้ทั้งพระจันทร์กับพระอาทิตย์ บางทีก็ว่า **ไถฺงมานราหุ์** (ไทฺงเมียนเรีย) คือ วันมีราหู หรือ **ไถฺงมานคฺราส** (ไทฺงเมียนเกฺรียะส์) ก็ได้ และมีบันทึกในพจนานุกรมภาษาเขมรว่า ในวันที่มีคราส ไม่ว่าจะเป็นจันทรคราส หรือสุริยคราส ผู้หญิงท้องจะต้องเอาเต้าปูน (ทำด้วยโลหะหรือเงินทอง เป็นรูปกระบอกเล็กๆ ก็มี) มาใส่ชายพกไว้ เป็นการกวัดไกวไสส่งให้พ้นตัว คือให้ **คฺราส** ข้ามเต้าปูนเถอะ อย่าข้ามลูกในท้องเลย เพราะเขาเชื่อว่าถ้า **คราส** ตอนที่ลูกอยู่ในท้องก็ดี หรือบังเอิญลูกมาคลอดตอนคราส ก็ดี เขาว่า เด็กนั้นจะบ้าๆบอๆมาแต่กำเนิด และถ้าจะปลูกบ้านใหม่ หรือกำลังปลูกยังไม่ทันเสร็จ เวลามีคราส เขาจะต้องเอาคามฺงเรือนผูกกับเสาหรือวางไว้บนไม้เครื่องบน หรือผูกไว้กับอกไก่ กันไม่ให้คราสข้าม ว่ากันว่า ราหูกลัวคามฺงเรือนนี้นัก

คติทางฮินดูเขาใช้เข็มกลัดเสื้อผ้าตรงท้องเช่นเดียวกับเรา ซึ่งเราไม่ได้อธิบายเหตุผลว่ากลัดทำไม แต่ของฮินดูอธิบายได้ (ดังที่เคยกล่าวมาแล้ว) ว่าเพื่อเป็นเครื่องกันตัวผู้หญิงท้อง เข็มทำด้วยโลหะ โลหะมีอำนาจที่ผีปีศาจกลัวเกรงขณะท้องผู้หญิงอ่อนแอ ตามธรรมดาย่อมต้องมีเทวดาอารักษ์คุ้มครองอยู่ แต่ในยามที่มีจันทรคราสหรือสุริยคราส เทวดาไปรบกับอสูร (ราหูเป็นเจ้าอสูร จึงเรียกอสุรินทร์) ไม่อาจมาคุ้มครองผู้หญิงท้องได้ ผู้หญิงท้องจึงต้องหาของป้องกันตัวเอง ส่วนชาวทมิฬถือว่า ผู้หญิงท้องต้องนอนไม่ขยับขาแข้ง ตลอดเวลาที่มีคราส ไม่ว่าจะเป็นจันทรคราสหรือสุริยคราส ไม่มีการอธิบายเหตุผลจึงไม่ทราบว่าเพราะเหตุใดจึงถือเช่นนั้น

ส่วนในภาษามอญก็ใช้ **กฺรฺะ** (เกฺรียะห์) ซึ่งคงเป็นคำเดียวกับ **คฺราส** นั่นเอง จันทรคราสเรียก **กิเต๊าเกรียะห์** และสุริยคราส เรียก **งัวเกรียะห์** และเชื่อว่าเกิดเพราะ **เรียเฮ้าจ๊อบ** คือราหูจับ เขาว่าราหูหน้าตาน่าเกลียดน่ากลัว พระอาทิตย์พระจันทร์ไม่อยากเข้าใกล้ คนก็เลยตีเกราะเคาะไม้ช่วยให้ราหูปล่อยเสีย ที่เรียก **เรียเฮ้ากล้าด** คือราหูคาย นอกจากนี้ก็ยังมีการบังต้นไม้ที่ไม่ออกผล ทั้งยังเอาผ้านุ่งผู้หญิงไปพันไว้ด้วย ถือว่าเป็นฤกษ์งามยามดีจะได้ต้อนรับพระอาทิตย์พระจันทร์และต้นไม้จะได้มีลูกต่อไป *(ยังมีต่อ)*

ปี 38 ฉบับ16 17 ก.ค. 2528

ภาษาสัมพันธ์

บรรจบ พันธุเมธา

อันเนื่องด้วยวัฒนธรรม

ทรงกลด มีใช้ทั้งพระจันทร์ทรงกลด พระอาทิตย์ทรงกลด เด็กๆ แลเห็นมักพูดตามความเข้าใจของตนว่าพระจันทร์กางร่ม ปรากฏว่าในภาษาไทใหญ่ก็มีใช้เช่นเดียวกันคือใช้ว่า **เหลินกั้งจ้อง** คือเดือนกางร่ม **ก๋างวั้น** (=ตะวัน) **กั้งจ้อง** คือตะวันกางร่ม ใช้ว่า **ก๋างวั้นตื๊อกุ๊บ** คือตะวันสวมกุ๊บ (=หมวกแบบไทใหญ่คล้ายกุ๊ยเล้ยของจีน) ก็มี หรือ **เหลินแม้เว้ง ก๋างวั้นแม้เว้ง** ก็มีแต่ไม่ค่อยใช้ เขาว่าลักษณะที่ทรงกลดนั้นขอบนอกจะสว่างที่สุด (**แม้เว้ง** ไม่ทราบจะหมายอย่างไรแน่ **แม้**=ซ่อมแซม **เว้ง**=เวียง) ส่วนคำอื่นๆ ข้างต้นรัศมีสว่างเสมอกัน ภาษามอญก็ใช้ว่าพระอาทิตย์พระจันทร์กางร่มเช่นเดียวกัน คือใช้ว่า **เซฺมิญงัวหะโลกะดาง** = พระอาทิตย์กางร่ม และ **เซฺมิญกิเต๊าหะโลกะดาง**=พระจันทร์กางร่ม ปรากฏการณ์อย่างนี้บ้างก็ว่าดี บ้างก็ว่าไม่ดีจะทำให้มีโชคร้าย อย่างวันมีสุริยคราสที่จีนเรียก **หวางเต๋าเรื่อ** (huang^{2}tao^{4}ri^{4}) หมายว่า วันทางเหลือง จีนถือเป็นวันโชคดี

เรื่องของพระจันทร์ ในภาษาเขมรมีแปลกอยู่อย่างหนึ่ง คือ ในสมัยก่อน เขานับวันจันทร์เป็นวันต้นสัปดาห์ (ต่อมาจึงใช้วันอาทิตย์เป็นวันต้นสัปดาห์) เมื่อถึงเวลาครบรอบสัปดาห์หนึ่ง เขาจึงเรียก **มวยพฺระจนฺทฺร** (มวยเพฺรียะห์จัน) คือหนึ่งพระจันทร์ สองพระจันทร์ ก็เรียก **พีรพฺระจนฺทฺร** (บีร์เพฺรียะห์จันทร์) แทน หนึ่งอาทิตย์ สองอาทิตย์ ที่ใช้ **มวยอาทิตฺย** (มวยอาตึ๊ด) **พีรอาทิตฺย** (บีร์อาตึ๊ด) อย่างที่ใช้ในปัจจุบัน คำ **พฺระจนฺทฺร** ที่หมายว่าสัปดาห์หรือ ๗ วัน คงยังมีใช้แต่ในภาษาของอารักษ์หรือพวกแม่มดเท่านั้น

เรื่องของพระอาทิตย์ เมื่อครั้งที่เล่าเหมือนเล่านิทานเรื่องเหิงเอ๋อขโมยยาอมฤตเอาไปกิน เลยเหาะได้และเหาะไปจนถึงพระจันทร์แล้วก็เลยอยู่ที่นั่นเลยนั้น เรื่องได้เล่าถึงเฉินอี้สามีของเหิงเอ๋อที่ได้ติดตามไป พอจะตามทันก็ได้ถูกลมปะทะจนตกลงมาบนพื้นดินเหมือนใบไม้ร่วง และได้เล่าต่อไปว่าพายุใหญ่ได้พัดพาเฉินอี้ไปยังภูเขาสูงลูกหนึ่ง พอถึงก็ได้มายืนอยู่ตรงหน้าประตูวังแห่งหนึ่ง เมื่อได้รับคำเชื้อเชิญให้เข้าไปภายในแล้วจึงได้ทราบว่า วังแห่งนี้เป็นของตึ๊งฮว๊าตี้จุ๊น หรือเรียกว่าตึ๊งหวางกึ๊งก็ได้ ท่านผู้นี้เป็นสวามีของซี้หวางหมู่ราชชนนีแห่งสวรรค์ตะวันตกเจ้าของอุทยานที่มีลูกท้อสวรรค์ดังกล่าวแล้วนั่นเอง

ท่านผู้นี้ได้ตรัสแก่เฉินอี้ว่า "เรื่องเหิงเอ๋อนั้นอย่าไปเดือดร้อนกับเขาเลย ทุกคนมีความเป็นไปกำหนดไว้ล่วงหน้า งานของท่านจวนจะยุติลงแล้ว และท่านก็จะได้เป็นอมตะ ข้าเองเป็นผู้ปล่อยพายุใหญ่ให้พัดพาท่านมาที่นี่ ทั้งนี้เพราะเหิงเอ๋อได้ขโมยสิ่งที่เป็นสิทธิ์ของท่านจนกลายเป็นอมตะ อยู่ในวังพระจันทร์ไปแล้ว ส่วนท่านสมควรอย่างยิ่งที่จะได้รับรางวัล เพราะท่านได้ปราบนกที่พ่นไฟออกมา กลายเป็นตะวันเก้าดวงในท้องฟ้า โดยยิงธนูเสียบอกนกตาย ท่านจึงจะได้

ครอบครองวังพระอาทิตย์ แต่ต้องกินขนมนี้ก่อน" แล้วก็ได้โปรดให้คนนำขนมพร้อมด้วยเครื่องรางมาให้เฉินอี้ และตรัสต่อไปว่า "เพื่อกันตัวไม่ให้ถูกความร้อนแรงของดวงอาทิตย์และเมื่อสวมเครื่องรางพระจันทร์นี้แล้วท่านจะไปหาเหิงเอ๋อที่วังพระจันทร์เมื่อไรก็ได้ แต่ว่าเหิงเอ๋อ เมียของท่านมาหาท่านที่วังพระอาทิตย์ไม่ได้หรอกนะ"

เฉินอี้รับขนมมากินและรับเครื่องรางมาสวม แล้วก็จะลาไป แต่ตี้หวางกึ๋งได้ตรัสเตือนอีกว่า "พระอาทิตย์ขึ้นและตกตรงตามเวลาที่กำหนดไว้นะ ท่านอาจยังไม่รู้กฎเกณฑ์ของวันและคืน จึงจำเป็นต้องเอานกขนทองตัวนี้ไปด้วย นกจะส่งเสียงร้องคอยเตือนเวลาตะวันขึ้นตะวันตก" เฉินอี้ทูลถามว่า "แล้วจะได้ยินนกนี้ที่ไหนพ่ะย่ะค่ะ" ก็ได้รับคำตอบว่า "ก็ตัวที่ท่านได้ยินเสียงร้อง "เอี๊ย เอี๊ย" นั่นไงล่ะ นกนี้เป็นนกสามขา จะจับอยู่บนกิ่งต้นฝูซ้าง ซึ่งขึ้นอยู่ตรงที่ที่ตะวันขึ้น เป็นต้นไม้ที่สูงใหญ่หลายพันฟุตอยู่ในกลางทะเลตะวันออก นกอยู่ใกล้ๆ กับที่ที่ตะวันขึ้น พอแลเห็นแสงตะวันเรื่อเรืองขึ้น ก็ส่งเสียงร้องปลุกทั้งมนุษย์ทั้งสวรรค์ ข้าจึงต้องสั่งให้หลิงเจิ้นสื่อจับขังกรงไว้ที่ภูเขาเถาฮว้าซานคือภูเขาดอกท้อ เสียงร้องจึงค่อยใสขึ้น ไปเถอะ เอาไปไว้ที่วังพระอาทิตย์"

ตรัสแล้วก็ทรงเขียนมนตร์ให้เฉินอี้นำไปให้หลิงเจิ้นสื่อเปิดกรงและส่งนกทองให้เฉินอี้ และก็เป็นผลสำเร็จ หลิงเจิ้นสื่อได้เปิดกรง นกขนทองส่งเสียงไพเราะท่าทางโอ่อ่ายิ่งใหญ่ แล้วกล่าวว่า "นกตัวนี้ออกไข่ และกกไข่จนออกมาเป็นลูกนกหงอนแดง แต่นกตัวนี้ถือเป็นไก่สวรรค์ และบรรดาไก่ทั้งหลายที่จะขันทุกเช้าๆ ล้วนเป็นลูกหลานไก่สวรรค์นี้ทั้งนั้น"

เฉินอี้ได้ขี่นกสวรรค์นี้ข้ามฟ้าไปจนถึงวงรัศมีของพระอาทิตย์ตอนเที่ยงวันพอดี และเฉินอี้รู้สึกว่าตัวเองได้มาอยู่ตรงจุดศูนย์กลางขอบฟ้าอันกว้างใหญ่เท่าๆ กับโลก แต่ก็ไม่รู้สึกว่าพระอาทิตย์กำลังหมุน เฉินอี้รู้สึกสบายอกสบายใจไม่มีห่วงกังวล แต่แล้วก็กลับหวนระลึกถึงเหิงเอ๋อ จึงได้เหาะไปยังพระจันทร์ ก็ได้แลเห็นต้นอบเชยกับขอบฟ้าที่ดูหนาวเย็นจนแข็ง เฉินอี้ตรงไปยังที่ที่แยกออกไปโดดเดี่ยวก็ได้พบเหิงเอ๋ออยู่ที่นั่นแต่ผู้เดียว

พอแลเห็นเฉินอี้ เหิงเอ๋อก็ตั้งท่าจะวิ่งหนี แต่เฉินอี้ฉวยมือไว้ แล้วพูดว่า "ไม่ต้องหนีหรอก ตอนนี้ข้าได้มาอยู่ที่วังพระอาทิตย์แล้ว อย่าเอาเรื่องในอดีตมาทำให้ไม่สบายใจอีกเลย" พูดแล้วเฉินอี้ก็ตรงไปตัดต้นอบเชยลงบางต้น นำมาทำเสาเพื่อสร้างวังให้เหิงเอ๋อ ตั้งชื่อว่า **กว๊างหานกึ๋ง** คือวังอันหนาวเย็นยิ่งนัก นับแต่นั้นมา เฉินอี้ก็ได้มาหาเหิงเอ๋อที่วังพระจันทร์ทุกๆ ๑๕ วัน นับเป็นการรวมพลังกันระหว่างหยางพลังชายกับยินพลังหญิง ซึ่งทำให้พระจันทร์ในระหว่างนั้นสว่างแจ่มจ้า เป็นอันว่าเหิงเอ๋อกับเฉินอี้ได้มีอาณาจักรพระจันทร์กับพระอาทิตย์ครอบครอง เรื่องนี้เชื่อกันว่ามีมาแต่ปีที่ ๔๕ แห่งรัชสมัยของจักรพรรดิเหยา เมื่อ ๒๓๐๙ ปีก่อน ค.ศ.

คำ **ยิ้นหยาง** ข้างต้นถ้าใช้ **ไท่** (t'ai^4) นำหน้าเป็น ไท่หยาง (t'ai^4 yang^2) ก็หมายว่าพระอาทิตย์ และ **ไท่ยิ้น** (t'ai^4 yin^1) ก็คือพระจันทร์ แต่ถ้าใช้ **รื่อหยาง** (ri^4 yang^2) ก็หมายว่าแสงอาทิตย์ คำธรรมดาทั่วไปสำหรับเรียกพระอาทิตย์ ใช้ว่า **รื่อ** (ri^4) แต่ใช้ **รื่อโถว** (ri^4 t'ou^2) = หัวพระอาทิตย์ก็มี (โถว = หัว) คำเรียก แสงอาทิตย์หรือแสงตะวันก็มีหลายคำ เรียก **รื่อกว๊าง** (ri^4 kuang^1) ก็มี **รื่อเซ่อะ** (ri^4 se^4) ก็มี

เมื่อพูดถึงพระอาทิตย์ขึ้น พระอาทิตย์ตกของเราเทียบกับจีนจะเห็นว่า เขาใช้ต่างกันก็มี ตรงกันก็มี คือ เขาใช้ **รื่อชู้เล่อะ** (ri^{1}ch'u^1 le^4)= ตะวันออกแล้ว ก็มี **รื่อโถวชู้เล่อะ** ก็มี **รื่อฉี่เล่อะ** (ri^4 ch'i^8 le^4) = ตะวันขึ้นแล้วก็มี ส่วนตะวันตก ใช้ว่า **รื่อเล่อะ**(ri^4 lo^4) = ตะวันตก ก็มี **รื่อรู่** (ri^{4}ru^4) =ตะวันเข้าก็มี ที่ใช้อย่างอื่นก็ยังมีอีก

ภาษาอื่นที่ใช้ว่า ตะวันออก ก็มี คือภาษาไทใหญ่ใช้ว่า **ก๋างวั้นออก** ส่วนตะวันตกก็ใช้ **ก๋างวั้นต๊ก** **ก๋างวั้นต๊กจ๋ม**=ตะวันตกจม ก็มี แต่เท่าที่ได้ยิน เขาพูดกันว่า **ก๋างวั้นจ๋มหลอย** คือตะวันจมดอย บ้านเมืองเขามีแต่ภูเขาโดยมาก ที่จะเห็นตะวันตกดินจึงไม่น่าจะมี

ภาษามอญก็ใช้ว่า ตะวันขึ้น คือ เรียก **ง๊วตอน** (เขียน **ตุง๊ว** = ตะวัน

ค่าว : คอยน้องกลับนา

แม่หน้ามน สายฝนหล่นแล้ว
พสุธา ผืนนาไสว
พี่คิดถึงนาง ตัวนายน้องเหน้า[๑]
เขาเล่าลือกัน ว่าตัวของน้อง
หลงใหลเมืองฟ้า บ่มาคิดถึง
ความศิวิไลซ์ พาใจฟุ้งซ่าน
เจ้าหลงคารม คำคนกล่าวซึ้
ลุ่มหลงความสุข สนุกทั้งหลาย
เขาหมายปองตัว หลงมัวตื่นเต้น
ถ้าหากรู้คิง[๔] ก็จงหยุดยั้ง
พี่ยังรอรับ แม้เอื้องอับเฉา
จะรับเลี้ยงดู มิได้แอบอ้าง
ฝนโปรยมาแล้ว น้องแก้วพักตร์พริ้ง
ช่วยพ่อแม่ท่าน ทำงานเถิดหนา
ไร่นาสาโท ไม่มีใครเฝ้า
...ใครเห็นเอื้องเหนือ โปรดช่วยสักนิด
มีคนคอยรอ เจ้ากลับเคหา

เหมือนดังหยดแก้ว หล่นจากฟ้าใส
ชุ่มฉ่ำทั่วไป เตรียมไถหว่านข้าว
ละหื้อพี่เมา[๒] ร่ำร้อง
ลืมกลิ่นเอื้องเสียงซึง
บ้านมุงตองตึง[๓] พี่น้องทางบ้าน
หยังมาเมามัว เช่นนี้
หลงอยู่แต่ห้วงอบาย
หลงคำของชาย ยกยอหลอกเล่น
ก็จักเหลือเดน พลาดพลั้ง
กลับเถิดบ้านนาเรา
พี่เต็มใจเอา เป็นคู่เคียงข้าง
ไม่คิดละวาง ทอดทิ้ง
วอนกลับสู่บ้านสักครา
ท่านแก่ชรา อยากเห็นหน้าเจ้า
ขอให้นงเยาว์ ครุ่นคิด
บอกไปเยี่ยมบ้านหน่อยนา
บิดามารดา เป็นห่วงเน้อ[๕] เจ้า...เป็นห่วงเน้อเจ้า...

สุนทร บุญมี

๑. น้องเหน้า = น้องสาว ๒. เมา = หลงใหล คลั่งไคล้ ๓. ตองตึง = ใบไม้ชนิดหนึ่งใช้มุงหลังคา ๔. รู้คิง = รู้สึกตัว ๕. เน้อ = นะ

หรือวัน **ตอน** = ขึ้น) แต่ถึงเวลาตะวันตก เขากลับใช้ว่า งัวปลอด คือตะวันดับ ตามความหมายของปลอด

ภาษาเขมรก็ใช้ว่า ตะวันขึ้น เช่นเดียวกัน แต่ใช้คำเฉพาะ คือใช้ ระ (เรียะห์) เป็นไถงระ (= ไทงเรียะห์) ไม่ใช้คำ **เพิง** ที่แปลว่าขึ้นทั่วๆไป แต่ถึงเวลาตะวันตกเขาใช้ ลิจ ที่แปลว่า จม เช่นเดียวกับภาษาไทใหญ่ ใช้ ไถงลิจ ก็มี พระอาทิตย์ลิจ ก็มี แต่ถึงคราวเรียกทิศ เขาเรียกทิศตะวันออกว่า **ขางเกิต** คือ ข้างเกิด และทิศตะวันตก เรียก **ขางลิจ** คือ ข้างจม

ยังมีบางถิ่น คือภาษาไทนุง ตะวันขึ้น เรียก **ฮาวั่นเขิ่น** (ฮาวั่น =ตะวัน) แต่ตะวันตกเรียก **ฮาวั่นล่ง** คือตะวันลง ยังมีแปลกกว่าถิ่นอื่นอีกก็คือ เดือน เขาใช้ **ไฮ** **ไฮเขิ่น** (เดือนขึ้น) **ไฮล่ง** (เดือนตก) และ**กีบกิ๋นไฮ** คือกบกินเดือนหรือจันทรคราส ส่วนทิศตะวันออกตะวันตก ไปใช้คำจีนว่า **ตั่ง** กับ **ซาย** (ภาษากลางใช้ tung[1] กับ hsi[1] คือตึงกับซี)

ส่วนทิศตะวันออกตะวันตกของไทใหญ่ก็ใช้ **ต๊างวั้นออก** **ต๊างวั้นต๊ก** หรือ **ต๊างออก** **ต๊างต๊ก** ก็มี จึงเห็นว่า เขาใช้ต่างๆกันไปตามที่เคยเชื่อและกำหนดกันมา มีทั้ง ตะวันออก ตะวันขึ้น กับ ตะวันตก ตะวันจม ตะวันเข้า และตะวันลง ตลอดถึงตะวันดับ พอจะตอบปัญหาที่ชวนถามได้บ้างว่าเหตุใดตะวันขึ้น จึงไม่มีตะวันลง มีตะวันออก ทำไมจึงไม่มีตะวันเข้า *(ยังมีต่อ)*

ปีที่ 38 ฉบับ 17 21 ก.ค. 2528

ภาษาสัมพันธ์

บรรจบ พันธุเมธา

อันเนื่องด้วยวัฒนธรรม

(66)

ยอแสง พูดเต็มๆ ว่าตะวันยอแสง พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถานฉบับพ.ศ. ๒๕๒๕ อธิบายว่า เป็นลักษณะที่ดวงอาทิตย์ค่อยๆ ลับขอบฟ้า ทำให้ท้องฟ้ามีสีแดงเข้มข้นตามลำดับ คำว่า **ยอ** แปลได้ทั้งยกและหยุด บอกให้หยุด แต่ **ยอแสง** ในที่นี้น่าจะหมายว่า ยกแสง คือตะวันตกแล้วแต่ยังยกแสงขึ้นจับท้องฟ้าทำให้ท้องฟ้ามีสีแดงไปทั่ว คงไม่ได้หมายว่า หยุดแสง ไม่ให้แสงตะวันส่อง ภาษาไทใหญ่มีคำ **ก๋างวั้นต๊กป่อง** หมายว่าตะวันถูกบดบังอย่างตะวันตกจมดอย แต่รัศมียังทอแสงจับท้องฟ้า ซึ่งมีลักษณะคล้ายตะวันยอแสง บางทีเรียก **ก๋างวั้นต๊กหว่อง** ก็มี **หว่อง** หรือ **ป่อง** หมายว่า หายวับไปเลย ส่วนถิ่นอื่นไม่ทราบมีคำบอกลักษณะเช่นนี้บ้างหรือไม่

รุ้งกินน้ำ ก็เป็นปรากฏการณ์อีกอย่างหนึ่ง ซึ่งเป็นแสงสีต่างๆ ๗ สี เห็นเป็นแถบโค้งอยู่บนท้องฟ้า คำ รุ้งกินน้ำ รุ้งต้องเป็นสิ่งมีชีวิตจึงกินน้ำได้ เราหมายถึงรุ้งที่เป็นเหยี่ยวชนิดหนึ่ง เรียก อีรุ้ง ก็มี ในภาษาถิ่นอื่นๆก็น่าจะใช้อย่างเดียวกัน เพียงแต่ออกเสียง ร เป็น ฮ รุ้งจึงเป็น **ฮุ้ง** หรือ **ฮุ่ง** แต่ปรากฏว่าไม่เป็นเช่นนั้น ภาษาอีสานออกเสียง **ฮุง** หมายเฉพาะรุ้งกินน้ำที่มี ๗ สี แต่ไม่ใช่รุ้งที่เป็นสัตว์ เพราะคำนั้นเขาออกเสียง **ฮุ่ง** หมายว่าเหยี่ยวชนิดหนึ่งตัวใหญ่มาก ชอบปนอยู่กับหมู่แร้ง (พจนานุกรมภาษาอีสาน) ภาษาเหนือเรียก **ผีอี่ฮุง** (พจนานุกรมภาษาไทยพายัพของพระธรรมราชานุวัตร) แต่เรียก **ผีอีฮูม** ก็มี (พจนานุกรมภาษาภาคเหนือของ จ.จ.ส.) จะพังผิดหรือออกเสียงต่างกันคนละถิ่นไม่ทราบได้ เพราะยอดมะรุมอ่อนก็เรียก **ผักอีฮูม**

ภาษาไตเหนือเรียกรุ้งกินน้ำว่า **ฮุ้งว่ายพ่ะ** (=รุ้งว่ายฟ้า) **ฮุ้ง** ก็น่าจะหมายว่าตัวรุ้งหรือเหยี่ยวชนิดหนึ่ง แต่ก็ไม่ใช่อีก เพราะตัวรุ้งเขาออกเสียง **ฮ่ง** จึงไม่ทราบว่า **ฮุ้ง** จะหมายถึงอะไรจึงว่ายฟ้าได้

ภาษาคำตี่เรียก **ฮ้งกิ้นหน้ำ** ลงท้ายว่ากินน้ำเหมือนของเรา แต่ **ฮ้ง** ก็ไม่ใช่ตัวรุ้ง ถ้าเช่นนั้น **ฮ้ง** ควรจะหมายว่าอะไร

ภาษาไทใหญ่เรียก **ฮ้งไฮ้** ความหมายยิ่งห่างไป เหมือนไม่เกี่ยวข้องกับคำรุ้งกินน้ำ ทั้งนี้เพราะถ้าแยก **ฮ้ง** กับ **ไฮ้** จะเห็นว่าความหมายไปกันคนละทาง คือ **ฮ้ง** (น่าจะเทียบกับคำ **กรง**) ที่เขาหมายว่าสิ่งที่กลมๆป่องๆ อย่างกระเพาะอาหารเรียก **ฮ้งขี้** **ฮ้งน้ำ** หรือ **ฮ้งเย่ว** คือกระเพาะปัสสาวะ คงจะไม่ใช่คำเดียวกับรุ้งที่หมายว่า ต้นฮุ้ง (คือต้นไทร) ส่วนคำ **ไฮ้** ในภาษาไทใหญ่หมายได้ว่า ตัวไรอย่างไรไก่กับต้นไม้ชนิดหนึ่งอย่างต้นชมพู่ ต้นหว้า รวมกันแล้วไม่ทราบว่าจะแปลอย่างไรจึงจะเข้าความ หรือคำนี้จะเป็นคำภาษาอื่น แต่คงไม่ใช่มอญ

เขมร เพราะภาษามอญเรียก **กะแม่ง ด๊ายุจ** แต่ในภาษามอญเมื่อแยกคำแล้ว ความหมายก็ไม่ไปด้วยกัน คือ **กะแม่ง** หมายว่าข้อ และ **ด๊ายุจ** หมายว่าน้ำ ส่วนในภาษาเขมรใช้ตามภาษาสันสกฤตที่ใช้ว่า **อินฺทฺร ธนุสฺ** คือธนูพระอินทร์ เขมรใช้ตามเสียงบาลีว่า **อินฺทธนู** (เอ็นเทียะนู) เขาอธิบายในพจนานุกรมของเขาว่า ที่เรียกอินทธนูเพราะรัศมีพระอาทิตย์โค้งข้ามฟ้าเหมือนคันธนูที่โก่งจนเต็มที่ เกิดทางทิศตรงกันข้ามกับดวงอาทิตย์ เวลาเกิดรุ้งกินน้ำเขาใช้ว่า **อินฺทธนูจุะ** (=เอ็นเทียะนูโจ๊ะห์) คือรุ้งกินน้ำลง

แต่ถ้าพิจารณาจากภาษาจีน โดยเฉพาะภาษาจีนกลางจะเห็นว่า เขาเรียกรุ้งกินน้ำว่า **หง** (hung)^{2} เสียงคล้าย **ฮั้ง** ในคำ **ฮั้งไฮ้** ของภาษาไทใหญ่ และในคำ **ฮั้งกินหน่ำ** ภาษาคำตี่ ถ้า **ฮั้ง** ในภาษาทั้งสองไม่ได้มาจากชื่อเหยี่ยว **รุ้ง** ชนิดหนึ่งแล้ว จะเป็นคำยืมจากภาษาจีนหรืออย่างไร หรือจีนจะยืมไปจากไท แต่คำที่เขียนอย่างเดียวกับ **หง** และหมายว่า รุ้งกินน้ำ นั้น เขาออกเสียงได้หลายอย่างเป็น **ก้าง** (kang^{4}) ก็มี **กั้ง** (kung^{4}) ก็มี **จย้าง** (chiang^{4}) ก็มี ทั้งจีนถิ่นอื่นๆก็ยังออกเสียงได้มากมายหลายเสียง เป็น **หง กั๋ง ก่าง** ตลอดจน **เข็ง** ในภาษาแต้จิ๋ว นอกจากนี้ก็ยังมีคำอื่นที่มีความหมายว่า รุ้งกินน้ำได้ ได้แก่คำ **อี๋** (i^{2}) **หนี** (ni^{2}) กับ **ตี้** (ti^{4}) บางทีก็ใช้คู่กัน เช่น **หงหนี** (hung^{2} ni^{2}) ก็มี เมื่อมีคำให้เลือกใช้มากมาย เหตุใดเขาจึงจะยืมคำ **หง** จากภาษาไท และไทเองก็เหตุใดจึงจะเจาะจงยืมแต่คำ **หง** จึงน่าจะเป็นเรื่องที่บังเอิญมาใช้ตรงกันเสียมากกว่า

แต่มีข้อน่าสังเกตอย่างหนึ่ง คือ ตัวเขียนของคำ **หง** และ **ก้าง กั้ง จย้าง** ที่เขียนเหมือนกัน กับคำอี๋ หนี ตี้ ที่เขียนต่างๆกันไปนั้น ล้วนแต่เขียนด้วยรากคำ **ฉุง** (ch'ung^{2}) ที่หมายว่า แมลง (ตัวอักษรของจีนจะแยกได้เป็น ๒ ส่วน คือส่วนหน้าเป็นเรื่องของความหมาย ถ้าคำนั้นมีความหมายเกี่ยวกับอะไร เช่น คน น้ำ ไฟ ก็ใช้รากคำนั้นๆ เช่นเหล้าต้องใช้รากคำ **น้ำ** ส่วนท้ายเป็นเรื่องของเสียง เสียงคล้ายคำใดก็ใช้คำนั้นมาเขียน ดังคำ**หง** ส่วนหน้าเป็นแมลง ส่วนท้ายเขียนอย่างคำ **หง** ที่แปลว่าสีแดง) แต่ไม่ใช่เฉพาะแมลงอย่างเดียว ตรวจดูหลายสิบคำเห็นส่วนหน้าคำใช้รากคำ แมลง แต่คำนั้นหมายว่า หอย ปู กุ้ง กบ คางคก ตลอดทั้งเม่น ก็มี ดังนั้นถึงแม้ **หง** และคำอื่นๆ จะไม่มีความหมายว่าเป็นสัตว์อย่างใดอย่างหนึ่ง แต่ที่เขียนส่วนหน้าของคำเป็นรากคำแมลง ย่อมแสดงว่า เขาถือว่า **หง** เป็นแมลงหรือสัตว์เล็กอะไรสักอย่างหนึ่ง อาจเล็กเท่ากบ หรือคางคก แต่คงไม่ใหญ่เท่าเหยี่ยวหรือนกอินทรี เพราะคำทั้งสองนั้นเขียนด้วยรากคำอื่น แต่ก็ไม่ปรากฏแน่ว่าเป็นสัตว์อะไร

แต่ก็น่าแปลกอีกที่ความเชื่อเรื่องรุ้งกินน้ำคล้ายคลึงกันหลายถิ่น แต่แรกไปแลเห็นที่บันทึกไว้ว่า **ฮั้งไฮ้** คือรุ้งกินน้ำในภาษาไทใหญ่ เอามือ**ซี้** (คือคำ **ชี้** ที่ควรออกเสียงเป็น **จี้** แต่ชาวไทใหญ่แถบเมืองนาย ออกเสียง **จ** เป็น **ซ** **จี้** จึงเป็น **ซี้**) ฮั้งไฮ้แล้วจะเจ็บเป็นโข่ยเล้น อ่านแล้วไม่เข้าใจว่าฮั้งไฮ้จะเจ็บหรือคนชี้จะเจ็บ และโข่ยเล้นก็ไม่ได้ถามเขาว่าหมายว่าอะไร (โข่ย=ขดเป็นวง เล้น=เหยียด) แต่มาได้ยินคนกรุงเทพฯพูดว่า ถ้าเอามือชี้รุ้งกินน้ำคนชี้จะเจ็บ ต้องแก้เคล็ดด้วยการเอามือเช็ดก้น จึงได้ทราบว่าคนชี้ฮั้งไฮ้จะเจ็บ ทั้งมาได้ทราบจากชาวนครศรีธรรมราชอีกว่า ชี้รุ้งกินน้ำแล้วนิ้วจะด้วน เป็นการอธิบายคำว่า เจ็บ ให้ชัดขึ้น และต้องเอามือเช็ดก้นเช่นเดียวกัน

ทำนองเดียวกันกับที่ชาวมอญเชื่อว่า ถ้าชี้ **กะแมงด๊ายุจ** แล้วจะโชคร้าย แต่ไม่ได้บอกว่าจะโชคร้ายอย่างไร จนมาได้เห็นคำอธิบายในพจนานุกรมจีน เขาว่า **หง** จะทำให้โชคร้าย และมีตัวอย่างประโยคเป็นคำกล่าวว่า รุ้งกินน้ำเกิดขึ้นทางตะวันออก ไม่มีใครกล้าชี้ เพราะการทำเช่นนั้นจะทำให้เกิดโชคร้าย และมักจะทำให้เป็นแผลที่มือที่ชี้นั้น

ชาวจีนเชื่อเช่นเดียวกับเราว่า ถ้าเมื่อใดเกิดมีรุ้งกินน้ำ เมื่อนั้นฝน

จะหยุดตก เขามีคำกล่าวที่หมายว่า "เหมือนมองหาเมฆกับรุ้งกินน้ำ เพื่อให้ได้ฝน แต่เมื่ออยากได้เมฆ เมฆก็มา แล้วกลับไม่สบายใจ กลัวรุ้งกินน้ำจะตามมาด้วย แล้วฝนก็จะเหือดหายไป" แต่เขาก็มีเจ้าแห่งฝน ฉีรุซุ่งจื่อดังที่เล่าว่า พระเจ้าเฉินหนุงทรงขอให้ทำฝนให้เพราะเกิดแห้งแล้ง ฉีรุซุ่งจื่อขอน้ำขวดหนึ่งใส่ชามดินมา แล้วหักกิ่งไม้จากภูเขาใกล้ ๆ มาจุ่มน้ำประไปบนพื้นโลก ทันใดนั้นเมฆก็รวมตัวกันแล้วฝนก็ตกไม่ลืมหูลืมตา จนแม่น้ำลำคลองท่วมท้น

แผ่นดินไหว คนไทไม่ว่าถิ่นไหนดูเหมือนจะรู้จักปลาอานนท์ คงจะได้ทางบาลีผ่านพม่ามา พม่าเรียก **งาจี๊อานันตา** = ปลาใหญ่อานนท์ หมายว่าปลาวาฬ ชาวไทใหญ่ก็เรียก **อ๋าหนั่นต๋าป๋าโหลง** คือ อานนท์ปลาใหญ่ ชาวพ่าเก่เรียก **อ๊านั้นต๊า** หรือ **ป๊าโหลงอ๊านั้นต๊า** เขาเชื่อเช่นเดียวกับเราว่า ปลาอานนท์หนุนโลกอยู่ เวลาพลิกตัวคราวใด ย่อมจะต้องเกิดแผ่นดินไหว แต่คำว่าแผ่นดินไหว เขาใช้ว่า **อิ๊งซั้น** ภาษาไทใหญ่ใช้ **อิ๊งสั่น** หมายว่าบ้านสั่น (อิ๊ง เป็นคำพม่าเขียน อิม ออกเสียงเอ็ง) และด้วยเหตุว่า อิ๊งสั่น หรือแผ่นดินไหวเพราะปลาอานนท์ตามความเชื่อของเขา เวลามีแผ่นดินไหวชาวไทพ่าเก่ที่อายุมากๆจึงมักจะร้องว่า **โก๊นเม้งก๊างยังก้อยเอ๊อ** = คนเมืองกลางมีอยู่นะ (**เม้งก๊าง** = **เมืองกลางคือโลก**)

(ยังมีต่อ)

ส่วนชาวต่อยหม่น เรียก แรง
๔๘ [illegible] ไหว [illegible] แผ่นดินไหวเพราะ
[illegible]

เรื่องสั้น(แปล)

แม่ของเรา

'วนิดา'

แม่ของเราเป็นคนไม่ยอมพอใจอะไรง่าย ๆ ไม่ว่าเรื่องนี้ก็เรื่องนั้น เธอมักจะต้องการให้ทุกสิ่งทุกอย่างต่างไปจากที่เป็นอยู่

ถ้าหิมะตก เธอจะถอนหายใจปรารภว่า "หิมะน่าจะหยุดตกได้แล้ว ตกอย่างนี้เดี๋ยวทางเดินก็เต็มไปด้วยหิมะหรอก จะออกเดินไปไกลกว่าป่าละเมาะนั่นก็จะไม่ได้" เมื่อหิมะหยุดตก เธอก็จะร้องทุกข์ "แหม หิมะตกไม่มากพอจะเลื่อนรถลากได้ ถ้าตกนานกว่านี้อีกสักหน่อย ป่านนี้ก็..." ถ้าฝนตกในฤดูร้อน เธอจะรำพันว่า "ฝนน่าจะหยุดตก เดี๋ยวน้ำก็ท่วมหัวมันฝรั่งตายหมดหรอก..." และถ้าหากอากาศแจ่มใสดีติด ๆ กันสองสัปดาห์ เธอจะบ่น "เมื่อไรฝนถึงจะตกอีกบ้างสักหน่อย รดน้ำเถาแตงกวาจนปวดแขนไปหมดแล้ว..."

แน่ทีเดียวละ แม่รู้ดีว่าการบ่นงึมงำของเธอไม่ได้ช่วยให้อะไรดีขึ้น ธรรมชาติมิได้เอาใจใส่คำร้องทุกข์ของเธอมากเท่า ๆ กับที่เธอพยายามจะร้องเรียน แต่เธอก็เป็นอย่างที่เธอเป็น คือจะต้องบ่นวันละโหลเกี่ยวกับสิ่งทั้งหลายที่ไม่ได้เป็นอย่างที่ควรเป็นตามสายตาของเธอ คำล้อเลียนของพ่อไม่เคยเกิดผลอะไรเลย พ่ออาจจะล้อว่า "ถ้าคำว่าถ้า และถ้าเป็นหม้อเป็นกระทะ เกวียนนี้ก็คงกลายเป็นรถโดยสารไปแล้ว" แต่แม่ก็ไม่รู้สึกรู้สาอะไร ไม่ยิ้มแม้แต่นิดหนึ่ง ญานบอกแม่ว่าคำว่า ถ้า และถ้ามีแต่จะทำให้หัวใจแม่เต้นโครมครามขึ้นมาเท่านั้น แม่เองก็ค่อนข้างจะเชื่อญานว่าหัวใจเธอไม่ค่อยปรกตินัก ว่ากันตามจริง ญานก็เป็นหมอและหมอควรเป็นผู้รู้ในเรื่องเหล่านี้ ว่ากันให้ตรงอีกหน่อย ญานเป็นหมอรักษาวัวและหมูเวลาไม่สบาย เขาเป็นศัลยสัตวแพทย์ ดังนั้นเขาจึงควรจะรู้อะไรบ้างเกี่ยวกับหัวใจคน

แต่ว่าสิ่งที่คนทั้งหลายไม่ยอมเข้าใจกันเลยก็คือความเป็นจริงที่ว่านิสัยแม่เป็นอย่างนั้นเอง แม้ว่าเธออาจจะไม่ได้พูดออกมาให้ได้ยิน เธอก็คงคิดกับตัว

---

*แป้งกะมะทำจากถั่ว ข้าวโอ๊ต ข้าวบาร์เลย์ และข้าวไรย์ ชาวเอสโตเนียนในรัสเซียกินแป้งนี้กับโยเกิต

ปี ๓๘ ฉบับ 18 ๒๘ ก.ค. ๒๕๒๘

ภาษาสัมพันธ์

บรรจบ พันธุเมธา

อันเนื่องด้วยวัฒนธรรม

(๖๗)

อันเวลา

วันเวลา เรื่องวันเวลานี้คงกำหนดยากอธิบายยาก คำใช้เรียกบางคำก็ยังหาไม่ได้ ต้องยืมคำภาษาอื่นมาใช้ ดังคำ **เวลา** เราต้องยืมมาจากภาษาบาลีสันสกฤต ยังมีคำ **กาล** ใช้คู่กันเป็น **กาลเวลา** บางทีก็ใช้กับคำอื่น เช่น **กาลเทศะ** คำ **ยาม** ที่หมายว่า เวลา ก็มีใช้ เช่น **ยามยาก ยามทุกข์ ยามสุข**

ภาษาไทใหญ่ก็มีคำยืม ทั้งจากภาษาพม่า และบาลีสันสกฤต ที่ยืมจากภาษาพม่าได้แก่ **ขิ่ง อะขิ่ง** (จาก **อะคิ่ง** เขียน **อขฺยิน**) **ข่า** หรือ **อะข่า** (จาก **อขา**) ที่ใช้มากใช้ **ขิ่ง** เช่น **ถึงม้าขิ่งก๋างคื๊น** = ถึงมาเวลากลางคืน หรือ **เมื่ออั๋นถึงขิ่งก๋างวั๋นจ้ายม้า** = เมื่ออันถึงเวลาตะวันชาย (=บ่าย) มา หรือ **ขิ่งอั๋นต๊กหันหน้าลุ๊กอ่อนนั้น** = เวลาที่เพิ่งเห็นหน้าเด็กนั้น หรือแม้เวลาที่เป็นช่วงเวลาของวันใช้ **ขิ่ง** ก็มี เช่น **ขิ่งก๋างเหนอ-อเหนอ-อหนึ่ง** = เวลาเช้าเช้าหนึ่ง (**ก๋างเหนอ-อ** = เวลาเช้า) **ขิ่งเหลอ-ออ๋ว่า** = เวลาไหนไม่ว่า หรือเวลาไหนก็ตาม (**เหลอ-อ** = ใด ไหน) แม้ ฤดู ต่างๆก็ใช้ **ขิ่ง** ได้ เช่น **ขิ่งก๊ด** = ฤดูหนาว **ขิ่งผน** = ฤดูฝน **ขิ่งฮื้อ** ก็ใช้ **ขิ่งไหม้** = ฤดูร้อน

ที่ยืมมาจากบาลีสันสกฤต ได้แก่ **ก่าล่ะ** (จาก **กาล**) **ย้าม** (จาก **ยาม**) แต่ที่ใช้ทั่วไป ได้แก่ **ย้าม** เช่นเขาเคยเปลี่ยนคำทักทายครู เวลาครูเข้าห้อง จากภาษาอังกฤษเป็นภาษาไทใหญ่ ในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ ๒ เขาใช้ว่า **ย้ามเหนอ-อหลีข้า** = เวลาเช้าดีค่ะ เทียบกับ good–morning, sir. และใช้ **ย้ามค่ำหลีข้า** = เวลาบ่ายดีค่ะ เทียบกับ good–afternoon, sir. น่าเสียดายว่า พอสงครามเลิก ก็เลิกใช้ กลับมาใช้ **กู๊ดมอร์นิ่งเซ่อร์** อย่างเดิม (**ข้า** ของเขาใช้ได้ทั้งหญิงทั้งชาย) ภาษาพ่าเก่ถือคำ **ย้าม** เป็นคำที่ใช้ในภาษาหนังสือดังใช้ว่า **ย้ามคื๊นย้ามวั้น** เวลากลางคืนเวลากลางวัน ภาษาไทใหญ่ใช้ได้ทั้งภาษาทั่วไป เช่น **ย้ามเหลว** = เดี๋ยวนี้ ประเดี๋ยวนี้ (**เหลว** = เดี๋ยว) กับตัวอย่างข้างต้นและที่ใช้ในภาษาหนังสือ มักใช้ขึ้นต้นเรื่อง เช่น **ย้ามหนั้นก๊าเน้อ-ออ้ะหรับตี๊นึ่ง** = ยามนั้นที่ในที่แห่งหนึ่ง...หรือ **ย้ามเม่ออั๋นขุนหอคำสุหนั้นต้ะหร่าจ่ะ** = ยามเมื่อขุนหอคำสุนันทราชา

ภาษาไตเหนือเมืองจ่านต่าในภาษาวรรณคดีใช้คำ **ย้าม** หมายถึงฤดูกาล ก็ได้เช่น **ย้ามแห้งเข่อ-อ** = ฤดูแล้ง **เวลา** ก็ได้ในความหมายทั่วไป เช่น **ย้ามโท่ม่น** = เวลาเพลิดเพลิน **ย้ามเหย็น** คือเวลาเย็นราวบ่าย ๔ โมงซึ่งชาวไทใหญ่ทางตอนใต้ใช้ว่า **ต๊ามค่ำ**

คำ **เหย็น** ที่บอกเวลาไม่มีใช้ในภาษาไทใหญ่ มีใช้แต่ความหมายอื่น คือ เงียบ เช่น **เต็ดเหย็น** = ซ่อนตัวเงียบ บางทีเงียบอย่างวังเวงใจ เช่น **เฮินเหย็น** = เรือนเย็นอย่างบ้านมีคนตาย แต่ก็มีคำ **เข้าเหย็น** = ข้าว

เย็นซึ่งไม่ใช่เย็นเพราะไม่ร้อน แต่เย็นเพราะเป็นข้าวที่กินตอนเย็นไม่หมด เก็บค้างคืนไว้ จึงเป็นของค้างคืน ของเสีย เหมื่นส้มกินไม่ได้ ดังที่มีคำกล่าวว่า**หลีต่อหลีจี๋หอมต่อเน่อซ่า จ้าต่อจ้าหมากน้ำต่อเข้าเหย็น**=ดีต่อดีผักชีต่อเนื้อซ่าคือลาบเนื้อ ช้าต่อช้าคือชั่ว (หรือเลว) ต่อชั่ว **หมากน้ำ** (สมอชนิดหนึ่งทั้งขมทั้งเหมื่น มีสีดำ เขาใช้ใส่แกงฮังเลให้น้ำแกงมีสีคล้ำ) ต่อข้าวเย็นหรือข้าวค้างคืน อาหารค้างคืนก็ใช้เหย็นเช่นเดียวกัน เช่นแก๋งเหย็น

ภาษาไทขาวอยู่ใกล้กับญวน เพราะชาวไทขาวมีถิ่นฐานอยู่ในประเทศญวนมาก่อน คำที่หมายว่าเวลา จึงใช้คำที่ยืมมาจากญวน คือ **เจ๊อ** (จาก **เหย่อ** (เขียน gio)) และหมายว่า **ชั่วโมง** ก็ได้ เช่น **สองสามเจ๊อ**=สองสามชั่วโมง หรือโมง ก็ได้ เช่น **กี่เจ๊อ**=กี่โมง **เจ๊อนึ่ง**=โมงนึ่ง ส่วนภาษาไตนุงอยู่ใกล้กับกวางตุ้ง ก็ยืมคำภาษากวางตุ้งว่า **ฉี่** หรือ **ฉี่เห่า** (ภาษาจีนกลางออกเสียงฉึรฺโฮ่ว ($shih^2$ hou^4)

แต่ในภาษาถิ่นแต่ละถิ่นดังกล่าวแล้ว แม้ว่าจะมีคำยืมจากภาษาอื่นใช้ แต่คำที่ใช้มากและใช้เสมอยิ่งกว่าคำอื่นก็คือคำ **เม่อ** (หรือ **หมื่อ** แล้วแต่ถิ่น)=เมื่อ เช่น **เม่อใก้**=เมื่อกี้ เมื่อกี้นี้ **เม่อก่อน** หรือ **เม่อก่อนอ๋อนไน่**=เมื่อก่อนหรือเมื่อก่อนหน้านี้หรือเมื่อนานมาแล้ว **เม่ออ๋อนต๊าง** ก็ใช้ (**อ๋อน**=นำไปข้างหน้า **อ๋อนต๊าง** ก็หมายเช่นเดียวกัน หมายว่าเมื่อก่อนก็ได้) **เม่อเหลว**=ประเดี๋ยวนี้ เดี๋ยวนี้ **เม่ออั้นง้น กว๊ามเจ้าสาริปุกตะร้าจึ้ง**=เมื่อได้ยินเรื่องเจ้าสาริปุตรจริง... **เม่อเหลอ-อ**=เมื่อไร

ที่หมายว่า **วัน** ก็มี เช่น **เม่อไน่**=วันนี้ **เม่อว้า**=เมื่อวาน **เม่อพุ่ก**=พรุ่งนี้ **เม่อฮือ**=มะรืน **เม่อหนึ่ง**=มะเรื่อง **เม่อสอง**=วันหลังมะเรื่อง (เคยพูดเล่นกันว่า **มะรูน** ต่อไปเป็น **มะไร** ก็มี แต่จะใช้กันทั่วไปหรือไม่ไม่ทราบ)

ภาษาพ่าเก่และคำตี่ออกเสียงเป็น **มะ** เมื่อหมายถึง **วัน** คือ พ่าเก่ใช้ว่า **มะไน่**=วันนี้ **มะพุ่ก**=พรุ่งนี้ **มะฮื้อ**=มะรืน **มะง้า**=เมื่อวาน **มะซื้น**=เมื่อวานซืน และถ้าใช้ **มะง้ามะซื้น** อาจหมายว่า เมื่อก่อนนี้ เมื่อนานมาแล้วก็ได้

ส่วนภาษาคำตี่มีคำเรียกมากกว่า คือ **มะไหน่**=วันนี้ **มะฮุ่ก**=พรุ่งนี้ หมายถึงกาลข้างหน้าก็ได้ พูดเร็วๆ ฟังเป็น **หมก** (คำ **พรุ่ง** ของเราออกเสียงเป็นแม่ กก เป็น **พรุ่กนี้** ก็มี (คนพูดเป็น **พึ้กนี้** ก็มี) ถิ่นอื่นก็มีที่ออกเสียงเป็นแม่ กก คือ ภาษาใต้เป็น **ต่อโพรก** ภาษาเหนือเป็น **วันพูก** ภาษาพ่าเก่ออกเสียงเป็น **ม่ะพุ่ก** อ่ายตอน=ปรุ๊ก **ม่ะฮื้อ**=มะรืน **ม่ะเหลื้อง**=มะเรื่อง และ **ม่ะหล่าง**=หลังมะเรื่อง **ม่ะง่า**=เมื่อวาน (ภาษาไทใหญ่ใช้ **เม่อว้า** ภาษาเหนือใช้ **วันวา** คำดั้งเดิมจะเป็น **มะงฺวา** หรืออย่างไร ที่น่าสังเกตอีกอย่างหนึ่งก็คือ เขาใช้ **วา** หรือ **งา** โดยไม่มี **น** ตามท้ายอย่าง คำ **วาน** ของ เรา) **ม่ะซุ่น**=เมื่อวานซืน เขายังมี **ม่ะซั้น** คือ วันก่อนวานซืน และก่อนม่ะซั้น (ก่อนวานซืน) เป็น **ม่ะเหลื้อง** ก่อน **ม่ะเหลื้อง** เป็น **ม่ะหล่าง** และ ก่อน **ม่ะหล่าง** เป็น **ม่ะหลิ่ง** ฉะนั้นคำ **ม่ะเหลื้อง** กับ **ม่ะหล่าง** จึงใช้ได้ทั้งที่ล่วงมาแล้วและยังไม่ได้เกิดขึ้น

ส่วนที่ภาษาคำตี่ออกเสียง **หมื่อ** (เทียบกับเม่อ=เมื่อ) นั้น เขาหมายถึง **ฤดู** คือ **หมื่อฮื้อ**=ฤดูร้อน (พ่าเก่ใช้ **มะฮื้อ** คำ **ฮื้อ** นี้ใช้กันทั่ว ในภาษาไทใหญ่ใช้ **ขิ่งฮื้อ** แต่ก็แปลกที่ภาษาคำตี่และพ่าเก่หมายว่าฤดูร้อน ส่วนภาษาไทใหญ่หมายว่าฤดูฝน จะใช้ต่างกันคนละถิ่นหรืออย่างไร แต่ถึงอย่างไรก็ไม่มีที่ใช้ในภาษาของเรา ถ้าเทียบก็น่าจะตรงกับคำ **เรื่อ** ซึ่งเขาก็ออกเสียงเป็น **เฮ่อ** ในภาษาไทใหญ่ จึงยังไม่ทราบว่า **ฮื้อ** เป็นคำของเขาแต่ดั้งเดิมหรือได้มาจากภาษาใด) **หมื่อพ่น**=ฤดูฝน (ใช้ว่า **ค่าว** (=คราว) ก็ได้) **ค่าวพ่ะค่าวพ้น**=คราวฟ้าคราวฝน **ค่าวฮื้อค่าวแน้ด**=คราวร้อนคราวแดด **หมื่อหนี**=ฤดูหนาว **หนี**=ดี ฤดูหนาวคงเป็นฤดูที่สบายที่สุดของพวกเขา เขาจึงเรียกเช่นนั้น.

(ยังมีต่อ)

ปี 38 ฉบับ 19 4 ธ.ค. 2528

ภาษาสัมพันธ์

บรรจบ พันธุเมธา

อันเนื่องด้วยวัฒนธรรม

(68)

78 พช

ภาษาอ่ายตอน (ไทกลุ่มหนึ่งในอัสสัม) ออกเสียงคำเรียกวันแปลกกว่าภาษาคำตี่และพ่าเก่ คือไม่ได้ออกเสียงเป็น มะ หรือ ม่ะ แต่ออกเสียงเป็น ปะ ทั้งเขาก็มีคำเรียกวันมากมายยิ่งกว่าคำตี่เสียอีก ซึ่งเรียงลำดับไปจาก **ปะไน่** = วันนี้ **ปะรุ่ก** (พูดเร็วๆเป็น **ปรุ้ก**) = พรุ่งนี้ **ปะรื่อ** = มะรืน **ปะลึ่ง** = มะเรื่อง ต่อไปเป็น **ปะล่าง ปะลิก ปะล่า** ซึ่งไม่มีคำเรียกในภาษาเรา **ปะลิก ปะล่า** ก็ไม่มีในภาษาคำตี่ ถอยหลังจาก **ปะไน่** เป็น **ปะง่า** = เมื่อวาน **ปะซื่น** = เมื่อวานซืน และก่อนนั้นเป็น **ปะลึง ปะล่า** ส่วนที่เรียกฤดูกาล ใช้ว่า **มื่อ มื่อหนาว** = ฤดูหนาว และ **มื่อรือ** = ฤดูฝน **รื่อ** ในภาษาอ่ายตอนเทียบได้กับ **ฮื่อ** ในภาษาอื่นๆดังกล่าวมาแล้ว

รื่อ หรือ **ฮื่อ** จึงนับเป็นคำมีปัญหา ปัญหาแรกก็คือเป็นคำไทแต่ดั้งเดิมหรือ เหตุใดจึงไม่มีใช้ในภาษาไทถิ่นอื่น มีใช้แต่ในภาษาไทใหญ่กับภาษาในเครือไทใหญ่เท่านั้น หรือจะเป็นคำยืมจากภาษาอื่น และจะเป็นคำภาษาใด ปัญหาต่อไปก็คือ **ฮื่อ** นี้หมายความอย่างไรแน่ ภาษาไทใหญ่หมายว่า ฤดูฝน ได้ตรวจทานและถามไถ่เจ้าของภาษาดูถี่ถ้วนแล้วเขาก็ยืนยันว่าหมายถึงฤดูฝนแน่นอน ภาษาไตเมาที่เจ้ล่าน **เม่อฮื่อ** ก็หมายว่าฤดูฝนเช่นเดียวกัน แต่ภาษาคำตี่ พ่าเก่ ตลอดจนภาษาอ่ายตอน หมายว่าฤดูร้อน เขาว่าถ้าเป็นฤดูร้อน ภาษาไทใหญ่ใช้ว่า **ขึ่งไหม้** (ไหม้=ร้อน) ที่จริงถ้าคำนี้หมายว่าฤดูฝน เขาก็มีคำ **ขึ่งผน** หมายว่าฤดูฝน อยู่แล้ว ต่อมาได้เห็นอภิธานศัพท์ภาษาอาหมฉบับใหม่พิมพ์ ค.ศ. ๑๙๖๔ ในคำนำกล่าวว่า บัณฑิตเตงาย สกุลโมฮุน เป็นผู้บันทึก มีคำ **มื่อหุ** หมายว่าฤดูฝน คำนี้ไม่มีปรากฏในพจนานุกรมภาษาอาหมฉบับของโกลาบจันทร บารัวจึงไม่ทราบว่า คำนี้มีใช้แต่ดั้งเดิม หรือเพิ่มเข้ามาภายหลัง แต่ถ้าจะเพิ่มก็น่าจะได้จากภาษาไทในอัสสัมด้วยกันทั้ง ๓ กลุ่ม แต่ความหมายก็ต่างกันไป ทั้งเวลาก็ต่างกัน คืออภิธานศัพท์ภาษาอาหมนี้กล่าวว่าทำใน พ.ศ. ๒๓๓๘ ก่อนหน้าที่ชาวพ่าเก่จะได้เข้ามาอยู่ในอัสสัม ๒ ปี แต่อภิธานศัพท์นี้ก็มีที่ผิดซึ่งแสดงว่า ผู้ทำไม่ได้รู้ภาษาอาหม จึงเชื่อยากว่าที่บันทึกไว้นั้นถูกต้อง

ครั้นมาดูภาษาถิ่นอื่นนอกเครือไทใหญ่ โดยเฉพาะภาษาไทขาวที่ใกล้ชิดกับจีนและญวนก็เห็นว่า เขาเรียกฤดูทั้ง ๔ ตามภาษาญวนและญวนก็ได้จากจีน คือ ฤดูใบไม้ผลิ ไทขาวเรียก **โม้ชุ้น** ญวนเรียก **หมั่วซวน** (ภาษาจีนกลางเรียก **ชุ้นเที้ยน** (ch'un^{1} t'ien^{1})) ฤดูใบไม้ร่วง ไทขาวเรียก **โม้ทุ** ภาษาญวนเรียก **หมั่วทุ** (จีนกลางเรียก **ชิ้วเที้ยน** (ch' iu^{1} t'ien^{1})) ฤดูหนาว ไทขาวเรียก **โม้ดุง** ภาษาญวนเรียก **หมั่วดง** (จีนกลางเรียก **ตึงเที้ยน** (tung^{1} t'ien^{1})) และฤดูร้อน ไทขาวเรียก **โม้แฮ้** ภาษาญวนเรียก **หมั่วแห่** หรือ **หมั่วห่า**

ตามเสียงภาษากวางตุ้ง (จีนกลางเรียก **ชย่าเทียน** (hsia^4 t'ien^1) แต่ภาษากวางตุ้งออกเสียงคำนี้ว่า ห่า) คำ **แฮ้** ในภาษาไทขาวพอจะเทียบได้กับคำ **ฮื่อ** ข้างต้นได้ละกระมัง ถ้าเป็นเช่นนั้น ก็ถือได้ว่า **ฮื่อ** เป็นคำได้มาจากภาษาจีนกวางตุ้ง และที่หมายว่าฤดูร้อน ก็คงหมายตามความหมายในภาษาจีน เท่านี้ก็คงพอเป็นคำตอบเรื่องที่มาและความหมายของ**ฮื่อ** ส่วนที่หมายว่า ฤดูฝนในภาษาไทใหญ่นั้นจะมีที่มาต่างกันหรืออย่างไร ไม่อาจกล่าวได้ในขณะนี้

วัน คำเรียก **วัน** หรือเรียกช่วงเวลาของวันที่มีความสว่างของดวงตะวัน ระยะเวลาตั้งแต่ตะวันขึ้นถึงตะวันตก อย่างที่เราเรียก **เวลากลางวัน** นั้น ส่วนมากได้มาจากคำเรียก **ดวงตะวัน** อาจตัดมาบางส่วนหรือใช้คำเรียกดวงตะวันนั้นเอง ซึ่งเรียกต่างกันไป ดูเหมือนจะมี ๒ แบบ คือ แบบหนึ่งเรียกให้หมายว่า ดวงตาของวัน ดังคำในภาษาอีสานเรียก **ตาเว็น** (เสียง อะ ใน **วัน** กลายเป็น **เอะ**) ของเราออกเสียง **ตา** เป็น **ตะวัน** ภาษาไทนุงออกเสียง **ฮาหวั่น** หรือ **ทาหวั่น** (**ฮา** หรือ **ทา** คือ ตา ภาษาไทนุงจึงนับว่าออกเสียงคำนี้ต่างกว่าใคร นักภาษาจึงสันนิษฐานว่า ดั้งเดิมคำเรียก **ตา** คงจะเป็น **ทา** มีเสียงลมหายใจแรงๆทำให้เป็นเสียงหนักผสมอยู่ด้วย พวกที่ออกเสียงนี้ไม่ได้ จึงละเสียงหนักคงเป็น **ตา** เสียงเบา หรือไม่ก็เหลือแต่ส่วน **ห** ที่เป็นเสียงลมหายใจแรง จึงกลายเป็น **ฮา**)

อีกแบบหนึ่งใช้คำ **กลาง** แทน **ตา** แต่ออกเสียงต่างกันไปคือ **ก๋างวั้น** ในไทใหญ่ **ก่างวั่น** ในคำตี่ **ก๊างวั้น** ในภาษาพ่าเก่ และยังมี **กางวั๊น** ในภาษาไทขาว ซึ่งหมายว่า เวลากลางวัน คู่กับ **กางคื๊น** (=กลางคืน) ภาษาคำตี่เรียกอาหารมื้อกลางวันว่า **ง่ายก่างวั่น** (ง่าย=มื้อ) เทียบกับภาษาไทใหญ่ เรียก **เข้าวั้น** (=ข้าวมื้อกลางวัน) และภาษาพ่าเก่เรียก **ง้ายวั้น** (=ข้าวกลางวัน) คำ **ก๋างวั้น** หรือ **ก๊างวั้น** นี้จึงพึงเข้าใจยาก เพราะบางทีก็หมายถึงดวงตะวัน บางทีก็หมายถึงเวลาเที่ยงวันดังที่ใช้ในภาษาพ่าเก่ เช่นเดียวกับคำ **วั้นเต่ง** (=วันเที่ยง) ภาษาไทใหญ่ต้องใช้ **ก๋างวั้นเต้ง** =เที่ยงวัน **ก๋างวั้นขึ้น** ในภาษาไทใหญ่ไม่ได้หมายว่าตะวันขึ้น แต่หมายว่า เวลาก่อนเที่ยง คงเหมือนที่เราพูดตะวันขึ้นสูง สายมากแล้ว และ **ก๋างวั้นจ้าย** จึงหมายว่าหลังเที่ยง คือเวลาบ่าย

อนึ่งคำ **แสง** อย่างแสงตะวัน เขาไม่ใช้คำนี้กัน เพราะ แสง เขาหมายถึง เพชรพลอยรัตนชาติไปเสียแล้ว ภาษาไทใหญ่ใช้คำ **แหลด** (=แดด) หมายถึง แสงตะวัน เช่น **แหลดถ่อง**=แดดส่อง **แหลดแข็ง** =แดดแข็ง **แหลดไหม้** =แดดร้อน แต่ **แหลดเหลิง**=แดดเหลืองหมายถึงแดดอ่อนอย่างในฤดูหนาว บางทีใช้ **สายแหลด** หรือ **สายก๋างวั้น** หมายว่าแสงตะวัน ภาษาคำตี่ว่ามีใช้คือใช้ **เง่า** หมายว่า แสง **เง่านื่น** = แสงเดือน **เง่าวั่น**=แสงตะวัน ส่วนที่ภาษาไทใหญ่มีใช้ว่า **เง้าแหลด เง้าเหลิน** นั้นหมายว่า แสงแจ่มจ้าของดวงตะวันกับดวงเดือน ไม่ใช่แสง ทั่วไป

คำเรียกช่วงเวลาของวันตามคำของชาวบ้านมีเรียกต่างๆ กันไปแล้วแต่ถิ่น ดังเช่นภาษาไทใหญ่เรียกเวลา ๔ น. ว่า **โหเม้งเสอ-อ** = หัวเมืองใส หัวเมือง พจนานุกรมของ ดร.กูชิงว่าคือทิศเหนือหรือส่วนที่อยู่ตอนเหนือ คำนี้ในภาษาพ่าเก่หมายว่า ทิศตะวันออก ซึ่งน่าจะถูกกว่า เพราะชาวไทใหญ่มีคำบอกอาณาเขตของดินแดนไทใหญ่ตั้งแต่ดึกดำบรรพ์มาว่า **โหเม้งเซิกผางหน้าขาว หางเม้งเซิกล้าวหน้าเส้า เก้าล้านน้ำบ้องเหนอ สามแสนน้ำบ้องเต้อ-อ** คำ **บ้องเหนอ** กับ **บ้องเต้อ-อ** น่าจะหมายว่าปล้องเหนือปล้องใต้ คือตอนเหนือตอนใต้ **โหเม้งหางเม้ง** จึงน่าจะเป็นทิศตะวันออกทิศตะวันตก ถ้าจะหมายว่าเหนือใต้ก็ไปซ้ำกับคำบ้องเหนอบ้องเต้อ-อในตอนท้าย ความนี้เขาหมายว่าหัวเมือง (ทิศตะวันออก) จดผาง (คือธิเบต) หน้าขาว หางเมือง (=ทิศตะวันตก) จดลาวหน้าเศร้า ตอนเหนือมีเก้าล้านนา และตอนใต้มีสามแสนนา (คำ **เก้าล้านนา** จะเป็นที่มาของคำ **ล้านนา** หรืออย่างไร)

พ้นจาก **โหเม้งเสอ-อ** ก็เป็น **โหเม้งแล้ง** = หัวเมืองสว่าง หรือ **พะป้างเม้งแล้ง**(ฟ้าแจ้งเมืองสว่าง)

เป็นเวลาราว ๕ น. **แล้ง** หมายว่าสว่าง คำ **แล้ง** นี้คงจะได้มาจากจีน ภาษาจีนกลางมีคำ **เลี่ยง** (liang^4) แปลว่าสว่าง เช่น **เที้ยนเลี่ยง** (t'ien^1 liang^4) = ฟ้าสว่าง คือตอนใกล้รุ่ง บางทีหมายว่าแสงก็ได้ เช่น **เยว่เลี่ยง** (yue^4 liang^4) หมายว่าแสงจันทร์ ในภาษาไทใหญ่ใช้ **แล้ง** คู่กับ **แจ้ง** เช่น **ฮู่แจ้งแล้งป๋อง** หมายว่ารู้และเข้าใจกระจ่างทะลุปรุโปร่ง (**ป๋อง** = แทง แทงทะลุ ไปได้ตลอด) **แล้งจ่าง**=แสงกระจ่างอย่างเวลาเช้าตรู่ แต่ถ้าเช้ากว่านั้นก็เรียก **แล้งจ้ะวุ้ยจ้ะไว้** หมายว่าสว่างสลัว ๆ ภาษาไตนุงใช้คำ **โหล่ง** ซึ่งออกเสียงตามภาษากวางตุ้งหมายว่า แสง แสงสว่าง

จึงเป็นอันว่าภาษาข้างต้นไม่ใช้คำสว่าง แต่ใช้คำ **แล้ง** จากภาษาอื่นแทน คำ **สว่าง** ดูน่าจะเป็นคำเขมรเพราะมี **สฺว** ควบ แต่ปรากฏว่าคำ **สฺวาง** ที่มีใช้ในภาษาเขมร เช่น **เมฆสฺวาง** = ฟ้าสว่าง และ **สฺวางอารมฌ์**=สว่างอารมณ์ ความคิดจิตใจผ่องใส เหล่านี้ เขมรว่า **สฺวาง** ได้จากคำ **สว่าง** ของไทย ในภาษาไทใหญ่และไทเมาก็มีคำ **สฺว่าง** หมายว่า ร่าเริง ยินดี เช่น ใช้ว่า **สว่างเจ๋อ-อ**=สว่างใจ คือใจยินดี ใจสบาย โล่งใจ หรือ **อ๋ำสว่างขมเน้อ-อ** = ไม่สบายใจ ขมภายใน เขาก็ว่าคำนี้ได้มาจากภาษาพม่า คำ **ซ้างล้าง** ที่หมายว่าสว่างใจอย่างเวลาสร่างไข้ ก็ว่าเป็นคำภาษาพม่าเช่นเดียวกัน *(ยังมีต่อ)*

สายสัมพันธ์

'สิริมา อภิจาริน'

แม่จากเราไปตั้งแต่พวกเรายังเล็กมาก ดูเหมือนตั้งแต่น้องชายคนเล็กยังไม่เต็มห้าขวบดีด้วยซ้ำ เปล่าหรอก แม่ไม่ได้ถึงแก่กรรม หรือลาจากโลกนี้ไป แม่เพียงแต่ 'จาก' พวกเราไปแต่งงานและมีครอบครัวใหม่ ทีแรกแม่คิดจะเอาน้องคนเล็กไป แต่พ่อยื่นคำขาดว่าถ้าอยากได้พวกเรา ก็ต้องเอาไปให้หมด จะมาแบ่งแยกไม่ได้ มิเช่นนั้นก็อย่าเอาเสียเลย แม้แต่คนเดียวก็ไม่ให้

"เด็ก ๆ จะต้องโตขึ้นด้วยกันพร้อม ๆ กัน" พ่อว่า "อีกหน่อยเราพ่อแม่ก็ต้องจากไป จะเหลือแต่พวกเขาพี่ ๆ น้อง ๆ กัน อย่าไปแยกเขาคนละทางสองทางดีกว่า ไม่งั้นโตขึ้นเขาจะว้าเหว่ เหมือนคนไม่มีพี่ไม่มีน้อง"

พวกเราจึงโตขึ้นมาเป็นพรวนตามหลังพ่อเหมือนแม่ไก่กับลูกเจี๊ยบ แม่มาเยี่ยมพวกเรานาน ๆ ครั้ง เหมือนแขกคนอื่น ๆ ที่มาเที่ยวบ้านเรา เราวิ่งมาดูแม่กันบ้าง คุยด้วยบ้าง แล้วก็วิ่งออกไปทางหลังบ้าน ไปเล่นอะไรต่อมิอะไรกันตามประสา ลืม ๆ กันไปเสียแล้วว่า แม่ยังนั่งคอยอยู่ในห้องรับแขก ช่างน่าว้าเหว่แทนเสียจริง

แล้วพวกเราเป็นอย่างไรหรือ ตั้งแต่พ่อกับแม่อยู่ด้วยกัน เราก็ไม่ค่อยจะได้เห็นพ่อกับแม่นัก พวกเรานอนเรียงกันเป็นแถวในห้องนอนใหญ่ และเวลาเข้านอนของเราก็เป็นเวลาที่พ่อแม่ยังไม่กลับ บางคืนพวกเราหลับไปแล้วแต่สะดุ้งตื่นขึ้นมากลางดึก ท่ามกลางความเงียบสงัด เรารู้สึกได้เองว่าพ่อกับแม่ยังไม่กลับบ้าน นอกหน้าต่างจันทร์เต็มดวงทอแสงสกาว แสงละมุนสาดส่องเข้ามาในห้องนอนของพวกเราจนดูสว่างนวล หมาหอนมาจากไหนก็ไม่รู้รับกันเป็นทอด ๆ แล้วน้องชายคนเล็กก็สะอื้นกระซิก ๆ ขึ้นมาเสียเฉย ๆ เริ่มแรกก็เบา ๆ แล้วก็เป็นถอนสะอื้นฮัก ๆ ทั้ง ๆ ยังตาหลับ เห็นน้ำตาเม็ดโต ๆ เปียกขนตา เราไม่รู้จะทำอย่างไร ได้แต่ขดเบียดเข้าหากันเหมือนจะปลอบโยนกันเอง พี่คนโตส่งเสียงอือ ๆ เรียกขวัญน้อง แล้วก็ขดกันไปเบียดกันมาอยู่อย่างนั้น จนในที่สุดก็หลับผล็อยกันไปอีกด้วยความอ่อนใจ

เมื่อเราตื่นนอน พ่อแม่ยังไม่ตื่น พี่เลี้ยงพากันควักพวกเราออกจากที่นอน พาไปอาบน้ำแต่งตัว ให้กินอาหารเช้า แล้วก็พากันไปโรงเรียนเป็นแถว เริ่มตั้งแต่ตัวโตไล่ไปจนถึงตัวเล็ก

เมื่อไม่มีแม่ ชีวิตก็ยังเป็นอย่างนี้ พ่อกลับดึก และเราไปโรงเรียนเมื่อพ่อ

ปี ๓๔ ฉบับ ๒๐ 11 ธ.ค. ๒๕๒๘

ภาษาสัมพันธ์

บรรจบ พันธุเมธา

อันเนื่องด้วยวัฒนธรรม

(๖๙)

ช่วงเวลา แต่ละวัน

ชาวไทใหญ่กล่าวด้วยความเชื่อว่า ถ้าผู้ใดป่วยเจ็บในเวลาบางช่วง อาการจะไม่ค่อยดี บางทีอาจถึงตาย คือ**หญิงว้ายง้าย จ๊ายหน้าไก่** หมายว่า หญิงหลังงาย ชายหน้าไก่ งาย ในภาษาไทใหญ่ หมายว่าเวลาสายๆ ราว ๘ น. **วายงาย** ก็เป็นเวลาหลังจากนั้น **งาย** หมายถึงอาหารเช้า ที่ไม่ใช่เช้าๆ ตามธรรมดาตอนเช้า ตั้งแต่ ๖ น. – ๗ น. เขาจะกินพวกขนมทอดๆที่เรียก **ข่างป๊องกับน้ำชา**จีน (เดาะเกลือด้วย) จนกับข้าวเช้าเสร็จแล้วจึงกินอาหารหนักเป็นอาหารเช้ากับอาหารกลางวันไปพร้อมกัน **วายงาย** ก็คือหลังอาหารมื้องายแล้ว ที่เขาว่า **น้อนว้ายง้ายหวานเสเน่อกว๊ายซ่า** หมายว่า นอนหลังงายเพลินเสียยิ่งกว่าลาบเนื้อควาย ส่วน **หน้าไก่** หมายว่า เวลาราว ๓ น. คงเป็นเวลาที่ไก่ขันครั้งแรก ที่เราพูด **หัวไก่โห่** จะเป็นเวลาเดียวกันนี้หรือไม่ไม่ทราบ

คำที่เรียกเวลาเช้า ภาษาไทใหญ่ใช้ว่า **ก๋างเหนอ-อ** ถ้าใช้ **ก๋างเหนอ-อเจ้าๆ** คือ เวลาเช้าเช้าๆ ซึ่งอาจจะเป็นเวลาราว ๔ น. – ๕ น. ที่จริงน่าจะสายกว่านั้น และเวลา **ก๋างเหนอ-อ** จะเหยียดไปถึงราว ๘ น. ต่อจากนั้นจนถึง ๑๐ น. เรียก **อ๋อนวั้น** (=นำวัน) และ ๑๐ น.–๑๑น. เรียก **ก๋างวั้นป๋ายเต้ง**(=ตะวันปลายเที่ยง) ถึง ๑๒ น. ก็เป็น **ก๋างวั้นเต้ง** พ้นจากนั้นเป็น **ก๋างวั้นจ้าย** (=ตะวันชาย) คือเวลาบ่าย **ว้ายวั้น** (=ผ่านกลางวัน) ก็ว่า ช่วงเวลาบ่าย ๑๕ น. เป็นต้นไปถือเป็น **ก๋างค่ำ** ๑๖ น.– ๑๗ น. เป็น **ต๊ามค่ำ** ๑๗ น. เป็นต้นไปเป็น **โหค่ำ** (=หัวค่ำ) และถึง **จ้อมห้อม** ก็คือ **โพล้เพล้** และ **ลับสิ่งจ้อมห้อม** มืดกว่าโพล้เพล้ (ลับสิ่ง = มืด)

ต่อจากนั้นก็ถึง **ก๋างคื๊น** (=กลางคืน) และราว ๒๓ น.–๒๔ น. ถือเป็น **ก๋างคื๊นลึก** (= กลางคืนดึก) จนถึง **เต้งคื๊น** (= เที่ยงคืน) พ้นเที่ยงคืนไปก็เป็น **เต้งคื๊นจ้าย**

ภาษาคำตี่ใช้ **ผ่าแล่ง** (= ฟ้าแลงหรือฟ้าสว่าง) หรือ **เมื่องแล่ง** เป็นเวลาราว ๔ น. บางทีก็เรียก **แล่งหนาไก๊** (=สว่างหน้าไก่ หน้าไก่ของคำตี่ขนาด ๔ น.) **แล่งล่ง** (= สว่างลง) คือเวลาแสงเงินแสงทองขึ้น และ **แล่งจ๊งห่ง** (=สว่างแดง **จ๊งห่ง** เป็นคำขยายคำ แดง) เป็นเวลาสว่างขึ้นฟ้าแดง ราว ๕ น. พอสางๆ ก็เรียก **ย้ามแล่ง** (=เวลาสว่าง) ถึงเวลาเช้าก็เป็น **โฮ้เล้อ-อ** (=โหเหนอ-อ คือหัวเช้า) ราว ๕ น. กว่าๆ -๖ น. ต่อไปจึงเป็น **ว้ายง่าย** ราว ๘ น. – ๑๐ น.

ชาวคำตี่มีคำเรียกเวลาบ่ายไปจนถึงกลางคืนมากมายหลายคำคือ เวลาบ่ายเรียก **พ้ายข่ำ** (ภายค่ำ) หรือ **ต๋ามข่ำ** หรือ **ป๋างข่ำ** ก็ได้ จนถึง ๑๖ น.ก็เป็น **ข่ำ** (=ค่ำ) เวลาตะวันจวนจะตกหรือตกไปบ้างแล้ว

บางส่วนเรียก สากก่างวั้น = ซากตะวัน (สาก=ซาก) ก่างวั้นต๊ก หรือ ก่างวั้นฮ้าย (= ตะวันตกหรือตะวันหาย) คือตะวันตกดิน วั้นจ่ม ก็ใช้โดยเฉพาะในภาษาหนังสือ และ ตื่นก่างวั้น (=ตื่นตะวัน) คือตะวันขอแสง คำเรียกเวลาโพล้เพล้โดยเฉพาะไม่มีใช้ในคำตี่ มีแต่คำอธิบายประสมเป็นคำคือ ข่ำหนามุด (=ค่ำหน้ามืด) =เวลาโพล้เพล้ ยังไม่มืดดี ข่ำแป๊กหนา (= ค่ำพอเห็นหน้าแต่จำกันไม่ได้) เวลามืดกว่าโพล้เพล้ เวลา ซ้าวล่งโต่ง (= สาวลงทุ่ง) = เป็นเวลาโพล้เพล้ คือเป็นเวลาที่สาวๆลงเรือนมาพบกับผู้มาวิสาสะด้วย ยังมีเวลาไก๊ขึ้นหาง (=ไก่ขึ้นห้าง คือขึ้นคอนนอน) ซึ่งมืดกว่าโพล้เพล้นิดหนึ่ง และมืดยิ่งกว่านั้นก็เรียก ข่ำลุ่ยไล่ คือค่ำไล่ๆมา

ภาษาอ่ายตอนมีคำ โหเมิ้งแล่ง หรือ พ่าแล่งมุ่งมิ่งมุ่งม่าง = ทางตะวันออกสว่าง หรือฟ้าเพียงสว่างสลัวๆยังแลไม่เห็นหน้ากัน เป็นเวลาราว ๔ น. น่าแปลกที่ภาษาอ่ายตอนมีคำ มุ่งมิ่ง เหมือนกับคำ มุ้งมิ้ง ในภาษาใต้ แต่ความหมายต่างกันไปเป็นคนละเวลา คือ มุ่งมิ่ง ของภาษาอ่ายตอนเป็นเวลาเช้ามืด ส่วน มุ้งมิ้ง ของภาษาใต้หมายว่าเวลาพลบค่ำ เวลา หน้าไก่ ของอ่ายตอนก็ว่าราว ๑ น. เวลา ผ่าแล่งดี้ = ฟ้าสว่างดี เป็นเวลาราว ๕ น. ถึงเวลาเช้าเรียก ง่ายเหนอ-อ (ง่าย หมายว่า เวลา) ง่ายวั้น = เวลากลางวัน และ ง่ายค่ำ = เวลาบ่าย วั้นจ่าย (=วันชาย) ก็เรียก วั้นค่ำ เป็นเวลาบ่าย ๑๔ น. ไปจน ๑๗ น. เรียก ผ่ายค่ำ ต่อไปเป็น วั้นตก = ตะวันตกดิน มีคำ หน้าหมิ่งหม่าง คงหมายว่าเห็นหน้าสลัวๆไม่ชัดเจนเขาว่าคือ เวลาโพล้เพล้ พ้นจากนั้นก็ ดับสิ่ง (=ลับสิ่งหมายว่ามืด) และเป็น ก่างคื่น = กลางคืน เรียก ง่ายคื่น ก็มี

คำ ง่าย ในภาษาอ่ายตอนและคำตี่ตลอดจนพ่าเก่หมายว่า เวลา ง่ายวั้น = เวลากลางวัน ง่ายค่ำ = เวลาบ่าย ง่ายคื่น = เวลากลางคืน ง่ายเหนอ-อ=เวลาเช้า (ภาษาคำตี่ออกเสียง เหนอ-อ เป็น เล้อ-อ คล้ายชาวไตเหนือที่ออกเสียง น เป็น ล) เมื่อพูดถึงมื้ออาหารก็ใช้คำ เข้า นำหน้า อย่างชาวอ่ายตอนพูดว่า จิ้นเข้าง่ายเน้อ-อ = กินอาหารเช้า จิ้นเข้าง่ายวั้น = กินอาหารกลางวัน และ จิ้นเข้าง่ายค่ำ = กินอาหารเย็น (ไม่เกิน ๑๘ น. เสียง ก ที่มากับสระหน้าคือ อี เอ แอ ชาวไทใหญ่ในรัฐชานใต้ออกเสียงเป็น จ ภาษาอ่ายตอนออกเสียงเช่นเดียวกันนี้โดยเฉพาะ กิน เป็น จิ๊น เก็บ อย่าง เก็บผลไม้เป็น เจ๊บ) คำง่าย หมายว่า มื้อ ก็ได้ เช่น จิ้นเข่าง่ายลึ่ง = กินข้าวมื้อหนึ่ง ภาษาคำตี่เรียกอาหารแต่ละมื้อว่า ง่าย ง่ายก่างเล้อ-อ = ข้าวเช้า ง่ายก่างวั้น=ข้าวกลางวัน ง่ายบ้างข่ำ = ข้าวมื้อเย็น ส่วนมื้ออาหารใช้ ม่า หรือ ต่า

ภาษาพ่าเก่เรียกมื้ออาหารคล้ายภาษาอ่ายตอนคือ ง้ายเหนอ-อ=มื้อเช้า ง้ายวั้น = มื้อกลางวัน ง้ายข่ำ =มื้อเย็น อาหารแต่ละมื้อก็เรียก ง้าย เช่น กินเข่า[8]ละวั้นสองสาม ง้าย=กินข้าววันละสองสามมื้อ และ ว้ายง้าย ก็คือหลังอาหารจำเพาะอาหารเช้า

คำ งาย ในภาษาถิ่นปักษ์ใต้หมายว่า เวลา เช่นเดียวกับภาษาอ่ายตอน เช่นชาวใต้ใช้ว่า ทำงานทั้งงาย เช้า งาย เย็น คือทำงานทั้งเช้าทั้งบ่าย และหมายว่า นาน ก็ได้ เช่นคอยตั้ง งาย (จากพจนานุกรมภาษาถิ่นปักษ์ใต้)

จึงสรุปได้ว่า งาย หมายได้ทั้งอาหารมื้อเช้าหรือมื้อสาย ดังคำ ว้ายง้าย กับหมายได้ว่า เวลา เช่น งายเหนอ-องายข่ำ และยังหมายว่ามื้ออาหารได้อีก เช่น เข้าง้ายเหนอ-อ เข่าง้ายก่างเล้อ-อ = อาหารมื้อเช้า

มีคำที่คู่กับ งาย คือคำ เพราใช้คู่กันเป็น เพรางาย จึงทำให้เกิดเข้าใจผิดว่าเป็นอาหารมื้อเช้ามื้อเย็นแต่เมื่อ งาย หมายว่าอาหารเช้า

เพรา ก็ควรจะหมายว่า อาหารเย็น แต่ก็มิได้ใช้ทั่วไป มีใช้แต่ในบางภาษา คือในภาษาไทนุง เรียกอาหารเย็นว่า เข่าเปย่าต๋อนเปย่า ส่วนที่มีใช้ในภาษาไตเมาและไตเหนือมักใช้ เพ้าง่าย ในภาษาหนังสือ แปลว่า อาหารเย็นและเช้า ที่หมายว่า อาหารทั่วไป ไม่ได้เฉพาะแต่อาหารเป็นมื้อๆก็มี เช่น อืบเพ้าอืบง้าย หมายว่าอดอาหาร

ในภาษาเขินที่เชียงตุง คำ เพรา ยังมีใช้ เข้าเพ้า คือข้าวเย็น คู่กับ เข้างาย คือ ข้าวเช้า ภาษาของชาวเมืองแลม (ซึ่งอยู่ไม่ไกลกับเชียงตุงนัก) เรียกข้าวเช้าที่หุงแต่เช้า เอาไปกินที่นาว่า เข้าผอย ถือว่ากินเพื่อหลองต้อง (=รองท้อง) ๑๑ น.จึงกิน เข้างาย ซึ่งจะถือว่าเป็นอาหารมื้อสาย หรือมื้อกลางวัน หรือมื้อครึ่งเช้าครึ่งกลางวันก็คงได้ ครั้นถึง ๑๖ น. ก็เป็น เข้าแลง ซึ่งน่าจะถือเป็นข้าวเย็น แต่ปรากฏว่า เขายังมี เข้าเพ้า (= ข้าวเพรา) เวลา ๑๙ น. อีกมื้อหนึ่ง ที่จริง เข้าแลง ในภาษาเหนือของเราก็หมายว่า ข้าวมื้อเย็น ส่วนข้าวเช้า ก็เรียก เข้างาย และข้าวกลางวันเรียก เข้าตอน แต่ เข่าแหล่ง ในภาษาไทนุง หมายว่า ข้าวกลางวัน และ เข่าหง่าย คือข้าวเช้า คำ แลง จึงหมายได้ต่างๆ ทั้งมื้อกลางวัน มื้อบ่ายๆ และมื้อเย็นแล้วแต่ถิ่น *(ยังมีต่อ)*

คนทันสมัย

'ปันหยี'

ถ้าสามีเกศเขาบอกว่า เขาอยากจะทิ้งเกศเสียที เกศเห็นจะต้องก้มหน้ายอมรับกรรมแต่โดยดี

ไม่ใช่เพราะเกศหมดน้ำยา หรือไม่มีน้ำยาหรอกน่า (อย่าคิดมากไปเลย) ก็เกศน่ะทำผิดๆพลาดๆ ดำเนินนโยบายอันสุขุมคัมภีรภาพ พาให้เงินทองที่มีอยู่น้อยนิดร่อยหรอลงไม่รู้กี่สิบครั้ง ขนาดที่เพื่อนฝูงบอกว่า

"ไหนเกศ แกลองบอกซิว่าแกฝากเงินไว้กะแบงค์อะไร"

"ทำไม มันไปเกี่ยวอะไรด้วย" เกศย้อนถามอย่างงงๆ

"อ้าว ชั้นจะได้ไม่ฝากแบงค์เดียวกับแก ชั้นกลัวแกจะพลอยพาแบงค์เขาล้ม"

เพื่อนฝูงให้ความสำคัญเกศถึงเพียงนี้

ความล้มเหลวเริ่มต้นแต่เกศริอ่านไปเล่นหุ้นกับเขาแล้วล่ะ ช่วงสี่ห้าปีที่แล้ว มีการปั่นหุ้นจนราคาหุ้นป่วนปั่นไปหมด เกศเอากับเขาด้วย ซื้อหุ้นธนาคารแห่งหนึ่งมาวันจันทร์ ถึงวันพุธ เกศก็เทขายไป ได้กำไรเหนาะๆมาสองสามพันบาท

สามีเกศเขาไม่รู้เรื่องนี้สักนิด ก็เกศไม่บอกซะอย่าง เกศเอากำไรที่ว่าไปซื้อถ้วยชามชุดที่สิบสอง แล้วเกศก็ซ่อนให้พ้นตาสามี ตรงห้องใต้บันได

"พี่เกศมาซื้อหุ้นโรงปูนกันเถอะ" นันชวนเกศยิกๆ อาทิตย์ต่อจากที่เกศได้กำไรจากหุ้นธนาคาร

"ดีแน่นะ" เลือดของเกศวิ่งพล่าน ภายหลังเพื่อนฝูงบอกว่า ไม่ใช่เลือดบ้า แต่เป็นเลือดแห่งความโลภมากกว่า นี่ถ้าไม่รักกันจริง เกศคงโกรธไปนานแล้ว ก็เล่นเอาความจริงมาพูดนี่นา

"นิ่งไปเลยพี่ หนูสืบข่าวมาดูแล้ว นายเขาว่าเล่นได้นี่ หนูทุ่มสุดตัว" นันว่า

"เออพี่เอาด้วย แป๊ดล่ะว่าไง" เกศถามแป๊ดซึ่งนั่งอยู่ใกล้กัน

"ของตายอยู่แล้ว" แป๊ดว่า แล้วก็เลยตายอย่างแป๊ดพูด

"พี่เกศไม่รอถามตัวเฮียเขาก่อนหรือไง"

ปี 38 ฉบับ 21 18 ธ.ค. 2528

ภาษาสัมพันธ์

บรรจบ พันธุเมธา

อันเนื่องด้วยวัฒนธรรม

(๕๐)

ตรีกาล

คำบอกเวลา **ครู่ยาม** ของเรามีใช้มากมายหลายคำด้วยกัน บางคำกำหนดเวลาลงไปได้เลย อย่างเช่น ยาม อันเป็นคำบาลีสันสกฤต เขากำหนดไว้ว่ายามหนึ่งมีช่วงเวลา ๓ ชั่วโมง นับเป็นหนึ่งในแปดช่วงของวัน แต่ครั้นถึงเวลากลางคืนกลับกำหนดให้เป็นยามละ ๔ ชั่วโมง คืนหนึ่งมี ๓ ยามคือ **ปฐมยาม** (=ยามแรก) **มัชฌิมยาม** (=ยามกลาง) และ **ปัจฉิมยาม** (=ยามท้าย) ที่เรานำมาใช้นอกจากจะใช้ตามความหมายข้างต้นนี้ก็ยังหมายว่า เวลา คราว ดังกล่าวแล้ว บางทีก็หมายว่า **เมื่อ** ใช้คู่กับ **เมื่อ** เป็น **ยามเมื่อ** ก็มี

ส่วนคำ **ครู่ เดี๋ยว ประเดี๋ยว ขณะ พัก** เหล่านี้ไม่ได้เทียบกับเวลาสากลว่าเป็นเวลาเร็วช้ามากน้อยเพียงใด คำ **ขณะ** ที่เรายืมมาจากภาษาบาลีตรงกับ **กฺษณ** ของสันสกฤตที่มีความหมายหนึ่งหมายว่า การกะพริบตาครั้งหนึ่งๆ (เพราะมีกล่าวไว้ในพจนานุกรมภาษาสันสกฤตว่า คำนี้อาจตัดมาจาก อีกฺษณ ที่แปลว่าการดู การเห็น และดวงตา มีความหมายเนื่องกับ อกฺษ ที่หมายว่าดวงตาได้เช่นเดียวกัน) ซึ่งถ้าเทียบเวลาสากล บ้างก็ว่าเป็นเวลา ๔ นาที บ้างก็ว่า ๔/๕ วินาที บ้างก็ว่า ๒๔/๓๕ วินาที แต่ที่เราใช้เราไม่ได้กำหนดตายตัวเช่นนั้น เช่น ทำงานไปชั่วขณะหนึ่ง อาจจะเทียบได้กับพักหนึ่ง ซึ่งอาจจะเร็วแค่ประเดี๋ยวเดียว หรืออาจจะช้าขนาดพักใหญ่ๆก็เป็นได้

ด้วยเหตุที่เราไม่ค่อยได้กำหนดเวลาตายตัวแน่นอน ถึงเราจะใช้คำ ครู่ เดี๋ยว ขณะ พัก ดังกล่าวนั้น ก็เทียบเวลาสากลเป็นนาทีวินาทีได้ไม่ถนัดนัก ในภาษาถิ่นอื่นก็เช่นเดียวกัน ภาษาไทใหญ่ใช้คำ **แกบ** หรือ **แก้บนึ่ง** เทียบเท่ากับคำ ครู่ ครู่หนึ่งของเรา ภาษาอ่ายตอนใช้ **แค่บนึ่ง** หรือ **จู้ลึง** จู้ของอ่ายตอนเทียบได้กับคำ **โจ้** ในภาษาไทใหญ่ และ **ชั่ว** ของเรา โจ้อะซ่าก ในไทใหญ่ = ชั่วชีวิต **โจ้นึ่ง**=ชั่วหนึ่ง ครู่หนึ่ง คำ **จู้** เสียงพอจะเทียบกับคำ **ครู่** ได้ด้วย คำ **ครู่** ของเราก็ออกจะเป็นปัญหาว่าเป็นคำไทแต่ดั้งเดิม หรือ เหตุใดจึงมี ร ควบ และไม่มีใช้ในภาษาไทถิ่นอื่น ถ้าเช่นนั้นจะได้มาจากภาษาใด ที่จริงน่าจะเป็นภาษาเขมรหรือมอญ เพราะเป็นคำมีเสียงควบกล้ำ แต่ปรากฏว่าเขมรใช้คำอื่น เช่นใช้ **มวยสฺรบก่** (=มวยซฺรอบ็อก)=ครู่หนึ่ง ประเดี๋ยวหนึ่ง ส่วนภาษามอญใช้คำ **คะนะ** จาก **ขณะ** ของบาลี บางทีก็ใช้ **ชอนคะนะ** มัวชอนคะนะ=หนึ่งเนียะเรียะ (เขียน นร)=กะพริบตา ๑๐ ครั้ง

คำ **เดี๋ยว ประเดี๋ยว** ไม่มีปัญหา คงเป็นคำไทยแน่ เพราะมีใช้ในถิ่นอื่นด้วย มีภาษาไทใหญ่ เป็นต้น คำ **เหลว** ในภาษาไทใหญ่หมายได้ทั้ง

เดี๋ยว และ **เดี๋ยว** เช่น **ก้อเหลว** =คนเดียว **อั้นเหลว**=อันเดียว กับ **เม่อเหลว** = เมื่อเดี๋ยว หรือประเดี๋ยว แต่ถ้าใช้ **ก๊าเหลว** ก็หมายว่า ทันที ทันทีทันใด ที่จริงคำ **ประเดี๋ยว** นอกจากจะหมายว่า เวลาน้อยนิด เทียบได้กับคำคู่แล้ว (แต่ประเดี๋ยวของนางพันธุรัตแม่ยักษ์ของพระสังข์ ก็กินเวลาเป็นวันๆ) ก็ยังหมายว่า ไม่ได้เกิดหรือทำทันที เช่น **ประเดี๋ยวไปก็ทันถมไป** หมายว่ารอเวลาอีกหน่อย นาน เท่าใดก็ได้ แล้วแต่จะเห็นสะดวกหรือพอใจ ถ้าไม่เน้นลงไปว่า **ไปเดี๋ยวนี้ละ ไปประเดี๋ยวนี้เทียวนะ** ก็ไม่ได้หมายว่าเป็นคำบอกเวลาในปัจจุบัน ภาษาผ่าเก่จึงใช้ **หม่าจ่าม** เช่น **หม่าจ่ามต๊ะเฮ็ด** =ประเดี๋ยวจะทำ (**หม่า** = ไม่ **จ่าม** =ใกล้ หมายว่า ไม่ใกล้ คงหมายว่า ไม่ใกล้เวลาปัจจุบัน) ภาษาคำตี่ออกเสียง **ม่ะจ๋าม** ภาษาอ่ายตอนออกเสียง **ปะจ๊า** ที่ภาษาอ่ายตอนออกเสียง **ปะ** เมื่อผ่าเก่กับคำตี่ออกเสียง **หม่า** กับ **มะ** คงจะพอทำให้เราเห็นได้บ้างกระมังว่า **ประ** ที่มาข้างหน้า **เดี๋ยว** นั้นมาอย่างไร อาจมาจาก **เม่อ** **มื้อ** หรืออย่างไร หรือจะเติมเข้าไปตามอย่างคำอื่นๆ บางคำที่มี **ประ** นำหน้า

มีคำที่ถือได้ว่าแสดงเวลาปัจจุบันมักมีคำ **นี้** ลงท้ายด้วย เช่น **เดี๋ยวนี้** ภาษาไทใหญ่ใช้ว่า **จั่งไน่** ภาษาผ่าเก่ออกเสียง **จิ๊งไหน่** ภาษาอ่ายตอนออกเสียง **เจ๊ไน่** (**ไน่** หรือ **ไหน่**=นี้) ภาษาคำตี่ออกเสียงแปลกไปกว่าถิ่นอื่นๆ คือ รวบเสียง **จิ๊ง จั่ง** หรือ **เจ๊** กับ **ไน่** หรือ **ไหน่** เป็น **ไจ้** บางทีเขาพูด **ไจ้ ไจ้** เป็นคำติดปาก ก่อนที่จะเริ่มพูด หรือตอนที่ติดนึกไม่ออก คงเหมือนกับที่เราพูดว่า **ที่นี้ ที่นี้ก็**

แต่ที่ใช้ **นี้** ลงท้ายคำที่ไม่ได้แสดงปัจจุบันก็มีอย่างที่เราใช้ **เมื่อวานนี้ เมื่อวานซืนนี้ พรุ่งนี้ มะรืนนี้ มะเรื่องนี้** ที่แสดงอดีตใกล้ปัจจุบัน ก็คือ **เมื่อกี้ เมื่อตะกี้ เมื่อกี้นี้** ซึ่งอาจเพิ่งเกิดหยกๆ เมื่อไม่กี่นาทีมานี้เอง หรือนานกว่านั้นก็ได้ ภาษาไทใหญ่ใช้ว่า **เหม่อไก้** ภาษาผ่าเก่ออกเสียง **หม่าไก่** ภาษาภาษาคำตี่ออกเสียง **ม่ะไก๋**

ส่วนที่แสดงอดีต ที่ล่วงแล้วไปไม่นานนักก็ได้ ที่นานมากก็ได้ หรือนานจนกำหนดเวลาไม่ได้ก็มี ได้แก่คำ **เมื่อก่อน เมื่อก่อนนี้ แต่ก่อน** เช่น คนแต่ก่อน คนเมื่อก่อน ภาษาไทใหญ่ใช้ **เม่อก่อน เม่อก่อนอ๋อนไน่ เม่ออ๋อนต๊าง**ดังกล่าวแล้ว ที่ใช้ **เม่อมื่น** ก็มี **เม่อมื่นจิ้นซิ้น** ก็มี ถ้าเป็นภาษาหนังสือใช้ **เม่อหนั่นนั้น** ภาษาคำตี่ ใช้ **ม่ะง่า** หรือ **ม่ะง่ากั้นลั้ง** (=เมื่อวานข้างหลัง **ม่ะง่า**=เมื่อวาน) ภาษาผ่าเก่ก็ใช้ **มะง้า** (=เมื่อวาน) หรือ **มะง้ามะซื้น** (=เมื่อวานเมื่อวานซืน) ภาษาอ่ายตอนออกเสียง **ป๊ะง้า** หรือ **ป๊ะง้าป๊ะซื้น** หมายเช่นเดียวกัน คำ **ม่ะง่า** หรือ **มะง้า ปะง้า** ที่แปลว่าเมื่อวานของเขา หมายได้ว่าเมื่อก่อนที่ผ่านมา เมื่อก่อนนานมาแล้ว อาจจะตั้งร้อยปีพันปีก็ได้ ภาษาไทขาวออกเสียง **ก่อน** ว่า **เก๊น** เมื่อก่อนจึงเป็น **เม่อเก๊น**

ส่วนที่ใช้คำ **ก่อน** กับ วัน เดือน ปี เป็นวันก่อน คืนก่อน เดือนก่อน ปีก่อนนั้น พอจะกำหนดตายตัวลงไปได้ แต่ก็ต่างๆกันไป เช่น **เมื่อคืน** หรือ **เมื่อคืนนี้** คือคืนที่ผ่านไปก่อนคืนนี้ ส่วน**คืนก่อน เมื่อคืนก่อน**ก็ผ่านไปก่อน**เมื่อคืนนี้** แต่**เมื่อวันก่อน** ไม่ได้กำหนดแน่อย่างนั้น **เดือนก่อน** คือเดือนที่แล้วที่ผ่านเดือนนี้ไป ส่วน**ปีก่อน** นั้นก่อน**ปีกลาย** ภาษาไทขาวก็ใช้เช่นนี้ คือ **ปีเกิ๊น**=ปีก่อนที่ก่อนปีกาย (=ปีกลาย) แต่**เบินเกิ๊น** = เดือนก่อน (**เบิ๊น** =เดือน เขาออกเสียง **ด** เป็น **บ** เฉพาะ ๓ คำคือ เดือน เป็น **เบิ๊น** ดี (อวัยวะ) เป็น **บี** และดอกไม้ เป็น เบ๊าะไม่ ก สะกดกร่อนหายไป) แต่ภาษาไทใหญ่ใช้ว่า **ปี๋อ๋อน** = ปีก่อน หรือ **ปี๋ซื้น** (= ปีซืน เรามีแต่ **วานซืน**) ก็ใช้ ต่อไปจึงถึง **ปี๋ก๋าย** ก่อนปีก่อน เขาก็มีคำเรียก เขาเรียก **ปี๋แอ่น** จะใช้คำนี้ทั่วกันหรือไม่ ไม่ทราบ เพราะตามที่บันทึกมา มีใช้แต่ที่เมืองไหย *(ยังมีต่อ)*

ภาษาสัมพันธ์

บรรจบ พันธุเมธา

อันเนื่องด้วยวัฒนธรรม

ส่วนคำที่กำหนดระยะเวลาได้ตามมาตราเวลาสากล คือเป็นชั่วโมง นาที และวินาทีนั้น จำต้องยืมคำภาษาอื่นมาใช้บ้าง ภาษาไทถิ่นอื่นก็ทำนองเดียวกัน ที่เราใช้คำไทยว่า ชั่วโมง นั้น ภาษาไทใหญ่ใช้คำ หน่าหลี่ (เขียน นารี) ภาษาพ่าเก่ใช้ น้าลี ว่าได้มาจากคำ นารี ของพม่า ซึ่งออกเสียง หน่าหยี่ และพม่าก็ว่าได้จากคำบาลี ไม่ได้กล่าวว่าได้มาจากคำบาลีคำใด แต่อธิบายความหมายว่า มาตราเวลาเท่ากับ ๔ ปาท หรือ ๒๔ นาทีของเวลาอังกฤษ แปลว่าชั่วโมง ก็ได้ นาฬิกาก็ได้ ภาษาไทใหญ่ก็หมายอย่างเดียวกันนี้ นอกจากไม่ได้เทียบกับ ๔ ปาท

๑ ปาท ของพม่าว่าเป็นมาตราเวลาเท่ากับ ๑๖ **พีชนา** ๑ **พีชนา** เท่ากับ ๖ **เบียน** และ ๑ **เบียน** เท่ากับ ๑๐ **ขะรา** (เป็นคำใช้ในทางโหราศาสตร์) ๑ **ขะรา** เท่ากับ ๑๒ **ขณะ** และ ๑ **ขณะ** เท่ากับ ๔ **นะระ** (ที่กล่าวคราวที่แล้วว่า **ขณะ** ในภาษามอญเท่ากับ ๑ **นะระ** นั้น เป็นอันว่าผิด ที่จริงเท่ากับ ๔ นะระ เช่นเดียวกับความหมายในภาษาพม่า) และ ๑ **นะระ** เท่ากับกะพริบตา ๑๐ ครั้ง **ขณะหนึ่ง** จึงเท่ากับ กะพริบตา ๔๐ ครั้ง ซึ่งต่างกับ **กษณ** ที่หมายว่ากะพริบตาครั้งเดียว

คำ **หน่าหยี่** ของพม่า หรือ **หน่าหลี่** ของไทใหญ่ที่เทียบเวลาอังกฤษหรือเวลาสากลเท่ากับ ๒๔ นาทีนั้น น่าจะได้แก่คำ **นาฑี** (มีความหมายเดียวกับ **นาฑีก** หรือ **นาฑิก**) เพราะ ๑ **นาที** เท่ากับ **ครึ่งมุหูรฺต** และ **มุหูรฺต** หนึ่ง เท่ากับ ๔๘ นาที ๑ **นาที** หรือ **ครึ่งมุหูรฺต** จึงเท่ากับ ๒๔ นาที ส่วนจะเท่ากับกี่ขณะ หรือกะพริบตากี่ครั้งต้องคิดคำนวณดู

ส่วน **นาที** ที่ใช้ในภาษาไทยความหมายได้กลายจาก ๒๔ นาทีมาเป็นเพียงหนึ่งนาที และในภาษาพม่ากับไทใหญ่ก็กลายมาหมายว่า ๖๐ นาที ในภาษาไทใหญ่และพ่าเก่ นอกจากหมายว่าจำนวนเวลาที่กำหนดไว้แต่ละ ๖๐ นาที หรือแต่ละชั่วโมง (ดังที่ใช้ในภาษาของเรา) ก็ยังใช้เป็นมาตราบอกเวลา เช่น **สองหน่าหลี่** หมายว่า เป็นเวลา ๒ ชั่วโมง ก็ได้ หรือเป็นเวลา ๒ โมงก็ได้ แล้วยังหมายว่า นาฬิกาชนิดต่างๆ ได้อีกด้วย ในภาษาของเรากำหนดคำใช้แยกกันเป็น **ชั่วโมง** กับ **โมง** (เฉพาะเวลากลางวันส่วนกลางคืนใช้ทุ่ม) และ **นาฬิกา** ส่วนคำ**นาฑี**ก็ได้กลายมาหมายว่า หนึ่งใน ๖๐ ของชั่วโมง แต่เขียนเป็น **นาที** และหนึ่งใน ๖๐ ของนาที ก็เรียก **วินาที** ทั้งภาษาพม่าและไทใหญ่ต่างใช้ต่างกันคือ คำ**นาที** พม่าใช้ **มินนิต** ตามคำ minute และวินาทีใช้ว่า **ตขณ** คือขณะหนึ่ง (ตะ-หนึ่ง) ภาษาไทใหญ่ก็ใช้ **ก๊านึ่ง** บ้าง **แก้บนึ่ง** บ้าง อันเป็นคำกำหนดเวลาตายตัวไม่ได้

ส่วนภาษาเขมรใช้ตรงกับของไทยทีเดียว คือใช้ **นาฬิกา** ว่ามาจาก **นาฑิกา** ในสันสกฤตเช่นเดียว

กับที่กล่าวไว้ในพจนานุกรมของเรา และหมายว่ามาตราสำหรับนับเวลา จำนวน ๖๐ นาที คือ ๖๐ มีนุต หรือเท่ากับ **มวยโมง** คือ ๑ ชั่วโมงก็ได้ หมายว่านาฬิกาชนิดต่างๆด้วย

คำ **โมง** ในภาษาเขมรกล่าวว่าได้มาจาก **โมง** ของไทยหรือลาว ทั้งยังเทียบคำภาษาฝรั่งเศสว่า montre มงเตรอะ ไว้ด้วย ทำให้ดูดังว่าคำ **โมง** มาจากคำภาษาฝรั่งเศส แต่เรามักกล่าวกันว่า **โมง** ในภาษาไทยเป็นคำเลียนเสียงฆ้องที่ตีบอกเวลาในตอนกลางวัน คู่กับคำ **ทุ่ม** เป็นคำเลียนเสียงกลองที่ตีบอกเวลาในตอนกลางคืน ปัจจุบันใช้นาฬิกาจึงเปลี่ยนใช้คำ **นาฬิกา** แทน เช่น ตีหนึ่งก็เรียก **หนึ่งนาฬิกา** ใช้อักษรย่อว่า น. เช่นเวลา ๑ น. ส่วน **โมง** ในภาษาเขมรเขาใช้ได้ทั้งมาตรานับเวลา เช่น **ยบ่มวยไถฺง มวยเหาถามวยไถฺง** (ยุบมวยไทฺงมวยเฮาทามวยไทฺง) **มาน ๒๔ โมง** (เมียนเมฺภียบวนโมง) คือคืนหนึ่งวันหนึ่งเรียกว่าหนึ่งวันมี ๒๔ ชั่วโมง กับใช้บอกเวลาเช่น **โมง ๔ ยบ่** คือเวลา ๓ ทุ่ม **โมง** ของเขาจึงใช้ได้ทั้งกลางคืนและกลางวัน

น่าสังเกตว่าคำ **ตี** เราใช้บอกเวลาเฉพาะหลังเที่ยงคืนไปแล้วจนถึงย่ำรุ่งเท่านั้น เช่นตี ๑ ตี ๒ แต่ถ้าเป็นหลังเที่ยงวันก็ใช้ **บ่าย** พม่าก็มีคำ **ตี๊** หมายว่า **ตี** เช่นเดียวกับเรา เช่น **หน่าหยี่ตี๊** คือนาฬิกาตี คำนี้น่าจะเป็นคำไทยเพราะเขาว่าใช้ **หน่าหยี่โท้** ก็ได้ แต่ภาษาไทใหญ่ก็มีคำ **ตี** หมายว่าตีธรรมดาๆ เช่น **ตี๋ก๋องตี๋ม้อง** = ตีกลอง ตีฆ้อง ถ้าตีแรงๆเขาใช้ไห่ เช่น **ไห่ก๋องไห่ม้อง** ไทใหญ่จะได้ คำ **ตี** จากพม่าและพม่าได้คำ **ตี๊** นี้ไปจากไทย หรือจะเป็นคำไทยแต่ดั้งเดิม ใช้ร่วมกันทั้งเราและไทใหญ่ ที่จริงในภาษาไทแต่ละถิ่นใช้คำมากมายหลายคำที่หมายว่า **ตี** เช่นในภาษาไทใหญ่มีคำ **บ้อ** (ตัวเขียนเป็น **เปา** คำ **เป๋า** กลอง ในไตรภูมิพระร่วงจะเป็นคำนี้ละกระมัง) มีคำ **แย่น** และ **โตบ** (ไม่ใช่ตบ ซึ่งจะต้องออกเสียงต๊บ) ในภาษาไตเมาใช้คำ **มัง**

เรามีคำ **ที** ซึ่งเป็นผลของการตีแต่ละครั้ง ไม่ทราบว่าเป็นคำเดียวกับ **ตี** หรืออย่างไร ในภาษาไทใหญ่มีคำ **ถ่า** หมายได้ว่า ที หรือครั้ง มีในวรรณคดีว่า **คุบป้ายสามถ่า** หมายว่าไหว้กราบสามครั้ง คำ **ถ่า** คล้ายกับคำจีน **ต่า** ที่แปลว่า ตี ทั้งยังใช้หมายถึงการกินอาหารครั้งหนึ่งๆ เช่น **เย่วันกิ๋นเข้าสามต่า** คือวันหนึ่งๆกินข้าว๓ครั้ง หรือ๓มื้อ ชาวคำตี่ใช้ **ม่า** (ที่ใช้ว่า กราบงามสามท่า **ท่า** คงจะไม่ได้หมายว่าแบบการไหว้กราบ แต่อาจจะหมายว่า ครั้ง สามท่า คือ สามครั้งก็เป็นได้)

คำ **ที หน ครั้ง คราว** ที่ใช้บอกเวลาด้วยเหมือนกันนั้น มักใช้ต่างกันตามถิ่นต่างๆ ทั้งยังต่างกับของไทยเราด้วย ภาษาไทใหญ่ใช้ **บ้อก** ก็มี **เผ่า** ก็มี **ก๊ำ** ก็มี เช่น **บ้อกเต๋ม้า** = ครั้งจะมาคือครั้งต่อไป คราวต่อไป ใช้ **บ้อกหลัง** = ครั้งหลังก็ได้ แต่หมายได้ทั้งคราวหน้าก็ได้ คราวหลังก็ได้ (ภาษาคำตี่คำ **วั่นลั้งวั่นหนา** = วันหลังวันหน้า เขาหมายว่า วันข้างหน้าที่ยังมาไม่ถึง) **บ้อกหน้าถ่าลื้น** = ครั้งหน้า หรือภายหลังเช่นเดียวกัน **บ้อกลื้น บ้อกอ๋อนต๊าง** = ครั้งก่อน คราวก่อน **บ้อกอ๋อนต๊างซุด** = ครั้งแรก ภาษาคำตี่ใช้ว่า **บ้อกโห** คำ **ค้าว** น่าจะเป็นคำเดียวกับ **คราว** แต่เขาใช้หมายถึงระยะทางจากจุดหนึ่งถึงอีกจุดหนึ่ง บางทีเรียก **ค้าวต๊าง** ส่วน **ค้าวลื้อ** หรือ **ค้าวป๋าง** เป็นที่พักอย่างใต้ต้นไม้หรือที่เหมาะๆแห่งอื่น **ค้าวน้อน** = ที่พักนอนอย่างบังกะโลหรือที่พักคนเดินทาง ภาษาคำตี่ใช้หมายว่า ฤดูกาลได้ เช่น **ค่าวพ่ะค่าวพ้น** = คราวฟ้าคราวฝน คือ ฤดูฝน แต่น่าแปลกก็ที่ภาษาคำตี่มีคำ **ค่า** มีความหมายว่าครั้ง จึงดูเหมือนจะเป็นคำเดียวกับ **ครา** แต่ **คฺรา (เกฺรีย)** นี้เป็นคำภาษาเขมรแปลว่าครั้ง คำ **ครั้ง** จึงยังเป็นปัญหาว่าเป็นคำไทแต่เดิมหรือเหตุใดจึงมี ร **ควบ** ด้วย *(ยังมีต่อ)*

ปี 38 ฉบับ 23 10.๑.2528

ภาษาสัมพันธ์

บรรจบ พันธุเมธา

อันเนื่องด้วยวัฒนธรรม

(72)

ดินฟ้าอากาศ

เรื่อง **ดินฟ้าอากาศ** ซึ่งรวมทั้ง ฟ้า ฝน เมฆ หมอก ลม อากาศ น้ำค้าง ลูกเห็บ คำเหล่านี้จะเห็นว่ามีคำภาษาบาลีสันสกฤตที่เราต้องยืมมาใช้ ๒ คำด้วยกัน ได้แก่คำ **เมฆ** และ **อากาศ** ที่จริงคำทั้งสองแต่ละคำหมายได้ทั้งสองความ แต่เราก็จำกัดใช้คือ **เมฆ** หมายถึงเมฆที่เป็นกลุ่มไอน้ำที่รวมตัวกันเป็นก้อนลอยอยู่ในอากาศ และ **อากาศ** หมายถึงลม ท้องฟ้า ภาษาอื่นเช่นเขมรก็ใช้ความหมายทำนองเดียวกัน ดังคำ **อากาส** (อากะส์) ก็ใช้ว่า **กณฺฎาลอากาส** (ก็อนดาลอากะส์) = กลางอากาศ หรือ **หาลอากาส** (ฮาลอากะส์) = ตากอากาศ ภาษามอญ **อาก๊ะส์** หมายว่า ท้องฟ้า เช่น **อากาซะเจอ** = เจ้าแห่งท้องฟ้า คือเทวดา **เมี่ยะรอจ อะก๊ะส์** = พริกฟ้า คือพริกชี้ฟ้า

ส่วนคำ **เมฆ** ในภาษาเขมรหมายว่า ท้องฟ้าโดยมาก เช่น **เชิงเมฆ** (เจิงเมก) = ตีนฟ้า เขาหมายถึงขอบฟ้า **ไผฺทเมฆ** (เพฺตียเมก) = พื้นฟ้า คือท้องฟ้า และ **แมกเมฆ** (= แมกเมฆ ที่จริง ก กับ ค ฆ เมื่อมากับสระหน้า เอ แอ เสียงกลายไปคล้ายเสียง จ จ เขมรมีเสียงคล้าย ย ควบอยู่ด้วย) ดังในโคลงบาทที่ว่า แขวนขวัญนุชชูโฉม **แมกเมฆ** ไว้แม่ (แมก = กิ่ง เมฆ = ฟ้า) **แมกเมฆ** คือกิ่งฟ้า (แขวนขวัญนางไว้กับกิ่งฟ้า) **ผฺกายเพญเมฆ** (พฺกายเปญเมก) = ดาวเต็มฟ้า แต่ที่ใช้หมายว่าขี้เมฆก็มี เช่น **เมฆงงึต** (เมกงังงึต) = เมฆมืด **เมฆวณฺณ** (เมเกียะเวือน) หมายได้ทั้งสีเมฆหรือสีท้องฟ้า ซึ่งปรกติมักเป็นสีคราม

ในภาษาไทใหญ่และถิ่นอื่น ๆ ในเครือเดียวกันใช้คำ **พ่ะ** (= ฟ้า) หมายถึงดินฟ้าอากาศ หลายลักษณะด้วยกัน (เช่นเดียวกับจีนที่ใช้คำเทียน (t'ien[1]) = ฟ้า) เขาไม่ใช้คำ **เมฆ** หรือ **อากาศ** คำที่ใช้กับ **พ่ะ** จึงมีคำ **หมอก** หรือ **ม็อก** ในคำตี่ พ่าเก่และอ่ายตอน ใช้แต่ลำพังก็มี ใช้ด้วยกันกับ **พ่ะ** ก็มี เช่น **พ่ะหมอก** (= ฟ้าหมอก) ในภาษาไทใหญ่หมายว่า **เมฆ** บางทีก็ใช้ **หมอก** คำเดียว (ภาษาพ่าเก่ใช้กลับกันเรียก **ม็อกพ่า** (= หมอกฟ้า) ถ้าเป็นเมฆตามธรรมดาอย่างที่เห็นในฤดูร้อน ไม่ใช่เมฆฝนก็เรียก **หมอกกุ้ม** หรือบางทีก็เป็น **กุ้มหมอก** (คำ **กุ้ม** เห็นจะตรงกับ กลุ้ม คลุ้ม กุ้มเจ๋อ-อตั๋นเจ๋อ-อ = กลุ้มใจตันใจ ก็ใช้ หมายว่าใจคอห่อเหี่ยวไม่เบิกบาน) **กุ้มผน** คือเมฆฝน มักใช้ **หมอกขี้พ่ะ หมอกขี้ผน** = หมอกขี้ฟ้า หมอกขี้ฝน

ครั้นจะพูดถึง **หมอก** บางทีก็ใช้ **หมอกกุ้ม** บางทีก็ใช้ **น่ำน้าย** ซึ่งหมายว่าน้ำค้างด้วย **น่ำน้ายกุ้ม** = หมอกกุ้ม ภาษาคำตี่มีคำใช้หลายคำด้วยกัน คือ **ม็อกมู่** ก็มี **ม็อกเอื้อม** ก็ได้ หรือ **ม็อกติ่น** ก็ได้ ในภาษาหนังสือใช้ **ม็อกน่อน** ก็มี เวลาที่อากาศดีหรือไม่ดีอย่างไรก็ใช้คำ **พ่ะ** เช่น **พ่ะปิ๊ดหลี** = ฟ้าเปิดดี ภาษาไทใหญ่หมายว่า ฟ้าสว่างปราศจากเมฆหมอก **พ่ะป๋างพ่ะแล้ง** = ฟ้าแจ้งฟ้าสว่าง (ป๋าง = แจ้ง แล้ง = สว่าง) **พ่ะป๋างจื้น** = ฟ้าสว่างชื่น ภาษาคำตี่ใช้ **ผ่าปุ๊ด** (= ฟ้าเปิด)

ก็มี มือกปุ๊ด (=หมอกเปิด) ก็มี หมายว่า ฟ้าสว่าง เช่นเดียวกัน แต่ถ้ามีแดดจ้า ภาษาพ่าเก่ใช้ **พ่ะแน้ด** (=ฟ้าแดด) แต่ถ้าใช้ **พ่ะแหลดแล่ง** (=ฟ้าแดดแล้ง) อย่างในภาษาไทใหญ่ ก็หมายว่า แดดเปรี้ยงไม่มีเค้าฝน ภาษาอ่ายตอนใช้ **พ่ะแดดแล่ง** นับเป็น **วั้นเฮ่า** (=วันเร่าหรืออ้าว) คือ วันมีอากาศร้อนอบอ้าว

เมื่อท้องฟ้าครึ้มไม่มีแดด ภาษาคำตี่เรียก **ผ่าหลู่** (หลู่ น่าจะเป็นคำ ลู่ ที่แปลว่าเสีย) แต่ถ้ามืดฟ้ามัวฝน ก็เรียก **ผ่าเสา** (=ฟ้าเศร้า) ภาษาพ่าเก่ออกเสียง **พ่ะเส่า** ภาษาไทใหญ่ใช้ **พ่ะกุ้ม** (=ฟ้าคลุ้มหรือกลุ้ม ด้วยเมฆดังกล่าวข้างต้น) ก็มี **พ่ะว่ด** หรือ **พ่ะม่ด** (=ฟ้าบด คือบดบังด้วยเมฆ) ก็มี **พ่ะอึ้มตึ้ม** ก็มี **พ่ะอุ๊ม** ก็มี (คำ **อุ๊ม** ว่า เป็นคำภาษาพม่า) ภาษาไทใหญ่ที่เมืองไหยเรียกแปลกออกไปเป็น **พ่ะก้าม** (ก้าม หมายว่า ข้นแข็ง เพราะหนาวเย็น) หมายว่าฟ้ามืดมัวเป็นน้ำอย่างฝนจะตก (ใช้ **พ่ะงึ้บ** หรือ **งึบ** หมายว่าร่มครึ้ม) ก็มี (ที่จริงเคยได้ยินเขาพูดว่า **พ่ะเอิ้ม** แต่คำนี้ไม่มีเก็บในพจนานุกรมภาษาไทใหญ่จึงไม่แน่ใจว่าเป็นคำใช้ในถิ่นใด)

ถึงคราวฟ้าคราวฝน ภาษาไทใหญ่พูดแปลกคือจนกระทั่งฝนตกแล้ว ยังพูดว่า **ผนม้า** (=ฝนมา) แต่ที่ภาษาคำตี่ใช้ว่า **พ้นม่า**(=ฝนมา) นั้นหมายว่าฝนตกแล้วก็ได้ ฝนยังไม่ตก แต่กำลังจะตกก็ได้ ภาษาพ่าเก่ใช้ **โผน** เป็นคำกริยาได้ เช่น **พ่ะต๊ะโผน** คือ ฝนจะตก ภาษาอ่ายตอนก็ใช้เช่นเดียวกันแต่ออกเสียง **พ่ะต๊ะฝ่น** แต่เมื่อฝนตก ภาษาไทใหญ่ใช้ **ผนต๊ก** (=ฝนตก) หรือ **ผนต๊กพ่ะโฮ่** (=ฝนตกฟ้ารั่ว) หรือกลับกันเป็น **พ่ะโฮ่ผนต๊ก** (=ฟ้ารั่วฝนตก) ก็ได้ ภาษาพ่าเก่ใช้ว่า **โผนโต๊ก** (=ฝนตก) ก็ได้ หรือ **พ่าโผนโต๊ก** (= ฟ้าฝนตก) ก็ได้ และถ้าพูดว่า **พ่าโผน** (= ฟ้าฝน) ก็หมายว่าฝนตกฉ่ำ ฟ้ามัวสลัว ลักษณะอย่างนี้ภาษาคำตี่ใช้**ผ่าเสาเม้าอุ้มตุ้ม**

ไม่แต่เรื่องฝน แม้เรื่อง **ลม** เรื่อง **พายุ** (เราต้องยืมคำ วายุ ที่หมายลมมาจากภาษาบาลีสันสกฤต) ก็ใช้คำ **พ่า** ภาษาพ่าเก่มีคำ **พ่าโล้ม** (=ฟ้าลม) คือลมพัดจัด และ **พ่าโล้มโหลง** (=ฟ้าลมหลวง) คือ พายุใหญ่พัดจัด ภาษาไทใหญ่ใช้ว่า **ผนโหลงล้มโหลง** (=ฝนหลวงลมหลวง) คือพายุใหญ่พัดจัดเช่นเดียวกัน

เรื่องที่เกี่ยวกับฟ้าโดยตรง มีคำใช้ในภาษาถิ่นต่างๆทุกถิ่น ไม่ต้องยืมคำภาษาใด ต่างกันแต่เพียงการออกเสียงเท่านั้น ได้แก่ฟ้าแลบ ใช้ **พ่ะแม่บ** ฟ้าผ่าใช้ **พ่าผ่า** ในภาษาพ่าเก่ออกเสียง **พ่าพ้า** (คนนำมาใช้สบถสาบานสาปแช่ง เช่น **กินเห่อ-อ๊ะพ่าพ้าโห** =สบถให้ฟ้าผ่าหัว) ฟ้าดัง คือ ฟ้าร้อง ไทใหญ่ใช้ **พ่าหลัง** พ่าเก่ใช้ **พ่านั้ง** และอ่ายตอนใช้ **พ่าดั้ง** ภาษาไทใหญ่ที่เมืองไหยมีใช้ว่า **พ่ะแตกพ่ะตุ้ม** หมายว่า ฟ้าแลบฟ้าร้อง ส่วนฟ้าลั่นหรือฟ้าคะนอง ภาษาไทใหญ่ใช้ **พ่ะแผด** และพ่าเก่ใช้ **พ่าแพ้ด**

ส่วนที่เกี่ยวกับปริมาณฝน ฝนตกใหญ่ ภาษาคำตี่เรียก **พ้นต๋อ** เรียก **ฮ่าพ้น** (= ห่าฝน) ก็มี แต่ **ฮ่า** ในภาษาพ่าเก่ใช้เป็นลักษณนามสำหรับฝนที่ตกแต่ละครั้ง **โผนฮ้าหนึ่ง** = ฝนตกครั้งหนึ่ง ไม่ได้จำกัดจำนวนฝนตกมากหรือน้อย (น่าสังเกตว่า คำ **ห่า** ที่หมายว่าโรคระบาด โดยเฉพาะโรคอหิวาต์นั้น เขาออกเสียง **ฮ่า** ทั้งในภาษาไทใหญ่และภาษาเหนือ ไม่ได้ออกเสียง **ห่า** ทั้งนั้นนอกจากภาษาพ่าเก่ที่ออกเสียงโทของเราเป็นเสียงเอก จึงจะออกเสียง **ห่า**) ฝนที่ตกปรอยๆเรียก **ผนย้อย** หรือ **ผนต๊กย้อย** แต่ในภาษาคำตี่ **พ้นต๊กย่อย** หมายว่าฝนตกฝอยๆ ถ้าเป็นฝนตกหยิมๆ ติดต่อกันไม่ขาดเม็ด ภาษาไทใหญ่ใช้ว่า **ผนต๊กซั้งๆ** (**ซั้ง** ในภาษาพ่าเก่หมายว่าเงียบ **ผนต๊กซั้งๆ** คงหมายว่า ฝนตกเงียบๆ) ครั้นฝนหายฝนหยุดตกขาดเม็ดเลย ไทใหญ่เรียก **ผนเหิด** (=ฝนเหือด) หรือ **ผนถาด** ส่วนที่พบในพจนานุกรมของเขาว่า **ผนจ๊าย** หรือ **ผนจ๊ายน้ายเหิด** นั้นไม่เคยได้ยิน และไม่เคยใช้ด้วยตัวเอง

ส่วนลูกเห็บ นั้นเรียกสลับกับเห็ด เขาเรียกเห็ดว่า **เฮ็บ** ส่วนลูกเห็บกลับเรียก **เหิด** เป็น **หมากเหิด** ในภาษาไทใหญ่ **มะเฮ็ด** ในภาษาพ่าเก่ และ **หมากปร๊ด** ในภาษาอ่ายตอน (**ปร๊ด** เป็นคำเดียวกับ **มะเฮ็ด** นั่นเอง ที่ถิ่นอื่นออกเสียง **มะ** อ่ายตอนเป็น **ปะ** และถิ่นอื่นออกเสียง **ฮ** อ่ายตอนมักออกเสียง **ร** คำตะกละ ก็เรียก **ปร๊ด** เสียงเดียวกัน ในเมื่อพ่าเก่ใช้ **ขี่ฮ็ด**) น้ำแข็ง ภาษาพ่าเก่เรียก **น้ำมะเฮ็ด** ไทใหญ่เรียก **น้ำก้อน** *(ยังมีต่อ)*

ปี 38 ฉบับ 24 8 ก.ย. 2528

ภาษาสัมพันธ์

บรรจบ พันธุเมธา

อันเนื่องด้วยวัฒนธรรม

43

เรื่องที่เกี่ยวกับฟ้า ยังมีคำ **หน้าฟ้า** อีกคำหนึ่ง ซึ่งน่าจะหมายว่า ทิศ ในภาษาไทใหญ่และภาษาในเครือเดียวกัน ภาษาไทใหญ่ใช้ **หน้าพ่ะ** ซึ่งปรากฏในตำนานไทใหญ่มีคำ **แปดหน้าพ่ะเมิ้งไต๊** (=แปดหน้าฟ้าเมืองไท) หมายว่าเมืองไทแปดทิศ เมื่อชาวไทใหญ่ได้ยอมอ่อนน้อมต่อพม่าแล้ว หลังจากต่อสู้กันมา ๕ ปี พม่าได้แยกเป็นเมืองๆ แต่ละเมืองส่งส่วยต่างๆกัน ครั้นมีทัพมีศึกไม่ว่าจะรบกับจีนหรือไทย พม่าจะต้อง **ห้องแปดหน้าพ่ะเมิ้งไต๊** คือเกณฑ์เมืองไททั้งแปดทิศ (**ห้อง** = **ร้อง** หมายว่า เรียก) ให้ไปช่วย

ทิศทั้ง ๘ ของเขาได้แก่ **หน้าห่อง** (=เหนือ) **ป๋ายจ๊าน** (=ใต้) **วั้นออก** (=ตะวันออก) **วั้นต๊ก** (=ตะวันตก) ส่วนทิศเฉียง เขาใช้คำ **เจ่ง** (เป็นคำเดียวกับ **เจ่ง** ที่หมายว่า มุม) **เจ่งเหนอวั้นต๊ก** (=เฉียงเหนือวันตก) **เจ่งเหนอวั้นออก** (=เฉียงเหนือวันออก) **เจ่งเต้อ-อวั้นต๊ก** (=เฉียงใต้วันตก) **เจ่งเต้อ-อวั้นออก** (=เฉียงใต้วันออก)

เวลาเขาเรียกทิศ เขาไม่ใช้คำ **หน้าพ่ะ** ไว้หน้าชื่อทิศ ใช้คำ **ต๊าง** (=ทาง) บ้าง **ป้า** (=ข้าง ฝ่าย) บ้าง และคำ **หน้าห่อง ป๋ายจ๊าน** ก็ตัดออกเป็น **ต๊างห่อง ต๊างจ๊าน** คล้ายกับภาษาเขมรที่ยืมคำ **ทิส** มาจากบาลี (ออกเสียง เต้อะส์) แต่เมื่อเรียกทิศมักไม่ใช้คำทิศ ใช้เพียง **ขาง** (หมายว่า ข้าง) นำหน้าเป็น **ขางเซิ่ง** (=คางเจิง)=ข้างเหนือ **ขางตบูง** (=คางโตบง)=ข้างใต้ **ขางเกี่ต** (=คางเกิด)=ข้างตะวันออก **ขางลิจ** (=คางลิจ)=ข้างตะวันตก

ภาษาพ่าเก่เรียกทิศว่า **หน่าพ่ะ** หมายได้ทั้งทิศและสภาพดินฟ้าอากาศ เช่น **หน่าพ่ะหม่าหนี่**=หน้าฟ้าไม่ดี คือดินฟ้าอากาศไม่ดีเมฆครึ้ม และเมื่อเรียกชื่อทิศก็ใช้คำ **หน่า** นำหน้า เช่น **หน่าวั้นโต๊ก หน่าวั้นอ๊อก** = ทิศตะวันตก ทิศตะวันออก และ **หน่าห่อง**=ทิศเหนือ ทิศใต้เรียก **ป๊ายจ๊าน**

การเรียกทิศใต้ว่า **ป๊ายจ๊าน**=ปลายชาน นี้ ชาวพ่าเก่อธิบายว่า บ้านเรือนของเขา ถ้าทำได้เขาจะหันหน้าไปทางทิศใต้ และหน้าเรือนของเขามักจะมีนอกชานไว้นอนเล่น ตากผ้าหรือตากข้าวของอื่นๆ ทิศใต้มักจะได้ลมดีจึงหันไปทางนั้น ทิศนั้นจึงเรียกทิศปลายชาน ส่วนทิศเหนือที่เรียก **หน่าห่อง**=หน้าห้องนั้น เขาว่าห้องนอนมักอยู่ด้านหลังของเรือนซึ่งหันไปทางทิศเหนือ โดยเฉพาะห้องนอนของเจ้าของบ้าน แต่คำ **ห่อง** ก็ไม่ได้หมายว่าห้องขนาดเล็กๆอย่างห้องนอน แต่หมายว่าห้องโถง ในภาษาพ่าเก่ ห้องเล็กๆเรียก **ข่อก** คำ **ห้อง** ในภาษาไทใหญ่หมายว่า ช่วงระหว่างเสาสองเสาของเรือน ถ้าเป็น **ห้อง** ทั่วไปเรียก **ลุก** แต่บางทีก็ใช้คู่กับ **ห้อง** เป็น **เป๋นห้องเป๋นลุก** = เป็นห้องเป็นหับ แต่ **ห่อง** ใน **หน้าห่อง** ที่แปลว่าทิศเหนือ ไม่ได้ออกเสียง **ห้อง** ในภาษาไทใหญ่ คำที่ออกเสียง **ห่อง** น่าจะไม่ใช่คำเดียวกับ **ห้อง** เพราะฉะนั้น **หน้าห่อง** จะเป็นคำเดียวกับ **หน้าห้อง** หรือไม่ไม่แน่ แต่ถ้าไม่ได้หมายว่า **ห้อง** ก็ไม่ทราบว่า **ห่อง** หมายว่าอะไร (แต่ชาวเมืองนายออกเสียงเป็น **หน้าห้อง** และ **ป๋ายจ๊าน** ออกเสียงเป็น **ป๊อดจ๊าน** **ป๊อด** แปลว่า ตอน ท่อน (สั้นๆ) และส่วน) ➤

ส่วนคำ **เหนอ** (= เหนือ) กับ **เต้อ-อ** (=ใต้) ก็มีใช้ในภาษาไทใหญ่ แต่ใช้ในทิศเฉียงที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ในตำนานไทใหญ่ที่เขียนเป็นภาษาพ่าเก่ใช้คำ **หน่า^{3}ห่อง^{3}** กับ **ป๊ายจ๊าน** แทน **เหนอ** กับ **เต้อ-อ** ดังใช้ว่า **เจ๊งหน่า^{3}ห่อง^{3}วั้นอ๊ก** (= เฉียงเหนือวันออก) **เจ๊งหน่า^{3}ห่อง^{3}วั้นโต๊ก** (=เฉียงเหนือวันตก) บางทีไม่ใช้คำ **เจ๊ง** (=เฉียง หรือมุม) ก็มี คือ **ป๊ายจ๊านวั้นอ๊ก** (ใต้วันออก) กับ **ป๊ายจ๊านวั้นโต๊ก** (= ใต้วันตก) และถ้าเป็นทิศตรงๆ ก็ใช้คำ **จู๊ๆ** คือ **หน่า^{3}ห่อง^{3}จู๊ๆ** (=เหนือตรงๆ) **ป๊ายจ๊านจู๊ๆ** (= ใต้ตรงๆ) **วั้นอ๊กจู๊ๆ** (= ตะวันออกตรงๆ) แต่บางทีก็ไม่ใช้ **จู๊ๆ** เช่น ใช้ว่า **วั้นโต๊ก** (=ตะวันตก) เท่านั้น

ภาษาไทใหญ่ที่ใช้ **ต๊าง** ข้างหน้าก็ใช้ต่างไป คือ **ต๊างออกเจ่งเต้อ-อ** (=ทางออกเฉียงใต้) **ต๊างออกเจ่งเหนอ** (=ทางออกเฉียงเหนือ) **ต๊างต๊กเจ่งเต้อ-อ** (= ทางตกเฉียงใต้) **ต๊างต๊กเจ่งเหนอ** (= ทางตกเฉียงเหนือ) แต่ถ้าใช้คำ **ต๊าง** ใช้ **ต๊างเต้อ-อ** (=ทางใต้) **ต๊างเหนอ** (=ทางเหนือ) ก็มี ไม่ทราบจะใช้กันคนละถิ่นหรืออย่างไร

ที่จริงถ้าเป็น **ทิศทาง** ไม่ใช่ทิศ ภาษาไทใหญ่ใช้คำ **ก้า** (=ที่) หรือ **บ๊า**(=ข้าง ฝ่าย พ่าเก่ออกเสียง **บ๋า^{3}**) เช่น **ก้านั้น**=ที่นั้น **ก้าไน่**=ที่นี่ **ก้าเหนอ** (=ที่เหนือ)=ข้างบน **ก้าเต้อ-อ** (=ที่ใต้)=ข้างล่าง **ก้าเน้อ-อ** (=ที่ใน)=ข้างใน **ก้าน่อก** (=ที่นอก) =ข้างนอก **ก้าหน้า** (=ที่หน้า)=ข้างหน้า ตรงหน้า **ก้าเหนอ-อ**=ที่ใด ที่ไหน ส่วนที่ใช้ **บ๊า** เช่น **บ๊าซ่ายบ๊าขวา**=ข้างซ้ายข้างขวา **บ๊าหน้าบ๊าหลัง**=ข้างหน้าข้างหลัง **บ๊าเหนอบ๊าเต้อ-อ**=ข้างเหนือข้างใต้ หรือข้างบนข้างล่าง คำว่า **บน** ใช้ **หมน** หรือ **หวน** (วั่น) ก็ได้ เป็น **บ๊าหมน** หรือ **บ๊าหวน** (วั่น) ชาวสามก๊า (ไตพวกหนึ่งอยู่แถบทะเลสาบเอนเล เมืองตองยี) พูดว่า **ก้าหวน** (วั่น) คำ **ก้า บ๊า** หรือ **ต๊าง** มีใช้กันแทบทุกถิ่น บางถิ่นมีใช้ทุกคำ บางถิ่นใช้บางคำ ดังที่พ่าเก่ ใช้ **บ๋า^{3}** เช่น **บ๋า^{3}ซ่ายบ๋า^{3}ขา** = ข้างซ้ายข้างขวา **บ๋า^{3}ลั่นบ๋า^{3}ไล่** =ข้างนั้นข้างนี้ ออกเสียงเป็น **น** ก็มี เช่น **ต๊างนั่นต๊างไน่**=ทางนั้นทางนี้ **ต๊างเหนอ-อ**=ทางไหน ภาษาไตเมาก็ใช้ **ต๊าง** เช่น **ต๊างไน่**=ทางนี้ (พูดเร็วๆเสียงรวบได้ยินเป็น **ต๊าย**)

คำอื่นนอกจากนี้มีคำ **บ๊าง** (= ข้าง) ในภาษาไทใหญ่ แต่คงจำกัดใช้ เพราะเห็นมีใช้แต่ **บ๊างหน้า**=ตรงหน้า ข้างหน้า ภาษาไตเมาก็มีใช้ ใช้ **ปางหน้า**=ฝ่ายหน้า ภาษาพ่าเก่ใช้ **บ๋าง^{3}ข่าง^{3}** (ปางข้าง) ใช้เฉพาะสีข้างคน หรือสีข้างวัวควายที่เรียกสวาบ

คำ **กั้น** ในภาษาพ่าเก่และคำตี่คงเป็น **ก้น** ในไตเมาและไทใหญ่ แต่ไม่มีที่ใช้ ภาษาพ่าเก่ใช้หมายว่าทาง ข้าง ทิศ เช่น **กั้นเหนอกั้นเต้อ-อ^{3}**=ข้างเหนือข้างใต้ ถ้าหมายถึงทิศ เขาว่า เป็นทิศตะวันออกตะวันตก ถ้าจะพูดถึงทิศเหนือทิศใต้ จึงจะใช้ **กั้นหน่า^{3}ห่อง^{3}กั้นป๊ายจ๊าน** **กั้นเมิ่งสู**=ทางเมืองท่านทั้งหลาย อย่างนี้ก็มีใช้ ภาษาไตเมาใช้ **ปี่น่องกั้นหน้า** = พี่น้องข้างหน้า หมายถึงพี่น้องฝ่ายพ่อ **ปี่น่องกั้นหลัง** = พี่น้องข้างหลัง คือพี่น้องฝ่ายแม่ ภาษาคำตี่ใช้ **หมถกั้นหนา**=มะฮุ่ก **กั้นหนา** คือพรุ่งนี้ข้างหน้า หมายถึงเวลาข้างหน้า และ **ม่ะง่ากั้นลั้ง** = เมื่อวานข้างหลัง คือเวลาที่ล่วงมาแล้ว (แต่ **วั้นหนา** กับ **วั้นลั้ง** (= วันหน้ากับวันหลัง) เขาหมายเหมือนกันคือวันที่ยังมาไม่ถึง)

คำ **ใต้ถุน** ถามกันว่า **ถุน** แปลว่าอะไร เป็นคำภาษาใด ที่จริงดูเหมือนจะเฉพาะบ้านไทยจึงจะมีใต้ถุน (สูง) เป็นบ้านชนิดที่เรียก **เฮิ้นห่าง^{3}** (=เรือนห้าง) ในภาษาพ่าเก่ ถ้าอยู่ติดดินไม่มีใต้ถุนจึงเรียก **เฮิ้นนั้น** = เรือนดิน คำ **ห่าง^{3}** หรือ **ห้าง** คงเทียบกับคำ **ห้าง** ที่ทำไว้บนต้นไม้คอยดักสัตว์ แต่ก็แปลกที่ไม่มีคำนี้หมายอย่างนี้ มีแต่เป็นคำกริยาหมายว่า ตระเตรียม เช่น พ่าเก่ใช้ว่า **ห่าง^{3}เฮ็ดเฮิ้น** คือเตรียมสะสมวัสดุก่อสร้างบ้าน ส่วนใต้ถุนเรียก **เต้อ-อ^{3}หล่าง** (=ใต้ล่าง) หรือ **เต้อ-อ^{3}ถึน** ภาษาไทใหญ่มีแต่คำ **เต้อ-อล่าง** แต่ไม่มี **เต้อ-อถุน** มีแต่คำ **ถุนเฮิ้น** (= ถุนเรือน) อธิบายในพจนานุกรมภาษาไทใหญ่ว่าพื้นของเรือน ฉะนั้น ใต้ถุน ก็คือใต้พื้น (ชาวพ่าเก่ออกเสียงสระอะในถิ่นอื่นเป็น อึ หลายคำด้วยกัน เช่น **กัน** เป็น **กึน** **มัน** เป็น **มึน** **ศีล** เป็น **สึน** **สัง** (ถ้า) เป็น **สึง** สระอื่นก็มีดังคำ **ถุน** เป็น **ถึน** และที่เป็นสระเออก็มีได้แก่ **ถม** เป็น **เถิม**)

(ยังมีต่อ)

ปีที่ 35 ฉบับ 26 15 ก.ย. 2528

ภาษาสัมพันธ์

บรรจบ พันธุเมธา

อันเนื่องด้วยวัฒนธรรม

เท่าที่ได้กล่าวมาแต่ต้น เป็นเรื่องเกี่ยวกับถ้อยคำที่ใช้ในทางวัฒนธรรมหลายประการด้วยกัน แต่ก็ยังมีถ้อยคำอื่นๆ ตลอดจนการใช้ถ้อยคำบางอย่างที่เมื่อนำมาเทียบกับภาษาไทถิ่นอื่น จะเห็นว่าต่างถิ่นต่างมีใช้ แสดงว่ามีความคิดอย่างเดียวกัน แม้ว่าคำที่ใช้ จะไม่ได้ใช้คำเดียวกันทุกถิ่นก็ตาม คำดังกล่าวได้แก่

น่า อย่างน่ารัก น่าชัง ภาษาไทใหญ่และภาษาในเครือเดียวกันใช้คำที่มีความหมายว่า **คี** นำหน้า ภาษาที่ออกเสียง **ค** เป็น **ล** ก็ออกเสียง **หลี** อย่างในภาษาไทใหญ่ หรือ **ลี** ในภาษาไตเมาและไตเหนือ ภาษาคำตี่และพ่าเก่ออกเสียง **ค** เป็น **น** ก็ออกเสียง **นี่** หรือ **นี้** มีแต่ภาษาอ่ายตอนออกเสียงเป็น **คี** เพราะออกเสียง **ค** ได้ เช่นภาษาไทใหญ่ใช้ **หลีฮั่ก** = น่ารัก **หลีจั๊ง** = น่าชัง **หลีอั๊ง หลีฮั่งหลีอ่า** หรือ **หลีฮั่ง** =น่ารังเกียจ **หลีอ๋าย**=น่าอาย **หลีโก๋** =น่ากลัว **หลีอ๊าม** = น่าประหลาด **หลีเฮ็ด** =น่าทำ **หลีเม้อ** = น่าเบื่อ **หลีจ้าน** = น่าเบื่อเพราะจืดจาง (**จุ๊คจ้าน** =จืดจาง) ภาษาพ่าเก่ก็ใช้ทำนองเดียวกันแต่มีคำที่ใช้แปลกไปกว่าก็คือ **นี้ว้าง** = น่าฉงน น่างงงวย (**ว้าง** = งง งงงวย) แต่ที่ใช้คำเดียวกันแต่หมายต่างกันไปก็มี เช่น **หลีอ๊าม** หรือ **นี้อ๊าม** ที่หมายว่าน่าประหลาดในภาษาไทใหญ่และพ่าเก่นั้น ในภาษาไตเมาใช้ **ลีอ๊าม** หมายว่า น่าชม เช่นเดียวกับ **ลีย้อ** (**ย้อ** = ชมเชย) **ลีเย่ม** = น่าดู **เย่ม** ในภาษาไตเมาหมายว่า ดู แต่ในภาษาไทใหญ่และพ่าเก่หมายว่าย่อง หรือย่องไปดูข้างหลังข้ามไหล่ผู้อื่น

ภาษาอีสาน ใช้คำ **เป็นตา** เช่น **เป็นตาฮัก** = น่ารัก **บ่เป็นตากิน** = ไม่น่ากิน คำนี้มีใช้ในภาษาภาคกลางบางถิ่น หมายต่างออกไปบ้าง คือ หมายว่า ไม่อร่อย เช่น กับข้าวไม่เป็นตากิน

ภาษาเหนือ ใช้ **น่า** ก็มี เช่น **น่ากอย** = น่าดู ใช้ **น่าใค่** ก็มีเช่น **น่าใค่หัว** = น่าหัวเราะ **น่าใค่เคียด** = น่าเคือง **น่าคีใค่** ก็มีใช้ เช่น**น่าคีใค่หัว** = น่าหัวเราะ ใช้ **ปูนคี** ก็มี **ปูนคีใค่** ก็มีเช่น **ปูนคีโขด** = น่าโกรธ **ปูนคีงึด** = น่าอัศจรรย์ **ปูนคีใค่หัว** = น่าหัวเราะ (ตามพจนานุกรมภาษาพายัพของพระธรรมราชานุวัตร) ใช้ว่า **เป็นคี** ก็มีเช่น **เป็นคีจัง** = น่าชัง (ตามพจนานุกรมภาษาภาคเหนือของ จ.จ.ส.)

บางภาษาไม่มีคำไทใช้ต้องยืมคำภาษาใกล้เคียงมาใช้ ได้แก่ภาษาไทนุงใช้คำ **ห่อ** ตามคำ ho² ในภาษากวางตุ้ง เช่น **ห่อลิ่น** หรือ **ห่อแซ้ก** =น่าสงสาร บางทีใช้ **เข่อยี่** เช่น **เข่อยี่เหิน** = น่าเกลียดน่าชัง (ภาษาจีนกลาง **เข่อ** (ko³) หมายว่า น่า เช่น **เข่ออ้าย** = น่ารัก แต่ **เข่อยี่** หมายว่าอาจ อาจจะ)

ช่างมัน (เคยกล่าวไว้เมื่อครั้งก่อน ในเรื่องความห้าม) พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานอธิบายความหมายของ **ช่าง** คำนี้ว่า ปล่อยวางธุระ ภาษาไทใหญ่มีคำ **หย่ามั้น** หมายว่า ปล่อยมัน ใช้ **หย่ามั้นต้ะ** =ปล่อยมันเถอะ ก็มี (**มั้น** ในภาษาเหล่านี้หมายว่า เขา(คนเดียว)) ภาษาคำตี่ใช้ **ย้าก๊ะต้ะ** ก็หมายว่าปล่อยมัน ช่างมัน ในภาษาไตเมา

เขาใช้ **ไป่มั้น** ก็คือหย่าเขา (คล้ายหย่าของเรา) เขาอธิบายว่ามีความหมายอย่างเดียวกับ **หย่ามั้น** คือทิ้งเขาไว้ ไม่เอาใจใส่ (หย่า=ไม่เอาใจใส่) และในภาษาไทใหญ่ยังมีคำ **ติ๊เงมั้น** หมายว่า ช่างมัน **ตะเติ๊งมั้น** ก็ใช้ (ตะ=จะ) ทั้งเติ๊ง ทั้งหย่า ก็หมายว่า ปล่อย ไม่เอาใจใส่ คำช่าง ของเราก็หมายอย่างเดียวกันนี้ จะเป็นคำเดียวกับ **เติ๊ง** หรืออย่างไร

ตามใจ ภาษาคำตี่ใช้คำ **ต่ำเจ่อ-อมั้น**=ตามใจเขา หรือ **อุ้ตี่มั้น**=อยู่ที่เขา แล้วแต่เขา มีความหมายทำนองเดียวกับ ช่างมัน ใช้เวลาแสดงความไม่พอใจ เมื่อห้ามไม่ฟัง ภาษาพ่าเก่ก็ใช้ว่า **ท้างเจ๊อ-อเม้อ-อ** หมายว่า ตามใจเธอ แล้วแต่เธอ (**เจ๊อ-อ**=ใจ **เม้อ-อ**=เธอ คุณ แก ส่วน **ท้าง** เขาหมายว่า สบาย เช่น **อู๊ท้าง**=อยู่สบาย **เฮ้นท้าง**=บ้านอยู่สบาย **ท้างเจ๊อ-อ**=สบายใจ **ท้างเจ๊อ-อเม้อ-อ** แปลตามคำ หมายว่าสบายใจเธอ) ใช้เมื่อเวลาไม่พอใจเช่นเดียวกัน (ถ้าเป็นความหมายว่า **ตามใจ** ตามธรรมดา ทั้งพ่าเก่และไทใหญ่ใช้ **จ๊อม** (=ตาม) เป็น **จ๊อมเจ๊อ-อ**=ตามใจ **จ๊อมเจ๊อ-อเป้น**=ตามใจคนอื่น)

คำ **ท้าง** นี้ในภาษาไทใหญ่หมายทำนองเดียวกัน ออกเสียง **ถ่าง** หมายว่าตามใจตน แล้วแต่ใจตนไม่มีอะไรขัดขวาง เช่น **ถ่างกะถ่างขาย**=ค้าขายได้ตามใจ **ถ่างกว่าถ่างไป๋**=ไปได้ตามใจ หมายว่าค้าได้ตามสบายไม่มีอะไรขัดขวาง **ถ่างเจ๋อ-อถ่างค้อ**=ทำได้ตามสบายโดยไม่มีอะไรขัดขวาง แต่ที่ใช้ต่างกันก็คือ ไม่ได้ใช้ในลักษณะไม่พอใจอย่างภาษาพ่าเก่

อย่าพึ่ง อย่าเพิ่ง หรือ **อย่าเพ่อ** (ที่กล่าวไว้ตอนต้นๆ) ภาษาไทถิ่นต่าง ๆ ดังกล่าวมีคำใช้ในความหมายเดียวกัน เสียงก็คล้ายกัน คือ ภาษาไทใหญ่ใช้ **หย่าพ่ม** ภาษาพ่าเก่ใช้ **ปี๊ผ่า** หรือ **ปี๊ผ่ากิ๊น**=อย่าเพ่อ อย่าเพ่อก่อน ภาษาคำตี่ใช้ **ไป๊ผะ** หรือ **ไป๊ผะก๊า** หรือ **ไป๊ผะกิ๊น** แต่ละคำล้วนหมายว่า อย่าเพิ่ง (ทำ) คอยก่อน แต่ไม่ว่าจะเป็น **พ่ม ผ่า ผะ** อย่างไรก็ตาม ต่างก็ใช้คำเดียวโดยไม่มีคำ **อย่า** หรือคำที่มีความหมายว่า อย่า ไม่ได้ (**ปี๊** หรือ **ไป๊**=อย่า) จะให้แปลก็แปลไม่ได้ ไม่มีความหมาย จึงไม่ทราบว่าเป็นคำยืมหรือเป็นคำไทแต่ดั้งเดิม ที่แปลได้เห็นจะเป็นคำภาษาเหนือที่ใช้ **อย่าพึ่ง พึ่ง** แปลว่า รีบ คำดังกล่าวจะมีความหมายทำนองเดียวกับ **พึ่ง** บ้างหรืออย่างไร แต่คำ **รีบ** เขาใช้คำอื่นต่างไป ภาษาไทใหญ่ ใช้ **ฮิบแน่ด**

ยังมี ยังไม่ ยังอยู่ ยังให้ คำทั้งหมดนี้น่าจะถือได้ว่าเป็นคำซ้อน เพราะนำคำที่มีความหมายเหมือนกันมาซ้อนกันเข้า คำ **ยัง** ที่ใช้ในถิ่นต่าง ๆ มีความหมายดังคำที่มาซ้อนกันเข้า คือ

ยัง แปลว่า **มี** มีใช้ทั้งในภาษาคำตี่ พ่าเก่และอ่ายตอน ภาษาคำตี่ออกเสียง **ยั่ง** เช่น **ก้นต้างมะยั่งก่อม้อนก๊า**=หนทางไม่มีก็มุดไป **หนียั่ง**=หนี้มี โดยมากเขาใช้ **ยั่ง** ไว้หลังผู้ทำ ไม่ได้ใช้ไว้หน้าประโยคอย่างที่เราใช้ ยังมี เช่น ยังมีเสือตัวหนึ่งอยู่ในป่า ภาษาพ่าเก่ใช้ **เสอยั้งเน้อ-อเทิ้น**=เสือมีในป่า ภาษาอ่ายตอนก็ใช้แบบเดียวกัน เช่น **เข้าเฮ่ายั่ง**=ข้าวเรามี **ลุ๊กลั้งยั่งม่อน**=ลูกเต้ามี (นับว่า) สุขสบายไม่ต้องทำอะไร

ยัง แปลว่าไม่ ภาษาไตเหนือใช้เช่นนี้ **ยั้งไล่**=ไม่ได้ **ยั้งมี้**=ไม่มี ส่วนที่เราใช้ **ยัง ยังไม่** หมายว่ายังไม่ได้ลงมือ หรือลงมือแล้วแต่ไม่สำเร็จตามเวลาตามที่ต้องการ เช่น มาหรือยัง ยังไม่มา ในความเช่นนี้ภาษาไทใหญ่ใช้ **อ๋ำไป๋** เช่น **อ๋ำไป๋กว่า อ๋ำไป๋ม้า**=ยังไม่ไป ยังไม่มา ภาษาพ่าเก่ใช้ **หม่าไป๊** หมายว่า ยังไม่ ยังไม่ได้ เช่น **หม่าไป๊เฮ็ด** หมายว่า ยังไม่ทำ หรือยังไม่ได้ทำ ภาษาไตเหนือเมืองข่อนใช้ **ไป๋** เท่านั้นก็หมายว่ายังไม่เช่น **สายวั้นไป๋ล่า** คือตะวันยังไม่สาย ยังเช้าอยู่

ยัง ที่แปลว่าอยู่ มักมีใช้ในวรรณคดี เช่นที่กล่าวไว้ในลิลิตพระลอว่า หนึ่งจอมกษัตริย์แก่นไท้ถนอมบาทบงกชไว้ เหมือนเมื่อเทียรฤๅ ยัง หรือที่ว่า ลูกเมีย ยัง อย่าสรรเสริญ

ยัง ที่หมายว่าให้ ทำให้ น่าจะเป็นคำเขมร เพราะเขมรมีคำ **ญ๋าง** (=ญัง) เช่น **ครูญ๋างสิสฺสโอยเรียน** (=กรูญัมซอะส๊ออยเรียน) คือครูยังศิษย์ให้เรียนหรือทำให้ศิษย์เรียน

(ยังมีต่อ)

ปี 38 ฉบับ 26 22 ก.ค. 2528

บรรจบ พันธุเมธา

อันเนื่องด้วยวัฒนธรรม

มีคำหลายคำในภาษาภาคกลางที่ชวนสนเท่ห์ว่าเป็นคำไทยแต่ดั้งเดิมหรือได้มาจากภาษาอื่น มีเขมรเป็นต้น หรือกลายมาด้วยวิธีใดวิธีหนึ่ง ทั้งนี้ก็เพราะคำเหล่านั้นเป็นคำหลายพยางค์อันผิดลักษณะของภาษาไทย ที่ว่ากันว่าเป็นภาษาคำโดด คำแต่ละคำควรจะมีพยางค์เดียว ไม่แต่เท่านั้นพยางค์หน้าของคำดังกล่าวยังมีลักษณะคล้ายอุปสรรคเสียอีกด้วย แต่เมื่อเทียบกับคำภาษาไทถิ่นอื่นๆ จะเห็นว่าต่างมีคำเหล่านั้นใช้ แม้ว่าจะออกเสียงต่างไปบ้างก็ตาม หรือบางถิ่นมีบางถิ่นไม่มีก็ตาม ทั้งบางคำยังมีเสียงใกล้เคียงกับภาษาเขมรอีกด้วย จึงน่านำมาพิจารณา คำเหล่านั้นได้แก่คำ

สะกิด คำนี้เห็นจะมีใช้แต่ในภาษาพ่าเก่ เขาออกเสียงเพียง ก๊ิด เช่น ปี๊ก๊ิดเก๊า=อย่าสะกิดฉัน หรือ ต่าน ก๊ิดต่าน ปี๊าย (=พูดสะกิดสะเกา) พูดเล่นลิ้นให้คนรำคาญใจ (ปี๊าย แปลได้ว่า ขีด หรือขวิด) เขมรมีคำ ก็ะ (=เกอะห์) หมายว่า สะกิด เห็นจะไม่ใช่ที่มาของคำนี้ เสียงอาจมาคล้ายกับ ก๊ิด ของพ่าเก่ไปบ้างโดยบังเอิญก็เป็นได้

สะกด คำนี้ก็น่าจะเป็นคำได้มาจากเขมร เขมรมีคำ สงฺกต่ (ซ็องก็อด) ที่หมายว่าสะกดหรือกลั้น เช่น สงฺกต่จิตฺต (ซ็องก็อดเจ็ต)=สะกดใจ ข่มใจ แต่ปรากฏว่าในภาษาพ่าเก่และคำตี่มีคำนี้ พ่าเก่ออกเสียง ซะกุ้ด มี ซะ นำหน้าด้วย ไม่ได้เหลือแต่พยางค์ท้ายอย่างคำ ก๊ิด เขาหมายว่าฝืนใจ แข็งใจ เช่น เก๊าค่านเฮ็ดซะกุ้ดเฮ็ด=ฉันขี้เกียจทำ ไม่อยากทำ (แต่) ฝืนใจทำ อ๊ะมู้ย้าบโหลงมั่นซะกุ้ดเฮ็ด=งานยากอย่างยิ่ง เขาแข็งใจทำ

ภาษาคำตี่ออกเสียง ซะก๊ิด เขาอธิบายว่า แข็งใจ กลั้นใจออกแรงทำงานที่หนักมากไปจนถึงที่สุด บางทีจึงใช้ ซะก๊ิด กับ กั๋นเจ่อ-อ (=กลั้นใจ) ด้วยกัน เช่น ซะก๊ิดตะ กั๋นเจ่อ-อตะ คือสะกดเถอะ กลั้นใจเถอะ หมายว่า แข็งใจทำไปเถอะ ความหมายของคำทั้งสองคล้ายกัน ภาษาพ่าเก่จึงมักใช้คู่กันเป็น ซะกุ้ด กั๋น เจ๊-อ=อสะกดกลั้นใจ

จึงมีปัญหาว่าภาษาทั้งสองและเรายืมคำ สงฺกต่ ของเขมรมาเปลี่ยนแปลงกลายเป็น สะกด ซะก๊ิด ซะกุ้ด หรือกลับกันภาษาเขมรได้จากไทยไป แต่ก็ไม่มีบันทึกว่าเป็นคำได้จากไทย แต่ถ้าเป็นคำไทยแต่ดั้งเดิม เหตุใดจึงเป็นคำลักษณะเช่นนี้ จะกลายเสียงมาจากคำภาษาใดบ้างหรือไม่อย่างไร

กระหม่อม หรือ **ขม่อม** คำนี้ฟังคล้ายคำเขมร จึงออกเสียงได้ทั้ง ข กับ กระ เช่นคำ **ขจัดขจาย** กับ **กระจัดกระจาย** แต่ที่จริงคงไม่ใช่ เพราะไม่มีคำนี้ในภาษาเขมร คำเรียก **ขม่อม** (หัว) เขมรใช้ บงฺเหีย (บ็องเฮย) หรือ บงฺเหียกฺบาล (บ็องเฮยกฺบาล) แต่คำนี้มีใช้ในภาษาไทถิ่นต่างๆ

ในภาษาไทใหญ่ใช้ **ซ่ะม่อม** หรือ **ซี่ม่อม** ภาษาอื่นก็แยกออกเสียงเป็น ซะ กับ ซี คือภาษาพ่าเก่ใช้ **ซะหม่อม** ภาษาอ่ายตอนใช้ **ซีม่อม** (ใช้ว่า จิ๊กหู คือส่วนสูงสุดของหัวก็มี จอมหัวก็มี) ภาษาอีสานของเราออกเสียง **ซะหม่อม** หรือ **หม่อม** เห็นได้ว่าส่วนสำคัญของคำนี้คือ **หม่อม** ส่วนพยางค์หน้าที่เป็น กระ ข ซะ หรือ ซี จะมีที่มาอย่างไรไม่ทราบแน่ ตามธรรมดาพยางค์หน้าที่มีลักษณะคล้ายอุปสรรคอย่างนี้น่าจะกร่อนมาจากคำเต็มๆ คำใดคำหนึ่ง ซึ่งเรื่องนี้ยังยืนยันไม่ได้ว่าเป็นคำใด

เขม่น โดยเฉพาะเขม่นตา ภาษาไทใหญ่ใช้ **ซี่แม่ญ** (แม่กนเสียง เอและแอ เขาใช้ ญ เป็นตัวสะกดแทน น) ภาษาอ่ายตอนออกเสียง **ซีเม่น** เช่นใช้ว่า โห่ยต้า **ซีเม่น**=ลูกตาเขม่น ภาษาพ่าเก่ใช้

ซะแหม่น เขาเขม่นได้หลายที่ ดังกล่าวว่า ถ้าเขม่นหนังตาจะงินค้าม (ได้ยินเรื่องราว) เขม่นคิ้วจะได้เมียดี เขม่นปากจะได้กินปลา และเขม่นมือจะได้เงิน แต่ถ้าเขม่นตาแล้วอาจมีโชคหรือเคราะห์มาสู่ได้ คำนี้ดูก็น่าจะเป็นภาษาเขมร อย่างคำ โขฺมจ เขฺมา หรือแม้คำ **แขฺมร** หรือ **เขฺมร** (คำโบราณ) แต่เขมรไม่มีคำนี้ คำ เขม่นอย่างเขม่นตา เขาใช้ **กํเรีกแภฺนก** (ก็อมเริกเพนก)

ปัญหาสำหรับคำ ขม่อมกับเขม่น จึงอยู่ที่เหตุใดเราจึงออกเสียงเป็น ข ในเมื่อภาษาอื่นๆ ออกเสียงเป็น ซะ ซี ซี้ ซี่ และเสียงใดเป็นเสียงดั้งเดิม ข หรือ ซะ ถ้าจะถามเจ้าของภาษาเขา เขาก็คงตอบไม่ได้เช่นเดียวกับเรา ขณะนี้จะตอบได้ก็เพียงแต่คำดังกล่าวไม่ใช่คำเขมร

ขมับ ก็เช่นเดียวกันกับคำเขม่น และ ขม่อม ที่ดูเหมือนจะเป็นคำภาษาเขมรแต่เขมรไม่มีคำที่ออกเสียงคล้ายกับคำนี้ ทั้งเรียกขมับว่า **กํเผฺลียง** (ก็อมเพฺลียง) ซึ่งเสียงไม่ใกล้เคียงกับคำ ขมับของเรา แต่ปรากฏว่าคำนี้มีในถิ่นต่างๆ คือ

ภาษาไทใหญ่ใช้ **ซี่แม่บ** หรือ **ซี่แง่บ** ภาษาพ่าเก่ใช้ **ซะแม่บ** ภาษาอ่ายตอนใช้ **ซี่แม่บ** ถึงแม้เสียงพยางค์ท้ายจะต่างไปเป็น **แม่บ แง่บ** และพยางค์หน้าจะต่างไปเป็น **ข** กับ **ซ** ก็เห็นได้ว่า เป็นคำคำเดียวกัน ทั้งคงไม่ใช่คำภาษาอื่น ถ้าเป็นคำยืมก็คงต้องยืมมาจากที่เดียวกัน

ตะแคง ภาษาไทใหญ่ใช้ **ซ่ะแก๊ง** หรือ **ซี่แก๊ง** (ออกเสียง **สี่แก่ง** ก็มีโดยเฉพาะเมืองนาย) มักใช้กับคำ **น้อน** เป็น **น้อนซ่ะแก๊ง** หรือ **น้อนซี่แก๊ง** ภาษาพ่าเก่ใช้ **น้อนแส่ง⁸แก่ง⁸** ภาษาคำตี่ออกเสียง **น่อนแสงแก้ง**

ตะ นี้ก็เป็นปัญหาอีกว่า กลายเสียงมาจากคำอะไร เพราะคำที่มี **ตะ** นำหน้า ถ้าเป็นคำดังชื่อต้นไม้ ตะไคร้ ตะคร้อ ก็ว่า **ตะ** กร่อนเสียงจากคำ **ต้น** หรือที่กร่อนเสียงจาก **ตา** ก็มีเช่น **ตะปู** จาก **ตาปู ตะวัน** จาก **ตาวัน ซะ ซี่ แส่ง⁸** ของภาษาถิ่นเหล่านั้นก็น่าถามเช่นเดียวกันว่า เดิมเป็นคำอะไร กลายเสียงมาใช่หรือไม่

สะดือ คำนี้น่าจะไม่มีปัญหา **สะ** คงเป็นคำกร่อนเสียงจาก **สาย** เพราะถิ่นต่างๆ ออกเสียง **สาย** ตรงกัน และ **ดือ** ก็ออกเสียงเป็น **หลี** (ไทใหญ่) **ลี้** (พ่าเก่ อ่ายตอน~~และคำตี่~~) จึงเป็น **สายหลี สายลี้** (ภาษาไทขาวออกเสียง **ด** เป็น **บ** จึงเรียก **ซายบุ๊** แต่ภาษาไทนุงมีคำออกเสียง **ซายดือ** ใกล้เคียงกับที่เราใช้ แต่เขาหมายเฉพาะ สายสะดือเด็ก ซึ่งภาษาถิ่นข้างต้นเรียก **สายแห่** หรือ **สายเห่** (คือสายรก) แต่ถ้าเป็นสะดือภาษาไทนุงใช้คำ **ดุ๊กดี่**

สะดุ้ง เห็นจะมีแต่ภาษาไทขาวที่ใช้ **ดุ๋ง** **สะ** ข้างหน้าก็ไม่ทราบว่าได้มาจากไหน อย่างไร แต่ภาษาถิ่นอื่นไม่มีคำออกเสียงเช่นนี้ มีคำอื่นใช้ต่างออกไป ภาษาคำตี่ใช้ **เจ่อ-อลั้น** หมายถึงสะดุ้งตกใจ บางทีใช้ **เจ่อ-อโบ๊ลั้น** (=ใจพอดันลั้น เห็นจะตรงกับคำ **ดัน** อย่างจุกขวดดันออกมาเองจากขวด) ภาษาพ่าเก่ใช้ **ล้าบ** (คือหลาบ) หรือ **ป๊อล้าบ** (=พอหลาบ **ป๊อ**=จน จนกระทั่ง) เช่น **ล้าบหันเสอ**=สะดุ้งตกใจเห็นเสือ หรือ **มึนหันเสอป๊อล้าบ**=เขาเห็นเสือสะดุ้งตกใจ (**ล้าบ** หมายว่า เข็ด ก็มี) ภาษาอ่ายตอนก็ใช้ **ลับ** หรือ **ลับสัน** (=สะดุ้งสั่น) แต่ถ้าเข็ดหลาบใช้ **หลับก้อ**=เข็ดแล้ว

สะดุด คำนี้มีใช้แทบทุกถิ่น คือภาษาอ่ายตอนออกเสียง **ด** ได้ ใช้ว่า **ซ่ะดุ๊ด** ภาษาคำตี่ออกเสียง **ซะลุด** ส่วนภาษาไทใหญ่ออกเสียง **ขี้ลุ้ด** ก็มี **ซี่ลุ้ด** ก็มี เพราะฉะนั้นคำนี้คงไม่ใช่คำยืมแน่ (ภาษาไทใหญ่มีคำออกเสียง **ขี้** นำหน้าหลายคำด้วยกันทั้งที่ภาษาอื่นไม่มีเช่น **จาม** ใช้ว่า **ขี้จ๋าม** ที่เขาใช้ **ซ** เราใช้ **ข** คงทำนองเดียวกัน)

สะเทือน ความหมายนี้ ภาษาพ่าเก่ใช้ **ซะหนั่น** ซึ่งมีเสียงตรงกับคำ **สนั่น** ในภาษาของเรา ดังเขาใช้ว่า **พ่านั้งหลั้นนซะหนั่น** (=ฟ้าดัง หมายว่า ฟ้าลั่น) คือฟ้าลั่นแผ่นดินสะเทือน คำ **สนั่น** เคยคิดกันว่าน่าจะมาจาก **สั่น** แบบคำ **สำเนียง** ว่ามาจาก **เสียง** เป็นการกลายเสียงแบบเขมร ดังคำ **สง** (=ซอง) ตอบ ตอบแทน เป็น **สฺนง** (ซฺนอง) มักใช้ **สฺนงสงคุณ** (=ซนองซองกุน)=ตอบแทนบุญคุณ แต่เขมรไม่มีคำ **สนั่น** ถ้าจะใช้ว่า สนั่นหวั่นไหว กลับต้องใช้ **ขฺทร ขฺทัร**(=คฺตัวร์เคฺตือร์) คำ **กระเทือน** ของเราจะได้มาจาก **ขฺทัร** ของเขมรนี่ละกระมัง และเรามาออกเสียงเป็น **สะเทือน** แบบกระท้อน เป็นสะท้อน (ที่จริงสะท้อน (ผลไม้) น่าจะเป็นคำเดิมจากคำ santol) *(ยังมีต่อ)*

ปี 38 ฉบับ 27 29 ก.ย. 2528

บรรจบ พันธุเมธา

อันเนื่องด้วยวัฒนธรรม

76

ตามที่กล่าวถึงคำ **ซะหนั้น** ในภาษาพ่าเก่ซึ่งมีเสียงตรงกับคำ**สนั้น**ของเราแต่ไปหมายว่า สะเทือน นั้น ยังมีภาษาอื่นอีกที่ใช้อย่างเดียวกัน คือ ภาษาอ่ายตอนใช้ว่า **ซี่นั้น** เช่น **แหลงไฟ่ม่าหลังนิ่นซี่นั้น** = รถไฟมาแผ่นดินสะเทือน ส่วนภาษาเหนือของเราใช้ **สนั้น** อย่างเดียวกับภาษาภาคกลาง แต่หมายว่า สะเทือน เช่น **ตีหัวฟากสนั้นหัวฝา** = ตีฟากสะเทือนฝา (จากพจนานุกรมภาษาไทยพายัพของพระธรรมราชานุวัตร) ภาษาอีสานก็มีคำนี้ แต่ออกเสียง สะเนือน แทน สนั้น จึงน่าคิดว่าคำ **สนั้น** ของเราแต่ดั้งเดิมคงมีความหมายว่า กระเทือน ภายหลังมาได้คำ กระเทือน จากคำ **ขฺทรั** (เคฺตือร์) ของเขมร ความหมายของสนั้นจึงเปลี่ยนไป

คำ **สะพาย** คำนี้ก็น่าจะเป็นคำได้จากภาษาเขมร เขมรมีคำ **สฺพาย** (ออกเสียงเซฺบี๊ยย) หมายตรงกับคำสะพาย เพราะเขาอธิบายในพจนานุกรมของเขาว่า พาดหรือแขวนห่อหรือเครื่องห้อยเครื่องแขวนบนบ่า เช่น สฺพายสมพาย (เซฺบี๊ยยซ็อมเบี๊ยย) = สะพายห่อผ้า สฺพายบาตร (เซฺบี๊ยยบาด)=สะพายบาตร สฺพายยาม (เซฺบี๊ยยเยี๊ยม) = สะพายย่าม และคำ **สมฺพาย** (ซ็อมเบี๊ยย) ของเขาหมายว่าห่อผ้าที่สะพาย ถ้าเป็นห่อผ้าธรรมดาทั่วไป เขาใช้คำอื่น คือใช้ **บงฺเวจ** (บ็องเวจ) นอกจากนี้เขมรยังมีคำ **สฺพายเฉียง** (เซฺบี๊ยยเชียง) เช่น **สฺพายเฉียงสฺมาขางเฉฺวง** (เซฺบี๊ยยเชียงซฺมาคางเชฺวง)=สะพายเฉียงบ่าข้างซ้าย

ภาษาไทใหญ่ก็มีคำที่หมายเช่นเดียวกันนี้ แต่ใช้ **ป๊าว่ายแล่ง** เช่น **ป๊าถงว่ายแล่ง** หมายว่าสะพายแล่งถุง (คือย่าม) เขาอธิบายความหมายในพจนานุกรมภาษาไทใหญ่ว่า สะพายพาดอกจากบ่าข้างหนึ่งไปยังใต้แขนตรงกันข้าม (ไม่ได้ระบุว่าจากบ่าซ้ายไปขวา หรือขวาไปซ้าย แต่ชาวอินเดียโดยเฉพาะชนฮินดูถือว่าต้องสะพายจากบ่าซ้ายไปขวา ไม่ว่าจะสะพายชายผ้าส่าหรีหรือสายธุรำ) ที่จริงคำ **ป๊า** ก็หมายว่าสะพาย สะพายทางไหนก็ใช้คำอื่นประกอบ เช่น ป๊ากว่าต๊างหลัง ก็หมายว่า สะพายไปทางหลัง ภาษาพ่าเก่ใช้ **ป๊า** คำเดียวก็หมายว่าสะพายหลัง เช่น**มั้นป๊าจ๊อกก๊าก๊าด** = เขาสะพายจ๊อกไปตลาด จ๊อกเป็นตะกร้าปากกว้างก้นสอบ มีหูเป็นสายหนังอย่างชาวเขาใช้ เมื่อป๊าจ๊อกหรือสะพายจ๊อก เขาใช้หูสายหนังทาบกับหน้าผาก ปล่อยตัวจ๊อกห้อยไปบนหลัง เวลาเดินมักต้องก้มตัว จึงดูเหมือนแบกจ๊อกไว้บนหลัง ภาษาคำตี่ **ป๋า** หมายว่าแบกหลังเลยทีเดียว ถ้าแบกบ่าอย่างแบกปืนจึงใช้ **แม้ก**

ส่วน **ป๊าว่ายแล่ง** ของไทใหญ่ตรงกับที่เขมรใช้ **สฺพายเฉียง** เราก็ใช้ **สะพายเฉียง** แต่บางทีก็พูดเป็น **สไบเฉียง** คำ **เฉียง** เป็นคำเขมร ภาษาไทใหญ่ไม่มีคำนี้ใช้จึงใช้ **แล่ง** และ **ว่ายแล่ง** ก็น่าจะเป็นคำเดียวกับ **พายแล่ง** - เพราะ **ว** กลายเสียงเป็น **พ** ได้ ส่วนที่ไม่มี **สะ** ข้างหน้า

ภาษาอีสานของเราก็ไม่มี สะ เขาออกเสียง พาย ฉะนั้นถ้าจะถือว่า สะพาย เป็นคำไทย ดังที่มีคำ ว่าย กับ พาย ใช้ ก็เป็นปัญหาอีกว่าสะได้มาอย่างไร และ สฺพาย ของเขมรนั้นเป็นคำเขมรแต่ดั้งเดิมหรือเป็นคำยืม แต่คำ ว่ายแล่ง ในภาษาไทใหญ่ไม่มีใช้แยกกัน จึงบอกไม่ได้ว่า ว่าย หมายอย่างไร แล่ง หมายอย่างไร แต่ในภาษาไทใหญ่ มีคำ แปดแล่ง หมายว่าไม้ไขว้กันเป็นคู่ๆตรงหลบหลังคา แล่ง แต่เดิมจะหมายว่าไขว้หรืออย่างไร หรือจะไปมีความหมายอย่างใดอื่นในภาษาถิ่นอื่นอีกก็ไม่ทราบได้

สไบ คำนี้ก็มีในภาษาเขมรใช้ว่า ไสฺบ (ไซฺบ) หมายว่า ผ้าบางๆ อย่างผ้าทำมุ้งเป็นต้น ผ้าป่านก็เรียก ไสฺบผาป่าน (ไซฺบพาปาน) คือ ส ไบผ้าป่าน ที่เราเรียก สไบหรือผ้าสไบ ไม่ได้ระบุว่าต้องเป็นผ้าบางขนาดผ้าป่านหรือผ้ามุ้ง ถ้าเทียบกับคำภาษาถิ่นโดยเฉพาะภาษาไทใหญ่และในเครือเดียวกัน มีคำ ไหว หรือ ไหม หรือ ไม้ ซึ่งหมายว่าห่มอย่างห่มสไบเฉียงหรือคลุมไหล่ ภาษาอ่ายตอนออกเสียง ไบ้ ไบ้โต้ ไบ้คิ่ง=ห่มผ้าสไบเฉียง ผ้าไบ้ ก็คือผ้าห่มสไบเฉียง ส่วน ผ่าํไม้ (=ผ้าไบ) ของหญิงพ่าเก่ใช้ได้หลายอย่าง ทั้งคล้องคอ และห่มคลุมไหล่อย่างผ้าห่มสี่เหลี่ยมเวลาอากาศเย็น หรือเมื่อจะทำงานก็ห่มรัดอกอย่างผ้าแถบ แต่เป็นผ้าแถบผืนใหญ่ยาวลงมาคลุมเอว บางทีก็ถึงตะโพก ถ้าไหว้พระจึงห่มสะพายเฉียง ส่วนมากเป็นผ้าขาว บางก็มีไม่บางก็มี จึงมีปัญหาว่า สฺไบ ของเราได้มาจาก ไสฺบ ของ เขมร หรือเป็นคำไทยแต่ดั้งเดิมเพราะมีใช้ในภาษาดังกล่าวข้างต้นแม้ว่าจะไม่มี ส หน้าคำก็ตาม

สะเก็ด คำนี้น่าคิดว่า เป็นคำเดียวกับ เกล็ด หรือไม่ ทั้งเป็นคำไทยหรือไม่ หรือจะเป็นคำเขมร แต่เขมรก็ไม่ได้ใช้คำนี้ ใช้คำ สฺรกา (ซฺรอกา) ซึ่งหมายได้ทั้งเกล็ดและสะเก็ด เช่น สฺรกาตฺรี (ซฺรอกาเตฺรีย)=เกล็ดปลา กับ แบกสฺรกา (แบกซฺรอกา)=แตกสะเก็ด ตกสะเก็ดอย่างผิวเนื้อ ภาษาถิ่นมีแต่คำ เก๊ด หมายว่าเกล็ด เช่น เก๊ดป๋า =เกล็ดปลา เก๊ดหอย=เกล็ดหอย และยังใช้หมายถึง สะเก็ด (แผล) ได้อีกด้วย แต่ในภาษาพ่าเก่หมายว่าสะเก็ดไม้ก็ได้ ดังใช้ว่า เก๊ดไม่ =สะเก็ดไม้ และ เก๊ดหอม=สะเก็ดหอม ได้แก่อบเชย น่าแปลกก็ที่ภาษาของเรามี สะ นำหน้า จะให้มีความหมายว่าอย่างไร จะเพียงให้เห็นว่าเกล็ดกับสะเก็ดเป็นคนละคำมีความหมายคนละอย่างแทนกันไม่ได้ หรือ สะเก็ดจะเป็นคำภาษาอื่น

สะอึก คำนี้คงเป็นคำที่สร้างขึ้นจากการเลียนเสียงธรรมชาติ ภาษาเขมรที่ใช้ เตฺอึก (เตฺอิก) หมายว่า สะอึก จึงเห็นจะไม่ใช่คำยืมกัน ไม่ว่าจะเป็นไทยยืมจากเขมร หรือเขมรยืมไทย ภาษาถิ่นอื่นก็ใช้คำที่ออกเสียงคล้ายกันคือ ภาษาไทใหญ่ใช้ ขึ๊อึก (ภาษาไทใหญ่มักออกเสียงพยางค์ต้นเป็น ขึ หลายคำด้วยกัน เช่น จาม เป็น ขึ๋จ๋าม ดังกล่าวแล้ว (ภาษาอ่ายตอนใช้ คิดจ๋าม) สีข้าง เป็น ขึข้าง และ หลุบขข้าง คือกระดูกซี่โครง) ภาษาคำตี่ใช้ แก่นอึ๊กๆ (แก่น=ติด อย่างติดคอ แก่นเขา=ข้าวติดคอ) ภาษาพ่าเก่ใช้ จ๊ะเอ๊อะ ภาษาไทใหญ่ใช้ ขึเอ๊อะ ก็มี ภาษาคำตี่มีคำ สะอื้อ แต่ไม่ได้หมายว่า สะอึก เขาหมายว่า เรอ (ซึ่งภาษาไทใหญ่ใช้ เอ่อ ภาษาพ่าเก่ใช้ เอือ ไม่มี สะ นำหน้า)

สำลัก คำนี้เสียงคล้ายคำ ฌฺลก่ (ชฺล็วก) ของเขมรที่เขาหมายว่าสำลักเช่นเดียวกัน ฌฺลก่ทึก (ชฺล็วกตึก) สำลักน้ำ ฌฺลก่แผฺสง (ชฺล็วกแพฺซง)=สำลักควัน ฌฺลก่เมฺทส (ชฺล็วกเมฺตะส์)=สำลักพริก แต่ภาษาไทถิ่นต่างๆ ถึงจะออกเสียงเป็น ม แทน ล คือภาษาอีสานและเหนือใช้ สะมัก ภาษาพ่าเก่ใช้ จ๊ะหมัก เสียง ม กับ ล ก็แทนกันได้ (เช่น แลง กินพื้น คนพูดเป็น แมง กินพื้น แลบลิ้น เขาใช้ แม่บลิ้น ฟ้าแลบ เป็น ฟ้าแม่บ ลื่น เป็น มื่น ลืมตา เป็น มืนตา ทั้งในภาษาไทใหญ่ และภาษาอื่นๆ ในเครือเดียวกัน ฉะนั้นถ้าสำลัก ออกเสียงเป็นสำ ม ลัก (จากเสียงตัวสะกดของ สำ) ม ก็น่าจะกลมกลืนเสียง ล ให้เป็นเสียงเดียวกันได้ (ยังมีต่อ)

ปี 38 ฉบับ 28 6 ก.ค. 2528

ภาษาสัมพันธ์

บรรจบ พันธุเมธา

อันเนื่องด้วยวัฒนธรรม

ยังมีคำที่มี กระ นำหน้าบางคำ เมื่อเทียบกับคำภาษาไทถิ่นต่างๆ จะเห็นว่าโดยมากเขาไม่มีกระ นำหน้า หรือแม้จะมีพยางค์นำ ก็มักเป็นเสียงอื่นๆ ไม่ใช่ กระ หรือ กะ การที่คำในภาษาภาคกลางมี กระ หรือ กะ นำหน้า จึงเป็นปัญหาว่า เป็นเพราะเหตุใด จะเป็นเพราะเลียนแบบคำอื่นๆ บางคำ หรือเพราะต้องการให้ออกเสียงสะดวก หรือเพราะต้องการให้ฟังไพเราะ หรือจะมีเหตุผลอื่นใดอีกซึ่งยังไม่อาจกำหนดได้ คำเหล่านั้น ได้แก่

กระดูก โดยมากเรียกกันว่า **ดูก** ทั้งภาษาเหนือและภาษาอีสาน ภาษาอ่ายตอนออกเสียง ด ได้ก็ออกเสียง **ดุก** หรือ **ดุกด่าว** ภาษาไทนุงก็ออกเป็นเสียง ด แต่ตัวสะกดต่างไป ตามแบบภาษาไทใหญ่ คือแม่กก เป็นแม่กบ ดูก จึงเป็น **ดุ๊บ** กระดูกซี่โครงหรือสีข้าง ก็เรียก **ดุ๊บฉาง** (**ฉาง** คือข้าง ดุ๊บฉาง คือกระดูกข้าง ภาษาไทขาวมักออกเสียงพยัญชนะ ข ค เป็น ฉ ช เช่น ขับ เป็น **ชับ** ไข่ เป็น **ไช้** เขา เป็น **เช้า**) ภาษาไทใหญ่เรียก **หลุบ** (ตัวสะกดต่างกันมีหลายคำ เช่น **ดุกเข่า** เป็น **ดุบเข่า** เห็ด เป็น **เฮ็บ**) เช่น **หลุบปิ๊กไก่**=สะบักหรือกระดูกไหล่ **หลุบขี้ข้าง** หรือ **ซี่ข้าง** หรือ **ซิ่กข้าง** =กระดูกซี่โครงหรือสีข้าง ภาษาพ่าเก่ออกเสียง ด เป็น **น** จึงออกเสียงเป็น **นุก** ตัวสะกดคงเป็นแม่กกเช่นเดียวกับเรา ภาษาคำตี่ก็ออกเสียงเป็น **นุก** เช่นเดียวกัน แต่ภาษาไตเมาออกเสียงเป็น **หลุก**

กระดิ่ง หรือ **กระดึง** คำทั้งสองนี้น่าจะเป็นคำเดียวกันมาแต่เดิม เพราะเป็นเครื่องทำให้เกิดเสียงเช่นเดียวกัน ปัจจุบันมีรูปลักษณะต่างกันไปบ้าง นำไปใช้ต่างกันบ้าง คือ กระดิ่งคล้ายระฆังเล็กๆ ส่วนกระดึงใช้ผูกคอสัตว์อย่างวัวควายเป็นต้น ภาษาอีสานเรียกกระดิ่งกับกระดึงว่า **กระดิง** (เวลาพูดกัน ร เห็นจะไม่ออกเสียงอย่างที่บันทึกไว้ในหนังสือ) ภาษาเหนือเรียกกระดึงหรือระฆังว่า **มะเด็ง** (แต่ในพจนานุกรมภาษาเหนือของ จ.จ.ส ว่า **เด็ง** คือ กระดิ่ง หรือ ระฆัง) และกระดิ่งเรียก **มะดิ่ง** หรือ **มะหิ่ง** (มะ มักใช้ใส่หน้าคำที่มีลักษณะกลมหรือค่อนข้างกลม) ภาษาไทใหญ่เรียกระฆังและกระดิ่งว่า **หิ่ง** ตีระฆังว่าต่อยหิ่ง ภาษาพ่าเก่ออกเสียง **ฮิ้ง** (ไม่มี มะ หรือ กระ นำหน้า) พวกที่เห็นได้ว่าออกเสียงอย่าง **ดิ่ง ดึง** หรือ **เด็ง** ก็คือภาษาไทนุง แต่ออกเสียง ด เป็น ล คือ ออกเสียง **หลิ่ง** ทั้งภาษาอีสานก็มีคำ **กะแหล่ง** หมายว่าสิ่งที่แขวนคอสัตว์คล้ายกระดิ่ง ปรากฏว่าคำ **หลิ่ง** ในภาษาไทนุง เป็นคำได้จากจีน ภาษาจีนกลางเรียกกระดิ่งว่า **หลิง** (ling[2]) ฉะนั้นจึงน่าคิดว่าคำ **หลิ่ง** และ **กะแหล่ง** จะเป็นคำได้จากจีน หรือจะเป็นคำกลายเสียงจาก ดิ่ง ดึง หรือ เด็ง หรืออย่างไร

กระโดงคาง ที่เราหมายว่าปลายคาง ภาษาไทใหญ่ก็มีคำใช้เรียก **หลุบโต๋งก๊าง** (=กระดูกกระโดงคาง) หรือ **หลุบก๊าง** (=กระดูกคาง) ภาษาเหนือเรียก **ตงคาง** คำ **ตง** หรือ **โต๋ง** หรือ **กระโดง** จะหมายว่าอะไรไม่ปรากฏ แต่ก็ปรากฏว่ามีคำเรียกอวัยวะส่วนนี้ตรงกันแม้ว่าเราจะมี **กระ** อยู่ข้างหน้า และเขาไม่มี **กระ** ก็ตาม (ส่วนกระโดงอย่างเสากระโดง กระโดงคำนั้นได้จาก **โกฺฎง** (-โกฺดง) ของ

เขมรที่แปลว่า ใบเรือ เสากระโดง คือเสาใบเรือ)

กระเด็น หรือ **กระเซ็น** คำทั้งสองมีความหมายคล้ายกัน จะต่างกันก็แต่ที่ใช้ กระเซ็นมักใช้เฉพาะแต่ของเหลว เช่น น้ำกระเซ็น ส่วนกระเด็นไม่จำกัด เช่น ก้อนอิฐกระเด็น ลูกไฟกระเด็นถูกเสื้อ น้ำมันกระเด็นเข้าตา คำ **กระเด็น** มีใช้แต่ในถิ่นเหนือและอีสาน แต่ภาษาเหนือออกเสียง **สะเด็น** (คงทำนองเดียวกับกระเทือนกับสะเทือน และ **กรวย** กับ **สวย** ในภาษาเหนือ) ภาษาอีสานออกเสียง **เด็น** ส่วนคำ **กระเซ็น** มีใช้ทุกถิ่นแต่ไม่มี **กระ** นำหน้า ภาษาอีสานมีคำ **เซ็น** หรือ **เซ็นๆ** อธิบายในพจนานุกรมของเขาว่าอาการกระเด็นเป็นฝอยของน้ำ นอกนั้นใช้หมายว่า กระเด็น เป็นส่วนมาก ภาษาไทใหญ่มีคำ **เสญ** มักใช้คู่กับ **พ่ง** (ภาษาอีสานใช้ **พึ้ง**) เป็น **พ่งเสญ** หมายว่า แตกกระเด็นกระจัดกระจายไป (เหมือนมะตูมหล่นลงบนกองเม็ดงา และเม็ดงา**พ่งเสญ** ไปเข้าตาช้าง ดังในนิทาน) คำ **พ่งเสญ** นี้น่าจะเทียบได้กับคำ **เซ็น** ใน **แตกฉานซ่านเซ็น** ที่หมายว่า กระจัดกระจายไป แต่ก็มิได้เกี่ยวกับกระเซ็นหรือกระเด็น ภาษาพ่าเก่ก็มีคำ **เสน** หมายว่ากระเด็นอย่างลูกไฟ เช่น **ไพ้เสน ไหม่ สิ่น เก๊า** =ไฟกระเด็นไหม้ซิ่นฉัน ส่วนภาษาคำตี่ออกเสียง **เซ่น** เขาหมายว่า กระเด็น เหมือนกัน แต่**เซ่นตึก** หมายว่าล้มหงายหลังลงไป

กระได หรือ **บันได** เห็นจะมีแต่ภาษาภาคกลางที่เรียกกระไดว่าบันได ใช้ **บัน** นำหน้า เพราะภาษาถิ่นอื่นที่มีพยางค์นำหน้า แม้จะไม่ใช่ **กระ** ก็ไม่ใช่ **บัน** อย่างภาษาเหนือเรียก **กันได** ภาษาอีสานเรียก **กันได** หรือ **ขั้นได** ภาษาไทใหญ่ใช้ **โขไหล** (**โข** คำเดียวกับที่หมายว่าสะพาน) ก็มี **ขั้นไหล** ก็มี แต่คำขั้นบันได ภาษาไทใหญ่เรียก **ซิ่กโขไหล** หรือ **ซิ่กขั้นไหล** และบันไดแต่ละขั้นก็เรียก **ห้านนึ่ง สองห้าน**=ขั้นหนึ่ง สองขั้น ฯลฯ น่าแปลกที่ภาษาพ่าเก่ใช้ **ก๊ะไหล** (มี กะ นำหน้า) และขั้นบันไดใช้ **โฮ้ก ก๊ะไหล** ภาษาคำตี่ก็ใช้ **ก๊ะไล่** และขั้นบันไดใช้ **ห่านก๊ะไล่** ที่น่าฉงนก็คือ **ได** หรือ **ไหล** หมายว่าอะไร และ **บัน** ที่อยู่หน้าคำบันไดในภาษาของเรามีความหมายหรือไม่ เหตุใดจึงใช้เช่นนั้น จะถือว่า **บัน** เป็นคำเดียวกับ **แบ้น** (=ไม้กระดานในภาษาไทใหญ่) หรือ **แผ่น** หรือ **บั๊น** อย่างคำ **สามบั๊น** ที่ว่ากันว่าหมายว่าสามแผ่น แต่บันไดที่ไม่ได้ทำขั้นบันไดเป็นไม้กระดานแผ่นๆ ก็มี อย่างบันไดพาดทำด้วยไม้ไผ่ ไม้กระบอก ที่ในอัสสัมใช้เสาท่อนเดียว บากให้ลึกพอนิ้วเท้าจิกเข้าไปได้เท่านั้น เขาขึ้นลงกันอย่างสบาย บางทีหาบน้ำ ๒ ปีบเสียด้วย แต่ถ้าหาก **บัน** หมายว่า แผ่น บันไดจะหมายว่า แผ่นบันได หรือบันไดที่เป็นแผ่น หรืออย่างไร ถ้าเช่นนั้น ได คำเดียวก็หมายว่า บันได ได้โดยไม่ต้องมีพยางค์อื่นนำหน้า แต่ไม่ว่าถิ่นใดมีพยางค์นำหน้าด้วยกันทั้งนั้น นับเป็นเรื่องน่าสังเกต

กระดิ่ง ไม่ว่าไทถิ่นไหนไม่มีคำ **กระ** หรือ **กะ** ข้างหน้า ส่วนออกเสียงก็แล้วแต่ถิ่น ถิ่นใดออกเสียง **ด** ได้เช่นภาษาเหนือและอีสานก็ใช้ **ดิ่ง** ภาษาไทขาวเรียก **ดิ๋ง** (เช่นเดียวกับสะดิ้ง) ภาษาอ่ายตอนก็เรียก **ดิ้ง** อย่าง **ดิ้งพัดเข้า** ภาษาที่ออกเสียง **ด** ของเราเป็น **ล** เช่นภาษาไทใหญ่ก็ออกเสียง **ลิ่ง** ภาษาพ่าเก่ออกเสียง **ด** เป็น **น** ออกเสียง **โหน่ง** คำ **แหลงโหน่ง** ของเขาคือรถจักรยาน ที่เรียกเช่นนี้เพราะเขาว่าล้อมันเหมือนกระดิ่ง

กระบุง เขาก็ออกเสียงกันว่า **บุง** หรือ **มุง** แล้วแต่ถิ่นเช่นกัน ถิ่นเหนือและอีสานออกเสียง **บุง** ส่วนอ่ายตอนออกเสียง **บุ้ง** ภาษาไทใหญ่ออกเสียง **หมุง** ภาษาไทเมาออกเสียง **มุ่ง** ภาษาพ่าเก่เรียกกระบุงใส่ข้าวว่า **มุ้ง** **บุง** **หมุง** หรือ **มุ่ง** **มุ้ง** ในถิ่นต่างๆ มีลักษณะไม่เหมือนกันทุกถิ่นไป เป็นเพียงภาชนะสานแบบหนึ่งเท่านั้นรูปกลมทรงสูง

กระบอก ก็ใช้กันแต่ **บอก** ดังในภาษาเหนือและอีสาน ภาษาอ่ายตอนออกเสียง **บ๋อก** ภาษาไทใหญ่ใช้ **ม็อก** ก็มี **หมก** ก็มี เช่น **หมกเข้าหลาม**=กระบอกข้าวหลาม ไม้ข้าวหลามคือไม้ไผ่ใช้ทำข้าวหลาม **หมกเบ้าไพ้**=กระบอกใช้เป่าไฟ ภาษาพ่าเก่ใช้ **ม็อก** หมายได้ทั้งกระบอกทั่วไปและกระบอกใช้ใส่ของ เช่น **ม็อกเกือ** (=กระบอกเกลือ) **ม็อกป๊าเหน่า** (=กระบอกปลาเน่าคือกระบอกใส่กะปิทำด้วยปลา) แต่ถ้าเป็นกระบอกใส่น้ำอย่างคนโท เรียก **มุ้ง** หรือ **มุ้งเซ้อ-อน้ำ** (กระบอกใส่น้ำ) ภาษา

คำติ๋ก็ไม่ได้เรียกกระบอกใส่น้ำว่า ม็อก แต่เรียก ม้อง ม้องต่าหน่ำ หมัง เป็นกระบอกไม้ไผ่ที่ใช้ตักน้ำ และใส่น้ำเก็บไว้ใช้โดยพิงไว้กับข้างฝา กระบอกหนึ่งๆ จุน้ำเกือบเท่าถังขนาดกลางถังหนึ่ง ในภาษาอีสานมีคำ กะมง หมายว่ากระบอกตา เรียก กะมงตา หรือ ขะหมงตา ก็มี เสียงเทียบได้กับคำ ม้องในภาษาคำติ๋ และ มุ้ง ในภาษาพ่าเก่

กระบวย เป็นภาชนะตักน้ำ ทำด้วยกะลามะพร้าวมีด้ามถือ ภาษาอีสานเรียก บวย แต่โดยมากมีคำ น้ำ อยู่หน้า ภาษาเหนือ เรียก น้ำบวย ภาษาอ่ายตอนเรียก น้ำบุ้ย และภาษาไทใหญ่เรียก โหมย โหมยเต๊กน้ำ คือ กระบวยตักน้ำ เรียก น้ำโหมย ก็มี ภาษาพ่าเก่เรียก โม้ย เช่น เอ๊าโม้ยต๊าวเข่า =เอากระบวยตักน้ำค่อยๆ ราดลงไปบนข้าวนึ่งในหวด เพื่อให้ข้าวระอุนิ่มไม่กระด้าง ภาษาคำติ๋เรียก ม่วย ถ้าไม่มีกะลามะพร้าวก็ใช้น้ำเต้าตากแห้งจนเปลือกแข็งมาทำกระบวยตักน้ำ

กระรอก มักเรียกกันว่า ฮอก (ในภาษาเหนือ) โตเฮาะ (ในภาษาไทขาวซึ่งคำที่มีเสียง ก สะกด เสียง ก จะกร่อนหายไป) และ หนูฮ่อก (พ่าเก่) ภาษาไทใหญ่เรียก หนูฮ่อก หรือ จ้อนฮ่อก (คำ จ้อน นี้เราเรียก กระจ้อน แต่ถิ่นต่างๆเรียกเพียง จ้อน) และ ตูจ่อน ในภาษาไทนุง ภาษาอ่ายตอนออกเสียง รได้ เรียก หนูหรอก ที่เรียก หนู นำหน้า ก็ตาม จ้อน ก็ตามแสดงว่าเขาคงเห็นกระรอกเป็นสัตว์จำพวกเดียวกันนั้น *(ยังมีต่อ)*

ครูคนซื่อ

เจ้าช้าหงส์เอย บึกอ่อนร่อนลง
เข้าในดงวิทยา เจ้ายอมทุกข์ยาก จากถิ่นที่เคยมา

◎ หงส์เอยเห็นเจ้าพายเรือ
พร้อมเสื่อผืนหมอนใบ
ล่องไปตามทางน้ำไหล
นำเด็กไทยไปส่งฝั่งเอย

เจ้าช้าหงส์เอย บึกอ่อนร่อนลง
เข้าในดงวิทยา เจ้ายอมทุกข์ยาก จากถิ่นที่เคยมา

◎ อกเอ๋ยเจ้าคนพายเรือ
มาเพื่อตั้งใจเต็มเปี่ยม
ขยันอดทนเป็นเยี่ยม
พลังครูเรียมนั้นเหลือเพื่อ

เจ้าช้าหงส์เอย บึกอ่อนร่อนลง
เข้าในดงวิทยา เจ้ายอมทุกข์ยาก จากถิ่นที่เคยมา

◎ ครูใหญ่ทำไปมิชอบ
ให้ครูน้อยตอบเห็นดีเห็นด้วย
เซ็นทราบซื่อเสียงมอดม้วย
พายเรือร่วมด้วยจะทำไงเอย

เจ้าช้าหงส์เอย บึกอ่อนร่อนลง
เข้าในดงวิทยา เจ้ายอมทุกข์ยาก จากถิ่นที่เคยมา

◎ ครูเอ๋ยครูน้อยคนซื่อ
รักซื่อครูดีมีเกียรติ
โวยวายครูใหญ่บังเบียด
กินยาแก้เครียดคือลูกตะกั่วเอย

ช้า ช้าเจ้าหงส์เอย บึกอ่อนร่อนลง
เข้าในดงคนชั่ว ซื่อจนลืมกลัว ตัวไม่กลับบ้านเอย

พ. เทียนทิม

(ดัดแปลงจากเพลงร้องเล่นชาวไทยภาคกลาง เช่นเพลงนกเขา กรมศิลปากรรวบรวม)

ปี 38 ฉบับ 29 13 ต.ค. 2528

ภาษาสัมพันธ์

บรรจบ พันธุเมธา

อันเนื่องด้วยวัฒนธรรม

กระต่าย คำนี้แปลกกว่าคำอื่นๆ ที่กล่าวมาแล้วบ้าง คือ ภาษาไทใหญ่และถิ่นใกล้เคียงกันไม่ได้มีแต่ส่วนท้ายของคำที่ใช้ตรงกับเรา แต่เขายังมีพยางค์หน้าอีกด้วย และพยางค์หน้านั้นไม่ใช่ **กระ** แต่เป็นคำอื่น ภาษาไทใหญ่เรียก**กระต่าย** ว่า **ป๋างต๊าย** ภาษาพ่าเก่เรียก **ป๊างต๊าย** ทั้ง**ป๋างต๊าย ป๊างต๊าย** ในภาษาทั้งสองแยกไม่ได้จึงไม่ทราบว่า แต่ละคำมีความหมายอย่างไรจึงนำมาเข้าคู่กันได้ แต่ **ป๊าง** ในภาษาพ่าเก่คงมีความหมายอยู่บ้างจึงเรียกวัวแย็ก (yak) ของทิเบตว่า **ป๊างค้าย** (**ค้าย** = ควาย) แต่เจ้าของภาษาก็บอกไม่ได้ว่าหมายอย่างไร เหตุใดคำ **ต๊าย** จึงต้องใช้ **ป๊าง** นำหน้า ไม่ใช้คำอื่น ถ้าเช่นนั้นจะเป็นคำยืมใช่หรือไม่ และบังเอิญมอญก็เรียกกระต่ายคล้ายกัน คือเรียก **เบี๊ยะตาย** หรือ **หะตาย** (เขียน **พตาย**) จึงดูน่าจะเป็นไปได้ที่ไทยยืมคำ **เบี๊ยะตาย**หรือ**หะตาย**ของมอญมาใช้ แต่ก็น่าถามอีกว่าเหตุใดจึงต้องเปลี่ยนพยางค์หน้าด้วย ในเมื่อเสียงพยางค์หน้าก็มิได้ออกเสียงยากเย็นจนถึงกับจะต้องเปลี่ยนเสียง หรือในทางกลับกันมอญอาจได้คำนี้ไปจากไทย แต่ก็ไม่น่าจะเปลี่ยนพยางค์หน้า แต่จะถือว่าเปลี่ยนพยางค์หน้าหรือไม่ในเมื่อตามธรรมดาคำในภาษามอญพยางค์หน้ามักจะไม่แน่นอน อาจเป็น **ท** หรือ **ค** หรือ **ค** ก็ได้ในคำเดียวกัน เช่น ตะโพน เรียก **เตี๊ยะเปิ็น** (เขียน **ทเพิน**) ก็มี **ทะเปิ็น** (เขียน**ถเพิน**) ก็มี คำเรียกหน้าต่างเรียก **เปี๊ยะตาง** (เขียน **พตาง**) ก็มี **คะตาง** (เขียน **ขตง**) ก็มี **หะตาง** ก็มี คำดังกล่าวเหล่านี้ออกเสียง **หะ** นำหน้าได้ทั้งสิ้น เพราะฉะนั้นมอญอาจเอาคำ **ตาย** ซึ่งเป็นพยางค์ท้ายของเรามาออกเสียงตามแบบของเขา คือไม่จำกัดพยางค์ต้น แต่ก็ยังไม่มีหลักฐานยืนยันได้แน่นอน เพราะถึงอย่างไรก็ยังมีข้อข้องใจว่า เหตุใดภาษาไทใหญ่และพ่าเก่มีพยางค์หน้าเป็น **ป๋าง** และของเราเป็น **กระ** ทั้งๆที่ทั้ง **ป๋าง** และ **กระ** ต่างก็ไม่มีความหมาย (**ป๋าง** ในภาษาไทใหญ่มีความหมายอย่างอื่นที่ไม่น่าจะเกี่ยวกับความหมายนี้ คือหมายว่าที่โล่งที่พักในป่า ที่ที่คนมาชุมนุมกัน และ **ต๊าย** ไม่มีความหมาย)

กระเต็น ซ้อนกันนี้ถ้าหากเรียกเต็มๆ ควรเป็นนกกระเต็น เพราะฉะนั้น **กระ** อาจได้มาจากการแบ่งผิด แบ่ง **ก** ที่เป็นตัวสะกดของนกมาเป็นส่วนหน้าของคำ **เต็น** แต่คำดั้งเดิมจะเป็น **เต็น** หรือไม่ พิจารณาดูได้จากภาษาถิ่นอื่น ปรากฏว่าในภาษาไทใหญ่มีคำ **น่กน้างเต๋น** หรือ **น่กล้างเต๋น** ซึ่งคือ นกกระเต็น **น้าง** คงจะหมายว่า **ต่าง** ชื่อจริงๆ ของนกนี้ก็คือ **เต๋น** ไม่มี **กระ** อย่างของเรา ส่วนที่เรียก **ล้าง** ก็มีนั้นอาจเป็นเสียงไทเมา ที่ออกเสียง **น** เป็น **ล** แทบทุกคำ และภาษาไทเมาเรียกนกชนิดนี้ว่า **ลั้งติ๋น** แต่กว่าจะรู้ว่าคำนี้หมายว่านกกระเต็น เวลาก็ล่วงไปหลายปี ดังที่เคยเล่าไว้ว่า เมื่อครั้งที่ไปนำคำถิ่นชาวไทเมา กับขุนปานหล้าผู้เป็นเจ้าของถิ่น ได้ถามว่าภาษาไทเมาเรียกหน้าต่างว่าอย่างไร ได้รับคำตอบว่า **ฮู้ลั้งติ๋น** คำ **ฮู้** (=รู) นั้นพอรู้เพราะเป็นคำที่คนไทหลายต่อหลายถิ่นนำมาแต่งคำเรียกหน้าต่าง แต่ **ลั้งติ๋น** ไม่เข้าใจแปลไม่ออก เมื่อถูกถาม ผู้ตอบตอบไม่ได้ชักหงุดหงิด ก็ย้อนถามว่า ทำไมจะต้องแปลด้วย ถ้าอย่างนั้น **ยุง** แปลว่าอะไร **หมา** แปลว่าอะไร ถึงตรงนี้ก็เลยเลิกรากันไป จนเวลาล่วงไปนานถึง ๑๕ ปี จึงได้มาเห็นในพจนานุกรมภาษาไท

ใหญ่ มีคำ น่กน้างเต๋น หรือน่ก ถ้างเต๋น หมายว่านกกระเต็น จึงนึกได้ถึงคำ ลั้งติ๋น ว่าคงเป็นคำเดียวกับ ถ้างเต๋น ถ้าเช่นนั้นที่ชาวไทเมาเรียกหน้าต่างว่า ฮู้ลั้งติ๋น นั้นคงจะหมายว่า รูนกกระเต็นละกระมัง และเพื่อให้แน่ใจก็ได้ลองสอบถามผู้รู้จักนกกระเต็นว่า นกกระเต็นทำรังอย่างไร ก็ได้คำตอบว่า เจาะรูอยู่ตามริมตลิ่ง จึงพอจะแน่ใจได้ว่าชาวไทเมาคงเห็นเช่นนั้น จึงเรียกหน้าต่างว่า ฮู้ลั้งติ๋นหรือรูนกกระเต็น

กระดอง ภาษาอีสานใช้ **คอง** ภาษาไทนุงก็ใช้ **คอง** เช่น **คองเต่า** = กระดองเต่า ส่วนถิ่นอื่นไม่ได้ใช้ ใช้คำอื่น คือภาษาไทใหญ่ใช้ **อ๋อง** อย่าง **อ๋องปู๋** = กระดองปู ภาษาเหนือใช้ **อ้อง อ้องปู** ภาษาพ่าเก่ใช้ ก๊อมเต๊า

กระบอง ภาษาใต้ใช้ **บอง** คำนี้คงไม่ได้เกี่ยวกับ **ม้อง** ในภาษาคำตี่ดังที่กล่าวคราวที่แล้ว แม้คำ **กะบอง** ในภาษาเหนือที่เป็นของกินทำด้วยผักชุบแป้งทอด ก็คงไม่เกี่ยวกัน ภาษาไทใหญ่เรียกของกินอย่างนี้ว่า **ข่างป๋อง** ส่วนกระบองนั้นเชื่อกันว่ามาจาก **ฎบ่ง** (ดํอมบอง) ของเขมรที่หมายว่า ตะบอง

กระทืบ ภาษาอีสานใช้ **ทืบ** ก็มี ภาษาไทใหญ่ใช้ **ตื๊บ** แต่ **ตื๊บพ่าง** หมายว่าพุ่งเข้าใส่ (พ่าง=ชน)

กระแอม คำนี้คงเป็นคำเลียนเสียงธรรมชาติ แต่ละถิ่นจึงใช้คล้ายกัน ภาษาอ่ายตอนออกเสียง **ซีแอ้ม** ส่วนภาษาเหนือออกเสียง **อะแฮม** ภาษาพ่าเก่ออกเสียง **อ๊ะแฮ้ม** เสียงคล้ายจะสับกันระหว่าง อ กับ ฮ เพราะเราพูด **ฮะแอ้ม** ก็มี เมื่อแกล้งทำเสียงกระแอม ภาษาพ่าเก่ก็ใช้ทำนองเดียวกัน คำ **อ๊ะแฮ้ม** ของเขาหมายว่า แกล้งทำเสียงกระแอมเพื่อให้คนสนใจ

กระไอ คำนี้ใช้คู่กับกระแอม เช่น กระแอมกระไอ ก็มี เห็นได้ว่าเป็นคำ **ไอ** ที่ตามธรรมดาไม่มี **กระ** นำหน้านอกจากจะนำมาเข้าคู่กับกระแอมเพื่อให้เสียงได้ระดับเสมอกัน เสียงไม่คอนกันเหมือนดังใช้เพียงกระแอมไอ แต่ถิ่นอื่นใช้เพียง **ไอ๋** (ไทใหญ่) หรือ **ไอ๊** (พ่าเก่)

กระไอ อีกคำหนึ่งเราใช้กับ **เหม็น** เช่น **เหม็นกระไอ** หรือ**เหม็นสะไอ** ในถิ่นต่างๆ ออกเสียงเป็น **อ๋าย** (ไทใหญ่) และ **อ๊าย** (พ่าเก่) หรือ **อ่าย** (คำตี่ และอ่ายตอน) ซึ่งหมายว่ากลิ่นเป็นคำกลางๆ ใช้ได้ทั้งเหม็นและหอม **อ๋ายเหม็น** = กลิ่นเหม็น **อ๋ายหอม** = กลิ่นหอม และถึงจะเป็นกลิ่นเหม็นก็ไม่ได้จำกัดว่าเป็นกลิ่นเหม็นจวนจะบูดหรืออื่นใด เราใช้เข้าคู่กับ **กลิ่น** เช่น **กลิ่นอาย** แต่เวลาพูดเสียงสั้นเป็น **กลิ่นไอ** ดูเหมือนจะใช้ไปทางไม่ค่อยดี

กะเอว มักใช้เฉพาะ **เข้ากะเอว เข้าสะเอว** ก็ใช้ (ที่จริง **สะเอว** ก็หมายเฉพาะเอว ไม่ใช่ **สายเอว** ที่หมายว่าสายรัดเอวหรือเข็มขัด ดังที่ว่า **สะ** กร่อนเสียงมาจาก **สาย**) ชาวไทใหญ่เรียก **เอว** ว่า **แอ๋ว** ก็มี **แอ่ง** ก็มี แต่เข็มขัดหรือสายรัดเอวเรียก **สายแอ๋ว** ภาษาพ่าเก่เรียกเอวว่า **แอ๊ง ห่างแอ๊ง** (=ร่างเอว) คือบั้นเอว ภาษาเหนือเรียกเอวว่า **แอว** และกระเดียดหรือเข้าสะเอวก็เรียก **ต่างแอว** (=บรรทุกเอว)

กะพริบ ภาษาไทใหญ่ใช้ **แพ่บต๋ำ** หมายเฉพาะกะพริบตา แต่ภาษาพ่าเก่ใช้ **แพ่บต๊า** หมายได้ทั้ง กะพริบตา และขยิบตาให้อาณัติสัญญาณแก่อีกฝ่ายหนึ่งให้รู้ ภาษาอ่ายตอนออกเสียง **พริ่บต๊า** แต่ถ้าใช้ **พริ่บต๊าพิบพิ่บ** เขาหมายว่า กะพริบตาขยิบๆ

กะเทย ในภาษาไทใหญ่มีคำ **ตุ๊ย** หมายว่า ผู้ที่ไม่ใช่หญิงหรือชาย คือ กะเทย ภาษาพ่าเก่ก็ใช้ **ตุ๊ย** (ที่จริงเสียงต่างกับ **ตุ๊ย** ในภาษาไทใหญ่ แต่ไม่มีเครื่องหมายจึงต้องใช้อย่างเดียวกัน) เขาอธิบายว่าคือผู้ที่อวัยวะเพศไม่สมบูรณ์ ใช้ได้ทั้งหญิงทั้งชายดังใช้ **ป้อตุ๊ยแหม่ตุ๊ย** ถ้าเป็นช้างที่เรียก **จ่างตุ๊ย** หมายว่า ช้างพลายไม่มีงา ภาษาอ่ายตอนใช้เช่นเดียวกันเรียก **กุ๋นตุ๊ย จ้างตุ๊ย** จึงน่าเชื่อว่า **เทย** เป็นคำไท แต่เรามี **กะ** ไว้ข้างหน้าด้วย แต่มีปัญหาว่าภาษาเขมรก็มีคำ **เขฺทีย** (เขฺตย) เขาอธิบายว่า คือผู้ที่มีเพศครึ่งหญิงครึ่งชาย ดูก็น่าจะเป็นที่มาของคำ **กะเทย** ของเรา เพราะคำเขมรที่มี **ข** หน้าคำ เราออกเสียงเป็น **กะ** หรือ **กระ** ก็มี เช่น **ขฺทึง** = กระทิง **ขฺทึมส** (ขฺตึมซอ) = กระเทียม **ขฺทม** = กระท่อม จึงพอจะตอบคำถามได้ว่า เหตุใดจึงมี **กะ** อยู่หน้าคำ **เทย** แต่ก็ต้องถามต่อไปอีกว่า ถ้าเช่นนั้น **เทย** กับ **ตุ๊ย** เป็นคำเดียวกันหรือไม่ และต่างได้มาจากเขมร หรือได้มาเฉพาะคำกะเทยของเรา ส่วนคำ **ตุ๊ย** เป็นคำไทแต่ดั้งเดิม (เสียง **เอย** ของเราเป็นเสียง **อุย** ในไทใหญ่ก็มีเช่น **เผย** เป็น **ผุ่ย** (=เปิด) **ผุ่ยพักตู๋**=เปิดประตู) *(ยังมีต่อ)*

ปี 38 ฉบับ 30 29 ก.ค. 2528

ภาษาสัมพันธ์

บรรจบ พันธุเมธา

อันเนื่องด้วยวัฒนธรรม

คำในวงเล็บ(ต่อ)

(48) กระพี้ แฉลบ เสียดาย สร้อย หมั่น เซ่ง ฯลฯ

กระพี้ คำนี้ภาษาเหนือใช้แต่ **พี้** ไม่มี **กระ** ที่จริงแต่เดิมคิดว่าน่าจะไม่ใช่คำไทย แต่ปรากฏว่านอกจากมีในภาษาเหนือแล้ว ก็ยังมีในภาษาไทใหญ่ พบในพจนานุกรมของเขามีคำ **ซะปี้** อธิบายว่าเป็นส่วนที่ไม่มีแก่นสาร อยู่ภายนอกของสิ่งต่างๆ เช่น เปลือกของต้นไม้ที่ต่างกับเนื้อไม้ เขาอธิบายไว้อย่างนี้ เชื่อว่าความหมายคงพอไปกันได้กับคำ **กระพี้** ส่วนเสียง **พี้** ที่เป็นเสียงตรีของเราตรงกับเสียง **โท** ของเขา และเสียง **พ** เป็น **ป** ก็เข้ากฎเดียวกับคำอื่นๆ อย่างคำ **พ้น** เป็น **โป้น** **กระ** กับ **ซะ** ก็ทำนองเดียวกับ **กระหม่อม** กับ **ซะม่อม** (ไทใหญ่) ภาษาถิ่นอื่นยังไม่พบคำนี้

แฉลบ คำนี้เห็นจะมีแต่ในภาษาพ่าเก่ที่มีคำที่มีเสียงคล้ายกันความหมายคล้ายกัน คือเขามีคำ **ซะแล่บ** หมายว่าแฉลบไปทางข้างๆ เช่น **ขางจิ้นว้านเหอ-อ๋ซะแล่บแสก๋า** (=ขว้างชิ้นชามให้แฉลบเสียไป) หมายว่าขว้างหรือร่อนชามที่แตกเป็นเสี่ยงๆให้แฉลบไป ที่จริงคำลักษณะนี้ดูน่าจะเป็นคำเขมร แต่ปรากฏว่าไม่มีในพจนานุกรมภาษาเขมร จะเป็นเพราะไม่ได้เก็บคำนี้ไว้หรือไม่มีใช้เลยก็ไม่ทราบได้

เสียดาย คำนี้ถ้าเราจะแยกคำ **เสีย** กับ **ดาย** ก็พอจะแปลได้ **ดาย** ในภาษาถิ่นหลายถิ่นหมายว่า เปล่า เปล่าประโยชน์ ตามลำพังแต่ผู้เดียว ภาษาไทใหญ่ออกเสียง **หลาย** พ่าเก่ออกเสียง **น้าย** คำตี่ออกเสียง **น่าย** เราก็มีคำ **หลาย** ที่หมายว่า เปล่า เช่น เลี้ยงไว้ไม่ **เสียหลาย** = เลี้ยงไว้ไม่เสียเปล่า ส่วน **เสีย** พยางค์หน้านั้นเขาออกเสียง **เส** หรือ **เซ้** ภาษาไทใหญ่ออกเสียงคำนี้ **เสหลาย** เช่น **เสหลายเป็น**=เสียดายมัน (เป็น=คนอื่น เขา ผู้พูดบ่นเสียดายกระเป๋าที่ถูกหนูแทะ แต่ใช้ **เป็น** ในที่นี้) ภาษาคำตี่ออกเสียงคำนี้ว่า **เซ้น่าย** แต่ปรากฏว่าเขมรมีคำ **สฎาย** (ออกเสียง ซฺดาย) และมีความหมายอย่างเดียวกับ **เสียดาย** บางทีก็คล้าย **เสียใจ** แต่ไม่ถึงกับโศกเศร้า เช่น **สฎายทรพฺย** (ซฺดายเตรือบ) เสียดายทรัพย์ **ขฺญุํสฎายณาสฺโฎยมินบานเทา** (คฺญมซฺดายนะส์โดยมึนบานเติว) ฉันเสียดายมากที่ไม่ได้ไป **สฎายสุรโณะ**(ซฺดายซฺรอนอะห์) เสียใจอาลัยอาวรณ์ ฉะนั้นจึงกำหนดได้ยากว่าคำนี้เป็นคำที่เราสร้างขึ้นเองจากคำ **เสีย** กับ **ดาย** หรือยืมคำเขมรมาใช้แล้วออกเสียง **ส** ให้เป็น **เสีย** **เส** หรือ **เซ้** เพื่อให้มีความหมายพอแปลได้ เพราะ **เส** ก็คือคำ **เสีย** หรือในทางกลับกันเขมรอาจยืมคำนี้ไปจากไทยแล้วไปออกเสียงอย่างเขมร แต่เขมรไม่มีบันทึกไว้ว่าเป็นคำยืมจากภาษาอื่น จึงยังไม่อาจจะยุติลงได้ว่าอย่างไรแน่

สร้อย คำนี้มีปัญหามานานว่าเหตุใดจึงมี **ร** ในเมื่อ **ร** ไม่ออกเสียง หรือแต่เดิม **ร** เคยออกเสียงต่อมาเหตุใดเสียง **ร** กลับหายไป ถ้าเทียบกับภาษาไทยถิ่นอื่นๆปรากฏว่าเขามีคำที่ออกเสียงคล้ายกันนี้ คือ ภาษาไทใหญ่มีคำ **จ้ะหร่อย** ต่อด้วย **ส้อยแสง** (แสง=เพชรพลอย) เขียน **จ้ะหล่อย** ก็ได้ เขาอธิบายว่าคือสร้อยคอหรือสายธุรำ ภาษาพ่าเก่ก็มีคำ **ส่อย๋ซ้าล้อย** หมายว่าสร้อยสังวาลอย่างสร้อยพระศอพระราชินี ภาษาอ่ายตอนก็มีคำที่หมายอย่างเดียวกันนี้ เรียก **ส้อยจ้ะหร่อย** หรือ **ส้อยซะหร่อย** คำ **จ้ะหร่อย** หรือ **ซะหร่อย** น่าจะเป็นคำเดียวกับ **สร้อย** ของเรา และน่าถามว่า **สร้อย** เป็นคำไทยแต่ดั้งเดิมหรือไม่ ทั้งนี้เพราะมี **ร** ควบ แม้จะไม่ออกเสียงก็ตาม แต่พิจารณาดูคำในภาษาไทใหญ่จะเห็นว่ามีคำ **ส้อย** ซึ่งเสียงเดียวกับ **สร้อย** แต่ว่าไม่มี **ร** หรือออกเสียง **ร** ด้วย

ส้อย ในภาษาไทใหญ่หมายว่า **ร้อย** อย่างร้อยลูกปัดหรือร้อยปลาเพื่อผูกเข้าเป็นพวงให้ถือง่าย หรือ

พวงของสิ่งที่ร้อยเข้าด้วยกัน เช่น **ส้อยหมอก**=พวงดอกไม้ หรือ **ส้อยปู๊เล้**=พวงไข่มุก ส่วนภาษาพ่าเก่และคำตี่ไม่ใช้คำ **ส้อย** แต่ใช้คำ **ฮ่อย** ซึ่งเทียบได้กับคำ **ร้อย** ของเรา **ฮ่อยม้อกหย่า**^{8} =ร้อยดอกไม้ **ฮ่อยป๊า** =ร้อยปลา (ด้วยตอก) ใช้เป็นลักษณนามด้วย เช่น **ป๊าฮ่อยหนึ่ง**=ปลาพวงหนึ่ง **ม้อกหย่า**^{8}**ฮ่อยหนึ่ง**=ดอกไม้พวงหนึ่ง จึงเป็นอันว่า **ส้อย** กับ **ฮ่อย** หรือ **ร้อย** มีความหมายอย่างเดียวกัน ถ้าหากออกเสียง **ส้อย** กับ **ร้อย** รวบเข้าด้วยกัน เสียงอาจเป็น **สะร่อย** ได้เพราะ **ส้อย** อาจกร่อนเสียงเป็น **สะ** เพราะฉะนั้นเมื่อเขียนเป็น **สร้อย** อย่างในภาษาของเรา จึงควรออกเสียง **สะร่อย** และคำนี้ควรเขียน ร ควบไว้ด้วยตามเสียง **ร้อย** คำเดิม ส่วนเหตุที่ออกเสียงเป็น **ส้อย** อาจออกเสียงตามภาษาถิ่น ซึ่งมีความหมายอย่างเดียวกัน ภาษาถิ่นข้างต้นก็ยังใช้คำ **ส้อย** กับ **สะร่อย** ด้วยกันเป็น **ส้อย**^{8}**ซ้าล้อย**(พ่าเก่) หรือ**จ๊ะหร่อยส้อยแสง** (ไทใหญ่) แสดงว่าคำทั้งสองเป็นคำเดียวกัน มีความหมายอย่างเดียวกัน และควรจะถือได้ว่าเป็นคำไทยแต่ดั้งเดิม

แต่ปรากฏว่าพม่าก็มีคำนี้ เขียน **จลวย** ออกเสียง **ซเลฺว** ฟังคล้าย **ซะลัว** มีความหมายว่า คือ สายธุรำของพราหมณ์ที่สะพายเฉียงบ่าซ้ายหรือสายสังวาล ถ้าทำด้วยเงินหรือทองก็เป็นเครื่องอิสริยาภรณ์ ขั้นสูงสุดมี ๑๒ สาย ซึ่งใช้ได้เฉพาะเจ้านาย และมีคำนี้บันทึกไว้ที่คำ **จ๊ะหล่อย** ในพจนานุกรมภาษาไทใหญ่ของ ดร.คูชิง แสดงว่า **จ๊ะหล่อย** ของไทใหญ่ได้มาจากคำ **จลวย** ของพม่า จึงมีปัญหา ว่า ไทยยืมคำนี้จากพม่า หรือ หรือพม่ายืมไปจากไทย ถ้าพิจารณาดูจากข้างต้นที่คำ **สร้อย** อาจแยกหรือรวบจากคำส้อยกับร้อย คำนี้ก็ไม่น่าจะเป็นคำพม่าไปได้ ส่วนที่พม่าจะยืมจากภาษาไทหรือไม่ไม่อาจกำหนดได้

อนึ่งคำ **ส้อย** ใน **ซ๊ะหร่อยส้อยแสง** ของภาษาไทใหญ่ เป็นคนละเสียงกับ **ส้อย**ในภาษาอ่ายตอน หรือส่อย^{8} ในภาษาพ่าเก่ หรือ **ส้อย** ในภาษาไทใหญ่ที่หมายว่าร้อยเป็นพวง (ส้อย คำนี้เป็นเสียง ๕ แต่ส้อยข้างต้นเป็นเสียง ๓ แต่เราไม่มีเครื่องหมายเสียงให้เห็นแตกต่างกัน จึงต้องใช้เครื่องหมายเดียวกัน) **ส้อย** ข้างต้นหมายว่า พู่ ปุย หรือปอย ทำให้นึกถึงขนคอสัตว์อย่างขนคอราชสีห์ที่เรียก สร้อยคอราชสีห์ ซึ่งคงไม่ใช่สร้อยคอที่เป็นสายสวมใส่ และคงมีลักษณะห้อยย้อยระย้าจึงมีคำ สร้อยระย้า และชื่อดอกไม้อื่นๆ เช่น สร้อยทอง สร้อยอินทนิลที่ตั้งขึ้นตามลักษณะของคำ สร้อย นั้น

ยังมีคำที่แยกเสียงรวบเสียงเช่นนี้ และแต่ละถิ่นต่างเลือกใช้ อาจใช้รูปที่รวบเสียง หรือที่แยกเสียงเสียงใดเสียงหนึ่งหรือทั้งสองเสียงก็ได้ คำดังกล่าวได้แก่

ขมิ้น คำนี้ภาษาไทใหญ่เรียก **ขี้มิ่น** หรือ **เข้ามิ่น** ภาษาพ่าเก่เรียก **เข่า**^{8}**มิ่น** คำ **ขี้** หรือ **เข้า** มีความหมายเป็นที่รู้กัน (เข้า=ข้าว) แต่ **มิ่น** ไม่มีผู้ใดบอกได้ว่ามีความหมายหรือไม่ ถ้ามีหมายอย่างไร และเดิมเป็นคำ **ขมิ้น** แล้วแยกออกเป็น ๒ พยางค์ และ **ข** มาออกเสียงเป็น **ขี้** หรือ **เข้า** เพื่อให้มีความหมาย ส่วนความหมายจะเข้ากับ **มิ่น** หรือไม่ ไม่อาจกล่าวได้ **หรือ** เดิมเป็นคำ **ขี้มิ่น** หรือ **เข้ามิ่น** แล้วมารวบเสียงให้เป็น **ขมิ้น** ในภาษาของเรา ทำนองเดียวกับคำ **สร้อย** ข้างต้น

เขย่า คำนี้ภาษาไทใหญ่ใช้คำ **เข่า** อย่างเขย่าน้ำในขวด ออกเสียง **เค่า** ก็มี เช่นเดียวกับภาษาพ่าเก่ที่ออกเสียง **เค่า** หมายได้ทั้ง เขย่า ขย่ม ห่ม เช่น ละลิ้งเค่าข่าไม่ =ลิงเขย่าหรือขย่มกิ่งไม้ ภาษาอ่ายตอนใช้ **เขา** หรือ **เขฺรา** (เขามักออกเสียง ร ควบในคำหลายคำด้วยกัน แต่ปัจจุบันเมื่อใกล้ชิดคนถิ่นอื่น มีพวกคำตี่เป็นต้นเลยไม่ค่อยได้ออกเสียง ร เพราะเกรงจะแปลกกว่าคนเหล่านั้นหรืออย่างไรไม่ทราบ) เมื่อมีคำ **เข่า** แล้วน่าจะมีคำ **เหย่า** ด้วย อันแสดงว่า แยกเสียงจาก **เขย่า** เป็นเข่ากับเหย่า แต่น่าแปลกที่ไม่มีคำ **เหยา** หรือ **เหย่า** ในภาษาถิ่นต่างๆ เหล่านั้น แต่กลับมีในภาษาจีนกลาง **เหยา** (yao^2) หมายว่า สั่น เขย่า เช่น **เหยาหลิง** (yao^2 ling^2) =เขย่ากระดิ่งหรือสั่นกระดิ่ง ไม่ทราบว่าจะเกี่ยวข้องกับคำ เข่า และเขย่าของเราหรือไม่

เคล้า คำนี้มีแต่ในภาษาพ่าเก่ใช้ **คะเล่า** มักใช้กับคำ **โค้น** (=คน) เป็น **โค้นคะเล่า** หมายว่า คนเคล้า คือ คลุกเคล้าผสมกัน คำนี้จะแยกเสียงคำ **เคล้า** ให้เป็น **คะเล่า** หรือรวบเสียง **คะเล่า** ให้เป็น คำ เคล้า ถ้าเป็นเช่นนั้นจริงก็พออธิบายได้ว่า เหตุใดจึงมี ล ควบในคำไทย ทั้งๆ ที่ไม่ควรจะมี แต่ปรากฏว่าในภาษามอญมีคำ **คะล่าว** (เขียน **ขลาว**) หมายว่า คลุกเคล้า หรือคลุก เช่น **คะล่าวเปิ่ง** =คลุกข้าวกับแกงเคล้าให้เข้ากัน จึงมีปัญหาว่า ภาษาพ่าเก่ได้ **คะเล่า** จากมอญ หรือมอญได้ **คะล่าว** จากไทโดยเฉพาะพวกไทพ่าเก่ *(ยังมีต่อ)*

ปี 38 ฉบับ 31 27 ต.ค. 2528

ภาษาสัมพันธ์

บรรจบ พันธุเมธา

อันเนื่องด้วยวัฒนธรรม

สะบัด คำนี้ดูคล้ายจะเป็นคำเขมร แต่คำเขมรในความว่า สะบัด หรือ สลัด ไม่ได้ใช้คำนี้ ใช้ รลาส่ (รัวเลื้อะส์) ซึ่งหมายได้ทั้งสองความ (แต่เสียงคล้ายคำ สลัด) ถ้าไม่ใช่เขมรก็น่าจะเป็นคำไทถิ่นใดถิ่นหนึ่ง ภาษาเหนือใช้ สะวัดหรือสะบัด (คำนี้ไม่ทราบใช้ตามคำกรุงเทพฯ หรือไม่) แต่ สะบัดมืด ใช้ ป๊ด มืด และสะบัดร้อนสะบัดหนาวใช้ บึด ในภาษาคำตี่มีคำ พัด หมายว่า สะบัดอย่างสะบัดผ้า ส่วนภาษาไทใหญ่ออกเสียง แพ้ด ฉะนั้นคำ บัด จึงน่าจะเป็นคำเดิม ถิ่นอื่นที่ไม่มีเสียง บ จึงออกเป็นเสียงอื่น ส่วน สะ ใส่มาข้างหน้าเพราะเหตุใด ไม่อาจกำหนดได้

ถ้าจะถามว่าภาษาไทใหญ่และถิ่นไทใหญ่มีคำสองพยางค์หรือหลายพยางค์ใช้บ้างหรือไม่ โดยเฉพาะที่รู้ได้แน่ว่าไม่ใช่คำภาษาอื่นมีพม่าและบาลีสันสกฤต เป็นต้น ก็ตอบได้ว่าพอมีบ้าง แม้คำที่มีเสียงควบกล้ำทั้ง ร ควบ ล ควบ ก็มี ไม่ว่าจะออกเสียงกล้ำได้สนิทหรือไม่สนิท ต้องแยกเสียง ก็ตาม หรือออกเสียง ร เป็น ล ก็ตาม ก็ยังมีใช้อยู่หลายคำ บางคำเราออกเสียง ล เขาออกเสียง ร ก็มี เช่น

ปฺร้าด ในภาษาไทใหญ่ใช้ ปะร่าด ก็มี ปะล่าด ก็มี มีความหมายตรงกับคำ พลาด ของเรา อย่าง ล้มพลาด เหยียบพลาด ลื่นพลาด เขาใช้ว่า ล่มปะร่าด (=ล้มพลาด) ก็มี เต้าปะร่าด (=ก.เท้าพลาด) บ๊ะร่าดกว่าบ๊ะร่าดคืน=ลื่นแพล็ดไปมา ภาษาอ่ายตอนออกเสียง ร ชัด (ภาษาไทใหญ่ออกเสียง ร ไม่ชัด โดยมากได้ยินเป็นเสียง ล) เป็น ปร๊ด เช่น ล่มปร๊ด (=ล้มพลาด) หรือ ปร๊ดล่ม (=ลื่นพลาดล้มลง) ภาษาคำตี่ใช้ หล่มป๊ะร่าด=ลื่นล้มพลาด ภาษาพ่าเก่ออกเสียงตัวสะกดเป็นแม่กก เป็น ปฺล้าก เช่น โล่มปฺล้าก แต่แยกเสียงเป็น ป๊ะล่าก ก็มี เช่น โล่มป๊ะล่าก (=ล้มพลาด) คำที่แยกเสียงเช่นนี้ คงเหมือนภาษาอีสานที่ออกเสียง พลาด เป็น พาดลาด ก็มี เมื่อมีใช้กันหลายถิ่นเช่นนี้ก็น่าเชื่อว่าคำนี้เป็นคำไทย

แต่ก็น่าแปลกที่ภาษาเขมรก็มีคำ ปฺลาต (มักออกเสียงเป็น พฺลาด) หมายว่า พลาดอย่างผิดที่หมาย หรือ พลั้ง อย่าง ปฺลาตสมฺฎี (พฺลาดซ็อมเด็ย)=พลั้งปาก หรือเท้าพลาดล้ม ก็ใช้คำนี้ เขาว่าคำนี้เขาได้มาจาก ปลาต ในภาษาบาลีที่หมายว่าวิ่งหนีไป และเป็นคนละคำกับคำ ภฺลาต่ (เพฺลือด) ที่หมายได้ทั้งพลาดอย่าง ภฺลาต่เชิง=เท้าพลาด พลั้งอย่าง ภฺลาต่มาต่ (เพฺลือดเมือด) =พลั้งปาก และพลาดพลั้งเขาก็ใช้ ภฺลาต่ภฺลำง (เพลือดเพลียง) กระดูกเคลื่อนก็ใช้ได้ดังใช้ ภฺลาต่ ฉฺอึง (เพลือดเชฺอิง) คำ ภฺลาต่ นี้ไม่ได้บอกที่มาจึงถือเป็นคำของเขาเอง เพราะฉะนั้นจะเป็นไปได้หรือไม่ที่ ปลาต ข้างต้นเป็นคำไทยหาใช่คำบาลีไม่ ทั้งนี้เพราะความหมายว่าวิ่งหนีไป ออกจะห่างกับความหมายของ พลาด ส่วนคำ ภฺลาต่ จะเป็นที่มาของคำ พลาด ของเราที่มีความหมายอื่น อย่างพลาดท่าเพราะไม่รู้เท่า หรืออย่างไร เพราะเขามี ภลาต่ เสฺนียต่ (เพฺลือดเซฺนียด)=พลาดท่าเสียท่า เสียเชิง ➤➤

พร้า ในภาษาไทใหญ่ และใน ภาษาพ่าเก่ **พร่า** ในภาษาคำตี่และอ่ายตอน เขาหมายได้ทั้งพระพุทธเจ้าและพระพุทธรูป **เช่งพร้า**=ทั้งพระ **ป้ายพร้า** (พ่าเก่) = ไหว้พระ เรียก**เจ้าพร้า** ก็มี เช่น **เจ้าพร้าล้งเม็งผี** = พระพุทธเจ้าเสด็จลงจากดาวดึงส์ ภาษาอ่ายตอนเรียก **เจ้าพร่า** ภาษาพ่าเก่ออกเสียง **เจ่าพร้า** (เสียง ร ในคำนี้ไม่ใช่เสียง รแท้แต่ก็ไม่ใช่ล) ปัญหาจึงมีอยู่ว่า คำ**พร้า** นี้เป็นคำไทยแท้หรือไม่ หรือได้จากไหน คำ **พระ** ของเรา เชื่อกันว่ามาจาก **วร** ในบาลีสันสกฤตที่หมายว่า ประเสริฐ ภาษาเขมร ก็มีคำ**พระ** (ออกเสียงเพรียะห์) อธิบายว่ามาจาก **วร** เช่นเดียวกัน แต่ **พร้า** ในภาษาไทใหญ่มีบันทึกในพจนานุกรมว่า ได้มาจาก **ภรา** ของพม่า คำนี้ถ้าเป็นชาวยะไข่จะออกเสียงเป็น **พะร้า** แต่ชาวพม่าออกเสียง ร เป็น ย ออกเสียงเป็น **พะย้า** ใช้หมายถึงพระพุทธเจ้าก็ได้ พระพุทธรูปก็ได้ ดังที่เขาเรียกพระแก้วมรกต ของเราว่า **มย้าพะย้า** (เขียน**มรภรา**) คือพระพุทธรูปมรกต (**มร** คือมรกต) หรือพระเจดีย์ก็ได้ และใช้เป็นคำรับอย่างคำ ครับ ก็ได้ คำนี้ก็นับว่าเป็นคำสำคัญของพม่า เช่นเดียวกับคำ **พระ** สำคัญในภาษาของเรา จึงไม่น่าจะเป็นคำยืมกัน แต่ก็ไม่น่าจะบังเอิญมาใช้ตรงกัน นอกเสียจากต่างคนต่างได้มาจากภาษาอื่นด้วยกัน ซึ่งก็กำหนดไม่ได้ว่าเป็นภาษาใด ถ้าไม่ใช่บาลีสันสกฤต

ตร๊า คำนี้ในภาษาไทใหญ่หมายว่า กฎ กฎหมาย ตลอดจนคดีความ เช่น **เฮ็คตร๊า**=ฟ้องร้อง เป็นความกัน แต่ **ฮ้อตร๊า** หมายได้ว่า เทศน์อย่างพระเทศน์ ที่จริงโดยทั่วไปออกเสียงเป็น **ตะร้า** หรือ **ตะถ้า** ภาษาพ่าเก่จึงออกเสียงเป็น **ตะล้า** เช่น **โก๊นตะล้าหม่าหยัง** = คนไม่เคารพกฎหมาย คนไม่มีธรรมะ คำนี้เขาได้จาก **ตะร้า** ของพม่า ซึ่งกลายเสียงมาจากคำ **ธรฺม** ในภาษาสันสกฤต จึงเห็นได้ชัดว่าต่างกับ **ตรา** ของไทย ตราที่เป็นเครื่องหมายมีลวดลายใช้ประทับนั้น ใช้ตรงกับ **ตรา** เขมร แต่เขมรไม่ได้บันทึกว่าเป็นคำภาษาอื่น ภาษามลายูก็มีคำ **ตะรา** หมายว่า เครื่องหมายใช้ประทับ ดร.คอนดาผู้เขียนหนังสือเรื่องภาษาสันสกฤตในอินโดนีเซีย จึงกล่าวว่า "คำนี้โดยเฉพาะ **ตะรา** ในมลายูและอินโดนีเซียน่าจะได้มาจากคำ **มุททิไร** ในภาษาทมิฬ และทมิฬได้จาก **มุทฺรา** ในภาษาสันสกฤต และตัดเหลือแต่ส่วนท้าย เป็น **ตรา**"

คำอื่นๆ นอกจากนี้ก็ยังมี คำภาษาไทใหญ่ ได้แก่นก**ปร่างปร๊ะ** (ไม่ทราบตรงกับนกอะไรของเรา) **หมินเปร๋า** = บินพรู **ปิ๊ะล่าว** ก็ว่า **ปร๊าต** = พุ่งออก **ปรั่ง** = โดดไปข้างหน้า ภาษาพ่าเก่ก็มีคำ **เปลิ๊นเซ้น** = กระโดดกระเดก **พรู่** = เสียงนกมากๆบินพรูเมื่อตกใจ

ยังมีคำที่ดูเหมือนแยกเสียงควบกล้ำออกเป็นสองพยางค์ และพยางค์หน้ามีลักษณะคล้ายอุปสรรค แต่ไม่มีความหมายใช้แต่ลำพังไม่ได้ ทั้งพยางค์หน้าพยางค์หลัง เช่น **ปร้าด** เป็น **ปิ๊ะร่าด** ข้างต้น **กร้าด** (=เลื่อนหลุดจากที่) เป็น **ก๊ะร่าด** หรือ **ก๊ะล่าด** แต่ที่พยางค์หน้าเป็น **จ๊ะ** หรือ **ซ๊ะ** นั้นบางคำเห็นได้ชัดว่าเพิ่มพยางค์หน้าเข้าไป ไม่ใช่แยกพยางค์ที่มีเสียงควบกล้ำ ทั้งนี้เพราะพยางค์ท้ายใช้ลำพังได้ มีความหมายและเป็นความหมายทำนองเดียวกัน คล้ายคลึงกัน แต่เหตุใดจึงต้องมีพยางค์ดังกล่าวนั้นด้วย ไม่อาจทราบเหตุผลได้ คำเหล่านั้นได้แก่

จ๊ะล่น ในภาษาไทใหญ่หมายว่า หล่นไถลลงเบื้องล่าง อย่างคนโดดจากที่สูง คำนี้พึงคล้ายคำ **หล่น** ซึ่งหมายอย่างเดียวกับเรา อย่างใบไม้หล่นจากต้น **หล่นโฮ่ง** (= หล่นร่วง) ก็ใช้ แต่เขายังใช้แปลกไป คือเขามีคำ **อะหร่อง** หรือ **อะหย่อง หล่น** คือ สีหล่น หมายว่า สีตก

จ๊ะร่อ หรือ **จ๊ะล่อ** ในภาษาไทใหญ่หมายว่า เลื่อนไถลลง **จ๊ะล่อต๊ก**=เลื่อนตก คำ **ซ๊ะร่อ** หรือ **ซ๊ะล่อ** มีความหมายคล้ายกัน คือลื่นไถลตกลง **ซะร่อต๊ก** ก็ว่า และยังมีคำ **ซ๊ะโล่** ซึ่งหมายว่า ล้อให้กลิ้งไป อย่าง **ซ๊ะโล่หมากนั้ม** = ล้อลูกสะบ้า คำ **หลอ** ก็มีความหมายว่า ล้อไป ภาษาคำตี่ออกเสียง **โหล** ทั้งหลอและโหล เสียงคล้าย **ล้อ** ของเรา

ซ่ะร่อค หรือ **ซ่ะรุ่ค** ในภาษาไทใหญ่หมายว่า เลื่อนลง หรือ ลื่นลง อย่างลงจากต้นไม้ ภาษาคำตี่ใช้ **หมุ่นสะหลอค** คือลื่นไถลลง (**หมุ่น** = มื่น = ลื่น) และ **หลอค สะหลอค** ก็ใช้ (หลอด = ลอด) หมายว่า ลอดร่องลงไปอย่างเข็ม

ซะเหลิ่น ในภาษาพ่าเก่หมายว่า เลื่อน หรือ ลื่นไถลบนพื้นราบ เช่น **ซะเหลิ่นโล่ม**=ลื่นล้ม ภาษาไทใหญ่มีคำ **เลิ่น** หมายคล้ายคำ **เลื่อน** ของเรา หรือเลื้อยปราดอย่างงู

แต่คำที่แยกแล้วพยางค์หลังไม่มีความหมายก็มี หรือมีความหมายแต่ความหมายไปคนละทางก็มี เช่น

ซะล้อซะแม้น ทางเมืองนายหมายว่า ซนอยู่ไม่สุข ไม่อยู่นิ่ง คำที่ใช้พยางค์เดียว ใช้ **ล้น** หมายว่า ซน ทั้ง **ล้อ** หรือ **แม้น** ไม่มีความหมาย

ซะล้อน หมายว่า เลื่อนตก ใช้เฉพาะแถบเมืองนาย คำ **ล้อน** ในความนี้ไม่มีใช้

ซะมัด ในภาษาคำตี่หมายว่า ไม่เคย เป็นคำย้ำขยายคำ **ฮ้อน** (= ห่อน) = เคย เช่น **เมิ้งกอกเก่าซะมัดมะฮ้อนฮั้น**=เมืองกอกฉันไม่เคยเห็น เขาว่าคำนี้เป็นคำภาษาชาวเขา แต่ก็ยืนยันไม่ได้แน่ มีแต่คำ **ซะลุด** (= สะดุด) ที่เขารู้ว่าเป็นคำภาษาดุนิยา อันเป็นชาวเขาในอัสสัม ทั้งนี้น่าจะเป็นคำเดียวกับ **สะดุด** ถ้าเป็นเช่นนั้นคำ **สะดุด** ของเราก็เป็นภาษาชาวเขาด้วยหรืออย่างไร

(ยังมีต่อ)

ขอให้ปลอดภัย

สองเท้าก้าวเดินระวังมั่น
ไม้เท้านั้นต่างตาพาไปทั่ว
ขายสลากกินแบ่งหาเลี้ยงตัว
ตามืดมัวแต่ใจเขาไม่ท้อ

ผจญสิ่งกีดขวางบนทางเท้า
ทุกย่างก้าวเขาระมัดระวังหนอ
ไม่ชนของไม่ชนใครให้ด่าทอ
ระวังท่อ ตอ เสา ทุกก้าวเดิน

ข้ามถนนเขาก็ระวังรถ
ระวังหมด...ชีวิตระหกระเหิน
ระวังคนตาดีมาล่วงเกิน
หมายฉกเงินรายได้เอาไปครอง

พึงข่าววิทยุแล้วใจแป้ว
เอาอีกแล้ว...พวกตาดี ใจมืดหมอง
ยื้อแย่งเงินคนตาบอดอย่างลำพอง
มีตามองสายตาล่อก่อบาปกรรม

เขาเดินร้องขายสลากเพื่อปากท้อง
แม้จะต้องระวังภัยพวกใจต่ำ
โชคยังดีมีผู้อุดหนุนประจำ
บุญยังนำพบพานผู้อารี

กลับถึงบ้านวันนี้แม้เหนื่อยล้า
แสนคุ้มค่าเพราะว่าเขาไม่ถูกจี้
เงินรายได้ยังอยู่ครบถ้วนดี
เพียง! ปลอดภัยเช่นนี้ทุกวันเทอญ

สุชญา เอกวิทยานุรักษ์

ปี 38 ฉบับ 32 3 พ.ย. ๒๕๒๘

ภาษาสัมพันธ์

บรรจบ พันธุเมธา

อันเนื่องด้วยวัฒนธรรม

คำเรียกชื่ออวัยวะต่างๆ

81) ผม ปาก ฟัน จมูก

คำที่หยิบยกมากล่าวข้างต้นโดยมากเป็นคำที่แต่ละถิ่นใช้คำเดียวกัน ต่างกันก็แต่การออกเสียง แต่ที่ต่างคนต่างใช้คำของตนก็มีมิใช่น้อย โดยเฉพาะภาษาภาคกลางของเรากับภาษาไทถิ่นอื่น มีภาษาไทใหญ่และภาษาในเครือเดียวกันเป็นต้น บางคำก็ไม่น่าจะใช้คำต่างกันทั้งที่เป็นคำสำคัญและจำเป็นต้องใช้ น่าจะใช้คำเดียวกันแต่ดั้งเดิม กลับใช้คนละคำต่างกันไป ดังเช่น

คำที่เรียกชื่อส่วนต่างๆของร่างกายโดยมากใช้คำตรงกัน จะต่างกันก็แต่การออกเสียงและการใช้ เช่นคำ ผม เรียกได้ ๒ อย่าง คือ ผม ก็มี **ขนโห** (=ขนหัว) ก็มี ภาษาพ่าเก่อธิบายว่า **ผุม** หรือ **ผุมโห** (ผมหรือผมหัว) หมายถึงผมยาวขนาดขมวดมวยได้ ดังใช้ **ก้อคผุมโห**=ขอดผม (มวย) ส่วน **ขุนโห** (=ขนหัว) ใช้หมายถึงผมสั้นอย่างผมผู้ชาย แต่บางทีก็ใช้แทนกันได้

คำ **ขนต๋า** ทั้งภาษาไทใหญ่และพ่าเก่หมายได้ทั้งขนตาและคิ้ว แต่ที่เมืองนายใช้หมายเฉพาะคิ้ว ส่วนขนตาใช้คำอื่น (ซึ่งชาวไทใหญ่ผู้รู้ภาษากรุงเทพฯ กระซิบกระซาบกันว่าเรียกต่อหน้าคนกรุงเทพฯ ไม่ได้โดยเฉพาะผู้หญิง ถือเป็นคำไม่สมควรพูด)

คำ ปาก ก็มีคำใช้ ๒ คำเช่นกัน คือ **ซบ** กับ **ปาก** ส่วนใหญ่ใช้คำ ซบ ภาษาไทใหญ่มีคำ **ซบกว้าง**=ปากกว้าง **ซบแหว่ง**=ปากแหว่ง **ซบฮ่าย**=ปากร้าย **ซบฮ่อง**=ปากแม่น้ำ คำ **ปาก** ก็มีใช้ บางทีก็ดูเหมือนเป็นคำที่มีความหมายรอง เช่น **โบ๊นซบโบ๊นปาก**=บ้วนปาก ภาษาอ่ายตอนใช้ **โอ้นป๊าก** ภาษาพ่าเก่ใช้ **โอ่น[8]ป๊าก** ภาษาพ่าเก่อธิบายว่า **ป๊าก** (=ปาก) ของเขาหมายรวมทั้งปาก ไม่ใช่บางส่วนอย่าง **โซ้บ** (=ซบ) และมักใช้กับภาชนะเช่น **ป๊ากซ่าป๊ากหม่อ[8]**=ปากตะกร้าปากหม้อ คำ **โอ๊มโซ้บ** กับ **โอ๊มเน้อ-อป๊าก** มีความหมายต่างกันคือ **โอ๊มโซ้บ** (=อมปาก) หมายว่าท้องปากเปล่า ส่วน **โอ๊มเน้อ-อป๊าก**=อมในปาก ส่วน **โซ้บ** เขามี **โซ้บน่ำ**=ปากน้ำ **โซ้บป๊ะตู๋** หรือ **โซ้บตู๋**=ปากประตู

คำ **พื้น** ตามธรรมดาใช้ **เข้ว** กันโดยมาก เช่น **เข้วขึ้น** (ไทใหญ่) หมายว่า ปวดฟัน (ขึ้น=ปวด) **เข้วแม้ง**=ฟันผุ ฟันแลงกิน **เข้วโม่ย**=เขี้ยวฟัน **เข้วอ่อน**=ฟันหน้า แต่ภาษาพ่าเก่ **เข่ว[3]อ๊อน** หมายว่าเขี้ยวฟัน คำ **พั้น** (=ฟัน) ไม่มีที่ใช้แต่ลำพัง แต่ในภาษาไทใหญ่ที่เมืองนายมีใช้ **แหย่นเข้วแหย่นพั้น** หมายว่าแยกเขี้ยวยิงฟัน **พั้น** กลายเป็นคำเก่า ไม่มีที่ใช้ในปัจจุบันนอกจากจะมาในคำซ้อนแบบนี้

คำที่ใช้ต่างกันอย่างน่าแปลกก็คือคำเรียก **จมูก** ดูเหมือนจะมีแต่ภาษาภาคกลางกับภาคใต้เท่านั้นที่เรียกเช่นนี้ ส่วนถิ่นอื่นๆเรียกกันว่า **ดัง** โดยเฉพาะถิ่นที่ออกเสียง **ด** ได้อย่างภาษาอีสาน ภาษาเหนือ ภาษาไทขาว ภาษาไทนุงใช้ **อันดัง** (อันใช้ใส่หน้าคำนามคล้ายคำ the ในภาษาอังกฤษ) รูจมูกใช้ **ลู่อันดัง** และภาษาอ่ายตอนใช้ **ดั้ง** หรือ **ฮู่ดั้ง** ถิ่นที่ออกเสียง **ด** เป็น **ล** โดยเฉพาะภาษาไทใหญ่ออกเสียง **หลัง** แต่ไม่ใช่ **หลัง** คำเดียว เขาใช้ **ขู้หลัง**

ภาษาพ่าเก่ออกเสียง **ด** เป็น **น** ออกเสียงเป็น **ฮู้นั้ง** ซึ่งหมายว่าจมูกหรือรูจมูก ภาษาคำตี่เรียกจมูกว่า **ฮู่นั่ง** ถ้าหมายถึงรูจมูกก็ใช้ **ฮู่ฮู่นั่ง**

ส่วนคำจมูกของเรา เสียงคล้าย **จุรมุ๊ะ** (จุรอโมะห์) ในภาษาเขมร ที่หมายว่าจมูกเช่นกัน ทั้งยังคล้าย **จมุ๊ะ** (จมุะห์) ในภาษามอญ เขาจึงถามกันว่า เราไม่มีจมูกหรืออย่างไร จึงไม่มีคำของตนเรียกจมูก ต้องไปยืมคำภาษาอื่นมาใช้ แต่ก็น่าแปลกที่เราเรียกจมูกว่าจมูก สิ่งที่ออกมาจากจมูกจึงเรียกน้ำมูก และขี้มูก ส่วนพวกที่ไม่ได้เรียกจมูกว่าจมูก กลับมีคำ **ขี้มุ๊ก ถั่ง** หรือ **สั่งขี้มุ๊ก** (ในภาษาไทใหญ่) กับ **น้ำมุ๊ก** (ในภาษาพ่าเก่) และ **มุ๊ก** (ในภาษาไทนุง) ภาษาอาหมใช้ว่า **นามบุก** จึงไม่ทราบว่าที่เขาเรียกเช่นนี้ เพราะสิ่งนั้นมีลักษณะเป็นเมือกหรืออย่างไร (ในภาษาไทนุงคำ **มุ๊ก** หมายได้ทั้งน้ำมูกและเมือก เขาระบุไว้ด้วยว่าคำนี้ได้มาจากคำ **ม่ก** ในภาษากวางตุ้ง ภาษาจีนกลางออกเสียงคำนี้ว่า **มั่ว** (mo⁴))

ส่วนคำ **ดัง** กล่าวว่าได้กลายมาเป็นคำ **ดั้ง** ในภาษาของเรา ในภาษาดังกล่าวข้างต้นโดยเฉพาะภาษาไทนุงใช้ **กิวดัง** (**กิว** ดูเหมือนจะหมายว่าสะพาน) ภาษาอาหมใช้ **นอนดาง** คำ **นอน** ถ้าเทียบกับภาษาพ่าเก่ **น้อน** หรือ **น้อนก๊าง** หมายว่า สันดอนหรือเกาะกลางแม่น้ำ **นอนดาง** ก็น่าจะหมายว่า สันจมูก

คำที่ใช้ต่างกันนอกจากนี้ ก็มีคำที่เรายืมคำภาษาอื่น หรือไม่ก็ต่างคนต่างแต่งคำใช้เอง ได้แก่คำ

สุมอง คำนี้น่าจะเป็นคำภาษาเขมร แต่ **สุมง** (ซุมอง) ในภาษาเขมรหมายว่า หน้าแข้ง และ **สุมง** (ออกเสียงซะมาง เขียน **ขมง** ออกเสียงคะมางก็ได้) ในภาษามอญหมายว่า ขากรรไกร จึงไม่ทราบว่าเรานำคำเขมรมาเปลี่ยนความหมาย หรือจะได้มาจากภาษาอื่นอีก ภาษาไทใหญ่ เรียกสมองว่า **อ๊อกแอ๊ก** หรือ **อ๊อกอ๋อ** ภาษาพ่าเก่กับภาษาคำตี่ และไทนุงก็เรียก **อ๊อกแอ๊ก** ภาษาไทขาวเรียก **แอ๋โห** (**แอ๋**คงเป็นคำ **แอ๊ก** ภาษาไทขาวไม่ออกเสียง ก สะกด โดยเฉพาะมากับสระเสียงยาว) คำ **อ๊อก** มีลักษณะหยุ่นๆอย่างมันสมองและไขในกระดูก ซึ่งเรียก **อ๊อกหลุบ** (หลุบ=กระดูก) ภาษาอาหมก็ใช้ **ออกดูก** ภาษาเขมรก็ใช้ทำนองเดียวกันคือ **ขัวรกบาล** (ควัรกุบาล)=มันสมอง **ขัวรฉอึง** (ควัร์เชอิง)=ไขกระดูก

สะบ้าหัวเข่า หรือ **ลูกสะบ้า** คำนี้ไม่ทราบว่าเป็นคำไทยหรือไม่ ในภาษาเหนือเรียก **มะบ้าหัวเข่า** ส่วนภาษาไทใหญ่เรียก **หมากลิ้มโหเข่า** หรือ **หมากนิ้มโหเข่า** (**หมากลิ้ม หมากนิ้ม**= สะบ้าที่ใช้เล่น ภาษาพ่าเก่เรียก **มะลิ้ม** หรือ **ม้ากมะลิ้ม**) ภาษาคำตี่เรียก **ลิ้ม**

ชีพจร คำนี้เป็นคำบาลีสันสกฤตที่น่าจะสร้างขึ้นใหม่ในภาษาของเรา ภาษาไทใหญ่เรียก **เจ๋อ-อมื้อ** (=ใจมือ) และที่เท้าเรียก **เจ๋อ-อติ๋น** (=ใจตีน) บางทีก็ใช้รวมกันว่า **เจ๋อ-อติ๋น เจ๋อ-อมื้อ** แต่ **ต๋าติ๋น** (=ตาตีน) คือ ตาตุ่ม และ **ต๋ามื้อ** (=ตามือ) คือปุ่มตรงข้อมือ

วิญญาณ คำนี้เป็นภาษาบาลี ภาษาไทใหญ่และภาษาอื่นๆในเครือเดียวกันใช้ว่า **สายเจ๋อ-อ** (=สายใจ) **สายเจ๋อ-อสายค้อ** (=สายใจสายคอ) ก็ใช้ **สายเจ๋อ-อขาด** (=สายใจขาด) หมายว่า ตาย

สะบัก คำนี้คงได้มาจากภาษาเขมร เขมรมีคำ **จุบาก่** (จุบะก็) เขาหมายว่าเส้นสะบัก ถ้าหมายถึงตัวกระดูกสะบัก เขาใช้ **สุลาบปุรเจียว** (ซุลาบปุรอเจียว) หมายว่า ปีกค้างคาว บางทีก็ใส่คำ **ฉอึง** (เชอิง) ที่หมายว่า กระดูก ไปด้วย เป็น**ฉอึงสุลาบปุรเจียว** (เชอิงซุลาบปุรอเจียว)=กระดูกสะบัก คำนี้เรียกกันต่างๆ ชาวไทใหญ่เรียก **หลุบปีกไก่** =กระดูกปีกไก่ ส่วนภาษาคำตี่เรียก **เป๋ล้ง** (=แปหลัง) ก็มี **หวักจุด** ก็มี **นกเหงาแค้น** (กระดูกต้นแขน) ก็มี แต่ก็ไม่มีคำเรียกทุกถิ่น เช่นเดียวกับกระดูกไหปลาร้า บ้างก็เรียก **หลุบข้างค้อ** (กระดูกข้างคอ) บ้างก็เรียก **หลุบล้ามมิ่ด** (กระดูกด้ามมีด) คำตี่เรียก **นกก่างปะ**

มดลูก คำนี้ไม่ทราบว่า **มด** แปลว่าอะไร จึงได้นำมาใช้ในความหมายนี้ ภาษาไทใหญ่เรียกว่า **เฮินลูกอ่อน** (=เรือนลูก หรือเด็ก)

รก คำนี้ในภาษาไทใหญ่มีคำ **ฮก** แต่ใช้เฉพาะสัตว์ ส่วนคนใช้ **แห่** ไม่ทราบว่าเขาได้คำนี้จากไหน

(ยังมีต่อ)

ปี 38 ฉบับ 33 10 พ.ย. 2528

ภาษาสัมพันธ์

บรรจบ พันธุเมธา

อันเนื่องด้วยวัฒนธรรม

(82) ศัพท์เรียกชื่ออวัยวะ: กับชื่อไทยอื่น

ลูกกระเดือก คำนี้จะได้มาจากคำ กระเดือกที่หมายความว่ากลืนด้วยความยากลำบาก หรือคำกระเดือกที่เป็นคำกริยาได้มาจากอวัยวะส่วนนี้ ก็ไม่ทราบได้ แต่จะอย่างไรก็ตาม ไม่มีถิ่นใดใช้คำเดียวกันนี้ ภาษาไทใหญ่เรียก **ค้อหอย** (=คอหอย) ภาษาพ่าเก่เรียก **เหนง** หรือ **เหนงค้อ** (=เหนียง หรือ เหนียงคอ) ภาษาคำตี่ออกเสียงเป็น **เหลียง** เรียก **เหลียงก่องโค่** (=เหนียงก่องคอ)

ท้ายทอย คำนี้ก็ไม่ทราบว่าเป็นคำยืมหรือคำประสมขึ้นใหม่เป็นท้ายของทอย ทอยจะเป็นคำเดียวกับลูกทอย หรือจะหมายอย่างอื่นได้อีก ในวรรณคดีเก่าๆ มีคำ **กำด้น** แปลว่าท้ายทอย ภาษาอีสานมีคำ **กะด้น** หมายว่าท้ายทอย **กำด้น** ก็ว่า (พจนานุกรมภาษาอีสาน) ภาษาไทใหญ่เรียก **ก่องก้อ** ภาษาพ่าเก่ออกเสียง **ก๊องโก่^{3}** หมายว่าต้นคอและท้ายทอย ภาษาคำตี่ใช้ **ก๊องโก๋** ก็มี **ก่องล็อก** ก็มี **ก่านโค่** ก็มี ไตเหนือใช้ **ก๋องโก้** ต่างก็ว่าหมายได้ทั้งท้ายทอยและต้นคอ **ก่อง** คำนี้ในภาษาไทใหญ่หมายว่า โค้ง โก่ง ส่วน **ก้อ โก๋ โก้ โก่^{3}** ไม่มีความหมายในแต่ละถิ่นดังกล่าว (แต่ **ก๊อง** หมายว่า สัน **ก๊องขู้หลัง** คือสันหรือดั้งจมูก)

ขากรรไกร เราเรียกอวัยวะส่วนนี้ตามลักษณะอ้าขึ้นลงได้อย่างขาของกรรไกร แต่คนถิ่นอื่นมิได้เห็นเช่นนั้น ภาษาไทใหญ่เรียกตามที่อยู่ คือ ขากรรไกรบน เรียก **หลุบแก้ม** (=กระดูกแก้ม) ส่วนขากรรไกรล่างเรียก **หลุบก๊าง** (=กระดูกคาง) ภาษาพ่าเก่ใช้ **ก่อง ก๊าง** (=ก่องคาง)

รักแร้ คำนี้ก็ออกเป็นปัญหาว่าสร้างมาจากไหนอย่างไร สร้างจาก **รัก** กับ **แร้** หรือ **ระ** กับ **กะ** กับ **แร้** ถ้าเทียบดูกับภาษาถิ่นอื่นก็จะเห็นว่า คำดั้งเดิมคงเป็น **แร้** (ไม่ทราบว่าเกี่ยวข้องหรือไม่กับคำ **แล้** ที่ใช้ว่า **เต็มแล้** เมื่อเหยียดแขนข้างหนึ่งวัดจากปลายนิ้วถึงรักแร้) เพราะภาษาไทใหญ่ใช้ **กิ๋งแฮ่** ภาษาเหนือใช้ **เค้าแฮ้** ก็มี **แฮ้** ก็มี ภาษาอ่ายตอนเรียก **กาบเกฺร้** คำ **เกฺร้** จะเป็นคำ **กะแร** กลมกลืนเสียง หรือจะเป็นคำ **เกฺร้** แยกเสียงเป็น **กะเร** หรือ **กะแร** ภาษาไทขาวใช้ **ฮางแฮ่** ส่วนพยางค์ข้างหน้าทั้งหมดนั้น มี **เค้า** คำเดียวที่พอจะมีคำแปลว่า **ต้น** ส่วน **กิ๋ง ก้าบ** หรือ **ฮาง** นั้นไม่ปรากฏความหมาย ทำนองเดียวกับ **รัก** ในคำรักแร้ แต่เมื่อดูในภาษาไทนุง ปรากฏว่าเขาใช้ **หลักเหล่** หรือ **สักเหล่** กล่าวว่าได้จากภาษากวางตุ้งว่า **กั๊กลัก** (ภาษาจีนกลางออกเสียงคำนี้ **เกือเล่** (ke^1lei^4) คำ **หลักเหล่** ของไทนุงพึงคล้าย **รักแร้** ของเรา ส่วน **เกือเล่** ในภาษาจีนกลาง เสียงคล้ายพยางค์ต้นของคำที่ใช้ในถิ่นต่างๆ ดังกล่าวข้างต้น

เพราะฉะนั้นคำนี้จึงไม่น่าจะเป็นคำไทยแต่ดั้งเดิม

ริมผีปาก คำนี้เป็นที่สงสัยว่า **ผี** หมายว่าอย่างไร ถิ่นอื่นใช้คำอื่นต่างไป ภาษาไทใหญ่ใช้ **สิ่ซบ** (สิ่ = ไม่ทราบจะเกี่ยวข้องกับ **ซบ** (= ปาก) อย่างไร) ที่ใช้ **ปี๊กซบ** (=ปี๊กปาก) ก็พอเข้าใจ แต่ **ติ่นซบ** คำ **ติ่น** มีความหมายต่าง ๆ กันไป ตามคำที่ตามมา เช่น **ติ่นขู้หลัง** คือเนื้อที่คั่นช่องจมูก **ติ่นนม้**=หัวนม **ติ่งหู** =ติ่งปลายหูตรงที่เจาะหู จึงไม่อาจกำหนดความหมายลงได้ ส่วนในภาษาพ่าเก่ใช้ **ปิ่ง**[๑]**โซ้บ** คำติ่ก็ใช้เช่นเดียวกัน **ปิ่ง**[๑] ในภาษาพ่าเก่หมายว่า ขอบ ริม หรือ ชาย **ปิ่ง**[๑]**โซ้บ** จึงหมายว่า ริมปาก คำ **ผี** ก็ยังแปลไม่ได้ แต่ในภาษาไทนุงใช้ **พี่ปาก** ถ้าเทียบ **พี่** กับ **พี้** (p'i[1]) ในภาษาจีนกลางอาจหมายว่า ผ่าออก แยกออก หรือไม่ก็อาจเทียบกับ **ผี** (p'i[2]) ซึ่งหมายว่า หนังอย่างใดอย่างหนึ่ง

ไข่ดัน เราใช้หมายได้ ๒ ความ คือ ถ้าเป็นของคนหมายถึงต่อมน้ำเหลืองบริเวณขาหนีบ แต่ถ้าเป็นของสัตว์โดยเฉพาะของหมู ก็คือไต อย่างที่เรียกไข่ดันหมูคือไตหมู คำ **ไต** ของเราก็มี ๒ ความหมาย คือหมายว่า อวัยวะที่ขับของเสียมากับน้ำปัสสาวะ กับหมายว่าเนื้อที่เป็นก้อนแข็ง ภาษาไทใหญ่มีคำ **ลั้น** กับ **หลัน** **หมากลั้น** หมายถึงไตหมูหรือเซ่งจี้หมู (บางแห่งออกเสียง **หมากหลันหมู**) ส่วน **หลัน** หมายว่า ก้อนแข็งในเนื้อตรงกับที่เราเรียกว่าไต อย่างที่ว่าแข็งเป็นไต แต่คำ **เป็นหลัน** กลับหมายว่า ไข่ดันบวม **หลันกิ๋นขา** ก็หมายทำนองเดียวกัน คือ เป็นไตที่ไข่ดัน หรือที่ขาหนีบ และ **ออกหลัน** ก็หมายว่าเป็นไตที่ไข่ดันหรือที่รักแร้ (**เป็นหมากหิบหมากหลัน** หมายว่าคางทูมหรือต่อมทอลซิลบวม) คำ **ดัน** ใน **ไข่ดัน** ถ้าเทียบกับคำ **ลั้น** และ **หลัน** ของภาษาไทใหญ่ ย่อมจะหมายว่า **ไต** ทั้งสองความหมายดังกล่าวข้างต้น

ไต คำนี้น่าจะเขียนไม้ม้วนเป็น **ใต** เพราะภาษาถิ่นต่างๆออกเสียง เออ-อ ซึ่งเทียบกับใอไม้ม้วนของเรา ภาษาไทใหญ่ออกเสียง **เต๋อ-อ** ภาษาพ่าเก่ออกเสียง **เต๊อ-อ** เขาหมายว่า ไต โดยเฉพาะสัตว์ เช่น **เต๊อ-อไก๊**=ไตไก่ ดังเขาทายกันเล่นว่า **กิ๊นก๊ะน่อกป๊อกก๊ะเน้อ-อ หว่าสัง** (= กินข้างนอกปอกข้างใน ว่าอะไร) ตอบว่าเต๊อ-อไก๊ ภาษาไทนุงใช้ **อันเตอ-อ** หมายว่า ไตของคน ถ้าเป็นของสัตว์ใช้คำ **ขิว** จากคำ **เอี๋ยว** ในภาษากวางตุ้ง (ภาษาจีนกลางออกเสียง **เย้าซึ** (yao[1] tz) ภาษาไทขาวเรียกไตว่า **หมะไฉลัง** **หมะ**=หมาก **ไฉ** =ไข่ ส่วน **ลัง** จะเป็นคำ **ดั้น** หรือ **ลั้น** **หลัน** หรือไม่ไม่ทราบ แต่เขามีคำ **หมะกาดัน** หมายว่า ต่อม แต่คำ **เต๋อ-อ** ในภาษาไทใหญ่ที่หมายว่า ไต ไม่มีใช้ลำพัง ต้องใช้คู่กับ **ตั๊บ** เป็น **ตั๊บเต๋อ-อ** ก็มีความหมายอย่างเดียวกับ **ตับ** หรือบางทีก็หมายว่าเครื่องใน

เครื่องใน ในภาษาไทใหญ่ใช้ว่า **ตั๊บป๊อดโหเจ๋อ-อ** (= ตับปอดหัวใจ) แต่โดยมากใช้ **คั้งเน้อ-อ** (=ชั้นใน) ใช้ว่า **เคิ่งต้อง** (=เครื่องท้อง) ก็มี ส่วนเราใช้ **ตับไตไส้พุง**

ตะโพก คำนี้เราคงจะได้จากคำ **ตฺรโพก** (ตฺรอโปก) ของเขมร แต่เขมรเขาหมายว่าก้น ส่วนตะโพกเขาใช้ **ตฺรคาก** (ตฺรอเกียก) คำ **ตะคาก** เราหมายถึงแง่กระดูกเชิงกราน ในภาษาไทใหญ่เรียกตะโพกว่า **หลุบกุ่ม** (=กระดูกกุ่ม) **กุ่ม** หมายว่า ข้างๆไปทางข้างหลัง ส่วน **กุ่มเขต** (= กุ่มเขียด) คือกระดูกที่เชื่อมกระดูกตะโพกเข้าด้วยกัน เหนือกระดูกก้นกบขึ้นมา (บางแห่งว่าคือก้นกบเลยทีเดียว) กระดูกก้นกบเขาเรียก **ก้นเขต** (=ก้นเขียด) คงเป็นเพราะเขาไม่มีคำ **กบ** นอกจากในคำ **ก๊บกิ๋นเหลิน** (=กบกินเดือน คือ จันทรคราส) มีแต่เขียด ก้นกบจึงเรียกเป็นก้นเขียดไป *(ยังมีต่อ)*

ภาษาสัมพันธ์

บรรจบ พันธุเมธา

อันเนื่องด้วยวัฒนธรรม

ยังมีคำเรียกอวัยวะที่ใช้ตรงกันในถิ่นต่างๆ แต่ลูกคำที่เนื่องกับคำเรียกอวัยวะนั้นๆ ต่างออกไปก็มีเช่น **ลิ้น** เรียก **ลิ้น** และลิ้นไก่ ก็เรียก **ลิ้นไก่** เช่นเดียวกันในภาษาไทใหญ่ ภาษาพ่าเก่ออกเสียง **ลิ้นไก๊** ภาษาไทนุ่ง เรียก **เหล่นไก่** ส่วน ลิ้นปี่ ภาษาไทใหญ่ เรียก **ลิ้นปี่** ภาษาพ่าเก่เรียก **ลิ้นปี๊** แต่เป็นลิ้นของปี่ ไม่ใช่ลิ้นปี่ที่เป็นอวัยวะ ลิ้นปี่ที่เป็นอวัยวะ ภาษาไทใหญ่เรียก **ลิ้นต้อง** (=ลิ้นท้อง)

คำ **นิ้วมือ** เรียกตรงกันว่า **นิ้วมือ** (ไทใหญ่) มีแต่ภาษาไทนุ่งที่เรียก **นิ้วมือหรือเน่วมือ** แต่กำหนดไม่ได้ว่า เมื่อไรใช้คำใด แม้คำเรียกนิ้วทั้งห้าใช้ **นิ้ว** ก็มี **เน่ว** ก็มี เช่น นิ้วอื่นๆ ใช้ **เน่ว** แต่นิ้วหัวแม่มือใช้ **นิ้ว** เป็น **นิ้วแม่** ภาษาไตเหนือเมืองจ่านต่าก็เรียก **เน่ว** เช่น **เน่วมือเน่วตีน** (=นิ้วมือนิ้วตีน) น่าแปลกก็คือนิ้วตีน ภาษาไทนุ่งไม่ได้เรียก **นิ้วตีน** แต่เรียก **นิ้วขา** (=นิ้วขา)

นิ้วที่ใช้ตรงกันแทบทุกถิ่น ก็คือ **นิ้วชี้** เรียก **นิ้วจี้** ภาษาไทนุ่งเรียก **เน่วจี้** คำเรียกนิ้วกลาง ก็เรียก **นิ้วก๋าง** (ไทใหญ่) ตรงกันโดยมาก มีแต่ภาษาพ่าเก่เรียก **นิ้ว** (สาม) **โม้** (=นิ้วโม้) ภาษาไทนุ่งออกเสียงเหมือน **กิอาง** หรือ **เกียง** และนิ้วก้อย ก็เรียก **นิ้วก้อย** แต่ภาษาไทใหญ่ เรียก **นิ้วจ้อย** ก็มี **นิ้วอ่อน** ก็มี ภาษาไทนุ่งเรียกต่างไปมาก คือ **เน่วไต๊หา** ไม่ทราบว่า **ไต๊หา** แปลได้หรือไม่

ที่ใช้ต่างกันก็คือ **นิ้วนาง** ภาษาไทใหญ่เรียก **นิ้วต๋าม** (=นิ้วตาม) ภาษาไทนุ่งเรียก **เน่วหลุก** (=นิ้วลูก) ภาษาไทขาวเรียก **นิ้วโก๊** ภาษาพ่าเก่ใช้ **นิ้ว** (หงี่) **ง้าม** (=นิ้วงาม)

คำเรียก **นิ้วหัวแม่มือ** ก็เรียกต่างกัน คือ ภาษาไทใหญ่เรียก **แม่มื้อ** (=แม่มือ) ภาษาไทขาวเรียก **โหมื้อ** (หัวมือ) ภาษาอีสานเรียก **นิ้วโป้** ภาษาเหนือเรียก **นิ้วโป้** และภาษาไทนุ่งเรียก **นิ้วแม่** (=นิ้วแม่) เช่นเดียวกับภาษาพ่าเก่

ภาษาพ่าเก่คงเรียกต่างกับถิ่นต่างๆหลายประการ ประการหนึ่งคือ เขาเรียงนิ้วก้อยขึ้นก่อน และไล่ไปจนถึงนิ้วหัวแม่มือ อีกประการหนึ่ง เขามีคำบอกลำดับการเกิดก่อนหลังกำกับไว้ด้วยดังนี้คือ **นิ้วอ่าย^{3}จ้อย^3** (=นิ้วอ้ายจ้อย คือนิ้วก้อย อ่าย^3 เป็นคำนำหน้าบอกลำดับลูกชายคนที่หนึ่ง) **นิ้วหงี่ง้าม** (=นิ้วยี่งามคือนิ้วนาง หงี่ เป็นคำนำหน้าบอกลำดับลูกชายคนที่สอง) **นิ้วสามโม้** (=นิ้วกลาง สาม เป็นคำบอกลำดับลูกชายคนที่สาม) **นิ้วไซ้จี้** (=นิ้วชี้ ไซ้ เป็นคำบอกลำดับลูกชายคนที่สี่) และ **นิ้วโง่แหม่** (=นิ้วแม่ โง่ เป็นคำบอกลำดับลูกชายคนที่ห้า)

ส่วนคำเรียกชื่อโรคไข้ที่ใช้ตรงกันก็มี ต่างกันก็มี ที่ใช้ต่างกัน เช่น

ตะคิวจับ ภาษาไทใหญ่ใช้ว่า **หนูขึ้น** (**ขึ้น** แปลว่า ปวด เช่น **เข้วขึ้น**=ปวดฟัน (**เข้ว**=เขี้ยว หมาย

ว่าพื้น) แต่ถ้าปวดท้องเรียก **ต้องแก๊ญ**) คำ **หนู** ไม่มีความหมายอย่างอื่นนอกจากชื่อสัตว์ ไม่ทราบว่าเหตุใดจึงมาเกี่ยวกับตะคิว แต่เราก็มีคำ **ลูกหนู** ซึ่งหมายถึงต่อมใต้หูใต้คาง มีลักษณะเป็นไต กลิ้งได้ ส่วน **หนูขึ้น** ที่หมายว่าตะคิวจับ มีอาการคล้ายกันอย่างหนึ่งคือเจ็บปวดตะคิว (หรือตะคริว) อธิบายไว้ในพจนานุกรมว่าเกิดขึ้นโดยกล้ามเนื้อหดตัว และค้างอยู่ จึงทำให้เจ็บปวด คำ **ตะคิว** หรือ **ตะคริว** น่าจะได้มาจากคำ **ปรฺคฺรีว** (ปฺรอกฺรีว) หรือ **คคฺรีว** (กัวกฺรีว) ของเขมร เขาอธิบายคำนี้ว่าเป็นโรคเส้นเกิดที่ขา (หรือเท้า) ทำให้กระตุกและชาเป็นเหน็บ

ชัก ภาษาไทใหญ่เรียก **ง้าน** ว่าเป็นคำได้จากภาษาพม่า **เป็นง้าน** หรือ **ง้านขึ้น**=เกิดอาการชัก อย่างเด็กๆ เวลามีไข้ขึ้นสูง ทั้งนี้ตามที่กล่าวในภาษาพ่าเก่ แต่ภาษาไทใหญ่ว่าอาจเป็นเพราะอำนาจคุณไสยทำให้เกิดโรคร้ายๆหรือทำให้มีอาการชักดังกล่าว ส่วนคำ **ชัก** ของเราจะได้มาจากภาษาอื่นใดหรือไม่ไม่ทราบ เขมรใช้คำ **ปฺรกาจ่** (ปฺรอกัจ) หมายว่า ชัก ชักดิ้นชักงอ คำ ชัก ก็มีในภาษาเขมร เขียน **ชาก่** (ออกเสียง เจี๊ยก) หมายว่า ชัดเจน ความหมายต่างกันไป **ชัก** จึงอาจเป็นคำไทย

รองช้ำ โรคที่มักเป็นที่ส้นเท้ามีหนองใต้ผิวหนังและทำให้ปวดเจ็บ ภาษาไทใหญ่มีคำ **จั้น** หรือ **เป็นจั้น** เขาอธิบายว่า คือเท้าเป็นแผลหรือหนังแข็งเนื่องจากเดินทางมาก บางทีก็มีหนองเรียก **จั้นหนอง** ก็มี

งูสวัด สวัด เชื่อว่าคงเป็นคำเดียวกับคำ **ตวัด** อันเป็นลักษณะที่โรคเกิดจากการติดเชื้อไวรัสอย่างหนึ่ง มีอาการอักเสบที่ปมประสาทไขสันหลังและพุพองตามผิวหนังเป็นทางยาวพาดขวางลำตัวเป็นต้น ฉะนั้นคำนี้เราคงแต่งคำขึ้นใช้เองตามลักษณะนั้น โรคที่มีลักษณะคล้ายกัน คือขึ้นเป็นเม็ดๆ พองใสติดกันเป็นพืดเรียกว่า **เริม** **เริม** คงเป็นคำภาษาเขมร เพราะเขมรมีคำ **เริม** อธิบายว่า เป็นโรคเกิดที่ผิวหนังมีอาการพองติดกันเป็นพืด มี ๒ ประเภท ประเภทหนึ่งเรียก **เริมขฺสาจ่** (เริมคฺซัจ)=เริมทรายหรือ **เริมองฺกาม** (เริมอ็องกาม)=เริมแกลบ เป็นเริมที่เป็นเม็ดพองละเอียดถี่ยิบเหมือนกับผด ทำให้ระบมและปวดแสบปวดร้อน อีกประการหนึ่งเรียก **เริมฎูรี** (เริมด็อมเรีย) หรือ **เริมธํ** (เริมทม) เป็นเริมช้างหรือเริมใหญ่ซึ่งพองเป็นเม็ดใหญ่ๆทำให้เจ็บระบมปวดแสบปวดร้อน ไม่ทราบว่างูสวัดตรงกับเริมประเภทใดของเขมร ภาษาไทใหญ่เรียก **งูสวัด** ว่า **หมากแล้งโหเสอ** (=หมากแดงหัวเสือ) ถ้าเป็น **หมากแล้ง** (แหลง) คือโรคหัด ~~หัดวิงวอน~~

พรายย้ำ รอยดำๆ เหมือนห้อเลือด แต่ไม่เจ็บปวด จึงเชื่อกันว่าถูกผีพรายย้ำหรือกัดเอา คำพรายน่าจะเป็นคำเดียวกับ **พฺราย**(เพรียย) ในภาษาเขมรที่หมายว่าผีหรือปีศาจพวกหนึ่งซึ่งมักเชื่อว่าเข้าแทรกหลอกคนให้เจ็บไข้ได้ป่วย และ **สฺลาบ่พฺราย** (ซฺลับเพรียย) หมายว่า ตายทั้งกลม **พฺรายโหะ** (เพรียยฮอะห์) คือผีพุ่งไต้ แต่ไม่เห็น **พราย กัด** หรือ **ย้ำ** ภาษาไทใหญ่มีคำ **ปู่เสอคบ** คือ **ปู่เสือขบ** (ขบ=กัด) คงจะถือว่าเกิดรอยดำ เพราะเสือขบเช่นเดียวกัน

ส่วนที่ขาบวมเพราะโรครูมาติสซัม เขาเรียก **ผีหลิน** (ผีดิน) ไม่ทราบว่าเขามีเหตุผลอย่างไรจึงใช้คำนี้

ลมพิษ อาการผื่นคันเป็นปื้นเรียกว่า **หมนหมาน** ในภาษาไทใหญ่ ในภาษาอ่ายตอนเรียก **หมุ่นหมาน** กล่าวว่าเกิดเพราะผีทำ ต้องเอาข้าวสารมาเคี้ยวๆและเอามาทาตัวคนเป็นลมพิษวันเดียวก็หาย คงเช่นเดียวกับที่เราใช้ใบพลูกับเหล้า ภาษาพ่าเก่เรียก **มุ้นม้าน** **มุ้นม้านอ๊อก** คือเป็นลมพิษ (อ๊อก=ออก)

ลมบ้าหมู เขาก็เรียกเช่นเดียวกับเรา คือใช้ **ม่าหมู** ในภาษาไทใหญ่ **อ๊ะหน่าหม่าหมู** ในภาษาพ่าเก่และภาษาอ่ายตอนเรียก **อ๊ะหน่าบ้าหมู** (**อ๊ะหน่า** เป็นคำภาษาพม่าหมายว่าโรค) ในภาษาไทใหญ่ยังมี **ม่าไก่** (=บ้าไก่) ซึ่งมีอาการน้อยกว่า **ม่าหมู** (=บ้าหมู) *(ยังมีต่อ)*

ป 38 ฉบับ 36 24 พ.ย. 2528

ภาษาสัมพันธ์

บรรจบ พันธุเมธา

อันเนื่องด้วยวัฒนธรรม

(84)

ชื่อทางภูมิศาสตร์
ภูเขา ดอย แก่ง หรือ แม่น้ำ

นอกจากชื่อที่เกี่ยวกับอวัยวะร่างกายดังกล่าวแล้วก็มีชื่อที่เกี่ยวกับทางภูมิศาสตร์ ซึ่งมีคำใช้แตกต่างกันน่าสังเกตก็คือ คำเรียก **ภูเขา** คนถิ่นอื่นเรียก **ดอย** (ภาษาเหนือกับภาษาอ่ายตอน) **หลอย** (ไทใหญ่) และ **น้อย** (ภาษาพ่าเก่) กับ **น่อย** (ภาษาคำตี่) ภาษาอีสานกับภาษาลาวเรียก **ภู** มีแต่ภาษาของเราเท่านั้นที่ใช้คำว่า **เขา** และนำคำ **ภู** มาเพิ่มเข้าข้างหน้าเป็น **ภูเขา** คงจะเพื่อให้เห็นความหมายของ **เขา** ว่าไม่ใช่ **เขา** ที่เป็นสรรพนาม หรือ **เขาสัตว์** แต่ภาษาภาคใต้ก็ยังใช้ **เขา** มักหมายถึงภูเขาที่เป็นหิน แต่ถ้าเป็นเนินซึ่งมักเป็นดิน เรียก **ควน** ภาษาอีสานเรียกเนินว่า **โนน** ภาษาเหนือเรียก **ม่อน** ภาษาไทใหญ่มีคำ **หงอน** ซึ่งหมายว่าเนินดิน เขาเตี้ยๆ **หลอน** ก็ใช้และ**หลอนปก** ก็คือจอมปลวก ภาษาพ่าเก่ก็มีคำ **ง้อน** หมายว่าเนินหรือโคก และจอมปลวกก็เรียก **ง้อนป๊ก** ภาษาอ่ายตอนเรียก **ง่อนปุก** แต่คำ **ง่อน** ในภาษาไทใหญ่ หมายถึงยอดเขา ภาษาคำตี่หมายว่าเนินเตี้ยๆ คำนี้ฟังคล้าย **ชะง่อน** แต่ความหมายต่างไป ส่วนหินที่ยื่นออกมาจากเขาสูงที่เราเรียกชะเงื้อม ภาษาเหนือเรียก **ผาเงิบ** ไตเมาเรียก **เหงิบ** ภาษาไทใหญ่เรียกได้ทั้ง **เงิ็บ เงิบ เหงิบ**

ภาษาพ่าเก่ยังมีคำ **น้อน** ซึ่งเทียบได้กับคำ **ดอน** ของเรา เขาหมายว่า **เกาะ** โดยเฉพาะเกาะกลางลำน้ำ จึงเรียก **น้อนก๊าง** (=ดอนกลาง คำนี้ทำให้นึกถึงคำ **สันดอน** ของเรา) คำที่หมายว่า **เกาะ** ภาษาคำตี่ และภาษาไตเหนือก็เรียก **ง่อน** ส่วนในภาษาไทใหญ่เรียก **กุ๋น กุ๋นก๊าง** คือสันดอนทรายกลางลำน้ำ ที่จริง **กุ๋น** เขาหมายว่าภูเขาก็ได้ เช่นชื่อ **ว่านกุ๋นแหลง** ในทะเลสาบเอนเล เมืองตองยีในรัฐชาน ชาวบ้านบอกว่าชื่อหมู่บ้านของเขามีความหมายว่าหมู่บ้านเขาแดง มองแลเห็นดินแดงตรงที่ที่ไม่มีต้นไม้ขึ้น ทำให้นึกถึงคำ **ขุนเขา ขุน** จะเป็นคำเดียวกับ **กุ๋น** นี้ละกระมัง เป็นการซ้อนคำที่มีความหมายเดียวกัน ส่วนคำ **เกาะ** ในภาษาภาคกลางน่าจะได้จากคำ **ตะเก๊าะ** ในภาษามอญ ซึ่งแปลว่า เกาะ เช่นเดียวกัน

ส่วนที่เรียก **แก่ง** ซึ่งหมายถึงหินที่อยู่กลางลำน้ำกีดขวางทางน้ำ ภาษาไทใหญ่ก็เรียก **แก่งน้ำ** แต่ภาษาพ่าเก่เรียก **ฮ้าด** ซึ่งตรงกับคำ **หาด** ของเรา ภาษาคำตี่ก็มีคำ **ฮัด** หมายว่า ที่ดอนกลางน้ำ แต่หาดทรายน่าจะเรียก **ป่าซ่าย** ภาษาพ่าเก่เรียก **ป๊าซ้าย ป๊า**=ป่า หมายถึงที่ที่มีสิ่งนั้นมากๆ จึงมีทั้ง **ป๊าไม่** (=ป่าไม้) **ป๊าหิน** (ป่าหิน) **ป๊าจ้าง ป๊าโง้** (ป่าวัวป่าช้าง) **ป๊าโก๊น** (ป่ากน คือที่ที่มีคนมากๆ)

คำ **ห้วย** ที่เราหมายว่าทางน้ำที่ไหลมาจากภูเขา และ **ลำห้วย** ก็

หมายว่าแอ่งน้ำลึกกว้าง มีทางน้ำไหลมาจากภูเขาขังอยู่ตลอดปี หรือแห้งบ้างเป็นบางคราว (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน) ภาษาคำตี่ก็อธิบายความหมายของ **หวย** (=ห้วย) ว่า **น้ำอันลุกน่อยม่า** คือน้ำที่ออกจากภูเขามา แต่ในภาษาไทใหญ่แถบเมืองนาย **โห้ย** หมายได้ทั้งห้วยที่เป็นทางน้ำไหลกับห้วยที่เป็นหุบเขา คือที่ว่างแคบๆระหว่างภูเขา เขาว่าพื้นที่เมืองนายไม่มีที่เปิ๋ง (ที่ราบ) จริงๆ มีแต่ที่เป็นก้นกระทะทั้งเมืองก็แคบ เส้นผ่าศูนย์กลางเพียง ๕ ไมล์เท่านั้น คนจึงต้องขึ้นไปอยู่บนเขา (โดยมากแค่เชิงเขา) กันบ้าง เวลาที่เขาตั้งสมาคมชาวไทที่เรียก **มุ่กจุ๋มไต** จึงต้องเรียกรวมคนไททั้งสองพวกเป็น **มุ่กจุ๋มไต๊โห้ยไต๊หลอย** คือสมาคมชาวไทในห้วยกับไทบนเขา

ถ้าเป็นที่ว่างระหว่างภูเขา ๒ ลูกดังที่เราเรียกหุบเขา ภาษาไทใหญ่เรียก **หว่าวหลอย** ภาษาคำตี่เรียก **เว้าน่อย** ภาษาพ่าเก่เรียก **ว้าวน้อย** **หว่าว** หรือ **ว้าว** หมายว่าระหว่าง **ว้าวน้ำ** = ระหว่างสองฝั่งน้ำ (ในภาษาพ่าเก่) ภาษาไตเมามีคำ **เหม่าหลอย** หรือ **โหว่งหลอย** ซึ่งน่าจะหมายว่าหุบเขาที่อยู่หว่างเขา ๒ ลูก เขากลับหมายว่า ที่ที่หว่างหลอยมีเขาล้อมรอบ ถ้าเป็นที่หว่างหลอยทั้งสองข้าง ภาษาไทเมาเรียก **ทุ่ง** เช่น **ทุ่งเมา** แต่ **ทุ่ง** คำนี้คนละคำกับ **ทุ่ง** ในคำ **ทุ่งนา** คำนั้นภาษาไทใหญ่เรียก **โต้งน้ำ** ภาษาไทเมาก็เรียก **โต้งน้ำ** คือทุ่งนาที่ทำไว้เป็นล็อกๆ เรียก **ล็อกน้ำ** = นาเป็นแปลงๆอันๆ ภาษาพ่าเก่เรียก **โต่งน้ำ**

พื้นที่ที่มีภูเขาล้อม ภาษาไทใหญ่เรียก **โท่ง** หรือ **โท่งหลอย** ภาษาคำตี่เรียก **โต่ง** ภาษาพ่าเก่เรียก **โต๊ง** คำ **โต๊ง** หมายว่า วง บ่วง บริเวณ (ภาษาไทใหญ่เรียก **โต้ง**) เช่น **โต๊งหล่างจ๊อบ** = วงแหวน **โต๊งหัว** = บ่วงแร้วดักนก **โต๊งเมิ้ง** = บริเวณเมือง **โต๊งเมิ้งน้อย** = บริเวณเมืองภูเขาคือที่ที่มีภูเขาล้อมรอบ **โต๊งไต๊อู๊** = บริเวณที่คนไทอยู่ กล่าวกันว่ารัฐอัสสัมเป็น **โต๊ง** ที่เป็นที่ราบใหญ่ที่สุด ผ้าซิ่นที่เย็บเป็นถุงอย่างที่ผู้หญิงไทนุ่ง (ที่ชาวเขานุ่งไม่ได้เย็บเป็นถุง) ซิ่นก็เรียก **สิ้นโต๊ง** และใช้เป็นลักษณนามเรียกสิ่งเช่นนั้น เช่น **สิ้น๒-๓โต๊ง** (= ซิ่น ๒-๓ ถุง)

ถ้าหากเป็นที่ราบโล่งกว้าง เขาเรียก **ปาง** (ภาษาพ่าเก่เรียก **ป๊าง**) เช่น **ปางค้า** = ที่โล่งปลูกคา **ปางน้ำ** = ที่โล่งทำนา **ปางโห้ย** = ที่ราบโล่งระหว่างภูเขา

คำเรียก **แม่น้ำ** เรียกต่างกันไปบ้างคือ ภาษาไทใหญ่เรียก **แก๊** หรือ **แก๊น้ำ** ภาษาพ่าเก่เรียก **แค้น้ำ** ภาษาคำตี่เรียก **เค้** หรือ **เค้น้ำ** หรือ **น้ำเค้** ภาษาไทเมาก็เรียก **น้ำเค้** กล่าวว่าคนบ้านนอกๆเรียก **น้ำเก๊** (บางคนออกเสียง **เจ๊**) เรียก **น้ำแม่** อย่างภาษาเหนือของเราก็มี ทางเมืองนายเรียก **น้ำเขว** (=น้ำเขียว) ก็มี คำ **เค้ แค้** หรือ **เก๊ แก๊** เหล่านี้น่าจะเป็นคำเดียวกับ **แคว** ของเรา เมื่อชาวอ่ายตอนได้ยินว่าเราเรียกจระเข้ว่า **ตะเข้** หรือ **อ้ายเข้** เขาว่าจะหมายว่าตัวในน้ำเค้ (หรือแม่น้ำ) ได้ละมัง เขาไม่ได้เรียกจระเข้อย่างเรา เขาเรียก **เงิ๊ก** ภาษาแต้จิ๋วเรียกจระเข้ว่า **งั๊กฮื้อ** จะเกี่ยวข้องกับเงือกของเราบ้างหรือไม่ไม่ทราบ ส่วนนางเงือกไม่มีคำเรียกในภาษาถิ่นเหล่านั้น ไม่ทราบเหตุใดเราจึงนำคำ **เงือก** มาเรียก

ภาษาไทนุงเรียกแม่น้ำว่า **ต้า** (=ท่า) **หน่ำต้า** (=น้ำท่า) = น้ำแม่น้ำ **ข่ามต้า** หรือ **กว๋าต้า** = ข้ามแม่น้ำ และ **กั๋นต้า** หรือ **หั๋นต้า** คือ ฝั่งน้ำ ภาษาพ่าเก่เรียกฟากข้างโน้นว่า **พากต่ำ** (ฟากท่า) (ภาษาเหนือใช้ **หล่ายท่า** หรือ **หล่ายหน้า**) ทั้งที่ **ต้า** เขาหมายว่า ท่าน้ำ ท่าขึ้นลงเรือตลอดจน **ต้าแหลงไฟ้** (=ท่ารถไฟ) คือสถานีรถไฟ และ **ฝั่งน้ำ** ก็เรียก **ฝั่ง** (พ่าเก่ออกเสียง **พั้ง**) **ฝั่งจั๋น** (= ฝั่งชัน) คือตลิ่งชันหรือหน้าผา ภาษาพ่าเก่เรียกตลิ่งตรงที่ชันว่า **พั้งล้า** แต่บางที **พั้งล้า** หมายว่า ตลิ่งก็ได้ ภาษาไตเมามีคำ**น้ำหลิ่ง** หมายว่า ชัน ภาษาเหนือ **หลิ่ง** ก็หมายว่าลาดชัน ภาษาไทใหญ่ **หลิ่ง** ก็หมายว่า เทไปทางหนึ่ง จึงมักใช้ **หลิ่งเห้** (เห้-เอียงอย่างเห้หู-เอียงหู (พึง)) คำ **ตลิ่ง** จะเกี่ยวข้องกับ **หลิ่ง** ข้างต้นหรือไม่ไม่ทราบ ถ้าเช่นนั้น **ต้าหลิ่ง**-ท่าชัน แต่ **ตลิ่ง**ของเราไม่

จำเป็นต้องชันเสมอไป หรือจะว่าได้จากเขมร เขมรก็ใช้ **จฺร้าง** (จฺรัง) ส่วนมอญเรียก **ซัง**

คำ **ฮ่อง** คือ **ร่อง** เขาหมายว่าแม่น้ำเล็ก ๆ ลำธารหรือห้วย ภาษาไทใหญ่เรียก **น้ำฮ่อง** บางทีเรียก **น้ำฮ่องน้ำเก๊** ภาษาพ่าเก่ออกเสียง **ห่อง** หรือ **ห่องน้ำ**= ร่องน้ำ ภาษาคำตี่ออกเสียง **หองหน่ำ** คำ **ท้อง ร่อง ร่อง** คงเป็นคำเดียวกันนี้ แต่จะเป็นคำไทยแท้แต่ดั้งเดิมหรือไม่ ในเมื่อภาษามอญมีคำ**เปี้ยะรอง** หรือ **เปี้ยะรองด๊ายจ** ซึ่งหมายว่าท้องร่องคู หรือคลองทั้งที่เป็นแอ่งและขุด (ออกเสียง **เปี้ยะโรง** ก็มีแล้วแต่ถิ่น) ภาษามอญยังมีคำ **เกฺริง**(เขียน กฺรุง) หมายว่าคลองและแม่น้ำ แต่แม่น้ำมักเรียก **บี เกฺริง** จึงหมายว่า คลองเท่านั้น คำ คลอง ของเราน่าจะมาจากคำนี้ แต่คำที่เขียน **คฺลิง** (ออกเสียง **กฺลอง** หรือ **โกฺล้ง**) ใกล้เคียงกับคำ คลอง แต่เขาไม่ได้หมายว่า คลอง เขาหมายว่า ทาง ส่วนที่เขียน **กฺรุง** หมายว่า นคร บุรี ราชธานี เช่นเดียวกับคำ กรุง ที่เราใช้นั้นเป็นคำเขมร มักออกเสียง **กฺรุง** แทนที่จะเป็น **กฺรง** ตามแบบ

คำ **บึง** คำนี้น่าจะเป็นคำเขมร แต่ก็มีคำ **บึงบัว** ที่หมายว่า บึงเล็กๆ ก็ว่าได้จากคำ **บึงบัว** ของไทย คงจะเฉพาะคำ **บัว** คำเดียวที่เป็นคำไทย ส่วน **บึง** เป็นคำเขมร คำ **บึง** (ออกเสียงเบิง) เขมรอธิบายว่า ห้วงน้ำที่เวิ้งว้าง ใหญ่กว้างก็มี ใหญ่กว่าสระก็มี มีทางน้ำไหลไปรวมกับแม่น้ำก็มี คงเช่นเดียวกับคำ **หนอง** ของเราที่มีขนาดใหญ่ก็มี เล็กก็มี เกิดเองก็มี ขุดก็มี เช่นสระน้ำที่กษัตริย์อาหมขุด ชาวไทพ่าเก่ก็เรียก หนอง หรือชาวไทใหญ่เมืองนาย ก็มี **หนองเลิด** (หนองเลือด) ดังในเรื่องนางสิบสองเมืองนาย

คำทะเล คำนี้ก็เป็นที่น่าสนเท่ห์ว่าเราได้มาจากไหน ภาษาเขมรมีคำ **ทนฺเล** (ตนเล หรือตวนเล) หมายว่าแม่น้ำ **ทนฺเลสาบ** (ตนเลซาบ) คือแม่น้ำจืด แต่ผู้ทำพจนานุกรมเขมรกล่าวว่า คำนี้น่าจะเรียก **สมุทรสาบ** (ซะมดซาบ) เพราะสมุทร หมายว่า ทะเล ในภาษาเขมร แต่ที่เรียก **ทนฺเลสาบ** น่าจะเรียกตามคำไทยว่า ทะเล ฉะนั้นจึงเป็นปัญหาว่า **ทะเล** ของไทยได้มาจากภาษาใด ภาษาทิเบตมีคำ **ตะไลลามะ** ที่จริงเขาออกเสียง **ตะเลลามะ** หมายว่า สังฆราชแห่งทะเล **ตะเล** หมายว่า ทะเล ได้ถามชาวทิเบตว่าเหตุใดจึงมีคำตะเลในเมื่อไม่มีทะเลหรือใกล้ทะเล แล้วยังนำมาเรียกผู้ยิ่งใหญ่ทางศาสนาของเขาว่าเช่นนั้นอีก เขาตอบไม่ได้ว่า เหตุใดจึงมีคำตะเล แต่ที่นำมาเรียกสังฆราชก็เพื่อให้เห็นว่ายิ่งใหญ่ เพราะเป็นใหญ่เหนือสิ่งที่ไม่มีในถิ่นของเขา แต่เหตุใดคำนี้จึงมาอยู่ในภาษาไทยได้นับเป็นเรื่องน่าสนเท่ห์ เราน่าจะได้มาจากภาษาที่อยู่กับทะเลหรือใกล้ทะเลเสียมากกว่า ในภาษาเปอร์เซียมีคำ **ดารยา** หมายว่าทะเล จะเป็นไปได้หรือไม่ที่คำนี้จะเป็นที่มาของคำ ทะเล ของไทย

คนถิ่นที่อยู่ไกลทะเลจำต้องยืมคำภาษาอื่นมาใช้ เช่นภาษาไทนุงยืมคำ **ห่าย** ของจีนมาใช้ ส่วนภาษาไทใหญ่ใช้ **ป๋างไหล่** กล่าวว่าน่าจะมาจากคำ **ปินเลย์** ของพม่า แต่ชาวไทใหญ่บางคนกลับว่า คำนี้เป็นคำไท **ป๋าง** หมายว่าที่โล่งกว้าง และ **ไหล่** หมายได้ว่าเคลื่อนไปมาเหมือนคลื่น เพราะปินเลย์พม่าก็แปลไม่ได้

คำโป่ก หมายว่าฟอง **โป่กป๋างไหล่** หรือ **โป่กน้ำป๋างไหล่** (ฟองทะเล หรือฟองน้ำทะเล) คือลิ้นทะเล และ**โป่กหมากหาด** คือฟองมะหาด ภาษาเหนือเรียก **ป่วกหาด** เป็นฟองที่ได้จากเปลือกต้นมะหาดชนิดหนึ่งต้ม เมื่อใส่ผ้าขาวบางกรองบีบเอาแต่น้ำแล้วใช้เป็นยาถ่ายพยาธิ

คำ **เติก** (ไทใหญ่) หรือ **เต๊ก** (พ่าเก่) ตรงกับคำ **เทือก** ของเรา เติกน้ำ คือที่นาที่ดินอ่อนเป็นโคลน สำหรับเพาะกล้า บางทีเรียก **เติกกล้า** (= เทือกกล้า) ภาษาพ่าเก่มีใช้ว่า **ขุนต๊างเป๊นเต๊ก** =หนทางเป็นโคลน **เต๊ก** หมายว่า โคลน ได้ ภาษาอ่ายตอนเรียกโคลนว่าต้ำปุ๊ก ภาษาไทใหญ่มีคำ **อุ่ง** หมายว่าโคลน ส่วน **ก๋ม** ก็หมายว่า เป็นโคลนเป็นตมอย่าง **ก๋มซึกหม่า**=น้ำคร่ำใต้ถุนครัว คำ **โคลน ตม เลน** ของเราได้มาจากไหนอย่างไรน่าพิจารณา

(ยังมีต่อ)

ปีที่ 38 ฉบับ 36 18.๓.2528

ภาษาสัมพันธ์

บรรจบ พันธุเมธา

อันเนื่องด้วยวัฒนธรรม

(๘๕) คำกริยาเกี่ยวกับอวัยวะ: ปวด เจ็บ แสบ มึน เมื่อย เหนื่อย คัน เกา เหน็บชา หมด

คำกริยาที่ใช้เนื่องกับเรื่องอวัยวะร่างกายที่กล่าวแล้ว มีอยู่เป็นอันมากที่ใช้ต่างกันและจะเห็นว่าบางคำต่างไม่มีคำไทยเรียก ต้องยืมจากภาษาอื่น หรือถ้าจะใช้คำไทยก็มักนำคำที่มีอยู่มากำหนดความหมายใหม่เพิ่มขึ้น ถ้าหากใช้ตรงกันหลายถิ่นก็พอจะถือได้ว่าเป็นคำไทยแต่ดั้งเดิม คำเหล่านั้นได้แก่

ปวด คำนี้ภาษาไทใหญ่ใช้คำหลายคำ คำหนึ่งคือ **ขึ้น** (ดังกล่าวแล้ว) ไม่ทราบว่าจะถือว่านำคำ **ขึ้น** (ตรงข้ามกับ ลง) มาหมายความอีกอย่างหนึ่ง หรือกำหนดคำ **ขึ้น** ให้มีสองความหมายก็ไม่ทราบได้ คำคำเดียวกันจึงหมายต่างกันไปเช่น **เข้วขึ้น** ในภาษาไทใหญ่หมายว่า ฟันปวด ไม่ใช่ฟันหรือเขี้ยวเพิ่งงอก **โหขึ้น** ก็คือหัวปวด อีกคำหนึ่งคือ **แก๊ญ** ถ้าปวดท้องใช้ **ต้องแก๊ญ** แก๊ญ หมายได้ว่าเจ็บหรือแสบ ในภาษาไทเมาหมายว่า **เสียว** หรือ ยอก อย่างหนามยอกในเนื้อ นอกจากนี้ใช้ **คบ** (=ขบ ที่หมายว่ากัด) ให้หมายว่าปวดก็มี แต่มักเป็นปวดตุบๆ หรือปวดจี๊ๆ ใช้คู่กันเป็น **คบขึ้น** ก็มี ใช้ **คบจึ๊กๆ** ก็มี ภาษาพ่าเก่ใช้ **ขึ้น** (=ขึ้น) คำเดียว **เข่ว ขึ้น** =ปวดฟัน **ต้องขึ้น**=ท้องขึ้น คือปวดท้อง ไม่ได้หมายว่ามีแก๊สในท้องอย่างของเรา แต่ปวดหัวใช้ **ไข่โห** (=ไข้หัว) ตรงข้ามกับภาษาไทใหญ่ที่ใช้ **โหไข้** ก็มี **โหขึ้น** ก็มีดังข้างต้น

เจ็บ กับ **แสบ** ภาษาไทใหญ่มีคำ **เจ๊บ เจ๊บขึ้น**=เจ็บปวด **เจ๊บแสบ**=เจ็บแสบ และ **เจ๊บเจ๋อ-อ**=เจ็บใจ และ **ฮ้อยเจ๊บ** (=รอยเจ็บ) หมายว่า แผล และ **เป๋นเจ๊บ** ก็คือเป็นแผล ภาษาพ่าเก่ใช้เช่นเดียวกัน แต่ออกเสียง แสบ เป็น **แซ้บ** ยังมีคำ **โหเจ๋อ-อเจ๊บ** (=หัวใจเจ็บ) หมายว่าเสียดอย่างเสียดท้อง ลมเสียดแทง ที่เราใช้ **เสียด** น่าจะได้มาจากคำ **เสียต** ของเขมร เขามีคำ **เสียตโพะ** (ออกเสียง **เสียคบ๊วะห์**)=เสียดท้อง และ **จุกเสียต** (=จุกเสียด) คือเสียดท้องและจุกเสียด ภาษาเหนือไม่ใช้ **เสียดท้อง** แต่ใช้ว่า **เสียบท้อง**

มึน คำนี้ในภาษาอีสานหมายได้หลายอย่าง อย่างหนึ่ง หมายว่า ดื้อดึง ไม่อาย แต่ในภาษาไทใหญ่ไม่มีคำนี้ใช้ ใช้ **เม้ามิ้ง** หรือ **มิ้งเม้า** หมายว่า มึน เพลินตกอยู่ในห้วงความคิดความฝันอย่างคนสูบฝิ่น **เม้า** (=เมา) คำเดียว หมายว่า เวียนหัวตาลาย อย่าง **เม้าต๋าน้อน** (=เมาตานอน) เวลาตื่นนอนใหม่ๆ **เม้าเหล้า**=เมาเหล้า และ **ต๋ายลื้ม** (=ตายลืม) คือ หมดสติอย่างคนเป็นลม ภาษาพ่าเก่ใช้คำ **มู้** ในภาษาพม่าหมายว่า มึนหัว เวียนหัวอย่างเมาคลื่น ใช้ **โหมู้** (=หัวเมา) คือเวียนหัว **มู้เหล่า**=เมาเหล้า และถ้าหมดสติเพราะเมา กินเหล้ามากเกินไปก็เรียก **ต๊ายเหล่า** (=ตายเหล้า)

เมื่อย ทั้งภาษาไทใหญ่กับภาษาพ่าเก่ใช้ **โก้น** และ **โก้นขึ้น** (=เมื่อยปวด) ในภาษาไทใหญ่ใช้ **โก้นญ้อง** ก็มี หมายว่า **เมื่อยล้า** (ญ้อง=เหนื่อยล้า)) ภาษาพ่าเก่ใช้ **ขาโก้** (=ขาเมื่อย) คือเมื่อยขาก็มี **ห่าแอ่งโก้น** (=เอวเมื่อย) ก็มี

เหนื่อย ภาษาพ่าเก่มีคำที่คล้ายกับเรามากคือ **โน้ย** (=เหนื่อยทางกาย) **โน้ยนุ้น** (=เหนื่อยทั้งกายและใจ) **นุ้น** เป็นคำภาษาพม่า ภาษาไทใหญ่ก็มีใช้ ใช้คู่กับ **เฮ่อ** เป็น **เฮ่อนุ้น** หรือ **นุ้นเฮ่อ** **เฮ่อ** หมายว่าเหนื่อยเช่นเดียวกับ **ม่อย** ที่หมายว่าเหนื่อยเพราะออกแรงมากทำงานหนัก บางทีก็ใช้ **เฮ่อม่อย** ใช้ **เฮ่อโอ้น** หรือ **เฮ่อโอ้นเฮ่ออ่อน** ก็มี (**โอ้น** = อ่อน น้อย เล็ก ละเอียด) ภาษาเหนือใช้ **อ่อนอิดอ่อนใจ๋** ก็มี **อิดอ่อน** ก็มี ภาษาอ่ายตอนใช้ **นุยนุย ม่อยๆ**

คำ **ม่อย** นอกจากหมายว่าเหนื่อย ภาษาไทใหญ่ยังหมายว่าง่วงใกล้จะหลับ เช่นบทกล่อมเด็ก **น้อนลับต๋าใก่ม่อย** แต่คำ **หม่อย** ภาษาไทเมาที่เจ้อล่านหมายว่า เหนื่อย ภาษาพ่าเก่หมายว่า สลบ เลยทีเดียว อย่างเช่น **โก๊นโต๊กโต่น ไม่หม่อย** =คนตกต้นไม้สลบ ภาษาไตเหนือที่เมืองข่อนใช้ว่า **หลอยง่อย**

กระตุก ภาษาเหนือใช้ **ตุ๊ก** ก็มี **น้อก** ก็มี ภาษาไทใหญ่ก็มีคำ **ตุ๊ก** หมายว่ากระตุก ใช้ **ฮุ๊ก** หรือ **ข่ฮุ๊ก** ก็มี (ทางเมืองนายออกเสียง **ฮ๊ก**) คำ **ตุก** จึงน่าจะเป็นคำดั้งเดิมที่ **กระ** เพิ่มเข้ามาด้วยเหตุผลบางประการ แต่น่าแปลกที่ภาษาไทใหญ่บันทึกไว้ว่าคำ **ตุ๊ก** เป็นคำได้มาจากคำ **ตุบ** (ออกเสียง **ตก**) ของภาษาพม่า ซึ่งมีความหมายอย่างเดียวกัน หรือ **ตุ๊ก** จะไม่ใช่คำไทยแต่ดั้งเดิม เพราะภาษาไทใหญ่ยังมีคำ **จั๊ก** อีกคำหนึ่งที่หมายว่ากระตุก ไม่ทราบว่าจะเป็นคำเดียวกับ **จั๊ก** ใน **จั๊กจี๊** หรือไม่

จั๊กจี๊ คำ **จั๊ก** จะเป็นคำเดียวกับ **จั๊ก** ที่หมายว่ากระตุกในภาษาไทใหญ่ดังกล่าวข้างต้น หรือจะเป็นคำเดียวกับ **จาก่** (=จัก) ของเขมรที่หมายว่า **จี๊** เป็นการซ้อนคำที่มีความหมายเหมือนกันเป็นจั๊กจี๊ ภาษาไทใหญ่ใช้ **จิ๊ดกะรี่** หรือ **จิ๊ดกะแร่** ชาวเมืองนายออกเสียงเป็น **จิ๊ดกะลิ๊ด** ชาวคำตี่ใช้ว่า **จุ้งกะรี่** ส่วนภาษาพ่าเก่ใช้ **ลักเล้น** ภาษาอ่ายตอนใช้ **คุ๊บ** แต่ชาวไทใหญ่ใช้ **นักเหนญ** หรือ **ลักเหนญ** ก็มี

คัน แต่ละถิ่นมีคำ **คั้น** ใช้ อย่างภาษาไทใหญ่มีคำ **หมากเขอคั้น** =มะเขือคัน แต่ในความอื่น **คั้น** หมายว่า เผ็ดร้อนทั้งกลิ่นและรส นอกนั้นก็หมายไปในเชิงตัณหาราคะ ภาษาพ่าเก่คำ **คั้น** หมายว่าอยู่ไม่สุขอย่าง **ล่ะลิ้งมือคั้น** (=ลิงมือคัน คืออยู่ไม่สุข) และ **โซ้บคั้น** (=ปากคัน) หมายว่าปากพูดไม่ยับยั้งระมัดระวัง ถ้าจะหมายถึง **คัน** ด้วยอาการระคายจะต้องเกา เขาใช้ (**คั้ม** = คม) กับ **ก๊าย** (=คาย) ในภาษาไทใหญ่ **คั้ม** หรือ **คั้มหลี** เป็นอาการคันๆไม่มากนัก แต่ **ก๊าย** เป็นอาการระคายอย่างโดนฝุ่นละอองหรือถูกขนที่ใบไม้หรือที่กาบหน่อไม้ และนำมาใช้เป็นคำนามก็ได้คือ เป็นสิ่งที่ทำให้ระคายคัน ได้แก่ **ก๊ายไม่** คือขนที่กาบหน่อไม้ทำให้คัน **หมากก๊ายข้อน** คือเม็ดหมามุ้ย ภาษาพ่าเก่ออกเสียง **โค้มๆก๊ายๆ** คือ คันๆคายๆ แต่ภาษาอ่ายตอนใช้ **คุบๆก้ายๆ**

ส่วนคำ **เกา** เขาใช้ **เติ๋น** ก็มี **ย้าย** ก็มี **โต๋น** ก็มี ในภาษาไทใหญ่ใช้ **โต๋นคั้ม** ก็มี **โต๋นย้าย** ก็มี ภาษาพ่าเก่ใช้ **เติ๊น**

เหน็บชา คำ **เหน็บ** เขาออกเสียงเป็น **เหน็ด** หรือ **เน็ด** กันหลายถิ่นด้วยกัน ภาษาเหนือใช้ **เหน็ด** และ **เหน็บชา** เรียก **เหน็ดสึ่ง** ภาษาพ่าเก่ใช้ **เน็ด** **เน็ดติ๊นเน็ดมื๊อ** =ตีนมือเป็นเหน็บ ภาษาไทใหญ่ใช้ **เน็ด** เช่นเดียวกัน แต่บางทีก็ใช้ **เน็ดโม่ย** หรือ **โม่ยเน็ด** หมายว่าเป็นเหน็บ เมื่อยน่องหนัก ใช้ **เน็ดล่าง** ก็มี (ทั้ง **โม่ย** ทั้ง **ล่าง** หมายว่าเป็นเหน็บได้ **โม่ย** ใช้หมายว่าเข็ดอย่างเข็ดฟันได้ ใช้ **เข้วโม่ย** ภาษาพ่าเก่ใช้ **เข่ว ฮ๊อน** ภาษาอ่ายตอนใช้ **เข้วอ่อน**) ใช้ **ปิ๊นขัน** ก็มี **กิ๊ดล่าง** ก็มี เมื่อหนาวจัดจนเป็นเหน็บ (**กิ๊ด** = หนาว) คำนี้ภาษาอ่ายตอนใช้ **กัดๆต่างๆ** ใช้ **ปิ๊นนึ๊ก** ก็มี (**นึ๊ก** หมายว่า โง่ทึบ ก็ได้ ภาษาพ่าแก่หมายว่า หนวก อย่างคนแกล้งทำเป็นหูหนวกไม่ได้ยินเสียงคนเรียกไปทำงาน) ภาษาอีสานใช้คำต่างกับถิ่นอื่นคือใช้ **เซีย** หรือ **มึนเซีย** หมายว่า เหน็บ หรือ ชา ภาษาไทใหญ่ทางเมืองไหยใช้คำ **หนา** ในความว่า ชา และ **เน็ดหนา** ก็คือ เหน็บชา

ขนลุก ภาษาไทใหญ่ใช้ **ตุ่มขนเน่อกี๊** (=ตุ่มขนเนื้อคลี่) และยังเรียกได้อีกหลายอย่างคือ **ตุ่มขนเน่อป๋อ** (**ป๋อ** คืออาการขนลุกโดยความกลัวหรือหนาวเย็น) **ตุ่มขนเน่อพ่าน** (**พ่าน**=ขนลุก) **ตุ่มขนเน่อยุ๋ก** (**ยุ๋ก**=ยก) ภาษาพ่าเก่ใช้ว่า **ม้ากหนาวส่าน** (=หมากหนาวซ่าน)

(ยังมีต่อ)

ปี 38 ฉบับ 37 ๕ ธ.ค. 2528

ภาษาสัมพันธ์

บรรจบ พันธุเมธา

อันเนื่องด้วยวัฒนธรรม

สำลัก คำนี้ดังได้กล่าวไว้ข้างต้น เป็นการออกเสียง ม กับ ล ในลักษณะต่างกัน คือ ภาษาไต้ออกเสียงเพียงพยางค์หลัง แต่มี ม ตัวสะกดของ สัม ติดมาด้วย กลายเป็น **มลัก** (ออกเสียงเป็นหมุลัก) แต่ภาษาเหนือและอีสาน เสียง ล ถูกกลืนหายไปเหลือแต่ **สะมัก** ภาษาพ่าเก่ออกเสียง ส เป็น จ ออกเสียงคำนี้เป็น **จ๊ะหมัก** ยังมีภาษาถิ่นอื่นที่ไม่ได้ใช้คำนี้ คือ ภาษาคำตี่ใช้คำ **โต้น** (คำนี้ภาษาพ่าเก่หมายว่า เรอ และภาษาไทใหญ่ก็หมายว่า เรอ และทำท่าอย่างกับจะอาเจียน) ภาษาไทใหญ่ใช้คำ **แก้ญ** หรือ **แก้ญล้ม** ถ้าสำลักข้าวก็ใช้ **แก้ญเข้า** (ภาษาพ่าเก่ใช้ **แก้น** หมายว่าติดคอ **แก้นเข่า**[8] (=แก้นข้าว) คือข้าวติดคอ ตรงกับคำ**แค้น**ของไทยอย่างที่ว่ากินข้าวแค้นคอหรือสับเสียมิให้แค้นคอกา)

เรอ คำนี้คงเป็นคำเลียนเสียงธรรมชาติจึงใช้คล้ายๆ กัน คือภาษาไทใหญ่ใช้ **เอ่อ** หรือ **เอ่อออก** ที่ใช้ **โต้น** ก็มีในลักษณะต่างกันไปบ้างดังกล่าวข้างต้น ภาษาพ่าเก่ก็ทำนองเดียวกันคือใช้ **เอ๊อ** ก็มี **ล้มโต้น** (=ลมท้น) ก็มี ส่วนภาษาคำตี่ ใช้ **สะอื้อ**

เอียน อย่างกินอาหารมันเลี่ยน ภาษาไต้ใช้ว่า **เอือน** (ทั้งเอียนและเอือม) ภาษาคำตี่มีคำ **อื้อปื้อ** หมายว่าทั้งเลี่ยนเอียนหรือเอือมดังใช้ **มื้อ** (=เบื่อ) **อื้อปื้อ** ใช้ **เอือง** หมายว่า เอือม ก็มี ภาษาพ่าเก่ใช้ว่า **เอ้อเบ้อ** ก็คงมีความหมายทำนองเดียวกัน เขาอธิบายว่าพะอืดพะอมเพราะอาหารไม่ย่อย ภาษาไทใหญ่ใช้คำ **เปิ๋ม** ส่วนทางเมืองไหยใช้ **เอ้อเล้อ**

คลื่นไส้ ภาษาไทใหญ่ใช้ **ต้องโค่น** (=ท้องก้นหรือคนคือกวนไปมา) ภาษาพ่าเก่ใช้อย่างเดียวกัน บางทีภาษาไทใหญ่ (โดยเฉพาะเมืองนาย) ใช้ว่า **ใค่ฮาก** ก็มี (คนแถบนี้ออกเสียงใค่แทนเค่อ-อ อย่างคนถิ่นอื่นๆ)

อาเจียน คำนี้ไม่ทราบว่าเราได้มาจากไหน เพราะไม่มีถิ่นใดที่ใช้คำเดียวกันนี้หรือคล้ายกันก็ยังไม่พบ เขาใช้แต่คำ **ฮาก** (=ราก) ภาษาพ่าเก่ใช้ **ล้อฮาก** (ลอ =เท โดยเฉพาะสิ่งที่เป็นของเหลว) ภาษาอ่ายตอนมีคำ **ฮากลื้ด** (=รากเลือด) ภาษาไทใหญ่มีคำ **ฮากล้ม** (=รากลม) อาเจียนมีแต่ลม ภาษาไทนุงออกเสียง **หลัก** แทน **ฮาก** ใช้ ล แทน ร หรือ ฮ นับว่าแปลกไปกว่าถิ่นอื่น คำ **ขี้ฮาก** ในภาษาไทใหญ่หมายว่าโรคท้องร่วงอย่างแรง แทบถึงขนาดอหิวาตกโรค

เสียว ภาษาไทใหญ่ทางเมืองนายใช้ว่า **พ่าน** อย่างเวลาคนเอาเหล็กมาสีกัน หรือเวลาจะจับไข้มีอาการเสียวขนลุกก็เรียก **พ่านหนาว** หรือ **มื้ล้มพ่าน** (=มีลมพ่าน) ภาษาพ่าเก่มีคำ **ผ่าน** หมายว่ารู้สึกเจ็บๆ คันๆและเสียวแปล๊บๆเหมือนถูกใบหนามผ่าน ซึ่งเป็นใบไม้ชนิดหนึ่งใบมีขนละเอียดๆ ใครถูกเข้าจะมีความรู้สึกผ่านดังกล่าวแล้ว

ภาษาไทใหญ่ยังมีคำ **ซ่าน** อีกคำหนึ่งซึ่งหมายว่าเสียวๆซ่าๆอย่างข้อศอกไปกระแทกกับสิ่งใดสิ่งหนึ่งโดยแรง หรือเสียวฟัน เข็ดฟัน ภาษาพ่าเก่ใช้ **ส่าน** หมายอย่างเดียว

กับ **ซ่าน** ของเรา เช่น **ซ้ำน้ำหย่าส่านเข่า^{8}เน่อ** = ฉีดยาซ่านเข้าเนื้อ และ **หมากหนาวส่าน** ที่หมายว่า ขนลุก **ส่าน** ในที่นี้มีความหมายคล้าย **พ่าน** ในภาษาไทใหญ่ ดังกล่าวแล้ว (คำ **หนาว** หมายว่า เป็นไข้) ภาษาเขมรก็มีคำ **สฺราญ** (ซฺราญ) หมายว่า ครั่นตัว ตะครั่นตะครอแทบจะเป็นไข้ ดังใช้ **สฺราญรกกล่คฺรุน**(สฺราญรวกก็อลกฺรุน) คำนี้กับคำ **ส่าน** ของพ่าเก่มีความหมายคล้ายกัน จะมีส่วนเกี่ยวข้องกันหรือไม่ไม่ทราบ

เสียวไส้ ภาษาไทใหญ่ใช้ว่า **หลีโก๋หลีพ่าน** (=น่ากลัวน่าเสียวหลี=น่า) คำเสียวไส้นี้ภาษาเขมรใช้คำ **ญัรโพะเวียน**(เญือร์บ๊วะห์เวียน) แปลตามคำหมายว่าสั่นไส้ ใช้คำที่หมายว่า ไส้ เช่นเดียวกับเรา

เป็นไข้ คำ **ไข้** มีใช้กันแทบทุกถิ่นแต่ไม่ได้หมายว่ามีอาการความร้อนสูง ถ้าจะหมายเช่นนั้นต้องใช้คำ **หนาว** บางทีต้องใช้คู่กันเป็น **เป๋นไข้เป๋นหนาว** ในภาษาไทใหญ่ ถ้า **หนาว** เพราะอากาศใช้ **ก๊ด** แต่ภาษาพ่าเก่ใช้ว่า **ไข่^{8}หนาว** (=ไข้หนาว) หมายว่าเป็นไข้ และ **หนาวหมี** หมายว่าเป็นไข้มาลาเรีย ส่วน **หนาว** หมายว่า หนาว เพราะอากาศได้ ภาษาอ่ายตอนก็ใช้เช่นเดียวกัน

เป็นหวัด ตามธรรมดาใช้คำ **วัด** หรือ **เป๋นวัด** โดยเฉพาะในภาษาไทใหญ่ ภาษาพ่าเก่ก็ใช้ **เป๋นวัด ไข่^{8}วัด**=ไข้หวัด แต่ภาษาไทเมาใช้ว่า **เป๊นอ๊าน** ภาษาไทใหญ่ก็มีใช้ว่า **เป๋นวัดเป๋นอ๋าน** (คำ **อ๊าน** หรือ **อ๋าน** นับเป็นคำแปลกไปจากถิ่นอื่น เช่นเดียวกับที่เรียก **ข้าวเจ้า** ว่า **เข้าอ๊าน** ในภาษาไทเมา แต่ **เข้าอ๋าน** ในภาษาไทใหญ่กล่าวว่าคือข้าวสารที่เม็ดด้านนอกแดงด้านในขาว)

เป็นบ้า ภาษาอ่ายตอนออกเสียง บ ได้ จึงใช้ว่า **ปี๊นบ้า** หรือ **บ้าๆบุ๊นๆ** ภาษาพ่าเก่ออกเสียง บ เป็น ม จึงใช้ว่า **หม่า^{8}** เช่น **หมาหม่า^{8}** แต่ก็ยังใช้หมายอย่างอื่นได้อีก นอกจาก **อ๊ะน้ำหม่า^{8}หมู**=โรคบ้าหมู คือ ลมบ้าหมู ก็ยังมี **หม่า^{8}ผีโม่ด** = บ้าผีมด หมายว่า ผีเข้า เจ้าทรง และ **โก๊นหม่า^{8}ต๊ะต๊าย** = คนบ้าจะตาย คือคนใกล้จะตายดิ้นทุรนทุราย ส่วนบางภาษาไม่ได้ใช้คำ **บ้า** ในความหมายว่า บ้า ดังเช่นภาษาไทใหญ่ใช้คำ **หย่อง** โดยมาก เช่น **โก๊นหย่อง** = คนบ้า แต่ถ้าจะใช้คำ **บ้า** ที่เขาออกเสียง **ม่า** ก็ใช้ในความหมายรอง เช่น **หย่องม่า โก๊นหย่องโก๊นม่า** หรือไม่ก็ใช้ความหมายต่างไปบ้าง เช่น **ม่าหมู**=ลมบ้าหมูดังกล่าวมาแล้ว กับ **ม่าไก่** ลมบ้าหมูอย่างอ่อน หมาบ้าก็ใช้คำ **ม่า** เป็น **หมาม่า** บางถิ่นออกเสียงเป็นว่า (โดยเฉพาะในรัฐชานใต้) ก็ใช้ว่า **หมาว่า** คล้ายกับภาษาเหนือ ถ้าเป็นสัตว์เช่นหมาบ้าก็เรียก **หมาว้อ** (**ว้อ** น่าจะเทียบกับคำ **บอ** แต่ถ้าเป็นคนบอ ภาษาเหนือใช้คำ **สั่งตึง**)

เป็นใบ้ คำ **ใบ้** น่าจะเทียบได้กับคำ **เม่อ-อ** ในภาษาไทใหญ่ เพราะ **บ** ของเราเขาออกเสียง **ม** และเสียง **เออ-อ** ของเขามักตรงกับคำที่เราใช้ไม้ม้วน แต่ปรากฏว่าเขาก็มีคำ **เม่อ-อ** แต่หาได้หมายว่าเป็นใบ้ไม่กลับหมายว่าโง่ **เหม่อ-อ^{8}** ในภาษาพ่าเก่ก็หมายเช่นเดียวกัน ส่วนที่จะหมายว่า เป็นใบ้ พูดไม่ได้ เขาใช้ **อ้ะ** ในภาษาจีนกลางมีคำ **หยะ** (ya^{3}) ที่แปลว่าเป็นใบ้ คำ **อ้ะ** จะเป็นคำยืมจากจีนหรือไม่ไม่ทราบ

เป็นแผล ใช้กันว่า **เป๊นเจ๊บ** (ในภาษาพ่าเก่) หรือ **เป๋นเจ๊บ** (ในภาษาไทใหญ่) ไม่มีถิ่นใดใช้คำ **แผล** มีคนสงสัยว่า **แผล** จะเป็นคำเดียวกับ **แผฺล** ในภาษาเขมรที่แปลว่า ผลไม้ หรือแผลเป็น แต่แผลสดไม่น่าจะมีลักษณะอย่างนั้น นอกจากแผลเป็นที่เห็นเป็นรอยเป็นตุ่ม แต่แผลเป็น เขาเรียกว่า **ฮ้อยเจ๊บ** ก็มีโดยมากใช้ **บ๊าว** ภาษาพ่าเก่ใช้ **บ๋าว^{8}** หรือ **ฮ้อยบ๋าว^{8}** ในภาษาไทใหญ่มีคำ **เป๋นเก๊ดเป๋นก๊ด** อธิบายว่าเป็นเกล็ด อย่างหนังลอก เนื้อแตกเวลาตากแดด คำ **เก๊ด** ทำให้นึกถึงคำ **สะเก็ด** ที่น่าจะเป็นคำเดียวกับ **เกล็ด**

มีระดู ภาษาพ่าเก่ใช้ว่า**เป๊นขึ่ง^{8}** =เป็นเครื่อง นับว่าพูดย่อไม่เต็มความ ได้เห็นในภาษาไทใหญ่จึงรู้ว่าคำเต็มความจะว่า **เคิ่งผู้ยิ้ง**=เครื่องผู้หญิง แต่กระนั้นภาษาไทใหญ่ก็ยังยืมคำพม่า **มี้รับ** มาใช้ ออกเสียง **มี้ยาบ** *(ยังมีต่อ)*

ปี 38 ฉบับ 38 15 ธ.ค.2528

ทำหมันกันได้ ไม่ให้มีลูกอีก" ลำดวนเล่าสิ่งที่ตนรู้มาจากเพื่อนๆ

"แต่เขาว่าทำแล้วไม่ดีหรอก ไม่แข็งแรง ปวดท้อง บางคนทำแล้วกลายเป็นคนตัณหาจัด บางคนไม่แข็งแรง ทำงานหนักไม่ได้ แต่เขาก็ต้องทำหมันตอนออกลูกใหม่ๆ นี่ ไม่ใช่นึกจะทำก็จับไปทำอย่างกะหมาเมื่อไหร่ ต้องมีลูกหลายๆคน พอออกคนสุดท้ายก็ให้หมอเขาผูกทำหมันให้เลย"

"งั้นก็ไม่มีทางแก้ไขซี ปล่อยไปตามเรื่องตามราว ว่าแต่เวลามีประจำเดือนนังอ้อยมันรู้จักทำหรือเปล่า"

ลำดวนผงกศีรษะรับว่าอ้อยจัดการกับตัวเองเป็นในเรื่องนี้

"ยังดี ไม่อนาจารอับอายขายหน้า"

"ฉันสอนมัน มันทำได้ เดี๋ยวนี้มันสะดวกนี่ ซื้อผ้าอนามัยเอาได้ ไม่เหมือนตอนเราสาวรุ่นๆ ต้องขี่ม้าผ้าสกปรกสะอิดสะเอียน พอใช้กระดาษฟางยัดค่อยยังชั่วหน่อย เดี๋ยวนี้สะดวกสบาย ดีนะที่มันเป็นสาวตอนมีผ้าอนามัยขายแล้ว เปลืองเงินหน่อยก็ต้องยอมเสีย จะได้ไม่ต้องขายหน้า"

ถ้าอ้อยเป็นสาวในยุคทำหมันแห้ง ล้ายงจะต้องจับหลานสาวไปให้หมอทำหมันเสียเป็นแน่ หากจนใจที่ในเวลานั้นมีแต่การทำหมันเปียกหลังคลอดเท่านั้นเอง และชาวบ้านก็ยังกลัวการทำหมันกันนัก ร่ำลือแต่เรื่องร้ายๆที่อาจจะเกิดตามมา

อ้อยจึงต้องประสบชะตากรรมของการมีลูกไม่มีพ่อเหมือนมารดาของตนผู้ล่วงลับไปแล้ว

(อ่านต่อฉบับหน้า)

ภาษาสัมพันธ์

บรรจบ พันธุเมธา

อันเนื่องด้วยวัฒนธรรม

(87) เครื่องมือประมง

สุ่ม ข้อง เบ็ด ยอ แห ไซ ลอบ จอม เฝือก ทวน สวิง กบ เกรียง โต่ง แพ

ส่วนเครื่องใช้ไม้สอย ถ้าเทียบถ้อยคำที่ใช้ในถิ่นต่างๆ แต่ละถิ่นจะเห็นว่า ที่มีใช้เหมือนกันมาแต่ดั้งเดิมก็มี คำที่ใช้จึงตรงกันหรือคล้ายกัน แต่ที่ต่างมีของแปลกใช้ทำให้คำที่ใช้ต่างกันไปก็มี โดยมากเป็นคำที่ยืมมาจากภาษาอื่น หรือมิฉะนั้นก็ประสมคำขึ้นใหม่ คำเหล่านั้น ได้แก่

เครื่องใช้ในการทำมาหากิน

มีเครื่องใช้ในการจับสัตว์ได้แก่ สุ่ม ไซ ข้อง เบ็ด ยอ แห แร้ว ฯลฯ ภาษาไทใหญ่และพ่าเก่มีใช้อย่างเดียวกันคือ **สุ่ม** (=ซุ้ม ในภาษาพ่าเก่) ใช้ **ข้อง** (=ข่อง^{8} ในภาษาพ่าเก่) ข้องของพ่าเก่ ใช้ใส่ของกระจุกกระจิก ส่วนของคำตี่สาวๆ ชาวคำตี่เอาสายข้องคล้องแขนเหมือนคนชาวกรุงถือกระเป๋าถือ เวลาไปพบผักข้างทางที่ชวนอร่อย ก็เด็ดใส่ข้อง พบลำธารน้ำก็เอาสายน้ำล้างให้เสร็จ เมื่อถึงบ้านก็ลงหม้อลงกระทะได้ทันที ส่วน **ข้อง** ในภาษาไทใหญ่พึงดูคล้ายกระจาดหรือกระบุงใช้ใส่ข้าวสารสำหรับชาวเวลาก่อนหุง หรือใช้เป็นภาชนะตักน้ำที่ยาด้วยชันอย่างครุ เรียก **ข้องน้ำ** และที่สำคัญคือใช้ตวงสิ่งต่างๆ เรียก **ข้องโต๋ง** (=ข้องตวง) และยังมี **ข้องไข่** เป็นกระจาดใส่ของขวัญมอบให้แก่เจ้าสาว ซึ่งมีเกลือ ๒ ห่อ ใบชา ๒ ห่อ กล้วย ๒ หวี กำไล ๒ อันกับด้าย ๒ เข็ด นอกจากใช้ใส่ของในเวลาแต่งงาน ยังใช้ใส่ของเซ่นผี เวลาเรียกขวัญที่เรียก **ห้องขอน** และรับขวัญที่เรียก **ฮับขอน**

คำ **เบ็ด** ภาษาไทใหญ่เรียก **เม็ด** หรือ **เว็ด** (แล้วแต่ถิ่น) ส่วนสายเบ็ดก็เรียก **สายเม็ด** หรือ **สายเว็ด** คันเบ็ดเรียก **กั๊นเม็ด** ภาษาพ่าเก่ใช้ **เม็ด** เรียกเต็มๆ ว่า **เม็ดป๊อยป๋า** (= เบ็ดปล่อยปลาคือเบ็ดตกปลา) คำเรียก **แห** ต่างออกเสียงต่างกับเรา คือทั้งไทใหญ่และพ่าเก่ออกเสียง **แข** (เช่นเดียวกับ **หาปลา** ใช้ว่า **ขาป๋า**) ส่วนตาข่าย ภาษาเหนือกับภาษาไทใหญ่ใช้กลับกันเป็น

ห่าย แต่ภาษาพ่าเก่ เรียก **แข แข โน่ก** = ตาข่ายดักนก แต่ **แขป๋า** คือ แหจับปลา

คำที่เราเรียก **ยอ** นั้นไม่มีถิ่นใดใช้ เขาใช้ **จ๋ำ** ในภาษาไทใหญ่ แต่น่าแปลกที่ภาษาพ่าเก่กลายเป็น **จ๋ำ** ซึ่งถ้าหากเป็นเช่นนั้น ภาษาไทใหญ่น่าจะออกเสียง **จ๋ำ** ที่เราเรียก **ยอ** เชื่อกันว่าคงจะเรียกตามความหมายของ **ยอ** ที่แปลว่า ยก อย่าง **ยอกร** (=ยกมือ) ทั้งนี้เพราะยอเป็นร่างแหสี่เหลี่ยมติดกับกรอบไม้มีคันสำหรับยก

ส่วน **แร้ว** ก็เรียก **แฮ่ว** ในภาษาไทใหญ่ แต่พ่าเก่ออกเสียง **ฮิ้ว** คือ แร้วดักนก ถ้าเป็น **บ่วง** ก็ใช้ **โต่ง** เป็น **โต่งแฮ่ว** ในไทใหญ่ และ **โต๊ง** ในพ่าเก่ บ่วงแร้ว ใช้ **โต๊งฮิ้ว**

เครื่องใช้ในการทำไร่ไถนา มีคำ ไถ แอก คราด จอบ เสียม ขวาน กบ สิ่ว ฯลฯ

คำ **ไถ** มีใช้ตรงกันทุกถิ่น และใช้หมายได้ทั้งนามและกริยา น่าแปลกก็ที่เรามีคำ **ผาลไถ** อันเป็นเหล็กสวมหัวหมูเครื่องไถ คำ **ผาล** เป็นคำบาลีสันสกฤต จึงน่าคิดว่าก่อนหน้าที่จะใช้คำ **ผาล** เราใช้คำอะไร หรือว่าในสมัยก่อนเราใช้แต่หัวหมู ไม่มี **ผาล** ที่เป็นโลหะสวม ในถิ่นอื่นๆจึงไม่มีคำนี้ ในภาษาพ่าเก่มีคำ **พ้างไถ** ว่าคือ **ผาล** จะเป็นคำกลายเสียงหรืออย่างไรไม่ทราบ

ส่วนคำ **แอก** มีใช้ทุกถิ่น นอกเสียจากบางถิ่นออกเสียงต่างไปบ้าง คือ พ่าเก่ คำตี่ และอ่ายตอนออกเสียง **แอ๊ก** คำเรียก **ไถ** เคยได้ยินหญิงพ่าเก่เรียก **น็องง็อล** ตามภาษาอัสสัม คำนี้คงคือคำ **นงฺคล** ในภาษาบาลี เขมรก็ใช้ ออกเสียง **เนียงเกือล**

คำ **คราด** ของเราน่าจะได้มาจากคำ **ราสํ** (เรือะสํ) ของเขมร หรือ **คฺราะ** (เกฺรียะห์) ของมอญ หรือรับมาเปลี่ยนแปลงให้ออกเสียงสะดวก ที่คิดว่าจะไม่ใช่คำไทย ก็เพราะถิ่นอื่นที่ไม่ได้ใช้คำนี้มีหลายถิ่นด้วยกัน ภาษาเหนือใช้ **เผือ เผือนา** =คราดนา ภาษาไทใหญ่ ก็ใช้ **เผอ** ภาษาพ่าเก่ก็ใช้ **เผอ** ใช้ได้ทั้งเป็นนามกับกริยา เช่น ใช้ว่า **เอ๊าเผอเผอน้ำ** = เอาคราดคราดนา ภาษาไทนุงก็ใช้ **อันเพื่อมื่อ** และกล่าวว่าได้มาจากคำ **ผา** (p'a⁵) ในภาษาจีนกลาง ไม่ทราบว่าจะใช่หรือไม่

คำ **จอบ** คำนี้เราเห็นจะได้มาจากภาษาเขมร แต่ **จบ** (ออกเสียงจอบ) ของเขมรเพียงคำเดียวบอกไม่ได้ว่าคืออะไร เพราะเป็นเครื่องมือที่ใช้ได้ทั้ง พัน ขุด ตัก หรือ โกย เขาว่าที่เราเรียก **จอบ** นั้นเขาต้องเรียก **จอบกับ** (เขียน **จบกาบ่**) ภาษาไทใหญ่มีคำ **จ๊อ** ซึ่งเสียงคล้าย **จอบ** จะเป็นคำเดียวกันหรือไม่ไม่ทราบ ภาษาเหนือใช้ **ขอบก** ภาษาพ่าเก่ใช้คำ **ขอ** (คำตี่ใช้ **ค้อ**) หรือ **ขอจ้ากน้น** =จอบขุดดิน ภาษาอ่ายตอนใช้ **โขจั๊ก จักโข** =เอาจอบสับ

คำ **เสียม** ภาษาไทใหญ่มีคำ **เสม** ดังใช้ **เอ๋าเสมคุด** =เอาเสียมขุด ภาษาอ่ายตอนออกเสียง **ซิ็ม** คำ **ซิ็มผราง** หมายว่าเป็นทั้งเสียมและพลั่ว ในภาษาพ่าเก่คำ **พ้าง** หมายว่าเครื่องมือขุดดินทำด้วยเหล็ก **พ้างคุด** คือเสียม (คุด=ขุด) **พ้างจ้อน**-พลั่ว และ **พ้างไถ** คือ ผาลไถ ดังกล่าวข้างต้น

คำ **ขวาน** ภาษาไทใหญ่ก็มีคำ **ขวาน** หรือ **กว๋าน** และออกเสียง **ขาน** เสียง **ว** หายไป ก็มี แต่ที่ใช้ทั่วไปใช้คำ **ต๋าหมัด** ถ้าเป็นขนาดเล็กใช้ **ต๋าแมด** ภาษาพ่าเก่ คำตี่ และอ่ายตอน ต่างออกเสียง **ขาน** (=ค้าน ในภาษาคำตี่) ถือเป็นรูปกลายจาก **ขวาน** ภาษาเหนือเรียก **มุย** และมีคำขยายตามลักษณะและการใช้ของขวาน ภาษาอีสานเรียกขวานถากว่า **ขวานอีมุ้ย** ไม่ทราบว่าที่เรียก ต๋าหมัด ต๋าแมด หรือ มุย เป็นคำได้จากภาษาใด น่าจะไม่ใช่คำไทยดั้งเดิม

คำ **สิ่ว** ใช้ตรงกันทุกถิ่น นอกจากพ่าเก่และคำตี่ออกเสียง **ซิ้ว** ภาษาอ่ายตอนใช้ว่า **สิ่ว เอ๊าสิ่วบ๊องไม่** = เอาสิ่วเจาะไม้ แต่ภาษาพ่าเก่ใช้ **ซิ้ว** เป็นคำกริยาได้ ดังใช้ว่า **เอ๊าซิ้วซิ้ว** = เอาสิ่วสิ่ว

คำ **กบ** นี้น่าแปลกที่ภาษาไทใหญ่เรียกเป็น **เต๋า** กลายเป็นสัตว์คนละชนิดกัน แต่เพื่อให้รู้ว่าเป็นเครื่องมือเครื่องใช้จึงเรียก **เต๋าเล้** (=เต่าเลีย) และคำ **ไสกบ** ต้องใช้

คำ **โท้** ที่เป็นคำพม่า ใช้ว่า **โท้เต่าเล้** (=ไสกบ) หรือ **เอ๋าเต่าเล้โท้** =เอากบไส ก็ได้ ภาษาพ่าเก่ก็ใช้ **โท้** แต่กบเรียก **เล็กป๊อ** ใช้ว่า **เอ๊าเล็กป๊อโท้** (=เอากบไส) และเมื่อไม่ได้เรียก **กบไสไม้** ว่า กบ ขี้กบใส่ไฟ จึงไม่ได้เรียกขี้กบ ในภาษาไทใหญ่ แต่เรียก **ขี้เต่า** แทน

ชื่อ **ยานพาหนะ** ทางบกก็ได้แก่ เกวียน รถ ทางเรือ ได้แก่ เรือ แพ

เกวียน คำนี้ไม่ทราบว่าเราได้มาอย่างไร พูดกันว่า **เกียน** ก็มี ภาษาอีสานใช้ว่า **เฆียน** ก็มี(พจนานุกรมภาษาอีสาน) ภาษาไทขาวมีคำ **เกว๋น** แปลว่า ล้อ คำ **เกว๋น** ที่แปลว่า ล้อ จะกลายมาเป็นตัวยานพาหนะหรืออย่างไร แต่ก็น่าแปลกที่คำ **ล้อ** มาหมายว่า เกวียน ในถิ่นต่างๆหลายถิ่นด้วยกัน มีภาษาเหนือ และภาษาไทใหญ่ที่ออกเสียง **ล่อ** ภาษาพ่าเก่ออกเสียง **หล่อ**[3] และ **แหลงหล่อ**[3] คือ เกวียน แหลง หมายว่า รถ ภาษาไทใหญ่ออกเสียง **แหลงล่อ** ใช้คำ **รถ** ก็มี แต่ออกเสียงอย่างพม่าเป็น **ระท้า** หรือ **ยะท้า** ใช้ว่า **ล่อระท้า** หรือ **ยะท้า** หมายว่า รถ **ล่อระท้าไฟ้** คือรถไฟ และถ้าจะหมายถึง **ล้อ** ของพาหนะ ภาษาไทใหญ่ก็ใช้ **หมากล่อ** (=ลูกล้อ)

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าถิ่นใดที่ไม่มีคำของตัวเองก็ต้องยืมคำภาษาอื่น ดังยืมคำ **รถ** จากบาลีสันสกฤต หรือ **ระท้า** หรือ **ยะท้า** ผ่านทางพม่ามา ถิ่นที่ใกล้เคียงกับญวนย่อมยืมคำญวน เช่น ภาษาไทนุงเรียก **อันแซ** (**อัน** เป็นคำนำหน้านาม) ภาษาไทขาวเรียก **แซ** ญวนก็คงจะได้ **แซ** จากคำ **เช้อ** (ch'e[1]) ในภาษาจีนกลาง ภาษาไทในอัสสัมใช้คำ **แหลง** (พ่าเก่) และ **แล้ง** (คำตี่และอ่ายตอน) ในภาษาพ่าเก่มีคำ **แหลงโล้ม** = รถยนต์ **แหลงเหล่ว**=รถจักรยาน (**เหล่ว** = เดี่ยว) เป็นรถที่คนขับขี่มีคนเดียว **แหลงโหน่ง** = รถจักรยาน หมายว่า รถกระดิ่ง คือ ล้อมีรูปร่างคล้ายกระดิ่ง ภาษาคำตี่เรียก **แล้งตี๋น** หรือ **แล้งลิ้ว** เป็นรถที่ใช้เท้าถีบ จึงหมายว่า รถจักรยาน (**ลิ้ว**=เดี่ยว) คำ **แหลง** หรือ **แล้ง** อาจจะได้มาจากคำ **เลี่ยง** (liang[4] เวลาออกเสียงฟังคล้าย **แล่ง**) ในภาษาจีนกลางที่หมายว่า รถและเกวียน เขาใช้เป็นลักษณนามก็ได้ เช่น **อี๊เลี่ยงเช้อ** (yi[1] liang[4] ch' e[1]) = รถ ๑ คัน แต่ในภาษาคำตี่ใช้ **หลูก** เป็นลักษณนามสำหรับรถจักรยาน แต่ในภาษาไทใหญ่ใช้คำ **ก๊า** หรือ **หล่อหลี่** ก็มีลักษณนามใช้ว่า **ลำ** เช่นเดียวกับเรือ

ชื่อยานพาหนะทางน้ำ ได้แก่ คำ **เฮ้อ** (=เรือ) ใช้กับเรือบินได้ เรียก **เฮ้อหมิน** หรือ **เฮ้อหวิน** แต่ภาษาพ่าเก่เรียกว่า **แหลงเม้น** เพราะฉะนั้น **แหลง** จึงหมายว่า ยานพาหนะที่ใช้ได้ทั้งรถกับเรือ ส่วนคำ **พาย** ภาษาไทใหญ่เรียก **ไม่ล่ามพ้าย** (=ไม้ด้ามพาย) ภาษาพ่าเก่ใช้ **ไม่พ้าย** (=ไม้พาย) **เอ๊าไม่พ้ายพ้ายเฮ้อ**=เอาไม้พายพายเรือ น่าแปลกก็คือคำ **ถ่อ** เขาใช้ **ถอ** เช่นเดียวกันทั้งภาษาไทใหญ่และพ่าเก่ **ถอเฮ้อ** คือถ่อเรือ ส่วนคำ **แพ** เขาใช้ **แป๊** (พ่าเก่) แต่ภาษาไทใหญ่นอกจากใช้ **แป๊** แล้วยังใช้คำ **ผ่อง** ซึ่งเป็นคำยืมจากพม่าอีกด้วย *(ยังมีต่อ)*

ไรโอเน็ท
หูทิพย์
สำหรับผู้มีปัญหาเรื่องหู
ไรโอเน็ท เครื่องช่วยฟัง จากญี่ปุ่น เป็นเช่นหูทิพย์ คืนสัมผัสแห่งเสียง ให้คุณ มีให้เลือกทั้งแบบสอดข้างหู, แบบเสียบกระเป๋า
และพิเศษ แบบติดก้านแว่น
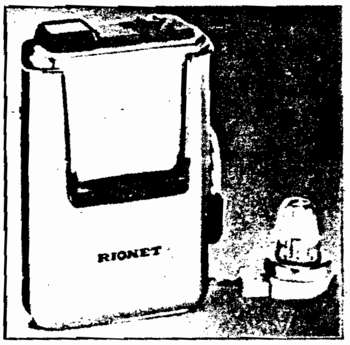

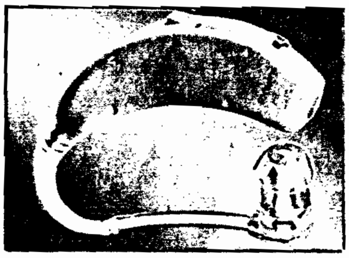
พิเศษ!
บริการตรวจวัดระดับการได้ยิน
ด้วยเครื่องคอมพิวเตอร์ ฟรี
บริษัท สงวน ออดิโอ จำกัด
มาบุญครองเซ็นเตอร์ ชั้นล่าง
ห้อง 1B 11 - 1B 12 สี่แยกปทุมวัน
กรุงเทพฯ 10500 โทร. 217-9285

ปี 38 ฉบับ 39 22 ต.ค. 2528

"ก็เรียนมหาวิทยาลัยสงฆ์แทน"

"ดิฉันจะไปเรียนมหาวิทยาลัยที่โน่น แต่ต้องไปสอบปีสุดท้ายของเขาใหม่ เทียบความรู้ก่อนเข้ามหาวิทยาลัย"

"ต้องอยู่หลายปีถึงจะได้กลับเมืองไทย หรือว่าคุณจะตั้งรกรากที่โน่นเพราะคุณพ่อทำงานที่โน่น"

"ไม่หรอกค่ะ อีกสองปีคุณพ่อท่านก็กลับ ดิฉันก็อยู่จนเรียนจบก็ต้องกลับบ้านสิคะ คิดถึงคุณพ่อคุณแม่ คุณแม่ท่านจะไปอยู่ด้วยสองปีนี้เท่านั้นเหมือนกัน"

หล่อนสังเกตเห็นว่าเณรอิ่มเอิบดูเป็นสุขกว่าสมัยเด็กอยู่กับแม่ลำยองมาก ตัวหล่อนเองนั้นสมบูรณ์พูนสุขด้วยความรักความอบอุ่นจากครอบครัว แม้คุณพ่อจะไปอยู่ต่างประเทศนานเป็นปีแล้วก็ตามที

วันเฉลิมก้มหน้ามองฝ่ามือตนเอง นึกใจหายที่จะไม่ได้พบหน้าสาวน้อยคนนี้อีกนานปี พยายามควบคุมจิตใจตนเองให้สงบนิ่งเหมือนแต่ก่อน กว่าจะทำได้ก็หลายนาทีอยู่

เพิ่งรู้ตัวว่าตนเองนั้นเป็นหนุ่มแล้ว แม้จะบวชเรียนอยู่นานปีแต่ก็ยังตัดไม่ขาดจากความเป็นมนุษย์ธรรมดาๆ เณรไม่ได้ร้อนผ้าเหลือง แต่เจ้าความรู้สึกอาวรณ์อาลัยในตัวบุคคลอันเป็นอิสตรีนั้นทำให้เณรรู้สึกว่าตนนั้นอาบัติและกระทำความผิด

เณรได้พบสมฤดีอีกสองครั้งในงานสวดศพ หากสองสามวันที่ผ่านไปเณรได้ฝึกจิตของตนจนสงบนิ่ง ความรู้สึกอาวรณ์อาลัยกลับเป็นความสงบเช่นที่เคยเป็นมา

(อ่านต่อฉบับหน้า)

ภาษาสัมพันธ์

บรรจบ พันธุเมธา

อันเนื่องด้วยวัฒนธรรม

(44)

คำกริยาบางคำที่จำเป็นใช้ในภาษาน่าจะใช้คำตรงกัน เป็นคำเดียวกันแม้จะออกเสียงต่างไปบ้างก็ตาม แต่ก็กลับใช้ต่างกัน ถิ่นหนึ่งก็ใช้อย่างหนึ่ง คำเหล่านั้นได้แก่

คำ **พูด** หาถิ่นอื่นมีคำใช้เช่นเดียวกันนี้ได้ยาก ดูเหมือนจะมีแต่ภาษาภาคกลางกับถิ่นใต้เท่านั้นที่ใช้คำนี้ ภาษาไทใหญ่ ใช้คำ **ลาต** แต่ภาษาไทเมา ไทเหนือ ตลอดจนไทในอัสสัมทุกถิ่นใช้ **ต่าน** (พ่าเก่ออกเสียง **ต่าน**^{2} มีเสียงหยุดในคอ) ซึ่งอาจจะได้มาจากคำ **ถาน** (t'an^{2}) ในภาษาจีนกลางที่แปลว่าพูดหรือคุย ภาษาคำตี่ใช้คำ **หลัด** ก็มีแต่มักใช้ในภาษาหนังสือหมายได้ทั้งพูดและสอน ส่วน **ลาต** นั้นไม่ทราบที่มา อาจเป็นคำดั้งเดิมของชาวไทใหญ่ แต่คำ **พูด** นั้นปรากฏว่ามีคำเขมรออกเสียงตรงกันนี้ คือคำ **ภูต** ในภาษาเขมร (ออกเสียงพูด) ซึ่งนอกจากจะแปลตามบาลีว่า ผีปีศาจแล้ว ก็ยังหมายว่า โกหก ปดเท็จ เขาจะนำคำนี้มาใส่ให้คนไทยจึงติดอยู่ในภาษาไทยหรืออย่างไร เพราะถ้าหากจะยืมคำของเขามาใช้ก็ไม่น่าจะนำคำที่มีความหมายต่างไปเช่นนี้มาใช้ในภาษา คำ **ฟู่** ที่แปลว่า **พูด** ในภาษาเหนือมีเสียงคล้ายคำ **พูด** จะเป็นคำเดียวกันที่เสียงตัวสะกดกร่อนหายไปหรือเป็นคนละคำกันไม่อาจกล่าวได้ นอกจากนี้ก็ยังใช้คำ **ปาก** กับ **อู้** ภาษาไทขาวก็ใช้คำ **ปาก** แต่ด้วยเหตุที่ตัว ก สะกดกร่อนเสียงหายไป จึงออกเสียงเป็น **ป๋ะ** และในภาษาไทนุงนอกจากใช้คำ **เกี๊ยง** ตามภาษาจีนแล้วก็ยังใช้คำ **อู่** และภาษาไทขาวมีคำ **เว่า** ใช้เช่นเดียวกับภาษาอีสาน

คำที่ใช้คู่กับคำดังกล่าวข้างต้นมีบางคำที่น่าสังเกตคือคำ **จา** ในภาษาเหนือ เช่นใช้ **ฟู่ถึง** (-พูดถึง) ก็มี **จาถึง** ก็มี และในภาษาไท

ใหญ่มีคำ **ลาตจ๋ำ** หรือ **ลาตกั๋นจ๋ำกั๋น** หมายว่า พูดจากัน พิจารณา ถกเถียงกัน ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานกล่าวถึง **จา** ว่า **จา** เป็นคำภาษาถิ่น แต่ก็มีคำ **เจรจา จรรจา** หรือ **จำนรรจา** ที่เป็นคำได้จาก **จรฺจา** ในภาษาสันสกฤต **จา** จะเป็นคำที่ตัดจากส่วนท้ายของคำดังกล่าวข้างต้นหรือเป็นคำไทยแต่ดั้งเดิม

คำที่ใช้ตรงกันโดยมากได้แก่ บอก เล่า กล่าว ว่า ฯลฯ แม้ว่าจะออกเสียงต่างไปบ้าง ความหมายเปลี่ยนแปลงไปบ้างก็ตาม

คำ **บอก** ภาษาไทใหญ่ใช้ **หมอก** (ในรัฐชานเหนือ) และ **หวอก** (ในรัฐชานใต้) ภาษาอ่ายตอนออกเสียง **บอก** (เพราะออกเสียง **บ** ได้) ภาษาพ่าเก่ออกเสียง **ม็อก** กล่าวว่าเป็นคำใช้ในภาษาหนังสือ คำ **เล่า** ภาษาไทใหญ่ไม่ได้หมายว่าบอกเรื่องราวให้ผู้อื่นทราบอย่างเล่านิทาน แต่เขาหมายว่าร้องเรียนให้ผู้ใหญ่ทราบดังใช้ **เล่าเจ้าเล่าขุน** แต่ถ้าใช้ **ต่างเล่า** แก่เจ้าฟ้า หมายว่า ทูล ส่วนภาษาพ่าเก่ **เหล่า** หมายว่า **บอก** เช่น **เหม่อแอ๊บต๊ะเหมอ-อเหล่าเก๊าน้ำ**=เมื่อใกล้จะกลับบอกฉันด้วยนะ ภาษาคำตี่หมายว่า เล่า บอก เช่น **เป็นเหล่าเป็นไข่** = เขาเล่ามา

ส่วนคำ **กล่าว** ที่ออกเสียง **ก่าว** ในภาษาไทใหญ่ และ **ก๊าว** ในภาษาพ่าเก่ ในภาษาไทใหญ่หมายถึงร้องเรียน หรือฟ้อง แต่ภาษาพ่าเก่หมายว่าบนบานศาลกล่าว เช่น **ก๊าวผีก๊าวพร้า** (=กล่าวผีกล่าวพระ) = บนบานศาลกล่าว ขอให้คุณพระคุณเจ้าช่วย

คำนี้ไม่ทราบว่าจะเป็นคำเดียวกับคำ **เก้า** (kao[4]) ของภาษาจีนกลางหรือไม่ **เก้า** ในจีนหมายว่า บอกกล่าวหา และขอร้อง และ **เป้าเก้า** (pao[4] kao[4]) หมายว่า รายงาน ส่งข่าว คำนี้ภาษาไทนุงใช้ว่า **ป๋าวก๋าวจิ** หมายว่า ประกาศ คำสั่ง

คำ **ว่า** คำนี้พ้องคล้าย **ฮว่า** (hua[4]) ในภาษาจีนกลาง ซึ่งหมาย ว่า ภาษาและถ้อยคำ เช่น **ชั้วฮว่า** (shuo[1] hua[4]) คือ พูด หรือคุย **ชั้วเชย่าฮว่า** (shuo[1] syau[1] hua[4]) = พูดคำตลก ในภาษาไทใหญ่ **ว่า** หมายว่า พูด บอก ดุว่าก็ได้ เช่น **ว่ายาบ** = ว่ายาก ไม่เชื่อฟัง **ว่าเล่ญว่าล่อ**=พูดเล่นสนุกๆ ไม่ตั้งใจจะให้ใครเชื่อถือ **ว่าออกซบ** (= พูดออกปาก) คือพูดออกมาดังๆ ภาษาพ่าเก่ออกเสียง **หว่า** มีความหมายอย่างเดียวกัน แต่ภาษาคำตี่หมายว่า ว่าร้ายเขา อธิบายความหมายว่า **เอาอ๊ะแบ๊ดเสอ-อ** = เอาความผิดใส่

ยังมีคำที่หมายว่า บอกเล่า อธิบาย ภาษาไทใหญ่ใช้ว่า **ไค่** เช่น **ไค่อ๊ะปุ๋ม** = เล่าเรื่อง เล่านิทาน (**อ๊ะปุ๋ม**=เรื่อง) ภาษาพ่าเก่ใช้ว่า **ไข่** และเล่าเรื่อง เล่านิทานใช้ **ไข่ปุ๋ง** ภาษาอ่ายตอนใช้ว่า **ไขค่าม**=อธิบาย คำนี้พ้องคล้ายคำ **ไข** ของเรา หรือ **ไค้** (k'ai[1]) ของภาษาจีนกลางที่แปลว่า เปิด หรือ เริ่ม เช่น **ไค้เจี๋ยง** = อธิบาย (**เจี๋ยง** (chiang) = พูด) **ไค้เต่า** (k'ai[1] tao[3]) = อธิบายอย่างชัดแจ้ง สั่งสอน จึงไม่ทราบว่าจะเป็นคำยืมหรือบังเอิญมาใช้คำเดียวกัน

คำที่แต่ละถิ่นใช้ต่างกัน นอกจากที่กล่าวแล้วก็ได้แก่คำ **คิด** คำนี้ภาษาเหนือใช้ว่า **ก๊ด** และภาษาอีสานใช้ **คึด** คำนี้จึงน่าจะเป็นคำไทย แต่ปรากฏว่า เขมรมีคำ **คิต** (ออกเสียง กึด) เขาอธิบายความหมายว่า ตริ ริ พิจารณา นึก นึกถึง ระลึก ซึ่งน่าเชื่อว่าจะเป็นคำเขมรแต่ดั้งเดิม เพราะเขามีคำนามที่สร้างออกมาจากคำกริยานี้ ได้แก่คำ **คนิต** (กึวมนึต) หมายว่า ความคิด ความเข้าใจ ความตริตรอง เช่น **ทาล่คนิต** (เตือลกึวมนึด) คือจนความคิด และภาษาไทถิ่นอื่นอีกหลายถิ่นไม่ได้ใช้คำนี้ คือภาษาไทใหญ่ใช้ว่า **ใค่เจ๋อ-อ** หรือ **เค่อ-อเจ๋อ-อ**(=ใคร่ใจ)=คิด **โจ้ย** หรือ **เหยว** ก็มี ที่ยืมคำพม่ามาใช้ก็มี ได้แก่ **กย๋า ป๋องถั่ง เถิม ส่างฉย่าง** ฯลฯ ภาษาพ่าเก่ใช้ **เข่อ-อ[3]เจ๊อ-อ** (=ใคร่ใจ) = คิด **เข่อ-อ[3]เจ๊อ-อถึง** (=ใคร่ใจถึง) = คิดถึง ภาษาคำตี่ก็ใช้คำข้างต้นออกเสียง **ท้าง เทื้อง** และที่สร้างคำขึ้นใช้เองก็มี เช่น **ไหว่เจ๋อ-อ** (=ไว้ใจ)=คิดถึง **แก่นเจ๋อ-อ**=ติดใจ ใจคิดถึงไม่ลืม

คำ **โกรธ** ที่เรายืมคำสันสกฤตมาใช้นั้น ภาษาไทถิ่นอื่นถ้าไม่ใช้คำภาษาอื่น เช่น ภาษาไทนุง ใช้คำ **เหนา** ซึ่งกล่าวว่าได้มาจากคำจีนภาษาจีนกลางใช้ว่า **นู่** (nu[4]) ก็มัก

สร้างคำขึ้นใช้เอง ภาษาไทใหญ่ใช้ ใค่จ้ะ บางทีก็ใช้ ใค่จ้ะใค่เจ้ด หรือ ไม่ก็ จ้ะๆเจ้ดๆ (จ้ะ = โกรธ เจ้ด ก็หมายว่า โกรธ ฟังเสียงคำนี้คล้าย คำ เกลียด ซึ่งไม่มีใช้ในถิ่นต่างๆ นอกจากภาษาเหนือมี กิเลียด หมายว่ารังเกียจ) นอกจากนี้ก็ยังใช้คำ เจ๋อ-อไหม้ (=ใจร้อน) คือโกรธ ใช้ เจ๋อ-อไหม้ไส้เหลิด (= ใจร้อนไส้ร้อน เหลิด = เดือด คือร้อน) ใช้ เจ๋อ-อไหม้ไส้ฮ่อน (ฮ่อน=ร้อน)ก็มีใช้ เจ๋อ-อป๊อด (=ใจสั้น) ก็หมายว่า โกรธฉุนเฉียวได้ เจ๋อ-อป๊อด เจ๋อ-อล้อด ก็มีใช้ (ล้อด = สั้น)

ส่วน ขึ้ง กับ เคือง น่าจะเป็นคำเดียวกับคำ ขึง ของเขมร ที่ออกเสียงเป็น เคิง ขึ้ง ตรงกับรูปเขียน แต่ เคือง คล้ายกับคำที่ออกเสียง

คำ ตี คำนี้ออกจะแปลกที่แต่ละถิ่นต่างมีคำใช้หลายคำด้วยกัน และที่ใช้ตรงกันก็มี ต่างกันก็มี ทั้งคำ ตี ของเราก็ยังไปตรงกับ ตี๊ ในภาษาพม่า เขาอธิบายว่า ใช้ในเมื่อต้องการให้เกิดเสียงอย่างตีกลองตีฆ้องหรือเครื่องดนตรีบางอย่างหรือตีอย่างนาฬิกาตี ตือก ก็ใช้ ตี๊ จึงไม่ทราบว่า คำ ตี กับ ตี๊ นี้เป็นคำยืมกัน หรือบังเอิญมาใช้ตรงกันเอง หรือต่างจะยืมมาจากภาษาอื่น ที่ใกล้เคียงเห็นจะมีคำ ต่า (ta⁸) ในภาษาจีนกลาง ส่วนภาษาถิ่นอื่น เช่น ภาษาไทใหญ่ถ้าตีฆ้องตีกลอง ใช้ว่า ห่าย ดังใช้ว่า ห่ายก๋องห่ายฆ้อง ถ้าตีเด็กหรือสิ่งอื่นใช้ บ้อ บ้อซ้ำขึ้น = ตอกลูกทอยขึ้นต้นไม้ (ซ้ำ = บันไดอย่างบันไดพาด) ถ่ายรูปก็ใช้ว่า บ้อปุ่ง (ปุ่ง = รูปแบบ) คำ แย่ญ ก็หมายว่าตีอย่างตีคนแรงๆ จึงมีคำ แย่ญต๋าย = ตีตาย คำ นาก ก็หมายว่าตี ใช้คู่กันเป็น นากแย่ญ หรือ แย่ญนาก ก็ได้ คำ ตบ หมายว่า ทุบ ก็ได้ตีก็ได้ ตบนาก หรือ ตบแย่ญ ก็ได้ แต่คำ ทุ่บ ก็มีใช้หมายได้ทั้งตีทั้งทุบหรือตอก ทุ่บบ้อ ก็ใช้ ทุ่บนาก ทุ่บแย่ญ ก็หมายอย่างเดียวกัน ทุ่บแพ่บ หมายว่าตีให้เป็นแผ่นบาง (แพ่บ = แฟบ) ทุ่บแหลว = ทุบหรือตอกจนแหลกเหลว

คำ หมัง มีใช้ในภาษาไทใหญ่ แต่ใช้น้อยกว่าคำ บ้อ ส่วนในภาษาไทเมามักใช้คำ มัง ภาษาพ่าเก่ก็มีคำข้างต้นใช้ แต่ความหนักเบาต่างกันไปบ้าง อย่าง มั้ง หมายว่าตีด้วยไม้หรือมืออย่างแม่ตีลูก เช่น เอ๊าก่อนมั้ง = เอาไม้ตี แหม่เอ๊ามื้อมั้งลุ่กมึ้น = แม่เอามือตีลูกตน ตุ้ก ก็หมายว่าตีอย่างแม่ตีลูกเช่นกันส่วน บ้อ แปลว่า ทุบตี อย่าง บ้อมี้ด = ตีมีด บ้อแอ๊ง = ทุบดินปั้นคนโทน้ำ แต่ถ้า ตี อย่างนาฬิกา ใช้ ต๊อย ดังใช้ว่า น้าลี้ต๊อย = นาฬิกาตี ส่วน ตบ ก็ใช้ โต๊บ ดังใช้ว่า โต๊บยุ้ง (= ตบยุง) โต๊บมื้อ = ตบมือภาษาไทใหญ่ก็ใช้ ตึ๊บ ตึ๊บแก้ม =ตบแก้ม ตึ๊บปี๊ก = ขยับปีกอย่างนก

ภาษาคำตี้ออกเสียง บ้อ เป็น โบ๋ หมายว่า ตี อย่างตีหม้อตีพร้าให้ได้รูปดังใช้ว่า โบ๋โหม่โบ๋ผ่า ส่วน ห่าย ออกเสียง ไฮ้ เช่น ไฮ้ก่อง = ตีกลอง ไฮ้โฮ้ = ตีหัว ไฮ้ๆมังๆ ก็ใช้ นาก ออกเสียง หนัก ในคำตี้หมายว่าทุบ หนักโฮ้ = ทุบหัว หนักมะเคาะ = เขกหัว แต่ถ้าใช้ มุบโฮ้ หมายว่าตอกให้หัวบุบ ต๊อก ก็ใช้ ต๊อกโฮ้ = ทุบหัว ตก กับ มัง ต่างหมายว่า ตี ตกๆมังๆ ก็ใช้ *(ยังมีต่อ)*

ไรโอเน็ท
หูทิพย์
สำหรับผู้มีปัญหาเรื่องหู
ไรโอเน็ท เครื่องช่วยฟัง จากญี่ปุ่น
เป็นเช่นหูทิพย์ คืนสัมผัสแห่งเสียง
ให้คุณ มีให้เลือกทั้งแบบสอดข้างหู,
แบบเสียบกระเป๋า
และพิเศษ แบบติดก้านแว่น

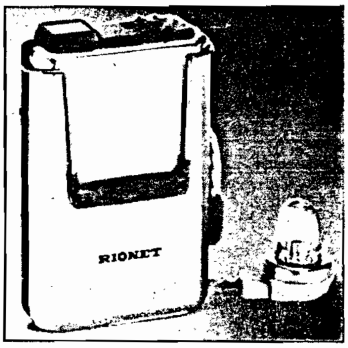

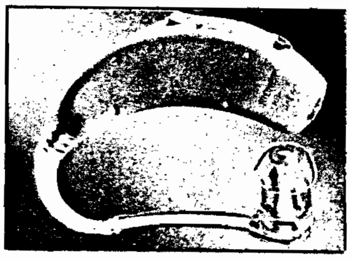

พิเศษ!
บริการตรวจวัดระดับการได้ยิน
ด้วยเครื่องคอมพิวเตอร์ **ฟรี**

บริษัท สงวน ออดิโอ จำกัด
มาบุญครองเซ็นเตอร์ ชั้นล่าง
ห้อง 1B 11 – 1B 12 สี่แยกปทุมวัน
กรุงเทพฯ 10500 โทร. 217-9285

ไม่ค่อยชอบใจที่ลำยงสงสัยลูกชายกับผัวของตน "อยู่บ้านเดียวกันเหมือนกัน"

ลำยงเลยถอนใจเฮือก ร้องเรียกอ้อยให้มาหา อ้อยหลบมุมเพราะปากยังเต็มไปด้วยไข่เค็ม

"มานี่ซี จะถามอะไรหน่อย ข้าไม่ว่าหรอกน่ะ เรื่องไข่เค็ม"

อ้อยจึงเดินมาหา

"เอ็งไปนอนกะใครมา ห๊อนังอ้อย จนท้องขึ้นมายังงี้ รู้เรอะเปล่าว่าเอ็งจะมีลูก"

อ้อยทำหน้างงๆ

"ที่เต้นตุบๆน่ะ ลูกในท้องเอ็งดิ้น" ลำดวนอธิบาย "หมอเขาบอกเอ็งไปนอนกะใครมา"

"นอนกะใครเรอะ ก็นอนที่บ้าน นอนคนเดียวไง"

อ้อยกางมุ้งนอนคนเดียว หล่อนไม่เข้าใจคำถามของน้ำสาว ลำยงพอจะดูออกจึงเรียกเข้ามาจนใกล้ กระซิบถามที่ริมหู อธิบายถึงปฏิบัติการเพศระหว่างชายหญิงจนอ้อยเข้าใจ

"นั่นแหละ เอ็งไปทำยังงี้กะใครมา"

อ้อยหัวเราะคิกคัก

"ว่าไงล่ะ กะใคร เขาจะได้มาช่วยเอ็งเลี้ยงลูกไง เอ็งจะเลี้ยงคนเดียวไงได้ ลูกมันต้องมีพ่อ"

"งั้นก็ได้คนช่วยเลี้ยงหลายคนละ" อ้อยพูดหน้าตาเฉย

ลำยงกับลำดวนมองหน้ากัน

"เสวี หนึง ศักดิ์ แล้วก็ใครอีกคนสองคน ไม่รู้ จำชื่อไม่ได้"

ทั้งลำดวนและลำยงเกือบจะลมขึ้นพร้อมกัน *(อ่านต่อฉบับหน้า)*

อันเนื่องด้วยวัฒนธรรม

นอกจากคำเรียกชื่อต่างๆ หรือคำกริยาสำคัญๆดังกล่าวแล้ว ก็ยังมีคำกริยาอื่นๆที่น่าสนใจอีก ๒–๓ คำ ได้แก่

ค้อน คำกริยานี้แสดงให้เห็นวัฒนธรรมของไทย ไม่ว่าไทถิ่นไหนย่อมค้อนเป็น จึงได้มีคำเรียก เคยมีผู้ถามว่าหญิงอินเดียค้อนเป็นไหม เท่าที่ได้อยู่ใกล้ชิดและเคยสังเกตมาก็เห็นได้ว่าไม่มี และเมื่อผู้ถามถามต่อไปว่า ถ้าเช่นนั้นเวลาเขาโกรธเขาทำอย่างไร ก็ตอบว่า ทำหน้ามุ่ยๆไปอย่างนั้นเอง แม้ผู้หญิงจีนก็ดูเหมือนจะไม่มี (แต่มีผู้ยืนยันว่าค้อนเป็นก็มี แต่ไม่มีคำเรียก) แต่ถึงอย่างไรก็ดี ถ้อยคำที่ใช้พอจะช่วยตัดสินให้ได้ แต่คำ **ค้อน** ของเราก็คงคิดใช้แต่ในถิ่นของเรา ถิ่นอื่นไม่มีใช้มักใช้ **หลับตาชัง** ดังในภาษาเหนือ ภาษาไทใหญ่ออกเสียง **ลับต๋าจั๋ง** ซึ่งอธิบายความหมายว่า โกรธ แสดงความประสงค์ร้ายต่อบุคคลใดบุคคลหนึ่งโดยหลับตา ภาษาพ่าเก่ก็ใช้ **ลับต๋าจั๋ง** ภาษาไทขาวใช้เพียง **ลบจง** แต่ภาษาคำตี่ใช้ **เอาต่าจ้ะ** (=เอาตาโกรธ จ้ะ หรือ เค่อ-อจ้ะ =โกรธ) ซึ่งคนละลักษณะกับนูเสเก้ คือดู (=ชำเลืองดู) อย่างริษยา (เสเก้=อิจฉาริษยา ภาษาไทใหญ่ใช้ สึเก้เฮ่ต๋า)

แสนงอน ในภาษาไทใหญ่แถบเมืองนายใช้ว่า **เฮ็ดแม้งหางง้อ** =ทำแมงป่อง (แม้งหางง้อ = แมงหางงอ คือแมงป่อง) ใช้ **จ้างก๊ดจ้างง้อ** (=ช่างคดช่างงอ) ก็หมายว่าแสนงอน ส่วนภาษาคำตี่ใช้ **กะต๊อนจ้ะ** หมายว่า แสนงอน ใช้ **เฮ็ดมึ่งเจ้อ-อ** = งอน อธิบายว่ามีอาการ **หว่ามะป๊ก** คือพูดไม่พูดด้วย (มึ่ง=นั่งนิ่งพูดไม่ออก) ในภาษาเหนือก็ใช้งอนหรือ **ใจ๋น้อย**

หมั่นไส้ เห็นจะมีแต่ถิ่นไทในประเทศ ดังภาษาเหนือใช้ **จังสริต** (=เกลียดจริต) ถิ่นอื่นไม่ทราบเรียกอะไรเพราะอธิบายให้เขาฟังไม่ถูก

หึงหวง คำนี้ภาษาไทใหญ่

แถบเมืองไหยใช้ **ถ่างเถิม** บางทีก็ใช้ **เถิ่มโผเถิ่มเม้** ที่จริงคำ **ถ่าง** ก็ตาม **เถิ่ม** ก็ตาม ต่างก็เป็นคำพม่าแปลว่า คิด แต่ที่ใช้ **แขญ** ก็มี ไม่ทราบว่าเป็นคำดั้งเดิมหรือเป็นคำภาษาใด บางคนว่า **แขญ** หมายว่าหวง อย่างเด็กหวงของเล่น แต่ในภาษาไตเหนือหมายว่า หึง ใช้ **แขญโผแขญเม** = หึงผัวหึงเมีย คำดังกล่าวไม่มีในภาษาพ่าเก่ ต้องสร้างคำขึ้นใช้ใหม่ ใช้ว่า **นู้ต๊าแน้ง** (=ดูตาแดง) ทำนองเดียวกับภาษาจีนกลางใช้ว่า **ต่าชู่กั๊ง** (ts^{1} ts'u^{4} kang^{1}) ซึ่งแปลว่า ตีกระปุกน้ำส้ม หรือ **ชี๊รชู่** (ch'ih^{1} ts'u^{4}) = กินน้ำส้มก็หมายว่าหึงหวงได้

ยังมีคำที่ต่างกันไปอย่างน่าแปลกได้แก่คำขยาย ที่เป็นคำตรงข้ามกัน คำหนึ่งจะใช้ตรงกับของเรา แต่อีกคำหนึ่งจะต่างไป เช่น

ดี ต่างมีใช้แม้จะออกเสียงต่างไป คือภาษาไทใหญ่ใช้ **หลี**(เวลาอยู่ท้ายประโยคเสียงกลายเป็น**หลี่** อย่างบทกล่อมเด็กที่ลงท้ายว่า **เห้อ-อนอนลับหลี่**=ให้นอนหลับดี) ภาษาพ่าเก่ใช้ **นี้** และคำตี่ใช้ **นี่** ภาษาอ่ายตอนใช้ **ดี้** เพราะออกเสียง ด ได้ แต่คำตรงข้ามกับ **ดี** คือ **เลว** หรือ **ชั่ว** คำทั้งสองไม่มีในภาษาถิ่นอื่น เขาใช้คำ **ฮ่าย** (=ร้าย) เช่น **ซบฮ่าย**=ปากร้าย ใช้ **จ้ะ** ซึ่งตรงตรงกับคำ **ช้า** ในภาษาของเรา แต่เราก็ต้องใช้คู่กับคำ **ชั่ว** เป็น **ชั่วช้า** คำ **ชั่ว** นี้มีในภาษาเขมร เขียน **ชัว** ออกเสียง **จัว** หมายว่า ชั่ว ดื้อรั้น ไม่ค่อยรู้จักความควรไม่ควร ที่จริงเขมรมีคำ **อากฺรก่** (ออกเสียง อากรอะก็) หมายว่า ชั่ว เลว อยู่แล้ว บางทียังนำมาเข้าคู่กัน เช่น **อากฺรก่ชัวชาติ** (อากฺรอะก็จัวเจียด) หมายว่าชั่ว เลวทราม เพราะฉะนั้นคำ **ชัว** ของเขมรอาจได้มาจากคำภาษาอื่น ภาษาจีนกลางมีคำ **ชั่ว** (ts'o^{4}) เสียงคล้ายกันแต่หมายต่างกันไปบ้าง คือหมายว่าผิด แต่คำ **เน่ปู่ชั่ว** (nei^{4} pu^{2} ts'o^{4}) น่าจะหมายอย่างไทยๆว่านั่นไม่ชั่ว แต่เขาแปลตามคำว่า นั่นไม่ผิด แต่เวลาครูเขียนให้นักเรียน ครูบอกว่า คำนี้หมายว่า ดีเลิศ เพราะฉะนั้น **ชั่ว** ในเขมรกับในไทยจะมีที่มาจากคำ **ชั่ว** ในภาษาจีนกลางหรืออย่างไรไม่อาจกล่าวได้

อ้วน–ผอม คำ **อ้วน** ไม่มีที่ใช้เลยไม่ว่าในภาษาไทถิ่นไหน ต่างใช้คำ **ปี๊** ในภาษาไทใหญ่มีคำ **ปี๊ม้น** คืออ้วนกลม **ปี๊ก่ำปี๊หล่ำ** (= อ้วนแดงอ้วนดำ) หมายว่า อ้วนจ้ำม่ำ ภาษาพ่าเก่มีคำ **โต๊ปี๊ม้า**=ตัวอ้วนมา หมายว่า ตัวอ้วนขึ้น

ผอม พอจะมีคำคล้ายอยู่บ้าง คือ เขามีคำ **หยอม** (ทั้งพ่าเก่และไทใหญ่) หมายว่า ผอม เช่น ในภาษาไทใหญ่ ใช้ว่า **หยอมเหว่** = ผอมเหี่ยวแห้ง **หยอมแฮ่ว** ก็ว่า **หยอมแง่ง**=ผอมกะหร่อง ภาษาพ่าเก่หมายได้ทั้งผอมและย่อม ซึ่งหมายว่าน้อยลง ลดลง ต่ำลง เช่น **ก้ามึ้นหยอม** = ค่าหรือราคามันต่ำลง **น้ำหยอม**=น้ำลดลง ภาษาไทใหญ่ใช้คำ **ย่อม** หมายเช่นเดียวกัน

รวย–จน ทั้งสองคำไม่มีในภาษาถิ่นดังกล่าว ที่หมายว่า รวย ภาษาพ่าเก่ใช้ **ม่าก** หรือ **ม่ากมี้** หมายได้ทั้งดกเต็มบริบูรณ์ และมั่งมี เช่น **ม้ากม่าก**=ผลไม้ดก **โฮ้ยม่าก** =เม็ดมาก **เข่า**^{8}**พ่าม้ากม่าก** = ข้าวโพดเม็ดมากคือเต็มบริบูรณ์ **โก๊นม่ากโก๊นมี่**=คนมั่งมี

ส่วน **จน** เขาใช้คำ **ผาน** ในภาษาไทใหญ่มี คำ **ผาน** คู่กับ **แก๊ญ** เป็น **ผานแก๊ญ** ก็มี หมายว่ายากจนเข็ญใจ (**แก๊ญ** ว่าเป็นคำพม่า หมายว่า แคบ ยากจน สิ้นเนื้อประดาตัว ดังใช้ **แก๊ญโก้** คือ ข้าวของหมดสิ้นสิ้นไร้ไม้ตอก และ **แก๊ญเจ๋อ-อ** คือ เดือดเนื้อร้อนใจ คำ **จน** ของเรานั้นไม่ทราบได้มาอย่างไร แต่ภาษาเขมรนำไปใช้เขียน **จุน** ออกเสียง **จน จุนใจ** (=จนใจ) ก็ใช้

ยาว–สั้น คำนี้ดูเหมือนจะใช้ตรงกัน แต่ความหมายและที่ใช้ต่างกันไปบ้าง ภาษาพ่าเก่ใช้คำ **ยาว** แก่รูปร่างคน ก็ได้ เช่น **โก๊นย้าวโก๊นสูง** (= คนยาวคนสูง) = คนสูง ใช้แก่หนทางไกลก็ได้ เช่น **ต๊างไก๊ต๊างย้าว**(=ทางไกลทางยาว)=หนทางไกล ในภาษาไทใหญ่ ใช้แก่หน้าตาคนก็ได้ เช่น **ย้าวหน้าย้าวต๋า** (=ยาวหน้ายาวตา) คือหน้ายาว หมายว่า มีหน้าตาท่าทางเศร้าๆ

สั้น คำนี้ต่างคนต่างมีคำใช้ซึ่งไม่ใช่คำ **สั้น** ภาษาไทใหญ่ใช้ว่า

ป๊อด ก็มี ล้อด ก็มี **เจ๋อ-อป๊อด** (=ใจสั้น) เขาหมายว่าโกรธ **เจ๋อ-อป๊อดเจ๋อ-อล้อด** มีความหมายว่า โกรธ เช่นเดียวกัน ภาษาพ่าเก่ใช้เช่นเดียวกันนี้ แต่หมายว่า ขี้โกรธ อารมณ์ฉุนเฉียว นอกจากนี้ก็ยังมีคำ **ต้อน** ที่หมายว่า สั้น คำนี้น่าจะเป็นคำเดียวกับคำ **ตว่าน** (tuan^{8}) ของจีนที่หมายว่าสั้นอย่างเดียวกัน เช่น **ตว่านมิ่ง** (tuan^{8}ming^{4}) = อายุสั้น ภาษาเหนือใช้ **ก้อม** เตี่ยวก้อม คือ กางเกงขาสั้น ส่วนภาษาไตเหนือใช้ **ก๊อด** (เสียงคล้าย **กว๊อด**)

นอกจากนี้ก็ยังมีคำที่สร้างขึ้นใหม่เพื่อให้พอแก่ความหมาย บางคำเป็นคำประสมหรือคำซ้อน เช่น **เจ๋อ-อสุง** หรือ **โหเจ๋อ-อสุง** ในภาษาไทใหญ่หมายว่าจองหอง **เจ๋อ-อแก่ญ** = ใจแข็ง ใช้ **เจ๋อ-อแก่ญเจ๋อ-อแข็ง** ก็ได้ เขาว่าคนใจแก่นใจแข็งเช่นนี้ แม้ลูกตายก็ไม่ร้องไห้ **ซบหนำ** (=ปากมาก หมายว่าพูดเอะอะเจี๊ยวจ๊าว) **ซบหนำกว๊ามแพ่** (=พูดมากความแพร่) ก็ใช้ในความหมายทำนองเดียวกัน **เป๋นเฮิ้นเป๋นเย้** (=เป็นเรือนเป็นยุ้งข้าว) หมายว่าแต่งงาน เป็นครอบเป็นครัว

ส่วนคำที่เป็นคำบุรพบทหรือสันธาน ส่วนใหญ่มักใช้ต่างกัน บางทีต่างก็ยืมคำจากภาษาอื่น เช่น **เบ๋อ** (=เพื่อ) ภาษาไทใหญ่หมายว่าเพราะ ภาษาพ่าเก่ใช้ **กอบเบ๋อ** คำตี้ใช้ **ล่ายปื๋อ** แต่เราได้คำ เพราะ (ออกเสียงพรัวะห์) จากภาษาเขมร หรือคำ **เผื่อ** ในภาษาภาคกลางอาจจะได้จากภาษามอญ **เพอะ** หรือ **อะเพอะ** (คำ อะเพอะ อาจเป็นคำพม่า) ซึ่งหมายว่าเผื่อหรือสำหรับ คำ **สำหรับ** ก็คงได้จากคำ **สมฺราบ่** (ออกเสียง ซ็อมรับ) ของภาษาเขมร ภาษาพ่าเก่ใช้คำ **จ๋า** หมายว่า**สำหรับ** ก็ได้เช่น **เส่อ^{8}ใน่จ๋าเก๋า** = เสื่อนี้สำหรับฉัน หรือหมายว่า **แก่** ก็ได้ **มั้น** เช่น **เข่อ-อ^{8} จ้าจ่าเก๋า** = เขาโกรธแก่ฉัน คำนี้ออกจะแปลกที่ต้องใช้โกรธ (แก่) บุรพบทสำหรับกริยาบางคำ

ลักษณนามก็เป็นอีกเรื่องหนึ่งซึ่งใช้ต่างกันไป เช่น **ครั้ง** ภาษาไทใหญ่ใช้คำ **บ๊อก** ก็มี **เผ่า** ก็มี แต่ถ้าเป็นมื้ออาหารก็ใช้ **ต่ำ** เช่น **กิ๋นเข้าเย่วั้นสามต่ำ** = กินข้าววันละ ๓ มื้อ คำบางคำต่างมีใช้ด้วยกันแต่ก็ยังใช้ต่างกัน เช่น **ล้ำ** (=ลำ) ใช้ได้ทั้งเรือและรถ และ **เล้า** (=เลา) ใช้ได้แก่สิ่งที่ตรงยาว อย่างไม้ไผ่ ปิ่นขลุ่ย และยังใช้แก่คนรูปร่างสวย เช่น **ขาเลา** หมายว่าขาได้รูปและเกลี้ยงเกลาดี

ยังมีคำราชาศัพท์และภาษาสุภาพ ซึ่งมีมากเฉพาะในภาษาไทใหญ่ได้เขียนไว้แล้วในเรื่อง ลักษณะภาษาไทใหญ่ จึงจะเว้นไม่กล่าวถึง

อนึ่งยังมีเรื่องอื่นๆอีกหลายเรื่องที่ควรนำมาเทียบกัน ให้เห็นว่าที่เรียกว่าไทด้วยกันนั้นแม้จะอยู่ในเครือเดียวกัน คำที่ใช้ก็ยังมีที่เหมือนกันและต่างกัน ที่นำเรื่องวัฒนธรรมมากล่าวไว้แต่ต้น มิใช่เพื่อจะนำคำที่มีใช้ในวัฒนธรรมแต่ละเรื่องมาเทียบกันเท่านั้น แต่ยังมุ่งให้ได้เห็นวัฒนธรรมของแต่ละถิ่นตลอดจนถ้อยคำที่ใช้ ทั้งนี้เท่าที่รู้และพอทำได้ ถ้าได้เรื่องราวจากภาษาอื่นแปลกออกไปก็จะได้นำมาเทียบไว้อีกในโอกาสต่อไป ♥

FUJI
Health Bionics
หมอนวดประจำบ้าน
เฮลท์ ไบโอนิกส์ เก้าอี้นวดเพื่อสุขภาพ
จากประเทศญี่ปุ่น บำบัดกายคลายความเมื่อย
ด้วยมอเตอร์ปรับระดับได้ถึง 2 ตัว
ให้พลังนวดที่แรงกว่า
พิเศษรีโมท คอนโทรล สะดวกสบาย
ตั้งเวลาได้ 30 นาที ปรับเอนได้ 160 องศา
มีหลายแบบให้เลือก
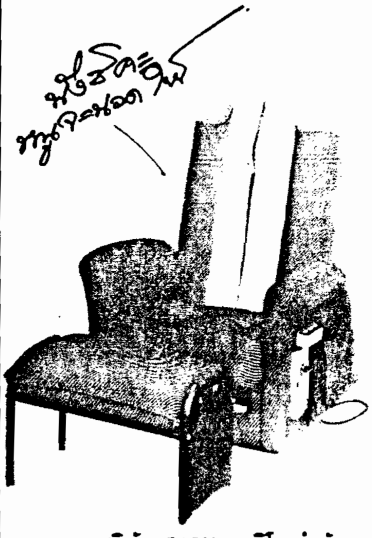
บริษัท สงวน ออดิโอ จำกัด
1B 11 - 1B 12
ชั้นล่าง มาบุญครองเซ็นเตอร์ ปทุมวัน